

På vej?!

Kritiske analyser af recovery-orienteringen af det
socialpsykiatriske arbejde

En Ph.d. afhandling af Agnete Neidel

Forskerskolen i Livslang Læring
Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning
Roskilde Universitet
2011

Agnete Neidel

På vej? Kritiske analyser af recovery-orienteringen af det socialpsykiatriske arbejde

En udgivelse i serien *Afhandlinger fra Forskerskolen i Livslang Læring*, Roskilde Universitet

1. udgave 2011 Forskerskolen i Livslang Læring

© Forskerskolen i Livslang Læring og forfatteren

Omslag: Vibeke Lihn

Sats: Forfatteren

Tryk: Kopicentralen, RUC

Forhandles hos RUC-Bogladen/Samfundslitteratur

E-mail: ruc@sl.cbs.dk

ISBN: 978-87-91387-48-7

Udgivet af:

Forskerskolen i Livslang Læring

Roskilde Universitet

P10, Postboks 260

4000 Roskilde

Fax: 46 74 30 70

E-mail: forskerskolen@ruc.dk

www.ruc.dk/paes/forskerskolen/

Alle rettigheder forbeholdes.

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner, der har indgået aftale med COPY-DAN, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer.

Undtaget herfra er korte uddrag til anmeldelse.

Forskerskolens forord

En ph.d.-afhandling er et 'svendestykke' som viser at forfatteren har ”gen-nemført et selvstændigt forskningsarbejde under vejledning” som det siges i Bekendtgørelsen om forskeruddannelse. Det er dette svendestykke der her-med publiceres. Men ph.d.-afhandlingerne er også at betragte som videnska-belige udviklingsarbejder, som yder sit bidrag til at aftegne det nye forsk-ningsområde. Forskning i livslang læring er i nogle henseender en videreførel-se af *pædagogisk* forskning. Men Livslang Læring som forskningsområde favner bredere – læring i hele livsløbet, i uddannelse, arbejdslivet og i andre livssammenhænge – og påkalder sig en tværfaglig tematisering af læring som subjektiv aktivitet i en samfundsmæssig kontekst.

Forskerskolen i Livslang Læring skal bidrage til udvikling af dette forsk-ningsområde ved at uddanne dygtige forskere, som har denne tværvidenska-belige og problemorienterede horisont.

Det er en del af forskerskolens målsætning at skabe et miljø for forsker-uddannelse for erfarne professionelle og lærere, som forsker i emner inden for livslang læring, heriblandt er naturligvis lærere ved Centre for Videregåen-de uddannelser. Ca. halvdelen af forskerskolens studerende er sådanne “ældre studerende” der selv er i gang med livslang læring.

Agnete Neidels afhandling: *På vej ?! Kritiske analyser af recovery-orienteringen af det socialpsykiatriske arbejde* repræsenterer et originalt og væsentligt forskningsbi-drag til et aktuelt samfundsmæssigt som menneskeligt problemfelt. Afhand-lingen sætter fokus på en del af velfærdssamfundet i igennem sine afdækken-de og kritiske analyse af hvordan livet leves i en række socialpsykiatriske bo-steder. Disse er på mange måder under forandring. Afhandlingen dokumenterer indsigtfuld og detaljeret hvordan disse processer udvikler sig, hvordan medarbejderne oplever dette samt hvilke indsatser, overvejelser og praksisser, der er byggesten i disse forandringsprocesser. Der er tale om en kundskabsrig afhandling. Recovery som begreb og praksisorientering har haft en central placering inden for det psykosociale felt inden for de senere år, men uden at det ud fra en kritisk forskningstilgang har været udsat for de grundlæggende spørgsmål, undersøgelser og begrebsætninger, som udarbej-des i denne afhandling. På denne måde er der tale om et praksisnært forsk-ningsprojekt, der etablerer et tæt blik på praksis, samtidig med at projektets grundforskningskarakter fastholdes. Afhandlingen må fremhæves for sit bi-

drag ikke bare til det felt (recovery og socialpsykiatri) som studeres, men også for spændende bidrag til det forskerfællesskab som afhandlingen indskriver sig i.

Afhandlingen kobler aktionsforskning og poststrukturalisme igennem dels sit metodiske design men også gennem de teoretiske og metodiske/metodologiske afsnit og diskussioner. Sammentænkningen af poststrukturalisme og aktionsforskning er en selvstændig styrke i afhandlingen, idet der her ikke skabes en gnidningsfri fusion, hvor deres indbyrdes forskelligheder søges elimineret eller gjort tavse. Men derimod frembringes en (gen)læsning af de to positioner og deres indbyrdes relationer og herigennem anvendes deres umiddelbare uenigheder til at skærpe den kritiske læsning af begge positioner. Samtidig etableres et originalt og nyskabende blik på recovery og socialpsykiatrisk arbejde. Herigennem reflekteres grundigt for at tænke forandring på nye måder og afhandlingen udviklinger nye begreber og nyt sprog som for eksempel fænomenet: udspændtheder. Udspændtheder overbeviser i de empiriske analyser som et produktivt analysegreb idet ny viden tydeligvis frembringes via dette greb. Her vises hvordan det socialpsykiatriske felt i dag bevæger sig imellem en række udspændtheder om for eksempel analyserer medborgergørelser som bevægelser og indsatser der markeret skillelinjer og forskelle i praksisser rettet mod lokalsamfundsaktivitet, brobygninger mod arbejdslivet og afstigmatiseringer. Eller en anden udspændthed om rigtigørelser, som tegner forskelle og skillelinjer i forhold til botilbuddet som et hjem og som en bro til andre samfundsarenaer. Hermed repræsenterer afhandlingen et særdeles velkomment og kvalificeret og kritisk konstruktivt bidrag, som alle interessenter og praktikere inden for feltet kan have gavn af. Både som en tiltrængt kritisk lyskegle på et fænomen, som ellers i stor udstrækning har stået som en selvfølgelig styrkelse af feltets praksis, og som et bidrag der gennem sin nævnte produktive samtænkning af poststrukturalisme og kritisk aktionsforskning kan skabe grundlag for forandringsprocesser i feltet.

Forskerskolen i Livslang Læring blev etableret i 1999 med støtte fra Forskerakademiet. Den byggede videre på det forskeruddannelsesprogram indenfor uddannelsesforskning som var igangsat allerede i begyndelsen af 90'erne. Siden forskeruddannelsen ved Institut for Uddannelsesforskning blev etableret er der ca. 60, der har erhvervet ph.d.-graden. Der er nu ca. 50 indskrevne studerende, og Forskerskolen optager hvert år omkring 10 nye ph.d.-studerende. Fra sommeren 2005 indgår en række lærere og ph.d.-studerende ved Københavns Universitets Institut for Medier, Erkendelse og Formidling; Afdelingen for Pædagogik samt ved Tek-Sam instituttet ved RUC, som arbejder med forskning i livslang læring i Forskerskolen.

Forskerskolen trækker på teoretiske og metodiske inspirationer fra andre humanistiske og samfundsvidenskabelige forskningstraditioner. Den søger at tematisere nogle af de sammenhænge som disciplinopdelt videnskab og praktisk bestemt professionsviden traditionelt afskærer. Af fokuseringen på læring som en subjektiv proces, der indgår i nær sammenhæng med objektive samfundsmæssige og kulturelle sammenhænge, følger en række forskningsmæssige problemstillinger, som vedrører både læringsarenaer, de lærende og selve forståelsen af hvad læring, viden og kompetence er. Forskning i Livslang læring omfatter derfor en emnemæssig mangfoldighed og har en lige så mangfoldig praktisk perspektivering af forskningen. Ph.d.-afhandlingerne har ofte emner, der ikke umiddelbart ligner noget pædagogisk, men som bliver skrevet ind i det nye forskningsområde, som endnu kun vagt lader sig aftegne. Det kræver ofte teoretisk og metodemæssig innovation. Det er samtidig bestræbelsen i forskeruddannelsen at trække forbindelsen til eksisterende forskningstraditioner og paradigmer både i pædagogisk forskning og en række tilgrænsende discipliner. Metodologisk er der en række gennemprøvede, fortolkningsbaserede empiriske metoder, som kan udnyttes, og bliver udnyttet, men hvert projekt rummer sine valg og tilpasninger.

Forskeruddannelsen er en international uddannelse, som løbende har fremtrædende internationale gæstprofessorer og en jævn strøm af udenlandske gæstestuderende, ligesom både studerende og vejledere deltager meget intensivt i internationale forskningsnetværk. Der er etableret samarbejdsaftaler med en række toneangivende forskningsmiljøer ved universiteter over hele verden.

Forord

Denne afhandling er samfinansieret af Statens Forskningsråd, Forskerskolen i Livslang Læring på RUC samt Region Sjælland. Desuden har SL/BUPLs forsknings og udviklingsfond samt Center for Social Entreprenørskab på RUC (CSE) bidraget økonomisk til det aktionsforskningsarbejde – projekt BotilbUD – som udgør afhandlingens omdrejningspunkt.

De mennesker der var med i BotilbUDsnetværket har været uundværlige følgesvende og inspirerende samarbejdspartnere. De var med til at gøre arbejdet med afhandlingen til meget mere end en akademisk proces, og skabe levende, lattermilde og tankevækkende åbninger mod hverdagen, drømmene, frustrationerne og relationerne det socialpsykiatriske arbejde. Netværket blev til i samarbejde med Trine Wulf Andersen og med Camilla og Sahar som de flittige tasteryttere.

Også den akademiske del af afhandlingsarbejdet har været præget af fællesskaber, faglig sparring og venskaber der voksede frem sammen med afhandlingen. Forskerskolens kollektivt organiserede sparringskultur – klynger, tolkningsworkshop og færdigskriverworkshop – har spillet en central rolle i, at skriveprocessen blev til en fælles frem for en individuel oplevelse. Desuden var vi en række mennesker som aktivt valgte at involvere os i hinandens teoretiske og analytiske arbejde udenfor de formelle strukturer: Aktionsforskningslæsegruppen skabte et fælles tænkerum, hvori kimen til afhandlingens videnskabsteoretiske arbejde blev lagt. Senere blev den poststrukturalistiske læsegruppe en central platform for udvikling af afhandlingens analysestrategi og analyser.

Der gemmer sig således mange mennesker, mange fælles tanker og mange timers værdifuld sparring mellem linjerne på denne afhandling. De var med når det hele truede med at bryde sammen og de var med når nye erkendelser foldede sig ud. Jeg tager selvfølgelig ansvaret for det der står på de kommende sider – men æren er i lige så høj grad deres. Nogle få men helt centrale må nævnes: Sine, Mari, Signe, Sharmila og Trine – uden jer ville både rejsen og resultatet have været mindre interessant.

Afhandlingsarbejdet er også blevet formet gennem kvalificeret og professionel vejledning på indhold såvel som proces af Linda Lundgaard Andersen. Desuden har Birger Steen Nielsen været en tilbagevendende og inspirerende sparringspartner.

Indholdsfortegnelse

PROLOG	13
INDLEDNING	15
RECOVERY OG PSYKOSOCIAL REHABILITERING – EN KORT HISTORIE (I EN MEGET LÆNGERE)	16
MED RECOVERY SOM LEDESTJERNE - SOCIALPSYKIATRIEN I FORANDRING?	18
RECOVERY-ORIENTERING AF BOTILBUDSARBEJDET – EN GRÆNSEFIGUR?	21
KRITISKE UDFORSKNINGER SAMMEN MED SOCIALPSYKIATRIENS PROFESSIONELLE FORSKNINGSSPØRGSMÅL	24
DEN NYE PIGE I KLASSEN? SITUERING I RECOVERY- OG REHABILITERINGSFORSKNINGENS LANDSKAB	24
INTRODUKTION TIL AFHANDLINGEN	28
DEL 1: INDRAMNING - POSTSTRUKTURALISTISK AKTIONSFORSKNING	31
KAPITEL 1: NOGLE VIDENSKABSTEORETISKE GRUNDLAGSOVERVEJELSER	32
POSTSTRUKTURALISME OG AKTIONSFORSKNING – ET UMAGE PAR?	32
HVAD ER DET KRITISKE (OG UTOPISKE) PROJEKT?	36
VIRKELIGHED – DELTAGELSE – VIDEN	42
FORANDRING – AGENS – INTRA-AKTION	48
KAPITEL 2: POSTSTRUKTURALISTISK AKTIONSFORSKNING I PRAKSIS: PROJEKT BOTILBUD	53
BOTILBUD: EN FORLØBSFORTÆLLING	53
BOTILBUD SOM POSTSTRUKTURALISTISK AKTIONSFORSKNING?	57
DEL II: FORSKNINGSSTRATEGI	69
INDLEDNING	69

KAPITEL 3: EMPIRIPRODUKTIONER **70**

DET VIDENSKABENDE NETVÆRK SOM SAM-KONSTRUKTION AF EMPIRI?	71
FRA SAMARBEJDSPROCES TIL EMPIRI – KONKRETE PRAKTISERINGER AF 'EMPIRIPRODUKTION'	81
MELLEM SAMARBEJDE OG EMPIRIPRODUKTION: ETISKE OVERVEJELSER	85
ANDRE EMPIRIPRODUKTIONER – HVORFOR OG HVORDAN	88

KAPITEL 4: ANALYSESTRATEGISKE DIALOGER MELLEM TEORI OG EMPIRI **91**

PRAKTISERINGER I MAGTFULDE SOCIALE FELTER – RIDS AF MIT ANALYTISKE BLIK	92
FRA EMPIRI TIL ANALYSEKAPITLER: ABDUKTIVE CIRKLER AF STRUKTURERING OG KOLLAPS	99
VALIDITET OG ETIK	105

DEL III BEVÆGELSER **111**

INTRODUKTION TIL DEL III: 'BEVÆGELSER' SOM ANALYTISK GREB **112**

HVORFOR 'BEVÆGELSER'?	112
BEVÆGELSER SOM 2. ORDENSPERSPEKTIV: FRA EMPIRISK 'FACT' TIL PRAKTISERINGER AF FORSKEL.	114

KAPITEL 5: MEDBORGERGØRELSER **123**

FRA PERMANENS TIL MIDLERTIDIGHED	124
MEDBORGERGØRELSE Gennem (LOKAL)SAMFUNDS-DELTAGELSE	127
MEDBORGERGØRELSE SOM BROBYGNING TIL ARBEJDSLIVET	130
MEDBORGERGØRELSE SOM AFSTIGMATISERING	132
MEDBORGERGØRELSE: PRAKTISERING AF FORSKELLE OG SKILLELINJER	136

KAPITEL 6: RIGTIGGØRELSER **143**

TRE PROJEKTER – EN FÆLLES RETNINGSPIL?	143
RIGTIGGØRELSER AF (OG I) BOTILBUDET SOM HJEM	147

RIGTIGGØRELSER AF (OG I) BOTILBUDET SOM BRO	154
RIGTIGGØRELSER SOM PRAKTISERING AF FORSKELLE OG SKILLELINJER	160

KAPITEL 7: BEVÆGELSERNES INSTITUTIONELLE IMPERATIVER **162**

FORSVIND!	163
HÅB!	171
GIV SLIP!	179
MENNESKELIGGØR!	187
INSTITUTIONELLE IMPERATIVER SOM HIERARKISERENDE, TAVSGØRENDE OG FORSIMPLENDE PROBLEM	191

DEL IV: UDSPÆNDTHEDER **193**

UDSPÆNDTHEDER SOM ANALYTISK GREB **194**

HVORFOR UDSPÆNDTHEDER?	194
UDSPÆNDTHEDER SOM 'TÆNKETEKNOLOGI'	196
FRA ENTEN/ELLER OG BÅDE/OG MOD FORBUNDET FLERHED	197
INSTITUTIONELLE PRAKTISERINGER AF MULIGHEDS- OG UMULIGHEDSRUM	199
UDSPÆNDTHEDSANALYSERNES OPBYGNING	200

INTRODUKTION TIL ANALYSEN: AFINSTITUTIONALISERING SOM INSTITUTIONEL PRAKSIS – EN BÆRENDE UDSPÆNDTHED? **201**

INSTITUTIONEN – NÆSTEN UDRADERET ELLER HEFTIGT TIL STEDE?	201
TEORETISK LOOP: INSTITUTIONSBEGREBET	204

KAPITEL 8: HÅB! SOM UDSPÆNDTHED: UDVIKLING – RUMMELIGHED - AMBITIONER **207**

"JEG KAN GODT LIDE AT VÆRE HOS MIG SELV. MEN DE VIL GERNE HAVE MIG UD"	208
"DE BLIVER IKKE BESKYTTET PÅ ARBEJDET I CAFÉEN, MEN SELVFØLGELIG ER DER PLADS TIL, HVIS DE FÅR DET DÅRLIGT"	211
MULIGHEDS- OG UMULIGHEDSRUM	214

<u>KAPITEL 9: GIV SLIP! SOM UDSPÆNDTHED: EKSPERTISE – ANSVAR – INDFLYDELSE</u>	222
'HAN HAR HELE TIDEN HAFT ET MÅL – HUN HAR MANGE ANGSTPROBLEMATIKKER'	222
'DET ER TOTALT SAMARBEJDE, IKK'	227
MULIGHEDS OG UMULIGHEDSRUM	233
<u>KAPITEL 10: MENNESKELIGGØR! SOM UDSPÆNDTHED: LIGHED – FÆLLESHED – FORSKEL</u>	239
'VI ER HER PÅ LIGE FOD – FOR AT DE KAN UDVIKLE SIG'	241
'VI ER FÆLLES – FOR AT FÅ EN GOD OPLEVELSE UD AF DET'	248
MULIGHEDS- OG UMULIGHEDSRUM	251
<u>AFSLUTNING: FORSVIND! SOM UDSPÆNDTHED: EN DISKUTERENDE TVÆRLÆSNING</u>	256
AFINSTITUTIONALISERING SOM VELFÆRDSINSTITUTIONEL OPGAVE	256
FORSVIND! SOM UDSPÆNDTHEDER I OG AF BOTILBUDET SOM <i>STED</i>	258
AT SÆTTE PUNKTUM...	262
<u>INTERMEZZO: SAMTALER MED, MOD OG RUNDT OM ANALYSERNE</u>	265
<u>DEL V: AFSLUTNING</u>	279
<u>KAPITEL 11: KONKLUDERENDE DISKUSSIONER</u>	280
INSTITUTIONELLE BEVÆGELSER MED 'SAMFUNDSLIV' SOM SUCCESKRITERIUM	281
INSTITUTIONELLE IMPERATIVER: ENIGHEDENS HOLDEPLADS?	282
RECOVERY-ORIENTERING I ET UDSPÆNDTHEDSPERSPEKTIV	287
KOMPLEKSE OG DOBBELTTYDIGE MULIGHEDSRUM	289
HYBRIDE STEDER OG PARADOKSALE ROLLEHÆFTER	292
<u>KAPITEL 12: INVITATIONER TIL FORTSAT SAMTALE</u>	294
SAMTALER OM OG MED SOCIALT ARBEJDE (I SOCIALPSYKIATRIEN)	294

TEORETISKE, VIDENSKABSTEORETISKE OG METODOLOGISKE SAMTALER	297
<u>EPILOG</u>	<u>299</u>
<u>RESUMÉ</u>	<u>303</u>
<u>ENGLISH SUMMARY</u>	<u>307</u>
<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>311</u>
<u>BILAG</u>	<u>325</u>

Prolog

En efterårsdag i 2008 mødtes ni mennesker i et mødelokale på RUC. De syv var medarbejdere på tre forskellige socialpsykiatriske botilbud. De to sidste var mig og min kollega Trine Wulf-Andersen. Stemningen var nysgerrig, intens, engageret og rettet mod det samarbejde vi netop havde indledt. Det var det første møde i det netværk – BotilbUD – som det følgende år blev et centralt omdrejningspunkt for det, vi i fællesskab var optaget af: at bidrage til recovery-orientering af det socialpsykiatriske arbejde.

Vi var engageret i dette fælles anliggende på forskellige måder og af forskellige grunde. Jeg havde – sammen med Trine – taget initiativ til netværket som en del af det Ph.d. arbejde, der blandt andet har ført til denne afhandling. Mit håb for samarbejdet var således at kunne bidrage til den recovery-orientering der allerede var i gang i socialpsykiatrien. Netværket skulle være en del af dette bidrag på to måder. For det første ønskede jeg at involvere mig i det konkrete forandringsarbejde gennem en proces der på samme tid skulle understøtte og udfordre udviklingen af en recovery-orienteret socialpsykiatri. For det andet ønskede jeg at bidrage med de kritiske analyser som denne afhandling rummer. Mit engagement var således først og fremmest båret af ønsket om at bidrage med et praksisforankret kritisk blik på en udvikling, jeg samtidig fandt både sympatisk og vigtig.

På vores første møde spurgte vi deltagerne, hvad deres håb, drømme og forventninger til deres projektforsøg og til deltagelsen i netværket var. Deres svar på disse spørgsmål kan måske bidrage med nogle konkrete billeder på, hvad der var på spil for dem:

”At de redskaber vi får i netværket kan bruges på bostedet og i vores projekt.”

”At netværket bliver et rum til supervision, og til at få afløb for de frustrationer der måtte komme og allerede er.”

”At opnå opbakning fra resten af personalegruppen. Håbet er at vores kollegaer føler, at de også er en del af netværket. Men det afhænger meget af, hvordan vi får tilbageformidlet vores erfaringer.”

”At vi får konstruktiv hjælp til, hvordan man italesætter det, vi oplever og erfarer.”

”Bare netværket ikke løber 10 skridt foran projektet hele tiden. At netværket ikke skaber visioner for projekterne som i praksis ikke er realistiske/skaber skuffelser. Det er godt at arbejde ud fra små mål og små succeser.”

”At vi når de mål, som vi har sat os.”

”Beboerne skal gøres nysgerrige i forhold til rollen som medborgere. Det er ikke opbakning vi skal have fra beboerne, men vi ønsker at der nysgerrighed til projektet.”

”Vi håber at få større gennemslagskraft gennem den fælles indsats/synergi”

”Netværket skal sikre motivations-fastholdelse – ’holde liv i projekterne’.”

Deres engagement var altså først og fremmest båret af langt mere handlingsrettede ønsker om at udvikle en bedre praksis på deres botilbud. Forud for mødet havde projektgrupperne fra de tre botilbud således formuleret hver deres udviklingsprojekt, som skulle danne ramme om lokale forandringer. Det var disse forandringsprocesser, og de erkendelser, succesoplevelser, frustrationer og udfordringer de bragte med sig, der optog projektgrupperne i det år vi var sammen. Der ud over gav de både før, under og efter netværksforløbet udtryk for at netop det (kritiske) refleksionsrum, netværket udgjorde, var en attraktion i sig selv. De kobled sig således – om end sikkert med andre bevæggrunde end mig – på mit kritiske projekt.

Det blev et år fyldt med latter, eftertænksomhed, små og store erkendelser, frustrationer, givende samtaler, misforståelser og forståelser. For mig blev det et år hvor jeg blev taget med ind i medarbejdernes verden – eller i det mindste i udvalgte hjørner af den. For projektmedarbejderne blev det (måske) et år hvor de – nogen gange begejstret, andre gange forvirrede, og atter andre gange frustrerede – blev taget med ind i min verden af spørgsmål, spørgsmål og atter spørgsmål.

Afhandlingen handler om det der fandt sted i netværket, men fokuserer på, hvad det kan fortælle om arbejdet med at recovery-orientere det socialpsykiatriske arbejde. Men denne prolog må med for at vise, at inde bag analyserne ligger en proces fuld af mennesker, drømme, håb, handlinger, tanker, møder og ikke-møder, som alt sammen har været afgørende for det projekt, som afhandlingen er en del af.

Indledning

Denne afhandling handler om arbejdet socialpsykiatrien, som i disse år er i forandring – eller forsøg på forandring – i retning mod det, der bliver kaldt en 'recovery-orienteret' indsats¹. Den er blevet til som en undersøgelse af, hvordan dette på en gang stærke og diffuse begreb – og forsøgene på at omsætte det til praksis – er med til at forme (og bliver formet af) det sociale arbejde². Dermed handler den også om de muligheder, socialpsykiatriens medarbejdere og brugere i denne tilblivelsesproces har for at forstå, handle og bevæge sig i det socialpsykiatriske landskab. Og endelig, som en del af det, er min ambition med afhandlingen at belyse nogle af de modsætninger og spændingsfelter, der formes, former og omformes i hverdagens arbejde, når socialpsykiatriens tilbud søger at respondere på idealet om at blive 'recovery-orienteret'. Den er altså et kritisk studie af det sociale arbejdes bliven-til i lyset af idealet om at skabe en recovery-orienteret socialpsykiatri.

I 2006 arbejde jeg i efter- og videreuddannelsesafdelingen på det, der dengang hed CVU-Storkøbenhavn. Her underviste jeg medarbejdere fra socialpsykiatriens botilbud. Nogle år før var begrebet 'recovery' blevet lanceret i Danmark, og nu få år senere var samtalerne i uddannelsesforløbene gennemsyret af det. Der blev undervist i det, der blev skrevet opgaver om det, og der blev fortalt begejstret om 'recovery-orienteret' arbejde som ideal og praksis i botilbuddene. Der blev også – lidt mere tøvende, og ofte ad omveje – fortalt om frustrationerne, forvirringen og oplevelser af at arbejde i botilbud med modsattede og uklare krav til de professionelle. Især gjorde en enkelt projekt-opgave indtryk på mig. Her havde en af de studerende interviewet kollegaer på et botilbud, som var kendt for at være et fyrtårn på den recovery-orienterede himmel. Fortællingerne bar præg af forvirring og pres, med be-

¹ Der er forskellige betegnelser i spil: nogle vælger at kalde det arbejde, der skal understøtte brugernes recovery-processer for 'psykosocial rehabilitering', men andre – som jeg – vælger at bruge begrebet 'recovery-orientering'. Jeg vælger det dels fordi det er et mere rummeligt begreb, dels fordi at ordet kan bruges til at betegne den proces jeg ønsker at undersøge: recovery-orienteringen af arbejdet

² Jeg vælger at benævne arbejdet i socialpsykiatrien med samlebetegnelsen 'socialt arbejde'. Det gør jeg dels fordi arbejdets primære lovgrundlag er serviceloven, hvor arbejdet benævnes 'sociale indsatser' og retter sig mod borgernes sociale situation og udviklingsmuligheder. Men også fordi arbejdet socialpsykiatrien – ikke mindst med recovery-orienteringen – i vid udstrækning beskrives med begreber som 'relationsarbejde' og 'social støtte', og således læner sig op af en pædagogisk terminologi.

skrivelse som 'at gå på arbejde er som at gå i mudder til halsen'. Dette spænd mellem den begejstrede, engagerede fortælling om recovery som et kærkomment paradigmeskifte og så i sprækkerne: en anden fortælling om en vanskeligt håndterbar hverdag, gjorde mig nysgerrig. Det blev en nysgerrighed, der førte mig ud på den rejse, som denne afhandling er ét resultat af. En rejse, hvor jeg blandt andet undervejs slog følgeskab med medarbejdere fra tre socialpsykiatriske botilbud i netværkssamarbejdet BotilbUD. Og endelig: en rejse hvor jeg valgte at vende spørgsmålet til recovery-orienteringen af det sociale arbejde om i forhold til mange andre studier. Frem for at spørge til, hvordan socialt arbejde er/kan blive recovery-orienteret, spørger jeg således omvendt: hvad gør recovery-orienteringen ved det sociale arbejde.

Men nu foregriber jeg min fortælling. Lad mig først kort indkredse recovery-orienteringens tilsynskomst i det socialpsykiatriske landskab, samt de måder fænomenet hidtil er blevet undersøgt på, før jeg udfolder, hvordan jeg har grebet det an.

Recovery og psykosocial rehabilitering – en kort historie (i en meget længere)

Socialpsykiatrien, som den ser ud i Danmark i dag, har en relativt kort historie. I løbet af 70'erne overgik de store statshospitaler til amterne, og indsatsen overfor mennesker med sindslidelser blev udlagt til de almindelige amtslige og kommunale tilbud (Bengtsson og Kilskou Kristensen 2006:27). Det medførte over nogle år en opsplitning af indsatsen for mennesker med sindslidelser i hospitalspsykiatri, distriktspsykiatri og socialpsykiatri. Socialpsykiatri blev således navnet på de sociale indsatser, som rettede sig mod at støtte mennesker med sindslidelser i 'et liv så nær det normale som muligt': væresteder, botilbud, aktivitetstilbud etc. Med oprettelsen af Videnscenter for Socialpsykiatri i 1997 var socialpsykiatrien som selvstændigt fagfelt officielt født. I 2000 introducerede centeret begrebet 'recovery' – at komme sig – i en dansk kontekst. I deres blad 'Socialpsykiatri' (Videnscenter for Socialpsykiatri 2000) argumenterede de, med henvisning til undersøgelser af den svensk/franske psykolog Alain Topor, for at sindslidelser, som hidtil havde været betragtet som kroniske, ikke var det alligevel. Alain Topor havde lavet et litteraturstudie af statistiske undersøgelser, der viste at mellem 1/3 og 2/3 af alle mennesker med skizofreni kommer sig af deres sygdom (Topor 2002). Han havde desuden gennem kvalitative interviews med mennesker, der havde kommet sig, vist, at

det ikke først og fremmest var den professionelle indsats (eller i det mindst ikke de dele af den de professionelle selv betragtede som centrale og virksomme), der havde understøttet disse menneskers recoveryproces. I stedet satte han med sin undersøgelse faktorer som: gensidige relationer til andre mennesker, professionelle, der træder i karakter som personer frem for professionelle, strukturelle faktorer samt individets egne egenskaber i centrum for menneskers recoveryproces (Topor et al. 2002).

Videnscenterets første introduktion af begrebet var begejstret men også forbeholden, idet muligheden for recovery primært blev formuleret som et perspektiv for de 'stærkeste' sindslidende (Videnscenter for Socialpsykiatri 2000:4). Alligevel blev det startskuddet til en udvikling, som på få år gjorde recovery, og siden 'psykosocial rehabilitering', til omdrejningspunkt for diskussionen og udviklingen af det socialpsykiatriske arbejde (Lihme 2008; Jensen 2006; Jensen 2006; Videnscenter for Socialpsykiatri 2010). Den store kraft og fylde, som begreberne 'recovery' og 'psykosocial rehabilitering' har fået i det socialpsykiatriske landskab, skal blandt andet ses i lyset af, at også brugerorganisationerne med Landsforeningen af nuværende og tidligere Psykiatribrugere (LAP) i spidsen satte fokus på det. De sad blandt andet i det regeringsnedsatte udvalg, der stod bag "Rapport fra Udvalget vedrørende bedre samspil mellem tilbuddene i psykiatrien og socialpsykiatrien" (Sundhedsministeriet Maj 2001), og spillede en aktiv rolle i at den blev første nationale policytekst som indføjede recovery-begrebet.

Flere historier

Her må jeg knytte to kommentarer til recovery-begrebets korte, danske historie. For det første er det en historie, der på flere måder indskrives sig i langt større historier, som ikke skal udfoldes her, men alligevel må nævnes. Den er en del af en international historie med fokus på recoveryprocesser og på professionelle indsatser, der understøtter dem, som rækker væsentligt længere tilbage end den danske (Davidson, Rakfeldt, og Strauss 2010; Jensen et al. 2004). Den er naturligvis også en del af en længere dansk historie, hvor en del af de centrale begreber i recovery-diskussionerne som fx brugerindflydelse, afinstitutionisering, inklusion og samfundsdeltagelse har været i fokus i hele socialpsykiatriens historie fra statshospitalernes overdragelse til amterne i midten af 70'erne og frem til i dag (Adolph 2000; Abildtrup og Neidel 2003; Krogstrup og Stenbak 1993). Endvidere er recovery-begrebets historie en del af den psykiatrihistorie, som startede med Asylernes opkomst, hvor sindssyge blev skilt ud fra samfundets øvrige udstødte og kom til syne som mennesker

med et særligt problem: sygdom i sindet, som kunne og skulle være genstand for intervention med 'bedring' for øje (Lihme 2008; Foucault 1989; Foucault 2005). Endelig må recovery-begrebets historie forstås som vævet ind i anti-psykiatriens og brugerbevægelsernes historie (Davidson, Rakfeldt, og Strauss 2010; Falk Andersen 2005)

For det andet kan man i realiteten ikke tale om en, men snarere om flere historier, som tager deres afsæt i recovery-begrebets introduktion i Danmark. De vikler sig ind i hinanden, giver hinanden medvind, modspil og kamp til stregen. De kommunikerer – nogen gange – og følges punktvis ad. Men de er forskellige og vil variere og til tider være i modstrid og konflikt afhængigt af det perspektiv, de fortælles fra. Der er de levede historier om mennesker, der kommer sig. At mennesker kommer sig har således altid fundet sted, men har med recovery-begrebet fundet et sprog og en platform, hvorfra de kan formuleres og høres af andre. Der er brugernes historie om selvorganiseret støtte til ligestillede recoveryprocesser, som fx stemmehørernetværk, støttegrupper, vendepunktskurser etc. Der er også brugerorganisationernes historie om politisk kamp for rettigheder, for lige adgang til samfundet, for at påvirke de professionelle systemer etc. Der er også historien om relationerne mellem det psykiatriske og det socialpsykiatriske system, som blev adskilt med udlægningen af særfor sorgen i 70'erne, og som med recovery-begrebet sættes på spil på nye måder. Endelig er der den historie, som jeg har valgt at fokusere på et hjørne af, i denne afhandling: socialpsykiatriens bestræbelser på at recovery-orientere deres arbejde. Listen er ikke udtømmende, men må med for at synliggøre, at jeg med mit afhandlingsarbejde har valgt at gå tæt på én historie ud af mange mulige. Det valg udspringer af min historie i det socialpsykiatriske landskab, som har bevæget sig via arbejdet i Videnscenter for Socialpsykiatri, over undervisning af socialpsykiatriens medarbejdere i CVU-Storkøbenhavn for foreløbigt at lande her, i dette afhandlingsarbejde.

Med recovery som ledestjerne - socialpsykiatrien i forandring?

Jeg beskrev ovenfor, hvordan recovery begrebet i første omgang blev båret ind i den danske socialpsykiatri med inspiration fra Alain Topors arbejde. Især hans, på det tidspunkt, meget nye (og selv i dag omdiskuterede) pointer: at mennesker med alvorlige sindslidelser kommer sig og, at de professionelle indsats betyder mindre, end de tror, blev sat i scene som løftestang for at dis-

kutere og udvikle socialpsykiatriens faglighed og organisering. Især blev der lagt vægt på at en recovery-orientering af socialpsykiatrien indebar: (1) et opgør med kronicitetstænkningen for i stedet lade muligheden for at komme sig være arbejdets grundlæggende pejlemærke, (2) at lade brugernes drømme og ekspertise på deres eget liv og recoveryproces være i centrum frem for den professionelle ekspertise, samt (3) i forlængelse af det at skabe en ny faglighed, hvor samarbejde og relation er det bærende, og hvor der tænkes i en bred vifte af mulige veje mod recovery (Jensen et al. 2004).

I løbet af relativt kort tid blev Alain Topor udgivet på dansk (Topor 2002; Topor et al. 2002), der blev igangsat en undersøgelse af internationale erfaringer og viden om recovery (Jensen 2002) og udgivet en bog, hvor begrebet blev diskuteret som (nødvendig) udfordring for den danske psykiatri og socialpsykiatri (Jensen et al. 2004). Her blev især knyttet an til forskningsmiljøer i USA og England, hvor recovery allerede var et etableret begreb, et undersøgt fænomen og til dels også en integreret del af tilgangen i den psykiatriske praksis (Jensen 2002). Kort tid efter iværksatte LAP og Bedre Psykiatri en større undersøgelse af brugeres og pårørendes erfaringer med recovery og med den hjælp, de oplevede at få (og ikke få) (Jensen 2006). Introduktionen af recovery-begrebet viste sig at ramme en åben dør hos medarbejdere og ledere i socialpsykiatrien. De forskellige udgivelser om temaet gik som varmt brød, og hurtigt begyndte begrebet recovery at dukke op i socialpsykiatriske tilbuds beskrivelse af deres arbejde³, ligesom en række forandringsbestrebelse og nyudviklinger i den socialpsykiatriske praksis siden 2000 har fundet deres inspiration og begrebsliggørelse her (Videnscenter for Socialpsykiatri 2005; Krage-lund og Frerks 2006; Hedelund; Cohen 2007).

I 2006 foreslog Videnscenter for Socialpsykiatri at indoptage den internationale brugte terminologi på feltet, 'Psykosocial Rehabilitering', til at betegne den professionelle indsats. Argumentet var, at recovery er en unik og personlig proces, og at begrebet derfor ikke skulle overtages af de professionelle men skulle være 'brugernes eget' (Videnscenter for Socialpsykiatri 2006). Dette forslag har i vid udstrækning vundet indpas og har fx lagt navn til de professionelle interesseorganisation Dansk Selskab for Psykosocial Rehabilitering, som blev stiftet i 2008, og som siden har været aktive på den politiske

³ Hvis man laver en google-søgning på recovery og socialpsykiatri i perioden 1/1 2000 – 1/1 2003 dukker der således sider op fra tilbud (Pilekrogen), undervisnings-tilbud (Amtsskolen i Århus, Specialskolen for Voksne i Nykøbing F) og væresteder (Netværksstedet Thorvaldsen) som alle etablerer en forbindelse mellem det de tilbyder, og recovery.

såvel som den faglige scene. Endelig – som et af de seneste skud på stammen – har der i de seneste par år været stadigt stigende fokus på FN's handicapkonvention, som inkluderer mennesker med sindslidelser i et bredt handicapbegreb og, som fokuserer på stigmatisering og handicappedes ret til kompenserende ydelser der, hvor deres handicap forhindrer dem i at deltage i samfundet på almindelige vilkår (Socialministeriet 2010).

Recovery-begrebet har altså været løftestang for en lang række nyorienteringer, forandringer og nyskabelser i socialpsykiatrien, som fra nogle sider formuleres som et potentielt paradigmeskifte i opfattelsen af psykisk sygdom såvel som i indretningen af den professionelle indsats (Videnscenter for Socialpsykiatri 2010; Jensen et al. 2004; Petersen 2010). I samme åndedrag danner dette erklærede potentiale dog afsæt for vedvarende og gennemgribende problematiseringer af det sociale arbejde, som faktisk finder sted i socialpsykiatrien. Det bliver således ofte problematiseret, hvorvidt og hvor meget de gode intentioner er blevet omsat til god praksis, og konkrete forsøg på at svare på recovery-orienteringens idealer og fordringer gøres ikke sjældent til genstand for kritisk granskning (Videnscenter for Socialpsykiatri 2010; Petersen 2010; Wilken og Hollander 2008). Ofte formuleres denne kritik i generaliserede former, hvor der udpeges problemer i den danske socialpsykiatri, der hindrer en *egentlig* recovery-orientering af indsatserne: for lidt lokalsamfundsdeltagelse, for meget medarbejderkontrol, for mange koncepter, for lidt individfokus, for meget snak og for lidt handling osv. Men de formuleres også ofte på gangen, i pauserne, i de uformelle samtaler til konferencer, mødet etc. Der falder måske bemærkninger om konkrete steder: 'de har jo ikke rigtig forstået, hvad recovery går ud på?'; 'det er mest varm luft hos dem' eller som kommentarer på de medarbejdere, der fører recovery-orienteringen af tilbuddene ud i livet: 'de er slet ikke dygtige nok til at lave ordentligt recovery-orienteret arbejde'. Disse problematiseringer bliver talt frem som udfordringer, der – hvis de ikke remedieres – vil forhindre, at recovery-orienteringen sætter sig igennem i den socialpsykiatriske praksis. På den måde kommer recovery-orientering og psykosocial rehabilitering i høj grad til syne som et implementeringsproblem og en kompetenceudviklingsudfordring i det professionelle socialpsykiatrifelt. I forlængelse af det ses i disse år en stigende mængde af kompetence- og organisationsudviklingsforløb (Cohen 2007; Rothuizen 2010), konferencer, strategiplaner (Århus Kommune 2007; Gladsaxe Kommune 2010) og publikationer (Wilken og Hollander 2008; Shepherd 2009; Shepherd, Boardman, og Slade 2010; Slade 2009), som eksplicit retter sig imod at gøre idealet om en recovery-orienteret socialpsykiatri til praktisk virkelighed – at lukke (eller mindske) gabet mellem det formulerede ideal og den perciperede virkelighed så at sige.

Eller som det bliver formuleret i en artikel fra det engelske 'Sainsbury Centre for Mental Health', som i 2009 blev oversat og udgivet af Dansk Selskab for Psykosocial Rehabilitering:

Vi mener stadig, at den største udfordring for recovery-ideerne er at oversætte den fine retorik til konkrete og jordnære forandringer (Shepherd 2009:5)

De mange videnskæssige og praktiske bidrag til den proces er både vigtige og afgørende for fremtiden – for socialpsykiatrien savel som for de mennesker, der bruger den. I mit perspektiv er problematiseringerne af det socialpsykiatriske arbejde og forsøgene på at få praksis til at bevæge sig i retning mod idealet dog ikke blot interessante som en udfordring, der skal løses og overvindes. Tværtimod ser jeg dem som nok så interessante fordi de åbner døren på klem ind til den socialpsykiatriske hverdag, som praktiserer forsøgene på at blive recovery-orienteret. Den hverdag som kursisterne bragte med sig ind i undervisningsrummet, da jeg underviste på CVU Storkøbenhavn, og som vakte min nysgerrighed i første omgang. Dermed flyttede mit fokus fra spørgsmålet om, hvor langt socialpsykiatrien er i sin udvikling mod at blive 'rigtigt' recovery-orienteret, og hvad der skal til. I stedet åbnes således for spørgsmålet om *tilblivelser*: Den simultane tilblivelse af socialpsykiatrien og af rehabiliteringsarbejdet og af brugernes liv (eller i det mindste de dele af det, som er knyttet til socialpsykiatriens tilbud) som finder sted, *imens* tilbuddene og de professionelle forsøger at praktisere det paradigmeskifte, recovery-orienteringen er blevet udpeget som bærer af. Mit afsæt er således, at det stadig mere påtrængende krav om at recovery-orientere den socialpsykiatriske praksis i høj grad har gjort en forskel i det sociale arbejde. Ikke nødvendigvis altid på måder der bliver anerkendt i feltet som 'god praksis' eller 'recovery-orienteret praksis'. Men idealet om at skabe en socialpsykiatri, der understøtter recoveryprocesser, former i disse år på godt og ondt arbejdet og livet i de socialpsykiatriske tilbud. Ikke som det eneste, men som én af de stærke kræfter der virker formende ind på hverdagen – og som samtidig selv formes og forandres igennem netop den hverdag. Det er den grundlæggende antagelse bag denne afhandling og det, der danner afsæt for min undersøgelse.

Recovery-orientering af botilbudsarbejdet – en grænsefigur?

I min udforskning af, hvad recovery-orienteringen af socialpsykiatrien gør ved det sociale arbejde, har jeg valgt at tage afsæt i botilbudsområdet, som jeg op-

fatter som en af de mest problematiserede tilbudsformer i socialpsykiatrien – i det mindste når recovery-orientering er ledestjerne. De beskrives som steder der nok er afinstitutionaliseret af navn, men ikke af gavn (Jensen 2008). De udpeges som steder med 'tilsandings-udfordringer', hvor botilbuddet bliver permanent bolig frem for et sted med 'flow' og 'udflytning' (Hjort Andersen og Sørensen 2006). I forlængelse af det stilles der ikke sjældent spørgsmålstegn ved botilbuddenes evner til at understøtte beboernes proces mod et selvstændigt liv:

Mennesker med alvorlige sindslidelser er ikke længere parkeret i mange år på en psykiatrisk afdeling. I stedet lever mange i boenheder med en høj grad af afhængighed af serviceydelser og støttepersoner, frem for at blive hjulpet til større selvstændighed (Hjort Andersen 2010:4).

Denne omfattende problematisering af botilbuddene som organisatorisk struktur og som platform for psykosocial rehabilitering gør botilbuddene til en grænsefigur i dobbelt forstand. For det første er de mennesker, der bor der, ofte mennesker med lange psykiatriske historier og omfattende sociale problemer ud over sindslidelsen. Der er således (måske) nogle af dem, der synes længst fra at tage magten i eget liv og sætte i bevægelse mod recovery. For det andet er selve tilbudsformen altså udpeget som en potentiel del af problemet snarere end som en del af løsningen. På den måde er de med til at markere grænsen mellem det, der bliver til som hhv. 'indenfor' og 'udenfor' recoveryorienteringens usynlige grænser. Mellem de *mennesker*, der kan indtage recovery-orienteringens mulighedsrum og de, der ikke (eller vanskeligt) kan; og mellem de *tilbud*, der kan forstås som recovery-orienteringens frontløbere og de, der på forhånd er udpeget som en del af problemet i den socialpsykiatriske virkelighed. Når talen falder på botilbuddene og de mennesker, der bebor dem, er det således ofte med rynkede bryn og bekymrede stemmer.

Denne status som grænsefigur gør botilbuddene særligt interessante i studiet af, hvad recovery-orienteringen gør ved det sociale arbejde. Det er netop her – i recovery-diskursens institutionelle og menneskelige grænseland – at mødet mellem borgerens vanskeligheder og velfærdssamfundets forsøg på at gøre en (recovery-understøttende) indsats bliver sat mest på spidsen. Her støder recovery-orienteringens idealer på vanskeligheder i mødet med såvel brugere som strukturer og medarbejderkulturer. Vanskeligheder, som i mit perspektiv ikke kan reduceres til spørgsmål om menneskelige kompetencer og strukturelle sten på vejen, men som også har at gøre med indbyggede men også modsætningsfyldte logikker i det velfærdsstatslige sociale arbejde. Når medarbejdere og ledere i de socialpsykiatriske tilbud arbejder med at recovery-

orientere det sociale arbejde, støder de således ind i nogle af disse modsætninger. I kraft af deres funktion som grænsefigur i det socialpsykiatriske (og samfundsmæssige) landskab bliver spændingerne, modsætningerne og magtfuldhederne til tider tydeligere, end de ville gøre tættere på de diskursive mulighedsrums midterbane.

Botilbuddene er dog også en spændende platform for undersøgelsen af recovery-orientering på en anden måde. Det er således blandt andet blandt landets botilbud, at nogle af de stærkeste forkæmpere for en recovery-orienteret socialpsykiatri skal findes. Således spillede en gruppe botilbudsledere en central rolle i stiftelsen af Dansk Selskab for Psykosocial Rehabilitering i 2008. Positionen som grænsefigur er således ikke nødvendigvis en marginaliseret position, men snarere en potentiel platform for stærkt forandringsmotiverede ledere og medarbejdere.

Ved at undersøge forsøgene på at recovery-orientere arbejdet i botilbuddene bliver vi således klogere på, hvad det gør ved det sociale arbejdes mulighedsrum på steder, hvor netop recovery-orientering udgør en særlig vanskelighed. Men samtidig er det min opfattelse, at vi bliver klogere på nogle udfordringer og spændingsfelter, som vil kunne genfindes på tværs af det socialpsykiatriske felt – ja muligvis på tværs af det sociale arbejde med udsatte grupper bredt set.

Kritiske udforskninger sammen med socialpsykiatriens professionelle

Det var således med dette som afsæt, at jeg allerede tidligt i afhandlingsarbejdet engagerede mig i et samarbejde med tre botilbud, i det samarbejdende netværk der fik navnet BotilBUD. I del I vil jeg udfolde og diskutere, hvorfor og hvordan BotilBUD blev til, mens det her blot skal nævnes for kort at synliggøre og begrunde den empiriske platform, som projektet hviler på. For det første ønskede jeg at undersøge det recovery-orienterede forandringsarbejde, *imens* det foregik. For det andet ønskede jeg at engagere mig i kritiske dialoger med de mennesker, der igennem deres forandringer netop bevægede sig i de udfordringer og spændingsfelter, jeg med denne afhandling har ønsket at skabe viden om. I netværkssamarbejdets levetid på ca. et år arbejdede medarbejdere fra de tre botilbud således med hver deres udviklingsprojekt, som de gennemførte på deres respektive botilbud. Undervejs i samarbejdet mødtes vi løbende om kritiske udforskninger af, hvad det var, der blev sat på spil (og

ikke blev sat på spil) i deres praksis. Denne afhandling er ét af resultaterne af netværkssamarbejdet og bygger således først og fremmest på de fortællinger om og refleksioner over praksis og recovery-orienterede praksisforandring, som møderne i netværket rummede.

Forskningsspørgsmål

Det leder mig således frem til en præcisering af det spørgsmål, der guider denne afhandlings analyser. Det overordnede forskningsspørgsmål kan formuleres således:

Hvordan praktiseres recovery-orienteringen af de socialpsykiatriske botilbud, og hvordan former det beboeres og medarbejdernes mulighedsrum?

Dette spørgsmål undersøger jeg mere konkret ved at forfølge to forskellige analytiske spor, som er blevet til igennem det omfattede analysearbejde, der ligger bag denne afhandling, og som jeg udfolder nærmere i del II. For det første forfølger jeg forskningsspørgsmålet gennem analyser af, hvad det er, der kommer til at *gælde som* 'recovery-orienteret udvikling', når botilbuddene arbejder med deres udviklingsprojekter. Som en del af det undersøger jeg hvilke forskelle, eller skillelinjer, der dermed etableres, mellem recovery-orienteret og ikke recovery-orienteret socialt arbejde. For det andet udforsker jeg med afsæt i begrebet '*udspændtheder*', hvordan disse forskelle i praktiseringen af det sociale arbejde er tæt og komplekst forbundet, gensidigt formende samt formende for de mulighedsrum, beboere og medarbejdere bevæger sig i.

Den nye pige i klassen? Situering i recovery- og rehabiliteringsforskningens landskab

Denne måde at stille spørgsmålet på adskiller dette forskningsprojekt fra de fleste andre videnskabelige undersøgelser af socialpsykiatri, recovery og psykosocial rehabilitering. Der findes en stor mængde international forskning i recovery og psykosocial rehabilitering. Det er således et enormt forskningsfelt, som jeg ikke har som ambition, at skabe overblik over her, men som må trækkes ind i den udstrækning, det kan bidrage til at vise, hvordan denne afhandling er situeret i forskningsfeltet. Konkret vil jeg fremdrage fire forskellige kategorier af forskning på feltet, som denne afhandling indskriver sig i og skriver sig op imod.

Evidensbasen: Mennesker kommer sig

For det første findes en mængde forskning, som undersøger, hvor mange der kommer sig til forskellige tider, i forskellige nationale kontekster etc. (Hopper et al. 2007; Harrison 2001; Harding et al. 1987; Warner 2004). De fungerer således som recovery-orienteringens evidensbase: mellem halvdelen og to tredjedele af alle mennesker med skizofreni kommer sig over deres sygdom og derfor – konkluderer den seneste WHO-ledede undersøgelse – må vi betragte skizofreni som en 'episodisk forstyrrelse' frem for en kronisk sygdom (Jensen 2008:92). Det er således denne forskning, der driver recovery-orienteringen fremad og giver den sin status af nødvendighed. Men den gør os ikke klogere på recovery-orienteringen af det socialpsykiatriske arbejde.

Brugererfaringer og hverdagslivsperspektiver

En anden kategori af forskning tager afsæt i hverdagslivet og spørger grundlæggende til, *hvordan* mennesker kommer sig. Som en del af det undersøger de, via de levede erfaringer, hvad der skal til, hvis de professionelle hjælpesystemer skal kunne understøtte recoveryprocesser. Der findes både internationalt og i en nordisk sammenhæng en række kvalitative studier, som tager afsæt i brugernes erfaringer med at komme sig (Topor et al. 2002; Jensen 2006; Onken et al. 2002; Davidson 2003; Borg 2007). Et studie, der har stået centralt i en dansk sammenhæng, siden recovery-begrebet blev introduceret her, er den svensk/franske psykolog Alain Topors 'vendepunkter' (Topor et al. 2002), som formidler elementer af hans langt mere omfattende afhandling "Managing the Contradictions" (Topor 2001). Via interview med mennesker der er kommet sig, beskriver han nogle centrale aspekter af recoveryprocessens dramaturgi, idet han lægger vægt på recoveryprocessen som en lang rejse mod sig selv (Topor et al. 2002:42). I forlængelse af dette har den norske professor i psykisk helsearbejde, Marit Borg, i sin Ph.d. afhandling fra 2007 (Borg 2007) undersøgt recovery i et brugererfaret hverdagslivsperspektiv, ligesom Pernille Jensen i en dansk sammenhæng har gennemført en interviewundersøgelse af erfaringer med at komme sig (Jensen 2006). Disse studier har alle arbejdet med kvalitative interviews af mennesker, der har været igennem perioder med sindslidelser, og som er kommet sig. De undersøger, hvad det er for faktorer, der, for de der er kommet sig, fremstår som væsentlige i processen, og bidrager dermed med vigtig viden om, hvad det er, der hjælper og hindrer recoveryprocesser. En central pointe, der går igen i disse studier, er, at der er meget andet end det professionelle hjælpesystem, som understøtter recoveryprocesser. Således konkluderer Borg blandt andet, at "recovery hap-

pened in the details and triviality of their everyday life, in all kinds of contexts and often mostly outside professional arenas” (Borg 2007:46). Der peges således blandet andet imod det sociale netværk, de materielle betingelser og individet selv, som faktorer der beskrives som afgørende i recoveryprocessen (Jensen 2006; Borg 2007; Borg og Topor 2003).

Hverdagslivs-orienterede undersøgelser af recovery åbner for en række interessante analyser af, hvad der er på spil i recoveryprocesser, som bidrager til at fastholde nuancerede, komplekse forståelser af det at komme sig, og som åbner for kritiske blikke på enhver tendens til manualisering og forsimpning af, hvad recovery-orienteret hjælp ’er’. Således undersøger Borg m.fl., hvad det er, der gør et hjem et hjem, samt hvilken betydning det har i recoveryprocessen (Borg et al. 2005). I et nummer Social Kritik diskuterer Topor i artiklen ’Er penge terapeutiske’ betydningen af økonomi i relation til muligheden for at komme sig (Topor 2008); og I en artikel om de sociale aspekter af recovery sættes kritisk fokus på det individfokus, som store dele af recoverylitteraturen tager afsæt i, idet der udfoldes de mangfoldige sociale aspekter af det at komme sig. Der peges således – med afsæt i et hverdagslivsperspektiv – på, at mange aspekter af recoveryprocesser i fundamental forstand er sociale, og at de ofte er udenfor individuel kontrol (Topor et al. 2011)

På den måde kaster disse undersøgelser også direkte, såvel som indirekte, et kritisk blik på de professionelle hjælpesystemer via analysen af erfaringerne fra mennesker, der kommer sig. Således synes en gentagen pointe i disse undersøgelser at være, at de professionelle og de professionelle hjælpesystemer langt fra altid er en hjælp, men at de derimod ikke sjældent opleves som en hindring i recoveryprocessen. Denne pointe går igen i et nationalt forskningsprojekt fra USA, hvor forfatterne blandt andet påpeger at:

We clearly see that progress toward recovery can be supported through the formal system. However, our data contained much more "hindering" content regarding formal systems than any other domain. (...) Often these hindering influences are the unintentional consequences of procedures implemented by well-meaning authorities in a belief that the practices are in the best interests of patients. (Onken et al. 2002:73f)

Dermed er studiet af brugernes erfaringer med at komme sig med til at udfordre de professionelle og de professionelle systemer i dobbelt forstand: De viser, at de professionelle hjælpesystemer ofte opleves som perifere i recoveryprocessen, og de viser, at deres rolle kan være hindrende snarere end fremmende for processen. Dermed bliver disse erfaringsundersøgelser en del af det pres, som socialpsykiatrien i disse år oplever – på godt og ondt – for at

ændre sig i en mere 'recovery-orienteret' retning. Men de repræsenterer samtidig et bestemt blik på de professionelle indsats: brugernes. Dette perspektiv er centralt, historisk underbelyst og bidrager med vigtig viden om, hvad recovery 'er' – forstået som brugeroplevet proces, erfaring og resultat. Men det gør os stadig ikke klogere på, hvordan den recovery-orientering, der med disse undersøgelser udpeges som en nødvendig forandring af hjælpen, former og formes i de professionelle kontekster.

Den gode (og den dårlige) professionelle indsats

I forlængelse af det retter de kvalitative undersøgelser af menneskers recovery-erfaringer således også opmærksomheden mod den professionelle hjælp, der er en del af disse erfaringer⁴. Via de erfarede recoveryprocesser udpeges således en række faktorer som centrale, hvis de professionelle og tilbuddene skal kunne understøtte recovery (Onken et al. 2002; Borg og Topor 2003; Borg og Kristiansen 2004).. Dermed indskriver de sig i en bredere teoretisk og forskningsmæssig bestræbelse på at indkredse, understøtte og videreudvikle 'recovery-orientering' i de professionelle indsatser – det der ofte kaldes psykosocial rehabilitation. I den internationale forskning findes således en mængde videnskabelige arbejder, som indkredser betydningen, samt undersøger samt evaluerer praksis i relation til de faktorer, som er udpeget som recovery-understøttende. Det gælder for eksempel: brugerindflydelse (Petersen 2010; Greenwood et al. 2005); arbejde og uddannelse (Cunningham, Wolbert, og Brockmeier 2000; Cunningham, Wolbert, og Brockmeier 2000; Cook et al. 2008; Dunn, Wewiorski, og Rogers 2008); netværk og lokalsamfundsintegration (Davidson et al. 2001; Hardiman og Segal 2003; Schön, Denhov, og Topor 2009; Topor et al. 2009); støtte fra andre med recovery-erfaring (Verhaeghe, Bracke, og Bruynooghe 2008; Solomon 2004; Mccorkle et al. 2009)etc. Endelig findes en række teoretiske formidlinger af 'recovery-understøttende' metoder, modeller og/eller tilgange til arbejdet (Wilken og Hollander 2008; Davidson et al. 2007; Romme og Escher 2007; Seikkula 2008; Piat, Sabetti, og Bloom 2010; Bell og Lindley 2005).

⁴ En væsentlig del af det kritiske blik i recoveryforskningen retter sig imod de psykiatriske systemer, og i den internationale forskning findes skellet mellem psykiatri og socialpsykiatri slet ikke. Jeg opfatter dog alligevel denne forskning som relevant for det socialpsykiatriske felt. Dels fordi forskningen også retter sig mod de psykosociale indsatser (fx boformer). Dels fordi forskningen bruges i og dermed former det socialpsykiatriske videns- og praksisfelt.

Disse mangeartede teoretiske og empiriske bidrag til recovery-feltet bidrager til at udvikle den vidensbase, som 'recovery-orienteringen' af det sociale arbejde kan forstås som et forsøg på at leve op til. Den hverdagslivsorienterede forskning bidrager til at udfordre det eksisterende ved at udpege det, der i et brugerperspektiv er vigtigt, hvis den professionelle indsats skal blive bedre. På samme måde bidrager den med en erfaret viden om, hvad udfordringer og svagheder i indsatserne er, hvis de skal understøtte recovery. De empiriske undersøgelser af konkrete indsatser og/eller aspekter af arbejdet studerer (ligesom mig) konkrete indsatser. Men deres mulighed for at udfordre det, som så bliver til som 'recovery-orienteret', synes begrænset til at spørge: lever indsatserne (i brugernes øjne) op til det, der er udpeget som vigtigt? De evner således ikke at indfange den kompleksitet og de modsatrettede, der opstår i en professionel indsats, som søger at leve op til det, de har udpeget som virksomt.

Således har for eksempel Persson-Pagels og Topor lavet en interessant lille artikel om, hvordan et recovery-orienteret botilbud formår – og ikke formår – at arbejde med brugernes ønskemål (Persson-Pagels og Topor 2008). Deres analyse viser, hvordan 'institutionalisering' sniger sig ind af bostedets og medarbejdernes bagdør, trods deres forsøg på at afinstitutionalisere stedet og relationerne. Den viser, hvordan medarbejderne i interaktionen med analysens hovedperson 'Maria' kommer til at sætte 'institutionsregler' over Marias ønskemål. Den viser således vanskelighederne ved at gennemføre den afinstitutionalisering, som artiklen som grundlæggende præmis fastholder som både mulig og nødvendig. Dermed undviger den i mine øjne centrale aspekter af det komplekse og spændingsfyldte rum, som afinstitutionalisering af institutionelle praksisser rummer. Det er her, min afhandling finder sin relevans – som den nye pige i klassen, der søger at rette opmærksomheden mod det, der sættes på spil, *imens* vi forsøger at skabe gode, recovery-orienterede tilbud i socialpsykiatrien.

Introduktion til afhandlingen

Der kan være mange indgange til at læse en afhandling, og for de flestes vedkommende er det netop den indgang, der styrer og sorterer læsningen. Denne afhandling er skrevet som monografi og skal som sådan forstås som en helhed. Men den kan (og bør) også læses selektivt, med din specifikke interesse som drivkraft. Jeg har allerede løftet sløret for at mit samarbejde med grup-

pen af botilbudsmedarbejdere. BotilbUDsnetværket er et bærende element i denne afhandling. Det er dog sådan, at den systematiske læser må væbne sig med små 100 siders tålmodighed før fortællingerne og refleksionerne fra netværket får liv og fylde i afhandlingen. Desuden er min formidling af det, der fandt sted i netværket, selektiv og drevet af mine forskningsinteresser. Til de læsere, der er utålmodige efter at dykke dybere ind i alt det, som netværks-samarbejdet bragte med sig af forandringer, tanker og refleksioner, vil jeg derfor anbefale at tyvstarte ved at læse netværkets fælles antologi, som findes som bilag bagerst i denne afhandling (Bilag 5). Til dem, der glæder sig til de analyser, jeg har begået på baggrund af møderne, vil jeg anbefale at springe direkte til afhandlingens del III og IV. De læsere, som har åbnet afhandlingen, fordi de er nysgerrige efter mine videnskabsteoretiske diskussioner af, hvordan poststrukturalisme og aktionsforskning kan befrugte og udfordre hinanden, kan med fordel læse del I. Og endelig: til de, som er på besøg i denne afhandling på jagt efter analysestrategiske overvejelser over, hvordan en samarbejdsproces bliver til empiri og siden også til analyse, vil afhandlingens del II være et oplagt sted at starte.

God læselyst.

Del 1: Indramning - Poststrukturalistisk aktionsforskning

Her i afhandlingens første del skal den platform, afhandlingsarbejdet hviler på, indrammes. Det gør jeg gennem to kapitler, der tilsammen tegner og diskuterer den poststrukturalistiske aktionsforskning, der er mit bidrag til diskussionen af, hvordan man kan arbejde med involveret og involverende forskning i socialt arbejde. Det første kapitel diskuterer den videnskabsteoretiske platform, som søger at slå bro mellem aktionsforskningens og poststrukturalismens umiddelbart meget forskellige grundforståelser af, hvad det vil sige at skabe viden, hvad det implicerer, og hvad formålet er med det. Det andet kapitel er en præsentation og diskussion af den måde, jeg konkret har arbejdet med at kombinere de to forskningstraditioner i gennemførelsen af projekt BotilbUD. Dette kapitel rummer først en konkret gennemgang af forløbet i projekt BotilbUD, og derefter en diskussion af, hvordan man kan forstå det som flere forskellige men forbundne videnskabende processer.

Hverken den videnskabsteoretiske platform eller den konkrete form, det poststrukturalistiske aktionsforskningsprojekt endte med at få, er et glat og færdigt bud på, hvordan man kan forstå og *gøre* mødet mellem de to traditioner. De skal snarere læses som mine første, søgende, til tider bumpede og ufærdige forsøg på et møde, som jeg dog stadig her i bakspejlet anser som både spændende og berigende videreudviklinger af begge traditioner. En ufærdighed som jeg håber at kunne fastholde sidenhen, når jeg forhåbentlig får mulighed for at arbejde videre med disse måder at samarbejde om udvikling af praksis og viden.

KAPITEL 1:

Nogle videnskabsteoretiske grundlagsovervejelser

I mit Ph.d.-arbejde bygger jeg videre på to, i udgangspunktet meget forskellige, forskningstraditioner: poststrukturalisme og aktionsforskning. De har på hver deres måde og fra hver deres position i det videnskabelige landskab etableret spændende diskussioner: praksisser i krydsfeltet mellem konstruktion og dekonstruktion, videnskab og politik. Det er disse to traditioner, jeg vil trække på i forsøget på at udvikle en videnskabsteoretisk ramme for dette projekt. Indledningsvis vil jeg kort beskrive og diskutere de to traditioner som adskilte og meget forskellige forsøg på at overskride og udfordre etablerede, samfundsmæssige sandheder. Desuden vil jeg argumentere for, at disse to forskningstraditioner ved nærlæsning har overraskende meget til fælles. Samtidig vil jeg dog fastholde og udforske, hvordan de alligevel rejser nogle centrale spørgsmål til hinanden, som potentielt kan være afsæt for produktive videreudviklinger af begge traditioner, ved at udfordre hinandens selvfølgelige sandheder og blinde pletter og derved ”provide a fertile instability in the most foundational tenets of how we regard the processes of knowledge production and legitimation” (Lather 1991:81). Målet er at skabe et videnskabsteoretisk plateau, hvorpå poststrukturalismen og aktionsforskningen kan bevæge sig sammen i et forskningsdesign, hvor der arbejdes med at skabe tæt interaktion og komplekse, levende forbindelser mellem forskningspraksis og det sociale arbejdes praksis.

Poststrukturalisme og aktionsforskning – et umage par?

Poststrukturalismen og aktionsforskning kan på visse måder udpeges som modsætningsfyldte og væsensforskellige traditioner, og da jeg stævnedes ud på denne rejse mod en poststrukturalistisk aktionsforskning, blev jeg da også ofte mødt af let hovedrysten og skeptiske kommentarer fra begge lejre. Især blev der peget på fundamentale forskelle mellem de to traditioners kritiske

projekt og (derigennem) deres relation til forandring og forsker/udforsket relationen.

Der er da også store og på nogle måder fundamentale forskelle i de to traditioner, som dog samtidig hver især er vidt forgrenede og flertydige traditioner med store interne forskelle.

Aktionsforskningstraditionen har sine rødder i Kurt Lewins aktionsforskning i efterkrigstidens USA, som tog afsæt i en kritik af et akademisk miljø, som Lewin kritiserede for at være for distanceret fra virkelighedens problemer og ude af stand til at producere viden, der var nyttig i forhold til de sociale konflikter, som prægede hans samtid (Nielsen og Nielsen 2010:97). Derfra har aktionsforskningen forgrenet sig i en række traditioner for og metodologiske tilgange til at skabe viden *for og sammen med mennesker* udenfor den videnskabelige verden, om problemer der er relevante i den praktiske verden, som sigter mod at skabe bedre liv, menneskelig frigørelse og mere deltagelsesorienteret videnskabelighed (Nielsen og Nielsen 2010; Reason og Bradbury 2006b). Det kritiske projekt retter sig for aktionsforskningen således i to retninger: dels mod selve videnskabeligheden og dels mod samfundsmæssige magtformer som begrænser menneskers handlerum og muligheder for livsudfoldelse⁵. (Reason og Bradbury 2006a)

Poststrukturalismens kritiske projekt derimod, tager et helt andet afsæt. Hos Foucault (som aldrig selv formulerede sit arbejde som poststrukturalistisk, men som alligevel af eftertiden er blevet udråbt som en af fædrene) rettes det kritiske blik således mod selve oplysningstiden og det humanistiske projekt. Med afsæt i – og som opgør med – strukturalismen har poststrukturalister således fra 60'erne og frem sat spørgsmål ved ideen om videnskaben og det humanistiske oplysningsprojekt som en fremadskridende vej mod sandheden, det gode liv og subjektets autonomi. Ligesom i aktionsforskningen er der ikke tale om én sammenhængende poststrukturalistisk forskningstradition men snarere om en række inspirationer og videreudviklinger af arven fra Foucault, Derrida, Nietzsche osv. Det, de har til fælles, er dog opgøret med en

⁵ Jeg trækker i dette afsnit på den kritiske utopiske variant af aktionsforskningen, fordi jeg ser deres bud på en kritisk forskning som den videnskabsteoretisk mest udfoldede og velreflekterede. Således er det især den kritiske aktionsforskning, der insisterer på en kritisk *videnskab*, der rækker ud over den lokale kontekst, som aktionsforskningen er involveret i.

sandhedssøgende videnskab og en intention om at genpolitisere alt det, som søger at installere sig selv som objektivt, selvfølgelig og sandt⁶.

Trods deres forskellige historiske og teoretiske forankringer opfatter jeg de to traditioner som et frugtbart møde. Både fordi de på en række måder har langt mere til fælles end man umiddelbart får øje på og fordi, de i deres forskellighed (og uenighed) evner at stille relevante, kritiske spørgsmål til hinanden. Det er således både deres (for mig til tider overraskende) overlap og fællesheder og deres fundamentale forskelle, der skal danne løftestang for de kommende siders udvikling af en platform – om end porøs og ufærdig – for den poststrukturalistiske aktionsforskning, jeg har søgt at føre ud i livet i mit afhandlingsarbejde.

Således ser jeg, at de to forskningstraditioner er fælles om kritisk at rette deres opmærksomhed mod en realistisk verdensforståelse, hvor sandhed og politik forstås som adskilte og væsensforskellige. I forlængelse af det er begge traditioner – om end på forskellige måder – optaget af relationen mellem viden om verden og deltagelse i verden. Videre bliver begge traditioner forpligtet på en diskussion af, hvad deltagelse i verden betyder, og hvordan den virker formende på den sociale (og materielle) virkelighed. I de poststrukturalistiske traditioner gør det sig især gældende i senere, interaktionistisk inspirerede udgaver (Lather 2008; Davies 1990; Barad 2003). Endelig retter begge traditioner deres kritiske blik imod videnskabens rolle i samfundet som "the master of Truth and Justice" (Foucault 1977:12), og søger (igen: på hver deres meget forskellige måde) at lave forskning der udfordrer denne privilegerede position.

Så vidt fælleshederne, som jeg løbende vil vende tilbage til i løbet af kapitlet og udfolde yderligere. Der er dog også centrale forskelle i de måder, de besvarer og agerer i forhold til disse fælles opmærksomhedspunkter. Forskelle som i mine øjne gør det muligt for dem at befrugte hinanden med deres gensidigt kritiske blik. I dette kapitel vil jeg således læse de to traditioner gennem deres fællesheder og forskelle, for på den måde at søge at skabe konturerne af en poststrukturalistisk aktionsforskning. I teksten vil afsnit med fremskrivninger af fællesheder være markeret af et ~ i overskriften, mens diskussioner af forskellene vil være markeret af ><.

⁶ Her er det på sin plads med en præcisering: I dette kapitel og i afhandlingen i øvrigt forstår jeg poststrukturalismens sandheds-politiserende projekt i et bredt perspektiv. Det handler således ikke om sprog, viden og diskurser, men bredt om det, Barad (2003) kalder materielt-diskursive praksisser.

Rejsefæller

Jeg er ikke den første til at bevæge mig ud i forsøget på at skabe krydsbefrugtning og gensidig udfordring af de to traditioner. Derfor vil jeg kort nævne nogle af de rejsefæller, jeg har haft med på vejen, og som gav mig modet til, troen på og konkret inspiration i forhold til at insistere på denne – måske umage – parring.

Et af de væsentlig teoretiske bidrag til udviklingen af et møde mellem et emanciperende og et dekonstruerende perspektiv er den feministiske forsker Patti Lather. Hendes ambition er at etablere en kritisk social videnskab, som laver modtræk til enhver tids hegemonier – om end den kritiske position hele tiden må være i bevægelse og ikke kan fastsættes en gang for alle (Lather 1991:2ff). Hendes bidrag til mødet mellem poststrukturalismen og aktionsforskningen er især en række centrale og væsentlige videnskabsteoretiske overvejelser. Derudover nytænker hun forskningens repræsenterende praksis og insisterer på at formidle forskning på måder, der er mindre entydige og skaber mere plads til de udforskendes strittende, mangfoldige stemmer, som noget der får plads sideløbende med (frem for gennem) hendes egne analyser (Lather 2007). Hun rejser dog det for mig relevante spørgsmål om fokus på repræsentation er nok, eller om hun dermed rammer forbi spørgsmålet om mere aktive sociale relationer i de videnskabende processer (Lather 2007:44). I bogen ”Action Research and Postmodernism: congruence and critique” (Brown og Jones 2001) diskuterer Tony Brown og Liz Jones – blandt andet med inspiration fra Lather – hvordan deres praktikerforskning⁷ er blevet udfordret og omformet af mødet med poststrukturalismens tankegods. Det, der startede som et ønske om at forene deres hermeneutiske tænkning med poststrukturalismens dekonstruerende analyser. I stedet blev de udfordret mere grundlæggende på deres grundlæggende antagelser om forskningens emanciperende formål (Brown og Jones 2001:7). Dette førte dem i retning mod processer, hvor praktikerforskerne indgår i refleksive skriveprocesser som i Brown og Jones’ perspektiv bliver vigtigere end selve forskningsprocesserne. De udvikler således en praktikerforskning, hvor deltageres udforskning og udfordring af de logikker, deres praksis hviler på, stilles i centrum, idet ”while I may not become fully free of them I can never the less work at troubling them” (Brown og Jones 2001:135). Derved bidrager de til at mere konkret at kombinere engagementet i forandringsprocesser og engagementet i at udfordre de selv samme forandringsprocesser. Det sker dog på måder, som i mit

⁷ Forskning hvor praktikere forsker i egen praksis

perspektiv vender sig ind mod de praksisser, de udvikler/udfordrer, og på den måde i mindre grad formår at skabe en mere alment relevant kritisk viden, som rækker ud over disse praksisser.

Endelig skal jeg kort nævne Jo Krøjer, der i en dansk sammenhæng har arbejdet med inspiration fra både den kritiske aktionsforskning og den poststrukturalistiske kønsforskning (Krøjer 2006; Krøjer 2003). Hun udvikler i sin Ph.d. "Det mærkede sted" (2003) en aktionsforskning, hvis fokus er på at skabe forandring hos/for deltagerne gennem individuelt 'memorywork'⁸. Desuden udfordrer og udvikler hun i tråd med Lathers tænkning den akademiske repræsentation af deltageres erfaringer. Hendes fokus er dog primært på diskursive reorganiseringer med afsæt i subjektets reflektive arbejde, hvilket i mit perspektiv ikke er tilstrækkeligt for en forskning, der søger at involvere sig i en levet *praksis*.

Der er væsentlige inspirationer at hente i det arbejde, der allerede er gjort for at skabe et frugtbart møde mellem de to traditioner, og de fungerer i høj grad som det bagtæppe, jeg skriver videre på. Alligevel må jeg skabe mit eget møde, som kobler sig til mine forskningsinteresser og min konkrete involverethed i socialpsykiatrien som forsknings- og praksisfelt. I de næste afsnit vil jeg således diskutere konturerne af et ontologisk og epistemologisk plateau for det poststrukturalistiske aktionsforskningsprojekt, jeg har søgt at forme gennem mit Ph.d. arbejde. Konkret vil jeg diskutere, hvordan relationen mellem 'virkelighed', 'deltagelse' og 'viden' kan forstås i mødet mellem poststrukturalismens og aktionsforskningens videnskabsteoretiske horisonter. Desuden vil jeg med det som afsæt diskutere agens og menneskers mulighed/ansvar for at skabe forandring. Men først må jeg knytte nogle refleksioner til den kritiske position, jeg søger at etablere gennem koblingen af de to traditioner.

Hvad er det kritiske (og utopiske) projekt?

Jeg bliver nødt til at starte i det kritiske projekt, fordi det er det, der driver mig til at bringe såvel aktionsforskningen som poststrukturalismen i spil, og fordi det er her, såvel mødepunkter som spændinger står tydeligt frem.

De to traditioner repræsenterer begge en kritisk samfundsforskning om end med meget forskellige afsæt. Derfor vil jeg i dette afsnit diskutere den kritiske

⁸ En forskningsmetodik der er udviklet af Bronwyn Davies til bearbejdning (og formidling) af smertelige erfaringer

platform, som kan vokse ud af mødet mellem dem, hvor fokus er på at indkredse den kritiske ambition såvel som karakteren af den kritiske platform, hvorfra jeg udøver min forskning.

Det, jeg konkret gerne vil med afhandlingsarbejdet, er at etablere en kritisk analyse af, hvad recovery-orienteringen gør ved det sociale arbejde. Samtidig er det min ambition at gøre det gennem samarbejdet med nogle af de mennesker, der hver dag praktiserer det sociale arbejde og arbejder med at 'recovery-orientere' det. Begge dele, den kritiske analyse og måden at etablere den på, er en del af mit kritiske projekt, og begge kan forstås og begrundes med afsæt i både en poststrukturalistisk og en aktionsforskningslogik.

De-familiarisering ~ brud med fakticitetens magt

Et væsentligt omdrejningspunkt i denne afhandlings kritiske projekt er en ambition om at forstyrre og de-familiarisere det, som ellers fremstår som selvfølgelig – som 'sandhed'. Denne ambition henter både sin teoretiske inspiration hos poststrukturalistiske og den kritiske aktionsforsknings tænkere. Således formulerer og adresserer begge traditioner det, man måske kan kalde 'det stivnede samfund' som genstanden for deres kritiske analyser. Den kritiske aktionsforsker Kurt Aagaard Nielsen formulerer det som en kritik af 'reificeringen' af verden. Pointen er, at alle forsøg på at beskrive eller ordne verden i fikserede former skaber reifikation, hvilket vil sige fastfrysning i en 'forkert tilstand', hvor ændringer ikke er mulige, og hvor der derfor skabes tvang overfor mennesker og deres handlemuligheder (Nielsen 2005:524). Som modtræk til reificeringen foreslår Aagaard Nielsen, at man gennem sin forskning må skabe rum for at bryde med "fakticitetens magt" – eller realitetsmagten som den med inspiration fra Marcuse også kaldes (Nielsen, Nielsen, og Olsén 2006). Forskningens opgave er derfor at skabe et rum, hvori "det, der fremtræder som en utilnærmelig realitet, gøres føjeligt og diskuterbart" (Nielsen 1996:365). Dermed ligger aktionsforskningens kritiske ambition tæt på poststrukturalismens ambition om at gen-politisere de til enhver tid gældende sandhedsregimer. En ambition som stiller forskningen til opgave at bidrage til at åbne diskurserne, forstyrre selvfølgelighederne, de-familiarisere det velkendte og dermed (potentielt) at etablere en udvidelse af de konkrete handle- rum (Foucault 1977; Søndergaard 2000; Triantafillou 2005). De to traditioner er således fælles om en forståelse af politik og videnskab som tæt koblede aktiviteter, og om at dette bør være videnskaben styrke frem for dens problem.

Dekonstruerende forhandlingsrum ><utopiske frirum

Men på spørgsmålet om hvordan og ud fra hvilken drøm om en bedre fremtid skilles vandende og spændingerne mellem de to traditioner træder tydeligere frem. For hvor poststrukturalismens kritiske position er drevet af et imperativ om at *stille spørgsmålstegn* så går den kritiske aktionsforsknings vej via arbejdet med at *åbne for nye svar*.

Lad mig folde det lidt ud: I den kritiske aktionsforskning sker udfordringen af realitetsmagten gennem det, de kalder 'utopiske frirum'. De beskrives som kollektive processer (organiseret af forskerne), hvori mennesker med afsæt i et fælles tredje kan udfolde social fantasi med afsæt i deres erfaringer for derved at sætte parentes om realitetsmagten. Gennem processernes opfordringsstruktur er tanken, at der kan formes nye livsudkast, som i sig selv udfordrer realitetsmagtens fastfrosne form (Nielsen og Nielsen 2010; Nielsen 1996). Med afsæt i de fælles processer er det desuden forskernes opgave at formulere mere generel viden, som formår at rette en mere grundlæggende kritik af de samfundsmæssige strukturer og institutioner, som det utopiske frirum har forsøgt at formulere alternativer til (Nielsen 2005). Dermed bruges forsøgene på at skabe nye (lokale, situerede og foreløbige) svar (livsudkast) som *afsæt* for at rette det kritiske blik mod det, de forsøger at bryde med og sætte til forhandling. Livsudkastene selv derimod står i kraft af deres utopi-status udenfor den kritiske forsknings blik. De er netop karakteriseret ved at være bud på en bedre verden og udgør som sådan en immanent kritik af samfundets fikseringer (Nielsen, Nielsen, og Olsén 2006). De forandringer, der skabes i aktionsforskningsprocessen, udfordrer således realitetsmagtens snærende bånd, idet de forstås som noget (bedre), der søger at sprænge den indefra. Kritikken skabes således via opfordringsstrukturerne i aktionsforskningsprocessen og gør det muligt – med afsæt i deltageres sociale fantasi – delvist at "neutralisere" realitetsmagtens undertrykkende samfundsmæssige fordrejninger (Nielsen 1996:386). Denne forståelse af relationen mellem 'utopiske frirum' og 'realitetsmagt' læser jeg som etableringen af en forskel mellem magt (som snærende og udefrakommende) og frihed (som livsudkastene og de utopiske frirums potentiale).

Dermed nærmer vi os en af de spændinger, der opstår i mødet mellem aktionsforskningen og poststrukturalismens kritiske projekter. For med inspiration fra Foucault må relationen mellem magt og frihed tænkes anderledes end den, der indbygget i aktionsforskningens kritiske projekt – nemlig som hinandens forudsætning. Som jeg læser det, findes friheden i aktionsforskningen som en emanciperende mulighed, der frigør subjektet og det levede liv fra

realitetsmagt og reificering. I et poststrukturalistisk perspektiv, derimod, står det levede liv i et gensidighedsforhold snarere end et modsætningsforhold til den samfundsmæssighed, som det udfolder sig i.

I en poststrukturalistisk virkelighedsforståelse findes muligheden for et utopisk *frirum*, hvorfra man kan bryde med realitetsmagten og skabe noget andet, der ikke er bundet af fakticitetens magt, således ikke. Aktionsforskningens livsudkast må i et poststrukturalistisk perspektiv snarere anskues som forsøg på indgå aktivt i forhandlingen af, hvad virkeligheden er og kan være. Også de utopiske 'frirum' må altså forstås som en del af de magt/viden kampe, som driver den samfundsmæssige tilblivelse fremad, og som man ikke kan stille sig udenfor. Derfor bliver aktionsforskningens konkrete, lokale forandringsudkast i en poststrukturalistisk optik til en del af det, der må gøres til genstand for kritisk analyse.

Med et poststrukturalistisk engagement er den kritiske ambition således at skabe dekonstruerende forhandlingsrum snarere end utopiske frirum. Snarere end at skabe nye og bedre svar på hvordan samfundet kan indrettes, er ambitionen at "sætte spørgsmålstegn ved det som fremstår som selvfølgeligt og familiært" (Triantafillou 2005:20) for derigennem at indgå i den vedvarende virkelighedsforhandling og "åbne op for andre måder at indrette samfundet på end den rådende"(Stormhøj 2006:20). Målet er altså en radikal kritisk position, hvor forstyrrelsen bliver målet i sig selv for, som Lather udtrykker det, at

"keep things in process, to disrupt, to keep the system in play, to set up procedures to continuously demystify the realities we create, to fight the tendency for our categories to congeal"(Lather 1991:13)

Det er vel at mærke ikke et reificeret og reificerende samfund, der skal udfordres med afsæt i et (mere autentisk) levet liv for at give plads til mindre undertrykkende virkeligheder. Snarere er det en generel og altomfattende tendens til at lade kategorierne stivne, der udpeges som udfordringen. Derfor må det sted, hvorfra man kritiserer også være i bevægelse, og også inkludere det man skaber gennem sin (kritiske) deltagelse i virkeligheden.

Immanent kritik ~ (><) within/against?

Efter således at have udpeget en forskel bliver det nødvendigt at relativere den igen. Forskellen på, om man (som aktionsforsker) opfatter magten som det ydre 'bånd,' der skal søges 'neutraliseret', eller om man (som poststrukturalist) opfatter magt som en produktiv og uundgåelig del af de diskursive praksisser, man deltager i forhandlingen af, er nemlig ikke så entydig.

Jeg opfatter således aktionsforskningens immanente kritik som en position, der potentielt har meget til fælles med Patti Lathers formulering af en *within/against* position. Med inspiration fra Butlers begreb 'subversiv repetition' formulerer Lather det kritiske projekts vilkår som en både/og bevægelse, hvor man er bundet til på samme tid at trække på og skrive sig op imod de ordninger af verden, man søger at destabilisere (Lather 2007:38). Dette modsvares af aktionsforskningens formulering af immanent kritik som en "praksisform, der arbejder *indefra* og *i* de samfundsmæssige modsigelser" (Nielsen, Nielsen, og Olsén 2006:223).

De to traditioner er fælles om at afvise muligheden for at stille sig udenfor det, man ønsker at kritisere – eller som Nielsen m.fl. formulerer det: "Positive, alternative begyndelser kan ikke blot etableres – filosofisk: sættes – vilkårligt; de vil altid på forhånd være indskrevet i en magtfuld, fremmedgjort helhed" (Nielsen, Nielsen, og Olsén 2006)

Spændingen mellem de to positioner ligger altså tilsyneladende ikke i deres opfattelse af kritikens grundvilkår som indlejret i og forbundet med det, der søges kritiseret. Og så måske gør den alligevel. I det følgende vil jeg gå lidt tættere på, *hvordan* de to traditioner praktiserer et kritisk engagement, og hvordan det skaber en gensidig udfordring.

Deltagelse som forskning >< forskning som deltagelse

I deres artikel "Deltagelse som kritik" (2006) kritiser Nielsen m.fl. Foucault for at opgive en kritisk position, fordi han undsiger begrebsparret undertrykkelse/frigørelse og dermed også undviger at etablere en målestok, hvorfra noget kan kritiseres (Nielsen, Nielsen, og Olsén 2006). Jeg er ikke entydigt enig i denne læsning, men alligevel rummer kritikken en interessant udfordring til poststrukturalismens engagement i de sandhedspolitiske kampe, som står i centrum for dens kritiske projekt (Foucault 1977; Stormhøj 2006:20). For det er i mine øjne netop undsigelsen af en målestok, der gør et konstruktivt engagement i at skabe nye mulige fremtider så vanskeligt fra en poststrukturalistisk position. Man har så at sige ikke noget sted at stå, fordi den kritiske linse rettes mod *alle* sandheder og virkelighedsudkast og dermed også mod dem, som skabes i de 'utopiske frirums sociale fantasi'. Derfor kan engagement i de sandhedspolitiske kampe have en tendens til at blive et relativt fjernt engagement, som alene går via analysen og forskerens evne til at sætte analysen i spil i en offentlighed. Der etableres således sjældent en aktivt involveret relation mellem forskeren og de udforskede – selvom målet er at åbne

for en 'multi-centered discourse with differential access to power' (Lather 1991:25). Eller rettere: de udforskede er primært involveret som 'empiri' og som (potentielt aktive) modtagere af analysen. I praksis betyder det i mine øjne en unødvendig risiko for at poststrukturalistisk forskning primært bliver engageret i et sprogligt, sandhedspolitisk felt, frem for at blive engageret i de praktiske virkelighedstilblivelers materielle, handlingsmæssige, spatielle etc. aspekter. Med inspiration fra aktionsforskningen udfordrer jeg derfor den poststrukturalistiske forskningstradition til at gå længere i det praktiske engagement i hverdagens magt/videnkampe. At involvere sig i dem på andre måder end de, der hviler på analyse og repræsentation af den sociale virkelighed.

Men først må jeg rundt om den poststrukturalistiske udfordring til aktionsforskningens kritiske projekt. Umiddelbart placerer den kritiske aktionsforskning sig, som jeg har vist ovenfor, tæt op af poststrukturalismens afvisning af at der findes et sted udenfor den historiske og samfundsmæssige orden, hvorfra man kan formulere en endegyldig, sand kritik. I stedet plæderer de, med inspiration fra Adornos negative dialektik, for en kritik, der hele tiden holder sig i bevægelse og har negativiteten som sit fundament (Nielsen, Nielsen, og Olsén 2006). Men samtidig gør de også noget andet: de placerer sig et sted. I første omgang formuleres det vagt, som nødvendigheden af en *orienteringsretning* i kritikken (Nielsen, Nielsen, og Olsén 2006:223). Men i næste omgang bygges denne orienteringsretning op omkring nogle relativt fikserede normative omdrejningspunkter: en forpligtethed på demokrati, dialog, myndiggørelse, social fantasi, etc., der gøres til løftestang for at "Relativere realitetsmagten og lade konturer af en menneskelig socialitet træde frem" (Nielsen, Nielsen, og Olsén 2006:232). De fastholder således en emanciperende epistemologisk position, hvorfra det er muligt – gennem opfordringsstrukturer der skaber utopiske frirum - at skabe viden (og praksis), som frigør mennesker fra Magten. Dermed mener jeg, at de i praksis risikerer at fastholde det Lather kritisk kalder forestillingen om forskningens uskyldighed (Lather 2007:37f). Det vil sige forestillingen om, at man med de rigtige metoder kan skabe bedre, mere frigørende, mindre magtfulde vidensformer og virkelighedsudkast. Netop denne afskrivning af uskylden og forsøget på at skabe en forskning, der kritisk adresserer det, man selv er med til at skabe med sin forskning og sætte det på spil, opfatter jeg som en væsentlig bestræbelse. Med inspiration fra poststrukturalismen vil jeg derfor gerne udfordre denne position og invitere aktionsforskningen til at tage livtag med magt/videnskampene på måder, som også sætter deres egen praksis og den 'sociale fantasi', der udfolder sig her, på spil.

Mit projekt repræsenterer et kun delvist vellykket, men i mine øjne nødvendigt, forsøg på at mediere mellem disse to måder at forstå og praktisere kritisk forskning. På den ene side ønsker jeg således at være engageret i formuleringen af nye virkelighedsudkast, som rummer drømmen om en bedre fremtid. På den anden side ønsker jeg, imens jeg er det, at bidrage til at skabe et dekonstruerende forhandlingsrum, hvori også de positive udkast og forandringsforsøg bliver sat på spil. Det er selvsagt ikke nogen enkel øvelse – hverken videnskabsteoretisk eller i sin praktiske udførelse. Men i resten af afhandlingen vil jeg alligevel tage ambitionen med som en gennemgående tråd, som et ønske om at involvere mig i ”the economies of responsibility within noninnocent space, a ’within/against’ location” på måder, hvor forskningens projekt bliver “about both ’doing it’ and ’troubling it’ simultaneously” (Lather 2007:38).

Virkelighed – Deltagelse – Viden

I dette afsnit vil jeg gå lidt tættere på nogle centrale ontologiske og epistemologiske spørgsmål, som rejser sig, når ambitionen er at ’gøre det’ og ’udfordre’ på samme tid. Epistemologi og ontologi lader sig vanskeligt adskille, fordi de er tæt sammenvævede i kraft af begge traditioners forståelse af menneskets (og forskerens) involverethed i virkeligheden og dens tilblivelse.

Reifikation/ufærdighed ~ tilblivelse/sedimentering

Aktionsforskningens ontologi er bygget op omkring begrebsparret reifikation/ufærdighed. Reifikation beskriver samfunds tendens til at fremstå som (og i større eller mindre grad være) i ”en tilstand af frossen aktivitet, der ikke kan undergå forandring” (Nielsen 2005:524). Men den sociale virkelighed er aldrig bare reificeret – den rummer altid også elementer af ufærdighed og kan via menneskers deltagelse gøres til genstand for forandring (Reason og Bradbury 2006b; Nielsen 2005). Reificeringen af den sociale verden opfattes således ontologisk og normativt som en fastfrossen og forkeret tilstand, mens det ufærdige udgør den sociale verdens sande (og bedre) tilstand. Dermed kommer også deltagelse til at spille en central rolle i aktionsforskningen både som epistemologisk, ontologisk og etisk figur. Lad mig låne lidt af den norske filosof Hans Skjervheims formulering:

Let us look at what "engagement" implies. It does not mean a property we sometimes possess and sometimes do not possess, and in particular it does not refer to a feeling. It is not an activity we sometimes take up and sometimes let be. *We cannot choose to be engaged*; since we happen to be in the world we are all engaged in something or other. Engagement is a fundamental structure in human life. (Skjervheim 1996:135)

Engagement – eller deltagelse i den verden vi er en del af – er altså et ontologisk grundvilkår snarere end en mulighed vi kan vælge til og fra. Vi *er* deltagende. Og for aktionsforskningen fører det frem til det Peter Reason betegner som et 'participatory worldview', hvor deltagelse ikke blot er et vilkår, men et vilkår man må tage på sig ved således at *agere som deltager* frem at forsøge at beskrive og/eller kontrollere verden (Reason og Bradbury 2006b; Nielsen 2005). Som forsker betyder det for det første, at forskningsprocessen altid er deltagelse – også når den postulerer 'beskrivelse', og for det andet, at den etiske fordring i forskningen derfor er at bruge sin deltagelse til at "bevæge sig skabende og aktiverende ind i en modaktion til reifikation" (Nielsen 2005:525).

Den poststrukturalistiske traditions ontologiske ståsted kan formuleres i lignende termer. Selvom poststrukturalismen indimellem beskriver sig selv om ontologisk stum og alene optaget af, hvordan sandhed bliver til i et 2. ordensperspektiv (Søndergaard 2000; Åkerstrøm Andersen 1999), er det i min optik mere præcist at beskrive en poststrukturalistisk ontologi med begrebsparret tilblivelse/sedimentering (Barad 2003; Kofoed 2003). Verden er altid i tilblivelse – og den bliver til gennem sandhedskampe, som (temporært og aldrig fuldstændigt) giver verden dens faste form. Det synes at være den ontologiske (og etiske) base for studiet af tilblivelsesprocesser, som står i centrum for poststrukturalistiske analyser. Således er også forskeren indlejret i og aktivt deltagende i de tilblivelsesprocesser, som verden bliver til igennem. Eller udtrykt med kønsforsker og fysiker Karen Barads ord:

"We" are not outside observers of the world. Nor are we simply located at particular places *in* the world; rather, we are part *of* the world in its ongoing intra-activity. (Barad 2003:828)

Forskningens opgave (og mulighed) er derfor ikke at producere sandhed om verden, men at "producere en opmærksomhed på kompleksiteten, kontingensten og skrøbeligheden i historiske former og begivenheder" (Lather 1991:6).

Jeg ser således substantielle fællesheder i mødet mellem de to traditioners opfattelse af virkeligheden. Selvom de bruger forskellige begreber, synes ufærdighed/tilblivelse på den ene siden og reifikation/sedimentering på den anden at udgøre en fælles ontologisk fundament: Verden *er* i tilblivelse i et

spændingsfelt mellem disse to: den flydende og den faste form. Endvidere er de to traditioner fælles om at opfatte deltagelse som en integreret og uadskillelig del af deres ontologiske og epistemologiske ståsted: Verden bliver til gennem deltagelse, og at skabe viden om verden er også at deltage i den.

Alligevel er det i kraft af deres forskelle, at de for alvor bliver interessante at bringe sammen. For hvor aktionsforskningen har en veludviklet forståelse af deltagelsens betydning i verdens tilblivelsesprocesser, er poststrukturalismens svar, på hvad man gør med sin delagtighed, i mine øjne langt mere vag og defensiv. Og hvor aktionsforskningen bygger på en modstilling af en reificerede (undertrykkende) virkelighed og en ufærdig (frigørende) forandringsbestræbelse, har poststrukturalismen i mine øjne et langt mere nuanceret bud på, hvordan virkeligheden bliver til i gensidigheden mellem det ufærdige (selvom de ikke bruger det begreb) og det sedimenterende. På den måde kan de i mine øjne befrugte hinanden og kaste lys på noget af det, jeg opfatter som deres respektive svage led.

Reifikation vs. ufærdighed >< Rhizomatiske tilblivelser

Aktionsforskningens virkelighedsforståelse er bygget op omkring en dikotomisk forståelse af reifikation og ufærdighed, hvor udgangspunktet er, at ”der i samfundet foregår en reifikation eller tingsliggørelse: mennesker lever i sociale strukturer, der indskrænker deres muligheder” (Nielsen 2005:525). Ufærdigheden udgør derimod de sprækker i reifikationen, som kan frigøre mennesker fra undertrykkelse gennem utopiske udfoldelser af alternativer (Nielsen 2005:524). Jeg er ikke enig i aktionsforskningens tendens til at dikotomisere en reifikation, hvor magten (i negativ, undertrykkende forstand) placeres og en ufærdighed, hvor frihedens potentiale placeres. Med inspiration fra poststrukturalismen foreslår jeg derfor at flytte fokus fra modsætning til gensidighed mellem ufærdigheden og ordningen af verden.

I sin afhandling ’Elevpli’ foreslår Jette Kofoed med inspiration fra Deleuze at forstå virkelighedens (og menneskets) grundform som rhizomatiske tilblivelsesprocesser frem for som væren. Rhizomer er rodstrukturer, der – i modsætning til træer – formerer sig som en netværksstruktur, der breder sig på komplekse måder i mange frem for i én samlende retning. De mange tråde i rodnettet er forbundne, men de udspringer ikke fra et, samlende centrum, og de bliver ikke synlige ét men mange steder. (Kofoed 2003:37). Denne forståelse af virkeligheden kan udfordre aktionsforskningens dikotomiske etablering af en entydig modsætning mellem reifikation og ufærdighed og i stedet

gøre det muligt at få øje på de to: reifikationen og det ufærdige – eller bevægelsen og sedimenteringen som to komplekst forbundne kræfter, som til sammen driver de samfundsmæssige tilblivelsesprocesser frem. For på den ene side kan vi alene begribe verden igennem forskelssætning – og dermed fastfrysning af mening – som over tid, gennem gentagelsen kommer til at 'være' sande, fordi de i praksis får effekt som sådan. Men på den anden side skal det ikke forstås sådan, at betydning er givet og sedimenteret i fundamental forstand. Snarere, foreslår Kofoed, må vi forstå det således: at "betydning glider, afhængigt af hvad der betydningssættes. Betydning *er* ikke, betydningstilskrivninger sker løbende" (Kofoed 2003:41). Dertil må føjes en Foucaultiansk forståelse af magt som produktiv i betydningen: producerende den orden, hvorigennem vi og vores verden bliver til. Det er igennem disse aldrig helt stabile magt/viden ordninger, det bliver muligt at forstå os selv og hinanden, at handle og interagere meningsfuldt i relation til hinanden. Samtidig er det også gennem netop disse ordninger, at vi begrænses og lukkes inde (om end aldrig fuldstændigt og entydigt) i bestemte sandhedsregimer (Foucault 1994). Med det som afsæt vil jeg argumentere for, at den kritiske aktionsforsknings udvikling af utopiske fremtidsudkast til en reificeret samfundsorden er en del af virkelighedens tilblivelse – og dermed også af skabelsen af nye ordner. De repræsenterer potentielt en udfordring af (bestemte hjørner af) den samfundsmæssige orden og er på den måde også en del af at skabe bevægelse i sedimenterede, fastlåste 'sandheder'. Men de er ikke ordningernes modstykke i fundamental forstand. For det første fordi de netop bliver til som alternativer til noget bestemt og i den forstand er forbundet med netop den orden, de søger at bryde med. Men også fordi de i sig selv bliver til som ordninger af verden, der – i den udstrækning de bliver levedygtige – skaber nye reificeringer, med deres specifikke åbninger og lukninger af mulighedsrummet. Det samme gør sig naturligvis gældende for de forsøg på at skabe en bedre, mere recovery-orienteret socialpsykiatri, som BotilbUD-samarbejdet rummer. På den måde bliver BotilbUD-samarbejdet mit bud på, hvordan jeg som forsker søger at være involveret i formuleringen og afprøvningen af alternativer (gennem recovery-orienteringen) *samtidig* med, at jeg søger at være involveret i at rette en radikal, forstyrrende nysgerrighed mod netop disse alternativers indlejrethed i den virkelighed, de søger at bevæge sig væk fra og danne alternativ til.

Videns- og virkelighedsskabende deltagelse

Så vidt spørgsmålet om relationen mellem virkelighedens tilblivelse og relationen mellem det reificerede og det ufærdige i denne proces. I dette afsnit vil jeg vende opmærksomheden mod forståelsen af menneskers (og forskeres) deltagelse i tilblivelsesprocesserne. Jeg har allerede argumenteret for at begge traditioner forstår deltagelse og involverethed i virkeligheden som et uomgængeligt vilkår. Alligevel opfatter jeg aktionsforskningens deltagelsesbegreb som langt mere udfoldet og adækvat end poststrukturalismens i mine øjne relativt vage og defensive position.

Det er især i de grene af den poststrukturalistiske forskningstradition, som har feministiske og socialpsykologiske rødder, at man har udfoldet og udforsket spørgsmålet om forskerens involverethed i den virkelighed, man studerer. Her sætter erkendelsen af forskeres meddelagtighed (complicity) (Lather 1991:10) i den virkelighed, man kritisk analyserer, sig typisk spor på to måder.

For det første formuleres forskerens selvrefleksive blotlæggelse af sin egen meddelagtighed som en nødvendig og nyttig indgang til at "demystify the realities we create, to fight the tendency for our categories to congeal" (Lather 1991:12). At synliggøre sin egen medvirken i at skabe virkeligheden gennem forskningsprocessen bliver således en fordring for forskeren. Selvrefleksionen fungerer som en etisk funderet sikring af, at man ikke ender i positionen som sandhedsproducent ved ikke at blotlægge det sted man taler (og dermed er deltagende) fra. Men den skal også i sig selv være med til at skabe forstyrrelse, fordi selvrefleksionen, hvis den slipper fokus på forskerens personlige involverethed, er en indgang til at diskutere, hvad det vil (og kan) sige at være involveret i netop dette felt på dette historiske tidspunkt. Selvrefleksionen, over hvordan man er medskabende af det sociale felt, man studerer, kan altså også sige noget om, hvad der er på spil i det sociale felt (Lather 2007:44).

Den anden konsekvens, som poststrukturalister drager af erkendelsen om meddelagtighed, handler om repræsentation og forskningskommunikation. Afsættet synes at være, at man som forsker deltager i den sociale virkelighed med analyser og den videns- og virkelighedsproduktion det afføder. Opgaven for forskeren bliver således ifølge Dorthe Marie Søndergaard at deltage i at skabe flertydighed og at ryste selvfølgelighedernes sikre grund ved gennem "radikal nysgerrighed" at "ryste de eksisterende diskurser" (Søndergaard 2000:72). Samtidig tegner hun dog en skarp linje til andre måder at deltage på som forsker. De udforskede bliver således alene involveret som læsere/modtagere af analyser, som de kan tage imod og drage konsekvenser af gennem deres egen "parallelle refleksivitet" (ibid.). Interaktionen mellem for-

skeren og de udforskede bliver altså afgrænset til en interaktion mellem 'læseren' og 'formidleren/formidlingen'. Patti Lather bringer denne figur lidt videre i hendes arbejde med at skabe tekster, der slår sprækker ved at lade de udforskede komme til orde på måder, der udfordrer og udvider hendes egne analytiske tekster. Således arbejder hun med det, hun kalder 'membercheck', hvor hun præsenterer sine analyser for de udforskede og lader deres kommentarer på og refleksioner over analysen blive en del af formidlingen (Lather 2007:44). Derved skabes ufærdige, strittende tekster, som i sig selv bidrager til at synliggøre og understøtte forhandlingen af virkeligheden. Men forskeren forbliver deltager via teksten og tekstformidlingen, mens relationen og interaktionen mellem forsker og udforsket der ud over forbliver uberørt – hvilket Lather i øvrigt selv påpeger og problematiserer (Lather 2007:44).

Her kan aktionsforskningen bidrage med et mere udfoldet deltagelsesbegreb – epistemologisk såvel som etisk – fordi den går skridtet videre og betragter deltagelse som noget, der rækker ud over den tekstlige relation mellem forsker og felt.

For det første kan man med afsæt i aktionsforskningen få øje på deltagelse som et epistemologisk spørgsmål om, hvordan man overhovedet kan få adgang til viden om verden. Pointen er, at hvis man vil skabe viden om en verden, der er i bevægelse og tilblivelse, så må man netop deltage aktivt i den (Nielsen 2005:525). Det er så at sige vanskeligt at stå stille og betragte verden uden også at skabe et stillestående billede af, hvordan verden så ud lige på det tidspunkt, hvor jeg som forsker betragtede den. At skabe viden om verden uden at engagere sig aktivt i den imens risikerer således at bidrage til stivnede virkelighedsbilleder, snarere end de bevægelige, tentative og ufærdige billeder som også poststrukturalistiske forskere har som deres mål. At tænke forskningen som en mere aktivt involveret og involverende proces kan således i mine øjne potentielt understøtte og forstærke poststrukturalismens stræben efter at genpolitisere sandhedsregimerne i den praktiske sociale virkelighed. Blot forudsætter det naturligvis, at også deltagelsen og det, der skabes i interaktionerne med feltet, sættes på spil og analyseres som en del af virkeliggørelsen.

For det andet argumenterer aktionsforskningen for deltagelse og interaktion med 'de udforskende' som en etisk nødvendighed. Igen er afsættet forståelsen af forskeren som deltager i fundamental ontologisk forstand. Dermed bliver forskeren også stillet overfor en stillingtagen til, hvad han eller hun vil gøre med denne involverethed – eller meddelagtighed, som Lather formulerer det ovenfor. Og her vil jeg – med inspiration fra aktionsforskningen – stille

spørgsmålstegn ved, om det er godt nok at involvere sig i kraft af analysen og dens formidling. Hvis vi er deltagere i virkelighedens tilblivelse, må en etisk videnskab også deltage aktivt i skabelsen og den løbende (kritiske) dialog – i og sammen med praksis – af alternativer, der kan udfordre gældende orden (Nielsen 2005:524).

Arbejdet med denne afhandling skal forstås som et første, til tider søgende, vakkende og fejlende forsøg på at skabe en videnskabelig praksis, der involverer sig i virkelighedens tilblivelse – ikke blot gennem teksten og repræsentationen, men også gennem aktiv deltagelse i udviklingen af det felt, jeg undersøger. Min deltagelse er formet af poststrukturalismens vigtige erkendelser af, hvordan også det, man er med til at skabe, er en del af det diskursive forhandlingsrum frem for et utopisk frirum med emanciperende, myndiggørende potentiale. Før jeg i næste kapitel bevæger mig til diskussionen af de konkrete processer og interaktioner i BotilbUDsnetværket, må jeg en tur rundt om spørgsmålet om muligheden (og ansvaret) for at skabe forandring i et poststrukturalistisk aktionsforskningsperspektiv.

Forandring – agens – intra-aktion

De to traditioner er, som jeg læser dem, i udgangspunktet fælles om at forstå muligheden for at forme virkeligheden som en *aktivitet*, der altid indskriver sig i en eksisterende, magtfuld orden. Vi er så at sige aldrig helt frie til at handle uafhængigt af den sammenhæng, vi handler i, men heller aldrig helt bundet og determineret af den (Davies 1990; Nielsen 2005; Nielsen, Nielsen, og Olsén 2006; Staunæs 2008). Dette hænger sammen med den fælles pointe, jeg har diskuteret ovenfor – at virkeligheden i fundamental forstand er ufærdig og i tilblivelse og derfor til enhver tid rummer en række mulige spor, som bliver til gennem vores deltagelse i verden. Samtidig er de to traditioner dog også forskellige i deres agens-forståelser. Denne forskel ser jeg især som hvilende på deres forskellige subjektforståelser og perspektiver på relationen mellem subjektet og den magtfulde orden.

Den kritiske aktionsforskning kritiserer poststrukturalismen for at reducere subjektet til ”et snitpunkt af sine sociale relationer” og for derved at ”udradere ikke-identiteten mellem subjekt og samfund” (Nielsen og Nielsen 2005:170). Problemet er, argumenterer de, at hvis subjektet er reduceret til dets relationer, så er erfaring ikke mulig, fordi det fordrer subjektiv bearbejdning af det, der finder sted. Og netop erfaring anser de for et nødvendigt af-

sæt for at formulere nye virkelighedsudkast. I forlængelse af det tager aktionsforskningens kritiske projekt afsæt i processer, der både er kritisk videnskabelige og myndiggørende dannelsesprocesser, og hvor begge aspekter tænkes som en del af det at skabe forandring. Forandring sker altså gennem menneskers arbejde med at udfolde ”forestillinger om et rigtigere liv, [som] konkretiseres gennem opløsningen af den uacceptable eller ubærlige realitets fakticitet” (Nielsen og Nielsen 2005:171). Det er altså via subjektive formuleringer af det uacceptable og det ubærlige, at nye, bedre virkeligheder kan vokse frem.

Jeg er ikke enig i Nielsen og Nielsens udlægning af poststrukturalistisk forskning som subjektløs. Blot er der ikke tale om et autonomt subjekt med en essens, der præ-eksisterer den samfundsmæssige orden de indgår i. Men derfra til at til ’et snitpunkt af sine sociale relationer’ er i mine øjne en forsimplende læsning, som overser, hvordan subjektet bliver til i *komplekse* tilblivelsesprocesser som både rækker over flere kontekster og involverer mange, ofte modsatrettede diskursive ordninger. Ethvert menneske er således til enhver tid andet og mere end den konkrete kontekst, de indgår i, ligesom enhver kontekst altid er flertydig og rummer flere mulige spor, som først udfolder sig i kraft af de praksisser, vi er medskabere af. Menneskets mulighed for at skabe forandring går således i begge traditioner via *deltagelsen*. Alligevel mener jeg, at kritikken kan bruges konstruktivt til at adressere det, jeg opfatter som en svaghed i de fleste poststrukturalistiske forskningsprojekter. Der synes nemlig at være en tendens til en vis grad af berøringsangst overfor at træde med ind i de processer, hvor nogen siger: nu prøver vi at gøre sådan. Kritikken kan på den måde være med at genrejse det etiske spørgsmål om, *hvordan* man, som poststrukturalistisk forsker, deltager i virkelighedens tilblivelsesprocesser. Det vender jeg tilbage til om et øjeblik. Først må jeg dog rundt om den udfordring, man med poststrukturalismen kan stille aktionsforskningens agens-forståelse overfor.

Med afsæt i en poststrukturalistisk tænkning kan man således omvendt vende et kritisk blik imod den tendens til at sætte det menneskelige subjekt i centrum for diskussionen af agens og forandring, som også aktionsforskningen indskriver sig i. I stedet argumenterer en række af poststrukturalismens tænkere for at decentrere det menneskelige subjekt i analysen af virkelighedens blivende til (og dermed også af forandring) (Lather 1991; Latour 2007; 2005; Barad 2007). Denne pointe trækker blandt andet på Foucaults og siden Rose’s genealogiske analyser af, hvordan det individuelle autonome subjekt er et

produkt af det moderne liberale samfund, snarere end at være dets præeksisterende fundament (Foucault 1989; Rose 1998).

Kritikken af en subjekt-centreret forandringsteori har to aspekter. For det første risikerer man, ved at sætte subjektet i centrum, at overse eller underbetone, hvordan også subjektet bliver til som en effekt af de magt/viden kampe, som skaber den virkelighed, de deltager i. Når mennesker søger at forandre, sker det således ikke fra et autentisk selv med en kerne, der uafhængigt af den samfundsmæssige kontekst kan udpege 'det uacceptable' og det 'ubærlige'. Mennesker taler således altid fra en position, der selv er skabt og situeret i en samfundsmæssig kontekst. Der er derfor ingen selvfølgelig garanti for, at der skabes bedre og friere liv og virkeligheder, blot fordi den formuleres fra subjektiv erfaring. Netop derfor må også det, der skabes og det, der finder sted i en aktionsforskningsproces, gøres til genstand for et dekonstruerende blik. Det gælder ikke mindst når man, som jeg, arbejder sammen med professionelle, som ikke blot former livet for sig selv, men også for de brugere deres arbejde retter sig imod.

For det andet forudsætter en subjekt-orienteret forandringsteori, at det kun (eller primært) er mennesker, der får forandring til at ske, mens alt det andet (materialitet, rum, organisering osv.) alene fungerer som den – til tider snærende og begrænsende – kontekst, hvori forandringen sker. Jeg foreslår, med inspiration fra Karen Barad, at forstå virkelighedens tilblivelse som multimodale intra-aktioner, hvor ting, rum, organiseringer, subjekter og handlinger bliver til på samme tid. I dette perspektiv – som jeg vender mere udfoldet tilbage til i det forskningsstrategiske kapitel – bliver virkeligheden til i materiel-diskursive tilblivelsesprocesser, som vi, som mennesker deltager i, men som ikke (alene) formes af menneskers intentionelle deltagelse (Barad 2007:177)

Forandringsdeltagelse som etisk ansvar

Barads forståelse af agens er relativt radikal, og jeg abonnerer ikke på hele hendes filosofiske tænkning. Men hendes decentrering af subjektet fører til nogle interessante overvejelser om, hvorvidt det så fratager os et ansvar for, hvad det er, der bliver til (Barad 2007:172). Her er hendes svar, at det gør det på ingen måde. Tværtimod kommer human agens hos Barad nok så meget til at handle om ansvar i en verden, hvor vi aldrig kan forandre frit, men hvor vi bærer et ansvar for de måder, vi forsøger at skabe forandring på.

Particular possibilities for (intra-)acting exist every moment, and these possibilities entail an ethical obligation to intra-act responsibly in the world's be-

coming, to contest and rework what matters and what is excluded from mat-
tering (Barad 2007:178)

Så selvom hun decentrerer subjektet som centrum for virkelighedens tilblivelse, så forbliver spørgsmålet om menneskelig agens helt centralt. Ikke som en diskussion af muligheden for at virke formende ind på virkeligheden, men som en etisk forpligtigelse til at intra-agere ansvarsfuldt *fordi* vi er en del af virkeligheden og fordi vores deltagelse i den er med til at forme den. Agens bliver således ikke så meget til et spørgsmål om menneskelig intentionalitet og dens mulighed for at sætte sig igennem, men snarere til en etisk praksis i erkendelsen af at vores handlinger sætter sig igennem som virkelighedsskabende effekter (Barad 2007:37).

Agens er altså et etisk anliggende og vedrører vores deltagelse i verden. Trods mange forskelle er denne position i mine øjne helt forenelig med en kritisk aktionsforsknings position. Det centrale spørgsmål er derfor først og fremmest, *hvordan* man forvalter dette etiske ansvar.

Utopiske horisonter eller modhegemonisk arbejde?

Netop her – i spørgsmålet om hvordan man forvalter den deltagelse, som forskningsprocessen er et udtryk for – er mit svar et andet end både den kritiske aktionsforskning og poststrukturalismen. Jeg har allerede kritisk diskuteret poststrukturalistiske analysers tendens til alene at engagere sig gennem analysen og det modhegemoniske arbejde det potentielt kan åbne for. Jeg har diskuteret hvordan det i mit perspektiv ikke er tilstrækkeligt, men at jeg i stedet ønsker at tage en langt mere direkte involveret position i relation til den praksis jeg undersøger. Jeg ønsker således at udvide den involverede forskerposition til at åbne for modhegemonisk arbejde *sammen med* de mennesker, hvis arbejde jeg undersøger *imens* de arbejder med forandring af det. Jeg har også kritisk diskuteret den kritiske aktionsforsknings svar på hvordan forskning kan og bør være deltagende. Arbejdet med social fantasi og utopiske horisonter er i mine øjne én mulig måde at arbejde med problematisering og dekonstruktion af selvfølgeliggjorte virkeligheder, og at åbne for andre fremtider end den, der synes muligt hvis man tager 'realitetsmagten' for gode varer. Det er således én mulig måde at skabe 'magtballade' (Kofoed og Staunæs 2008) på. Problemet er således ikke nødvendigvis det, kritisk aktionsforskning kan, men snarere det, der ikke kommer til syne når det er deltagernes erfaringsbårne utilfredsheder og utopier der bliver den styrende figur i det kritiske vidensarbejde. Kan mennesker alene på eget ubehag og egne drømmes vegne bryde med fakticitetens magt, eller må der også en destabiliserende analyse til, som

kan udfordre det, deltagerne tager for givet eller regner for selvfølgeligt godt. Jeg tror på det sidste. Ikke mindst når man, som jeg, arbejder sammen med professionelle, der ikke blot former eget (arbejds)liv, men også en indsats, der retter sig mod nogle brugere, de allerede står i en ulige magtrelation til; og ikke mindst når man, som jeg, arbejder med at etablere et kritisk blik på en praksis (eller en forandringsambition), som allerede har udråbt sig selv som kritisk fornyende.

KAPITEL 2:

Poststrukturalistisk aktionsforskning i praksis: Projekt BotilbUD

Denne afhandling er bygget op omkring mit samarbejde med tre botilbud i det, jeg nogen gange kalder 'projekt BotilbUD', og andre gange blot kalder 'netværket'. Store dele af afhandlingen bygger direkte på det, der fandt sted i vores samarbejdsproces, og netværket blev til i kraft af mit afhandlingsarbejde. I den forstand er de tæt forbundet. Men de må også forstås adskilt. Samarbejdet, og det der fandt sted der, er andet og mere end det, der siden blev til denne afhandling. Og afhandlingen bygger ikke kun på samarbejdet, men også på teoretiske inspirationer, akademiske samarbejder osv., som netværket ikke var en del af. Jeg forstår således samarbejdet i BotilbUDsnetværket som en afgørende ramme om denne afhandlings teoretiske og analytiske arbejde.

I dette kapitel vil jeg derfor på to forskellige måder beskrive og diskutere BotilbUDsnetværket og det, der fandt sted der. Først vil jeg kort beskrive forløbet, for på den måde at give læseren et samlet billede af BotilbUD's indhold og proces. I kapitlets anden del diskuterer jeg, hvordan man kan forstå forløbet som poststrukturalistisk aktionsforskning i forlængelse af og dialog med sidste kapitels videnskabsteoretiske diskussioner

BotilbUD: en forløbsfortælling

Ideen om et videnskabende netværk med psykosocial rehabilitering som samlende tema blev født allerede i sommeren 2006, da jeg skrev min ansøgning til dette Ph.d.-projekt. Ideen hentede inspiration fra den 'praksisforskning', som i en årrække har fungeret i socialpsykiatrien med Knud Ramian i centrum (Ahlgreen og Ramian 1999; Ramian 2003; Ramian 2000). Samtidig hentede den også inspiration fra det poststrukturalistiske tankegods, jeg havde med mig fra min akademiske historie. Siden blev ideen udviklet og gennemført – præget af mødet med både forskeruddannelsen, det socialpsykiatriske landskab, den blev realiseret i og de konkrete mennesker og bosteder, den blev realiseret sammen med. Målet med dette afsnit er ikke at give en detaljeret og

fuldstændig beskrivelse af det, der fandt sted, fra ideen blev født, til samarbejdet i netværket blev afsluttet i efteråret 2009. I stedet vil jeg tage jer med langs de store linjer for at give et billede af en slags kronologi, som forhåbentlig kan være en slags referencepunkt, når jeg sidenhen diskuterer og analyserer det, der fandt sted i løbet af det år, netværket eksisterede.

Opstart: at finde hinanden

Da mit Ph.d.-projekt blev en realitet, var en af de første store opgaver at realisere det videnskabende netværk, som var omdrejningspunktet i min projektbeskrivelse. Det blev hurtigt til et samarbejde med Trine Wulf-Andersen, som siden har været min akademiske følgesvend i projektets gennemførelse⁹. Sammen med nogle få entusiastiske mennesker fra det socialpsykiatriske praksisfelt formulerede vi projekt BotilbUD som et videnskabende netværk, der fandt finansiering hos BUPL/SL's forsknings- og udviklingsfond og Center for Socialt Entreprenørskab. Sideløbende gik vi i gang med at etablere kontakt til alle botilbud på Sjælland (som vi af pragmatiske grunde havde afgrænset samarbejdet til). Der blev ringet og skrevet og talt, og til sidst blev der også holdt en indledende temadag, hvor vi præsenterede ideen og, i fællesskab med de 65 deltagere, tog hul på diskussionen af udfordringer og potentialer i socialpsykiatriens fokus på Psykosocial Rehabilitering. Med temadagen som springbræt formulerede en række botilbud nu udviklingsprojekter, som de kunne tænke sig at gennemføre med BotilbUDsnetværket som rum for sparring og gensidig udfordring (som var det vi lagde op til i vores beskrivelser af netværkssamarbejdet). Heraf valgte vi de projekter, som vi kunne få øje på formulerede sig indenfor det tema, vi havde sat som ramme om samarbejdet: Psykosocial rehabilitering med fokus på 'fra beboer til medborger'. Det synlige resultat af denne indledende proces var et netværk bestående af Trine, mig og de tre projektgrupper af medarbejdere fra hver deres botilbud. Det er de mennesker og det vi gjorde sammen jeg betegner som 'Netværket'.

Lokale udviklingsprojekter som det fælles tredje

De tre udviklingsprojekter i netværket var meget forskellige og udviklede sig meget forskelligt i den tid netværkssamarbejdet stod på. Det nærmere indhold i udviklingsprocesserne har projektgrupperne selv beskrevet i den lille antolo-

⁹ I en periode, mens Trine havde orlov, fik jeg desuden følgeskab af Sine Lehn Christensen, som var med til at facilitere to af netværksmøderne.

gi, vi udgav ved afslutningen af projektet. Her skal jeg blot kort nævne projekternes overordnede indhold for at give en indledende fornemmelse af deres forskellige fokuseringer:

1. Et projekt satte fokus på udviklingen af en cafe i botilbuddet, der skulle fungere som arbejdsplads og offentlig cafe.
2. Et andet af projekterne satte fokus på at skabe fælleshed i medarbejdergruppen omkring recovery-orienteringen af den daglige praksis.
3. Endelig gennemførte den sidste projektgruppe en proces for beboere og medarbejdere på deres botilbud, som indkredsede udfordringer og banede vejen for en række mindre udviklingstiltag på botilbuddets forskellige afdelinger, som lokalt skulle styrke deres recovery-orientering.

I netværkssamarbejdet fungerede udviklingsprojekterne som de enkelte projektgruppers anknytning til vores fælles møder. De var så at sige projektgruppernes grund til at dukke op. Men samtidig var udviklingsprojekterne netværkets fælles tredje og udgjorde vores fælles base for løbende refleksioner – ikke blot over de enkelte projekter, men derigennem også over hvad der bredere set er på spil i socialpsykiatriens ideal om at recovery-orientere arbejdet. De fungerede således både som indgang til specifikke forandringer og mere almen vidensproduktioner.

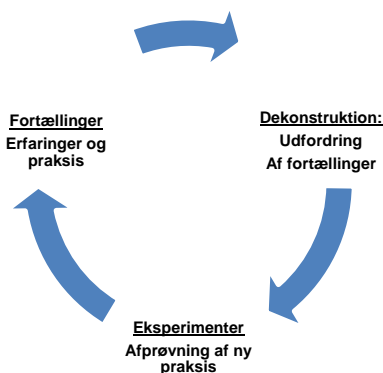
Netværksprocessen

Netværkets samarbejdsproces startede med første netværksmøde i november 2008 og satte formelt punktum med en afsluttende temadag i november 2009¹⁰. I den periode mødtes vi 7 gange hvoraf de to var 2-dages møder og de resterende var heldagsmøder. Vi har således brugt 9 hele dage sammen i netværket. Derudover mødtes jeg med hver af projektgrupperne 2-3 gange i forløbet til 'konsultationer' hvor vi fokuserede på specifikke udfordringer, som de oplevede i deres udviklingsprojekter. Endelig var jeg på besøg 2 dage på hvert bosted for at tale med beboerne om deres perspektiver på det gode liv og botilbuddets rolle i det. Disse besøg blev dog kun i mindre grad en ak-

¹⁰ Der blev nedsat en følgegruppe, som jeg mødtes med tre gange i netværkets levetid. Følgegruppen bestod af en række kapaciteter på det socialpsykiatriske felt: Pia Bille, Region Sjælland; Jens Hjort Andersen, Videnscenter for Socialpsykiatri; Knud Ramian, Center for Kvalitetsudvikling samt Bent Madsen, UCC. På møderne blev følgegruppen informeret om netværkets aktiviteter og gav værdifuld sparring til den videre proces.

tiv del af samarbejdsprocessen, blandt andet fordi de lå så sent i samarbejdsforløbet, at vores fælles fokus var på formidling af, snarere end refleksion over, udviklingsprocessen.

Min (og Trines) gennemgående ambition i netværkssamarbejdet var, at de på en gang skulle understøtte og udfordre de lokale udviklingsprojekters videns- og forandringskabende processer. Det betød, at vi på hvert af møderne forfulgte en ambition om (1) at tage afsæt i deltageres konkrete erfaringer (gennem fortællinger), (2) at etablere et 'dekonstruerende frirum', der rakte ud over projekternes lokale horisont og (3) at koble fra refleksionerne tilbage til projekternes konkrete udfordringer og deres videre forløb. Det gjorde vi ved løbende at arbejde med afsæt i følgende læringscyklus:

Konkret betød det, at vi på hvert møde indledte med fortællinger fra projektgruppernes erfaringer, udfordringer etc. Disse fortællinger udgjorde det fælles afsæt for forskellige refleksive øvelser, der på forskellig vis forsøgte at åbne for et dekonstruerende blik på socialpsykiatriens recovery-orientering. Endelig sluttede møderne med at lade projektgrupperne diskutere deres eget udviklingsprojekt i lyset af dagens refleksionsarbejde¹¹.

Møderne var forskellige og repræsenterede tilsammen en kalejdoskopisk bevægelse rundt om såvel udviklingsprojekterne som socialpsykiatriens recovery-orienterede bestræbelse mere generelt. Således var mødernes fokus i kronologisk rækkefølge: (1) udforskning af projekternes mangestemmighed gen-

¹¹ Modellen blev ikke fulgt slavisk og på de sidste møder, hvor fokus var på at formidle processer og resultater, blev denne model for møderne helt forladt.

nem udforskning af modstand hos berørte parter (2) positioner og logikker i projekterne/recovery-orienteringen bredere set (3) rum, organisering og praksis (4) modoffentlighed – med deltagelse fra beboere, pårørende og brugerorganisationer (5) magt, modsætninger og paradokser.

Afslutning – formidling og fortsættelser...

På de to sidste møder i netværket satte vi fokus på formidlingen af de erfaringer og refleksioner, netværkssamarbejdet havde skabt. Denne sidste del af processen mundede ud i en fælles antologi, som vi alle bidrog til med afsæt i hver vores erfaringer og perspektiv på samarbejds- og udviklingsprocesserne (Neidel og Wulf-Andersen 2009).

Antologien og dens indhold blev omdrejningspunkt for den afsluttende temadag, som markerede samarbejdets formelle afslutning. Her blev alle botilbud på Sjælland inviteret igen, og mange (ca. 50) vendte tilbage for at høre om netværkets arbejde. Det var dog ikke kun en afslutning. For det første fordi det kun var et foreløbigt punktum i en række processer, som fortsatte efter temadagen (og som i øvrigt var i gang før samarbejdet blev til): på bostedernes udviklingsprocesser og på mit afhandlingsarbejde. For det andet fordi det i realiteten ikke betød slutningen på min kontakt med bostederne og (især) projektgrupperne. Vi mødtes således ca. et halvt år senere til et uformelt møde om, hvordan det gik sidenhen. Og i mit arbejde med afhandlingen har jeg – som jeg vil vende tilbage til i afhandlingens del II – desuden været i dialog med projektgrupperne om de analyser, jeg har produceret på baggrund af det, der fandt sted i løbet af vores samarbejde.

BotilbUD som Poststrukturalistisk aktionsforskning?

Efter således i kort form at have givet et samlet billede af netværkssamarbejdets proces vil jeg i det følgende søge at skabe en forbindelse mellem de videnskabsteoretiske diskussioner og det samarbejdsforløb, jeg designede som et forsøg på at svare på de spørgsmål, udfordringer og fordringer min videnskabsteoretiske platform rejser. Jeg vil diskutere processen som mit (foreløbige og ufærdige) forsøg på at skabe en poststrukturalistisk aktionsforskningspraksis. Som en del af det vil jeg diskutere de udfordringer, uafklarede

spørgsmål og problemer processen rummer i forhold til det plateau, jeg har tegnet konturerne af i sidste kapitel.

Rammesætning af et (magtfuldt) møde: adskilte men forbundne vidensprojekter

Designet af processen i projekt BotilbUD havde fra begyndelsen til formål at bevæge sig på det plateau, jeg har diskuteret frem i sidste kapitel, om end implikationerne af det naturligvis stod mindre klart for mig dengang netværket så dagens lys. Det var dog allerede tidligt en formuleret intention, at mit samarbejde med socialpsykiatriens praktikere skulle være noget andet end – og en udfordring af – både poststrukturalismens og aktionsforskningens forskningspraksisser. På den ene siden ønskede jeg at udfordre poststrukturalismens tendens til ikke at involvere sig konkret i den verden og de tilblivelsesprocesser, der undersøges – eller i det mindste alene at gøre det gennem repræsentationen. Som jeg har diskuteret i sidste kapitel, ønskede jeg som poststrukturalistisk forsker at bevæge mig ind i en mere aktivt involveret position, for på den måde at tage ansvar for forskerens uundgåelige involverethed og meddelagtighed i virkelighedens tilblivelser. Eller som Patti Lather udtrykker det: “to question the authority of the investigating subject without paralyse” for på den måde at bevæge sig i “the economies of responsibility within a non-innocent space” (Lather 2007:38). På den anden side ønskede jeg samtidig at udfordre aktionsforskningens rettethed mod demokratiske samarbejdsformer og fælles videnskabelse (Reason og Bradbury 2006a; Westlander 2006). Denne rettethed er især stærk i de dialogiske grene af aktionsforskningstraditionen, men findes i mine øjne også i nogen udstrækning i den kritiske aktionsforskningens fokus på dannelsen af en *fælles* utopisk horisont, hvor opfordringsstrukturen i samarbejdet får tendens til at skabe en i mine øjne (for) ukritisk konsensuskabende proces. Fælles for dem er således at spørgsmålet om de magt/viden kampe, der er indbygget i processen og i de fremtidsudkast, der skabes undervejs, underbetones eller helt forsvinder ud af fokus.

Jeg ønskede altså at tage skabe rum for en involveret relation mellem mig og feltets praktikere, men på måder, hvor også det, der blev til undervejs i processen, kunne gøres til genstand for kritisk granskning. Eller rettere: hvor det destabiliserende blik på det, der blev til undervejs, netop var i centrum for mit engagement i det socialpsykiatriske praksisfelt. Derfor var netværket – i det mindste i sin intention – designet som et rum for *mødet* mellem en række forskellige måder at være engageret i recovery-orienteringen af det sociale arbej-

de på. Afsættet var altså et fælles tredje, men de måder vi arbejdede med det fælles tredje på var forskellige og havde forskelligt sigte. Overordnet skelnede jeg således fra begyndelsen klart mellem mit og projektgrupperne fra bostedernes engagement i projektet. Hvor mit engagement gik via min kritiske interesse i recovery-orienteringen af socialpsykiatrien bredt set, så havde projektgruppernes engagement udspring i deres positive lyst til at styrke recovery-orienteringen i deres botilbuds hverdag. Og selv denne fælleshed i projektgruppernes engagement, forudsatte jeg, ville være forskellig og ikke nødvendigvis samstemmende. Det var en væsentlig grund til at lade samarbejdet have projektgruppernes forskellige, forhåndsformulerede udviklingsprojekter som samarbejdets *indholdsmæssige omdrejningspunkt*. Det var vigtigt at projektgrupperne hver især gik ind i samarbejdet fra en platform, der var deres egen, og som jeg (og de andre i netværket) ikke kunne eller skulle have ejerskab til udformningen og gennemførelsen af. Udviklingsprojekterne var således først og fremmest projektgruppernes videns- og forandringsskabende projekt. Omvendt var det lige så vigtigt at synliggøre mit eget engagement i feltet, som i vid udstrækning dannede *omdrejningspunkt for samarbejdets processer*. Jeg formulerede således allerede på den indledende temadag et bud på et fælles arbejds spørgsmål for netværket:

Kan vi udvikle en rehabiliterende praksis i socialpsykiatrien, som tænker forbi de eksisterende rammer og ikke bliver en ny, færdig sandhed, men som holder sig i tvivl og i bevægelse?

Samtidig åbnede jeg for en formodning om, at vi ville accentuere arbejds spørgsmålets dele på forskellige måder og have forskellige interesser i arbejdet med at forfølge det. Fra samarbejdets begyndelse etablerede jeg således min position som 'djevlelsens advokat', der skulle bidrage til udfordringen af botilbuddenes arbejde med at 'udvikle en rehabiliterende praksis'. Mit engagement accentuerede således spørgsmålets sidste del om at holde sig i tvivl og bevægelse. Det formulerede ønske var således at bidrage til projektgruppernes udviklingsarbejde *primært* gennem udfordringer og forstyrrelser, for på den måde at søge at skabe det, Lather har kaldt et "liminal cultural space that allows for the negotiation of new meanings" (Lather 1991:75). Endelig var det fra begyndelsen en eksplicit intention, at ikke kun medarbejdernes udviklingsprojekter, men også mit videnskabende projekt – afhandlingsarbejdet og analyserne af hvad recovery-orienteringen gør ved det sociale arbejde – skulle udfordres i processen.

BotilbUDsnetværket skal således forstås som et forsøg på at skabe et involveret og gensidigt udfordrende *møde* mellem parallelle men forskellige videns- og

forandrings-skabende processer. Denne intention løber på mere og mindre vellykkede måder som en tråd gennem de forskellige elementer af netværks-samarbejdet, som tilsammen udgør mit forsøg på at etablere en poststrukturalistisk aktionsforskningspraksis. Før jeg bevæger mig rundt om disse forskellige elementer, må jeg dog rundt om mit valg af samarbejdspartnere, som har været afgørende for, hvad det var for et møde, der kunne finde sted og mellem hvem og hvad.

BotilbUD som medarbejdernetværk – et afgørende valg

BotilbUDsnetværket var, som beskrevet, et netværk af medarbejdere fra socialpsykiatriske botilbud, som var fælles om en interesse for at skabe en mere recovery-orienteret socialpsykiatri. Det betyder, at fokus i processen har været på *arbejdet* og forsøgene på at forandre det imod en anden kultur og praksis. I det lys var medarbejderne de oplagte at invitere som de primære involverede i projektet: Det var deres arbejde, jeg ønskede at undersøge og udfordre. Omvendt er formålet med arbejdet såvel som forandringsprojekterne at skabe en bedre indsats for de mennesker, botilbuddene er sat i verden for at støtte. Det er derfor nærliggende at spørge til, hvorfor jeg ikke valgte at samarbejde med de mennesker, der bor på botilbuddene, når det nu er deres liv, det i sidste ende handler om. I det mindste vil der i et recovery-orienteret perspektiv være en tendens til at udpege brugerne som dem, der skal være i centrum for udviklingen af de socialpsykiatriske tilbud. I denne tilgang – som på en række måder har en berettigelse – gemmer der sig dog en blindhed for den distribution af handlemuligheder og adgang til at skabe forandring, som socialpsykiatrien er bygget op omkring. For nok kunne beboerne blive involveret i, hvordan man skulle recovery-orientere socialpsykiatriens botilbud, men de ville ikke umiddelbart have legitim adgang til at iværksætte forandringer af arbejdet, endside organiseringen og indretningen af botilbuddene. De ville således med stor sandsynlighed ikke kunne få adgang til at skabe alternative dagsordner og forandring af praksis, med mindre de var acceptable og attraktive i et medarbejderperspektiv. Desuden var det min erfaring fra tidligere studier af brugerindflydelse i de socialpsykiatriske tilbud oftere bliver til som en 'motivationsudfordring' for medarbejderne snarere end som et krav fra brugerne (Abildtrup og Neidel 2003). Det var således min forventning, at et samarbejde med beboerne i botilbuddene om at undersøge, udvikle og udfordre en recovery-orienteret indsats i botilbuddene ville tage beboerne som gidsler i en dagsorden, der var formuleret og drevet frem af nogle andre end dem selv. Ikke forstået sådan at recovery-orientering ikke er en bruger-dagsorden, for

det er den i høj grad – blandt andet i kraft af brugerforeningernes politiske engagement i denne dagsorden. Men min antagelse var, at det ikke nødvendigvis var netop disse brugeres dagsorden og ikke nødvendigvis som noget, der har de socialpsykiatriske botilbuds praksis i centrum. En antagelse, der da også viste sig at blive bekræftet undervejs i forløbet, hvor vi på forskellige måder forsøgte at involvere brugerne i netværkets aktiviteter. I det oprindelige netværksdesign havde jeg således en ambition om at etablere et sideløbende netværk af beboere fra de deltagende botilbud, der kunne fungere som modoffentlighed til de professionelle udviklingsprojekter. Dette blev dog ikke realiseret, fordi det hurtigt blev synligt, at vores formulering af målet og opgaven (recovery-orientering af botilbuddene med fokus på samfundsdeltagelse og medborgerskab) først og fremmest var et medarbejderprojekt, og at et brugernetværk netop derfor ville ende med at være en motivationsudfordring på linje med andre brugerindflydelsesprojekter i feltet. Derfor blev mine korte besøg hos beboerne den løsning, jeg formåede at skabe. Her var det netop karakteristisk, at spørgsmålene om recovery og recovery-orienterede botilbud gled i baggrunden til fordel for spørgsmål om 'det gode liv' og botilbuddenes evne til at understøtte det.

Mit valg af medarbejderne som projektets centrale aktører og mine (delvist mislykkede) forsøg på at involvere brugerne som modoffentlighed rummer således nogle væsentlige erkendelser om fænomenet 'recovery-orientering af socialpsykiatrien'. Det fortæller om et forandringsprojekt, der er forankret i de professionelle praksis frem for i brugernes hverdagsliv, og det viser noget om den ulige distribution af adgangen til at definere rammer, mål og retning for det, der finder sted i hverdagen på et botilbud. Sagt på en anden måde: Det synliggør, hvordan recovery-orientering og psykosocial rehabilitering – i det mindste i de former, som det får i socialpsykiatriens forandringsarbejde – er et projekt, der er defineret og drevet af de professionelle og deres ledere frem for af brugere og beboere.

Samtidig fortæller mit valg også noget om mit engagement i feltet og om de måder, hvorpå jeg dermed får adgang til (og ikke får adgang til!) at skabe en forstyrrende/forandrende proces. Ved at skabe en ramme, hvor medarbejderne står i centrum for forandringsprocesserne, får jeg skabt rum for at understøtte og udfordre deres forandringsprojekter. I samme bevægelse understøtter jeg dog netop det socialpsykiatriske system og det psykosociale rehabiliteringsprojekt, som jeg gerne vil udfordre. Ved at lade botilbuddene og deres medarbejdere være projektets omdrejningspunkt tager jeg så at sige den institutionelle ramme for givet og lader den være afsættet for de videnskabende

processer. At skabe et netværk af botilbudsmedarbejdere giver altså adgang til at undersøge og udfordre det sociale arbejde samtidig med, at det genbekræfter nogle bestemte magtrelationer og understøtter en bestemt sproglig og praktisk ordning af verden. Eller i det mindste giver det ikke adgang til en fundamental udfordring af dem.

Og måske er dette netop en poststrukturalistisk aktionsforsknings vilkår: At engagere sig i at udfordre det bestående, mens man samtidig er sig smerteligt bevidst, at man samtidig stiller sig et sted og dermed også gør noget utilgængeligt for forstyrrelse. I dette projekt var det således netop spørgsmålet om hvad recovery-orienteringen gjorde ved det sociale arbejde i botilbuddene, jeg ønskede at undersøge og udfordre – med alle de begrænsninger og systemaf-firmative faldgruber, der kan være i det.

Forstyrrelse som opfordringsstruktur i en handlingsrettet proces.

En af de centrale udfordringer i BotilbUD har været, hvordan netværket kunne skabe en opfordringsstruktur, der på den ene side understøttede udviklingen mod en mere recovery-orienteret socialpsykiatri, mens den på den anden side bidrog til en løbende kritisk udfordring af den selv samme udvikling. Denne udfordring var afgørende for adskillelsen af medarbejdernes og mit engagement i samarbejdet. Gennem denne adskillelse var intentionen at skabe et rum for konkret og konstruktiv udvikling af arbejdet, som medarbejderne i projektgrupperne var 'ejere' af, mens jeg samtidig eksplicit og aktivt indtog positionen som 'djevlelsens advokat' med forstyrrelsen som min primære agenda.

Her er det nødvendigt at indskyde en etisk overvejelse om forstyrrelse som kritisk opfordringsstruktur. For hvad er det, der retfærdiggør en dekonstruerende indgang til at involvere sig i udviklingen af praksisforandringer? Skaber det ikke blot en handlingslammende tvivl i en tid, hvor konstant forandring og ontologisk usikkerhed i forvejen er et grundlæggende vilkår? Denne indvending, som kritikere retter mod poststrukturalistisk forskning generelt (Nielsen, Nielsen, og Olsén 2006:2), bliver særligt aktuelt med dette projekts forsøg på at skabe en involveret position.

Jeg har to indvendinger mod kritikken. For det første mener jeg, at det er at undervurdere praktikernes evne til at veksle mellem kritiske refleksioner – også rettet mod de grundlæggende antagelser – og praktisk handleevne. Det er min erfaring fra processen, at medarbejderne opfattede det, at blive forstyrret

og udfordret på deres egne selvfølgelige forståelser af verden, var en positiv del af deres faglige identitet, og en væsentlig begrundelse for at deltage i netværket. Endvidere erfarede jeg undervejs, at deltagerne sorterede selektivt i de refleksioner og udfordringer, de blev mødt af undervejs i forløbet, og at de brugte en evt. forvirring som afsæt for at søge efter andre veje at gå. På den måde blev deres handlingsrettede engagement i det fælles forløb styrende for, hvordan de reagerede på de analyse- og refleksionsprocesser, jeg faciliterede, og hvad de tog med videre i projektarbejdet.

For det andet ser jeg hellere, at velfærdsstatens professionelle i perioder eller områder af deres virke bliver handlingslammet, end at de uforstyrret bidrager til udviklingen af sociale teknologier, der i vores moderne, liberale samfund rummer den måske største fare for at skabe og vedligeholde dominansforhold (Foucault 2003:41). Hvor menneskers (eller grupper af menneskers) handlerum indskrænkes i en grad, så de har få eller ingen muligheder for at ændre deres situation og forandre de gældende magtrelationer (ibid:35). Netop når det gælder stærke, normative projekter som recovery-orienteringen af det sociale arbejde, opfatter jeg i særlig grad forstyrrelsen som en nødvendig kritisk position. Projektets stærke kobling til en frigørelses-retorik gør det i mine øjne særligt vanskeligt at få øje på de magt-relationer og potentielle dominansforhold, som recovery-orienteringen også rummer, hvis ikke blikket rettes mod netop de selvfølgelige sandheder, som former de institutionelle praksisser.

Når det er sagt, så mener jeg, at ambitionen om at skabe en poststrukturalistisk aktionsforskning i særlig grad forpligter mig på at skabe rum for mødet mellem et praksisforandrende (og dermed handlingsrettet) og et praksisudfordrende (og dermed handlingsforstyrrende) engagement. Jeg kan således ikke alene overlade det til medarbejderne at finde ud af, hvad de vil gøre med en forskningsgenereret kritik af deres praksis.

Vekslende fokus: Mellem forstyrrelse og handlingsrettethed

Konkret spillede den læringscyklus, jeg har beskrevet i forløbsfortællingen, en central rolle i at skabe et møde mellem disse adskilte engagementer. Vi arbejdede altså med en opfordringsstruktur hvor vi (1) bragte botilbuddenes og udviklingsprojekternes levede hverdag ind i rummet, (2) arbejde med forskellige former for forstyrrelser/udfordringer og (3) skabte rum for at grupperne kunne skabe forbindelse mellem dagens kritiske refleksioner og det videre arbejde i udviklingsprojektet. For at fastholde min rolle som djævelens advokat

skabte vi en arbejdsdeling, hvor jeg var den primære facilitator i den midterste del af aktiviteterne, mens Trine (eller hendes 'barselsvikar' Sine) var den primære facilitator i de indledende og afsluttende processer.

Således indledte vi typisk møderne med en fase, hvor projektgrupperne, gennem fortællinger, bragte deres (udviklings)praksis ind i det fælles rum. Vi var inspirerede af David Bojes arbejde med 'dekonstruerende storytelling' (Boje 2001; Boje 2008) og Susanne Idun Mørcks arbejde med 'pædagogiske praksisfortællinger' (Mørch 2004). Gennem fortællingen af konkrete historier og handlingsforløb var ambitionen at skabe en forbindelse mellem den daglige praksis på botilbuddene, projektgruppernes arbejde med at skabe forandring og det fælles refleksionsrum som netværksmøderne udgjorde. Fortællingerne bragte så at sige projektgruppernes handlingsrettede engagement ind i det fælles rum, og gjorde dem til omdrejningspunkt for processerne på møderne. Konkret formulerede vi i begyndelsen af møderne en opfordring som afsæt for projektgruppernes fortællinger. For eksempel blev der på første møde fortalt historier om handlingsforløb, der 'illustrerer, hvorfor jeres projekt er vigtigt', mens vi på tredje møde arbejdede med fortællinger om 'botilbuddenes fysiske og organisatoriske rum', og hvordan de var under forandring som konsekvens af udviklingsprojektet.

Med afsæt i historiefortællingerne var mødernes næste fase at etablere kritiske analyser og refleksioner, som kunne synliggøre og dermed udfordre de selvfølgelig sandheder og etablerede positionsdistributioner, som fortællingerne rummede. Her arbejdede vi ofte med at rotere historierne imellem projektgrupperne, så de, der var ejere af fortællingerne, ikke også var de, der skulle etablere den kritiske distance. Målet var ikke, at grupperne skulle 'kritisere' hinandens praksis og de forsøgte på at skabe forandring i den, som fortællingerne rummede. Pointen var altså *ikke* at vise, hvordan det, der blev fortalt om, var forkert eller kritisabelt. I stedet var ambitionen at bruge fortællingerne som afsæt for at få kritisk øje på de materiel-diskursive landskaber, som botilbuddenes praksis og forandringspraksis bevægede sig i og var medskabere af. Det var således et bredere kritisk blik på udviklingsprojekternes samfundsmæssighed og deres aktive deltagelse i konkrete magt/viden felter, der var i fokus. Målet var altså at skabe en opfordringsstruktur, hvor vi i fællesskab kunne etablere en kritisk forbindelse mellem på den ene side: den praksis som projektgrupperne var en del af, og som de forsøgte at forandre, og på den anden side dens samfundsmæssige indlejring. Dette mål er i familie med den kritiske aktionsforsknings intentioner om at lade deltagerne skabe forbindelser mellem deres fremtidsudkast og 'det almene' (Nielsen og Nielsen 2005), men

med den væsentlige forskel at opfordringsstrukturen hviler på en poststrukturalistisk, frem for en kritisk teoretisk platform.

Konkret arbejdede vi således med at få øje på det, historierne kunne fortælle om magt/viden i det socialpsykiatriske felts forsøg på at recovery-orientere praksis. Desuden arbejde vi løbende med at udfordre recovery-orienteringens entydige og selvfølkelige normative fortælling, ved at bringe andre perspektiver ind og undersøge den 'modstand' der var mod forandringsprojektet. Lad mig give et par eksempler:

På første netværksmøde arbejdede projektgrupperne med spørgsmålet: hvem vil blive berørt af dette forandringsprojekt, og hvad vil de have at sige om det? Derigennem skabte vi en fælles liste af de forskellige perspektiver og reaktioner, netværksdeltagerne erfaringsmæssigt forestillede sig, der ville være på deres udviklingsprojekt. Derefter blev de bedt om at overveje, hvilke af de (forestillede og erfarede) modstandsreaktioner de fandt mest forstyrrende. Gennem rollespils-interview udforskede vi nu disse stemmer med det mål for øje, at få øje på de gode, fornuftige og meningsfulde grunde til at formulere netop denne modreaktion på projektet. Dermed etableredes en særlig opmærksomhed på og nysgerrighed overfor 'modstand' som en mulig vej til at udforske og lytte til de forstyrrende stemmer, der allerede eksisterede i den dagligdag, udviklingsprojekterne blev til i. For eksempel fik det en af projektgrupperne til at bevæge sig fra at have en række, større forandringsplaner til at formulere og gennemføre en proces sammen med kollegaer og beboere. Her udviklede de i fællesskab viden om, 'hvad der klientgør' og, hvad der 'skaber medborgerskab'. På den baggrund søgte de at skabe mere lokalt forankrede forandringsprocesser. En deltager formulerede efter interviewarbejdet, at hun var blevet mere nysgerrig på kvaliteterne hos de typer af medarbejdere, som ellers blev udpeget som 'dårlige' (af projektgruppen), siden de tilsyneladende var afholdt af (nogle af) beboerne. Processen bidrog således til at åbne døren på klem mod en mere flerstemmig dialog om udviklingsprojekternes indhold og retning, uden at den dog grundlæggende rystede projektgrupperne og deres 'projekt'.

Et andet eksempel, på de forstyrrelser og kritiske analyser vi søgte at rammesætte på møderne, stammer fra netværkets andet møde. Her arbejdede vi, med afsæt i deltagerens fortællinger, på at udforske de positioner og logikker, som kom til syne i arbejdet med at recovery-orientere botilbuddene. Vi arbejdede med analyser af det 'rollehæfte', som var tilgængeligt (og ikke-tilgængeligt) for beboere og medarbejdere, og med analyser af de logikker, som knyttede sig til de forskellige positioners legitime (eller illegitime) eksis-

stens. Derved blev der – som en af deltagerne formulerede det undervejs – skabt en kritisk distance til den mangfoldige og til tider modsatrettede opgave, de som medarbejdere skulle varetage. På samme måde gav det kritisk distance til de 'rigtige' logikkers selvfølgelighed. For eksempel satte analyserne af en af historierne fokus på brugernes position i forandringsprocesserne. Der blev således stillet spørgsmål til, i hvilken udstrækning beboerne var aktører i forandringsprocessen mod en recovery-orienteret socialpsykiatri, og i hvilken udstrækning de snarere var 'forandringsmaterialet'. Dette spørgsmål mødte dog modstand hos ejerne af fortællingen, hvilket desværre aldrig lykkedes os at adressere på en måde, så det kunne foldes ud og blive til en egentlig samtale. Alligevel mener jeg, at analysen åbnede for væsentlige refleksioner over relationen mellem medarbejdere og brugere og deres respektive aktier i forandringsprojektet, som ikke kun jeg, men også nogle af netværksdeltagerne, tog med videre.

Disse skiftende indgange til at bringe et forstyrrende, destabiliserende element ind i projektgruppernes konstruktive og handlingsrettede forandringsarbejde var det, der fyldte mest på møderne. De udgjorde på den måde omdrejningspunktet i processens opfordringsstruktur. Alligevel forsøgte vi at skabe en struktur, der også understøttede projektgruppernes aktive kobling fra det kritisk refleksive rum til et handlingsrettet fokus på, hvordan dagens refleksioner kunne inspirere den videre proces i udviklingsarbejdet. Det skete typisk gennem en fase i slutningen af hvert møde, hvor projektgrupperne fik rum til sammen at overveje, hvordan dagen (eventuelt) havde inspireret/forstyrret dem, og hvad det betød for den videre proces. I bakspejlet må jeg dog erkende, at projektets evne til at understøtte en konstruktiv udvikling af nye fremtidsudkast, og til på konkrete måder at bidrage til at skabe forbindelse mellem forstyrrelsen og eventuelle ny-orienteringer af projekterne stod svagt. En videre udvikling af et poststrukturalistisk aktionsforskningsdesign må derfor i mine øjne søge at være mere ambitiøs på to fronter. For det første ville det være oplagt at udvikle en opfordringsstruktur, som i højere grad rammesætter udviklingen af levedygtige fremtidsudkast frem for alene at overlade dette til de deltagende professionelle. For det andet ville jeg derigennem søge at bringe de konkrete udviklingsprocesser og deres vanskeligheder, drømme, håb og forandringsspor endnu mere i spil i de løbende kritiske refleksioner. For selv om historiefortællingerne på møderne fungerede som forbindelsesled til deltagerens praksis, så var fortællingsopfordringerne oftest formuleret med afsæt i mødernes tema, frem for med afsæt i, hvor de enkelte, lokale udviklingsprocesser var nu og her. På den måde blev forbindelsesleddet mellem det, der fandt sted på møderne og det, der fandt sted (eller ikke fandt sted) i udvik-

lingsprojekterne, til tider overskygget af et fokus på de bredere praksisser, som forandringsprojekterne indskrev sig i. Det var således også på godt og ondt de bredere praksisser, der blev gjort til genstand for forstyrrelse og kritisk analyse, om end med udviklingsbestræbelserne som det samlede perspektiv.

Afrunding – magt og reciprocitet?

Målet med netværket var at skabe en involveret, interaktivt design som på den ene side bringer poststrukturalismen ud af sin distancerede, analytiske deltagelse i det levede liv der undersøges. Samtidig var målet, at udfordre aktionsforskningens forståelser af relationen mellem forsker og udforsket, ved at forsøge at skabe et produktivt *møde* mellem *forskellige* vidensprojekter frem for at fokusere på konsensus og co-produktion af viden. Som en del af det var ambitionen at skabe en reciprocitet i mødet, således at alle potentielt måtte lade sig forstyrre, og hvor relationen mellem hvem der var "the changer and the changed" (Lather 1991:56). Det var således min ambition at skabe en fælles proces hvor jeg og projektgrupperne kunne mødes om en fælles interesse, men med forskellige involverede positioner. Gennem netværkets design håbende jeg med andre ord at skabe plads til vores engagements egenart og samtidig skabe et møde, hvor vi kunne udfordre og lade os udfordre af hinanden.

At adskille min videnskabende proces og projektgruppernes udviklingsprojekter spillede en central rolle i at fastholde, at vi mødtes med afsæt i hver vores platform. På samme måde var den fælles antologi en måde at arbejde med flerstemmig formidling af det der fandt sted i netværksforløbet. Når jeg ser tilbage på processen er der dog et centralt spørgsmål om 'reciprociteten' i processen der nager. For spørgsmålet er om jeg, med min optagethed af 'forstyrrelse' og 'kritiske refleksioner' endte med at skabe en proces der er lige så overgribende som tilsvarende samarbejdsprocesser der sætter 'empowerment' og 'demokrati' i centrum for designet. I bakspejlet slår det mig således, at mit eget engagement og min egen position i netværket aldrig for alvor blev sat på spil. At det aldrig for alvor blev sat på spil hvem der var 'the changer' og hvem der var 'the changed'. Noget af dette skal måske forstås gennem erkendelsen af at vi. Når vi involverer os, altid stiller os et sted og deltager derfra. Men det er dog samtidig her, jeg ser det største potentiale for videre udviklingen af en poststrukturalistisk aktionsforskning: At arbejde med at skabe et design der insisterer på forstyrrelsen og de kritiske refleksioner, men gør det på

måder hvor også den involverede forskers 'projekt' sættes på spil undervejs i samarbejdsprocessen.

Del II: Forskningsstrategi

Indledning

Med dette Ph.d.-projekt har det været min intention at skabe mere end et forskningsprojekt, i traditionel, akademisk forstand. Min ambition om at skabe videns- og forandringsprocesser, der rækker ud over forskningsprojektets ramme, var i fokus i de foregående to kapitler. Det har dog også været min ambition (og forpligtigelse) at skabe et akademisk funderet forskningsprojekt, hvilket er mit fokus i denne del af afhandlingen. Når jeg skriver mig ind i en akademisk forskningsdisciplin, bliver det både relevant og nødvendigt at diskutere de forskningsmæssige valg, som har formet den afhandling, der er det håndgribelige resultat af min forskningsproces.

Det bliver nødvendigt at redegøre for, hvordan samarbejdet i det videnskabelige netværk er blevet til som empiriske data, der kunne gøres til genstand for analyse. Det bliver interessant at diskutere, hvad dette materiales relation til mine forskningsspørgsmål er, og hvad jeg i øvrigt har valgt at inddrage i analysearbejdet for at kunne besvare dem. Det er afsættet for forskningsstrategiens første kapitel, hvor konstruktionen af empirien står i centrum

På samme måde må der sættes fokus på de teoretiske og analytiske valg og bevægelser, som har ført mig igennem det empiriske materiale frem mod de færdige analyser. Hvilke analysestrategiske valg har formet det blik, som min analyse er blevet til under? Hvad er det for begreber, jeg har sat i spil med det empiriske materiale, hvorfor og med hvilke konsekvenser for den viden, afhandlingen producerer? Det er disse spørgsmål, som har været formende for forskningsstrategiens andet kapitel, som søger at indkredse afhandlingens teoretiske praktiseringer af analyse.

Tilsammen udgør disse to kapitler det, jeg har valgt at kalde min forskningsstrategi.

KAPITEL 3:

Empiriproduktioner

Møderne i det videnskabende netværk var i hele processen både et fælles vidensudviklende forum og den primære empiriske genstand for mit forskningsprojekt. Med denne dobbelthed indbygget i projektet bliver spørgsmålet om, hvordan mit empiriske materiale er blevet til, ekstra relevant. Fordi empiriproduktionen er tæt forbundet med en samarbejdsproces, som jeg var involveret i og fordi, det gør det ekstra synligt, at jeg som forsker har været medproducent af det empiriske materiale, der danner baggrund for afhandlingens analyser; men også fordi de etiske spørgsmål, som altid er relevante i arbejdet med at skabe empirisk materiale, træder ekstra tydeligt frem, fordi jeg var til stede i samarbejdet med de tre botilbud med flere kasketter på.

Når jeg taler om produktion af empirisk materiale, taler jeg fra en platform, hvor en grundlæggende antagelse er, at empiri er noget, der konstrueres i mødet mellem forskeren og de udforskede snarere end at være noget, der neutralt 'indsamles' af forskeren. Og videre, at dette møde finder sted i en allerede eksisterende samfundsmæssig kontekst, som forskere og udforskede er involveret i på forskellige måder, fra deres forskellige positioner. Det er hverken en ny eller banebrydende antagelse, men er almindeligt udbredt i det humanistiske forskningsfelt. I en poststrukturalistisk forskningstradition sættes diskussionen om, hvordan forskeren er involveret i og medproducent af den virkelighed, som skrives og handles frem gennem forskningsprocessen, dog i særlig grad i centrum i kraft af den særlige forpligtigelse, der formuleres af flere poststrukturalistiske forskere, til også at udsætte sin egen virkelighedsreflekterende og virkelighedskonstruerende delagtighed for kritisk refleksion (Lather 2007; Søndergaard 2000; Staunæs og Bendix Petersen 2000). Det gør sig naturligvis ikke mindst gældende, når man, som jeg har været, er så aktivt involveret i de processer, der udgør afhandlingens empiriske base, som jeg har. På den måde kan den poststrukturalistiske platform i mit forskningsarbejde konkret bidrage til at styrke blikket for forskerens delagtighed i den viden, der bliver mulig gennem forskningsprocessen. For som jeg allerede har diskuteret i kapitel 1, kan aktionsforskningens store fokus på samarbejde og co-produktion af viden have en tendens til at skabe en blindhed for spørgs-

mål om magt samt rolle- og interesseforskelle – også når det kommer til at overveje det empiriske materiales tilblivelse.

I mit projekt må diskussionen af empiriproduktionen adskilles i en diskussion af : (1) det der fandt sted på møderne, og som på den måde dannede basis for det, der blev afhandlingen empiriske materiale og (2) de måder, jeg arbejdede med at fastholde og gengive det, der fandt sted på møderne.

Det videnskabende netværk som samkonstruktion af empiri?

Lad mig først dvæle lidt ved det første spørgsmål om det, der fandt sted på møderne og min (og deltageres) delagtighed i det. Jeg vil ikke forsøge at svare udtømmende på spørgsmålet, men vil i stedet løbende vende tilbage til spørgsmålet der, hvor det særligt bliver relevant i analysekapitlerne. Alligevel er der nogle overordnede overvejelser og tydeliggørelser, der må finde sted allerede her, som kan bidrage til at sætte min egen delagtighed på spil, og som samtidig kan bidrage til at indkredse, hvad det er for en empiri, min afhandling bygger på, hvad den kan, hvad den ikke kan og, hvad det er for en virkelighed den bidrager til at producere, reproducere, udfordre etc.

Jeg spillede en central rolle i det samarbejdsdesign, der dannede rammen om det, der fandt sted. Jeg formulerede ideen, konkretiserede den til et konkret netværksdesign, inviterede botilbuddene, udvalgte deltagerne, lavede programmer, var mødeleder på møderne, formulerede opgaver til deltagerne, faciliterede processen osv. . Det var således mig, der valgte, at samarbejdet skulle have psykosocial rehabilitering og recovery som sit omdrejningspunkt, og at det primært skulle være et samarbejde mellem medarbejdere. Det var også mig, der besluttede, at samarbejdet skulle bestå i, at medarbejderne formulerede og gennemførte udviklingsprojekter og, at vi skulle mødes for at understøtte og udfordre disse udviklingsprojekter. Alt det har jeg diskuteret i forrige kapitel i relation til hvilken viden, der kunne og ikke kunne skabes i netværket, men hvad betyder det for hvilken empiri, der blev frembragt undervejs? Og dermed i sidste ende for hvad det er muligt at lave analyser om?

I bilag 3 har jeg samlet de programmer og slides fra netværkssamarbejdet, som udgør mine rammesætninger af det der fandt sted på møderne. I de følgende afsnit vil jeg diskutere nogle af de centrale valg, som bidrog til at skabe det empiriske materiale, der ligger til grund for denne afhandlings analyser.

Det videnskabende netværk som empirisk valg

Et centralt empirisk valg var at skabe et videnskabende netværk og lade det, der fandt sted her, være min primære analysegenstand. Det var i høj grad et etisk-politisk valg om at skabe en sammenhæng, hvori medarbejderne i socialpsykiatrien kunne blive aktive deltagere i at skabe viden og forandring i det daglige arbejde. Men det var også et empirisk valg, som blev afgørende for, hvad det er muligt for mig at sige noget om i denne afhandling.

For det første var det et valg, der gjorde en praksis, der lå udenfor det daglige arbejdes praksis, til mit empiriske afsæt for analyse. Det, der fandt sted i netværket, var således en række medarbejderes fortællinger om og refleksioner over deres daglige arbejde. Det videnskabende netværk udgjorde en ramme, hvori det, der kunne tales om, primært var et bestemt hjørne af den daglige praksis – nemlig den, der for medarbejderne havde at gøre med bostedets udvikling imod at skabe en recovery-orienteret praksis. De blev for eksempel på det første netværksmøde inviteret til at fortælle: ”en historie fra jeres hverdag på bostedet, som illustrerer hvorfor jeres projekt er vigtigt” (Bilag 3, 1. netværksmøde), mens de på andet netværksmøde blev bedt om at fortælle: ”en historie der illustrerer (et element af) det, I er optaget af i projektgruppen lige nu” (Bilag 3, 2. netværksmøde). Fortællingerne dannede baggrund for fælles analyser og refleksioner, som på samme måde blev initieret af mig, gennemført af netværksdeltagerne med mig som facilitator. Således blev netværket på første netværksmøde taget igennem en række øvelser, som havde til formål at udforske ”de mange stemmer, der er i jeres projekter – med hver deres perspektiv, drømme, forestillinger om, hvad der er vigtigt etc.” (Bilag 3, 1. netværksmøde), mens vi på andet møde rammesatte analyser af de positioneringsmuligheder, logikker og handlerum, fortællingerne rummede (Bilag 3, 2. netværksmøde). Tilsammen udgør fortællingerne om og refleksionerne over botilbuddenes udfordringer og udviklinger i relation til at styrke recovery-orienteringen således hovedparten af det, der fandt sted på netværksmøderne. På den måde har jeg i høj grad været medskabere af, hvad der blev fortalt og, hvad refleksionerne rettede sig imod. Det centrale spørgsmål i denne sammenhæng er, hvad det fortæller om karakteren, rækkevidden og validiteten af den empiri, der danner basis for mine analyser.

Jeg forstår det der fandt sted i videnskabende netværk som en unik praksis-sammenhæng, hvori udvalgte medarbejdere fra udvalgte botilbud kunne for-

tælle om og reflektere over et bestemt hjørne af deres daglige praksis. På den måde blev der skabt en slags ekstraktion af, hvad der kan tales om, hvad der udpeges som udfordringen, problemet, de mulige løsninger osv., når der sættes fokus på recovery-orientering. Det betyder dog også, at det, der fandt sted i det videnskabende netværk, må forstås som en særlig platform for beskrivelsen af og refleksionerne over hverdagen i botilbuddene. Det er ikke brede, altomfavnende beskrivelser af 'hvad sker der i jeres hverdag'. Der er således en række elementer af det, der finder sted på et botilbud, som enten ikke blev en del af samtalerne på netværksmøderne, eller som alene fandt vej til samtalerne på måder, der var formidlet gennem det, vi mødtes om: at understøtte og udfordre udviklingen af en recovery-orienteret socialpsykiatri. For eksempel findes de daglige rutiner, gentagelserne, medicin håndteringen, dokumentationsarbejdet osv. kun i perifere sprækker af mit empiriske materiale, eller som en del af en problematisering og et afsæt for ønsket om/arbejdet med forandring. Det er således ikke et empirisk materiale om livet og arbejdet på botilbud bredt set. Til gengæld udgør det en god platform for analysen af, hvad der bliver sat på spil, når der sættes fokus på at skabe en mere recovery-orienteret botilbudspraksis.

Derudover udgør det videnskabende netværk som sagt et rum, der fysisk og tidsmæssigt er adskilt fra de daglige praksisser på botilbuddet. Det betyder, at jeg har skabt en solid empiri om praksis (set gennem recoveryorienteringens perspektiver), som den formidles af netværkets deltagere. Både gennem deres konkrete beskrivelser og gennem deres analyser og refleksioner. Det betyder også, at jeg kun i ringe omfang har et empirisk materiale, der beskriver praksis gennem mine observationer af, hvad der finder sted i dagligdagen på botilbuddene. Deltagerne i netværket har derfor haft relativt stor indflydelse på, hvad der er, jeg i sidste ende kan sige noget om, fordi det er dem der – indenfor de rammer jeg satte gennem faciliteringen – har udvalgt, fortalt og reflekteret over deres praksisfortællinger. Jeg forstår fortællingerne i mit empiriske materiale som beskrivelser, der fortæller noget om, hvad der finder sted i den praksis, de fortæller om. I den forstand giver fortællingerne adgang til viden om det sociale arbejdes praksis på botilbuddene. Ikke i et 1:1 forhold som akkurate repræsentationer af de begivenheder der fandt sted, men snarere som gengivelser af handlingsforløb der har fundet sted og bliver set og beskrevet fra en bestemt position (medarbejdernes) i en bestemt kontekst (netværkets). Jeg vil således argumentere for, at mit empiriske materiale giver adgang til analyse af det sociale arbejdes praksis, som den gøres, beskrives og forstås, når (engagerede, recovery-ivrige) medarbejdere forsøger at skabe en recovery-orienteret socialpsykiatri.

Rekrutteringsprocessen som empirisk valg

Det bringer mig frem til et andet centralt valg, som har betydning for, hvad det er for en empiri, der er blevet til. Den handler om den rekrutterings- og udvælgelsesproces, som blev afgørende for, hvem der endte med at være med i netværkssamarbejdet. I projektets indledende faser var det et centralt og formgivende valg at forme netværket som et samarbejde mellem professionelle på botilbud. Med afsæt i denne beslutning startede en rekrutteringsproces, hvor en lang række botilbud på Sjælland blev inviteret til en indledende temadag, hvorefter de blev opfordret til at formulere en projektbeskrivelse som oplæg til deltagelse i netværket. De fik desuden at vide, at netværksdeltagelsen ville koste 30.000 kr. pr. botilbud.

I invitationen til deltagelse lå altså i sig selv en sorteringsmekanisme, fordi projektformuleringen er en forpligtigende og tidskrævende proces, som fordrer en idé og ressourcer til at konkretisere den, ligesom selve deltagelsen krævede økonomisk råderum i botilbuddets budget. Således var vi i kontakt med en række botilbud i tiden efter den indledende temadag, som overvejede, men opgav at formulere en projektbeskrivelse med henvisning til ressourcer, pres fra den igangværende strukturreform etc.

Derudover rummede også selve oplægget til, hvad projekterne kunne/skulle handle om, en sorteringsmekanisme. I den folder, hvor vi introducerede samarbejdsprojektet, blev der således formuleret et mål om: at ”understøtte udviklingen af botilbud, som i tæt samspil med beboerne og lokalsamfundets aktører skaber gode, farbare veje fra et liv, hvor man først og fremmest er botilbudsbeboer til et liv, hvor man (også) er aktiv medborger” (Bilag 1). På den indledende temadag formulerede vi et forslag til en fælles problemformulering, som projekterne skulle rette sig imod: at ”udvikle en rehabiliterende praksis i socialpsykiatrien, som tænker forbi de eksisterende rammer og ikke bliver en ny, færdig sandhed men, som holder sig i tvivl og i bevægelse” (Bilag 2). Disse oplæg til projektformulering har oplagt sorteret nogle fra og tiltrukket andre. For eksempel blev der på den indledende temadag spurgt kritisk til, hvorfor der ikke var brugere mere direkte involveret i arbejdet og samarbejdet. Det kan således have været et valg, der afholdt nogle fra at ville deltage. Endelig foretog vi også en sortering af de projekter, som blev formuleret og sendt til os. Konkret blev to projekter sorteret fra, fordi vi på forskellige må-

der vurderede, at de faldt udenfor det, vi havde formuleret som samlende tema.

Det er naturligvis en umulig opgave at indkredse, hvad der ikke er repræsenteret i det netværk, vi endte med at gennemføre. Men det er min klare fornemmelse, at de botilbud (og medarbejdere), som endte med at lave (og blive inviteret på baggrund af) en projektbeskrivelse, var steder, som (1) havde de menneskelige, tidsmæssige og økonomiske ressourcer, (2) blev tiltrukket af og formulerede sig inden for rammerne af vores 'opgaveformulering' og (3) kunne se en læringsmæssig fordel i at deltage.

Som ramme for empiri-produktion er netværket altså kendetegnet ved at repræsentere et bestemt udsnit af det socialpsykiatriske landskab. Det består af botilbud, som er en af flere typer socialpsykiatriske tilbud. De er spændende, fordi de med idealet om at skabe en recovery-orienteret socialpsykiatri kommer til at repræsentere en slags grænsefigur på flere måder. For det første fordi selve botilbudskonstruktionen bliver problematiseret og gjort til en del af det 'institutionaliseringsproblem', som recovery-orienteringen søger at adressere. For det andet fordi mange af de mennesker, som bor på botilbud, kommer til syne som en særlig udfordring i kraft af den relativt store afstand, der ofte formuleres mellem idealet om at understøtte recoveryprocesser og de måder, beboerne agerer på. På den måde ser jeg det empiriske materiale, der er blevet til på baggrund af netværkets arbejde, som et materiale, der i særligt grad sætter nogle af socialpsykiatriens aktuelle udfordringer på spil. Men materialet er ikke blot skabt med afsæt i botilbud. Det er også skabt med afsæt i bestemte botilbud, som positivt har formuleret sig ind i den ramme, jeg på forhånd havde tegnet. På den måde skaber empirien viden om, hvad der kan gøres, siges og tænkes i botilbud, der som udgangspunkt synes, at en recovery-orienteret udvikling er nødvendig og vigtig, at den skal bæres frem af medarbejdere (om end i samarbejde med beboere og omverden), og at den handler om at understøtte en bevægelse fra 'klient til medborger'.

Endvidere har rekrutteringsarbejdet bidraget til at skabe et empirisk materiale, som sætter medarbejdernes perspektiver og arbejde i centrum. Recovery-orienteringen er altså i mit materiale en faglig udfordring, og det er de professionelle formuleringer af udfordringer og arbejde med at adressere dem, jeg kan vide noget om – helt i tråd med mine forskningsspørgsmåls rettethed. Ligesom med botilbuddene er det dog ikke blot medarbejdernes, men bestemte medarbejderpositioner som er bærende og formende for det, der finder sted i netværket. For det første har rekrutteringen gjort det oplagt, at det var medarbejdere med interesse for samt overskud og ressourcer til at lave udviklings-

arbejde, der blev rekrutteret til at være de drivende kræfter i de enkelte botilbuds udviklingsprojekter. For det andet er det sandsynligt, at de på forhånd har været enige med botilbuddenes ledelse om, at en udvikling mod en mere recovery-orienteret praksis var ønskværdig og nødvendig for botilbuddet. På den måde kommer de medarbejdere, der har været med i netværket, til at repræsentere en medarbejderposition som de – i et rehabiliteringsperspektiv – gode og 'udvalgte' medarbejdere, som forventes og forventer at kunne bidrage aktivt til deres bosteds udvikling. Dette blev blandt andet meget synligt på netværkets første møde, hvor deltagerne endte med at beskrive sig selv som sådan, i forlængelse af en samtale om udfordringerne ved at få både kollegaer og beboere med på udviklingsvognen. På den måde er der i mødet mellem mine rekrutteringsstrategier og botilbuddenes til- og afkoblinger til den blevet skabt en empiri, som bidrager med viden om, hvad recovery-orienteringen gør ved det sociale arbejde, når dette formidles gennem udvalgte botilbuds udvalgte medarbejders fortællinger, handlinger og refleksioner. Den store styrke ved materialet er således, at det viser noget om, hvad der kan tænkes, siges og gøres, når der arbejdes med og reflekteres over forandringer, der har recovery-orientering som deres ideal. Til gengæld sker der samtidig netop en filtrering af andre aspekter af arbejdet og andre perspektiver på udviklingsbestræbelsen. Frem for at betragte det som en empirisk svaghed arbejder jeg med dette som et særligt analytisk spor at forfølge i empirien: hvordan beboere og medarbejdere kommer til syne og søges forandret med afsæt i idealet om at skabe en mere recovery-orienteret socialpsykiatri.

Udviklingsarbejdet som empirisk valg

Et tredje vigtigt valg i relation til empiri-produktionen var at lade samarbejdet bestå i en vekslen mellem lokalt udviklingsarbejde og fælles netværksmøder. I sidste kapitel diskuterede jeg de intentioner og implikationer dette valg rummede i relation til en involveret og involverende videnskabelse. I dette afsnit vil mit fokus være på, hvordan dette valgt har været med til at forme det empiriske materiale, som afhandlingens analyser er bygget op omkring.

Jeg har allerede beskrevet, hvordan invitationen til deltagelse i netværket gik via formuleringen af udviklingsprojekter. Det betød, at udviklingsprojekterne fungerede som netværkets afsæt for samarbejde, og at det, der fandt sted på netværksmøderne, havde arbejdet med at skabe udvikling som sit omdrejningspunkt. Det var det, der dannede baggrund for fortællingerne, analyserne og refleksionerne på møderne. En del af begrundelsen for dette valg har jeg allerede belyst i sidste kapitel. Men arbejdet med at lade udviklingsprojekter

danne omdrejningspunkt for empirien havde også en epistemologisk begrundelse, som handler om, hvordan man får viden om det, der ellers let bliver usynligt, fordi det er tavst eller selvfølgelig. Her læner jeg mig op af en væsentlig indsigt fra aktionsforskningen, som peger på, at netop forsøgene på forandring er en unik adgang til viden om det, man forsøger at forandre (Nielsen 2005:525). Det er således i forandringsarbejdets udfordring af det muliges grænser, at grænserne bliver synlige og mulige at gøre til genstand for analyse. Set i det perspektiv, kan man forstå arbejdet med udviklingsprojekterne – både der hvor de lykkedes og der, hvor de ikke gjorde – som en måde at skabe viden om, hvad socialt arbejde er, kan være og ikke kan være, når idealet er at styrke recovery-orienteringen. At lade udviklingsprojekterne danne afsæt for samarbejdet betyder således ikke, at det er udviklingsprojekterne min empiri rummer adgang til viden om. De konkrete forandringstiltag, diskussioner og udfordringer fandt netop sted i et andet rum end det, hvor jeg har produceret min empiri – nemlig på de respektive bosteder. Udviklingsarbejderne har snarere været formende for en empiri ved, at det var dem, der blev taget ind i det fælles rum og fortalt om, fortalt på baggrund af, reflekteret over etc.

Desuden var det også i høj grad via udviklingsarbejdet, at netværksdeltagerne blev aktivt medskabende af det, der fandt sted i netværket. Det var via udviklingsprojekterne, at medarbejderne gik aktivt ind i det rum, som det i øvrigt var mig der havde den primære kontrol med via mine rammesætninger af samarbejdet. Det var udviklingsarbejdet, der var deres primære drive, og det var det, der var deres platform, når de koblede sig på, gjorde modstand imod og var med til at indholdsudfylde den ramme som netværkssamarbejdet udgjorde. Det var således især via arbejdet med udviklingsprojekterne, at medarbejderne blev sikret agens i et rum, som ellers i vid udstrækning var styret og rammesat – til tider også for meget – af mig.

Netværkets konkrete opfordringsstruktur som empirisk valg

Det leder mig frem til et sidste valg med empiriske implikationer, som jeg vil diskutere i denne sammenhæng – nemlig valget om, hvordan og med hvilket sigte jeg konkret formede og faciliterede processerne i netværket. Det videnskabelige netværk udgjorde en ramme, hvori jeg på forhånd havde defineret et dobbelt sigte med det, der skulle finde sted: det skulle bidrage positivt til udviklingen af en recovery-orienteret socialpsykiatri, der tænkte ud over botilbuddets rammer og der skulle arbejdes med kritiske refleksioner over den selv samme udviklingspraksis. Min formulerede position i samarbejdet var at

jeg først og fremmest ville agere 'djævelens advokat'. Konkret betød det, at jeg, med inspiration fra en poststrukturalistisk kritisk position (udfoldet i det videnskabsteoretiske kapitel), søgte at rammesætte refleksioner, der kunne udfordre de usynlige selvfølgeligheder, magt/viden relationer etc., som er indbygget i den fremadrettede bevægelse mod målet.

På den måde bygger mit empiriske materiale på interaktioner i et samarbejds- og refleksionsrum, hvori der var lagt op til at tale om noget bestemt – arbejdet og udfordringerne med at skabe en recovery-orienteret botilbudspraksis – på bestemte måder. Dette skete naturligvis på en række meget forskellige måder. På første møde arbejdede netværket for eksempel med udforskninger af 'stemmer' fra de mennesker i og omkring de enkelte botilbud, som ville blive berørt af udviklingsprojekterne (Bilag 3, 1. netværksmøde), med det formål at skabe nysgerrighed på det, der ellers 'blot' blev betragtet som modstand, for derigennem at fremme flerstemmighed i fortællingen om, hvad der var på spil i projekterne. Senere - på det femte møde – arbejdede vi med analyser af, hvordan fortællingerne fra udviklingsprojekterne viste noget om, hvordan der er magt på spil i socialpsykiatrien. Fælles for disse meget forskellige indgange til kritiske udforskninger af deltagernes (og derigennem botilbuddenes og socialpsykiatriens) var, at de var designet og blev faciliteret af mig og, at de havde et sigte, som jeg havde defineret: at forsøge at forstyrre det selvfølgelige og synliggøre de blinde vinkler. Deltagerne havde sagt ja til dette sigte, og gentog dette ja i forskellige versioner i løbet af vores fælles proces. Samtidig fyldte de rammen ud på en mængde af måder spændende fra modstand og forsvar af de praksisser, der blev (forsøgt) udfordret, over forvirring til begejstring og formulering af erkendelser og nysgerrigheder skabt i de processer, der opstod ud af mine rammesætninger. På den måde var de i høj grad medskabere af det, der fandt sted, men de var det på måder, der var styret og orkestreret af de opgaver og øvelser, jeg løbende stillede dem overfor, og de måder jeg faciliterede refleksionerne på. Konkret betød det, at vi bevægede os rundt om fortællingerne på måder, hvor nogle aspekter og elementer blev forfulgt, mens andre kom til at stå u-kommenterede og uudfoldede tilbage. Især vil man i mit materiale se en tendens til, at det, der bliver grebet fat i og forfulgt i deltagernes fortællinger, er det, der i min tilgangs optik ellers let bliver overset: magtrelationerne i det gode, lighedsskabende og empowerment-gørende arbejde. Til gengæld vil der være en tendens til, at potentialer og fortællinger om, hvordan det virker, eller hvorfor det virker, bliver mindre understøttet af modernens stilladsering af refleksioner. Omvendt fylder disse historier dog alligevel i materialet netop i kraft af deltagernes måder at udfylde rammen på,

idet de ikke sjældent bryder ind og fortæller historierne uanset invitationen og forsvarer de gode historier, når de udfordres.

Dette betragter jeg både som empiriens styrke og svaghed. Svaghed, fordi det er med til at skabe en ramme, hvori invitationerne til fortælling og refleksion rummer de fikseringer og blinde pletter, som mine 'forstyrrende' og 'dekonstruerende' intentioner nødvendigvis må indeholde. Der kan således være nuanceringer og alternative fortællinger, der ikke har fået plads i mit empiriske materiale. Set i bagklogskabens lys ville det have styrket processen såvel som det empiriske materiale, der kom ud af det, hvis jeg bedre havde evnet at sætte mine egne forforståelser og agender lidt mere på spil i processen.

Men samtidig er den 'forstyrrende' agenda i rammesætningen en styrke. For netop ved at rammesætte løbende udfordringer af de gode, spændende tiltag, drømme og forandringsprocesser som netværksdeltagerne arbejder med, har jeg skabt et rum, hvor noget af det, der er på spil i socialpsykiatriens bevægelse mod recovery-orientering, sættes på spil i interaktionen på møderne. Gennem udfordringerne af, forsvaret for, refleksionerne over samt erkendelserne af dobbeltheder og paradokser i det sociale arbejde, når recovery-orientering er agendaen, skabes et varieret og nuanceret materiale om netop det, jeg spørger til i min afhandling: hvad gør recovery-orienteringen ved det sociale arbejde – hvad er det der sættes på spil?

Lad mig give et eksempel. Undervejs i analysearbejdet lavede jeg en analyse af en fortælling fra et af botilbuddene om at arbejde med retningslinjer frem for regler i den daglige normsætning samt af de refleksioner, fortællingen er omgivet af (analysen fandt ikke vej til den endelige afhandling, hvilket dog ikke er så vigtigt i denne sammenhæng). Empirien til denne analyse blev til i kraft af mødet mellem det, jeg, og det, deltagerne investerede i netværksmøderne. I begyndelsen eksisterede fortællingen om ikke at have regler kun som en sætning i en selv-præsentation. Den blev først udfoldet, da jeg bragte den i spil på et netværksmøde på en måde, hvor den blev genstand for de andre netværksdeltageres kritiske analyse af socialpsykiatriens 'modsatrettede forståelser'. I stilladseringen af refleksioner over dette tema – regler eller retningslinjer? – blev der således ikke arbejdet med at udfolde historier om, hvordan det understøtter brugerne, eller hvorfor det er vigtigt. Tværtimod understøttede rammesætningen snarere, at spørgsmålet om regler kom til syne som noget, der havde med magtrelationer at gøre. Men medarbejdernes aktive deltagelse i det, der fandt sted, gav både denne stilladsering med og modspil. Man kan sige, at deltagerne tog imod den invitation der (kan jeg se når jeg kigger retrospektivt på det) lå indbygget i rammesætningen til at få øje på og udfordre

spørgsmålet om regler. Via min sammensætning af 'historien' og via spørgsmålet: hvor er der modsatrettede krav på spil? fik de så at sige øje på reglerne som en modsatrettethed, og et sprog til at problematisere det – og i deres problematisering blev de desuden sekunderet af mig, som også var en del af den udfordrende stemme. Men projektmedarbejderne fra det pågældende botilbud tog ikke bare imod invitationen til at tale om regler/retningslinier i termer af magtrelationer. De argumenterede imod problematiseringerne forklarede, hvorfor de syntes, det var vigtigt etc. De nåede også frem til, at der nok var regler på spil men afgrænsede og adskilte dem fra de regelregimer, som det var vigtigt for dem at være forskellig fra. Endvidere blev der i samtalen løb etableret en enighed blandt deltagerne om vigtigheden af at gøre op med tidligere tiders 'ro, renlighed og regelmæssighed'. Endelig lagde diskussionerne i på dette møde kimen til et tema om normsætning som dilemma. Dette tema kom til at fylde en del af projektgruppens afsluttende artikel i netværkets fælles antologi, og blev også bragt frem af gruppen som en væsentlig erkendelsesproces ved netværkets afslutning.

På den måde blev der i mødet mellem mine rammesætninger og deres aktive medskabelse af det, der fandt sted indenfor denne ramme, skabt et fyldigt og facetteret materiale om, hvad der er på spil i det recovery-orienterede arbejde, og hvordan det skaber særlige opmærksomheder, blinde pletter, modsatrettetheder og engagementer omkring et spørgsmål som: regler i hverdagen. Til gengæld er der også elementer, som kun blev foldet ud i kraft af deltagerens insisteren – eller som slet ikke fandt plads i samtalen: for eksempel spørgsmålet om det positive der givet sker, når man søger at praktisere en mindre hierarkisk hverdag.

Fortællinger som empirisk valg

Jeg har allerede nævnt, hvordan mødernes refleksioner og analyser tog afsæt i deltagerens fortællinger om konkrete handlingsforløb og begivenheder i deres hverdag. I sidste kapitel diskuterede jeg historiefortælling som element i det videnskabelige arbejde i netværket og som måde at bringe hverdagens praktiseringer af socialt arbejde med ind i netværkets refleksive rum. Arbejdet med historiefortælling har også vist sig at være et valg, som fik store konsekvenser for det empiriske materiale, som min afhandlingsanalyse er bygget op omkring. Fortællingerne fungerer som en slags empirisk omdrejningspunkt, fordi de er materialets mest udfoldede beskrivelser af det sociale arbejdes praksis i en recovery-orienteret optik. Med afsæt i mine forskellige opfordringer til historiefortælling blev der skabt et materiale af succesfortællinger, problematisere-

rende fortællinger og udviklingsfortællinger, som udgør en empiriens kerne. Både fordi de danner kernen i det materiale, jeg analyserer i afhandlingen, og fordi de fungerer som afsæt for mødernes refleksioner og analyser, og på den måde bliver omdrejningspunkt for store dele af den øvrige empiri.

Fra samarbejdsproces til empiri – konkrete praktiseringer af ’empiriproduktion’

Det, der fandt sted i netværkssamarbejdet, danner den primære grund, hvorpå mit empiriske materiale er bygget. Men ’det, der fandt sted’ er ikke min empiri. Min empiri er snarere, det jeg fastholdt i mere solide former, der gjorde dem tilgængelige for analyse. Lad mig derfor i det følgende dvæle lidt ved spørgsmålet om, hvordan det konkrete empiriske materiale er blevet til.

Som det fremgår af mine fremskrivninger af netværket som et rum for samskabelse af viden og forandring, er det en særlig udfordring i min empiriproduktion, at jeg selv var aktivt involveret undervejs i det, der fandt sted i netværket. Jeg var facilitator, tidsholder og part i de konkrete samtaler såvel som forsker, der var i færd med at producere empiri til analyse. Min empiri kunne derfor vanskeligt produceres på overbevisende og fyldestgørende måder, hvis jeg selv skulle gengive, hvad der fandt sted. Fordi jeg var deltager på den måde, jeg var, – som en central figur i rammesætningen af det, der fandt sted, – vurderede jeg muligheden for at kunne skabe distance til det, der fandt sted, var for ringe, hvis jeg alene selv skulle gengive netværksmøderne. Konkret viste det sig da også at være vanskeligt bare at huske, hvad der havde fundet sted og, hvad hvem havde sagt, fordi jeg i løbet af mødedagene brugte meget af min opmærksomhed på at være procesleder frem for at være observatør. Omvendt havde møder en længde og et omfang, der gjorde, at optagelser eller andre digitale fastholdelser af alt det, der fandt sted, ville skabe et enormt og uoverskueligt datamateriale. Jeg havde altså brug for måder til fastholdelse af det, der fandt sted, som hverken hvilede alene på mig og mine observationer eller var ’fulde’ gengivelser af hele møder.

I dele af aktionsforskningen består empirien primært af det materiale, man konkret producerer sammen, og det fastholdes på stedet i form af vægaviser med stikord etc. (Nielsen 2005:99). Det har ikke først og fremmest en pragmatisk forklaring, men ses som en epistemologisk pointe hvor almengørelsen af det der har fundet sted lokalt netop begrundes i at det er produceret og valideret i det fælles rum. Som jeg har diskuteret i det foregående kapitel, er mit

blik på relationen mellem mine og deltagernes videnskabende projekt dog et andet; jeg forstår således empirien som min frembringelse til mit brug (om end med nogle skærpede etiske spørgsmål, som jeg vender tilbage til nedenfor). Jeg ønskede derfor fra starten at fastholde processen og dialogen frem for alene de resultater, vi frembragte sammen på møderne.

Derfor valgte jeg at ansætte en studerende med et vist kendskab til det socialpsykiatriske felt, som kunne være med på møderne og tage referat af det, der fandt sted under møderne, imens det skete. At uddelegere den skriftlige fastholdelse af det, der fandt sted på møderne, til et andet menneske, er en ikke helt lille udfordring, som også kan være med til at konkretisere den ofte gentagne pointe om, at empiri er noget der 'skabes' snarere end noget, der 'indsamles' (Staunæs og bendix Petersen 2000; Stainton Rogers, Wendy and Stainton Rogers, Rex 2001). For med uddelegeringen bliver spørgsmålet om, hvordan empiri bliver til gennem forskerens blik, meget håndgribeligt af den enkle grund, at jeg blev tvunget til at forsøge at formidle dette blik til en anden for at kunne få et empirisk materiale ud af det, som var anvendeligt i analysearbejdet. I erkendelsen af, at langt fra alt kan komme med i gengivelsen af møderne, var det således vigtigt at sikre, at referaterne kom til at rumme de elementer i mødernes interaktioner, som jeg – med afsæt i mit forskningsspørgsmål – var særligt optaget af. Derfor fortalte jeg referenten om mit projekts forskningsspørgsmål og formulerede et fokuspapir til hende, som var mit forsøg på at sætte ord på, hvad det særligt var, jeg gerne ville have hende til at lægge mærke til i referatskrivningen (Bilag 6). Hun arbejdede derfor med afsæt i dette fokuspapir – kombineret med en opfordring til ikke at følge det mere stramt end, at hun også skulle tage andet det med, hvis det i hendes øjne viste sig vigtigt eller interessant i løbet af et møde.

Fra den indledende temadag henover alle netværksmøder til den afsluttende temadag sad der således en referent i et hjørne af rummet og skrev referat af dialogen. Når der var gruppearbejde, bad jeg hende følge med en af grupperne, med mindre jeg af hensyn til gruppens arbejde bad hende om ikke at tage referat. Det gjaldt således for eksempel de afsluttende gruppearbejder, der var på hvert møde, hvor projektgrupperne talte om, hvad de ville tage med videre fra dagens møde, og hvad de skulle hjem og gøre. Det vurderede jeg som gruppens 'private' refleksionsrum og valgte derfor ikke at gøre det til genstand for analyse. Ud over referatet blev det, der fandt sted også fastholdt på to andre måder. For det første blev der produceret en række plancher i løbet af dagene. Enten ved at deltagerne producerede plancher i grupper på baggrund af opgaver, jeg stillede dem (fx på 1. møde: Tegn en tegning, som illu-

strerer hverdagen for beboerne på jeres bosted, som den ser ud nu: hvilke berøringsflader, kontakter og forbindelser rummer den?), eller ved, at jeg noterede stikord på plancher eller tavle som en del af de fælles opsamlinger og refleksioner (fx stikord til projektgruppernes beskrivelser af deres botilbuds fysiske og organisatoriske rum på 3. netværksmøde). Disse plancher blev affotograferet af referenten og blev ligeledes skrevet ind i referatet sammen med den dialog, der 'lå rundt om'. For det andet blev udvalgte dele af det, der fandt sted, optaget som lydfiler. Således er alle de fortællinger, der blev fortalt på min opfordring (fx: fortæl en historie som illustrerer, hvorfor jeres projekt er vigtigt). Desuden er der længere, udvalgte sekvenser af dialogen på nogle af møderne, der også blev optaget. Disse optagede sekvenser blev skrevet ud af referenten og integreret i dagens referat.

At optage udvalgte dialogsekvenser var en konsekvens af de udfordringer, referaterne rummede i relation til at være anvendeligt som empirisk materiale. Det viste sig nemlig, at de tekster, der blev ud af at sidde og tage noter af dialogen, mens den foregik, udgjorde et vanskeligt tilgængeligt materiale. De rummede dialogens springende og usammenhængende karakteristika, men uden at være en gengivelse af dialogen – alene fordi man ikke fysisk kan få alt med, og fordi man i skriveprocessen umuligt kan nå at høre alt. I modsætning til etnografiske optegnelser og 'feltdagbøger' var referaterne altså ikke retrospektive rekonstruktioner, hvor forskeren på baggrund af korte noter eller hukommelse genskaber en sammenhæng, som repræsenterer, men ikke gengiver, det der fandt sted. Referaterne var ikke retrospektive genskabelser, men her-og-nu registreringer af det, der blev sagt og gjort. På den måde blev båndoptageren den metaforiske model for fastholdelsen af det, der fandt sted, snarere end den menneskelige bearbejdning af et handlingsforløb – men uden den detaljerigdom og akkurate gengivelse af (lydsiden) af et handlingsforløb, som en båndoptagelse rummer. Desværre betød det, at teksten i referaterne ofte er springende, usammenhængende og dialogfjern, hvilket gør den svært tilgængelig for analyse. Det er interessant, fordi det viser, hvordan etnografiske optegnelser netop er genskabte sammenhænge, hvor dialoger og handlingsforløb bliver genopfundet med det formål at skabe en sammenhængende fortælling om det, der fandt sted, som man kan analysere sidenhen. Men som forsker har det også til tider været frustrerende, fordi jeg har savnet den kohærens, som gjorde det muligt at komme analytisk tæt på de situationer, der blev refereret. Det gjorde, at jeg i løbet af forløbet valgte at optage udvalgt dialoger, hvor jeg på forhånd vurderede, at dialogen ville blive tæt og særligt analytisk interessant. Således har jeg for eksempel lydoptag af de relativt lange analyser, vi foretog på 5. netværksmøde, hvor der blev gået tæt på de enkelte

projekters forandringsarbejde. Dermed fik jeg adgang til tekster, der var – om ikke kohærente, så i hvert fald tæt på den faktiske samtale.

Selvom de rene referattekster ikke fylder så meget i det empiriske materiale, der har fundet vej ind i analyseteksten, er de dog langt fra ubrugelige. For det første er det dem, der hjælper mig til at huske det, der fandt sted på møderne som et sammenhængende forløb, og de har dermed givet mig præcis den eksterne hukommelse, som var en væsentlig del af formålet. Jeg kan således gennem referatteksterne se, hvordan historierne, plancherne og dialogsekvenserne indskrives i en helhed. Det er for eksempel via dem, jeg kan rekonstruere, hvordan spørgsmålet om regler og retningslinjer blev til i et længere forløb. Det er desuden via referatteksterne – som jeg læste efter hvert møde – jeg huskede sekvenser fra møderne, som jeg fandt vigtige, og som jeg derfor valgte at skrive ind/udfolde i referatteksten. Disse små rekonstruktioner ligger således tættere på etnografens optegnelser, fordi de netop er rekonstruktioner, og fordi de er skrevet frem som små, mere sammenhængende tekster om en samtale eller et handlingsforløb. For at sikre, at jeg siden kunne skelne disse tekster fra referatteksten, har jeg valgt at skrive dem med en anden farve. For det andet hjælper referatteksterne mig til at få øje på mig selv og min egen delagtighed i processen på måder, som det ville have været vanskeligt at etablere uden det betragende blik på de fælles processer i netværket, som referaterne repræsenterer. Således bliver det via referaterne muligt at etablere betragterens blik – ikke blot på det deltagerne siger og gør, men også på mig selv som deltager i netværkets vidensproduktioner. På den måde er referaterne med til at gøre min ovenstående fremskrivning af det, der fandt sted, mulig, ligesom de bidrager til mine løbende forskerpositionerende refleksioner i analysekapitlerne.

Tilsammen udgør materialet fra møderne, referaterne, mine små udfyldende tekster, udskriften og plancherne, et materiale på næsten 450 sider, som er det skriftlige resultat af det, der fandt sted på møderne. Det er et rigt materiale om det, der fandt sted i netværket, og udgør en samlet rekonstruktion af processer, dialoger og interaktioner fra netværkets møder helt fra den indledende til den afsluttende temadag. Samtidig rummer materialet både visuelle og skriftlige fastholdelser af det, der fandt sted, hvilket giver spændvidde i det materiale, jeg har analyseret, hvor det, der er på spil i forandringen mod en recovery-orienteret socialpsykiatri, bliver formidlet på forskellige måder med forskellige styrker og svagheder. Således er gengivelserne af refleksioner og diskussioner et stærkt materiale i analysen af de eksplicite overvejelser, begrundelser, problematiseringer etc., mens udskriften af deltagerens fortæl-

linger er med til at styrke de konkrete billeder af det, der gøres, når botilbuddene forsøger at praktisere recovery-orientering. Endelig er billederne fra de plancher, deltagerne lavede undervejs, med til med til at styrke fokus på recoveryorienteringens rumlige og relationelle aspekter og på nogle af de aspekter af arbejdet, der ikke kommer med, når fortællingerne om recoveryorienteringens veje og udfordringer bliver fortalt. Det sidste gør sig for eksempel gældende på tegningerne af botilbuddenes rumlige og organisatoriske indretning på 4. møde, hvor botilbuddenes institutionelle indretninger trængte sig på – i modsætning til i fortællingerne, hvor de blev skubbet langt mere i baggrunden. På den måde bidrager disse plancher til at belyse spørgsmålet om relationer mellem institution og afinstitutionisering på måder, som fortællinger og refleksioner alene ville have haft vanskeligere ved. Men det er, som jeg har argumenteret for, også et til tider svært tilgængeligt materiale, som i et analyse-venligheds perspektiv savner at være skrevet frem som en mere sammenhængende tekst, som formår at illudere sammenhængende handlingsforløb og dialoger frem for, som nu at forstærke den springende og ukonsistente karakter en samtale oftest har.

Mellem samarbejde og empiriproduktion: Etske overvejelser

At omforme det der fandt sted til et analyserbart empirisk materiale i en afhandling er ikke kun et spørgsmål om troværdighed og righoldighed. Det nødvendiggør også i særlig grad etiske overvejelser over relationen mellem netværket som et kollaborativt møde mellem forskellige vidensprojekter på den ene side og netværket som empirisk undersøgelsesfelt på den anden. En del af disse overvejelser og implikationer har jeg allerede drøftet i sidste kapitel. Når jeg må vende tilbage til det her, er det fordi forskellene på mine og deltageres grunde til at mødes i netværket aktualiseres, når processen ikke blot bliver et spørgsmål om det, der foregår her og nu men også om, hvad der skal ske udenfor det fælles rum. For deltagerne i netværket var det forandringsarbejdet og refleksionerne over det, som udgjorde deltagelsens horisont, mens det for mig var den videnskabelige vidensudvikling om socialt arbejde i en rehabiliteringstid, der udgjorde horisonten. Deltagerne tog således det, der fandt sted på møderne, med videre i kraft af de nye tanker, ideer og perspektiver, de udviklede undervejs i forløb, mens jeg havde brug for at fastholde det, der fandt sted på mere håndfaste måder, for siden at kunne

vende tilbage til det, der fandt sted, og etablere et analytisk blik på det. Jeg var således på samme tid deltager og betragter, hvilket rejser spørgsmålet om, hvordan man på etisk ordentlige måder kan håndtere både at være engageret i et samarbejde og være i færd med en empiriproduktion, som objektiverer netværkets deltagere og det, der fandt sted på møderne.

Et af de centrale svar på det handler i mine øjne om tydelighed. Jeg har, fra vi mødtes første gang – det vil sige allerede på den indledende temadag – været omhyggelig med at synliggøre referentens rolle. Jeg startede med at præsentere referenten og fortælle om hendes rolle, og jeg fortalte også, at det siden ville blive materiale i min afhandlings analyse. På samme måde var jeg tydelig om min videnskabelige position, som også var en integreret del af min deltagelse i netværket. Det kritiske blik, jeg i denne afhandling søger at etablere på det recovery-orienteringen gør ved det sociale arbejde, vil således ikke være en overraskelse for deltagerne, fordi det er konsistent med de refleksionsrammer og indholdsmæssige indspil, jeg bidrog med i netværkets levetid.

Samtidig rummer disse tydeliggørelser dog også nødvendigvis en utydelighed, som udspringer af, at det aldrig vil være muligt for deltagerne fuldt ud at gennemskue konsekvensen af at blive fastholdt og genskabt i referater, som siden gør dem til genstand for analyse. En del af min fordring om at være tydelig ligger således i det efterfølgende analysearbejde, hvor jeg blandt andet i kraft af vores samarbejdsrelation har været forpligtet til at bringe mine analyser i spil overfor deltagerne, for på den måde at skabe et rum hvori de kan protestere, give udtryk for andre perspektiver, tænke med og imod etc. Dette vil jeg udfolde yderligere i slutningen af næste kapitel, hvor jeg diskuterer hvordan jeg har arbejdet med validering og udfordring af mine analyser.

Et andet svar på mit spørgsmål handler om fællesgørelse. Fra begyndelsen af vores samarbejde valgte jeg at gøre referaterne af møderne til fælles materiale, som alle deltagere i netværket fik adgang til løbende. Dette var ikke uden udfordringer, fordi de netop ikke bare var fælles referater af fælles processer, men samtidig var empiriske data og i den forstand underlagt persondatalovens reguleringer af omgang med personfølsomt materiale. Således kunne jeg alene dele referaterne ved at give deltagerne udskrifter af mødereferater – hvilket i praksis blev på det efterfølgende møde – med påbud om at behandle materialet som fortroligt materiale, som ikke måtte være tilgængeligt for andre end dem, der havde været til stede på mødet.

Intentionen var at skabe et empirisk materiale, som alle kunne bruge i deres videnskabelige projekt. At referenten så at sige blev vores allesammens referent. Derudover var min intention, at deltagerne fik mulighed for løbende at

komme med kommentarer og korrektiver til referaterne som en del af en validering af referaterne. I praksis viste det sig dog, at deltagerne fra botilbuddene ikke havde interesse i at bruge referaterne i deres videns- og forandringsskabende projekter, og at de ikke fandt tid til at læse de ofte ret omfattende og som sagt svært tilgængelige tekster. De havde således aldrig kommentarer til referaterne af den simple grund, at de ikke havde læst dem – heller ikke da jeg på vores sidste møde havde sat tid af specifikt til at drøfte referaterne. I praksis er den validerende intention med at dele referaterne med deltagerne derfor henlagt til de efterfølgende drøftelser af mine analyser, som jeg som sagt vender tilbage til i slutningen af næste kapitel.

Endelig knytter der sig en særlig udfordring til anonymiseringen af personer og steder i det empiriske materiale, som er skabt i krydsfeltet mellem samarbejde og empiriproduktion. For i kraft af samarbejdet bliver parterne i botilbuddet synlige for omverdenen. På den afsluttende temadag og i antologien står de således frem – som botilbud, såvel som som enkeltpersoner. Dette er ønskværdigt og meningsfuldt i samarbejdsprojektets logik: det er her deltagerne, som ejere af deres udviklingsprojekter – formidler deres version af hvad der har fundet sted, hvad de har lært, hvad de finder vigtigt etc. Men i afhandlingens perspektiv udgør det en udfordring, fordi det umuliggør – eller vanskeliggør – en anonymisering af personerne i materialet. Dette understreges af at jeg har valgt at vedlægge den fælles antologi bagerst i denne afhandling, for at synliggøre det andet skriftlige resultat af BotilbUDsnetværkets arbejde. Det vil således være enkelt for den nysgerrige læser, at finde ud af hvem botilbuddene og medarbejderne i det empiriske materiale er. Denne anonymiseringsudfordring har jeg løst på to forskellige måder. I relation til botilbuddene og de deltagende medarbejdere, har jeg valgt at ændre deres navne i analyserne. Det har jeg dog alene gjort for at fastholde, at analyserne ikke handler om de konkrete steder og personer, men om en socialpsykiatri i forandring. Jeg vurderede således at for kendere af feltet ville de rigtige navne have virket forstyrrende, fordi de let ville komme til at tolke historierne og analyserne i lyset af deres øvrige kendskab til det konkrete sted. Dette ville i mine øjne stille sig i vejen for analyserne pointer. Med hensyn til egentlig anonymisering har netværksdeltagerne (uden vanskeligheder) accepteret, at det vil være muligt for andre at finde ud af hvem de er. Dette har naturligvis skærpet behovet for, at de fik mulighed for at læse og kommentere på analyserne. Med hensyn til de beboere der optræder i empirien, stiller anonymiseringsudfordringen sig anderledes. Her har det været vigtigt faktisk at sikre en egentlig anonymitet. Det betyder at jeg i analyser af empiri, hvor der indgår beboere – enten gennem netværksdeltagernes fortællinger, eller i kraft af mine

samtaler med beboere på mine besøg på botilbuddene (se næste afsnit) – har lagt en særlig indsats i at sløre eller ændre personlige oplysninger, der kunne afsløre deres identitet. Hvor det ikke har været muligt har jeg valgt ikke at bruge materialet i mine analyser.

Andre empiriproduktioner – hvorfor og hvordan

Den empiri der blev til på baggrund af netværksmøderne udgør analysernes omdrejningspunkt, og er således også den primære del af det empiriske materiale – i omfang såvel som i anvendelse. Rundt om dette empiriske materiale har jeg dog også arbejdet med to andre typer af empiri. For det første var jeg undervejs i netværkssamarbejdet på korte feltbesøg på botilbuddene. For det andet har jeg løbende indsamlet og anvendt en række forskellige skrevne kilder fra det bredere socialpsykiatriske felt

Et andet glimt af praksis – feltbesøg på botilbuddene

I det oprindelige design var det min plan, at det involverede design skulle rumme to netværk. Det primære netværk med medarbejderne skulle således udfordres af et sideløbende netværk af brugere. Planen var at de skulle udgøre en slags modoffentlighed – det vil sige et rum for at formulere andre forståelser og andre virkelighedsudkast – til de praksisforandringer og praksisforståelser, som udviklingsprojekterne udgjorde (Nielsen, Nielsen, og Olsén 2006; Negt og Kluge 1993). Da dette ikke lod sig realisere (se min diskussion af dette i kapitel 2) blev mit alternativ en mere ad hoc tilgang til at åbne for brugerens perspektiver på medarbejdernes forandringsprojekter og på deres billeder af et godt liv. Det betød konkret at jeg fik lov (indirekte, gennem medarbejdernes forespørgsel til brugerne) til at komme på besøg i to dage på hvert af botilbuddene. På den måde forsøgte jeg at skabe et uformelt og usystematiseret rum for nogle andre perspektiver på det gode liv, på recovery-orientering og på det sociale arbejde, end dem der var repræsenteret i BotilbUDsnetværket. Dette valg blev afgørende for min empiri og dermed for de analyser, der findes i denne afhandling. Hvis jeg havde valgt at holde fast i vigtigheden af at inddrage brugerne i den videnskabelige proces havde det haft afgørende betydning for mit forskningsdesign og mit forskningsspørgsmål. Det ville have 'tvunget' mig til at reformulere min forskningsinteresse, fordi 'recovery-orientering' og 'socialpsykiatri' så oplagt var temaer der var tænke inder fra en

institutionel sammenhæng og et professionelt perspektiv. Det ville også have 'tvunget' mig til at gentænke mit design, fordi det – hvis inddragelsen skulle have været reel og bred – ville have krævet en (utvivlsomt spændende) tidskrævende proces for at få en bred vifte af mennesker i tale, vinde deres tillid, forstå deres agendaer og bidrage til at forfølge dem. Alternativt ville en samarbejde med brugerne i mine øjne have risikeret at gøre dem til gidsler i den gældende politiske dagsorden, som ikke (nødvendigvis) er deres. Det ville med andre ord have blevet et andet projekt, som ikke længere var en undersøgelse af relationen mellem recovery-orientering og socialpsykiatrisk arbejde.

Op til besøgene tog jeg kontakt til en beboer fra et af botilbuddene, som havde ytret ønske om, at blive en aktiv del af projektet. Det ledte til et samarbejde, hvor hun blev lønnet for at være med i forberedelsen og gennemførelsen af besøg på de to botilbud, som hun ikke selv var beboer på (hvor jeg søgte og fandt en anden medhjælper med brugerbaggrund). Vi skrev i fællesskab en invitation (se ex i bilag 7), som blev sendt til alle beboere på forhånd, og som vi hængte op da vi ankom til botilbuddet. Herefter satte vi os i det fællesrum hvor beboerne typisk opholdt sig, når de ikke var i deres egen bolig, og lod dem komme til os. Dette førte til en række samtaler med beboere om livet i botilbuddet, deres drømme om et godt liv, deres oplevelse af hjælpen og af de igangværende udviklingsprojekter (i den udstrækning de var kendte og synlige for beboerne). Samtidig gav det et glimt ind i botilbudslivet, som det udfoldede sig i fællesrummene – med det klare forbehold, at det naturligvis var påvirket af, at vi var i rummet. Det må således understreges at disse besøg ikke bør forveksles med egentlige etnografiske studier, og at de ikke skal forstås som empiri der bringer mig tæt på den botilbudshverdag, fortællingerne og refleksionerne i på netværksmøderne handlede om. Feltdagbøgerne har derfor ikke været brugt som afsæt for at generere selvstændige temaer i mine analyser. Til gengæld har de udgjort et værdifuldt materiale på (mindst) tre andre måder. For det første har de været med til at give mig tydeligere billeder på botilbuddene som fysiske, organisatoriske og relationelle steder. For det andet blev uddrag af mine feltdagbøger bragt med ind i arbejdet på det 5. netværksmøde, og udgjorde på den måde et givende bidrag til netværksdeltageres refleksioner over deres forandringspraksis. For det tredje har feltdagbøgerne været værdifuldt empirisk materiale i analyserne *efter* at analysetemaerne var formet, fordi de var med til at sætte krop på de muligheds- og umulighedsrum, som arbejdet med at recovery-orientere arbejdet skaber (se del IV).

Mere end lokale forandringsforsøg – koblinger til et bredere felt

Det er en central pointe i denne afhandling, at det der fandt sted i BotilbudUDSnetværket *ikke* kan og skal forstås isoleret, som noget der har sit udspring hos de mennesker der deltog, de botilbud de kom fra eller i netværkets aktiviteter. Derfor har det været centralt for afhandlingens analyser – og dermed også for empiriproduktionen – ikke at isolere sit fokus til disse lokale interaktioner. De teoretiske og analysestrategiske overvejelser rundt om dette udfolder jeg i næste kapitel.

Her skal det således blot nævnes, at jeg i mine analyser trækker på bredt et empirisk materiale, som har til formål at sikre en løbende kobling til det bredere socialpsykiatriske felt, som netværkets og projektgruppernes arbejde er indlejret i.

Tidligt i Ph.d. forløbet interviewede jeg tre nøglepersoner i det socialpsykiatriske landskab: Lederen af det daværende Videnscenter for socialpsykiatri, Johanne Bratbo; Pernille Jensen som er en af recovery-tænkningens centrale videnspersoner i en dansk sammenhæng samt Erik Olsen som på det tidspunkt var formand for LAP i København og aktiv i internationale brugerorganisationer. Formålet med interviewene var at tegne et historisk rids – fra tre forskellige positioner – af recovery-begrebets indtog i Danmark.

Der ud over har jeg i hele projektforløbet været til en række centrale konferencer og temadage, hvor socialpsykiatriens praktikere mødes, diskuterer god, recovery-orienteret praksis og henter inspiration fra den internationale recovery-scene.

Endelig trækker jeg løbende på et større skriftligt materiale, som især består af centrale policydokumenter, praksisnære undersøgelser, beskrivelser af god praksis etc. Denne del af det empiriske materiale har jeg valgt at kalde recovery-orienteringens 'bør-litteratur' fordi den på forskellige måder er blevet til i forsøget på at indkredse og udbrede en recovery-orienteret praksis. At svære på spørgsmålet: hvad skal man være og gøre for at blive recovery-orienteret, så at sige.

Dette materiale fungerer både som bagtæppe og konkret som empirisk materiale, jeg løbende trækker på i analyserne. De har således ikke til formål at danne baggrund for en makro-analyse med selvstændig status. Tværtimod fungerer det snarere som en empirisk adgang til at forfølge de spor der findes i empirien fra netværket, og trække forbindelser mellem det der finder sted lokalt og det der er på spil i det brede socialpsykiatriske felt.

KAPITEL 4:

Analysestrategiske dialoger mellem teori og empiri

I dette kapitel udfoldes de konkrete analysestrategiske valg, jeg har gjort i forhold til analysen af mit empiriske materiale. Det er ikke en fuldstændig og detaljeret gennemgang af de inspirationer og begreber, jeg trækker på i analyserne, der skal etableres her. Snarere skal dette kapitel læses som min overordnede etablering af et grundlæggende analytisk blik samt nogle få, gennemgående greb og deres gensidige forbindelse med hinanden. Kapitlet skal således ses som forbundet med de mere detaljerede begrebsudfoldelser og operationaliseringer, som jeg skriver frem i forbindelse med analysen – tæt på der, hvor de skal sættes på arbejde.

Kapitlet indleder med at skrive det grundlæggende analytiske blik frem som former, hvordan jeg forstår ”det der finder sted” i den empiriske virkelighed, som analysen handler om¹². Her vil jeg udvikle et begreb om praktiseringer og koble det til min forståelse af magt, for på den måde at indkredse den linse, hvor igennem jeg ser verden. Dernæst vil beskrive nogle centrale elementer af mine veje fra empiri til analyser, for derigennem at vise hvordan afhandlingens to centrale empiriske greb – bevægelser og udspændtheder – blev til i mødet mellem det empiriske materiale og mine teoretiske inspirationer. Som en del af det vil jeg udfolde et begreb om muligheds- og umulighedsrum, som jeg opfatter som analysens rettethed: det jeg i sidste ende gerne vil kunne sige noget om, og som udgør omdrejningspunktet i afhandlingens kritiske projekt.

Endelig afsluttes kapitlet med en diskussion af, hvordan afhandlingens analyser konkret er en del af min intention om at praktisere forskning som en involveret og politisk praksis, og hvilke implikationer det får.

¹² Praktiseringsbegrebet er ikke mit alene, men er udviklet sammen med Sine Lehn Christiansen og Mari Holen. Vi arbejder alle tre med et praktiseringsbegreb, som er i familie med hinanden men også er forment af vores forskellige forskningsfelter og forskningsspørgsmål. Se (Christiansen 2011; Holen In prep.)

Praktiseringer i magtfulde sociale felter – rids af mit analytiske blik

Den fundamentale interesse, som er denne afhandlings motor, er udforskningen af, hvordan menneskelig handling og interaktion altid både udspiller sig i og former et magtfuldt socialt felt. Konkret er jeg interesseret i 'det der finder sted' i socialpsykiatrien i disse år som noget, der bliver til i kraft af historisk specifikke konstellationer af magt/viden, og som samtidig er en del af magt/viden konstellationernes fortsatte tilblivelser.

Undervejs i afhandlingsarbejdets forløb blev min nysgerrighed gradvist vakt på, hvordan man kan indfange dette diffuse 'det der finder sted' på måder, som både har et skarpt blik for magt/viden relationerne, men som samtidig fastholder blikket på det, der faktisk gøres og de fysiske og organisatoriske rammer, det gøres i.

Min nysgerrighed var til dels teoretisk vakt – dels gennem min deltagelse i kurser om poststrukturalistiske analysestrategier og dels gennem min eget dobbelte afsæt i aktionsforskning og poststrukturalisme, som var med til at bringe 'det der fandt sted' i forgrunden for min interesse og mit engagement i feltet. Men nysgerrigheden blev også vakt af det konkrete samarbejde med botilbuddene i netværket. Det viste sig hurtigt, at arbejdet med at skabe en recovery-orienteret socialpsykiatri både rummede sproglige, handlingsmæssige, organisatoriske, fysiske og relationelle aspekter, og at disse i vid udstrækning var uløseligt forbundet. Således var 'recovery-orientering' for eksempel på samme tid en ændring af et botilbuds fysiske indretning, et skift i hvem der kunne bruge rummene hvordan, et arbejde med at ændre holdninger og handlinger blandt bostedets personale og beboere og et forsøg på at rykke ved relationerne. Ikke som adskilte bevægelser, men netop som tæt sammenvævede delaspekter af det samme forsøg på, at skabe 'forandring mod recovery-orientering'. Deraf opstod et ønske om at udvikle et blik, der kan gribe om det, der finder sted i socialpsykiatrien som noget, der *på samme tid og på nært forbundne måder* er sprogligt, handlingsmæssigt, relationelt, spatielt og materielt forankret.

På samme måde viste det sig hurtigt meningsløst at forstå det, der fandt sted i botilbuddenes dagligdag som noget, der kunne begribes uafhængigt af eller adskilt fra det, der fandt sted i socialpsykiatrien og det socialpolitiske felt bredt set. Det forekom mig tværtimod meningsfuldt at forstå det, der fandt sted i botilbuddene, som en integreret del af det, der fandt sted andre steder: i policy-arbejdet, i de politiske diskussioner og i de administrative praksisser

osv. Deraf opstod et ønske om at etablere et analytisk blik, som på samme tid kan gribe om 'det der finder sted' og de bredere magt/viden spil, det er en del af.

På de følgende sider vil jeg derfor tegne et rids af det praktiseringsbegreb, der blev mit svar på spørgsmålet om, hvordan man meningsfuldt kan gribe om 'det der finder sted'.

På en platform af to traditioner

I mine forståelser af 'det der finder sted' trækker jeg på det, jeg lidt forsimplet vil adskille som to forskellige traditioner for at 'gøre' poststrukturalistiske analyser. Den ene har sine rødder i en samfundsvidenskabelig tradition og søger efter de store linjer i relationen mellem samfund og subjekt, viden og magt etc. Her spørges til 'vidensregimer' (Foucault 2003), 'styringsrationaler' (Rose 1998), 'diskurser' (Åkerstrøm Andersen 1999) og deres *historiske* tilblivelser. Den anden tradition har sine rødder i en feministisk socialpsykologi, som søger at komme tættere på de konkrete og komplekse tilblivelsesprocesser, hvori *subjektet* bliver til (Søndergaard 2000; Kofoed 2003; Kofoed og Staunæs 2008; Davies og Harre 1990; Lather og Smithies 1997).

Trods mange fællesheder i deres grundlæggende forståelser af det sociale og af relationen mellem viden, magt og subjektets relation til sig selv rummer deres analysegenstand og dermed deres analytiske optikker også nogle grundlæggende forskelle – og dermed nogle forskellige styrker og blindheder. I mit arbejde med at etablere denne afhandlings analytisk blik på 'det der finder sted' i mit empiriske materiale, søger jeg at trække på begge styrker og styre uden om deres blindheder. I dette forsøg på at forme konturerne af en analytisk platform der sætter 'det der finder sted' i centrum, trækker jeg desuden på dele af tænkningen fra Science and Technology Studies (STS), som netop er karakteriseret ved at forstå viden som noget der gøres, og dermed sætte praksis i forgrunden for analysen (Latour 2007; 2005; Bruun Jensen, Lauritsen, og Olesen 2008; Law 2004; Moser 2009), samt på dele af Karen Barads begrebsapparat (Barad 2003).

Praktiseringer som institutionelle virkelighedsgørelser

En central pointe ved 'praktiseringer' som analytisk blik er, at den sociale virkelighed *gøres*. I forhold til mine analyser betyder det, at jeg forstår subjekterne – medarbejderne og beboerne i deres skiftende positioner og relationer, og

deres handlemuligheder – som noget, der bliver til gennem praktiseringen af (blandt andet) 'recovery-orienteret socialt arbejde'. Et fænomen som vel at mærke selv må forstås som noget, der bliver til i kraft af, at det bliver gjort.

I feministiske aftapninger af poststrukturalistisk forskning står denne pointe blandt andet i centrum for Judith Butlers analyser af, hvordan køn og kønsidentitet gøres – eller performes – i hverdagslivets interaktioner (Butler 2006; 1999; Højgaard og Søndergaard 2010). Butlers teoretiske arbejde – som blandt andet bygger videre på arven fra Foucault – har subjektets tilblivelser som sit analytiske objekt, og hendes fokus er derfor på, hvordan mennesker bliver til som kønnede væsner. Det betyder blandt andet at hendes fokus ikke, som i denne afhandling, er på praksisser i velfærdsstatslige, institutionelle kontekster. Mit fokus er ikke først og fremmest på subjekternes tilblivelser, men snarere praktiseringerne af 'recovery-orienteret socialt arbejde' i socialpsykiatriens (b)tilbud og de mulighedsrum det åbner og lukker for subjekterne.

Det synes derfor relevant med et kort genbesøg i Foucaults tankeunivers. I et tilbageblik på sine forskelligartede studier af fænomener som straf, psykiatri, medicin etc. karakteriserer han dem som analyser af 'regimes of practices' (Foucault 2003:248). Han er således interesseret i studiet af 'praksis' forstået som "places where what is said and what is done, rules imposed and reasons given, the planned and the taken for granted meet and interconnect" (Foucault 2003:248). Det er altså konkrete mødesteder for det, der gøres og siges og det, der sætter betingelserne for, *hvad* der kan gøres og siges. Med et begreb hentet fra Nikolas Rose (1998) vil jeg betegne disse 'mødesteder' – hvor jeg forstår botilbuddene som et af dem – som et 'surface of emergence' (Rose 1998:70). Dermed accentuerer jeg samfundsmæssigheden i det det, der gøres i botilbuddene, idet et surface of emergence – helt i tråd med Foucaults definition af praksis – netop er et *sted*, hvori bestemte problemer kommer til syne som problemer og gøres til genstand for intervention (ibid.) gennem samlingen af mennesker, handlinger vaner, logikker, teknikker etc. (Rose 1998:38). Samtidig sætter jeg, i modsætning til Butler, fokus på det, der finder sted i konkrete velfærdsinstitutionelle kontekster, og de måder den sociale virkelighed gøres her.

Praktiseringer skal altså forstås som gørelsen af noget konkret (socialt arbejde) et konkret sted (botilbuddene) – og *samtidig* som gørelse af den sociale og samfundsmæssige virkelighed, der bliver til imens: botilbuddet som velfærdsstatslig institution, 'opgaven', brugerne, medarbejderne, recovery-orienteringen etc.

Praktiseringer som multimodale intra-aktioner

Men hvad er praktiseringer mere konkret: hvad er det for aktiviteter og elementer i det empiriske materiale, der falder indenfor det analytiske optiks blik? Og hvordan forstås de og deres relationer til hinanden?

Her kommer Foucaults erklærede fokus på praksisser til kort, fordi hans analytiske blik er stillet ind på noget andet end det, der finder sted i konkrete, komplekse praksissammenhænge. Således begrundes han sit fokus på 'praksis' med en interesse for styring gennem produktionen af *sandhed*:

If I have studied "practices" (...) it was in order to study this interplay between a "code" that governs ways of doing things (...) and a production of true discourses that served to found, justify, and provide reasons and principles for these ways of doing things. To put the matter clearly: my problem is to see how men govern (themselves and others) by the production of truth.(Foucault 2003:252)

Foucaults interesse for og fokus på praksisser (straffe-praksis, klinisk medicinsk praksis, praksis for behandling af galskab etc.) bliver altså til som en interesse for de koder, de er bygget op omkring, og de sandheds-diskurser, de former og formes af. Og i sidste ende handler studiet af praksis om studiet af, hvordan subjekter bringes til at styre sig selv og hinanden. På den måde udskilles praksis hos Foucault som noget, der studeres for at få øje på noget andet – nemlig det sandhedsregime, der får praksis til at ske på bestemte måder. Det interessante ved Foucaults forståelse af praksis er dog, at han, med sit blik for sandhedsregimer, opløser det skel mellem viden og handling som ellers ofte bliver konstituerende for forståelsen af praksis. For Foucault eksisterer det, der (kan) gøres, og det, der (kan) vides, således på samme niveau, fordi det, han er optaget af, er de 'programs of conduct', der ligger bag begge dele (Foucault 2003:248). Handling er altså ikke noget andet end viden, men det, der vides, og det, der gøres, må tværtimod begge må forstås som en del af praksis. Den pointe er væsentlig at tage med videre ind i et analytisk blik, der går tættere på den levede praksis, uden dermed at miste den samfundsmæssighed af syne, som Foucaults magtanalytiske blik accentuerer.

I Science and Technology Studies bringes pointen om, at viden og handling skal forstås som ligestillede elementer i virkeligheds*gørelser*, videre endnu, idet det nonhumane - materialitet og spatialitet - sidestilles med humane aktører i analysen af, hvordan virkeligheden gøres (Moser 2009; Højgaard og Søndergaard 2010; Mol 1998). Dermed åbnes for en forståelse af 'det der finder sted' som praksisser, der både består af humane og non-humane kræfter: mennesker, steder, talehandlinger, kropslige handlinger, fysiske objekter, rum, orga-

niseringer af tid og sted etc. Praksisser kan således, med et udtryk jeg låner fra Højgaard og Søndergaard (2010), forstås som multimodale konstitueringsprocesser, hvorigennem virkeligheden bliver til.

Praktiseringer kan med inspiration fra STS-tænkningen forstås som multimodale (virkeligheds)gørelser i konkrete institutionelle sammenhænge, hvor både humane og non-humane kræfter er en aktiv del af det, der gøres. Konkret skaber det et blik, hvor jeg ikke blot har analytisk fokus på det, der siges og det, der gøres, men også for de fysiske rum, steder, organiseringer, indretninger, lovgivningsmæssige rammer osv., som er en integreret del af praktiseringen af 'recovery-orienteret socialt arbejde'. Dermed bringes elementer, som ellers ofte bliver reduceret til en relativt passiv kontekst, som agerer container for snarere end at være en del af praksis (Juelskjær 2009:38), ind i centrum af analysen som en aktiv del af praktiseringen af det sociale arbejde. Og nok så væsentligt betyder det en decentrering af subjektet som fokus for analysen, idet gørelser – eller enactment, som det hedder hos blandt andet Annemarie Mol – flytter fokus fra aktøren mod det, der gøres:

It is possible to say that in practice objects are *enacted*. This suggests that activities take place – but leaves the actors vague. It also suggests that in the act, and only then and there, something *is* – being enacted. (Mol 2002:31)

Hvad vil det sige, dette at være en aktiv del af praktiseringen af det sociale arbejde? I STS tænkningen forstås materielle og spatielle aspekter af praksis som aktanter med agens på lige fod med humane aktører (Bruun Jensen, Lauritsen, og Olesen 2008:63; Juelskjær 2009:52). I dette perspektiv glider menneskelig agens med dens intentioner, agendaer etc. altså i baggrunden for en analyse, hvor humane og nonhumane aktører sidestilles i deres potentielle mulighed for at forme virkeligheden. I mine øjne udgør en anden teoretiker, fysikeren og feministen Karen Barads 'agentiale realisme' dog et langt mere nuanceret og produktivt bud på, *hvordan* materialitet bliver en aktiv del af det, der finder sted i socialpsykiatriens botilbud, når de søger at blive recovery-orienterede. For det første fordi hun sætter fænomener – eller begivenheder – og dermed i det, der finder sted i centrum for analysen (Barad 2003) og for det andet fordi hun, med et begreb om intra-aktion, sætter fokus på *relationen* mellem det humane og det non-humane frem for 'blot' at sideordne dem og tildele dem agens på lige fod (Barad 2003).

Med afsæt i blandt andet Niels Bohr og Judith Butler udvikler Barad en forståelse af det sociale som tilblivelse gennem fænomener. Hverken subjektet eller de materielle og spatielle kontekster, det bevæger sig i, findes som afgrænsede enheder uafhængigt af fænomenet – det vil sige de materielle-

diskursive praksisser, hvori fænomenets 'enheder' bliver til i gensidige intra-aktioner (Barad 2003:815). Oversat til mit analytiske projekt kan man sige, at det sociale arbejde og de subjekter, objekter, rum etc. som bebor det bliver til i praktiseringen af netop det sociale arbejde. En praktisering hvor rummene (fx 'cafeen' som fysisk og organisatorisk 'sted', de subjekter der kan befolke dem (beboerne, medarbejderne, det pædagogiske personale, lokalsamfundets borgere) og de måder, de kan befolke den på, bliver til på samme tid.

Dermed skaber hun en relationel ontologi, hvor ting, mennesker, steder, ord etc. forstås som relationelle tilblivelser snarere end som præ-eksisterende enheder, der kan besidde agens uafhængigt af hinanden (ibid:812). Dermed udskifter hun STS-tænkningens sideordning af materialitetens og humane aktørers agens med en samtidigheds-forståelse, hvori subjekter, objekter og deres betydning (hver især og i relation til hinanden) bliver til i samme bevægelse:

The notion of *intraaction* (in contrast to the usual "interaction," which presumes the prior existence of independent entities/relata) represents a profound conceptual shift. It is through specific agential intra-actions that the boundaries and properties of the "components" of phenomena become determinate and that particular embodied concepts become meaningful (Barad 2003:815)

Det er altså i fænomenet (forstået som materiel-diskursiv tilblivelsesproces), at fænomenets komponenter og deres fælles mulighedsrum (og umulighedsrum) bliver til. Det er gennem de forskelle, der *gøres* – som hos Barad betegnes 'agentiale cuts' – i fænomenet, at forskellene, relationerne mellem og handlemulighederne for mennesker, ting, rum etc. bliver til (ibid.). Det betyder videre, at materialitet har agens, men ikke som selvstændig aktant der eksisterer præ-fænomenelt. Tværtimod må de forstås som viklet ind i hinanden gennem de intra-aktioner, hvorigennem de gensidigt bliver til (Barad 2003:822). Det betyder blandt andet noget for min forståelse af, hvad materialitet og spatialitet *er*. For med Barad bliver materialitet og rum hverken reduceret til diskursive produkter eller forstået som præeksisterende objekter, men analyseres snarere som *gørelse* på linje med ord, handlinger etc. (Barad 2003:820f). Men vel at mærke *gørelse*, hvori materialiteten spiller aktivt med og ikke blot er passivt formgivet af humane aktører. For materialiteten *gør* også modstand og er skaber (uventede) muligheder og begrænsninger i subjekternes muligheder for at agere i en given situation:

Matter is not simply "a kind of citationality" (Butler 1993, 15), the surface effect of human bodies, or the end product of linguistic or discursive acts. Material constraints and exclusions and the material dimensions of regulatory practices are important factors in the process of materialization. The dynam-

ics of intra-activity entails matter as an *active* “agent” in its ongoing materialization (Barad 2003:822)

Materialitet er altså en aktiv ‘agent’ siger Barad. Men som væsentlig forskel fra STS tænkningen sætter hun netop citationstegn om ‘agent’ for at markere, at der ikke er tale om en selvstændig, afgrænset agent, der vil noget og gør noget uafhængigt af det fænomen, den bliver til i. På den måde bliver spørgsmålet om agens knyttet til fænomenet og de intra-aktioner, det bliver til gennem, snarere end at være knyttet til menneskelig intentionalitet. Agens er, som Barad udtrykker det, ikke en egenskab som nogen har men snarere en gørelse, som finder sted i intra-aktioner i fænomener mellem subjekterne, ordene, tingene rummene etc. (Barad 2003:826)¹³.

Med inspiration fra Barad forstår jeg ‘recovery-orientering af det sociale arbejde’ som det fænomen, jeg studerer. Jeg forstår praktiseringen af det sociale arbejde som en materiel-diskursiv praksis, hvori subjekterne, deres handlemuligheder og de fysiske og organisatoriske rammer, de udspiller sig i, bliver til i gensidig intra-aktion, hvor både ord, handlinger og materialitet er en integreret del af praktiseringerne. Eller med andre ord: jeg forstår praktiseringer som et begreb, der får øje på ‘det der finder sted’ som multi-modale intra-aktioner.

Forbi mikro/makro dikotomien?

Der er dog afslutningsvist nødvendigt at vende tilbage til en væsentlig præcisering, som jeg mener, kan have tendens til at glide i baggrunden hos Barad: fænomener er måske nok den centrale analytiske enhed, men de skal ikke blot og bart forstås som lokale intra-aktioner mellem enheder, der opstår isoleret i dette fænomen. Tværtimod er det med arven fra Foucault (og Rose) vigtigt at fastholde, at praktiseringen af (fx) recovery-orienteringen af det sociale arbejde ikke kun er lokal, men også samtidig er praktiseringen af en virkelighed, der rækker ud over det lokale fænomen, som for eksempel det sociale arbejde i botilbuddene udgør. Det betyder, at jeg med mit praktiseringsbegreb ønsker at holde fast i den centrale pointe hos Foucault og Rose, at lokale praksisser i konkrete institutionelle sammenhænge må forstås som ‘surfaces of emergence’, hvori bredere, samfundsmæssige magtrelationer aktualiseres, former og omformes af de konkrete, daglige praktiseringer af for eksempel ‘socialt arbejde’. På den måde søger jeg gennem en praktiseringsoptik på en gang at fastholde og ophæve mikro/makro dikotomien ved at rette blikket mod prak-

¹³ Jeg har i forrige kapitel en nærmere diskussion af agensbegrebet og dets betydning for menneskers ansvar for og mulighed for at påvirke det, der finder sted.

tiseringen af 'recovery-orientering af det sociale arbejde' som noget, der er større end sig selv, men uden at etablere et skel mellem mikro-analyse og makro-analyse som to forskellige bevægelser. I stedet etablerer praktiseringer som analytisk blik en særlig forståelse af lokale praksisser, hvori mikro og makro er i spil på samme tid (Gherardi 2009). Praktisering af 'en rigtig cafe' forstår jeg således på samme tid som praktisering af 'psykosocial rehabilitering', som jeg igen forstår som praktisering af 'velfærdssamfund'. Frem for at skabe en analyse af henholdsvis et mikro- og et makroniveau giver det således mulighed for at få øje på samfundsmæssigheden i det, der finder sted lokalt som spor, der analytisk kan forfølges ud af den lokale praksis over i andre, bredere materielle-diskursive praksisser (policy-arbejdet, lovgivningen, strukturreformen etc.), som bliver en del af de lokale tilblivelsesprocesser i den udstrækning, de aktualiseres og får agens her.

Fra empiri til analysekapitler: Abduktive cirkler af strukturering og kollaps

I dette afsnit går jeg tættere på min konkrete vej fra empiriproduktion, gennem empirilæsninger, analyseforsøg og teoretiske begrebsudviklinger, frem mod analysernes endelige struktur og indhold. Denne bevægelse forstår jeg som en abduktiv tilblivelses-proces i Kofoeds betydning af begrebet:

Abduktion er en frem-og-tilbage-virksomhed mellem det åbne, det ordnede, det endnu ikke-erkendte, det velvidende. Forskningsprocessen – analysen – består af en sådan iterativ kæde af abduktioner. (Kofoed 2003:35)

Dog med den centrale præcisering, at denne frem-og-tilbage-virksomhed ikke skal forstås som en måde at nærme sig en stadig mere sand viden, men snarere skal forstås som tæt forbundet med forskerens ærinde og involverethed i undersøgelsesfeltet. Bevægelserne fra empiri til analyse indeholder således en forpligtethed overfor empirien, og det den inviterer til at fokusere på. Men denne forpligtethed kan ikke forstås uafhængigt af ærindet, som retter blikket mod bestemte aspekter af empirien. I forlængelse af det kan de ikke forstås uafhængigt af de teoretiske inspirationer, som inviterer til bestemte måder at ordne analysen på. Således forstår jeg processen fra empiri til analyse som et cirkulende møde mellem empirien, mit ærinde og mine teoretiske inspirationer, som ikke har efterladt nogen af dem uberørt. Mere konkret har analyseprocessen for mig været en række til tider smertefuld bevægelser mellem forsøgs-vise ordninger af mit materiale som brød (delvist) sammen og nødvendig-

gjorde nye forsøg på at ordne det empiriske materiale gennem analytiske snit og greb. Bevægelser som naturligvis er mine, men som samtidig er blevet til gennem de sammenhænge jeg undervejs indgik i: kollegiale samtaler, Ph.d.-kurser, vejledning etc. Hver af disse frem-og-tilbage bevægelser bidrog til at skabe den relative orden, analysen fremstår som i afhandlingen. Ikke som en lineær bid-for-bid ordning, men snarere som en løbende reorganisering af analysen som helhed, hvor konkrete analyser blev taget med videre, men skiftede placering og sammenhæng, og måtte justeres i forhold til det.

Den følgende beskrivelse er en rekonstruktion af mine veje fra empiri til analysekapitler. De fremstår således mere ordnet end processen i realiteten var, fordi formålet ikke er en (kaotisk) fremstilling af analyseprocessen i et 1:1 forhold, men at fremskrive nogle af de centrale struktureringer, sammenbrud, inspirationer og valg, som har givet min analyse dens nuværende form.

Strukturering/sammenbrud 1: Story mapping

Den første udfordring i analyseprocessen var for mig, som for de fleste andre, at etablere en første ordning af det enorme empiriske materiale: at få 'hul' på analysen, så at sige. Her fandt jeg inspiration på et Ph.d. kursus om 'empirisk analyse af rod og kompleksitet', hvor Adele Clarkes arbejde med 'situational analyses' (Clarke 2005) blev introduceret, som en interessant inspiration i arbejdet med at 'ordne' på måder der stadig var sensitivt for uorden. For mig viste Clakes postmoderne opdatering af grounded theory sig at være en frugtbar indgang til empirien fordi den udgjorde en systematisk indgang til at gribe om 'det der finder sted' på måder, som faldt godt i hak med de grundforståelser, jeg har skitseret med mit praktiseringsbegreb. Disse grundforståelser var naturligvis ikke færdigudfoldet da jeg lod mig inspirere af situational analysis. Men det slog mig allerede på tidspunkt at hun på meget konkrete og operationaliserbare måder adresserede nogle af de samme analytiske udfordringer som jeg boksede med: (1) at forstå det der finder sted i en konkret situation ved at få øje på de mange – humane såvel som non-humane; sproglige såvel som materielle – elementer og relationerne mellem dem (Clarke 2005:87f). (2) at forstå lokale situationer som forbundet med den bredere sociale sammenhæng – ikke i abstrakt forstand, men konkret, gennem det der finder sted i situationen (Clarke 2005:30). At forstå forbindelsen mellem det lokale dets kontekst som en levende, gensidig, handlingsforankret forbindelse, så at sige.

Clarkes arbejde med situational analyses er omfattende og rummer flere forskellige metoder til kortlægning af ens empiriske materiale. Konkret har jeg

ladet mig inspirere af den metode, hun kalder 'situational mapping', hvor der arbejdes med kortlægning af hvad det er for elementer der gør en forskel i den situation man ønsker at undersøge, og hvordan de er forbundet med hinanden (Clarke 2003:561). Målet med situational mapping er at 'åbne' det empiriske materiale (ibid:560), hvilket var præcis det jeg havde brug for på daværende tidspunkt. Den grundlæggende analyseenhed hos Clarke er 'situationen', hvilket for hende er at udvide blikket fra et fænomen til den situation et fænomen bliver til i (Clarke 2005:22). På det pågældende tidspunkt i min analyseproces havde jeg dog brug for en mindre og mindre ambitiøs analyseenhed end 'situationen' for at kunne få hul på det empiriske materiale, der tårnede sig op foran mig. Derfor valgte jeg i stedet at sætte de fortællinger, vi havde arbejdet med i netværket, i centrum for analysen. Jeg tegnede således kort over hver af de historier der havde været fortalt undervejs i netværket, hvor jeg – helt på linje med Clarke – spurgte til 'hvilke elementer er der i historien som gør en forskel, og hvordan er disse elementer forbundet med hinanden?'. For hver historie tegnede jeg først et 'messy map' (Clarke 2003:561) hvor målet er at få skabt et kort over alle elementer uden endnu at forsøge at ordne dem eller forbinde dem med hinanden. Det fungerede som en måde at åbne historien, skille dens elementer ad, gøre det muligt at få øje på nogle af de elementer der fandtes mellem linjerne – som historiens forudsætninger osv. Efterfølgende arbejdede jeg med inspiration fra det, Clarke kalder 'relational maps', hvor jeg tegnede forbindelser mellem elementerne og spurgte til hvordan de stod i relation til hinanden (Clarke 2005:102ff). På baggrund af disse kort skrev jeg for hver story-map et lille notat hvor jeg i kort for søgte at svare på spørgsmålene: hvordan kommer recovery-orientering til syne i denne historie? Hvad fortæller den om relationen mellem 'recovery-orientering' og det, det er muligt at sige at gøre for medarbejdere og beboere. På den baggrund genererede jeg langsomt en række temaer. Således indeholdt mit første forsøg på at tegne konturerne af en analyse følgende temaer, som på forskellige måder blev sat på spil i historierne:

- Relation mellem botilbud og omverden
- Afinstitutionalisering og praktisering af institution
- Stigma, diskrimination og afstigmatisering
- Mellem håb og problematiseringer
- Mellem rummelighed og normalisering
- Mellem om(af?)professionalisering og (selv)teknologisk projekt
- Ekspert/ekspertise; agens/ageret på
- Rigtige, ligeværdige relationer
- Mellem kontrol og selvkontrol/omsorg og egenomsorg

- Fællesrummets mangetydigheder

Disse temaer udgjorde den første, tentative ordning, som dog ikke holdt til at blive foldet ud og givet analytisk krop. Ikke mindst da jeg efterfølgende læste det samlede materiale systematisk igennem voksede denne skrøbelige orden ud af sine egne rammer: temaerne flød sammen, flettede sig ind i hinanden, flød over af undertemaer og gjorde det vanskeligt at fastholde en meningsfuld ordning af materialet.

I dette sammenbrud – som måske snarere var en slags vildtvoksende overløb – fandt jeg atter inspiration hos Clarke i mit forsøg på at finde vej mod en ny og mere bæredygtig ordning. I sit arbejde med at trække grounded theory rundt om det postmoderne hjørne foreslår hun at opgive jagten på solid teori og i stedet arbejde med teoretisering og analyse gennem ‘sensitizing concepts’ (Clarke 2005:28). At forstå teoretiske begreber som foreløbige, ufærdige kommunikationer med det empiriske materiale er en central pointe af det poststrukturalistiske platform jeg hviler mine analyser på. Alligevel blev det Clarkes begreb om ‘sensitizing concepts’ (som hun låner fra Blumer), som bragte mig videre i retning mod min egen udvikling (og tydeliggørelse) af de begrebslige tænkeredskaber, som kom til at give mine analyser deres form.

Strukturering/sammenbrud 2: udspændtheder, bevægelser og tilbage igen

En af de ting der slog mig, da jeg vendte tilbage til arbejdet med story-mapping var, at historierne rummede en række tilsyneladende modsatrettede elementer, som fungerede tilsyneladende uproblematisk ved siden af hinanden, og som var forbundet på en række måder. Håbet om recovery og problematiseringen af beboernes ageren så ud til at være tæt forbundet; idealet om at rumme det skæve så ud til at bebo de samme fortællinger som arbejdet med at skabe en normaliserende udvikling i deres liv etc. Ikke blot som modsætninger, men i lige så høj grad som elementer der tilsammen drev fortællingerne om veje, vildveje og udfordringer i det recovery-orienterede arbejde frem. Derfor lod jeg mig inspirere af Jette Kofoeds begreb ‘udspændtheder’, der netop – om end i en anden kontekst og på lidt andre måder – søger at gribe om hvordan det tilsyneladende dikotomiske også kan forstås som samtidigt, gensidigt forbundet og gensidigt formende (Kofoed 2003). Således understøttede udspændtheder som analytisk greb også noget af det der var min ambition med analysen: at skabe analyser der kunne bidrage til at komplicere og forskubbe blikket det, der ellers tog sig simpelt og selvfølgeligt ud. Jeg skal

ikke gå i dybden med begrebet, og min oversættelse af det her, men i stedet henviser til den analysedel, der i sidste ende voksede ud af at bruge 'udspændtheder' som analytisk greb i analysen af det empiriske materiale (Del IV). I denne sammenhæng er formålet blot at vise hvordan jeg med udspændtheder som empirisk begrundet, men teoretisk inspireret 'sensitiverende' begreb fandt vej videre i analyseprocessen.

Med udspændtheder som analytisk søgeoptik gik jeg igen i gang med analyseprocessen. Jeg gennemgik mine kartografiske analyser af fortællingerne igen, og jeg gennemlæste det empiriske materiale fra netværket og fra mine feltbesøg. Gennem disse læsninger strukturerede jeg (forsøgsvist) hele analysen rundt om 6 forskellige udspændtheder:

- mellem det institutionelle og det autentiske
- mellem profession og person
 - Mellem professionel og erfaringsbåren ekspertise
 - Mellem håb og problematiseringer
 - Mellem kontrol og selv-ansvar (eller: Mellem disciplinering og selvteknologi)
- Mellem rummelighed og normalisering
- Mellem individualitet og fællesskab
- Mellem fællesgørelse og forskelssætning
- Hvis projekt er det? Mellem intervention og personlige projekter

Igen løb jeg dog ind i vanskeligheder. Da jeg tog hul på skriveprocessen startede jeg med den første udspændthed, som samtidig forekom mig at være den mest centrale: udspændtheden mellem 'det institutionelle' og det, jeg på det tidspunkt kaldte 'det autentiske' eller 'rigtighed'. Men skriveprocessen skabte endnu engang et vildtvoksende kapitel, som voksede ud over sine egne bredder og endte med at blive u håndterligt og alt for stort. Jeg var stue. Igen. Frustreret måtte jeg vende blikket mod hvad det var der fik kapitlet til at vokse vildt og bryde sammen. Her blev det synligt at jeg ikke blot var i færd med at analysere arbejdets udspændtheder, men at jeg samtidig var i gang med at indfange den *bevægelse* som udspændtheden blev til igennem og var forbundet med. Konkret søgte jeg på samme tid at indfange hvordan institution-rigtighed udgjorde en (intenderet) bevægelse af arbejdet i socialpsykiatrien: fra institution til rigtighed *og* hvordan denne bevægelse skabte et udspændthedsfelt mellem de to poler i bevægelsen. Der var altså noget jeg havde overset i min jagt efter udspændtheder: nemlig at udspændthederne blev til som en del af forsøget på at forandre arbejdet i en bestemt retning. Der var således brug for at bringe et analytisk blik på banen, som kunne gribe om dette uden blot

at reproducere den relativt idealiserede forandringsfortælling, jeg opfatter som dominerende i feltet.

Denne gang blev det Birgitta Frellos (Frello 2008) begrebsliggørelser af 'movement' der bragte analysen videre. Med afsæt i en diskussion af hvordan man fra et poststrukturalistisk ståsted kan analysere bevægelse og mobilitet åbner Frello for undersøgelsen af – ikke bevægelsen i sig selv, men hvad det er, der kommer til at *gælde som* bevægelse. Uden at gå i detaljer med den begrebsudvikling det ledte mig på sporet af (den udfoldes i del III), skal det her blot siges at mit valg om at inddrage 'bevægelser' som endnu et analytisk greb blev afsættet for endnu en runde i bevægelsen mod de færdige analyser. Jeg vendte tilbage til empirien og til de analyser der allerede var lavet, og forfulgte mere systematisk spørgsmålet om hvad der med recovery-orienteringen af det sociale arbejde kommer til at gælde som bevægelse og bevægelighed. Derved voksede afhandlingens første analysedel frem som en forenkende læsning af det mit empiriske materiale kunne fortælle om recovery-orienteringen som (intenderet, ideal) 'bevægelse'.

Strukturering/sammenbrud 3: institutionelle imperativer

Efter således at have skrevet 'bevægelseskapitlerne' vendte jeg igen blikket mod udspændthederne, som jeg nu havde etableret et bagtæppe for at udforske. De blev organiseret lidt anderledes og der blev sorteret i dem, så jeg nu arbejdede med de fire udspændtheder som forekom mest påtrængende i materialet. Jeg besluttede at gemme det kapitel, jeg oprindeligt var begyndt på fordi det efterhånden blev tydeligt at det, jeg nu kaldte institution-afinstitutionisering netop så ud til at udgøre en fundamental udspændthed på måder jeg havde vanskeligt ved at præcisere, før de andre kapitler var skrevet. Nu var udspændthedspektivet et frugtbart analytisk spor, og analyserne tog form. Men igen voksede kapitlerne ud af sig selv, selvom der gik lidt tid før jeg opdagede det. Som indledning til hvert kapitel blev det nødvendigt at indramme udspændthedsanalysen med en analyse af de poler, kapitlet var bygget op omkring. Disse indledninger voksede og blev til analyser af det, jeg endte med at kalde 'institutionelle imperativer'. De var i sig selv meningsfulde analyser, der voksede frem som nødvendige bindeled mellem bevægelsesanalyserne og udspændthedsanalyserne. Men som indledning til analyserne af de enkelte udspændtheder blev de for lange og for omstændelige. Derfor blev de i sidste ende samlet placeret efter bevægelseskapitlerne. Nu blev det endelig muligt at færdiggøre udspændthedsanalyserne, som udgør afhandlingens anden analysedel.

Afrunding: Hvordan cirkulære bevægelser bliver fremadskridende

En fremstilling som denne bliver ikke og skal nok heller ikke være fyldestgørende. Men den må med for at vise hvordan analysens to, tilsyneladende relativt velordnede, dele er vokset frem af en langt mindre velordnet proces, hvor jeg har bevæget mig frem og tilbage mellem empiriske læsninger og analytisk begrebsudvikling; ordning og sammenbrud; systematisk arbejde og tilfældige møder etc. Analysens kronologi er således ikke et udtryk for analyseprocessens kronologi, ligesom den velordnede fremstilling af analytiske greb fulgt af analyser i realiteten dækker over en mere kompleks tilblivelseshistorie. Analysen i dens færdige form skal således heller ikke forstås som et udtryk for en færdig, glat og sand orden. Den skal snarere læses som en foreløbig fiksering af et møde mellem mine forskningsinteresser, det empiriske materiale og de teoretiske inspirationer der undervejs bidrog til at åbne og lukke analyseprocessen og skabe netop den analyse, som du kan læse i de kommende to dele af afhandlingen.

Validitet og etik

Spørgsmålet om validitet bliver mindre enkelt, i et post-positivistisk landskab, hvor spørgsmålet om 'sandhed' er sat ud af kraft, og derfor erstattes af andre kriterier for det videnskabelige arbejdes kvalitet. Men det biler ikke mindre vigtigt eller mindre interessant – måske snarere tværtimod. I forlængelse af mine diskussioner i kapitel 1 af agens som et etisk anliggende, tager jeg afsæt i at spørgsmålet om etik og spørgsmålet om validitet er forbundet med hinanden og må reflekteres sammen.

I dette sidste afsnit inden analysekapitlerne vil jeg derfor diskutere nogle af de centrale kriterier, jeg mener at denne afhandlings analyser må vurderes efter.

'Den nøgne sandhedsskaber': Tydeliggørelse af forskerens delagtighed

Med et postpositivistisk afsæt for videnskabelse flyttes validitetsdiskussionens fokus fra hvordan man kan minimere forskerens meddelagtighed til hvordan man kan stille den til kritisk skue (Lather 1991:13f). Valid viden er altså i et poststrukturalistisk perspektiv et spørgsmål om "seeing what frames our seeing – spaces of constructed visibility" (Lather 2007:119). Min forskning

må således vurderes som politisk praksis frem for som sandhedsskabende praksis fordi

”Researchers – as well as practitioners who talk about their knowing – discursively construct the phenomenon which they study and describe” (Gherardi 2009:123)

Dette kalder på et vedvarende arbejde med at tydeliggøre og reflektere den mangfoldighed af måder hvorpå jeg har været medskaber af denne afhandlings vidensbidrag. Frem for at fremskrive den nøgne sandhed mener jeg således at arbejdet med at nøgengøre den videnskabende proces er langt mere relevant. At nøgengøre er *ikke* et spørgsmål om at afklæde den sandhedsskabende proces dens forstyrrende, bias-skabede lag for at nå end til en mere ren kerne. Tværtimod handler det om at eksponere disse for at synliggøre hvordan analysernes styrke *og* skrøbelighed er forbundet med netop min deltagelse i netop denne videnskabende proces. Hvordan har jeg været en aktiv del af empiriens tilblivelse? Hvilke stier har jeg betrådt imens analysen blev til, og måske nok så centralt: hvordan er de relateret til mit ærinde, til de teoretiske og metodologiske landskaber jeg har bevæget mig igennem og til det sociale og politiske felt, min undersøgelse har fundet sted i? Målet er altså ikke en personlig selvrefleksion over hvordan jeg som (isoleret) subjekt har konstrueret det vidensbidrag, afhandlingen repræsenterer. Den personlige selvrefleksion er ikke i sig selv interessant. Det er snarere arbejdet med at blotlægge og reflektere over det landskab jeg har bevæget mig i, taget valg i og dermed bidraget til at forme der er centralt for valideringen af mit videnskabelige arbejde.

Det vil aldrig blive muligt at gennemlyse forskningsprocessens valg, bevægelse og inspirationer. For det første fordi det ville udgøre et uendeligt arbejde, der potentielt kunne optage langt mere plads end analyserne selv. For det andet fordi jeg som delagtigt, vælgende, deltagende subjekt ikke nødvendigvis er fuldt ud synlig for mig selv. Mit mål med denne afhandling har dog været at skabe tilstrækkeligt med sprækker og åbninger i den sandhedsproducerende proces til at sætte den og min delagtighed i den kritisk til diskussion. Således har jeg i de foregående kapitler søgt at vise hvordan afhandlingen er et resultat af mine måder at deltage i forskningsfeltet samt i det socialpsykiatriske praksisfelt på. Jeg har søgt at vise hvordan selve designet er blevet til gennem mit arbejde med at skabe et møde mellem to forskningstraditioner som på en gang er ufærdigt og solidt nok til at skabe handlekraft. Jeg har søgt at vise hvordan den praktiske gennemførelse af BotilbUDsnetværket blev til gennem disse inspirationer, men også gennem en række valg der snarere hav-

de at gøre med mine relationer til feltet, til menneskene, til problemstillingen etc. Jeg har diskuteret hvordan det der fandt sted i netværket blev omsat til empirisk materiale, og min egen delagtighed i det. Endelig har jeg søgt at blotlægge nogle centrale elementer i den analyseproces og de begrebsudviklinger, som har ført frem mod analysernes endelige form. I de kommende kapitler vil jeg fastholde ambitionen om således at skabe sprækker, hvorigennem min egen delagtighed i afhandlingsarbejdets processer bliver synlige. Det gør jeg gennem løbende analysestrategiske og forskerpositionerende noter, der fremstillingsmæssigt står som tekstbokse i analyseteksten, hvis formål er at skabe tekstlige sprækker i analysens helhed.

Flerstemmighedens validitet – synlige samtaler med de undersøgte

Et andet centralt aspekt af valideringen af afhandlingens analyser handler om at producere *synlige* samtaler med de mennesker der har været involveret i projektet. I sin bog om kvinder, der lever med HIV/AIDS arbejder Lather og Smithies med en tekst i flere lag, hvor de HIV-ramte kvinders stemmer blev fremstillet uformidlet som ét tekstligt spor i bogen, mens forskernes analyser og refleksioner udgjorde et andet spor (Lather og Smithies 1997). Som en del af det, blev også kvindernes reaktioner på bogen til en integreret del af bogens tekst. Frem for at producere en 'glat' tekst, hvori forskerne fremstod som sandhedsskabere, var målet således at gøre "the inconclusiveness of our work" til en pointe i sig selv (Lather 2007:42). Denne pointe har på samme tid med etik og med validitet at gøre. Etik fordi det i sig selv er en pointe at træde ud af rollen som "The Master of Truth and Justice". Validitet fordi det betyder, at kriteriet for god videnskab bliver dets flerstemmighed frem for dets sandhed. Et centralt kvalitetskriterium for forskningen bliver således dets evne til at 'foster differences and let contradictions remain in tension' (ibid:122).

De mennesker hvis fortællinger, refleksioner og handlinger er blevet gjort til genstand for analyse, har således en særlig andel i – og bør have en særlig adgang til – valideringen af mit videnskabelige arbejde. Ikke fordi de besidder en mere sand sandhed end mig om hvordan det de har sagt kan og bør tolkes. Snarere fordi jeg gennem mine tolkninger af det, de har sagt, forpligtiger mig på også at skabe et synligt rum for at de kan tænke med, mod og i forlængelse af disse tolkninger (ibid:123). Ikke som korrektiver eller bekræftelser af mine analyser, men som modstandsfyldte, inspirerede, medtænkende, anderledes-

tænkende bud på hvordan det der fandt sted i netværket og i udviklingsprojekterne *også* kan forstås.

Disse samtaler har jeg forsøgt at etablere på flere måder. På vores sidste møde i netværket fremlagde jeg mine foreløbige analyser, og lagde derefter op til at deltagerne sammen skulle føre en samtale om, hvad disse analyser fik dem til at tænke på. Mit oplæg til samtalen var at ”*Det kan jo både være kritiske kommentarer, tilføjelser, bud på hvor i godt kan se det i jeres hverdag, eller hvor i ikke kan se det*”. På samme møde interviewede jeg desuden gruppen om det at have været en del af projektet: hvad det havde betydet, hvordan det havde gjort en forskel – om nogen – osv. Disse samtaler blev optaget og transskriberet.

Da netværkssamarbejdet var overstået tilbød jeg alle tre botilbud, at jeg gerne ville komme på besøg for at fremlægge og diskutere mine analyser med både medarbejdere, ledelse og beboere. Et af botilbuddene tog imod dette tilbud.

Langt senere i processen, da afhandlingsanalyser var ved at have fundet deres endelige form, mødtes jeg igen med deltagerne. Jeg havde på forhånd aftalt med grupperne at de skulle have adgang til at læse analyserne og kommentere på dem. To af projektgrupperne tog imod denne mulighed, mens den tredje efter flere travlhedsrelaterede afbud måtte opgive at finde tid til det. Jeg sendte de foreløbige analyser til projektgrupperne i god tid og markerede de steder, hvor deres fortællinger/deres praksis blev analyseret. Jeg opfordrede dem til at læse det hele, men for de flestes vedkommende havde forståeligt nok fokuseret på den markerede tekst. Efterfølgende mødtes jeg med grupperne hver for sig på deres respektive botilbud. Her fortalte jeg om de overordnede pointer i analysen, og lod her ud over ordet være frit for kommentarer, protester, strøtanker, refleksioner, nye fortællinger etc.

Det er selvsagt ikke alle elementer af alle disse samtaler der er blevet inddraget i afhandlingen. Jeg har valgt at samle uddrag fra disse samtaler i en del for sig selv, som jeg kalder *Intermezzi*, og som er placeret mellem analyserne og de konkluderende kapitler. I kapitlet danner den reflekterende samtale fra sidste netværksmøde kapitlets rygrad. Denne samtale afbryder jeg undervejs ved at koble den til de ting der blev sagt og tænkt (højt), da jeg mødtes med grupperne i den afsluttende tilbagemeldingsrunde.

Rhizomatisk/Evokativ validitet: invitationer til videre samtale

Et tredje aspekt af kvalitetsvurderingen af denne afhandling knytter sig til min ambition om at den skal gøre en forskel i praksis. I aktionsforskningen er der

tradition for at vurdere forskningsresultater i relation til deres evne til at skabe ”praktisk anvendelig viden om noget der er vigtigt for nogen i den praktiske verden” (Reason og Bradbury 2006b:2). Lather argumenterer i ’Getting Smart’ for at anlægge et katalytisk validerende blik på forskningen, hvor hovedspørgsmålet er hvorvidt forskningen skaber forandring hos og for deltagerne i forskningsprocessen (Lather 1991:68). Faren ved denne pragmatiske tilgang til at vurdere forskningskvalitet er dog, at der etableres en lineær årsag-virkning forståelse af hvornår og hvordan forskning gør (og bør gøre) en forskel. Derfor vil jeg snarere læne mig op af Lathers senere validitetsdiskussioner (Lather 2007), hvor hun argumenterer for en rhizomatisk validitetsforståelse, der snarere lægger vægt på forskningens evne til at åbne for

creative constructions that arise out of social practices, creativity which marks the ability to transform, to break down present practices in favor of future ones (Lather 2007:124)

Rhizomatisk validitet kalder altså på en vurdering af hvorvidt og hvordan forskningen evner at engagere sig i og at engagere et rhizomatisk vidensfelt: at skabe sociale relationer hvori den producerede viden kan fortsætte sin rejse, vikle sig ind i andres viden og praksis for herigennem blive omsat til nye tanker og ny praksis. Det er altså en langt mere kompleks validitetsforståelse end den katalytiske. Den knytter an til ambitionen om at det videnskabelige arbejde skal gøre en forskel – ikke i kraft af sin didaktiske, forandringskabende kraft, men snarere som evokativ tekst (Lather 1991:10), der inviterer læseren til at involvere sig med sin viden, sin praksis, sit netværk etc. Ambitionen er således at læseren gør den til sin egen og dermed forandre sig selv og teksten (eller den viden den repræsenterer) på samme tid.

En central ambition med denne afhandling er således at invitere til engageret samtale om hvordan vi skal forstå videnskabelse og mere konkret hvordan vi kan forstå det socialpsykiatriske arbejdes kompleksitet. Således ligger en væsentlig del af valideringen udenfor selve afhandlingens tekst: den handler om i hvilken udstrækning det *lykkes* at engagere mennesker i samtalen om vidensproduktion og om socialpsykiatrisk arbejde *på nye måder*. Heri ligger en forpligtigelse på min side til at bringe afhandlingens pointer i spil og på spil i de praksissammenhænge, hvor jeg håber at bidrage til det der siges og det der gøres. I afhandlingens sidste kapitel: invitationer til videre samtale vil jeg således udfolde hvilke samtaler det er, jeg håber at bidrage til videreudviklingen af. I Epilogen vil jeg desuden antyde hvordan arbejdet i netværket (måske) har sat sig spor hos dem der deltog i netværket. Der ud over må denne del af de validerende arbejde udfoldes i tiden der kommer, i samtalerne der opstår, i

refleksionerne og handlingerne der måske vokser ud af, at mennesker læser afhandlingen og lader sig inspirere eller provokere til nye handlinger og nye tanker.

Del III

Bevægelser

Efter således at have indkredset den teoretiske, empiriske og analytiske platform, er vi nu nået til den første af afhandlingens to analysedele. Her vil jeg i løbet af de kommende tre kapitler udfolde en analyse af, hvad det er for forandringer – i botilbuddene, hos medarbejderne og hos beboerne – der i mit empiriske materiale bliver udpeget og praktiseret som ’bevægelse mod recovery-orientering’. Analyserne i de to første kapitler undersøger, hvordan beboernes bevægelse mod medborgerskab og tilbuddenes bevægelse mod ’rigtighed’ praktiseres som to centrale bevægelsesfigurer i arbejdet med at skabe en recovery-orienteret socialpsykiatri. Det sidste kapitel i denne analysedel samler op på de to foregående og argumenterer for, at botilbuddenes ’bevægelser’ er bygget op omkring (og medskabere af) en række institutionelle imperativer, som hver især definerer, hvad der skal forlades og, hvad der skal skabes, hvis botilbuddene ønsker at komme til syne som legitime i en rehabiliteringsoptik.

Men før jeg tager fat på analyserne, vil jeg introducere ’bevægelser’ som det analytiske greb, der er formende for analysernes tilblivelse.

INTRODUKTION TIL DEL III:

'Bevægelser' som analytisk greb

Hvorfor 'bevægelser'?

Jeg har i afhandlingens indledning argumenteret for, at socialpsykiatrien er et socialt felt, der forstår sig selv som i bevægelse og forandring, og som søger at bruge de to begreber recovery-orientering og psykosocial rehabilitering som løftestang for forandringsprocesserne. Jeg har lagt op til, at min interesse i denne afhandling netop har sit udspring i socialpsykiatriens forsøg på at skabe den forandring, der fremstilles som nødvendig, hvis det skal lykkes at blive Recovery-orienteret.

Et af de centrale praksisrettede 'forandringsdokumenter' i socialpsykiatrien udtrykker det blandt andet således:

Recovery er en væsentlig ny idé, der har store konsekvenser for udformningen og driften af psykiatriske og socialpsykiatriske tilbud. Der er utvivlsomt hindringer for dens gennemførelse i praksis. (Shepherd, Boardman, og Slade 2010:14)

Citatet indfanger meget fint det forandringsimperativ, som står stærkt i praktiseringen af det sociale arbejde på såvel et praktisk som et mere politisk og strategisk niveau. Recovery opfattes og praktiseres som den nye 'idé', der gør det nødvendigt at skabe forandring i 'udformningen og driften' af de tilbud, som mennesker med psykosociale handicaps mødes af. Videre tales recovery-orientering frem som en forandringsproces, der ikke er enkel og ukompliceret, men tværtimod er en rejse fuld af 'hindringer', som må adresseres som en del af selve rejsen.

Når jeg vælger at bruge metaforer som 'bevægelse' og 'rejse', har det både en empirisk, en metodologisk og en teoretisk begrundelse. For det første ligger metaforerne ikke sjældent indbygget i fortællingerne om, hvad det er for en udvikling, der er i gang i socialpsykiatrien. Det gælder i alle dele af mit empiriske materiale: mine interviews, netværksmøde-referaterne såvel som forandrings- og policy teksterne. Der tales om, at der 'er fløjtet til afgang' på en (indiskutabel og nødvendig) udvikling (Interview med Johanne Bratbo:10), og

der tales om forandringsprocesserne i botilbuddene som et ”tog der kører” (4. netværksmøde:21). Medarbejdere, der opfattes som modstandere af forandringsprocesserne, eller som ikke kommer til syne som en aktiv del af forandringen, beskrives som ”stagnerede” (indledende temadag:11) og, som nogen der må ”rykkes” (1. netværksmøde:28). Også selve processen med at komme sig beskrives ofte som en ’rejse’, som de professionelle skal være med til at støtte op om. Endelig bliver recovery-rejsen i nogle sammenhænge udpeget som noget, også medarbejderne skal ud på, og at også deres recovery-rejse må understøttes, hvis de skal kunne støtte brugerne (Shepherd 2009:5). Bevægelse er altså ikke en ukendt metafor i beskrivelsen af, hvad det er, der er (eller bør være) i færd med at ske i socialpsykiatrien i disse år, og selvom begreber som ’udvikling’ og ’forandring’ synes at stå mere centralt, fungerer rejse og bevægelsesbegreberne som metaforer inden for den ramme de tegner.

Og netop det leder til en anden og metodologisk grund til at bruge bevægelse som analytisk metafor og analytisk greb, nemlig min ambition om at forfølge spørgsmål, der er centrale set inde fra socialpsykiatriens eget praksisfelt men på måder, der forrykker perspektivet nok til også at forstyrre det selvfølgelige og det usynliggjorte i netop disse spørgsmål (Lather 1991:63; Haraway 1991:kap 9). At bruge ’bevægelser’ som det analytiske greb, hvormed jeg nærmer mig spørgsmålet om ’udvikling,’ er en del af mit arbejde med at skabe denne perspektiv-forrykkelse. Ved at bruge en metafor, som ikke er helt fremmed men alligevel heller ikke er feltets egen centrale, er det mit håb at kunne signalere, at analyserne handler om noget, der optager det socialpsykiatriske felt, men alligevel ikke er helt det samme – eller ikke bevæger sig af helt de samme linjer – som hvis analysernes samlende perspektiv var ’udvikling’ eller ’forandring’. Selve begrebs-valget er altså første skridt i et forsøg på at deontologisere den udvikling, som socialpsykiatriens tilbud og medarbejdere arbejder på at skabe. Eller med andre ord: Det er første skridt på vejen mod at vise, at det, der kommer til syne i socialpsykiatrien som en nødvendig og naturlig (om end ikke nem) forandring, netop er noget, der bliver til i en magtgennemkrydset proces, som på godt og ondt får betydning for de mennesker, der arbejder og lever med det i socialpsykiatrien. Noget som både åbner og lukker disse menneskers muligheder for at handle, forstå hinanden, blive forstået osv.

Endelig er mit valg af ’bevægelser’ som indgang til analyserne i denne del teoretisk begrundet. For det er i ’theories of mobility’, hvor menneskelig bevægelse og mobilitet er i centrum, jeg har fundet den teoretiske og analytiske inspiration til at gribe om socialpsykiatriens arbejde med at skabe ’udvikling’ på

måder, som samtidig også kan bidrage til en forstyrrelse af de selv samme udviklinger. Mere konkret trækker jeg på Birgitta Frello (2008) og hendes udvikling af en analytisk ramme, hvori spørgsmålet om 'bevægelse' og 'bevægelighed' bliver rammesat som et spørgsmål om, hvad der i en konkret kontekst gives betydning som hhv. bevægelse/ikke-bevægelse og bevægelighed/ikke-bevægelighed. Med andre ord flytter hun perspektivet fra et ontologisk spørgsmål om, hvad bevægelser er, mod et epistemologisk spørgsmål om, hvordan 'bevægelse' bliver til som noget bestemt, mens andet forsvinder ud af fokus eller bliver bevægelsens modsætning. I det følgende vil jeg således diskutere, hvordan 'bevægelse' kan fungere som et analytisk greb, der spørger til socialpsykiatriens forandringsarbejde i et 2. ordens perspektiv (Åkerstrøm Andersen 1999), og hvor spørgsmålet om magt og magtrelationer i tilblivelsen af bestemte handlinger som bevægelse bliver sat i centrum.

Bevægelser som 2. ordensperspektiv: fra empirisk 'fact' til praktiseringer af forskel.

I artiklen: *Towards a Discursive Analytics of Movement: on the making and unmaking of movement as an object of knowledge* (Frello 2008), diskuterer Birgitta Frello, hvordan man analytisk kan gribe om fænomener som 'bevægelse' (Movement) og 'bevægelighed' (Mobility) på måder, som ikke ender i at ontologisere bevægelsen som et empirisk fact, som blot skal undersøges og beskrives: hvem bevæger sig, hvorfra og hvorhen? I stedet udvikler hun et analytisk blik for hvordan "an activity [...] qualify as 'movement' or 'mobility' in the first place" (ibid:29). Og det er netop i kraft af kombinationen af hendes interesse for bevægelse og hendes insisteren på at etablere et magtsensitivt blik for 'bevægelse' og 'mobilitet' som tilblivelse snarere end væren, at hendes analytik bliver relevant for mig. Hun etablerer nemlig med sit spørgsmål om, hvad der kommer til syne som bevægelse, et 2. ordens perspektiv på bevægelse som fænomen, hvori fokus forskubbes fra spørgsmålet om 'hvad er dette fænomen' til 'hvordan er det blevet til i denne form' (Åkerstrøm Andersen 1999:12). Der er dog den ikke uvæsentlige forskel, at fokus ikke er på en historisk tilblivelse af fænomenet, men snarere på, hvordan det bliver til i konkrete, nutidige sammenhænge (som i mit tilfælde: i praktiseringen af recovery-orienteringen af det sociale arbejde). Og netop det er helt i tråd med min analytiske interesse .

Frellos bevægelsesanalytik er udviklet med afsæt i et andet forskningsfelt, som har relationen mellem mennesker og steder som sit omdrejningspunkt: migration, rejse, relationen mellem 'ude' og 'hjemme' osv. På trods af det – eller måske også på grund af det – forekommer det mig givtigt at importere hendes analytiske blik fra studier af 'rejser' til studier af 'udvikling' i og af socialpsykiatriske tilbud.

Gennem det konkrete empiriske felt: mennesker i bevægelse i verden – åbnes for interessante og præcise begrebssætninger af bevægelse på måder, der har relevans langt ud over det empiriske felt, de er skabt i. Teoretiseringen af 'migration' og 'rejser' rækker således på flere måder ud over sig selv. Således bliver 'bevægelse' allerede indenfor Frellos forskningsfelt til en metafor for en bred vifte af aktiviteter, som ikke nødvendigvis involverer at mennesker bevæger sig fysisk:

The distinguishing quality of these activities – what makes them qualify as 'movement' activities – is not the overcoming of physical distance, but rather the fact that they involve engaging with some kind of 'difference'. (Frello 2008:29)

Med definitionen af 'bevægelse' som en aktivitet, der indebærer at man involverer sig i en eller anden 'forskel', bliver selve bevægelsesbegrebet meget bredt. Senere præciseres begrebet dog yderligere og gøres til et spørgsmål om at overskride forskelle. Dette involverer etableringen af et 'her' og et 'der', der markerer, hvad det er for en (fysisk eller ikke-fysisk) distance, som nogen eller noget bevæger (eller bør bevæge sig) imellem:

To describe an activity in terms of motion is to declare that it implies the transgression of a difference. Hence it also involves the declaration of the relevance of certain types of distinction, such as the distinction between 'here' and 'there' (Frello 2008:32)

Både den brede definition af bevægelse som aktiviteter, der engagerer sig i 'forskel', og præciseringen, som sætter overskridelsen mellem 'her' og 'der' i centrum, er med til at gøre Frellos analytiske ramme relevant for mine analyser. I recovery-orienteringen af det sociale arbejde synes forandringsbestræbelserne nemlig netop at være engageret i at etablere og overkomme bestemte forskelle (mellem det gode og det dårlige; det forældede og det rehabiliteringsorienterede etc.).

Således har Frellos analytiske blik, i mine øjne, et potentiale, der rækker langt ud over hendes egen anvendelse og ind i mit spørgsmål om udvikling og forandring i et socialt felt. Ved at importere hendes blik ind i mine analyser af, hvad det er der kommer til syne som udvikling i praktiseringen af recovery-

orientering, skærpes mit blik på en række måder, som jeg vil argumentere for i de følgende afsnit.

Bevægelse/ikke bevægelse som gensidigt konstituerende tilblivelse

Bevægelse udgør som begreb den ene halvdel af en dikotomi mellem bevægelse og stilstand: Det at være i bevægelse er et vilkår. Stilstand er ikke en mulighed. (Den moderne) verdens grundlæggende tilstand er bevægelse. I det empiriske felt jeg undersøger, bliver bevægelse derudover også til den positivt ladede del af begrebsparret bevægelse-stilstand: hvis man er 'med på beatet' – som det bliver udtrykt på et af netværksmøderne – er man i udvikling mod en ny og bedre socialpsykiatri. Hvis ikke, er man en del af en tilsandet, forældet socialpsykiatri. Når man, som jeg, ønsker at udfordre disse to grundantagelser – at verden er i bevægelse og at den bevægelse, vi er i gang med bringer os et (entydigt) bedre sted hen – er der flere veje at gå.

For det første vil jeg stille spørgsmålstegn ved, hvorvidt verden fundamentalt set altid er i bevægelse, og med inspiration fra Kofoed foreslå, at vi forstår den sociale verden, jeg studerer – socialpsykiatrien – som både bevægelse og træghed på samme tid (Kofoed 2003:54). Videre vil jeg foreslå at etablere en konkret analyse af, hvad der i et konkret empirisk felt på et konkret historisk tidspunkt bliver regnet som bevægelse, mens andet afskrives som træghed eller ikke-bevægelse. Det er her, Frellos analytiske blik rummer et væsentligt begrebsmæssigt potentiale. Hvor Kofoed forudsætter, at verden bliver til i en udspændthed mellem bevægelse og træghed i næsten ontologisk forstand (Kofoed 2003:31), så kan Frellos analyseramme inspirere til et skærpet blik for bevægelse og ikke-bevægelse som en konkret, gensidigt konstituerende tilblivelse af forskelle (på at være med på beatet og at være forældet; at være i bevægelse og være fastlåst etc.), som må overkommes.

Det, der gør hendes analytiske ramme relevant i relation til spørgsmålet om udvikling i socialpsykiatrien, er altså dens decentrering af bevægelsens selvfølgelighed (Frello 2008:32). En decentrering som har klare paralleller til min intention om at forstyrre socialpsykiatriens ofte selvfølgeliggjorte forståelse af udvikling og forandring. Nogle af de centrale spørgsmål, som hendes analytiske blik rejser, er således, hvordan nogle handlinger får status som 'bevægelse', mens andre bliver betragtet som ikke-bevægelse, og andre igen helt forsvinder ud af fokus og slet ikke bliver forstået som en del af noget, der kan kaldes bevægelse (Frello 2008:27). I disse spørgsmål vil jeg argumentere for,

at man umiddelbart kan skifte begrebet 'bevægelse' ud med begreber som 'udvikling' eller 'forandring'. De repræsenterer således en måde at spørge til sociale fænomener på, snarere end at være begrænset til det empiriske felt, de er udviklet i.

I det følgende vil jeg udfolde et konkret bevægelsesanalytisk blik, som med inspiration fra Frello indkredser en måde at undersøge 'udvikling' i socialpsykiatrien på, sådan som den kommer til syne i forsøget på at skabe recovery-orienteret socialt arbejde.

Udvikling som magtfulde etableringer (og praktiseringer) af forskelle

Første element af min bevægelsesanalytiske ramme er at sætte fokus på, hvad det er, der kommer til syne som udvikling i socialpsykiatriens arbejde med at skabe 'recovery-orientering'. Den væsentligste indgang er at spørge til, hvad det er for forskelle, der etableres og forsøges overvundet i det, der overordnet benævnes 'udvikling mod en recovery-orienteret socialpsykiatri'. Derved etableres et analytisk blik, der kan indfange og diskutere 'bevægelse' som noget, der aktivt gøres – og bliver til – i magtfulde processer. Hos Frello er denne optik især rettet imod, hvordan bevægelse kommer til syne som et diskursivt konstitueret objekt for viden:

My contribution to this discussion consists in drawing attention to how mobility is constituted as an object of knowledge not only in the sense that it is always represented within a field of power but also in the very basic sense that irrespective of the spatial activities involved, the distinction between movement and non-movement is in itself discursively constituted. This involves certain activities being perceived as 'movement', while others are excluded from the movement concept and thus prevented from entering a field of vision which is 'tuned in' to observing 'movement'. (Frello 2008:27)

Det væsentlige bidrag i relation til mit projekt er præciseringen af, at både det, der regnes for bevægelse og det, der ikke gør, skabes. Det er ikke bare fordi, noget bevæger sig, at det kommer til syne som bevægelse så at sige. Eller oversat til mit felt: det er ikke alle aktiviteter i socialpsykiatrien, der kommer til syne som bevægelse i betydningen: bevægelse imod en recovery-orienteret socialpsykiatri. Tværtimod er der også en lang række aktiviteter, som forstås som en del af det fastlåste og utidssvarende, der skal rykkes ved. Og det er netop den forskelssætning, jeg ønsker at skærpe blikket for i analysen af bevægelser: på den ene side de (dårlige, fastlåste) fastholdelsesaktiviteter, og på den anden side de (gode, med på beatet) udviklingsaktiviteter. Som en væ-

sentlig del af det ønsker jeg indfange de konkrete handlinger, som søger at svare på, hvordan man skal komme (og er på vej) fra A til B. Her gemmer sig en forskel på Frellos analytiske fokus og det, som er min analytiske ambition. Frellos optik fokuserer på repræsentation og på, hvordan bevægelse bliver til som objekt for viden – hvordan forskelle på bevægelse og ikke-bevægelse bliver repræsenteret, og hvordan retninger for bevægelse bliver artikuleret (ibid:30). I forlængelse af mit fokus på praktiseringer, som jeg har foldet ud i kapitel 4, er det min ambition også at indfange, hvordan forskellene og forsøgene på at overvinde dem gøres og derved også at fokusere på, hvordan bevægelse bliver til i processer, hvor repræsentation, materialitet, handlinger og spatialitet er tæt vævet sammen.

Men mit blik er ikke som Frellos primært et diskursfokuseret blik på, hvordan ikke-bevægelse, bevægelse og relationen mellem dem bliver til objekt for viden. Mit fokus er i lige så høj grad, hvordan spørgsmålet om bevægelse og ikke-bevægelse bliver til som et objekt for handling og intervention: som noget der må rykkes ved, handles på, søges skabt etc. Som en væsentlig del af det ønsker jeg således ikke blot at undersøge, hvordan 'bevægelse mod recovery-orientering' bliver til som objekt for viden men i lige så høj grad, hvordan det bliver til som objekt for intervention og konkrete organisatoriske, spatielle, relationelle etc. forandringer.

Spørgsmålet om, hvilke aktiviteter der kommer til syne som bevægelse og ikke-bevægelse, er altså i høj grad noget, der afgøres i den institutionelle praktisering af socialt arbejde, og som er tæt koblet sammen med den institutionelt forankrede udpegning af en ideel retning og slut-destination: det gode, recovery-orienterede sociale arbejde.

Bevægelse og bevægelighed

En anden væsentlig inspiration finder jeg i Frellos diskussioner af Tim Cresswells {{114 Cresswell,Tim 2006}}skelnen mellem bevægelse (movement) og bevægelighed (mobility). Hos Cresswell defineres bevægelse som den fysiske begivenhed – at nogen eller noget bevæger sig – mens bevægelighed defineres som bevægelsens diskursivt konstituerede socialitet. For Cresswell er selve den fysiske bevægelse altså et empirisk fact, mens mobiliteten er i centrum for hans analytiske interesse i "the ways in which mobilities have been given meaning within contexts of social and cultural power" (Frello 2008:30) Frello argumenterer, med afsæt i de ovenstående indkredsninger af bevægelsesbegrebet, imod denne opdeling af en fysisk bevægelse (som ikke

er analytisk interessant) og en bevægelighed (som er det). For det første argumenterer hun for, at ikke blot bevægelighed men også bevægelse og ikke-bevægelse bliver til som et socialt og diskursivt forhandlet objekt. Hun peger således på, at Cresswell overser selve bevægelsens socialitet – at ikke alle aktiviteter kommer til syne som ’bevægelse’. Dette er i hendes øjne, ikke kun et problem, fordi det overser bevægelsens tilblivelser men også fordi selve det at afgøre, hvad der er ’bevægelse’ og ’ikke-bevægelse’, er en magtfuld, ikke-uskyldig handling, som tavgøres med Cresswells opdeling. Frello foreslår derfor at forsøge at tømme begreberne bevægelse og bevægelighed for mening og bruge dem begge som indgang til analysen af, hvordan konkrete aktiviteter kommer til syne i konkrete sammenhænge som hhv. bevægelse og bevægelighed (Frello 2008:32). Lidt overraskende – i det mindste i mit perspektiv – ender hun med helt at ophæve den begrebslige opdeling af bevægelse og bevægelighed, idet hun konstaterer, at hun i resten af artiklen vil bruge de to begreber synonymt. Jeg vil i modsætning til det argumentere for at fastholde de to begreber som en produktiv skelnen mellem det, der kommer til syne som bevægelser og det, der kommer til syne som bevægelighed. For med bevægelighed som selvstændigt begreb accentueres det, at bevægelse ikke kun handler om noget – en bevægelse – men at det i lige så høj grad handler om nogen. Med bevægelighed bliver det muligt at sætte fokus på de, der kommer til syne som bevægelige eller ikke-bevægelige i samme åndedrag, som noget udpeges som bevægelse og ikke-bevægelse. Dermed tilføjes analysen en i mine øjne nødvendig sensitivitet for, hvordan bevægelse og bevægelighed bliver til i etableringen af relationer – ikke bare mellem A og B, men også mellem stederne og de mennesker, som skal bevæge sig fra A til B, hvis de vil komme til syne som bevægelige.

Udvikling som etablering af relationer mellem ’mennesker’ og ’steder’

En væsentlig bevægelsesanalytisk pointe er altså, at bevægelse ikke kun vedrører etableringen af forskelle mellem steder, som skal overskrides, men at det i høj grad også har at gøre med etableringen af relationer mellem mennesker og steder. Det, der er til forhandling i bevægelsernes tilblivelse, er ifølge Frello spørgsmål som:

‘How are the “places” between which movement can take place depicted?’, ‘What forms of activity can legitimately be labeled “movement”?’ and ‘Who can engage in such activities?’ (Frello 2008:30)

Det er altså både stederne, aktiviteterne og aktørerne, der kommer til syne, når noget bliver til som 'bevægelse'. Jeg vil dvæle lidt ved denne pointe og tilføje, at det ikke kun er et spørgsmål om både-og, men at disse forskellige elementer bliver til i en og samme sammenvævede bevægelse. Spørgsmålene må således stilles som et spørgsmål om relationerne mellem stedernes, aktiviteterens og aktørernes tilblivelser i praktiseringen af 'bevægelse'. Formuleret ind i mit empiriske felt kan man sige, at det sted, botilbuddene ønsker at forlade og det sted, de ønsker at bevæge sig hen, bliver formet af og former de (forandrings)aktiviteter, der sættes i værk, som igen former og formes af, hvem der indgår (og kan indgå) på hvilke måder i bevægelsen. Med dette som en del af mit analytiske blik bliver det – helt i tråd med mit praktiseringsbegreb - muligt at stille skarpt på, hvordan 'bevægelse mod recovery-orientering' rummer både materialitet, spatialitet, sprog, handlinger og subjekter på måder, hvor de simultant bliver til i løbende intra-aktioner.

Fokus på at etablering af bevægelse/ikke-bevægelse er performativ – gør noget i verden

Den sidste pointe i min Frello-inspirerede bevægelsesanalytik handler om magt og performativitet. De konkrete etableringer 'her' og 'der'; bevægelse og ikke bevægelse, bevægelighed og ikke bevægelighed etc. ikke blot 'gøres' men også 'gør noget. De er med andre ord 'performative acts', som gør noget i verden, og som betyder noget for de mennesker, der – frivilligt eller ufrivilligt – er involveret i praktiseringen af 'bevægelse'.

I forlængelse af spørgsmålet om 'hvordan' bevægelse bliver til, stiller Frello derfor det i mine øjne relevante og nødvendige spørgsmål: med hvilke konsekvenser for hvem, og peger på at tilblivelsen af 'bevægelse' også handler om distribution af agens:

Access to and control over physical movement is unequally distributed. However, so is access to and control over assessing which activities can meaningfully be given the label 'movement' in the first place. Understanding movement in this way leads us to asking how various activities are given the status of movement, as well of how they are given meaning and importance, by whom and with what consequences (Frello 2008:25).

Med dette som afsæt bliver det muligt at skærpe blikket for, hvordan tilblivelsen af fænomenet 'bevægelse' gør noget ved mennesker, deres relationer og deres muligheder for at forstå og handle på sig selv og hinanden, som ellers ofte glider i baggrunden i et 2. ordens perspektiv på 'virkeligheden'.

Således kan Frellos begrebsliggørelser, ikke blot hjælpe mig til at forskyde spørgsmålet om bevægelse fra et fokus på: 'hvad er det for bevægelser, der finder sted, når rehabilitering bliver idealet?' mod et fokus på: 'hvad er det, der kommer til at blive regnet som bevægelser, og hvad bliver ekskluderet som ikke-bevægelse. Det kan også bidrage til at fastholde fokus på spørgsmålet: med hvilke konsekvenser for hvem?'

Opsamling: bevægelser som analytisk blik

Jeg har på de foregående sider udviklet bevægelser som analytisk greb. Den erkendelsesinteresse, som har drevet udviklingen af dette greb, er mit ønske om at undersøge og udfordre den udvikling mod en recovery-orienteret socialpsykiatri, som de senere år har fået karakter af selvfølgelighed og nødvendighed. Det er således et konkret udtryk for min investeretthed i feltet, hvor jeg på samme tid prøver at læse med og imod det, der i forvejen vides i og om feltet. Konkret betyder denne måde at undersøge udviklingen mod en recovery-orienteret socialpsykiatri, at jeg:

- Fokuserer på, hvordan (og hvad) 'udvikling mod recovery-orientering' *bliver til* i praktiseringen af denne udvikling, frem for hvad der *er*.
- Undersøger hvilke handlinger og forandringer der kommer til at gælde som 'udvikling mod recovery-orientering' – og hvilke der ikke gør?
- Fokuserer på fysiske, spatielle, menneskelige, sproglige og handlingsmæssige aspekter af 'bevægelse mod recovery-orientering'
- Søger at indfange, hvordan arbejdet med at skabe udvikling mod en recovery-orienteret socialpsykiatri skaber og skabes i en række institutionelle imperativer, som sætter forskellen på godt og dårligt socialt arbejde – og udpeger dermed hvad vej arbejdet må bevæge sig for at blive recovery-orienteret.

Som analytisk greb er 'bevægelser' en måde at få øje på *retningen* i arbejdet med at skabe en recovery-orienteret socialpsykiatri på, sådan som den bliver til i praktiseringen af forsøgene på at skabe forandring. Det er altså ikke et forsøg på at få øje på kompleksiteten og den mangefacetterede, og ofte modsatrettede praksis, men det er tværtimod et forsøg på at etablere et forenklet analytisk blik. Bevægelsesanalyserne rummer ikke en forpligtigelse på at lave detaljerede beskrivelser af alt, der bevæger sig, men rummer netop muligheden for at fokusere på nogle relativt enkle linjer, som på særlig vis er på

spil i forholdet mellem bevægelser og stilstand i dette felt på netop dette tidspunkt i socialpsykiatriens historie, hvor recovery og psykosocial rehabilitering er dominerende idealer. Således er min intention med analysen at vise noget om de forskelle, der etableres og de svar, der søges praktiseret på, hvordan vi overvinder forskellene.

I de to første kapitler indkredser jeg, hvad det er, der kommer til syne som bevægelse, når botilbuddene arbejder med at skabe forandring mod recovery-orientering. De sætter så at sige fokus på de 'svar', der praktiseres, på hvordan man kan overkomme forskellen fra en 'institutionel' til en 'recovery-orienteret' socialpsykiatri. Det første sætter fokus på, hvad der kommer til syne som 'recovery-orienteret' forandring i relation til brugerne og argumenterer for, at den centrale bevægelse her udpeges som '*medborgergørelse*'. Det andet kapitel arbejder med et mere institutionelt fokus, idet jeg spørger til, hvad det er, der kommer til syne som 'recovery-orienteret' udvikling i botilbuddene og det sociale arbejdes organisering. Her argumenterer jeg for, at det centrale fokus, der kommer til syne i praktiseringen af forandring, er en række forskellige '*rigtiggørelser*' af tilbuddene, således at de på samme tid nærmer sig og peger imod liv, arbejde, relationer etc. som er 'rigtige' frem for institutionelle.

(analysestrategisk note)

Her må jeg kort vende tilbage til det praktiseringsbegreb, jeg redegjorde for i kapitel 4. Her argumenterede jeg for at praktiseringer og gørelser er forbundne, men forskellige teoretiske begreber. Alligevel har jeg valgt at kalde det, der kommer til syne som bevægelse for gørelser. Det skyldes, at gørelsesbegrebet sprogligt accentuerer den formende kraft, som praktiseringen af 'udvikling mod recovery-orientering' har på subjekter, steder, handlinger og relationer. Medborgergørelser og rigtiggørelser bliver således til i praktiseringen af 'udvikling mod recovery-orientering'.

I det sidste analysekapitel etablerer jeg analyse, hvor jeg på baggrund af de to foregående kapitler sætter fokus på, hvad det er for forskelle mellem A (det dårlige, fastholdende osv.) og B (det gode, fremtidsrettede, recovery-orienterede), som bevægelserne tilsammen er bygget op omkring. Disse forskelle kalder jeg *institutionelle imperativer*, fordi jeg forstår dem som institutionelt forankrede og praktiserede forskelle, der byder bygninger, organiseringer og mennesker at forandre sig. Dermed sættes også fokus på bevægelighed (mobility): hvad er kriterierne for at kunne komme til syne som en, der er på vej – det vil sige er i udvikling (fra A mod B).

KAPITEL 5:

Medborgergørelser

[Vi skal] være platformen til, at de får en plads i samfundet som borgere i samspil med alle andre borgere (Bilag 5:20)

Sådan skriver et af botilbuddene i deres afsluttende fortælling om deres projekt, og udpeger dermed platformen som den metafor, der giver botilbuddet legitimitet i en tid, hvor den ellers er grundlæggende udfordret. Botilbuddet er en platform for, hvad jeg i dette kapitel vil kalde 'medborgergørelse', og som i mit empiriske materiale ser ud til at fungere som en grundlæggende figur i relationen mellem botilbuddene og rehabiliteringsdiskursen. De mennesker, der bor i et botilbud, skal med de professionelle støtte være på vej imod en plads i samfundet. Evnen til at skabe bevægelse mod en aktiv plads som 'borger i samspil med alle andre borgere' ser ud til at være blevet målestok for et botilbuds succes – med (den vellykkede) udflytning som det ultimative mål (Hjort Andersen og Sørensen 2006; Ramian og Ahlgreen 2008). Hovedargumentet i kapitlet er således, at målet for en recovery-orienteret socialpsykiatri er at praktisere medborgergørende socialpsykiatri, som i samme bevægelse *gør* beboerne til medborgere, og *gør* det sociale arbejdes praksis orienteret mod og gearret til denne opgave.

(forskerpositionerende note)

Medborgerskab vokser ikke kun ud af det empiriske materiale, men er i vid udstrækning også en begrebsliggørelse, der knytter sig til min rammesætning af samarbejdet i projekt Botilbud, som jeg har vist i afhandlingens forskningsstrategiske del. Invitationen til samarbejde bar således overskriften: 'fra beboer til medborger', og inde i den videre rammesættende tekst, stod der blandt andet, at "Netværkets mål er at understøtte udviklingen af botilbud, som i tæt samarbejde med beboerne og lokalsamfundets aktører skaber gode, farbare veje fra et liv, hvor man først og fremmest er botilbudsbeboer til et liv, hvor man (også) er aktiv medborger". (folder:1)

Omvendt er medborgerskabsbegrebet på ingen måde et begreb, som jeg har knyttet tæt sammen med psykosocial rehabilitering. Tværtimod var medborgerskab allerede en central del af de bevægelser, som projekt botilbud indskrev sig i. På den måde viser figuren 'rehabilitering handler om medborgerskab' hvordan jeg (involveret) som forsker indskriver mig i et allerede eksisterende felt af diskursive praksisser.

Analyseren i dette kapitel er således, hverken blevet til helt uafhængigt af min deltagelse i empiriens tilblivelse eller helt formet af den, men må forstås som vokset ud af et møde mellem mit engagement og de materielle-diskursive praksisser som allerede var på spil. Her udgør 'bevægelser' det særlige analytiske snit, som jeg vælger at skære i det empiriske materiale med for på den måde at forsøge at etablere en kritisk distance til begge dele og åbne for nye forståelser af hvordan 'medborgerskab' er på spil i recovery-orienteringen af det sociale arbejde, og med hvilke konsekvenser.

Fra permanens til midlertidighed

Dermed antydes en gradvis forandring i botilbuddenes relation til begrebsparret permanens/midlertidighed:

Det kan måske virke voldsomt, men det var faktisk en god intention, da vi startede op for 10 år siden med det, der hedder Baldersvej. Det var jo så borgere – jeg ved ikke om I har hørt om det, der hed 'svingdørspatienter' i gamle dage. Jeg vil sige, at nogle af de her borgere, det var måske 'svingdør', men så var det den anden vej – de var mest indlagt og var meget sjældent hjemme. (...) Ideen var simpelthen, at de her mennesker, de skulle have et godt hjem. Så ved jeg ikke, om I kan forestille jer, at når man går ud med det udgangspunkt, at de skal have et godt hjem, så vil man jo gøre alt, for at de har det godt, når de er hjemme. Der tænker man jo slet ikke udvikling, så det er ligesom den baggrund, vi har med, at 'du skal bare kunne være hjemme' og jeg vil sige, at det er lykkedes (...) Den er reel nok, der er faktisk kun én 'svingdørspatient' tilbage, det er succesen i det her, og så kan man så spørge, om det er en fiasko eller en succes. (...) Det er vores situation for at gå med i det her projekt, der så siger, at tiderne er helt anderledes. Vi skal tænke på, at det her, det er ikke et permanent botilbud mere. (4. netværksmøde: 12f)

Engang var vi gode, permanente hjem – nu skal vi arbejde hen imod en fremtid, hvor vi er/bliver midlertidige udviklingssteder. Det synes at være plottet i denne lille fortælling, som samtidig skaber kobling mellem midlertidigheden og beboernes udvikling: hvis vi skal tænke på, at det ikke længere er et permanent botilbud, så må det ske ved, at man aktivt søger at skabe udvikling for og hos beboerne. En udvikling, som altså ideelt set skal pege imod 'en plads i samfundet', og ultimativt til udflytning fra botilbuddet. Præmissen for fortællingen er således, at man ikke kan have en fuldgyldig plads i samfundet uden også på et tidspunkt at flytte i eget hjem. Det at skabe et godt, blivende hjem for mennesker, der har været svingdørspatienter i mange år, kan således ikke længere i sig selv forstås som en succes netop fordi, det med bare at kunne være hjemme samtidig rummer netop den permanens, som med rehabilite-

ringsdiskursen er stærkt udfordret og udpeget som en 'tilsandingsproblematik'.

Midlertidighedsfiguren er ikke entydig. Der skelnes for eksempel lovgivningsmæssigt mellem botilbud under § 107 og § 108, hvor det første er midlertidige botilbud, mens det andet (og mest udbredte på det socialpsykiatriske felt) er et såkaldt længerevarende botilbud for "mennesker med langvarige funktionsnedsættelser" (serviceloven). Som en af projektmedarbejderne fortæller, så rummer et længerevarende botilbud retten til at blive boende så længe man vil:

Vi har oven i købet haft det oppe i retssystemet, at personalet, de turde ikke gå på arbejde pga. en borger og så mente personalet, at den her borger selvfølgelig skulle flytte, men nej, vedkommende fik simpelthen lov til at blive boende, han kan ikke flyttes ifølge retssystemet, det er hans permanente bolig. Så den har vi også inde på lystavlen, men stadigvæk så tænker vi udvikling og hvordan gør man det her til et udviklingssted, når det faktisk er grundlagt som et sted, man bliver boende resten af sit liv. (4. netværksmøde:13)

Det svækker dog ikke midlertidigheden som ideologisk figur og som fordring for det professionelle arbejde. Det antyder den sidste del af citatet, hvor medarbejderen konstaterer, at ok – vi kan altså ikke tvinge mennesker til at flytte. De har ret til at have permanent bolig hos os. Men det ændrer ikke på, at vores opgave som medarbejdere er at tænke stedet som et udviklingssted. Derved frakobles altså udvikling fra det at bo permanent på et botilbud: at være tilfreds med det er det samme som at leve med ikke-udvikling. Omvendt rummer midlertidigheden altså løftet om en anden og bedre tilværelse som medborger i det almindelige samfund. Midlertidigheden og dens kobling til at komme ud i samfundet er blevet den ideologiske figur, som botilbuddene vurderer deres arbejde efter – i det mindste når arbejdet diskuteres i relations til recovery-orientering og psykosocial rehabilitering. Det var det, vi gjorde i BotilbUDSnetværket. Men det er, som jeg har argumenteret for i afhandlingens indledning, samtidig det man i stadigt stigende grad gør, når socialpsykiatriens kvalitet, fremtid og berettigelse diskuteres (Lihme 2008; Shepherd 2009; Hjort Andersen og Sørensen 2006; Tværfagligt Netværk Socialpsykiatri 2010) og når kommunerne tegner deres fremtidige opgaveløsning (Århus Kommune 2007; Gladsaxe Kommune 2010).

I netværket kom midlertidighed således også til at dominere diskussionen af, hvad idealet for botilbuddene er – også selvom § 108 tilbuddene er permanente i den forstand, at botilbuddene ikke kan beslutte, hvornår mennesker, der bor der, skal flytte. Det kom for eksempel til udtryk på netværkets fjerde

møde, hvor vi havde inviteret brugere og pårørende med til at udfordre udviklingsprojekterne:

Agnete: § 107 tilbud. Hvilken forskel gør det, at man bevæger sig hen mod § 108?

Niels Christian: Det gør en forskel. Der er nogle steder, hvor man har fået at vide, at man kan bo der for altid, så det gør en forskel, at det pludselig bliver midlertidigt.

Jens: Der er sket den forskel, at før da handlede det om at skabe et godt hjem, hvor de kunne have det godt resten af deres liv, hvor det nu handler om udvikling og få dem ud i samfundet igen.

(...)

Ellen: Men det er der, vi skal hen alle sammen.

Mads: Det må man håbe. (4. Netværksmøde:21)

I denne lille dialog taler en blandet gruppe af projektmedarbejdere, pårørende og (politisk aktive) brugere om forskellen på de to typer botilbud. De markerer på den ene side en forskel: det ene sted får man at vide, at man kan bo permanent, mens man det andet sted 'pludseligt bliver midlertidigt'. På den anden side ophæves forskellen igen, og modsætningsparret permanent/midlertidighed bliver en fælles figur for alle botilbuddene. En figur som bliver koblet til tid: før handlede det om at skabe et godt hjem. Det gør det ikke mere. Nu handler det om udvikling og om at få de mennesker, der bor i botilbud ud i samfundet igen. Eller i det mindste er det – forhåbentligt – der, vi alle sammen skal hen. Midlertidigheden, udviklingen og det der af følgende medborgerskab kan altså forstås både som en forhåbning og en konkret bestræbelse hos dem, der er enige om, at det er vejen at gå. Men som det fremgår af det næste citat, så er det ikke kun det:

Den holder ikke længere den der med, at nu har vi skabt nogle gode hjem og så bor vi her til resten af vores dage. Det stopper kommunen ved nedskæring, det vil man ikke længere finde sig i. (4. Netværksmøde:24)

Her bliver det tørt konstateret, at hvis de ikke formår at skabe denne udvikling i botilbuddet (og dermed hos beboerne), så vil det i sidste ende betyde botilbuddets forsvinden. Det ligger ikke inden for denne analyses rammer at kunne realitetsvurdere denne kobling mellem 'udvikling mod udvikling' og 'overlevelse'. Men citatet kan måske antyde, at medarbejderne – de overbeviste såvel som de skeptiske – ikke kun er indlejret i deres egne ideologiske

kampe og praktiske forandringsprocesser. De er i høj grad også bevidst og synligt forbundet med de større diskursive og materielle bevægelser, som socialpsykiatrien befinder sig i.

Så vidt den ideologiske figur: vi skal bevæge os fra permanens mod midlertidighed, og i den bevægelse skal vi være og/eller blive en platform, hvorfra beboerne kan blive medborgere i det rigtige samfund, som de og botilbudde-
ne lige nu står udenfor. I resten af kapitlet vil jeg vende blikket imod, hvordan de tre botilbud, jeg har arbejdet sammen med på forskellige måder, søger at blive sådan en platform og praktisere medborgergørelse.

(analysestrategisk note):

Her bliver det nødvendigt med en tilføjelse til det bevægelsesanalytiske blik. I udviklingen af 'bevægelser' som greb, fremstilledes forskelssætningens poler som relativt konstante – om end gensidigt konstituerede størrelser. Imidlertid synes der her at være noget mere dynamisk på spil. Det handler ikke blot om at forlade noget for gennem udvikling at bevæge sig et nyt sted hen. Det handler også om at afvikle noget, imens man bevæger sig imod det nye (og bedre). For at bevæge sig mod midlertidighed må permanens altså afvikles. Dette skal forstås i lyset af, at 'bevægelse' netop ikke rummer tilbagelægning af en fysisk distance, men at det, der skal forlades, findes på det samme sted og i de samme relationer og mennesker som det, der skal skabes. Bevægelse bliver således til som et spørgsmål om forandring af de materielt-diskursive praksisser i botilbuddene (som ideelt set skal skabe rum for en bevægelse væk fra botilbuddene)

Medborgergørelse gennem (lokal)samfunds- deltagelse

En af de måder, medborgergørelsen praktiseres på, er gennem konkrete bevægelser fra botilbuddet ud i det lokalsamfund, som omgiver botilbuddet. Bevægelser hvor beboerne flytter sig fra isolation i botilbuddet imod aktivitet i det offentlige rum:

Vi prøver at gå ud og skabe noget relation i forhold til nærmiljøet, at skabe noget og sige 'vi er også en del af miljøet her, vi er også medborgere, ligesom de andre der går ude i samfundet, vi er ikke isolerede eller skal gemme os for at vi kan eksistere' (...) i forhold til tilbud og aktiviteter også i lokalområdet og der bruger vi meget svømmehallen, hvor vi opfordrer til at komme ud og lave noget bevægelse. Ikke at vi skal være en institution, der skal gå med hele tiden. Men vi starter det op med en motivator og en vejleder, kører dem hvis der er behov for det, som støtte og så håber på et tidspunkt at målet er at,

jamen det er ikke farligt at gå i svømmehallen, der bliver ikke set anderledes på dig. Ligesom den accept på, at 'jamen jeg kan godt gå ud og svømme, selvom jeg har et kilo for meget pga. medicinen, jamen det er der også andre der har'. At det ikke er det der skal få det til at vælte, at så bliver man hjemme i sin lejlighed, fordi så er man tryk. Fitness har vi også, bruger vi også meget i vores lokalmiljø. (4. Netværksmøde:20)

Medborgergørelse kommer her til at udgøre en spatial såvel som en personlig (beboer)bevægelse. En spatial bevægelse, fordi det meget konkret beskriver en forandring i, hvor botilbuddets beboere og medarbejdere fysisk bevæger sig: vi går i den kommunale svømmehal, vi går i fitnesscenter osv. – til forskel fra et (diskursivt) før, præget af passivitet hjemme i lejligheden. Men inde i den spatielle bevægelse ligger også en personlig bevægelse. Den spatielle bevægelse har et subjektiverende sigte: Beboerne skal opdage, at det ikke er farligt at gå i svømmehallen. At de ikke bliver set anderledes på, og at også andre end dem 'har et par kilo for meget'. Frem for alt er målet, at de bevæger sig fra at blive motiveret til at tage af sted, til at de tager af sted selv uden støtte, uden anden motivation end deres egen; at de bliver medborgere i betydningen: mennesker som selvfølgelig bruger lokalsamfundets faciliteter, og som bevæger sig i nærmiljøet med samme selvfølgelighed som 'alle andre, der går ude i samfundet'. At de bliver det gennem den spatielle bevægelse - at gå i svømmehallen, at bruge fitnesscenteret – hvilket igen forandrer deres blik på sig selv og (dermed) deres handlinger.

Dette ideal, om at rehabiliteringsarbejdet må pege i retning fra isolation og passivitet i retning mod deltagelse og aktivitet i lokalsamfundet, gentager sig i forskellige variationer igennem hele materialet – både fra netværksmøderne og fra det bredere tekstmateriale. For eksempel udpeger Tværfagligt Netværk Socialpsykiatri, som er et nationalt samarbejde mellem en række faglige organisationer, 'inklusion i fritids og foreningslivet' som den ene af tre veje til at fremme inklusion af mennesker med sindslidelser i samfundslivet (Tværfagligt Netværk Socialpsykiatri 2007).

I netværkssamarbejdet kommer bevægelsen isolation/aktivitet til at komme til syne som et centralt omdrejningspunkt for spørgsmålet om, hvad der er succes og fiasko. Det gør sig fx gældende i denne lille fortælling om beboeren, der kom på festival:

Det er lidt af en succeshistorie med en af vores beboere, som "havnede" på en musikfestival. (...) det startede med nogle personaler, som havde snakket om at de skulle til noget festival - bare sådan noget dagligdagssnak i fællesrummet. Og det skulle den der beboers søster også, hun skulle bare et andet sted. Og så er det at praktikanten foreslår til beboeren, "Jamen lad os da så tage til festival!". (...) det er jo helt fantastisk flot, at det her bliver en helt vild

succeshistorie. Han gennemfører en hel uge på festivalen, og han skal med til næste år og måske kun med sin søster. Det ville altså være uden personaler. Og der er ingen der i sin vildeste fantasi kunne forestille sig at denne mand skulle være væk hjemmefra i end mere end tre døgn (1. Netværksmøde:27f)

Etableringen af fortællingen som succes er dobbelt: det lykkes personalet at skabe mulighed for, at beboeren kan deltage i en festival og dermed vise sig selv, beboeren og omverdenen at ”selvom man er psykisk syg, så kan man godt gå ud og deltage i en festival sammen med andre” (2. Netværksmøde:14). Det lykkes at skabe en medborgergørende udvikling hos beboeren, som ikke blot gentog festivalbesøget året efter, men (og dette er måske den egentlige succes i en recovery-orienteret målestok) gør det alene uden personale. En succes som kobles videre til yderligere en medborgergørende landvinding:

...mens vi arbejder med det her projekt, så bliver han inviteret med af sin bedste ven, der bor udenfor i medborger-rummet i nogle støtteboliger, til Filippinerne og han har nu købt billet til Filippinerne og skal af sted 2. juli. (4. Møde:15)

Dermed rækker medborgerskabelsen ud af nærmiljøet, som ellers ofte er det, der sættes i fokus, og åbner for en forståelse af medborgerskab, der rummer alt det, der er aktivt deltagende og foregår udenfor botilbuddets vægge: ude i det rigtige samfund, hvor ’de andre, der går ude i samfundet’, bor og er aktive.

Fra botilbudsbruger til lokalsamfundsborger

Det centrale i bevægelsen fra botilbuddet (repræsenteret ved isolationen) mod ’samfundet’ (som repræsenterer integrationen) ser altså ud til at være tilvejebringelse af muligheden for, modet til og vanen om at gøre de samme ting, som de fiktive andre – medborgerne – gør: gå i svømmehallen, i fitnesscentret, tage på rejser og festivaler etc. Målet er at beboerne gennemgår en medborgergørende proces, hvor de bevæger sig fra den støttede mod den selvstændige deltagelse i sådanne lokalsamfundsaktiviteter. Forudsætningen for den medborgergørende indsats er således, at mennesker med sindslidelser ønsker og påtager sig en ’deltageridentitet’, hvor de aktivt gør brug af samfundets faciliteter og gør sig synlige som ’de andre, der går ude i samfundet. Den underliggende forudsætning synes at være, at man ikke kan være medborger, hvis man ikke er lokalsamfundsdeltagende, når ens afsæt er, at man bor i botilbud. Her kommer beboerne netop til syne som (problematisk) ikke-deltagende, og bevægelsen mod lokalsamfundsdeltagelse kommer således ikke

alene til syne som *retten til* at bevæge sig ud i lokalsamfundet, men i lige så høj grad som et pædagogisk projekt, hvor beboerne skal 'motiveres' og 'støttes' til at *ville det* og at *gøre det*.

Medborgergørelse er dog ikke kun et spørgsmål om at placere sine (fritids) aktiviteter i 'normalsamfundet'. Det handler også om mere vidtgående integrationsfigurer som fx bevægelsen mod arbejde på det normale arbejdsmarked og om at blive en borger, som bidrager aktivt i samfundet.

Medborgergørelse som brobygning til arbejdslivet

I regeringens handlingsplan for psykiatri fra 2009 er et af fokusområderne 'aktiv deltagelse i samfundet' (Regeringen 2009). I relation til dette fokusområde udpeges tilknytning til arbejdslivet som en af de centrale udfordringer:

Der er [...] behov for en mere offensiv tilgang i forhold til at udvikle metoder og indsatser, som kan støtte sindslidende i at færdiggøre deres uddannelse og sikre, at de opnår tilknytning til arbejdsmarkedet (Regeringen 2009:22)

I forlængelse af det forpligtiger regeringen sig til at "tage initiativ til, i samarbejde med en række kommuner, at udvikle tilbud, der kan støtte sindslidendes muligheder for at fastholde eller indgå i et uddannelses- eller jobforløb" (ibid.). Dermed lægger handlingsplanen sig i forlængelse af tidligere regeringsudspil (Regeringen 2006; Velfærdsministeriet 2006). Tilsammen indskriver disse udspil sig i (og er medskabere af) en bred diskursiv bevægelse, der udpeger og retter sig imod arbejdslivet som en central arena for 'aktiv deltagelse'. Den spænder over såvel brugerorganiserede krav om 'lige ret til arbejde' (Jensen, Christensen, og Dobsz 2008) som kommunale visioner og planer for udviklingen af den socialpsykiatriske indsats med sigte på en fremtid, hvor "borgere med psykosociale handicap er bidragende borgere" i kraft af en socialpsykiatrisk indsats, der sikrer "at de har mulighed for at arbejde, også selvom de har behov for særlig hensyntagen" (Gladsaxe Kommune 2010:12).

Også i netværket kom 'udvikling mod recovery-orientering' således til syne som en medborgergørende bevægelse fra det isolerede indenfor til det aktive, (mest muligt) selvstændige, ustøttede 'udenfor'. Især et af de deltagende botilbud havde meget stort fokus på arbejde i deres praktisering af recovery-orientering. De havde således etableret en cafe på bostedet, hvor beboerne kunne arbejde (og spise), og de arbejdede hen imod at skabe endnu en cafe,

som skulle være placeret udenfor bostedet i det 'almindelige' byrum (Se deres artikel i antologien – den tænker jeg at vedhæfte som bilag). Målet med arbejdet på cafeen blev beskrevet som 'brobygning' til det 'almindelige' arbejdsmarked – det vil sige til et arbejdsmarked uden for socialpsykiatriens institutionelle rammer:

René: Vi prøver at skabe flere arbejdspladser.

Agnete: Hvad bliver forskellen på disse arbejdspladser og dem, der har været på institutionen?

Tine: Vi har forskellige trin og man arbejder sig på måde op. Man starter med at arbejde i [botilbud] og derefter ude i byen.

René: 1. trin: Man arbejder på institutionen. 2. trin: Man arbejder ude i byen. 3. trin: Man kommer helt ud af byen.

Frederik: Man behøver ikke starte ved trin 1 – man kan også starte med at arbejde ude i byen. Det er individuelt hvor man starter. (3. netværksmøde:20)

Her beskriver projektgruppen, hvordan de forestiller sig at deres arbejdstilbud har en indbygget progression imod arbejde 'helt ude af byen', hvilket må forstås i overført betydning som helt ude af botilbuddets arbejdstilbud, på en almindelig arbejdsplads. De tegner omridset af en model, hvor beboeren kan arbejde sig op fra helt 'inde' i botilbuddet, over cafeen ude i byen i retning mod det almindelige arbejdsmarked. Det, der er interessant i denne sammenhæng, er, at arbejde kobles tæt med det at blive deltagende samfundsborger – ikke kun for botilbuddene i netværket, men i høj grad også i den bredere diskussion af sammenhænge mellem recovery og psykosocial rehabilitering.

Hvor lokalsamfundsdeltagelsen, som den blev diskuteret ovenfor, i høj grad bliver praktiseret gennem det at 'gøre det' og derigennem at komme til at 'kunne det' og 'turde det', så bliver brobygningsarbejdet til arbejdsmarkedet talt frem som mere komplekst som for eksempel i denne lille historie:

Vi har en beboer som har haft det rigtig dårligt i mange år og været indlagt i næsten 7 år af hendes liv. Hun kom til [botilbud] for et år siden og hun har nu fået det meget bedre. Hun begyndte at arbejde [i cafeen] og har gjort det i noget tid nu. [fordi] hun vil gerne opleve så meget kompetence i at klare de arbejdsopgaver, så hun kan klare at komme ud og arbejde uden for [botilbuddet]. [...] vi har støttet om at have lavet noget brobyg, der måske kan gøre at det er lidt nemmere i starten at komme ud og få et job, end hvis hun går på [botilbuddet] og arbejder. [...]Det er det vi kan støtte hende i, at gå ud og lave et forarbejde i, "Prøv lige at se her, prøv lige at hør her... De her mennesker, det er ligeværdige mennesker som dig og mig, og de har en tilstand eller

har haft en tilstand på et tidspunkt, men det er muligt at komme videre". Og på den måde komme ud og åbne øjnene for dem, der tror at det er farligt at have psykisk syge mennesker ansat. [...]Og hun har jo masser af tanker og visioner om, at hun ikke skal være på pension resten af livet, det er hun for ung til. Der kan ske mange ting endnu. Og det er jo også noget af det som vi bakker op omkring og siger "Dit liv er ikke slut nu. Du har haft syv dårlige og nu kan det vende!". Og støtte op om hvad er det nu du vil, og hjælpe hende med at være der som en mentor eller en støtte for det kan sagtens lade sig gøre! (1. netværksmøde:26)

Hvor lokalsamfundsdeltagelse praktiseres som et spørgsmål om at 'gå med' i den udstrækning, det er nødvendigt og så gradvist trække sig, så brugeren kan gøre det selv, så involverer praktiseringen af 'brobygning' en række elementer, som både rummer spatielle, personlige og samfundsmæssigt afstigmatiserende bevægelser: personen skal øve sig i at arbejde og dermed blive klar til at blive præsenteret for arbejdsgiverne som nogen, der har haft en tilstand på et tidspunkt, men er kommet videre. Arbejdsgiverne skal bearbejdes, så de kan åbne øjnene og se, at det ikke er farligt at have psykisk syge mennesker ansat. Og så skal der 'bakkes op' om personens 'tanker og visioner' om et liv i arbejde frem for at være på pension resten af livet. Bostedet og medarbejderne spiller altså her en anden, mere aktiv rolle i medborgergørelsen: de bliver brobyggere imellem et isoleret liv og et aktivt liv og imellem en konkret beboer og den arbejdsplads, de (på et tidspunkt) skal forbindes til og integreres på.

Medborgergørelse som afstigmatisering

I det foregående har jeg diskuteret medborgergørelsen som en samtidig spacial og personlig bevægelse, hvor fokus er på, at brugeren skal bevæges og bevæge sig inde fra det isolerede liv ud i et deltagende og aktivt liv – om end med flydende demarkationslinier mellem udenfor og indenfor, som jeg har argumenteret for ovenfor. Men medborgerskabelsen peger ikke kun på subjektets indre og ydre bevægelse mod et liv som aktiv og deltagende. Den kobles også tæt sammen med det, der både i mit materiale og i feltet bredere set benævnes 'afstigmatisering', hvilket for eksempel kommer til udtryk i historien ovenfor og dens udpegning af arbejdsgivernes frygt som noget, der skal adresseres i bevægelsen mod et arbejdsmarked. I dele af diskussionen af socialpsykiatriens kvalitet, udvikling og fremtid fylder afstigmatisering meget og udpeges som den nødvendige forudsætning for den medborgergørende bevægelse, der er sat i fokus i dette kapitel. For eksempel udpeges afstigmatisering af Bratbo og Andersen som en nødvendig forudsætning for social inklu-

sion, som igen (med henvisning til WHO) udpeges som en forudsætning for recovery (Bratbo og Andersen 2008). Afstigmatiseringsbegrebet kobles sammen med den rettighedstænkning, som kommer til udtryk i FN's konvention om handicappedes rettigheder (Socialministeriet 2010; Bach Jensen 2008) og åbner for en forståelse af sindslidelse som 'psykosocial handicaps', der kalder på sikring af retten til deltagelse gennem handicapkompenserende ydelser.

Det er ikke denne afhandlings projekt at åbne for analysen af den mangfoldighed af bud på praktisering af afstigmatisering, der findes i de brede diskussioner, der omkranser BotilbUDsnetværket. Den er interessant – ikke mindst i lyset af Danmarks nylige ratificering af FN's handicapkonvention og senest oprettelsen af et nationalt afstigmatiseringsprojekt (www.afstigmatisering.dk). Men i denne sammenhæng trækker jeg den alene frem for at antyde det større landskab hvori 'udvikling mod recovery-orientering' kommer til syne som en medborgergørende bevægelse, der også søger at rette sig mod afstigmatisering.

Afstigmatisering som symbolsk positionsforhandling

På det forrige modul i mit studie lavede jeg en opgave om stigmatisering, og i den forbindelse interviewede jeg tre beboerne på [botilbuddet]. Resultatet af denne her lille interviewundersøgelse var, at dem, der stigmatiserer allermest, faktisk er kommunen, og det mest synlige og markante bevis på det er sygesikringsbeviset. Når man flytter ind på en institution som vores, så skriver man: Hvor flytter du hen? Og så skriver man: [vejnavn, husnummer, postnummer, by]. Når sygesikringskortet så kommer tilbage, så står der [botilbuddets navn], og når folk så går ud i byen og skal vise deres sygesikringsbevis, og folk ser hvad der står; [botilbuddets navn], så får de en lidt anden behandling end de andre der er i køen? Så det synes jeg er en rigtig vigtig årsag til at gå ind i det her. (1. Netværksmøde:27)

I denne lille historie problematiserer en af projektmedarbejderne en kommunal praksis, hvor beboerne på deres bosted får skrevet botilbuddets navn på deres sygesikringsbevis, selvom de ikke selv har skrevet det på formularen til folkeregisteret. Denne symbolske markering af et institutionelt tilhørsforhold kobles sammen med mulighederne for samfundsmæssig deltagelse gennem påstanden om, at botilbuddets navn skaber 'en lidt anden behandling' for beboerne på botilbuddet end for 'de andre i køen'. Historien fortælles som en del af begrundelsen for at gå med i netværket og det udviklingsarbejde, det involverede, og i løbet af projektperioden arbejdede gruppen blandt andet med at få ændret denne kommunale praksis, således at en af projektgruppe medlemmerne på netværkets afsluttende temadag kunne fortælle at

de nu er et sted i processen, hvor hun blot skal sende et brev til folkeregisteret, så får alle beboerne et nyt sygesikringskort, hvor der ikke står Karlebo på. Hvilket har betydning for beboerne, at de føler sig mere som medborgere. (afsluttende temadag:28)

Der sker altså en kobling mellem det at blive synligt forbundet med at bo på botilbud, mødet med lokalsamfundet og oplevelsen af at 'føle sig som medborger'. Og på den baggrund arbejder medarbejderne med at skabe en symbolsk-materiel bevægelse, hvori navnet på botilbuddet fjernes fra beboernes sygesikringskort.

Hvis vi rækker tilbage til fortællingen om at blive en del af miljøet, tilføjes endnu et perspektiv på de afstigmatiserende aspekter af medborgergørelsen. Her beskrives det at 'blive en del af miljøet' som det at

skabe noget og sige 'vi er også en del af miljøet her, vi er også medborgere, ligesom de andre, der går ude i samfundet, vi er ikke isolerede eller skal gemme os for, at vi kan eksistere'.

Her kommer brugen af lokalområdet også til at udgøre en symbolsk bevægelse, der skal kommunikere noget til omverdenen: Vi er en del af dette miljø! Vi skal ikke gå og gemme os for at eksistere! Vi skal være der og være synlige. Det er på en gang en spatial og symbolsk manifestation af retten til at være her som fuldgældende samfundsmedlemmer. En manifestation som bliver udfoldet i denne beskrivelse af, hvordan de som professionelle forsøger at etablere bevægelsen:

Jeg ringede til kommunen og sagde: 'vi vil gerne ud og lave noget frivilligt arbejde. Er der nogle arrangementer, hvor vi kan komme ud og bidrage med et eller andet. Vi kommer der og der fra ,og det vil vi gerne, har I noget?' 'Gud', siger hun så, 'vil I det, er der nogle, der gider lave frivilligt arbejde?' Jeg sendte lige en mail til hende om hvad det er for noget, og hvad er det vi kan byde ind med, og hvad er det, vi er gode til. For det skal jo heller ikke kun være på deres præmisser. Vi skal også kunne komme og sige, vi har nogle skide dygtige beboere, der kan det og det og det, de vil gerne bruge deres ressourcer, frem for at vi hele tiden skal være underlagt, at det er dem, der hele tiden skal bestemme, hvad vi skal gøre. Og der kom et samarbejde i gang. De vender tilbage, de har en masse projekter i kommunen og aktiviteter, som de vil vende tilbage med, som vi så kan se om har interesse, som vi kan se om det er det værd, på den måde. (4. Netværksmøde:19)

At blive deltagende handler her ikke kun om, at beboerne skal ud og være deltagere. Det handler også om samfundets blik på dem, når de gør det. Det kan være derfor, at medarbejderne gennem deres kommunikation med omverdenen (her kommunen) synes at signalere noget bestemt: vi skal kunne komme og sige, at vi har nogle skide dygtige beboere. Det handler ikke om, at

de skal 'have lov' at være med, men om at bruge deres ressourcer. Og kommunen skal heller ikke tro, at det bare kan være på deres præmisser: De kan sige, hvad de har at 'tilbyde' og så kan 'vi' se, om det har interesse.

Fortællingen rummer dermed en implicit korrektion af den måde, kommunen i medarbejdernes øjne opfatter beboerne og botilbuddet, og et forsøg på at skabe en mere 'ressourceorienteret' position til beboerne i deres bevægelse fra isolation til deltagelse. Så selvom den (planlagte) spatielle bevægelse er på sin vis den samme som i beskrivelserne af lokalsamfundsdeltagelse ovenfor: medarbejderne tager initiativer, som skal sikre, at beboerne bliver deltagere i lokalområdet, så rummer fortællingen også en symbolsk forhandling af beboernes position i det samfund, de skal blive deltagere i. En forhandling som det – i det mindste i mit materiale – primært er medarbejderne, der fører på beboernes vegne.

Fra fastlåst på sidelinjen til bidragende deltager

Men det er ikke kun omgivelserne, der udpeges som det, der må forandres, når medborgergørelse og afstigmatisering kobles sammen. Afstigmatisering peger også tilbage på dem, hvis position er til forhandling: beboerne. Som historien om kontakten med kommunen fortæller, så bliver det nemlig vigtigt at kunne sige til kommunen at "vi har nogle skide dygtige beboere, der kan det og det og det, brug deres ressourcer". Dermed lander en del af ansvaret for den vellykkede afstigmatiserende medborgergørelse på beboernes skuldre. For hvis det skal være muligt at etablere dette positionsskift, så må beboerne være med og arbejde på at skabe og praktisere det, man måske kan kalde en 'bidrager-identitet':

Caféen er, sammen med blandt andet etableringen af et firma, en del af en stor bevægelse hen imod at afinstitutionalisere [botilbuddet]. Den skal skabe mulighed for, at beboerne bliver en del af deres lokalsamfund i stedet for at stå fastlåste på sidelinjen med oplevelsen af, ikke at have noget at bidrage med. (Bilag 5:19)

Beboerne skal flytte sig fra at være fastlåste på sidelinjen mod en position som nogen, der 'har noget at bidrage med'. Og i den bevægelse spiller cafeen en central rolle. Jeg vil i de følgende afsnit og kapitler udfolde og diskutere, hvordan cafeen spiller en rolle i medborgergørelsen og med hvilke effekter for hvem. Formålet i denne sammenhæng er blot at vende blikket mod afstigmatiseringen som et fler-ægget, medborgergørende sværd. Det retter sig imod at tilhugge samfundet og den position, mennesker med sindslidelser tilbydes (og ikke tilbydes) i livet udenfor botilbuddets rammer. Men det retter

sig også imod beboerens måder at praktisere sit liv på som hhv. ressourcefuld, aktiv deltager og passiv, ikke-bidragende ikke-deltager. Og endelig retter det sig imod selve bostedet og dets rolle i lokalsamfundet: Fra alene at være en isoleret ø for mennesker med sindslidelser skal også botilbuddet blive aktivt deltagende og bidragende i lokalsamfundet – blive 'en del af miljøet'.

Medborgergørelse: praktisering af forskelle og skillelinjer

I dette kapitel har jeg udfoldet, hvordan 'udvikling mod recovery-orientering' kommer til syne som praktisering af medborgergørelser. I dette sidste afsnit vil jeg sætte fokus på de skillelinjer og forskelle, som skabes, når medborgergørelse bliver den bevægelse, som det sociale arbejde retter sig mod.

De med(borger)gørlige og de umed(borger)gørlige?

Hvad, der regnes som bevægelse, har ikke kun at gøre med de konkrete bevægelser af kroppe fra botilbuddet til fitnesscenteret, arbejdspladsen etc. Disse bliver kun til som bevægelse i den udstrækning, de rummer løftet om en videre bevægelse: mod at gøre det mere, mod at gøre det selv, mod at 'blive klar' til den egentlige bevægelse: recovery-rejsen, og som en del af det: rejsen mod et liv udenfor botilbuddet.

Dette kan forstås i lyset af den opgave, som botilbuddene er sat i verden for at løse – nemlig at yde *individuel støtte* til mennesker, der er udpeget som mennesker med *nedsat funktionsevne*, og som har brug for omfattende social støtte i hverdagen (servicelovens § 81). En opgave som tilbuddene således også er indrettet efter både i relation til selvforståelse, personalesammensætning, rumlig indretning, arbejdsforhold etc. På den måde bliver den medborgergørende bevægelse, når den søges skabt med afsæt i et botilbud, – også formet af de materielle-diskursive praksisser, som følger med 'opgaven'.

Dermed tegner 'medborgergørelsen', som den kommer til syne i recovery-orienteringen af botilbuddene - også en potentiel stratificering af beboerne, som løber langs deres praktisering af medborgerskab og deltagelse. Imellem de med(borger)gørlige og de der ikke er det, hvor et centralt spørgsmål bliver, som en af projektmedarbejderne formulerer det:

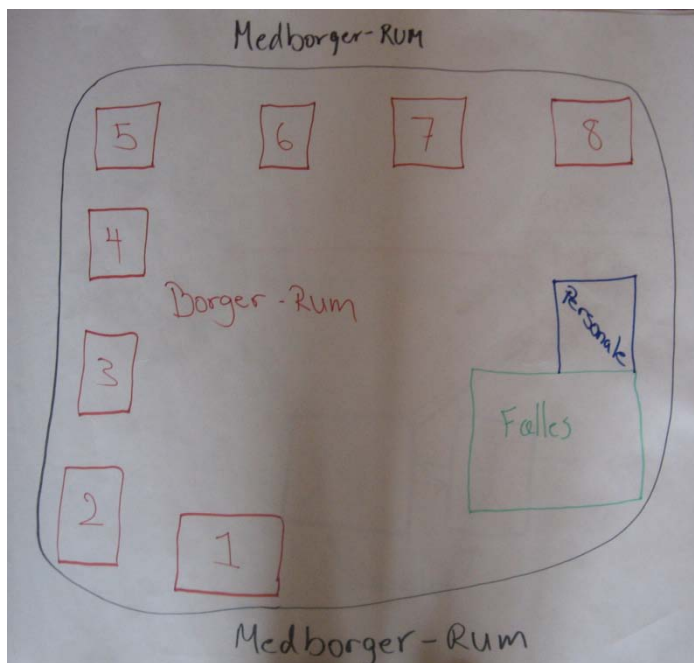
hvordan de skal "sælge" beboerne til lokalområdet, og hvordan de får dannet brobygning til virksomhederne. Det næste er, hvad de gør med de beboere

som ikke er så langt i deres recoveryproces, og ”er det ok ikke at nå alle?” (1. net-værksmøde:60)

I den refleksion ligger der et blik for, at medborgergørelsen også udgrænser nogen, dette er dog en erkendelse, der aldrig kommer i centrum for dem, der er ’med på beatet’. Der er altså nogen, der ikke bliver ’nået’, og det er vanskeligt for botilbuddene at adressere dette spørgsmål i forandringsprocesser, der retter sig imod at recovery-orientere indsatsen.

Indenfor/udenfor – en plastisk figur

En af de effekter, det ser ud til at have på praktiseringen af medborgergørelser, handler om den materielle-diskursive etablering af ’indenfor’ og ’udenfor’. For med passivitet/aktivitet og isolerethed/deltagelse som de konstituerende forskelssætninger gør medborgergørelsen det vigtigt for botilbuddene at kunne skabe bevægelse *ud*. Jeg vil argumentere for, at medborgergørelsen dermed kommer til at blive praktiseret rundt om en materiel-diskursiv dikotomi, hvor botilbuddet og livet dér kommer til syne som noget negativt væsensforskelligt fra samfundet udenfor, og det liv der leves dér. Men måske, i lyset af den ovenstående problematik om dem der ikke bliver ’nået’, er det ikke en entydig og fast figur – snarere tværtimod ser det ud til at fungere som en plastisk figur, hvor demarkationslinjen mellem ’indenfor’ og ’udenfor’ flytter sig, og relationen mellem dem er bundet til de konkrete praksisser, de er indlejret i. I historien om at blive en del af nærmiljøet forbindes ’indenfor’ med beboernes lejligheder, mens ’udenfor’ trækker en linje imellem de offentligt tilgængelige tilbud i lokalområdet: svømmehallen, fitnesscenteret osv. Noget tilsvarende gør sig gældende i historien om musikfestivalen, selvom festivalen ikke er lokalmiljø i snæver forstand. Et andet sted i materialet illustreres dikotomien således på en tegning, der illustrerer et af botilbuddenes forskellige ’rum’:

Her er botilbuddet tegnet næsten som et afgrænset, lukket rum – ’borger-rummet’ – mens alt det udenfor murene betegnes ’medborgerrummet’.

(forskerpositionerende note)

Det er nærliggende at overveje min og netværkets delagtighed i denne tegnings tilblivelse. Samarbejdet i projekt Botilbud er som beskrevet formuleret rundt om et fokus på medborgerskab og deltagelse. Er det for at imødekomme de succeskriterier, der ligger indbygget heri, at projektmedarbejderne beskriver sig selv i termer af ’medborgerhed’ og ’ikke-medborgerhed’. Er det for at kunne komme til syne som succesfulde indenfor dette projekts rammer, at de placerer medborgerrummet så tæt på gadedøren, at de kan få øje på realistiske og succesfulde forandringer? Det rummer nok en del af denne tegnings mulighedsbetingelser. Men kun i den udstrækning at projektgruppen og bostedet samtidig identificerer sig med disse af projektet udstukne succeskriterier og faktisk ønsker at blive synlige som succesfulde inden for rammen. Og kun i den udstrækning at succeskriterierne er genkendelige som centrale parametre udenfor projektets lokale etablering af godt/dårligt.

Dermed skabes et billede af at grænsen mellem det isolerede indenfor og det deltagende udenfor trækkes ved botilbuddets hoveddør. Når den åbnes, træder beboeren ud i ’samfundet’. Indenfor er man ’borger’ – hvilket i denne

sammenhæng beskrives som det begreb, der har erstattet begrebet 'bruger' – som igen erstattede begrebet 'klient' for år tilbage. Lidt råt oversat kan 'borger' i denne sammenhæng således forstås som en person, der bliver til og forstås i relation til et hjælpesystem – som objekt for dette hjælpesystem.

I det konkrete botilbud er det, der ligger lige udenfor botilbuddet, en række andre socialpsykiatriske tilbud – et værested, en gruppe støtteboliger etc. – og med denne demarkationslinje bliver de således til en del af 'medborgerrummet'. Det er det, der gør det muligt i citatet ovenfor at referere til 'en ven der bor udenfor i medborgerrummet – i nogle støtteboliger'. På den måde etableres forestillingen om et 'medborgerrum' som en plastisk størrelse, hvis grænse til ikke-medborgerrummet flytter sig sammen med det, der regnes for udfordringen og det, der ses som den mulige succes. For i dette projekt (såvel som i mange tilsvarende botilbud) er den umiddelbare og presserende udfordring formuleret som et spørgsmål om, hvordan man overhovedet får beboerne til at bevæge sig udenfor den hoveddør, eller for den sags skyld: ud af deres personlige bolig inde i botilbuddet. Dette kommer for eksempel til udtryk i denne beboer-fortælling fra mit besøg på bostedet:

Han fortæller, at han har to faste aftaler med personalet om dagen. En om morgenen og en om aftenen. ”Men om aftenen skal jeg komme ud og tage en smøg først. Så går de med ind, hvis der er noget, jeg har brug for at tale om”. Han fortæller, at han godt kunne tænke sig at have aftenaftalen på værelset også. Han siger: 'jeg kan godt lide at være hos mig selv men de vil gerne have mig ud' Han kigger på Jens, som smiler og nikker: 'ja, det er rigtigt, vi tror det vil være godt, hvis du også kommer ud indimellem'. (Besøg hos beboere:34)

Denne fortælling om helst at ville være hjemme og om medarbejdere, der aktivt arbejder med blot at få dem ud af deres lejlighed, går igen – ikke kun på dette bosted, men i forskellig grad hos dem alle.

På den ene side er der altså det, der er formuleret som 'opgaven' i rehabiliteringsarbejdet: at medborgergøre beboerne, så de bevæger sig i retning mod deltagelse og aktivitet i samfundet udenfor botilbuddet. På den anden side er der den daglige udfordring (som er skabt af den første): hvordan får vi beboerne på vores bosted til at bevæge sig ud over dørtærsklen – på deres lejlighed og helst også videre ud ad hoveddøren. I dette gab skabes en figur, hvor grænsen mellem 'indenfor' og 'udenfor', og mellem 'isolation' og 'deltagelse' bliver plastisk og indrettes efter, hvor det er muligt at få øje på succes.

Når for eksempel projektmedarbejderne på dette bosted markerer grænsen mellem 'indenfor' (i borgerrummet) og 'udenfor' (i medborgerrummet) ved

botilbuddets hoveddør, bliver det muligt for dem at planlægge dette 'miniprojekt' i projektet, som kan inkluderes i det medborgergørende arbejde:

Det rum, som er ved at forandre sig med vores lille 'mini-projekt', er [gård]rummet mellem [værestedet] og [botilbuddet]. Peter skal tjene penge. Det kan ske i forbindelse med Rosa, som er "madmor". Det skal ikke se ud, som det gør nu. Det skal indrettes, så det bliver hyggeligt. Så skal de finde ud af, hvad de skal lave og, hvad de skal sælge – derefter skal de købe ind til det og så producere. Så skal han annoncere (lave åbningstider osv.) til [de omkringliggende socialpsykiatriske tilbud]. Han har ikke nogen ambitioner om at annoncere til nogen udenfor – det er et internt kundeforum. (3. netværksmøde:16)

I forbindelse med at gruppen præsenterede tegningen ovenfor, kobledes de dette projekt til bevægelsen fra borgerrum til medborgerrum:

Man kunne bryde ud af denne her ramme ved at gå ud i et medborgerrum meget tæt på. Der ligger et aktivitetshus herovre og udenfor det, er der borde og bænke, hvor han vil kunne sælge boller, the, kaffe og kage for at tjene nogle penge. Simpelthen gå inde fra en lejlighed over i fællesrummet og ud af døren her. (4. netværksmøde:14)

Beboeren skal altså – sammen med 'madmor' (som også er beboerens kontaktperson) – lave en 'café' i det gårdrum, der ligger imellem botilbuddet, værestedet, støtteboligerne osv., men som definatorisk, som tegningen illustrerer, er blevet gjort til en del af medborgerrummet.

For et umiddelbart udefrakommende blik kan det synes absurd, at et cafeprojekt, hvis kunder alene er andre socialpsykiatriske brugere, kan beskrives som et projekt, der repræsenterer en bevægelse ud i 'samfundet udenfor'. Men projektideen er født ud af et interview med brugeren, hvor der er blevet spurgt til beboerens drømme om et liv ud over botilbuddets ramme (4. netværksmøde:14). På baggrund af interviewet har medarbejderne forsøgt at få øje på, hvor kimen til deltagelse kunne være. De har så at sige forsøgt at skabe et møde mellem brugerens (på anmodning) formulerede drøm: at tjene penge, med deres medborgergørende opgave/ideal. Og ved at flytte 'medborgerrummet' helt tæt det, de kan få øje på som realistisk for beboeren at bevæge sig ud i, åbner de muligheden for en potentiel succes – muligheden for at "kunne bryde ud af den her ramme". For som en af projektmedarbejderne sagde: "Nu starter vi her – det er den ramme beboeren kan forstå" (3. netværksmøde:16). Og på spørgsmålet om hvordan det rækker ud over botilbuddets rammer, svarer gruppen at projektet må ses som et frø – en kim til noget, der kan vokse (ibid.).

Projektideen kommer muligvis ikke for den udenforstående til syne som en del af en medborgergørende ud-af-botilbuddet-ud-i-samfundet bevægelse. Alligevel må den forstås som et forsøg på at svare på det samme spørgsmål, som dem der arbejder med at placere alle deres aktiviteter ude i 'det rigtige' samfund svarer på : Nemlig spørgsmålet om hvordan botilbuddene kan blive de medborgergørende steder, som det med rehabiliteringsdiskursen er blevet afgørende at være, hvis man vil kunne komme til syne som et dygtigt sted.

Det samme gør sig i øvrigt gældende i et af de andre botilbuds forandringsprojekter, som jeg vil vende mere udfoldet tilbage til i næste kapitel. Her skal blot nævnes projektets baggrund for at vise, hvordan det også etablerer indenfor/udenfor som et plastisk begreb. På dette botilbud havde de fra starten af projektperioden planer om at skabe udviklinger, der rettede sig imod at skabe aktive forbindelser til lokalmiljøet. De arbejdede med et fokus på 'naboskab', som handlede om:

at engagere sig i kulturnatten eller måske komme til byens festuge og præsentere sig som et eller andet, eller at begynde at sælge noget i byen (4. Netværksmøde:6).

Lidt som i kapitlets første eksempel ville de altså gerne skabe et projekt, der fremmede beboernes lokalsamfundsdeltagelse. Men efter at have interviewet en række beboere justerede de disse planer:

Omkring det med lokalmiljøet, så var der ikke nogen af beboerne, som var interesseret i at have noget med deres naboer at gøre. En følte at hun ville blive mere udstillet og stigmatiseret ved at have denne kontakt. Beboerne gik ikke "længere ud" end til at tale om kontakt til højst det lokale værested eller familien, og talte slet ikke noget om at have noget at gøre med selve lokalmiljøet. (2. Netværksmøde:5)

Gruppen besluttede på baggrund af interviewene, at de stadig ville fokusere på 'naboskab', men at det ikke længere skulle handle om naboskab med de andre beboere i lokalområdet:

interviewene viste, at beboernes forståelse af nærmiljø og naboskab var det, der handlede om dem, de boede dør om dør med – ikke om lokalsamfundet. De havde svært ved at tænke udover institutionen. De vil derfor tage afsæt i det fællesskab og naboskab, der er på bostedet i første omgang (3. netværksmøde:4)

Det, der er interessant i denne sammenhæng, er at begrebet 'naboskab' skifter betydning gennem processen: fra at pege ud af botilbuddet mod deltagelse i lokalsamfundets aktiviteter til at blive fokuseret mod det nære naboskab inden for botilbuddets fysiske og sociale rammer. Men som i historien om Peter

er det ikke tilstrækkeligt at forstå det som en opgivelse af drømmen om deltagelse og en tilbagevenden til et entydigt 'indenfor'. Tværtimod siger medarbejderen i citatet ovenfor, at de vil fokusere på det nære fællesskab og naboskab i første omgang. Som jeg vil udfolde videre i næste kapitel, så virker denne plastiske brug af ude/inde og deltagelse/isolation ikke som en opgivelse af eller en fjernelse fra recovery-orienteringens succeskriterier, men snarere som et forsøg på at komme til syne som succesfuld inden for rammerne af disse.

KAPITEL 6:

Rigtiggørelser

Miljøet og kulturen skal ændres, fordi det er så dejlig beskyttet(4. netværks-møde:17)

Den bemærkning faldt til et netværksmøde hvor vi havde inviteret en række gæster til at udfordre projekterne. Kommentaren rettede sig specifikt mod et af projekterne men indrammer meget fint den forandringsopgave, som bliver formuleret af og til botilbuddene, hvis de vil komme til syne som succesfulde recovery-orienterede steder. De skal forandres som organisationer, som fysiske steder og som (faglige) kulturer på en måde, så de bliver mindre beskyttende og (dermed) skaber en bevægelse i beboernes liv imod medborgerskab og deltagelse i samfundslivet.

I dette kapitel skal vi se nærmere på praktiseringen af 'udvikling mod recovery-orientering', som den kommer til syne i botilbuddenes forsøg på at ændre det sociale arbejde. Jeg vil argumentere for, at de, tværs igennem deres store forskelligheder, var fælles om en retning – eller intenderet retning – som de alle var enige om, var recovery-orienteret: At bevæge sig fra det beskyttende, institutionelle og lukkede mod, det jeg vælger at kalde 'rigtiggjorte' steder, hvis eksistensberettigelse er at skabe (mulighed for) udvikling imod det rigtigt rigtige samfundsliv. Jeg vil vise, hvordan disse (forsøg på) rigtiggørelser bliver praktiseret og på den måde virker formende på botilbuddenes praksis, organisering og rumlige indretning.

Tre projekter – en fælles retningspil?

På tværs af det empiriske materiale og på tværs af de tre relativt forskellige udviklingsprojekter kommer de konkrete forandringer – og drømmene om fremtidige forandringer – til syne som et ønske om en diskursiv-materiel-spatial bevægelse i botilbuddenes praktisering af socialt arbejde. En bevægelse som skal fremme botilbuddenes evne til medborgerskabelse.

(forskerpositionerende note)

Denne fælles bevægelse kan hverken forstås helt adskilt fra eller helt i lyset af den ramme vi arbejdede med i det videnskabelige netværk. Her var det - af mig - samlende tema 'Psykosocial rehabilitering - fra beboer til medborger', og fokus var - igen af mig - sat på de professionelle måder at indrette arbejdet på, så det kunne understøtte 'veje mod deltagelse i livet udenfor botilbuddene'. Således må de udviklingsfortællinger, der udfoldede sig i netværket, ses som en del af den rammesætning. Omvendt rakte bestræbelserne hos botilbuddene tidsmæssigt ud over det konkrete netværk, og i projektbeskrivelserne blev netværksdeltagelsen formuleret som et ønske om at få støtte til en allerede igangværende proces. Dette indfanger dobbeltheden i tilblivelsen af processen som empiri: jeg har i høj grad og meget aktivt været medskaber af de fortællinger, der blev fortalt via rammesætningen. Men jeg har i lige så høj grad været indskrevet i en bevægelse, som eksisterede før min netværksrammesætning, og som vil fortsætte efter. Med disse analyser - og med diskussionerne i netværket - er det mit ønske at bidrage til og påvirke den bevægelse

En af projektgrupperne skrev således i deres indledende projektbeskrivelse, at botilbuddets overordnede mål for 2009 var:

1. At afvikle [botilbuddet] som bo - institution
2. At styrke recovery-orienteringen i det psykosociale rehabiliteringsarbejde
3. At styrke partnerskaber og samarbejde i og med lokalmiljøet (ibid.)

Projektgruppens aktiviteter og fortællinger i netværkssamarbejdet kobled sig tæt til disse mål, idet de satte fokus på at skabe

(...)et miljø, hvor brugerne kan opbygge rigtige relationer og have rigtige jobs, og at den kan være platformen til, at de får en plads i samfundet som borgere i samspil med alle andre borgere (Bilag 5:20)

Målet var altså at skabe forandring i botilbuddet som 'miljø', og at forandringerne skulle skabe mulighed for, at brugerne kunne opbygge og indgå i noget mere rigtigt for (dermed?) at blive platform for at få plads i det rigtigt rigtige samfund i samspil med alle andre borgere. Det er især i formuleringer som disse, at jeg har hentet inspirationen til begrebet 'rigtiggørelser', fordi det er her, det bliver spidsformuleret: at 'rigtighed' bliver modbegreb til bo-institutionen (som det urigtige miljø, der skal afvikles), som igen bliver koblet på isolation og ikke-samspil. Men når rigtiggørelser bliver omdrejningspunkt for analysen i dette kapitel og bliver udpeget som en af de centrale bevægelser i den psykosocialt rehabiliterende forandringspraksis, så er det, fordi jeg ser den som en figur, der løber som en samlende strøm igennem alle foran-

dringsbestræbelserne og drømmene for fremtiden - også når de er mindre spidsformulerede end her.

(forskerpositionerende note)

Her er det vigtigt at fastholde, at rigtiggørelser ikke objektivt set løber som en strøm gennem materialet, og at jeg har 'opdaget den'. Tværtimod er det min analytiske konstruktion - det er mig, der navngiver rigtiggørelsen og mig, der kobler forskellige praksisser på dette samlede begreb. Så når jeg siger, at rigtiggørelserne løber som en strøm gennem forandringsbestræbelserne, skal det læses som sådan: at begrebet har givet en ramme for en bestemt konfiguration, som i mine øjne tilbyder et nyt blik på kendte forandringsprocesser. Et blik som jeg igennem kapitlet vil argumentere for og bruge til at sætte forandringsprocesserne i socialpsykiatrien (og måske i det sociale arbejde bredere set) til fornyet (kritisk) diskussion med.

Således beskriver en af de andre projektgrupper deres billede af, hvad det er for en forandring, deres botilbud står på tærsklen til:

Der hvor vi er nu, er der, hvor holdningen er begyndt at ændre sig fra at være et sted, de er resten af deres liv, til at vi kan lave en type udslusning. At vi har nogle boliger, som er lidt mindre støtte i forhold til vores boliger, hvor der er 24-timers støtte. Og at så kan de med tiden få deres egen lejlighed ude i samfundet. Jeg har sådan en kommentar fra en af vores beboere, som siger, at efter at han er flyttet ind, så har han ikke behov for at komme ud mere, fordi hans netværk er her. Det har så resulteret i, at han ikke kommer ud. Han ser ikke så meget andet, som han havde lyst til faktisk, og det er simpelthen fordi, han føler, at han har alting lige ved hånden. Den holdning er vi så begyndt at gøre opmærksom på, at der er også andre muligheder end det. Så vi prøver ligesom at se på, hvilke holdninger vores beboere har til, hvad de vil resten af deres liv. Men vi tager også fat i personalet og siger, hvad er jeres holdning til et netværk. Vi er så der lige nu, hvor vi prøver at interviewe vores beboere og vores kollegaer i forhold til netværksorientering. Det sætter skub i nogle tanker, som vi ikke umiddelbart har tænkt før, fordi dagligdagen den kører, som den kører. (4. Netværksmøde:12f)

Her kobles holdningsændring med organisationsudvikling på en måde, hvor der formuleres en (nærtstående) fremtid, hvor medarbejdernes holdningsændring vil udfolde sig som udviklingen af et nyt tilbud med fokus på udslusning: altså på bevægelsen fra 'at blive her altid' til 'deres egen lejlighed ude i samfundet'. Konkret forsøges forandringen etableret gennem interviews, hvis formål er at sætte skub i nye tanker om 'netværksorientering'. Bostedet skal altså forandres i retning af at blive et 'udslusningssted', som fokuserer på at skabe (rigtige) netværk i beboernes liv. Ikke det netværk som beboeren i for-

tællingen har inde i botilbuddet, og som bliver talt frem som en forhindring for at 'komme ud'. Snarere et netværk som kobler beboerne på verden udenfor, og som på sigt muliggør en udflytning til (rigtige) lejligheder ude i samfundet. Som i den tidligere præsenterede projektgruppe er målet for forandringen altså en organisatorisk, holdningsmæssig og spatial rettet mod det rigtige liv – det liv der ligger udenfor botilbuddet (jfr. Pointen om udenfor/indenfor i sidste kapitel). Men som det fremgår af den sidste projektgruppes forandringsbestræbelser, så praktiseres denne rettet gennem forandringer af det, der finder sted inde i botilbuddet. Det er der – i praktiseringen af det sociale arbejde – at rigtiggørelsen i første omgang må finde sted:

Det første område, og det er sådan set hovedområdet, det er hele [botilbuddets] struktur og kultur. Og det var fordi, at vi tænkte, at vi kan ikke gå ud og skabe medborgerskab og give beboerne ansvar osv., medmindre at vi gik ind og arbejdede på hele den her kultur, der er på [botilbuddet], og det er selvfølgelig medarbejdernes måde at gøre tingene på. Ikke fordi at det er medarbejderne, der har skylden, men det er bare, sådan har systemet været skabt fra starten, og nu er det bare noget andet, der skal skabes. Så det er sådan set hele hovedområdet, det er at ændre fra klient til medborger, eller man kan også sige at gå ind og arbejde med recovery og psykosocial rehabilitering. Så det er at ændre hele den her kultur. (...) i forhold til det store hovedområde, altså [botilbuddets] struktur og kultur, der har vi så haft en fælles temadag for hele huset, alle sammen, hvor der blev arbejdet med begreberne recovery og psykosocial rehabilitering. Der var to gruppearbejder. Det ene gruppearbejde gik på , hvad er det, der klientgør [botilbuddet], altså hvad er det, [botilbuddet] gør for at klientgøre. Og der kom der rigtig mange gode bud på, hvad det er, [botilbuddet] gør, der holder beboerne fast i sådan en klientrolle. Det næste gruppearbejde det handlede om, hvad skal [botilbuddet] så gøre for at skabe dem til medborgere, og der kom der også rigtig mange bud. (4. netværksmøde:6f)

Her præsenterer projektgruppen deres udviklingsprojekt og udpeger botilbuddets 'struktur og kultur' som det primære forandringsobjekt. Målet med den proces, der sættes i gang, er således at udpege 'det der klientgør' og 'det der medborgergør'. Og som jeg har vist i sidste kapitel, så peger medborgergørelserne ideelt set ud af botilbuddet, ud i det 'rigtige' samfund.

Den fælles retningspil i de tre projekter synes således at være: vi skal forandre vores organisationer, vores handlinger, vores holdninger osv., og det skal vi gøre for at skabe en tilnærmelse mellem det liv, der leves (af klienter, beboere, brugere etc.) på bostedet og det liv, der leves (af medborgere) i det almindelige samfund. Et samfund som botilbuddet ikke som udgangspunkt forstås som en del af eller minder om – måske snarere tværtimod beskrives det som

et sted, der holder klienterne fast i på sidelinjen, i klientrollen, i det isolerede liv osv.

Pointen er, at botilbuddene – trods deres store forskelle, er fælles om at ville en rigtiggørelse af institutionerne og (derigennem) af livet. Dette understreges yderligere af, at denne 'rigtiggørelse' i netværket fungerede som den positive ende af den skala, hvorudfra botilbuddene bedømte sig selv og hinanden. En skala hvor 'institutionel' udgjorde den modsatte ende af skalaen. Det var den skala, der gjorde det muligt for deltagerne i netværket at udbryde: "wauw, hvor I nået langt", til det bosted i gruppen som tydeligst og mest radikalt arbejdede med at omskabe sig til en platform for at få rigtige relationer, rigtige jobs og et liv blandt andre (med)borgere. Og det var den skala, som gjorde det muligt for en pårørende, som var inviteret til sparringsmøde i netværket, at sætte ord på denne placering af et af de andre botilbud i gruppen:

Jeg er bange for, at det sander til. Beboerne har en tryghed og ønsker ikke noget udenfor. Det er en meget svær opgave at få det til at virke. Men jeg håber, at I kan gøre det (4. netværksmøde:17).

Det er jo på mange måder svært at være uenig i: at det er bedre at skabe deltagelse end at sande til. At klientgørelse er værre end medborgergørelse. Måske netop derfor forekommer det umiddelbart naturligt og rigtigt at arbejde med forandringer, der i deres ultimative form kan formuleres som en 'afvikling af botilbuddet som boinstitution'. I de følgende afsnit vil jeg gå lidt tættere på de konkrete praktiseringer af det, jeg har valgt at betegne rigtiggørelser af og i botilbuddene.

Rigtiggørelser af (og i) botilbuddet som hjem

[Botilbuddet] er som et helt almindeligt hjem. Der bliver holdt fester og fejret fødselsdag ligesom alle andre steder. Hver beboer har sin egen bolig. Der er tid og plads til motion og styrkeøvelser. Der er mulighed for at udfordre og udvikle nye sider af sig selv gennem en vifte af tilbud

Sådan beskriver et af botilbuddene sig selv på deres hjemmeside. Det er som et helt almindeligt hjem med fester og fødselsdage ligesom alle andre steder. Beskrivelsen er interessant, fordi den sprogligt indrammer den dobbelthed, som indkredser et centralt og paradoksalt ideal i praktiseringen af botilbud: Idealfiguren er at bo i eget hjem, og botilbuddenes berettigelse indenfor rammerne af dette ideal bliver at være som et rigtigt hjem – i mangel af eller

som skridt på vejen mod et rigtigt rigtigt hjem. Som en af projektgrupperne formulerer sig om deres bosted:

Vi har lavet et skisma om det gode hjem, derfor vil de ikke ud – de har det for godt derhjemme. (4. Netværksmøde:16)

Bostederne skal altså være et helt almindeligt hjem. Men ikke for at være et sted hvor man kan hvile, høre til, 'have det for godt', se sin fremtid etc. De skal være hjem, fordi de skal være platform for den videre bevægelse ud imod et rigtigt hjem.

På den måde kommer praktiseringen af en recovery-orienterende udvikling til syne som et ideal om at være et rigtigt hjem; men vel at mærke ikke hjem på en måde så beboerne får lyst til at blive boende. For som der står i Videnscenter for Socialpsykiatri rapport "Udflytning fra Botilbud"¹⁴:

Har botilbuddene integreret recovery tænkningen sådan, at det kommer til udtryk i det faglige arbejde med at understøtte recovery processer inklusive udflytningsforløb? Er der tale om et flow i § 92 tilbuddene eller en tilsanding? Dvs. flytter beboerne efter en periode i botilbuddene, eller bliver der tale om et permanent ophold? (Hjort Andersen og Sørensen 2006:7)

Her kobles 'recovery-tænkning' altså sammen med 'flow', mens 'permanent ophold' i det, der altså skal være beboerens eget hjem, betegnes 'tilsanding'. Og senere svarer de selv på spørgsmålene:

De gode erfaringer opstår typisk der, hvor bostedet har været i stand til at håndtere det dilemma, der er i at arbejde konkret med udflytning som mål samtidig med at arbejde med botilbuddet som eget hjem (Hjort Andersen og Sørensen 2006:18)

Man skal altså, for at kunne komme til syne som et succesfuldt botilbud, kunne arbejde med botilbuddet som et rigtigt hjem – men på en måde der har udflytning som mål. På den måde kommer botilbuddet som hjem til at indeholde et paradoks: det er vigtigt at være et rigtigt hjem, som beskrivelsen i afsnittets indledende citat signalerer. Men det må ikke blive så rigtigt et hjem, at beboerne 'sander til' og ikke vil ud i den rigtigt rigtige verden.

Måske derfor ser den indledende beskrivelse af 'et helt almindeligt hjem' ud, som den gør. Der holdes fødselsdage og fester, og hver enkelt har 'sit eget'. Men nok så vigtigt så er hjemmet et arnested for udvikling: der dyrkes moti-

¹⁴ Rapporten er skrevet før revisionen af serviceloven i forbindelse med strukturreformen i 2007. Det der den gang hed § 92 tilbud svarer til det der i dag hedder § 108 tilbud.

on, der udvikles nye sider af sig selv, og der er 'en vifte af tilbud' hvor igennem, man kan udfordre og udvikle sig.

'Nu er det en beboerforening..'

Idealet om at hjemgøre botilbuddet bliver spidsformuleret af en af projekt-grupperne, som på første netværksmøde fortæller, at de hos dem er i færd med at forvandle sig fra et botilbud til en boligforening. Fortællingen er en del af det utopiske fremtidsbillede, jeg har bedt alle grupper om at tegne med afsæt i opgaven: tegn livet i botilbuddet som det ser ud, når jeres projekt er blevet en bragende succes. På deres tegning sætter gruppen botilbuddet i centrum for en vifte af elementer, der (utopisk set) er skabt og/eller forandret i projektperioden, og fortæller at:

Det er nu en beboerforening og ikke et bosted. (...) Fra "Hjortevænget" til "Hjortevangsvej 50-100" (1. Netværksmøde:30f)

Praktiseringen af 'udvikling mod recovery-orientering' kommer altså her til syne som en drøm og en plan om at ophæve bostedet gennem en forandring af de samme bygningers betegnelse og juridiske status. Den juridiske status handler om, at det fysiske sted ikke længere skal være et § 107 tilbud, men i stedet have status som en almindelig boligforening, hvor beboerne i de enkelte lejligheder får individuel støtte efter servicelovens § 85 (1. Netværksmøde:41). Men også spørgsmålet om betegnelse har en betydning – hvilket relaterer sig til idealet om at gå fra at være institution til at bo i eget hjem. For både her og i andre af projekterne er medarbejderne optaget af det 'label' – og dermed også stigma – der knytter sig til at bo på botilbud. Derfor bliver det trukket frem som væsentligt, at beboerne nu får deres egen adresse (Hjortevangsvej 50-100) frem for at skulle opgive en adresse til omverdenen, som placerer dem på et socialpsykiatrisk bosted.

I den nærmere beskrivelse af 'hvad etableringen af en boligforening vil få for konsekvenser i den daglige praksis, fortæller gruppen at:

Hvis der ville være beslutninger om ændringer på eksempelvis fællesarealet, så ville dette blive kommunikeret videre til beboerne via sedler som i enhver anden beboerforening. Der skal være og arbejdes med demokrati (1. netværksmøde:30).

Rigtiggørelsen af botilbuddet som hjem gennem etablering af en beboerforening kommer altså i denne sammenhæng til syne som et spørgsmål om interne beslutningsprocedurer og kommunikationsformer. Der skal 'være og arbejdes med demokrati' og beslutninger om fællesområderne skal kommuni-

keres skriftligt direkte til beboernes postkasser 'som i enhver anden beboerforening'. På den måde knyttes det fysiske og organisatoriske sted, som er beboernes hjem, til en anden metafor end botilbudsmetaforen, der som beskrevet tidligere i kapitlet er hårdt belastet i rehabiliteringsdiskursen.

Men etableringen af en boligforening er ikke en forandring af botilbuddets midlertidighed. Som afsæt er botilbuddet nemlig et midlertidigt tilbud under servicelovens § 107 og 'kontrakten', når en ny beboer flytter ind, er, at han eller hun skal videre i livet indenfor en 5-års periode. Den forståelse, af hvad det betyder at have Hjortevænget som 'hjem', stod intakt – også ved netværkets afslutning. Endvidere rummer begrebet 'permanent' bolig negative konnotationer, idet det som nævnt ovenfor kobles til begreber som 'tilsanding' og manglende 'flow'. Men ideen om at lave en boligforening vækker alligevel følgende forhåbninger hos en af beboerne i botilbuddet:

Han fortæller, at det har været godt med de gode mennesker, der bor her. (...) Jeg spørger, hvor han tror, han er om 5 år, og hvordan hans liv så ser ud. Han siger: 'mine forældre synes, at jeg skal flytte til et andet bosted, når jeg flytter herfra. De synes ikke, jeg er klar til at flytte for mig selv'. (...) måske har jeg en uddannelse – 5 år er jo lang tid. Jeg kan have kone og børn til den tid. (...) 'Og nu snakker de jo om at lave en boligforening i stedet for Hjortevænget. Jeg er ikke helt sikker på, hvad det betyder, men måske skal man så blive boende. Det ville være ret fedt. Men jeg ved det ikke – der bliver vel et møde på et eller andet tidspunkt, hvor vi får mere at vide. (Besøg hos beboere:26)

Der er to centrale elementer i citatet: For det første er det en fortælling om en beboer, der faktisk oplever at høre til og være positivt knyttet til stedet og de mennesker, der bor der. I den forstand er det en fortælling om et sted, der faktisk opleves som hjem. For det andet er det en fortælling om, hvad boligforeningsmetaforen rummer af billeder – i det mindste for denne beboer – som ikke passer med den institutionelle virkelighed, som botilbuddet også er: Han håber, at når det bliver en boligforening, så bliver det også et sted, hvor man kan blive så længe, man vil, og lige netop det er ikke en mulighed. At det bliver en 'almindelig' boligforening skal ikke betyde, at det bliver en permanent bolig, for så ville forandringen jo netop ikke kunne komme til syne som udvikling imod et recovery-orienteret tilbud.

'Hvis nu medarbejderne trak sig væk...'

På et af de andre botilbud blev der arbejdet med at praktisere 'rigtigt hjem' på en anden måde. Deres forandringsbestrebelse tager afsæt i en problematisering

ring af de organisatoriske, fysiske og kulturelle rammer som en forhindring for at skabe 'egen bolig' for beboerne:

[Botilbuddet] prøver at komme så tæt på begrebet egen bolig som muligt på trods af, at det er en § 108 institution. Simon har mulighed for at bevare følelsen af at bo alene og leve et selvstændigt liv i trygge rammer og samtidig trække på medarbejdernes faglighed, når han har det dårligt. Men for Simon er det svært at bevare følelsen at have sin egen bolig. Han har modtaget sit nye sygesikringskort, og på det står der [botilbuddets navn], selvom han undlod at skrive det på flytteanmeldelsen. Der er ingen tvivl om hvor han bor. Medarbejderne har alle nøgle til Simons lejlighed. Det forventes at Simon er med i en madordning, hvor han på skift med andre beboere skal lave mad til alle. Det vil sige ca. 15 personer. Rent fysisk ligger Simons værelse med bad helt op af medarbejderkontoret. På kontoret møder medarbejderne op, når de har 'vagt', og her står de fleste 'dialog bøger' for hver enkelt beboer. (Bilag 5:29)

Der er en række forskellige problematiseringer i dette citat fra projektgruppens afsluttende artikel, hvor de med en fiktiv beboer som eksempel forsøger at indramme det, de gerne ville forandre. Det, der er centralt for denne sammenhæng, er, at botilbuddet formulerer et mål om at være beboernes egen bolig, hvor de kan leve et selvstændigt liv. Men det forhindres af en række forhold, som gør det til noget andet end et eget hjem: at botilbuddets navn kommer på sygesikringskortet, at medarbejderne har nøgle til lejlighederne – som i realiteten er et værelse med bad; at der er forventning om deltagelse i en fælles mad ordning og, at der midt i 'hjemmet' ligger et medarbejderkontor. Det er dette sidste: medarbejdernes tilstedeværelse i det, der for medarbejderne ideelt set skulle være beboernes hjem, som jeg vil sætte fokus på i dette afsnit. For i projektperioden arbejdede projektgruppen (sammen med kollegaerne på botilbuddet) med at skabe forandringer, der kunne remediere medarbejdertilstedeværelsen som udpeget problem. På et netværksmøde fortalte de denne historie om forandringsprocessen:

Den gode historie er sådan set oven i en hel masse irriterende håndværksarbejde, her inden jul skulle stuens kontor moderniseres, og i den forbindelse så tænkte jeg, at det måske kunne være en rigtig god idé at prøve at trække medarbejderne ud fra afdelingen, ud fra etagen (...). Det var simpelthen med henblik på det område, der hedder naboskab og socialisering [peger på en planche hvor der blandt andet er skrevet 'naboskab og socialisering']. At det kunne jo godt være, at det kunne invitere til det. Hvis nu medarbejderne trak sig væk, så kunne det være, at vi kunne provokere lidt af det her, i forhold til beboerne i mellem hinanden. Nu er vi jo sammen med dem hele tiden og de første de går til, det er medarbejderne. Så når nu vi ikke var der, så kunne det være at de begyndte at gå til hinanden i stedet for. (4. Netværksmøde:9)

Sådan fortæller en projektmedarbejder om en del af deres udviklingsprojekt. I fortællingen knyttes den konkrete forandring – at medarbejderne trækker sig væk fra fællesområderne, der hvor beboerne bor – med det formål at skabe ’naboskab og socialisering’ i gruppen af beboere. Denne sammenknytning sker gennem en problematisering af relationerne på fællesarealerne, som det er nu: beboerne relaterer sig (for) meget til medarbejderne og (for) lidt til hinanden. Problematiseringen er dobbelt, idet den retter sig imod rollefordelingen mellem beboerne og medarbejderne og de magtstrukturer, som den ses som et udtryk for:

Marie: Det er sådan en gammel institution, at det er svært at slippe den gamle rollefordeling. Det kan for eksempel være en kop, der ikke bliver fjernet, hvis medarbejderen ikke gør det. Processen der skal startes er, at det langsomt skal forandres. Det sker ikke med det samme.

René: Hvad er formålet?

Karen: Magtstrukturer der skal forandres. (3. Netværksmøde:17f)

Her bliver praktiseringen af et ’rigtigt hjem’ altså knyttet til det, at beboerne har deres hjem i fred for medarbejderne, og at de (dermed) begynder at bruge hinanden frem for de professionelle i det daglige. Og som en central del af det bliver rigtiggørelsen af botilbuddet som hjem knyttet til magt og ansvar: som noget der skal flyttes fra medarbejdernes til beboernes bord. Forandringen rummer et forsøg på at svare på problematiseringen af magtrelationerne og ansvarsfordelingen: Hvis vi som medarbejdere nu helt forsvinder fra fællesarealerne, så begynder de måske at ’gå til hinanden’ i stedet for. Derfor flytter de i en forsøgsperiode deres kontor – som ellers ligger midt på beboelsesgangen, lige overfor det fælles køkken – ud i et rum (multirummet), som ligger udenfor beboernes beboelsesområde (men stadig inde i huset).

Denne spatielle bevægelse: at flytte medarbejdernes kontor ud af de områder, hvor beboerne har deres hjem, markerer blandt andet en bevægelse i, hvad beboernes hjem er. Gennem den fysiske forandring af medarbejdernes bevægelser i botilbudsrummet markeres forsøgsvist en ny demarkationslinje mellem beboernes hjem og den arbejdsplads, som botilbuddet udgør. Fra at være til stede på fællesarealerne hele tiden trækker de sig nu fysisk tilbage og kommer alene på besøg, når de har aftaler med beboere. Fra at være en tilstedeværende del af hverdagslivet i botilbuddet skal de nu være gæster i det ’hjem,’ de med bevægelsen forsøger at etablere.

Men forandringen er ikke kun en bevægelse af medarbejderne. Tværtimod er det måske primære formål at skabe en forandring for og (især) hos beboerne:

Karen: Beboerne må tage noget ansvar, som de ikke har gjort før, da det var mere 'plejehjemsagtigt'. En anden dialog betyder et andet ansvar. Man skal ikke gøre det, fordi man bliver bedt om det, men fordi det er et fælles ansvar.

(...)

Marie: Det kan være, at der begynder at komme en selvjustits. Der er ingen konsekvenser for den enkelte – men når der kommer en anden beboer og skælder ud over at koppen stadig står der, kan det motivere beboeren til at rydde op efter sig selv.(3. Netværksmøde:18)

Det, der forsøges skabt med den spacialt-relationelle forandring – at medarbejderne trækker sig fra hverdagslivet på afdelingen, er altså et hjem i betydningen et sted, hvor det er beboerne, der tager ansvar over hverdagen. Hjemgørelsen er således en integreret del af den pædagogiske opgave: at skabe ansvar frem for 'plejehjemsagtig', institutionaliseret adfærd. Når medarbejderne trækker sig, flyttes denne opgave fra at være noget, der udspiller sig mellem medarbejdere og beboere, til at være noget, medarbejderne håber, vil kunne finde sted som en proces, der sker i relationen mellem beboerne inden for rammerne af deres 'fælles hjem'. De skal udvikle selvjustits og begynde at rydde op, fordi det er deres bofæller frem for medarbejderne, der 'skælder ud'. Der tegner sig således en forandring af mulighedsrummet for beboerne, hvor de gennem personalets forsvinden bliver (tvunget til at være) en aktiv del af hinandens udvikling mod selvansvar og selverkendelse:

Og så ville de også kunne... der ville også kunne komme nogle konflikter, nogle lærende konflikter ud af det, der ville komme... de ville også få mere, som sagt fokus på, hvad deres behov er, og hvad de egentlig bruger os til, og hvad de måske også kan bruge hinanden til. Og så også noget socialt, bruge hinanden til noget socialt, som de tidligere har haft meddelt, at det gør de ikke så meget.(2. Netværksmøde:8)

De skal altså lades alene for at skabe lærende konflikter og for at skabe sociale relationer med bofællerne, hvor de kan 'bruge' hinanden frem for medarbejderne. Men også for – der igennem – at skabe en individuel udvikling hos beboerne som projektgruppen håber, vil give beboerne mere 'fokus på deres behov'. Det er således et forsøg på at praktisere rigtiggørelse gennem etableringen af et fælles hjem for beboerne (via en tilbagetrækning af personalet bevægelse i fællesrummene) – men målet i sig selv er ikke at skabe et 'rigtigt' hjem men den (medborgergørende) udvikling, den potentielt kan skabe for beboerne.

Rigtiggørelser af (og i) botilbuddet som bro

I kapitlet om medborgergørelser har jeg vist, hvordan brobygning er en central metafor for de medborgerskabelser, der arbejdes med at få til at finde sted hos og for beboerne. I dette afsnit vil jeg se nærmere på, hvordan idealet om at bygge bro er med til at forme de relationelt-spatielle praksisser i botilbuddet.

Særligt på et af botilbuddene synes brobygning som metafor at blive en central del af praktiseringen af det sociale arbejde. Det gør den blandet andet i kraft af den cafe, som er en integreret del af tilbuddet for de mennesker, der bor i botilbuddet. I deres afsluttende artikel etablerer projektgruppen denne forbindelse mellem det at komme sig og det at etablere cafeen som tilbud:

Recovery – at komme sig efter en sindslidelse – hjælpes på vej af mange forhold, eksempelvis at have et meningsfuldt og lønnet arbejde, at være en del af lokalsamfundet, at have et godt netværk og et selvbillende af, at man er et helt menneske i modsætning til at være reduceret til blot at være psykisk syg. På [navn], et botilbud i [by], blev der i 2007 lavet en café, [cafeens navn] med det formål at sikre beboerne bedre muligheder for at opleve de forhold, der er nævnt ovenfor. (Bilag 5:19)

Det at komme sig forbindes altså blandt andet med muligheden for at blive en del af arbejds- og samfundslivet – at blive medborger. Og det, der skal skabe den mulighed for beboerne på dette botilbud, er cafeen. Man kan sige at cafeen oprettes som den teknologi, der skal medborgergøre (jfr. Sidste kapitels diskussioner af hvad det indebærer). Men hvordan forsøges denne teknologi formet og omformet, så den skaber den ønskede udviklingsmulighed for og hos beboerne? Det er det spørgsmål, jeg forfølger i de kommende afsnit, hvor jeg sætter fokus på cafeen som et sted, der skal være rum for etableringen af rigtige relationer, rigtigt arbejde, rigtige (arbejds)identiteter samt et sted, der skal være en rigtig del af lokalsamfundet.

Rigtige relationer

En af caféens store forcer er, at den fungerer som et socialt samlingssted. Her er beboere og personale sammen på en naturlig måde, uden 'pædagogisme' som den er, når den er værst. 'Pædagogisme' kan skabe kløfter, hvor mennesket med sindslidelsen oplever ikke at blive respekteret som et individ med ressourcer og evner (Bilag 5:21)

Sådan beskriver projektgruppen, hvordan cafeen skal gøre noget ved 'relationerne'. Beboere og personale skal være sammen på en 'naturlig måde' – uden

at det er præget af 'pædagogisme'. De skal altså ikke være 'pædagoger' og 'beboere' sammen men mennesker, der er sammen på en naturlig måde uden kløfter. Også samværet mellem beboere ser ud til at skulle forandres gennem dannelsen af cafe-rummet:

På det tidspunkt var det sådan, at der var 3 teams i huset, hvor der blev lavet mad i 3 forskellige køkkener. Det gik vi fra og sagde, at nu skulle det hele samles omkring cafeen, hvor maden så skulle laves, og hvor beboerne kunne komme og købe deres mad i cafeen. Vi gjorde det ud fra deisen om, at det ikke er nødvendigt for vores beboere at lære at lave mad, det er ikke det, der er det primære her, fordi så er det indenfor noget med noget miljøterapi og det kan vi slet ikke gå ind for overhovedet. Det, der var vigtigt, var at bygge sociale relationer til andre, og det er bl.a. det, man kan gennem cafeen, hvor vi sidder og spiser sammen, hvor de kommer og køber deres mad osv. Både sammen med det pædagogiske personale, men også i én skøn forening, havde jeg nær sagt. Det er udgangspunktet.(4. Netværksmøde:17)

Cafeen skal altså på engang flytte og forandre samværet i de fælles arealer fra at være 'miljøterapi' i mindre 'team' til at skabe ét fælles rum, hvor man kan (lære at) 'bygge sociale relationer'. Her ser det rumlige ud til at blive givet en betydning. Flere gange i beskrivelserne af cafeen lægges der vægt på, at cafeen er indrettet som en almindelig cafe med bar, cafeborde, lækre lamper osv., både som signal til omverdenen, (hvilket jeg vender tilbage til lidt senere) men også som signal til beboerne om, at det ikke er et institutionelt rum men en cafe, hvor man er sammen uden, at der er fokus på sygdom og lidelse:

Caféer er rum, hvor mennesker mødes, og hvor der også er mennesker, man ikke kender. Derfor skal caféen ikke være et sted, hvor man sidder og søger i sine dårligdomme, for det er ikke det, der skal være fokus på, når man møder nye mennesker. Snakken om dårligdomme skal naturligvis tages, men man spørger lige beboeren, om hun har tænkt over, at alle andre kan følge med, når man sidder i caféen. Helst tager man så snakken et andet, mere privat sted (Bilag 5:24)

Cafeer er rum, hvor mennesker mødes, og hvor der også er mennesker, man ikke kender. Sådan beskrives cafeen som et samfundsmæssigt socialt rum – og sådan forsøges cafeen genskabt. Et af målene med at lave en cafe, som ligner en almindelig cafe, er altså at skabe en relationelt-spatialt rum, som inviterer til at være sammen på almindelige måder – ligesom på en almindelig cafe. Der skal ikke 'søbes' i dårligdomme, for hvis man gør det, lærer man ikke at møde mennesker, man ikke kender. Cafeen er altså i denne sammenhæng rigtigtgjort ved at søge at genskabe et bestemt aspekt af 'almindelige cafeer' – nemlig et aspekt der handler om socialt samvær. Ikke blot for at give mulighed for dette sociale samvær og for at få mulighed for at etablere 'rigtige' rela-

tioner, men også for at danne et rum, hvor det kan læres (eller genlæres) af beboere, der netop ellers beskrives som nogle, der ikke kommer på en almindelig cafe; eller som gør det forkert, hvis de gør det:

Hvis du kommer på en café inde i byen og råber op eller er meget uhygiejnisk, så bliver du bedt om at gå, for ellers går de andre kunder. Så det handler om, at vi skal hjælpe beboerne til at agere under de normer, der er i samfundet. Så de kan begå sig, uden at der bliver set skævt til dem (Bilag 5:23f)

Beboerne skal altså ved at komme i cafeen, der er ligesom en almindelig cafe, lære at agere under samfundets normer – og dermed at blive i stand til at bevæge sig i de samfundsmæssige rum, hvor mennesker er sammen og mødes – som fx en cafe. Og igen – lige som det var tilfældet med rigtiggørelsen af botilbuddet som hjem – er formålet ikke først og fremmest de relationer og venskaber, som opstår beboerne imellem – måske snarere tværtimod, som følgende ordveksling antyder:

Karen: det lyder også som om, der er et stort samvær, og det er hyggeligt

Tine: Det er en balance – det skal jo ikke blive for fritidsklubagtigt. De skal jo være selvstændige. (Opfølgende møde:2)

Her foreslår en medarbejder fra en af de andre projektgrupper, at en af kvaliteterne ved det de har skabt på dette botilbud er, at der er skabt stort samvær og hygge. Altså at der er en kvalitet ved de sociale relationer, som er bygget mellem de mennesker, der er der. Det bliver delvist anerkendt af Tine fra dette botilbud, men på en måde, hvor hun fremhæver, at 'samvær' og 'hygge' ikke må blive det primære mål – for så bliver det for 'fritidsklub agtigt'. Det uddybes ikke, hvad det betyder, men det modstilles med et andet begreb: selvstændiggørelse. Det er dét og ikke relationerne indenfor rammen, der er det centrale.

Der tegner sig altså en spatial-relationel-sproglig rigtiggørelse af cafeen og samværet i den, som har til formål at ændre på relationerne imellem beboerne og pædagogerne såvel som beboerne imellem, men ikke for at skabe et stærkt fællesskab eller for at bygge rigtige relationer imellem disse konkrete mennesker. I stedet sker det primært for at understøtte medborgergørelserne og gøre beboerne klar til at indgå i rigtigt rigtige relationer ude i den virkelige verden.

Et rigtigt arbejde

Et andet vigtigt formål med cafeen er, at det skal danne bro til 'et meningsfuldt og lønnet arbejde', som det blev formuleret ovenfor. Dette brobygningsarbejde etableres, som beskrevet i forrige kapitel, ved at gøre cafeen til en brobyggende arbejdsplads. I cafeen arbejder nogle af beboerne fra botilbuddet. Nogle serverer i cafeen, mens andre laver mad i køkkenet. Projektgruppen fremhæver, at når en beboer er ansat i cafeen, får vedkommende titel af medarbejder. De fortæller videre, at de har valgt at skifte det pædagogiske personale ud med rigtige kokke og tjenere, som skal fungere som arbejdsgivere for dem, der arbejder der. Her understreges det at:

de har ikke en pædagogisk baggrund for at kunne gå ind og tage individuelle hensyn 'jamen makker er du på arbejde i dag, så snitter du det, som de andre gør'. Altså, der er ikke nogen hensyn på den måde. (4. Netværksmøde:19)

Der etableres altså en rigtiggørelse af arbejdsgiveren, som den der ikke går ind og tager pædagogiske særhensyn. Også selve ansættelsen af beboeren søges rigtigtgjort:

Hvis en beboer ønsker at komme i gang med beskæftigelse, holdes et møde med beboer, kontaktpersonen og fagmentor (fx kokken). Det fører til en kontrakt med arbejdstid, mål og hensigt. Den ligner på mange måder en normal kontrakt. Den rummer arbejdstider og ansættelsesvilkår og vores forventninger – fx at de skal møde til tiden og, at man ikke bare kan blive væk (3. Netværksmøde:10).

De lægger altså vægt på, at kontrakten er en 'normal kontrakt', og cafemedarbejderne positioneres således som almindeligt ansatte med ansvar for den daglige drift ligesom en almindelig cafe-ansat:

Vi prøver ligesom at sige, at det er på lige fod med de kokke, der er. (...) De er på arbejde alene, de åbner selv kassen, de har en nøgle til pengeskabet. De har de nødvendige ting, for at de kan få en dag til at fungere (4. Netværksmøde:19).

Dette kobles til et ønske om at beboerne opnår en arbejdsidentitet

Netop efter de er begyndt at arbejde, de har fået gang i noget, de har fået en sparring fra én, de kan bruge, så har de oplevelsen af at være noget. Lige pludselig fra at være ingenting, jamen så er de noget. De har en oplevelse af identitet. Det gør også, at *nogle får lyst til at arbejde væk fra [botilbuddet]*, dvs. uden for vores firma (4. Netværksmøde:19, min kursivering).

Det, der skal rigtiggøres, er altså i dette tilfælde arbejdsrelationen, hvilket gøres ved at kopiere virkeligheden udenfor: kontrakter, arbejdsforhold, relationen mellem arbejdsgiver og arbejdstager etc. Men der er et twist i denne rig-

tiggørelse, for formålet med at arbejde i cafeen er netop ikke blot at have et arbejde. Ligesom med rigtiggørelsen af hjemmet er der hele tiden et andet perspektiv på spil – et formål som er med til at skabe en lille vridning af det, der finder sted på cafe-arbejdspladsen. For som projektgruppen afslutter deres beskrivelse af projektet med, så rummer rigtiggørelsen håbet om en bestemt forandring hos beboerne – nemlig at de får lyst til at arbejde udenfor. Målet med at skabe et rigtigt arbejde indenfor rammerne af institutionen er altså, at den rigtighed bringer beboerne videre ud i den 'rigtige' virkelighed, som de søger at kopiere. Og det er ikke nogen lille bevægelse, hvis man skal tage den implicitte problematisering af brugernes liv i citatet ovenfor for pålydende: De skal bringes fra at være ingenting til at være noget, der kan og vil bringes i spil på det ordinære arbejdsmarked. Og det er netop denne grundlæggende problematisering – og de pædagogiske mål og midler der følger, som gør rigtigheden til noget, der forrykker sig fra den virkelighed, den ellers søger at spejle sig i, og dermed bliver til noget andet. Til rigtighed med et formål der rækker ud over sig selv – ind i det rigtigt rigtige.

En rigtig del af lokalmiljøet

Jeg har tidligere beskrevet, hvordan cafeen af medarbejdernes bliver udpeget som et sted, der rumligt er indrettet ligesom en almindelig cafe. På et af mine besøg på bostedet udpegede en af projektmedarbejderne cafeens moderne, smarte indretning: rigtige, små cafeborde, smarte lamper, cafe-disk med barstole foran og sådan nogle glasholdere hvor glassene hænger på hovedet over disken. På den måde bliver indretningen udpeget som noget, der både overfor beboerne og overfor omverdenen signalerer, at dette er en rigtig cafe – ikke blot endnu et værested for mennesker med sindslidelser:

Tine nævner lokalbefolkningens undren over Hjortevængets cafés udseende, kvalitet og priser, der udtrykker, at de havde forventet, at caféen ville være grim og ikke have nogle lækre ting, fordi den bliver drevet af et bosted. Brobygningen udadtil er vigtig, og synet på bostedet skal ændres.(1. netværksmøde:47)

Dette kobles blandt andet sammen med det ideal om afstigmatisering, som er beskrevet i sidste kapitel: cafeen skal ikke blot være en rigtig cafe for beboerne og medarbejderne, den skal også ses og bruges som sådan af lokalbefolkningen, og på den måde bidrage til afstigmatisering og integration. Synet på bostedet skal forandres – for på den måde at flytte synet på dem, der bor der:

(...) noget af det, som jeg blandt andet har fokuseret meget på, er at nedbryde fordomme ude i lokalsamfundet, og det mangler vi i den grad endnu. For der er stadigvæk (...) der var en positiv oplevelse: Der var nogle gæster, der kom ind i caféen og spurgte om det var noget, der kun hørte boligforeningen til – og ikke institutionen?! Læg mærke til ordvalget!!(7. netværksmøde:40)

Caféen skal altså bidrage til at nedbryde fordomme. Den skal skabe et rum, hvor mennesker fra lokalområdet kommer ind og er sammen med mennesker med sindslidelser, bliver betjent af dem etc., men uden at opdage det! Derfor bliver det så positiv en oplevelse, når to gæster spørger, om det hører til boligforeningen, frem for at spørge om det hører til institutionen. Det bliver beviset på, at de på en gang er blevet synlige og usynlige i lokalområdet: synlige som et sted man kan få lyst til at gå ind på cafe, usynlige som et institutionelt sted. Det bliver udfoldet i denne lille fortælling om et andet besøg 'udefra':

Tine fortæller om et par, der har været forbi og har besøgt stedet tilfældigt, hvor hun præsenterede stedet som en cafe og først derefter, hvilken slags cafe det er. "Det var rigtigt spændende – også fordi de beboere, der var der, bagefter sagde: 'de var jo søde'. Det med fordommene går jo begge veje". (2. Netværksmøde:4)

Igen bliver der leget med cafeens status: Den bliver præsenteret som en cafe - selv om rigtiggørelsen lige bagefter bliver annulleret, idet Tine fortæller 'hvilken slags' cafe, det er. Normaliteten bliver flyttet tilbage til den særlige cafe som et sted, der drives af mennesker med sindslidelser. Måske fordi det netop er det, der er deres stolthed: at de kan få 'sådan en slags cafe' til at fremstå som blot 'en cafe'. Det er altså ikke nødvendigvis cafeen, der er bedriften, men selve rigtiggørelsen af noget, der i sit udgangspunkt netop ikke er det.

Men fortællingen rummer også et andet aspekt: Mødet og fordomsnedbrydningen retter sig ikke kun mod omverdenen. Den retter sig i lige så høj grad imod beboerne og deres fordomme over for/frygt i forhold til livet og menneskene 'udenfor'. Når besøget var 'rigtigt spændende', så var det i lige så høj grad, fordi det rykkede ved beboerne og deres billeder af mennesker udenfor botilbuddet. På den måde bliver der med cafeen søgt skabt en scene, hvor det gensidige møde kan finde sted: mødet imellem dem udenfor og dem indenfor. En scene som er rigtigtgjort blandet andet for det mødes skyld: for at de udefrakommende gæster kan komme til at opfatte beboerne med normalitetens briller, og for at stedet kan udgøre den spatialt-relationelle invitation til beboerne om at lære at agere efter 'de normer, der findes i resten af samfundet'. Og at de ved at gøre det (forhåbentlig) bliver opfattet med normalitetens

briller – ikke blot via den rumlige indretning, men også via beboernes måder at agere i rummet på.

Rigtiggørelser som praktisering af forskelle og skillelinjer

De to bevægelser – medborgergørelser og rigtiggørelser - kommer til på samme tid at rumme løftet om (muligheden for) samfundsintegration for beboerne, kritikken af en fortid/nutid og udpegningen af en fremtidig/nutidig opgave for botilbuddet: at medborgergøre gennem rigtiggørelsen af de rammer som medborgergørelsen finder sted i.

Det er især et af botilbuddene i netværket, som har spillet hovedrollen i min analyse af rehabiliteringsarbejds medborgergørende og rigtiggørende bevægelser. Det var hos dem, der var flest af den slags forandringer, som kunne forstås som 'succes' i relation til at arbejde med medborgergørende bevægelser imod samfundsdeltagelse: lokalsamfunds-aktiviteterne, afstigmatisering og brobygningen til arbejdslivet. På den måde blev det også analytisk dem, der fyldte mest, fordi det var der, der var mest på spil. Men selvom de to andre botilbud havde vanskeligere ved at komme til syne som succesfulde i forhold til at skabe veje ud af botilbudslivet, betyder det dog ikke, at det var fordi, de ikke betragtede det som et væsentligt element i det at komme sig. Tværtimod blev det 'succesfulde' botilbuds brobygningsarbejde mødt med et 'wauw – I er virkelig langt'. Det at lykkes med at skabe en bevægelse fra 'beboer' til 'deltager' (i nærmiljøet og i arbejdslivet) bliver altså, når psykosocial rehabilitering tegner målestokken en indikator på at være nået langt. Også for dem der ikke gør det (og dermed placerer sig selv som mindre langt).

Dermed tegner figuren om medborgerskab og deltagelse en streg i det socialpsykiatriske landskab: mellem de, der skaber medborgere og de, der ikke gør. Imellem de, der 'rehabiliterer' og de, der 'sander til'. Mellem de, der 'brobygger' og de, der lukker sig om sig selv. Inden for rammerne af botilbuddet åbner figuren for en skelnen mellem de medarbejdere, der er med på beatet (og tænker ud af botilbuddet) og de, der ikke er det (og fastholder beboerne i botilbudslivet).

(forskerpositionerende note)

Denne streg i sandet positionerer jeg mig som involveret forsker også i forhold til. Med projektets fokus på bevægelsen 'fra beboer til deltager' er jeg med til at bekræfte skillelinjen og - dermed de mulige (eller i det mindste succesgivende) bevægelseslinjer i botilbuddenes udviklingsprojekter. Omvendt er det også netop her, jeg med Projekt Botilbud ønskede at etablere et muligt kritisk blik. Spørgsmålet er, om det lykkedes undervejs, eller om der først nu med afhandlingens analyser kan etableres en sprække i den skillelinje, som jeg undervejs i projektet så blive etableret som skillelinje i netværket mellem 'de progressive' og de 'institutionsagtige' botilbud, men uden at formå at bryde den eller for den sags skyld sætte den i tale i gruppen.

Det betyder, at mit empiriske materiale er rigt på situationer, der rummer denne skillelinje, som jeg ikke forstår som isoleret til, men snarere som reproduceret i netværkssamarbejdet. Omvendt betyder det i et poststrukturalistisk aktionsforskningsperspektiv, at jeg ikke lykkedes med at rammesætte forstyrrelser og åbne for andre måder at forstå og agere i hierarkiet på. Her skal disse analyser og mine diskussioner af dem med bl.a. netværksdeltagerne forstås som et forsøg på at fortsætte den forstyrrende interaktion med feltet ud over netværkssamarbejdets levetid.

KAPITEL 7:

Bevægelsernes institutionelle imperativer

I de foregående to kapitler har jeg haft fokus på, hvad det er, der kommer til syne som 'bevægelse', når idealet er at skabe recovery-orienterede botilbud, og jeg har søgt at indfange praktiseringen af disse bevægelser. Som en del af det har jeg diskuteret, hvordan bevægelserne er med til at skabe skillelinjer mellem succes og fiasko for både botilbud, medarbejdere og beboere.

I dette kapitel vender jeg blikket imod nogle af de institutionelle imperativer, som er indbygget i bevægelserne, og som bevægelserne er bygget op omkring. Hvad er det for måder at være til stede i beboernes liv på, medarbejderne og botilbuddene opfordres til at være (og dermed også: holde op med at være), hvis de vil komme til syne som nogen, der kan understøtte brugernes recoveryprocesser? Intentionen med kapitlet er at åbne for et kritisk blik på de selvfølgeliggjorte skillelinjer, som etableres mellem godt og dårligt pædagogisk arbejde, dygtige og udygtige medarbejdere, recovery-orienterede og opbevaringsagtige botilbud etc. Målet med det er at vise styrken af den hierarkiske orden, som botilbuddene og deres medarbejdere konstant vurderes på og vurderer sig selv og hinanden med; men også at vise hvordan disse skillelinjer ikke kun vedrører botilbuddene, medarbejderne og deres arbejdsindsats, men også indirekte vender blikket mod brugeren og deres måder at agere på.

På de følgende sider vil jeg derfor udfolde fire forskellige (om end forbundne) institutionelle imperativer samt de modsætninger, de er bygget op omkring, som spiller en central rolle, når botilbuddene og deres medarbejdere forsøger at komme til syne som i bevægelse mod en rehabiliterende socialpsykiatri. Jeg vil inddrage den bredere empiri: teoretiske og empiriske forskningsarbejder, praksisrettede policydokumenter og debatindlæg for at antyde det større landskab, som imperativerne trækker på og kan genfindes i. Imperativerne er udledt af det empiriske materiale fra netværket, og fokus er på hvordan de kommer til syne netop her, som lokalt og institutionelt forankrede imperativer. Nogle af imperativerne er bygget op omkring et dikotomisk begrebspar med to poler, mens andre rummer en flerhed af poler, som imperativet er bygget op omkring.

Forsvind!

”Vi må her spørge os selv, om der stadig er levn fra institutionstiden”.

Sådan stod der i et tidligt udkast til den artikel, som en af botilbuddenes projektgrupper skrev ved afslutningen af projekt Botilbud. Spørgsmålet forsvandt sidenhen fra artikel-teksten, men det er alligevel interessant i denne sammenhæng. Det er interessant, fordi det i en enkelt sætning udtrykker den problematiserede nutid og den idealiserede fremtid, som indrammer botilbuddenes arbejde med at komme til syne som nogle, der har kastet fortidens institutionelle åg af sig. For spørgsmålet er kritisk rettet mod nutiden: er der levn fra en tid, som burde være svunden: institutionstiden. Samtidig er det retorisk og selvbesvarende: ja det her der (desværre). Det blev understøjet af den fortælling, som spørgsmålet var en kommentar til, nemlig fortællingen om 'Simon' - en fiktiv beboers hverdag i et botilbud gennemkrydset af institutionelle praksisser (Bilag 5:29). Endelig rummer spørgsmålet det overordnede, diffuse og meget stærke ideal, som arbejdet med at skabe rehabiliterende praksisser i botilbuddene udspiller sig indenfor: idealet om at afskaffe institutionerne. På den måde gennemkrydser dette institutionelle imperativ alle de kommende tre, som kan betragtes som afledte effekter af, at i virkeligheden skulle de hellere ikke være der.

Imperativet er med 'afinstitutionalisering' som overskrift på spil i hele det handicappolitiske felt, og det har været det siden udlægningen af statshospitalerne i 70'erne (Abildtrup og Neidel 2003; Hvalsum 2008). Officielt blev institutionsbegrebet således ophævet med serviceloven i 1998, hvilket i sin snævrreste forstand indebærer, at stedet hvor man bor (i dette tilfælde: Botilbuddet) lovgivningsmæssigt er blevet adskilt fra tildelingen af støtte og hjælp, og at botilbuddet dermed lovgivningsmæssigt betragtes som borgerens hjem, hvori der så kan tildeles støtte (SUS 2002:5). Men i lidt bredere forstand er denne ophævelse samtidig en del af en materiel-diskursiv bevægelse, hvor 'institutionsagtighed' i diffus men omfattende forstand problematiseres og søges forandret, sådan som jeg har vist det i rigtiggørelseskapitlet (ibid.).

Med recovery-orienteringen af socialpsykiatrien får forsvindlimperativet en særlig kraft og betydning, fordi institutionerne bliver udpeget som en væsentlig faktor, der *forhindrer* mennesker i at komme sig af deres sindslidelse (Jensen et al. 2004; Jensen 2008; Bach Jensen 2008). Her bliver ikke mindst botilbuddene udpeget som en problematisk organisering af hjælpen – måske fordi botilbuddenes institutionelle præg træder meget tydeligt frem i kraft af at være steder, hvor mennesker tilbringer hele deres liv i tæt omgang med medarbej-

dere. De udpeges således i særlig grad som tilbud, der risikerer at blive 'reservater' (Hjort Andersen og Sørensen 2006; Tværfagligt Netværk Socialpsykiatri 2010; Socialministeriet 2007). Således hørte jeg i 2009 et oplæg af Jørn Eriksen fra Slotsvænget i Lyngby, der ofte udpeges som en af recovery-orienteringens fyrtårne, hvor han fortalte, at de til beboerne siger: "Grundlæggende tror vi ikke, at det er godt for jer at bo hos os"¹⁵. Et udsagn som meget fint udtrykker det forsvind! Imperativ, som også præger medarbejderne i BotilbUDSnetværket, og deres forsøg på at skabe forandring.

Drømmen om den forsvundne institution

At afinstitutionalisering er en integreret del af bevægelsen (og drømmen om en bevægelse) mod en mere recovery-orienteret tilgang i det sociale arbejde, viser sig måske allertydeligst i de billeder af bostedernes nutid og (ideale) fremtid, som vi arbejdede med på vores første netværksmøde. Her fik alle grupper først til opgave at tegne, først "en tegning som illustrerer hverdagen for beboerne på jeres bosted, som den ser ud nu: hvilke berøringsflader, kontakter og forbindelser rummer den?"(1. Netværksmøde:19). Her tegnede en af grupperne denne tegning (ibid:21):

¹⁵ Min gengivelse af Jørn Eriksens udsagn på workshoppen 'De-institutionalization through joint learning: Recovery knowledge, tools and new roles' under en 'Think-Tank conference' i International Mental Health Collaborating Network (IMHCN), 1.-2. Oktober 2009

Billedet kan læses som en fortælling om botilbuddet, der placerer sig et sted mellem det problematiserende og det virkelighedsrepræsenterende. Det er en meget konkret billedgørelse af det fysiske sted: en bygning i tre etager. Etageopdelingen betydningssættes og trækkes frem som afgørende for beboernes hverdagsliv, hvilket kan forklares med senere beskrivelser af stedet, hvor etagerne beskrives som 'afdelinger' med hver deres kultur. På en etage beskrives det, hvordan rygeloven er skabende for det fælles liv:

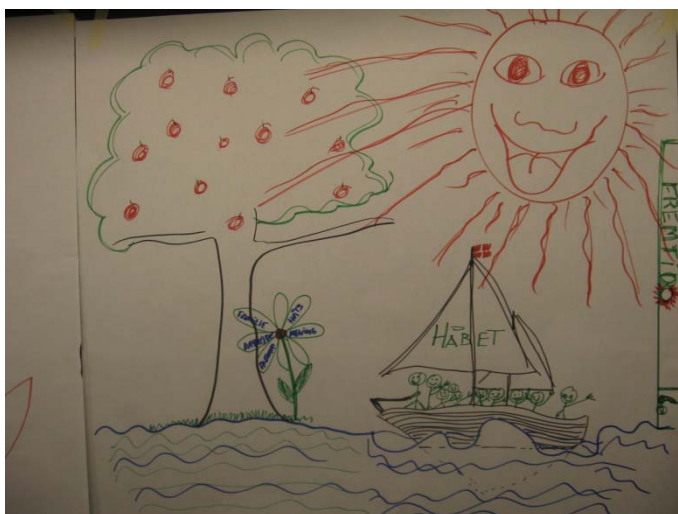
På grund af den nye rygepolitik kom det i går i stuen til håndgemæng mellem tre beboere, - imellem nogle af dem, der håndhæver rygepolitikken og dem, der bryder den. (1. Netværksmøde:21)

På en anden etage er det den fælles madordning samt ombygning af botilbuddet, der trækkes frem som det, der former hvad der sker:

1. sal er her, hvor beboerne kan betale forskellige beløb til kostkassen, alt afhængig af om de vil være fuldgyltige medlemmer af denne kasse, eller om de kun vil drikke kaffe. Over halvdelen har meldt sig ud, for så behøver de ikke at hjælpe med indkøb m.m.. Dette er sket for mange af beboerne som en protest mod det nye tiltag. (...) Der er i gang ved at blive bygget nye udearealer og toiletter, og det påvirker dem. (1. Netværksmøde:21f)

Indholdsmæssigt er beskrivelsen af livet først og fremmest en beskrivelse af et problemfyldt hverdagsliv, som er præget af smerte, protest, håndgemæng, osv. Ydermere er det, der trækkes frem som afgørende for beboernes svære hverdagsliv, ikke deres psykiske lidelse men tværtimod de påvirkninger, der kommer fra det at bo på botilbuddet: regler, madordninger, ombygninger etc. Det er altså botilbuddets institutionelle rammer og praksisser, der er kritisk repræsenteret i tegningen.

På den måde danner billedet kontrast til den næste tegning fra samme botilbud. Her fik bostederne til opgave at billedgøre "hverdagen for beboerne på jeres bosted, som den ser ud når jeres projekt er blevet en bragende succes" (1. Netværksmøde:29), hvilket fik samme bosted til at tegne denne tegning (ibid:32):

På denne tegning – som jeg opfatter som tegnerens billedgørelse af drømmen om den gode, recovery-orienterede botilbud – er bygningerne forsvundet. Det er ikke nødvendigvis et udtryk for, at botilbuddet som fysisk sted er forsvundet, men måske snarere for at det er forsvundet ud af fokus. I stedet er de bærende elementer i billedet en række metaforer: skibet, blomsten og døren i højres side af billedet:

Der er søsat et skib ved hjælp af projektet. Det kan forhåbentlig have mange med, og skibet det hedder håbet. Solen skinner og alt er frodigt, og der står en recovery-blomst, der indeholder det, som den blomst nu gør: håb, mening, arbejde, familie m.m. Alle er rettet mod denne blomst og ud mod fremtiden og omverdenen. Medarbejderne er rollemodeller, men der er også en anden struktur, selvom de fysiske rammer, vaner m.m. viser noget andet. Dette skal ændres, sådan at den samme recovery-orienterede tankegang vil skinne igennem hele huset, også i personalets vaner osv. Medarbejdernes syn på sig selv (institutionstænkning, vaner osv.) er anderledes: recovery-orientering, men nu uden nøgler i lommen! (1. Netværksmøde:32)

'Recovery-orientering' er det centrale begreb i beskrivelsen af billedet, og det kobles sammen med det negativt ladede modbegreb 'institutionstænkning'. Institutionstænkningen kobles sammen med personalets (dårlige, institutionelle) vaner, de fysiske rammer og nøglerne (i medarbejdernes lommer), mens recovery-orienteringen i vid udstrækning tales frem som negationen af det institutionelle: strukturen og de fysiske rammer skal ændres, så den 'recovery-orienterede tankegang' kan skinne igennem, personalets vaner skal ændres, og deres kontrolposition (nøglerne i lommen) skal erstattes af en position som

rolle-modeller. Det centrale i denne sammenhæng er altså, at der med de to tegninger skabes en modstilling mellem den (problematiske) institutionsvirkelighed og den (solbeskinnede) recovery-orienterede fremtid. Dette understøttes da også af reaktionen fra de andre deltagere i netværket:

Stedet, der her er tegnet, ser meget rarere ud, end det mere fængselslignende sted, der blev tegnet tidligere, hvor der både var håndgemæng og smerte. Den er også meget recovery-orienteret og åben. (1. Netværksmøde:32)

Et diffust begreb

Billedet er også kendetegnet ved at være metaforisk, ideologisk og diffust, snarere end konkret virkelighedsbeskrivende. Noget af det kan naturligvis tilskrives den opgave, jeg havde givet dem som oplæg, og dens utopiske karakter. Men jeg betragter det samtidig som karakteristisk for mange af de beskrivelser af og referencer til 'det recovery-orienterede arbejde' som mit materiale rummer. Metaforerne i tegningen rummer således en række referencer til den ideologiske og videnskæssige base, som arbejdet med psykosocial rehabilitering hviler på: Skibet hedder håbet med reference til, at håb bliver udpeget som afgørende for, at mennesker kommer sig (Topor 2005), hvilket jeg vender tilbage til i næste afsnit. 'Recoveryblomsten' refererer direkte til en model for et recovery-orienteret menneskesyn, som er hentet fra Patricia Deegan – tidligere skizofren og nuværende Ph.d. i psykologi (Jul 2005). Disse metaforer er netop kendetegnet ved at være modeller eller idealer for det gode arbejde snarere end beskrivelser og anvisninger. På den måde kommer tegningen til at illustrere, hvordan psykosocial rehabilitering blandt andet praktiseres som etableringen af diffuse men stærke metaforer for det gode arbejde, som udpeger 'institutionen' som det forkerte og 'recovery-orienteringen' som det rigtige, men uden at blive tydelig på alternativet – hvilket blandt andet reflekteres i dette citat:

Det rejser det spørgsmål til projektet, om vi synliggør godt nok hvad den nye logik vil være, hvad de nye opgaver vil bestå i, hvad medarbejderne (...) så skal lave/gøre (1. Netværksmøde:56)

Det grundproblematiserede sted

Drømmen om et recovery-orienteret botilbud rummer altså en stærk men diffus forestilling om at bevæge sig imod et 'sted', hvor institutionen slet ikke er der – eller i det mindste ikke er synlig. Det er derfor jeg, lidt polemisk, har valgt at kalde dette institutionelle imperativ Forsvind! Det gennemsyrrer de

rigtiggørende bevægelser, som botilbuddene prøver at etablere, og er et svar på den grundlæggende problematisering af selve botilbuddenes eksistens, som blandt andet kommer til udtryk i dette citat fra et interview med Erik Olsen - en central repræsentant for brugerforeningen LAP

(...) politisk betragter [vi] de store centrale bocentre som værende en form for discount psykiatriske afdelinger, hvor folk selv betaler for behandlingen og alt muligt andet. Og at man bør overveje om man skal splitte de bocentre op og sige, der er nogen der skal tilbage til hospitalsvæsenet og noget der, hvor man sådan set mere eller mindre dekonstruerer hele molevitten og så giver folk personlige assistenter, får dem ud i nogle boliger, hvor der er en mere normal tilværelse i stedet for. For de store institutioner er ødelæggende for mennesker. (Interview med Erik Olsen:23)

Her bliver Forvind! Imperativet meget konkret, idet Erik Olsen lægger op til at 'dekonstruere hele molevitten' og sende nogle tilbage i hospitalsvæsenet, mens resten skal 'ud i nogle boliger, hvor der er en mere normal tilværelse'. Han lægger således op til en egentlig afskaffelse af botilbuddene, fordi 'de store institutioner er ødelæggende for mennesker'. LAP indtager en relativt kritisk position på det psykiatriske og sætter på den måde problematiseringen af botilbud på spidsen. LAP's problematiserende position adskiller sig dog ikke grundlæggende fra den gentagne problematisering af botilbud, som en i bund og grund forældet og institutionel konstruktion. Det kommer for eksempel til udtryk i dette lille uddrag fra et interview med Pernille Jensen, men er en problematisering, der ofte gentages i samtaler om botilbuddene som udfordring i socialpsykiatriens forsøg på at blive recovery-orienteret.

P: Ja, men der er jo for mig at se ikke sket ret meget siden vi fik serviceloven. Det var jo der hvor man opløste institutionsbegrebet og det er jo fornuftigt nok, men det har jo ikke slået helt igennem, helt og holdent endnu.

I: Der er stadigvæk institutioner?

P: Ja ja, og det er jo ikke nok med at de bliver ved med at eksistere, men de bliver jo også genskabt hele tiden. Hver gang man forsøger at nedbryde dem, så kommer de jo ind af bagdøren hele tiden igen. Og det er jo formentlig en del af virkeligheden, at det vil de altid gøre. (Interview med Pernille Jensen:4f)

Institutionerne er altså noget, der 'kommer ind af bagdøren', imens man prøver at nedbryde dem på trods af, at institutionsbegrebet er ophævet. På den måde bliver 'institution' et skyggemonster, som botilbuddene må slås med hele tiden, for at det ikke skal snige sig ind på dem, og det er det, rigtiggørelserne kan ses som et forsøg på at imødegå.

Botilbuddene skal så at sige forsøge at få sig selv til at forsvinde på to forskellige men forbundne måder: (1) de skal få brugerne til at flytte (gennem en medborgergørende bevægelse), for dermed ideelt set at gøre sig selv overflødig og (2) de skal ændre deres fysiske og kulturelle rammer, så de holder op med at være institutioner, mens de stadig findes (gennem en rigtiggørende bevægelser). Således bliver institutionernes modbegreb i dobbelt forstand 'afinstitutionalisering'.

Flow og overflødiggørelse

For det første skal deres hovedopgave altså være at overflødiggøre sig selv. De skal, som det blev udtrykt i kapitlet om rigtiggørelser, skabe flow. Botilbuddene bliver i et rehabiliteringsperspektiv en slags nødløsning, når mennesker ikke kan bo selv, som for alt i verden ikke må blive permanent, som det for eksempel formuleres i regeringens handleplan 'Styrket indsats for sindslidende':

Regeringen prioriterer og støtter en udvikling indenfor socialpsykiatrien, som går mod bedre planlægning i forhold til etablering af boformer for sindslidende, for at sikre en fortsat udvikling mod, at sindslidende kan bo selv (Regeringen 2009:18)

Dette er ikke kun et imperativ, der retter sit kritiske blik imod botilbuddet og medarbejderne som dem, der skal 'sikre en udvikling mod, at sindslidende kan bo selv'. Tværtimod er det, som jeg har vist i kapitlet om medborgergørelse, også et imperativ som involverer beboerne: botilbuddet skal blive et midlertidigt udviklingssted for beboerne, der skal sikre, at de bevæger sig imod at kunne og ville selv. I imperativet bliver beboerne inddraget på to forskellige måder. Enten som nogen, der allerede er utilfredse med at være på institution, sådan som her i et interview med Johanne Bratbo :

vi skal virkelig tage på os, at vi ikke bliver ved med at opbygge institutioner, som lukker folk ude af samfundslivet, fordi de siger jo regulært, at det vil de ikke, de vil have, det vi har; de vil have et liv med kæresten og venner og alt muligt andet. (Interview med Johanne:24)

Her bliver brugerne af socialpsykiatrien talt frem som mennesker, der vil have 'det vi har', og som ikke vil være på en institution, der lukker dem ude af samfundslivet. På den måde bliver botilbuddene problematiseret som steder, der lukker mennesker ude fra noget, de allerede har formuleret et ønske om at være med i. Eller også bliver beboerne talt frem som nogle, der er tilpassede og ikke (ved at de) vil ud i samfundslivet, fordi de allerede er blevet ødelagt af

institutionerne: de er blevet institutionaliseret (Jensen 2008). Det er for eksempel det, der er på spil i Karlebos arbejde med at trække medarbejderne ud af afdelingen. Men, som jeg vil vise i analysedel 2, så er det også netop dette: at beboerne ikke bare står parat til at indtage samfundslivet og flytte i egen bolig, som er med til at etablere en udspændthed mellem institution og afinstitutionisering frem for kun at være den bevægelse fra A til B som imperativet foreskriver.

Afinstitutionisering af bostedet selv

Den anden del af imperativet retter sig imod selve botilbuddene og de fysiske, organisatoriske og kulturelle rammer, som de tilbyder de mennesker, der nu engang (endnu) bor der. Med denne del af imperativet er præmissen, at botilbuddet findes som et sted, hvor mennesker bor og modtager støtte og hjælp. Ideelt set skal de holde op med at være institutionelle – hvilket er helt i tråd med den ophævelse af institutionsbegrebet, som Serviceloven rummede, og som etablerede en lovgivningsmæssig forståelse af botilbud som 'egen bolig' frem for som institution. Det er således i forsøget på at skabe denne afinstitutionisering af institutionerne, at botilbuddene i netværket arbejder med at rigtgiggøre bostederne som fysisk, organisatorisk og kulturelt 'sted'. Men via den første del af imperativet – at bostederne er en nødløsning, der hellere ikke skulle findes – får afinstitutioniseringen den særlige drejning, som den gør; for når bostederne skal holde op med at være institutioner, er det ikke alene for at blive mere rigtige hjem, hvorfra mennesker kan leve deres liv og deltage i samfundslivet osv. Problematikeringen er så grundlæggende, at afinstitutioniseringen af stedet bliver en integreret del af – og henter sin kraft fra – det mere radikale Forsvind!, som ligger i, at beboerne på sigt hellere skal bo i en rigtig rigtig bolig end på et botilbud. For at komme til syne som recovery-orienterede botilbud og dygtige medarbejdere, skal de altså lykkes med at få botilbuddene til at holde op med at være institutionelle steder, og (derigennem) skal de lykkes med at få beboerne til at gribe det som en mulighed for at bevæge sig imod et medborgergjort, afinstitutioniseret liv.

Via denne dobbelte figur bliver den fysiske, organisatoriske og kulturelle afinstitutionisering af botilbuddene altså en integreret del af den pædagogiske opgave det er at afinstitutionisere beboerne og deres liv, som synes at blive udpeget som en nødvendig forudsætning for at komme sig.

Håb!

Et andet imperativ som går igen og igen i det socialpsykiatriske felt, når talen falder på recovery og Psykosocial rehabilitering er Håb! Håb er et tilbagevendende begreb i undersøgelser af, hvad der hjælper mennesker til at komme sig (Onken et al. 2002; Topor 2003), og det formuleres som et centralt kendetegn ved en recovery-orienteret indsats, at de professionelle evner at bære håbet på brugerens vegne og hjælpe dem med selv at bevare troen på, at det er muligt at få det bedre (Jensen 2008; Bonney og Stickley 2008; Farkas et al. 2005).

Håb som imperativ forventning til de professionelle indsatser er således velbeskrevet – dels i kraft af retningslinjer og standarder for de professionelle kompetencer (Anthony et al. 2002) dels i kraft af undersøgelser af, hvad brugerne betragter som vigtige 'faktorer' i recoveryprocessen (Jensen 2006; Borg og Topor 2003).

Sigtet med dette afsnit er et andet – nemlig at undersøge hvordan Håb! kommer til syne som institutionelt imperativ i botilbuddenes arbejde med at skabe en recovery-orienteret praksis. Eller sagt på en anden måde: jeg er optaget af, hvordan håb! imperativet former og formes i netværksdeltagernes institutionelt forankrede forsøg på at skabe en recovery-orienterende udvikling. Jeg vil således i dette afsnit vise, hvordan håb! er indbygget i og formende for arbejdet med at skabe en medborgergørende og en rigtiggørende bevægelse. Konkret vil jeg vise, hvordan imperativet om aktivt at være beboernes håb bliver bygget op omkring en bestemt modsætningskonfiguration af begreberne rummelighed, udvikling og (normaliserings)ambitioner.

Ikke udviklingstvang

Da projekt BotilbUD blev skudt i gang med en indledende temadag, arbejdede deltagerne blandt andet med spørgsmålet: Hvad er det vi gør, når det lykkes at lave god psykosocial rehabilitering. Et af de stikord, der endte med at finde vej til de fælles plancher, var rummelighed. Den samme fordring gemmer sig i udsagn som ”de skal have lov til at leve efter deres egne værdier” (5. netværksmøde:43) og ”ønsket om at rykke må komme fra dem selv” (ibid:44). Rummelighed som begreb og som ideal kobles altså til det at have plads til nogle andre værdier end medarbejdernes og ser ud til at blive en slags bolværk mod det, der ofte bliver betegnet 'udviklingstvang'. Man skal altså (også) i en rehabiliterende socialpsykiatri kunne rumme det skæve og det, der ikke bevæger sig i de af medarbejderne udstukne 'rigtige' retninger. Man skal arbejde

med udvikling, men med rummelighedsbegrebet bliver der sat en grænse om beboeren: det skal komme fra dem selv, og de skal have lov at leve efter deres egne værdier. På den måde kobles ideen om rummelighed også til selve forandringsprojekterne på en måde, hvor den på en gang udpeger og bliver svaret på deres potentielle eksklusionsmekanismer:

Frederik: Der er forskel på vores beboere, der er nogle, der har det værre. Vi finder en plads på vores tog, der skal være plads til alle.

Tine: Der er ikke nogen vi smider af toget og siger 'du må ikke være med'. (4. Netværksmøde:21)

Her bliver ”plads på toget” udpeget som det, der sikrer, at dem ’der har det værre’ ikke bliver ekskluderet i kraft af de forandringsprocesser, der er i gang – det tog der kører. Hvis jeg skal pege tilbage til de bevægelser, jeg har argumenteret for i de foregående kapitler, kan man måske sige, at rummelighed her kommer til syne som en særlig opmærksomhed på ikke at smide de (umiddelbart) umedborgergørlige af toget. På den måde bliver rummelighed både udpeget som en kvalitet i arbejdet: det at give plads til det, der ellers ikke lige passer ind, og som en særlig opmærksomhed i de udviklingsprocesser som søger at bringe botilbuddene ind på det psykosocialt rehabiliterende spor.

Ikke kravløshed

Men rummelighed bliver ikke kun talt frem som et ønskværdigt og nødvendigt aspekt af arbejdet. Tværtimod knyttes det at være rummelig også til en negativt konnoteret mangel på *udvikling* som her, hvor projektmedarbejdere fra netværket diskuterer, hvad der kan være logikkerne bag, når nogle beboere og medarbejdere udtrykker modstand mod de forandringsprocesser, der er i gang:

Tine: Det kan jo også være nogle, der synes, at det er godt at bo på institutioner.

Thomas: Sådan vil det jo altid være, når man ser det fra en andres synspunkt.

Anette: Kunne det også godt være en logik der hed; ”at man skulle have lov til at passe sig selv og trække sig?” Kunne der være nogle, der ville sige det?

Thomas: Det ville der sikkert være hos dem selv (beboerne).

Tine: Sådan er det jo også på de lukkede afdelinger, hvor de får lov til at passe sig selv.

Thomas: Hvor de får lov til at trække sig.

Anette: Lad os skrive minus krav i parentes. På Karlebo har det på et tidspunkt været et mantra, at der ikke skulle være nogen krav.

Thomas: Det var der også hos os for nogle år siden, det er ca. 5 år siden. (2. netværksmøde:20)

Her diskuterer gruppen modstand i termer af 'en logik om at man skal have lov at trække sig og passe sig selv' og en kultur af 'minus krav'. Det bliver ikke direkte koblet med begrebet rummelighed, men det bliver det indirekte via koblingen til beboerne: det med at kunne trække sig er en logik, der findes hos beboerne selv. Det er altså beboerformuleret og falder således principielt ind under den tidligere fordring om, at beboerne skal have lov at leve efter 'deres egne værdier'. Men sådan er det netop ikke i denne lille dialog – lige som i øvrigt i mange af de andre samtaler, der blev ført på netværksmøderne. De skal ikke have lov at trække sig. For hvis de får det, så er det det samme som 'minus krav' fra botilbuddet side, og det hører til en ikke så fjern men til gengæld problematiseret fortid. Dengang – for 5 år siden – da vi havde et mantra om minus krav. Dengang mindede vi mere om de lukkede afdelinger (og det er netop det vi ikke skal). Det sidste står der ikke direkte. Men det ligger som præmis i dialogen og skinner igennem i hele resten af mit materiale: hospitalspsykiatrien repræsenterer alt det, som de socialpsykiatriske bosteder prøver at distancere sig fra og blive noget fundamentalt andet end. I den bevægelse bliver det at give plads til 'at leve efter egne værdier' og at lade 'udvikling komme fra dem selv' altså til en potentielt negativ kategori gennem koblingen til en 'hæmmende omsorg' og det at 'pakke ind' som i disse to citater fra de afsluttende artikler:

Psykisk syge skal ikke skånes, for vi hjælper dem ikke ved at pakke dem ind.
(Bilag 5:24)

[...] alle behov for omsorg, men hvornår er omsorgen hæmmende for selvudviklingen og det at blive i stand til at tage kontrollen og ansvar for eget liv?
(Bilag 5:37)

Ud over at markere en værdi i arbejdet så kobles rummelighed altså med en konkret fare ved det socialpsykiatriske arbejde: at det bliver så rummeligt, at der ikke stilles krav; og at det gør, at beboerne trækker sig, passer sig selv, bliver isolerede fra omverdenen. At de ikke udvikler sig selv og tager ansvar for

deres eget liv. Denne dobbelthed i begrebet kommer for eksempel til udtryk i dette citat fra en af projektgruppernes indledende projektbeskrivelse:

Brugerne har behov for et rummeligt miljø, hvor der kan ydes omfattende støtte (...) Karlebo tilbyder et tryghedsskabende og delvist udviklende miljø, der giver den enkelte bruger mulighed for at leve et liv efter egen opfattelse af livskvalitet. (...) Men det er også et liv, hvor beboerne lever mere eller mindre isoleret fra omverdenen. Botilbuddets fysiske rammer har et tydeligt institutionspræg, og det fælles hverdagsliv er baseret på nogle vaner, der ofte understøtter dette.

Her beskrives et rummeligt miljø som noget, beboerne på deres bosted har brug for. Det kobles til tryghed og muligheden for at leve et liv 'efter egen opfattelse af livskvalitet. Men i samme åndedrag rummer beskrivelsen også en problematisering af det samme miljø: det er kun delvist udviklende, og det giver et liv, hvor beboerne er isoleret fra omverdenen. Lidt senere i projektbeskrivelsen bliver det da også tydeligt, at det er det, der skal gøres noget ved: Der skal arbejdes med at skabe kulturforandringer i det fælles hverdagsliv, som nok er rummeligt, men som (derfor) også understøtter isolationen fra omverdenen. For som det blev sagt i et tidligere citat: man hjælper dem ikke ved at pakke dem ind og skåne dem. Det skaber ikke medborgergørelser men tværtimod isolation og manglende ansvar for eget liv.

Ikke indpakning

Denne problematisering af den rummelige socialpsykiatri rækker langt ud over deltagerne i dette netværk og gennemsyrrer logikkerne i den forandringsbevægelse, som er på spil i hele det socialpsykiatriske felt. I et interview med Johanne Bratbo, som er leder af Videnscenter for Socialpsykiatri, beskrev hun således også det, hun betegnede en 'indpakningstilgang':

Jeg kommer jo i 2002, og når jeg siger til en medarbejder herinde, at man må have større fordringer... man bliver jo sådan helt berøringsangst overfor overhovedet at tale om at kunne gå ud og stille sådan nogle krav derude, fordi de er jo så syge, og de er så dårlige, og det er meget vigtigt, at man ikke svigter og omsorg og sådan noget... Enorm indpaknings-tilgang (Interview med Johanne Bratbo:6)

Her modstilles 'indpakningstilgangen' med det at kunne gå ud og stille krav. Hun beskriver ligesom medarbejderne i netværket en ikke så fjern fortid, hvor der var fokus på omsorg – vel at mærke i en frygtsom, negativ, indpakkende forstand. Og hun antyder en nødvendig fremtid, hvor socialpsykiatrien må 'slippe sin berøringsangst' og sit fokus på brugerne som syge og dårlige for –

dermed – at kunne have større fordringer og sætte krav om udvikling. For, som hun siger lidt senere i interviewet:

[...] der er fløjtet til afgang her, på at rehabilitering er en forpligtelse i socialpsykiatrien. (...) Jeg vil sige, at i de knap seks år jeg har siddet nu her, der synes jeg, at det er indiskutabelt, at forståelsen for, at der skal arbejdes med udviklingsperspektiver, er meget tydelig. (interview med Johanne Bratbo:10)

Krav og udviklingsperspektiver bliver koblet. Omsorg og 'indpakningstrang' bliver koblet. Og dermed nærmer vi os ambitionsbegrebet, som er det tredje begreb som Håb! Imperativet ser ud til at være bygget op omkring.

(Normaliserings)ambitioner – med rummelighed som korrektiv?

Idealet om at have ambitioner på brugernes vegne kommer til udtryk på en række måder og har i vid udstrækning et selvansvarligt liv i normalsamfundet som sit perspektiv. Det ligger indlejret i de medborgergørende bevægelser, fordi det at blive medborger kobles med at blive aktivt deltagende i normalsamfundet gennem deltagelse i 'almindelige' fritidstilbud, bevæge sig mod arbejde på det almindelige arbejdsmarked og ultimativt: at flytte ud af botilbudet til et selvstændigt liv i egen lejlighed. Det ligger gemt i nogle af de udsagn ovenfor, hvor rummeligheden og omsorgen bliver problematiseret: i formuleringen af at vi må stille større fordringer og sikre en udvikling mod selvstændighed og ansvar for eget liv; men spørgsmålet om normalisere adresseres også mere direkte, når projektmedarbejderne i netværket reflekterer over deres arbejde, som her, hvor en af medarbejderne i netværket adresserer den modstand, der er mod deres forandringsprojekt og de ændringer i arbejdet, som det indebærer:

Han mener, at deres arbejdsindsats er den rigtige, og at alternativet ellers er forsumpning. At beboerne skal møde normale mennesker, at de også har brug for, at der hele tiden er nogen over dem. At de skal lære at leve normalt.(1. Netværksmøde:55)

Medarbejderen svarer her på en (potentiell) kritik af det normaliserende arbejde – et spørgsmål om det nu også er det rigtige at gøre. Hans væsentligste argument, for at det er det, er, at alternativet er 'forsumpning' – helt i tråd med de andre fremstillinger af, hvad (fortidens og den problematiske nutids) rummelige, omsorgsfulde tilgang til brugerne skaber. I stedet – som det nye forandringsprojektet prøver at etablere – skal beboerne blive en del af det normale (ikke forsumpede) ved at møde normale mennesker; men også via

den professionelle indsats: beboeren har brug for nogen, der er 'over ham' og gør en indsats for, at han kan 'lære at leve normalt'. Det er netop den professionelle indsats, der udpeges som det, der gør forskellen på, om ambitionerne bliver udviklingstvang eller ej:

Martin: jeg mener jo faktisk også, at det er vores forpligtigelse i det her felt: at være visionær på andres vegne.

Henning: Den store forskel er den professionalisme vi gør det med. Det er det, der gør det til forskelligt fra den normalisering, som bare er et samfundspres om, at de skal ud i arbejde eller egen lejlighed. (opfølgende temadag i Baldersvej:7)

Som det fremgår af denne lille ordveksling, så tales ambitionerne frem som en forpligtigelse – men samtidig som noget, der kan blive til 'samfundspres', hvis ikke det gøres med den rette 'professionalisme'. Det bliver ikke uddybet, hvad denne professionalisme består i, men det synes oplagt, at rummelighed og respekten for brugerens ret til at leve efter sine egne værdier kunne være mulige bud på, hvad der menes. Under alle omstændigheder tegnes der en tynd linje mellem nødvendige visioner og skadelige 'samfundspres', som det bliver op til medarbejderne at balancere på.

Idealet om normalisering bliver også talt frem i netværksmedarbejdernes refleksion over, hvad det er for nogle logikker, der driver deres forandringsprojekter. Som her hvor en gruppe i netværket har diskuteret en historie fra et af botilbuddene, hvis forstander har været i USA og ladet sig inspirere til at arbejde recovery-orienteret gennem "brobygning og inddragelse af lokalsamfundet" (2. netværksmøde: 7). Efter en gruppediskussion fremlægger de i plenum, hvad det er for logikker, de kan få øje på i historien. De stikord, de præsenterer i plenum, kobler sig til et spørgsmål om normalisering, som de knytter til historien om at arbejde medborgergørende:

- Normalitet
- Selvstændighed er godt
- Godt med noget at stå op til
- At møde andre via arbejde eller aktivitet
- Ikke godt at bo på institution (2. netværksmøde:21)

Med normalitet som den øverste, gennemgribende logik fremlægger gruppen her deres refleksioner over, hvordan arbejdet med medborgerskab rummer en logik om, at støtten i et botilbud ideelt set skal rette sig mod normalitet, og at det er knyttet til kategorier som selvstændighed, arbejde, aktivitet og det at bevæge sig væk fra at bo på institution. Noget af det interessante ved

gruppens refleksioner er dog, at de viser det dobbelte blik, hvormed normalitetsbegrebet opfattes. For hvis man ser nærmere på dialogen i gruppens arbejde, før de fremlagde, så bliver det synligt, at normalitetsbegrebet nok er et ideal, men at det også behæftes med en række farer og faldgruber – præcis lige som, og i øvrigt også forbundet med, rummelighedsbegrebet:

Anette: Når nu jeres forstander kommer hjem fra USA, så ligger der jo nogle logikker bag. Det er jo normalitetsbegrebet om, at beboerne eks. skal ud og have et arbejde og være selvstændige.

(...)

Tine: Nu tænker jeg også logikken i, at nu skal beboerne normaliseres, og at det er en logik for mig, men er det det også for beboerne? Er det, det de ønsker, og er det der, de er?

Anette: Det er vist ikke det, vi skal. Vi skal prøve at se på, hvad er det, der ligger bag ved det, at jeres forstander kommer hjem (...) Han har adopteret og taget nogle logikker til sig. Skal vi prøve at skrive noget ned? Eks. selvstændighed?!

Anette: Jeg tænker, at der også ligger en logik i det at have et arbejde, som der ligger i jeres historie (ser på Tine).

Tine: Vi er ved at lave noget, der gør at der er noget godt at stå op til.

Anette: Det kan vi også skrive. (...) Jeg tænker også, at der er en logik om, at det ikke er godt at bo på en institution. Det er jo en logik, der er. Hvor der tidligere var en om, at det var godt at bo på en institution.

Tine: Der kan jo være mange... Det at klare sin egen rengøring og hygiejne i forhold til normalitetsbegrebet. Når man ser på nogle af beboerne, som aldrig kommer i bad. Hvem tager sig af det, som ikke er normalt?

Anette (henvendt til Tine): Jeg ved ikke, om det er det, du tænker på, men når [forstanderen] nu kommer hjem, er det så den logik om, at det kunne have noget at gøre med normalitet?

Tine: Det kan være et dilemma, idet der måske ikke er plads til dem, der med stor sandsynlighed aldrig bliver normaliseret. (2. netværksmøde:19f)

I denne dialog slår normalitetsbegrebet som positiv logik sprækker. Tine, som er en af dem, der har fortalt historien, identificerer sig umiddelbart med den logik, som peger på, at beboerne skal normaliseres. Men i samme åndedrag tager hun et forbehold, som hun henter fra det rummeligheds ideal, som fordrer, at de lader beboernes forestillinger om det gode liv komme først. For

hvem siger, at det er 'det brugerne vil', spørger hun. Og mens Anette holder fast i undersøgelsen af hvilke logikker, der er på spil i historien, fortsætter Tine sin problematiserende refleksion over normalisering: for hvem tager sig af det, som ikke er normalt; men vi er optaget af normalisering? Og holder vi med et normaliseringsideal op med at have plads til dem, der med Tines ord 'med stor sandsynlighed aldrig bliver normaliseret'. Tværs igennem en relativ enighed med de idealer, som gemmer sig i logikkerne: at brugerne kommer ud i det normale liv som selvstændige, selvhjulpne medborgere, så fungerer altså rummeligheden som en slags korrektiv til normaliseringstænkningen. For det må (helst) ikke blive på bekostning af 'brugerens ønsker' og pladsen til, at nogle ikke følger normaliseringens vej; og det må frem for alt ikke blive til en socialpsykiatri, der ikke rummer dem, som ikke bliver normaliseret. Det må ikke blive udviklingstvang og projekter på vegne af beboerne.

Måske derfor bliver selve brugen af normaliseringsbegrebet genstand for diskussion på at af vores netværksmøder, hvor Tine påpeger, at hun er blevet refereret for at sige 'normalisering', men at det har hun altså ikke sagt. Dette, at det bliver vigtigt ikke at have sagt normalisering, kan måske ses i lyset af de negative konnotationer som normaliseringsbegrebet har og den faldgrube, som forbindes med det: at beboerne skal igennem botilbuddets støbeporm, så de kommer til at passe ind i normalsamfundet.

Håb – at gå på to ben (mod en medborgergørende udvikling)

Der tegner sig således en sammenvævet og gensidigt forbundet forståelse af triaden udvikling-ambitioner-rummelighed. Udvikling er det ønskværdige og det, der er 'tegnet' på, at der finder psykosocial rehabilitering sted. Og på hver side af det spor, hvor botilbuddenes udviklingstog kører (for nu at blive i deres egen terminologi), vogter på den ene side rummeligheden (og dens plads til ikke-udvikling) og på den anden side ambitionerne om at kunne blive en del af normalsamfundet (og deres krav om udvikling). Det ser ud til at danne en slags splittet eller dobbelt opmærksomhed af det socialpsykiatriske arbejdes forpligtigelse, hvor rummeligheden og ambitionerne skal balancere hinanden og dæmme op for de farer, der lurer i hver ende af dette dikotomiske begrebspar. For at vende tilbage til lederen af Videnscenter for Socialpsykiatri, Johanne Bratbo, så formuleres der en dobbelt forpligtigelse:

Så ligesom i de her år med strukturreformen, der vil man næsten i alle lokale steder sidde virkelig med denne her dobbelt forpligtigelse, der handler om at have nogle tilbud, der sikrer, at folk kommer tilbage, og man kan arbejde med

arbejdsmarkedet og uddannelsen og være meget bevidst om brugerinddragelse og aktiv handleplan, om inddragelse. Og så den anden der handler om rigtig god omsorg. At være rigtig god til at finde ud af hvornår skal man altså have noget behandlingsindsats og hvordan får vi sikret de her situationer. Så vi har hele tiden sagt, at der er to ben at gå på; men jeg vil sige, når jeg hører fortællingerne (...), så hører jeg altså, at det billede tegner sig rigtig, rigtigt tydeligt nu. (Interview med Johanne Bratbo:10)

Det handler altså om at gå på to ben og gøre begge dele: På den ene side skal man sikre, at 'folk kan komme tilbage' til arbejdsmarkedet, uddannelsessystemet osv., og at gøre det målrettet gennem en 'aktiv handleplan'. Det er her, fordringerne, kravene og håbet om normalisering gemmer sig. På den anden side skal man også sikre en 'rigtig god omsorg', hvilket, jeg har argumenteret for, (blandt andet) er koblet til et begreb om rummelighed, og som igen kobles til 'kravløshed'. Og der ser ud til at tegne sig en konfiguration, hvor rummeligheden fordrer den normaliserende udviklingstænkning og omvendt. De bliver talt frem på en måde, hvor den ene skal bruges til at balancere den anden med, så vi hverken falder i den grøft, hvor vi har (normaliserende) projekter på beboernes vegne, eller den grøft, hvor vi rummer beboerne ud i isolationen. Håb! bliver på den måde talt frem som en balanceakt mellem to modsatrettede men gensidigt afbalancerende elementer i praktiseringen af det sociale arbejde.

Giv slip!

Medarbejdernes position som 'eksperter' i og på brugernes liv og som dem, der bærer ansvaret for brugernes velbefindende, ser ud til at være blevet en udfordret figur i en socialpsykiatri, der arbejder mod at blive go til at arbejde recovery-orienteret. Det er ikke en fundamentalt ny problematisering, men har en lang historie i socialpsykiatriens arbejde med brugerindflydelse og brugerinddragelse (Abildtrup og Neidel 2003; Petersen 2010); men problematiseringerne skærpes og reaktualiseres med den psykosociale rehabiliterings fokus på at understøtte muligheden for at komme sig, fordi recovery kobles tæt sammen med det at få og tage magten i og ansvaret for sit eget liv og sin egen proces (Jensen 2006; Onken et al. 2002; Bonney og Stickley 2008). I forlængelse af det, problematiseres medarbejderne og tilbuddene, som nogle der tager over, gør sig til ekspert på brugernes vegne og skaber alt for rigide rammer for brugernes arbejde med at komme sig (Onken et al. 2002; Petersen 2009b). På den måde bliver de professionelle professionalisme radikalt udfordret, og der tales om nødvendigheden af en ny, recovery-orienteret faglig-

hed (Jensen et al. 2004:158; Tværfagligt Netværk Socialpsykiatri 2010), hvor gamle vaner skal 'aflæres' og nye 'indlæres' (Videnscenter for Socialpsykiatri 2010; Groth og Kornerup 2007). Faglighed i en recovery-orienteret socialpsykiatri tales således frem som 'relationsfaglighed', hvor evnen til at indgå i et ligeværdigt partnerskab (Borg og Kristiansen 2004) og være 'navigator', 'facilitator' (Bonney og Stickley 2008) eller 'plan- og korttegner' (Coleman 2007) fremhæves som det, der skal sikre, at medarbejderne 'giver slip' på deres ekspertrolle og deres kontrol over brugerens valg og veje mod bedring.

Dette er det bagtæppe, medarbejderne i netværket talte og handlede ind i, i deres arbejde med at skabe en recovery-orienterende bevægelse på deres botilbud. I dette afsnit skal vi se nærmere på, hvordan deres forandringsarbejde skaber/skabes igennem giv slip! som institutionelt imperativ, hvor fokus bliver på at flytte de tre elementer - ekspertise, ansvar og indflydelse - fra medarbejderne over mod beboerne. Det dukker således op rigtig mange steder i materialet både som indbygget argument for mange af de forandringer, der bliver talt om og forsøgt skabt, og som problematisering af medarbejdernes måder at være medarbejdere på.

(analysestrategisk note)

Problematiseringen af medarbejderne og deres måder at være eksperter i og på brugernes liv kan ikke forstås uafhængigt af mit eget engagement i Botilbudsnetværket. Allerede i den indledende folder om projektet blev den streng slået an som en påpegning af, at "Kulturen og holdningerne i botilbuddene er centrale for at skabe udfoldelsesrum for beboernes potentialer" (Bilag 1) og som en invitation til at udvikle disse 'kulturer og holdninger', hvor fokus netop var på medarbejderne. Omvendt kan mit engagement i netværket - og min deltagelse i at sætte fokus på medarbejderne som potentiel forhindring for brugernes bedringsprocesser ikke forstås uafhængigt af de problematiseringer, som allerede præger det socialpsykiatriske felt. Det er således igen og igen medarbejdernes måde at være professionelle og eksperter og ansvarlige i brugernes liv på, der udpeges som en af hovedudfordringerne, og et behov for kompetenceudvikling, aflæring af gamle roller, holdningsændringer etc., der udpeges som en central del af løsningen.

Således opfatter jeg empirien fra netværket som et materiale, hvor problematiseringen af medarbejdernes ekspertise bliver sat i spil og på spidsen - men kun i kraft af, at det er et allerede eksisterende diskursivt repertoire. Til gengæld sker det i nogen grad på bekostning af de nuancer og modperspektiver, der utvivlsomt er på spil i en hverdag, hvor også andet gives værdi.

En territorial forskydning: ”Der er noget med det at være pædagog, ikke?”

På et af netværksmøderne i BotilbUD forfulgte vi i fællesskab spørgsmålet om magt i de tre botilbuds forandringsbestræbelser. Perspektivet var ikke så meget det konkrete magtfulde, men var et forsøg på at svare på spørgsmålet om, hvad de konkrete forandringsprojekter kunne fortælle om socialpsykiatriens magtfuldheder.

Undervejs i mødet opstod der denne samtale på baggrund af et udsagn fra en beboer fra Hjortevænget, som jeg havde refereret for at sige ”pædagoger kan have en tendens til gerne at analysere alting, tale i fagsprog og gøre sig bedre end en selv” (5. netværksmøde:25). Dette udsagn blev taget op af Karen og Signe i en samtale, hvor Sine (medmødeleder) fungerede som ordstyrer:

Karen: Det er noget med det at være pædagog, ikke?! Hvor at...

Signe: (afbryder) ...De har en tendens til at køre i fagsproget

Karen: De vil igen nedbryde fordomme, men beboernes oplevelse af pædagogerne er, at de fokuserer på sygdom. Står der ikke det?

Signe: Jo, pædagogerne fokuserer på, at beboerne er syge, og at de ikke...altså de andre i faggruppen...

Karen: (afbryder) Jeg tænker på, at lige når jeg læser det, så er det sådan lidt navlepillende. Og hvor jeg tænker, at hvor er det dog godt nogle gange, at det også er en kok, der står der, for vi er sgu sådan lidt mere som pædagoger...og jeg har også selv fået den, at argh, du analyserer sgu også al ting. Eller du er sgu også så pædagogisk, ikke?! Eller ligesom ens barn kunne sige til en, hvis man er sådan: Nu skal jeg forklare dig, hvordan et eller andet. Jeg ved ikke lige! Men der er noget der... Det er jo ikke at nedbryde fordomme, hvis man hele tiden fokuserer ...og bærer sådan ... ”Vi vil gerne give dig et job, men du må endelig sige til, hvis du skal vækkes; eller hvis du skal et eller andet!” Ikke?! ”Nårhh, havde du det dårligt i går?”.

Sine: Så ligger der i det her med at nedbryde fordomme, at normalisere, og i det pædagogiske arbejde ligger der noget med at fastholde?!

[...]

Karen: Ja, vi vil jo gerne tænke recovery, og vi vil gerne tænke ressourcer, men nogle gange tror jeg bare, at vi er lidt for omsorgsfulde. Og jeg tror, at det er det, der menes med at pædagogerne analyserer alting, og de fokuserer på sygdom. ”Er du nu sikker på at du kan klare det?”

Liva: Vi er bange for, at de skal mærke det, at det gør ondt. Så hellere hjælpe dem lidt på vej, men hvad ... vi lærer jo også af vores konsekvenser som mennesker. Så balancen mellem at bære dem og ...

Karen: Ja...

Liva: Måske lade dem mærke efter? (5. Netværksmøde:38)

Det er langt fra alle i samtalen, der er pædagoguddannet, hvilket passer fint med det billede, der tegner sig i socialpsykiatrien i øvrigt. Alligevel er samtalen et godt eksempel – blandt mange – på, hvordan pædagogfagligheden som figur problematiseres, når talen falder på, hvad der hindrer det gode, recovery-orienterede arbejde. Med det mener jeg, at medarbejderne i vid udstrækning forstår deres opgave i det recovery-orienterede arbejde som en pædagogfaglig opgave, uanset hvilken faglighed de i øvrigt har med sig uddannelsesmæssigt. Det bliver således ikke vigtigt for medarbejderne i samtalen, om de er uddannede pædagoger eller ej.

'Vi har en tendens til at køre i fagsproget', siger Signe. Og Karen supplerer med, at de som pædagoger for ofte fokuserer på sygdommen og 'har en tendens til at analysere alting'. Og så kan de godt forstå, hvis beboerne bliver frustrerede og synes at 'du er sku også så pædagogisk'. Problematiseringen peger i tre forskellige men forbundne retninger. For det første udpeger Karen pædagogen som den, der potentielt indtager rollen som bedrevidende, når hun karikerer den pædagogiske analyse som noget, der bliver til 'nu skal jeg forklare dig'. Dermed problematiserer hun pædagogen som ekspert i betydningen den, der ved mere end beboeren, og som kan og skal hjælpe ved at formidle den viden til beboeren. For det andet tales den pædagogiske faglighed frem som problemfokuseret, når Karen og Signe beskriver pædagogerne som fokuseret på sygdom og på det, beboerne ikke kan – som for eksempel at komme op om morgenen. På den måde fremstilles pædagogen som en for omsorgsfuld figur, der har vanskeligt ved at få øje på ressourcer, og som søger at beskytte beboeren mod smerte og nederlag. Og endelig – tæt knyttet til det – problematiseres pædagogen som en, der ikke tør lade beboeren drage sine egne erfaringer, og som dermed ikke lader beboeren 'mærke efter selv' og lære af sine 'konsekvenser'.

Der tegner sig altså et imperativ om, at medarbejderne skal 'give slip' og lade beboeren drage sine erfaringer – og, at ansvaret derved (af sig selv) tilflyder beboerne, fordi de ikke længere fastholdes af omsorgsfuldt bekymrede, problemfokuserede og bedrevidende pædagoger. Modsætningen mellem medarbejderbåret ansvar og brugerbåret ansvar bliver på den måde en slags territo-

rielt spørgsmål: når vi trækker os tilbage fra at vide og tage ansvar, bliver der plads til, at beboeren kan indtage pladsen og gøre det selv.

Modfiguren til denne problematiserede professionelle bliver i denne samtale blandt andet fag-medarbejderen – i samtalen repræsenteret ved Karens konstatering af, at 'hvor er det dog godt nogle gange, at det også er en kok'. Der ved henviser hun til Hjortevængets ansættelse af fag-fagligt uddannet personale i deres arbejdstilbud, hvor de i stedet for pædagoger har ansat kokke og tjenere og håndværkere netop med den begrundelse, at de vil gøre op med 'pædagogiseringen' af og i tilbuddet (jfr. kapitlet om rigtiggørelser) – og dermed med hindringen af, at beboerne kan komme til syne som ressourcerfulde mennesker, der kan 'mærke efter selv', lære af egne erfaringer og (dermed) blive ansvarlige i eget liv. De pædagogiske medarbejdere skal altså også trække sig fra det pædagogiske territorium ved at overlade (dele af) pladsen til nogle andre faggrupper, hvis fokus ikke er på den pædagogiske og omsorgsfulde relation.

Men det er ikke den eneste modfigur. Som jeg vil vise i næste afsnit, betyder den radikale problematisering ikke, at den pædagogiske professionelle helt skrives ud af at det institutionelle imperativ men snarere, at den søges omskrevet i det, der i de indledende spørgsmål blev formuleret som 'en ny faglighed'.

En relationel forskydning: "Når vi taler recovery, så tænker jeg da meget mentor.."

På det første netværksmøde fortalte medarbejderne fra et af botilbuddene, at de – sammen med flere af deres kollegaer – var i gang med at gennemføre en coaching uddannelse. En anden af medarbejderne præsenterede sig som mentor. Disse to begreber – coach og mentor – ser i mit materiale ud til at indramme noget centralt omkring den 'nye faglighed', der efterlyses i spørgsmålene i starten af dette kapitel. Spørgsmålet om, hvordan medarbejderne skal være professionelle i det recovery-orienterede arbejde, er et tilbagevendende tema i netværkets fortællinger og refleksioner. En af de ting, der ser ud til at gå igen, er det at bakke op om de ønsker og drømme beboerne måtte have, uanset om man som professionel måske kan have sin tvivl og bekymring:

Katrine siger, at man som personale også indimellem må slippe sin faglighed og lade psykiaterne om dette, og eksempelvis lade en beboer flytte ud, selvom man kan have sine tvivl om dette. Liva fortæller også om en beboer, som gerne ville starte på VUC og, at personalet havde bekymringer om, hvordan det skulle gå angående, hvordan han skulle klare at komme op om morgenen

og møde. Han klarede det, og Tine siger, at det jo netop også er deres rolle som personale at være der for beboerne, hvad enten de klarer det eller ej og støtte dem samt coache dem. (5. netværksmøde:11)

Her er det altså ikke blot et spørgsmål om at trække sig fra ekspertisens, ansvarets og indflydelsens territorium. Man skal stadig, som Katrine indleder med at sige, 'slippe sin faglighed', hvilket i denne sammenhæng ser ud til at betyde slippe sin bekymring for, om det nu skal gå for den beboer, der er ved at tage en beslutning, personalet ikke er sikker på, at han eller hun kan magte. Så langt er det helt i tråd med det foregående bortset fra, at den bekymrede faglighed i denne samtale knyttes til 'psykiaterne'. Med Tines afsluttende bemærkning bliver fokus et andet end blot at trække sig fra at vide bedre for når man lader beboeren tage en – måske risikabel – beslutning, skal man netop være der 'uanset om de klarer det eller ej', og måden at være der på er at 'støtte dem' og 'coache dem'. Her trækkes altså på et imperativ om at flytte ansvaret for at tage beslutninger i og om sit eget liv til beboerne men på måder, der bygger på snarere end undsiger en professionel pædagogisk indsats. Blot skal denne indsats bestå i noget andet end den stærkt problematiserede pædagogiske figur, vi så i sidste afsnit. Frem for at være ekspert i, hvad beboeren kan og ikke kan eller skal og ikke skal med sit liv, så skal pædagogen være den, der støtter beboeren i at føre sine egne beslutninger ud i livet. Dette konkretiserer Tine lidt senere på samme netværksmøde i sin beskrivelse af, hvordan hun ser sig selv som støtte for de beboere, der ønsker at arbejde i botilbuddets arbejdspladstilbud:

(...) de kommer selv og ytrer, at de gerne vil arbejde. Men så spørger vi dem, om der er nogle ting, de gerne vil have, at vi skal tage hensyn til for, at de kan fuldføre deres arbejde? Og så er det, at de selv kan sætte ord på. Jamen hvad er de ting, som de gerne vil have, at vi støtter op omkring, og det er blandt andet at vække dem, for de har svært ved at komme op. Jamen så må vi imødekomme dem, for at de kan have en tro på, at de kan opøve nogle kompetencer til, at de godt kan komme op om morgenen i stedet for, at de sover hele dagen, for det har de været vant til, eller medicinen gør, at de bliver rigtig trætte. Så man støtter dem i det, hvis det er det, de gerne vil. Jamen så er vi der for at støtte dem og coache dem til, at de kan komme i gang med udvikling i deres liv. Men det er ikke noget, vi tvinger dem til. (5. netværksmøde:31)

Her er afsættet, at der er noget beboeren gerne vil – nemlig at arbejde. Derfra bliver den pædagogiske opgave at få beboeren til at sætte ord på 'de ting', som han eller hun gerne vil have, at medarbejderne 'støtter op omkring og så at imødekomme det'. Tine lægger i sin lille fortælling vægt på, at det er beboerens eget frie valg, som de som medarbejdere så 'støtter og coacher' i for-

hold til, så 'de kan komme i gang med en udvikling i deres liv'. Der tegner sig på den måde et imperativ om at bevæge sig fra at være professionelle, der ved, hvad der er godt for beboerne og, hvad de bør gøre, mod at være professionelle, der stiller sig til rådighed for at 'støtter op' om beboerens selvvalgte udviklingsmål. Det er altså en relationel forståelse af forskydningen af ekspertise, ansvar og indflydelse, hvor medarbejderne skal forblive i den pædagogiske relation men indgå i den på andre måder, som promoverer brugernes mulighed for og evne til at tage ansvar for deres eget liv ved at formulere og forfølge, hvad der er godt for dem, men med medarbejderne som en slags rejsepartner. Dette imperativ knyttes i høj grad til det at arbejde recovery-orienteret som her i et lille uddrag af en samtale fra vores sidste netværksmøde:

Karen: Jeg synes da, at når vi taler recovery, så tænker jeg da meget mentor. At du ved hvad du vil og sådan noget, og jeg vil da godt føre dig lidt hen ad vejen.

Frederik: Jeg synes lige netop at det geniale ved personplaner det er, at der er det beboeren, der får lov til at definere, hvad er det, at beboeren har brug for af hjælp og, hvor er det, at beboeren vil hen, og hvor det bliver nedfældet simpelthen. Der bliver en kontrakt mellem beboer og kontaktperson. Men det er helt på beboerens præmisser. (7. netværksmøde:19)

Karen knytter eksplicit det at arbejde med recovery sammen med rollen som mentor, og Frederik kobler sig på Karen ved at henvise til en konkret teknik – personplanerne, – som han ser som 'geniale', når opgaven er at være mentor. Igen tager forståelsen af den professionelle som mentor afsæt i en bruger, som ved hvad han eller hun vil, og i, at medarbejderen derfra skal tilbyde følgeskab. Personplanerne henter her deres status som geniale netop i kraft af, at de understøtter flytningen af ansvaret, ekspertisen og indflydelsen fra medarbejderne til beboeren: det er beboeren, der får lov at definere, hvor han eller hun vil hen, og hvad han eller hun har brug for af hjælp på vejen. Det bliver nedfældet som kontrakt, og det er 'helt på beboerens præmisser', som Frederik slutter af med at understrege. At være mentor eller coach ser altså ud til at tage form som en idealfigur, der altså har at gøre med at skabe en situation, hvor beboeren får og tager muligheden for selv at definere mål og behov, og hvor medarbejderen giver dem sit følgeskab og sin opbakning ved at gøre det, beboeren beder om – at tilbyde hjælp til selvhjælp så at sige.

En magtmæssig forskydning: ”man skal ikke snakke om, at beboerne skal have mere indflydelse, de skal have fuld indflydelse”

Et tredje aspekt af imperativet kredser specifikt om spørgsmålet om, hvem der har adgang til at bestemme og bestemme over hvem. Det kommer for eksempel til udtryk i den måde, Hjortevængets projektmedarbejdere beskrev startpunkt og endemål for deres udviklingsprojekt, da de præsenterede det for en række pårørende og brugere, som var inviteret med som ’udfordrere’ på et af netværksmøderne:

Inden projektet gik i gang, havde vi selv gjort nogle tanker om, at der er noget, der skal laves om på Hjortevænget, og i det udspil tog vores forstander en gruppe til USA, hvor de blev yderligere inspireret i, hvordan vi kan udvikle Hjortevænget, så den bliver afinstitutionaliseret, og hvordan vi får en helt anden brugerindflydelse, beboerindflydelse på Hjortevænget. Dengang var det utrolig personalestyret, som det er mange andre steder. Det skulle fuldstændig afvikles så det blev brugerstyret, hvor det hele skal på et tidspunkt styres af beboerne (4. Netværksmøde:17).

Beskrivelsen rummer både et dengang, et i dag og et ’på et tidspunkt’. På denne tidslinje beskrives en udvikling, hvor Hjortevænget før var ’utrolig personalestyret’, mens der i dag er ’en helt anden beboerindflydelse’, hvilket med tiden – på et tidspunkt – skal udvikles hen imod, at Hjortevænget bliver et fuldt ud afinstitutionaliseret sted, hvor ’det hele på et tidspunkt skal styres af beboerne’. Der beskrives således en magtmæssig forskydning af, hvem der bestemmer fra det ’personalestyrede’ mod det ’beboerstyrede’. En forskydning som – i det mindste i sin ideale form - ikke gradbøjer brugernes indflydelse på det sted, de bor: de skal på et tidspunkt styre det hele. Dette aspekt af imperativet kommer også til udtryk senere på samme møde i en samtale mellem en repræsentant fra brugerorganisationen LAP – Mikkel – og Tine fra netværket:

Mikkel: Men man skal passe på, at det ikke bliver for børnehaveklasseagtigt. Man skal ikke snakke om, at beboerne skal have mere indflydelse; beboerne skal have fuld indflydelse. Hvis de kom ud på en øde ø, ville de nok kunne klare sig, de ville måske endda blive raske.

Tine: Hvor går vores grænse? Har vi ret til at sætte nogle begrænsninger for en andens liv? Nogle gange skal vi blive bedre til at lytte til beboeren. (4. netværksmøde:16)

Brugerne skal have fuld indflydelse, siger Mikkel, for ellers bliver indflydelsen bare ’børnehaveklasseagtigt’. Og Tine kobler sig (i det mindste delvist) på denne tænkning ved at spørge til, om de som medarbejdere har nogen ret til

at sætte nogen begrænsninger for brugernes liv. En ret, som helt i tråd med de foregående analyser, bliver sat i modsætning til det at 'lytte til beboeren'.

Giv slip! kommer således til syne som et imperativ, der byder medarbejderne at give slip på det ansvar, den ekspertviden og den indflydelse i beboernes liv, som er imperativets modsætning. Det er således en flerhed af poler, der er i spil i dette imperativ, men relationen mellem dem er alligevel i nogen grad dikotomisk, idet såvel ekspertisen som ansvaret og indflydelsen skal forskydes fra medarbejdernes til beboernes hænder. Medarbejderne skal ideelt set blive en ny slags professionelle, hvis faglighed først og fremmest består i at trække sig fra ansvaret, lytte til og beboerne og samarbejde med dem om det, der er vigtigt for dem. I samme bevægelse – synes antagelsen i imperativet at være – vil beboerne komme til syne som eksperter i og ansvarlige for det liv, som de nu tager magten over selv.

Menneskeliggør!

Det fjerde og sidste institutionelle imperativ jeg vil udfolde, som jeg ser gå igen på tværs af bevægelserne, har jeg valgt at kalde Menneskeliggør! Som i de foregående afsnit vil jeg kort tegne konturerne af det bagtæppe, eller den resonansbund, imperativet finder i det bredere socialpsykiatriske felt, før jeg går tæt på, hvordan det konkret folder sig ud i netværket som et ideal om at bevæge sig fra forskelsfokus i form af 'dem/os tænkning' mod fælleshed og lighed.

Da Alain Topors undersøgelser af recovery udkom i Danmark i 2000, var en af hovedpointerne, at det, der hjalp mennesker i deres recoveryproces, var når andre mennesker trådte i karakter som netop dette: menneske (Topor et al. 2002:39). Det blev konkretiseret til et spørgsmål om, at professionelle, der blev oplevet som hjælpsomme i recoveryprocessen, "træder ud af deres givne roller og giver patienten noget af sig selv, noget ud over hvad de havde behovet at give" (ibid:50). Dette fokus på 'menneskeliggørelse' af relationen problematiserer en distanceret professionalisme, hvor medarbejdere "bruger mange kræfter på at skjule vores svagheder og de kampe, vi selv har gennemgået eller står i", og opfordrer dem i stedet til at dele "deres erfaring med at komme sig i deres personlige liv" (Jensen et al. 2004:154). Der lægges således vægt på, at recovery-orienteringen af socialpsykiatrien må tage afsæt i en fælles menneskelighed og i, at personale og beboere har mere til fælles end til forskel (Onken et al. 2002:61). Således nedtones vigtigheden af klassisk fag-

lighed til fordel for et fokus på gensidighed og det at gøre noget sammen og dele oplevelser (Topor 2002:77).

Fra 'dem/os' mod 'menneske-til-menneske'

I en af de afsluttende artikler i netværkets antologi beskrev Hjørtøvænget deres arbejde med at gøre op med medarbejder-definerede regler. De argumenterede for at:

(...) den medmenneskelige tilgang til beboerne [er] altafgørende. Hver gang vi går ind og sætter regler for, hvordan man må opføre sig, skaber det en potentiel ubalance i vores forhold til beboeren. Det er vigtigt, at vi giver slip på det pædagogiske og ikke opfører os som overmennesker (Bilag 5:24)

Denne skelnen mellem 'overmenneskelighed' og 'menneskelighed' i relationen gik i forskellige variationer igen mange steder i netværkets proces og blev ofte koblet til den faglige rolle – som her, hvor det kobles til at 'give slip på det pædagogiske. På den måde hænger menneskeliggør!imperativet tæt sammen med giv slip! imperativet i sidste afsnit. Når jeg alligevel har valgt at skille dem ad, er det fordi, jeg samtidig ser nogle væsentlige forskelle, som jeg gerne vil folde ud i deres egen ret. For hvor giv slip! sætter fokus på idealet om at flytte ekspertise, magt og ansvar fra medarbejdere til beboere, så accentuerer menneskeliggør! imperativet snarere den relation, der tilstræbes *imellem* medarbejdere og beboere. Menneskeliggør! imperativet byder således medarbejderne "at have fokus på det menneskelige i relationerne – at vi først og fremmest er mennesker", som en medarbejder udtrykte det, da jeg holdt oplæg på en temadag på et af netværkets botilbud (temadag på Baldersvej:6). Dermed rummer dette imperativ på sin vis også en potentielt mere radikal problematisering eller udfordring af medarbejderne som *fagpersoner*. Det kom for eksempel til udtryk på netværkets afsluttende temadag. Her blev deltagerne inviteret til at nedskrive historier om psykosocial rehabilitering på deres bosted. Herefter arbejdede de i grupper med at undersøge hvilke roller, der var på spil i historierne. I den fælles opsamling på gruppearbejdet fremlagde en af grupperne, at den historie de havde arbejdet med rummede "en rolle som menneske" (afsluttende temadag:22). Da jeg spurgte, om det var en beboer eller en medarbejder, der indtog rollen var svaret:

Det er dem begge. Det gælder om at være der som menneske, og det, der er gældende for dem, der går ind og kan hjælpe dette menneske, det er, at det netop er et andet menneske. Det menneske kan i bund og grund være enhver, det kan også være en ven eller noget. Den faglige baggrund er underordnet. (afsluttende temadag:22)

Her bliver faglighedens betydning helt visket ud til fordel for det 'at være der som menneske'. Og netop når det er det, der 'gælder', bliver fagligheden underordnet, for 'det kan i bund og grund være enhver', siger gruppen. Det betyder ikke, at medarbejderne generelt i deres arbejde med at recovery-orientere arbejdet udpeger faglighed som ligegyldig. Men det betyder, at faglighed problematiseres både som i sidste afsnit, hvor fagligheden gøres til noget, der fylder for meget og forhindrer dem i at 'give slip' på definitionsretten og ansvaret, og som i dette afsnit, hvor det bliver sat i modsætning til det at indgå i en 'menneske-til-menneske' relation. Faglighed udpeges således som et forskelsskabende problem, der skaber en dem/os relation frem for en relation, hvor beboere og medarbejdere er 'på lige fod'. Det er for eksempel på spil i Hjortevængets begrundelse for at rigtiggøre deres cafe og lave en arbejdsplads, hvor beboerne arbejder 'på lige fod' med kokkene:

Beboerne har en ægte kollegial og kammeratlig relation med køkken- og cafépersonalet. Personalet er selvfølgelig rummelige overfor, at beboerne har en sindslidelse, men det er ikke noget, de fordyber sig i. De ønsker god bedring, hvis en beboer melder sig syg, og kører igen derud af, når vedkommende kommer tilbage (Bilag 5:26).

Målet er at gøre op med forskelle, der er skabe af, at nogle er pædagoger, mens andre er beboere (ibid.), og i stedet åbne for en 'ægte kollegial og kammeratlig relation' mellem kokke og ansatte i cafeen. Det er således forskellen pædagog/beboer, der udpeges som problemet, og som søges udjævnet eller udvisket. I cafeen søges det gjort ved at ansætte kokke frem for pædagoger og ved at gøre beboerne til ansatte. Men imperativet gør sig også gældende i forsøget på at udviske eller udjævne forskelle mellem pædagoger og beboere; Som for eksempel her hvor Tine fortæller om, at de holder fester, hvor både personale og beboere er med på lige fod:

Man skal også kunne hygge sig. Beboerne skal selv kunne komme til og fra, og de ved, at vi drikker os halvfulde, og de skal klare det, hvis de bliver angste. Vi ved godt, at vi er på arbejde, men alligevel... Jo mere ligeværdige man bliver i en sådan situation, så tror jeg, at jo bedre bliver situationen. (2. netværksmøde:21)

Her er det altså selve hjælperelationen, der søges udvisket. Personalet 'drikker sig halvfulde', og beboerne 'skal selv kunne komme til og fra' og 'klare det, hvis de bliver angste'. Derigennem tilstræbes en situation præget af 'ligeværdighed' i modsætning til en relation præget af forskellen på personalets og beboernes forskellige grunde til at være der: at personalet er på arbejde for at støtte beboerne.

'Vi er i samme båd'

Dermed antydes også den tredje pol i menneskeliggør! imperativet – nemlig fælleshed. Tines fortælling om at holde fester *sammen* skriver sig også ind i et ideal om at skabe sammenhænge og oplevelser, hvor forskellene er udviskede til fordel for en følelse af at 'være i samme båd'. Det kommer tydeligt til udtryk i Karlebos tegning af deres fremtidsutopi, som jeg viste i afsnittet om forsvind! imperativet. Her illustreres fremtidens recovery-orienterede botilbud netop som et sted, hvor alle er i samme båd, og alle er rettet mod fremtiden.

Lidt tættere på praksis ser dette ideal om at være fælles dog i højere grad ud til at være rettet imod at skabe situationer og sammenhænge, hvor aktiviteterne overskrider forskellene og bliver til noget, beboere og medarbejdere gør sammen som for eksempel de fester, som blev bragt på banen ovenfor, og som også et af de andre botilbud fremhæver som en væsentlig bevægelse væk fra en dem/os tænkning:

Her i september måned, der havde vi for første gang i 10 år en fælles fest mellem beboere og personale, der kom beboere og personale. Og det blev en helt vild succes, alle deltog så meget, de nu kunne, på nær en beboer, fordi han var Jehovas vidne, og han kunne ikke tåle alt den fest, mente han ifølge hans religion. Så på beboermødet blev det besluttet, at de vil godt have lov at holde julefrokost på samme måde [...] Og det bliver så den 3. december, i dag! [...] hvor al mad er lavet af beboere og medarbejdere i fællesskab, og oppyntning. Og sågar har personale og beboere kommet med fjolletekster på julesange, som vi skal synges også. (2. netværksmøde:9)

Den kæmpe succes består således i at skabe en fest, der er et fælles projekt for beboere og medarbejdere, hvor forskellene er sat i parentes. Det samme gælder for eksempel den løbeklub, som et af botilbuddene laver, hvor medarbejdere og beboere løber sammen. Her er en væsentlig begrundelse at skabe en sammenhæng, hvor beboere og medarbejdere kan være sammen om en god oplevelse, og hvor skellet mellem gode og dårlige løbere ikke går mellem beboere og medarbejdere, men skærer igennem de to grupper:

vi er fælles, vi løber alle sammen lige dårligt eller, der er plads til at ... altså vi er ikke dem, der går foran og siger: 'vi har mere kondition end dig, eller vi er bedre', nej vi er på lige fod (4. netværksmøde:20).

Fælleshed bliver således en del af imperativets bud om at bevæge sig væk fra en forskelstænkning ved at skabe en socialpsykiatri (eller situationer i en socialpsykiatri), der accentuerer det, beboere og medarbejdere har til fælles frem

for forskellene mellem dem. Dette er forbundet med lighed, fordi fællesheden netop tales frem som det fælleshed skal bygge på og skal være medskaber af.

Menneskeliggør! kommer på den måde til syne som et imperativ, der byder personalet at praktisere socialt arbejde på måder, der ikke skaber forskel, men i stedet bygger på lighed og fælleshed mellem medarbejdere og brugere.

Institutionelle imperativer som hierarkiserende, tavsgørende og forsimplende problem

De fire institutionelle imperativer udgør gode, spændende retningspile for udviklingen af en afinstitutionaliseret, recovery-orienteret socialpsykiatri, som det umiddelbart kan være vanskeligt at være uenig i. De former og formes i de forandringsbestræbelser, som praktiseringen af 'recovery-orientering' frembringer. Og dermed er de også med til at forme det sociale arbejde såvel som blikket på det og vurderingen af det: hvad, der kan regnes for god (forandrings)praksis, afgøres i vid udstrækning med imperativerne som implicitte eller eksplicitte vurderingskriterier.

Og netop her udspringer mit kritiske blik. For med imperativerne som selvfølgelig målestok bliver det tilsvarende selvfølgelig at følge to spor i udforskningen og udviklingen af socialpsykiatriens praksis. Man kan undersøge og vurdere, hvor langt en given praksis er på de skalaer, som imperativerne opstiller. Eller man kan bidrage til formuleringen og udviklingen af en praksis, der når (eller nærmer sig) de positive poler, som imperativerne udpeger. Begge dele kan der være god mening i at involvere sig i. Men i mit perspektiv er det dog problematisk, hvis man alene forfølger disse to spor.

For det første skaber de institutionelle imperativer en hierarkisk orden af det socialpsykiatriske landskab, hvor ansvaret for succes og fiasko i vid udstrækning lander hos medarbejderne og indirekte hos beboerne og deres medborgergørende bevægelser (eller mangel på samme). Dermed overses i mine øjne i høj grad den modsætningsfyldte institutionelle og velfærdsstatslige kompleksitet, som arbejdet med at recovery-orientere det sociale arbejde intra-agerer med. Eller udtrykt på en anden måde: den overser eller underbetoner spørgsmålet om, hvad recovery-orienteringen gør ved det sociale arbejde og ved de mulighedsrum, som medarbejdere og beboere kan og må bevæge sig i.

For det andet vil jeg argumentere for, at imperativerne har tendens til at tavs-gøre de aspekter af arbejdet, der med recovery-orienteringen udpeges som problematiske: de institutionelle praksisser; omsorgen og ikke-udviklingen; udviklingstvungen; magtrelationerne; forskellene mellem medarbejdere og beboere osv. Eller i det mindste har de en tendens til alene at gøre det muligt at tale om disse aspekter af det sociale arbejde som problematiske tegn på, at vi endnu ikke har nået målet og er blevet 'recovery-orienterede'.

Derfor vil jeg i næste analysedel genbesøge de institutionelle imperativer med en analytisk optik, som har til formål at forstyrre den selvfølge, hierarkiske orden, som de ser ud til at repræsentere i et recovery-orienteringsperspektiv. Jeg vil således undersøge, hvordan praktiseringen af det sociale arbejde bliver til i en vanskelig og modsatrettet *udspændthed* mellem imperativernes poler.

Derved er det mit mål at forstyrre den orden, som imperativerne skaber, og forhåbentlig at bidrage til at skabe et sprog for de tavs-gjorte og underbetone-de kompleksiteter, som medarbejdere og beboere hver dag bevæger sig i, i en socialpsykiatri der arbejder med at recovery-orientere sig.

Del IV: Udspændtheder

I de foregående analyser har jeg beskæftiget mig med botilbuddenes forsøg på at skabe en recovery-orienterende bevægelse i den socialpsykiatriske praksis. Jeg har vist, hvordan psykosocial rehabilitering (som er bevægelses overordnede endemål) kommer til syne som to forskellige, men forbundne bevægelser: 'medborgergørelse' og 'rigtiggørelse'. Jeg har desuden vist, hvordan disse bevægelser skabes i og skaber en række dikotomiske forskelle. Forskelle som udpeger det rigtige og det forkerte, og som derved også formulerer (og søger at praktisere) det, jeg har kaldt institutionelle imperativer: det der bør gøres for at fuldende bevægelsen mod en recovery-orienteret socialpsykiatri. Jeg har således udpeget 4 centrale institutionelle imperativer, som konstituerer og konstitueres af medborgergørelserne og rigtiggørelserne: Forsvind!, Håbl!, Giv slip! og Menneskeliggør! Det er imperativer, som det på mange måder er vanskeligt at være uenige i, og som tilsammen tegner en forandringsbestræbelse, som også jeg har stor sympati for. Samtidig er det dog også imperativer, der kalder på kritiske analyser, fordi de – som jeg har argumenteret for – også er symptomer på en stærkt politiseret forandringspraksis, som har tendens til at underbetone, tavsgøre og forsimple den kompleksitet som socialpsykiatrien også er.

I denne analysedel vender jeg derfor endnu engang blikket mod de institutionelle imperativer, men nu med udspændtheder som det analytiske greb. Udspændtheder har til formål at rette mit analytiske blik mod imperativernes poler som gensidigt forbundne, gensidigt skabende og som producenter af et komplekst og flertydigt mulighedsrum for botilbuddenes medarbejdere og beboere. Således er min forhåbning og intention med de kommende analyser at bidrage til at skabe et sprog for noget af det, der er svært at tale om, når man i socialpsykiatrien gerne vil være på vej mod en recovery-orienteret praksis. Et sprog, som ikke alene retter sit blik mod det uperfekte, det endnu ikke forståede og det endnu ikke (godt nok) implementerede, men som åbner for at tale om, hvad imperativerne gør ved det sociale arbejde.

Udspændtheder som analytisk greb

Før vi når frem til analyserne, må 'udspændtheder' foldes ud og konkretiseres som analytisk greb. De kommende afsnit rummer derfor en teoretisk import og videreudvikling af den poststrukturalistiske køns- og barndomsforsker Jette Kofoeds udspændthedsbegreb.

Hvorfor udspændtheder?

Udspændtheder har altså til formål at komplicere og udfordre imperativernes tilsyneladende entydige hierarkiske forståelse af, hvad der sker og bør ske i det sociale arbejdes organisering. Som jeg har argumenteret for i de foregående analyser, ser der ud til at herske en forståelse af, at når praktiseringen af det sociale arbejde ikke lever op til idealerne i imperativerne, så er det fordi, der er noget, der endnu ikke er forstået, implementeret, lykkedes osv.; så er det ikke lykkedes at forsvinde, håbe, give slip og menneskeliggøre tilstrækkeligt. Det er den selvfølgelighed og entydiggørelse: psykosocial rehabilitering som en implementeringsudfordring og en endnu ikke fuldendt (men fuldendbar) bevægelse, som jeg ønsker at udfordre i de kommende kapitlers analyser. Det er med det som afsæt, at jeg lader 'udspændtheder' være denne analyse-dels grundlæggende analytiske blik.

For i arbejdet med at gribe om mit empiriske materiale viste 'udspændtheder' sig at kunne udgøre en slags analytisk eksperiment, der formåede at overskride og forskyde de forståelser af 'psykosocial rehabilitering,' som er bygget ind i 'medborgergørelserne' og 'rigtiggørelserne'. Allerede på et tidligt tidspunkt i Ph.d. arbejdet stødte jeg på Jette Kofoeds begreb om udspændtheder som en måde at forsøge at gribe om det tilsyneladende dikotomiske på måder, der betoner modsætningers forbundethed og gensidighed (Kofoed 2003). Siden, da jeg gik i gang med analyserne og blev slået af de stærke og dikotomiske forståelser af arbejdet, som præger socialpsykiatriens arbejde med at skabe psykosocial rehabilitering, dukkede begrebet op igen og blev aktuelt i det analytiske arbejde på to måder. ,

For det første dukkede udspændtheder op i min erindring som en væsentlig metodologisk pointe om at skrive sig op imod en enten-eller fortælling om verden. Konkret satte jeg derfor udspændtheder i spil som analytisk eksperiment for at komplicere en tilsyneladende (om end endnu ikke fuldført) entydighed i den socialpsykiatriske selvfortælling, hvis kompleksitet først og

fremmest fremstår som at 'få det til at lykkes' og at 'gøre det rigtigt'. En entydighed hvis indbyggede problematiske effekter jeg allerede har argumenteret for

For det andet viste uspændtheder sig også at tilbyde et analytisk blik, der kunne gribe om alt det i mit empiriske materiale, som ikke vil indordne sig i den pæne fortælling om en (ufuldendt) bevægelse fra A til B: Flertydighederne, fortællingerne om handlingsforløb, hvor det modsatrettede tilsyneladende er på spil sammen og på samme tid og tidspunkterne, hvor det tilsyneladende modsatrettede mødes og gør noget – ikke trods hinanden og i modsætning til hinanden, men sammen og med hinanden. Jeg kunne muligvis i vid udstrækning have grebet om disse situationer med det tilbud om en forklaringsramme, som er indbygget i socialpsykiatriens egen selvforståelse: at det sociale arbejde er flertydigt og rummer modsætninger, fordi bevægelsen endnu ikke er fuldendt, og noget endnu ikke bliver gjort eller er organiseret godt nok. Ved at blive indenfor den forklaringsramme kunne jeg dog ikke have grebet om det, en udspændthedsanalytik skærper blikket for: flerhederne i praktiseringen af det sociale arbejde og den gensidigt konstituerende og formende relation mellem det, som ellers beskrives som dikotomisk adskilt.

Det er således ikke så enkelt at svare på, om udspændtheder blev omdrejningspunkt for denne analysedel, fordi empirien afkrævede mig det, eller fordi mit videnskabsteoretiske ståsted inviterede mig netop derhen. Svaret er nok et sted midt imellem. Eller måske er det snarere udspændt imellem de to: på den ene side den empiriske kalden på noget andet end en kritisk analyse af det endnu ufuldendte i bevægelsen og på den anden side mine teoretiske læsningers tilbud om at fokusere på de komplicerende analyser af det tilsyneladende enkle. Læsninger som rækker længere tilbage end dette Ph.d. arbejde, og som således var medformende for mit blik helt fra begyndelsen og således også med til at begrebssette det ubehag, min forskning også er drevet af: Ubehag ved de politiserede sandheder som former feltet og på samme tid rummer inkluderende og ekskluderende mekanismer. Ubehag ved de vanskeligheder jeg igen og igen er stødt på, når det gjaldt om at finde et legitimt sprog for det, der 'burde' være væk, men som ikke er det.

Konkret blev udspændtheder således det greb, jeg greb til så at sige, for at forme mit analytiske blik og åbne for at vide og gøre socialpsykiatrien på andre måder end dem, jeg ser dominere i recovery-orienteringsbestrebelseerne. På de næste sider vil jeg derfor udfolde den udspændthedsanalytik, som således skal læses som et eksperimentelt forsøg på at gribe om arbejdet med at

skabe en recovery-orienteret praksis på nye – og i mine øjne – frugtbare måder.

Udspændtheder som 'tænketeknologi'

Kofoed introducerer i sin Ph.d. afhandling: "Elevpli – inklusion-eksklusionsprocesser blandt børn i skolen" (2003) begrebet udspændtheder som en 'tænketeknologi', som har til formål at indstille blikket og gøre det muligt at tænke analysen i overensstemmelse med det, man gerne vil med den. Tænketeknologi er altså den (kritiske) begrebsfigur der bruges til at gribe om (og dermed forme) verden på bestemte måder (Lykke 2008:171). Dermed trækker hun på en forståelse af sproget som en virkelighedsproducerende praksis og konnoterer så at sige det analytiske blik strategiske element. Analytiske begreber er i denne optik ikke blot gode begreber, fordi de præcist eller nøjagtigt kan bruges til at beskrive verden. I stedet er afsættet, at begreber altid er medproducenter af virkeligheden, og at de derfor ikke kan adskilles fra analysens situerethed i forhandlingen af, hvordan verden skal forstås (og gøres). At sætte bestemte begreber på arbejde i analysen af et empirisk materiale er altså ikke blot et spørgsmål om at 'opdage' og 'udforske' det, man studerer, men også at være involveret i skabelsen af den virkelighed (Søndergaard 2007). Begrebet tænketeknologi konnoterer altså en eksplicit rettet i valget af analytisk blik – helt i tråd med mine begrundelser ovenfor for at bruge udspændtheder som afsæt for analyserne i denne del. Jeg er således på linje med Kofoed, når hun konstaterer, at udspændtheder er en tænketeknologi, der har til formål at gøre det "muligt at tænke mere end én ting ad gangen" (Kofoed 2003:53), som er den udfordring, man stiller sig selv, når man ønsker at overskride en dikotomisk forståelse og fremstilling af verden. 'Teknologi' referer altså til den formulerede relation mellem, 'det jeg vil' og, det begreb jeg så sætter på arbejde.

Som tænketeknologi spiller udspændtheder ikke helt den samme rolle i mine analyser, som de gør for Kofoed. Der gemmer sig nemlig en ikke uvæsentlig forskel mellem, hvordan vi sætter begrebet på arbejde (og hvorfor). Hvor Kofoeds begreb om udspændtheder tager form som en 'forudsathed' – en "metateoretisk forudsætning" (ibid:54) for projektet, er det for mig en analytisk optik. Hun beskriver således på forhånd tre udspændtheder – Træghedforandring, individualitet-fællesskab, det allerede-det endnu-ikke – der i næsten ontologisk forstand tegner hendes forståelse af "forholdet mellem indi-

vid-samfund, udviklingssyn og forandringspotentialer” (ibid.). Trods disse konkrete udspændtheders potentiale på et metateoretisk niveau er det ikke dem, der danner bagtæppe for min udvikling af en mere empirinær analytisk udspændthedsanalytik. Det gør snarere selve den mulighed ’udspændtheder’ rummer for at for at få øje på forbindelserne og gensidighederne i det, der ellers fremstilles dikotomisk i det empiriske materiale.

For Kofoed udspringer blikket for udspændtheder af et opgør mod den ofte dominerende fremstilling af kompleksitet som den moderne verdens fremherskende kendetegn (ibid.). Trods min enighed i dette opgør på et overordnet principielt niveau er mit afsæt for at sætte udspændtheder i spil i de konkrete analyser vel for så vidt det omvendte. Jeg bruger netop udspændtheder til at udfordre de entydiggørelser af, hvad der er (og bør være) på spil, når der arbejdes mod en rehabiliteringsorienteret socialpsykiatri, som jeg fremanalyserede i sidste analysedel. På trods af det modsatte fortegn er bestræbelsen dog den samme: at nuancere en virkelighedsforståelse hvor en af polerne i begrebsparret kompleksitet/entydighed gives forrang og kommer til at dominere den måde, vi kan vide og gøre verden på.

Udspændtheder er således for mig et tænketeknologisk eksperiment, som jeg sætter på arbejde i de kommende kapitler, hvor mit grundlæggende spørgsmål til empirien er: Hvad nu hvis ... Hvad nu hvis der ikke blot er tale om en ufuldendt bevægelse fra A til B. Hvad nu hvis A og B forstås som forbundne elementer, der alene eksisterer i kraft af hinanden? Hvad nu hvis de former hinanden og på den måde er en del af tilblivelsen af det sociale arbejdes mulighedsrum? Det er de spørgsmål, der er styrende for min udvikling af udspændtheder som analytisk optik.

Fra enten/eller og både/og mod forbundet flerhed

Udspændtheder repræsenterer en bevægelse væk fra en dikotomisk forståelse af det, som ellers ofte fremstilles i netop de termer. At beskrive verden i termer af dikotomi accentuerer verdens tilblivelse gennem modsætninger, der gensidigt definerer hinanden i kraft af deres gensidige andethed. Med udspændtheder søger jeg snarere at indfange begrebspars samtidighed, gensidige forbindelse og gensidigt formende kraft i mere kompleks forstand. Det er således ikke en analytik, der er optaget af enten-eller analyser. Fokus er ikke på modsætninger som adskilte og fundamentalt forskellige størrelser. Det er hel-

ler ikke på dilemmaer, som ellers er en ofte brugt begrebsætning i det sociale arbejde (Aadland 2000; Bjerre 2008; Breumlund et al. 2008). Dilemmaer er kendetegnet ved at kunne indfange udfordringen ved, at en situation rummer et valg mellem to eller flere forskellige handlemuligheder eller valg, hvoraf ingen er den helt rigtige eller den gode løsning. Dette perspektiv kan bestemt have sin relevans, men evner ikke at indfange forbundetheden og gensidigheden i de tilsyneladende forskellige og modsatrettede muligheder – der bliver netop tale om et valg (omend et vanskeligt et). Endelig er fokus ikke på en skelnen mellem ideal og realitet, hvor analysen – lidt karikeret – let bliver bygget over modellen: de siger, de gør (det gode), men i virkeligheden gør de noget helt andet (ikke så godt), hvor grundspørgsmålet bliver: Er der overensstemmelse mellem ideal og virkelighed.

Omvendt vil jeg med Inspiration fra Kofod understrege, at det ikke er tilstrækkeligt at bevæge sig væk fra en enten-eller tænkning. I den modsatte grøft kan der være tendens til, at man i forsøget på at bevæge sig væk fra en enten-eller tænkning lander i en både-og tænkning, hvor resultatet bliver en additiv forståelse af, hvad der er på spil i en given situation, men hvor der stadig ikke er fokus på elementernes relationelle, gensidigt formende forbundethed (Kofoed 2003:71).

Udspændtheder repræsenterer altså en anden måde at ”byde ind på forståelsen af forholdet mellem flere størrelser, der ofte fremstilles dikotomisk” (Kofoed 2003:53). En måde som kan indfange, hvordan de ’størrelser’, der umiddelbart fremstilles som dikotomiske, er filtret ind i hinanden, former hinanden og i vid udstrækning bliver til i kraft af hinanden (Kofoed 2003:71). Men også en måde som har til ambition at indfange flerheder snarere end kun dobbeltheder, sådan som en dikotomisk tænkning er begrænset til at gøre. Kofoed udtrykker det således.

Udspændthedernes poler bliver ikke til uden i kraft af hinanden. Og måske bliver de ikke bare til i kraft af én anden, men måske bliver de til i forhold til flere af hinanden. Udspændthed betyder en stadig forholden sig til flere poler, og en forståelse af, at enhver empirisk størrelse rummer flere elementer. (Kofoed 2003:53)

Hun forfølger dog ikke denne pointe yderligere i sin fremskrivning af de tre udspændtheder, der danner horisont for hendes analyser. De er nemlig netop bygget op som ’par’ og udfolder således ikke i deres egen opbygning det potentiale for at indfange ’en stadig forholden sig til flere poler’, som udspændthedsbegrebet tillægges. Som analytisk optik er dette fokus på flerheder dog interessant, fordi det skærper blikket for, hvordan flere af de institutio-

nelle imperativer, som jeg foldede ud i bevægelsesanalysen, er bygget op omkring/skaber polypolære snarere end bipolære udspændtheder. Således bliver det for eksempel muligt at indfange, hvordan fx imperativet om at håbe rummer flere, gensidigt forbundene poler – nemlig rummelighed, ambitioner og udvikling, som tilsammen danner et udspændthedsrum, hvori beboere og medarbejdere kan (og er bundet til at) bevæge sig. Desuden skærper det blikket for, hvordan de enkelte udspændtheder – som jeg af hensyn til den analytiske klarhed tegner hver for sig i de kommende kapitler – også er indbyrdes forbundet frem for at skulle forstås som adskilte og afgrænsede relationer.

Institutionelle praktiseringer af muligheds- og umulighedsrum

Udspændthed er ikke en principiel og tænkt relation, men må – hvis det skal have relevans i min analytiske sammenhæng – kunne bruges til at gribe om det, der konkret gøres. At kunne forstå noget om, kompleksiteten praktiseringen af det sociale arbejde, og at forstå det som noget, der skabes i/skaber den velfærdsinstitutionelle kontekst, som socialpsykiatrien udgør. Samt endelig: at kunne indfange de muligheds- og umulighedsrum som tegner sig for medarbejdere og beboere i botilbuddene. Udspændtheder skal altså forstås i tæt sammenhæng med det praktiseringsbegreb, jeg har udfoldet i kapitel 4. Det er det, der for mig for alvor gør udspændthederne interessante: at de kan vise noget om hvordan det, der ofte fremstilles som enderne i en skala, som bruges til at vurdere 'hvor langt' arbejdet mod en recovery-orienteret socialpsykiatri er nået, også kan forstås anderledes; nemlig som hæft punkter i det udspændthedsrum, som danner ramme om handlemulighederne (herunder forståelsesmulighederne).

Endelig er det i mine øjne her, at aktionsforskningsinspirationen rækker ind i afhandlingens analytiske arbejde, som ellers i vid udstrækning henter sin teoretiske inspiration i det poststrukturalistiske begrebsunivers. Det er her, med blikket rettet mod mulighedsrummene, at de mennesker, der arbejder og lever i det socialpsykiatriske landskab, for alvor sættes i centrum. Det er her, det bliver muligt at sætte kritisk lys på, hvad recovery-orienteringens konsekvenser er for de mennesker og de relationer, det handler om.

Udspændthedsanalysernes opbygning

I de følgende kapitler vil jeg som tidligere nævnt vende tilbage til det, jeg i sidste analysedel benævnte 'institutionelle imperativer'. Det gjorde jeg, fordi det er sådan, de ser ud til at komme til syne for de botilbud, der bestræber sig på at skabe en recovery-orienterende bevægelse. Hvert af de følgende kapitler vil således sætte fokus på et af disse imperativer for at forstå, hvad de gør ved det sociale arbejde. Jeg vil således undersøge de praksisser, der vokser frem, som forsøger på at svare på imperativerne, for derigennem at søge at indfange, hvordan praktiseringen af 'recovery-orienteret socialt arbejde' ser ud til at blive udspændt mellem de poler, som imperativet udpeger.

De fire imperativer gives ikke helt samme status. I stedet forstår jeg forsvind! imperativet som et gennemgribende og mere overordnet imperativ, mens jeg betragter de andre imperativer forskellige aspekter eller effekter af dette. Dette vil jeg diskutere mere udfoldet nedenfor. Her skal det blot siges for at klarlægge analysernes opbygning. Konsekvensen af den særlige relation jeg etablerer mellem forsvind! imperativet og de øvrige imperativer er, at udspændtheden institution-afinstitutionisering *ikke* har et selvstændigt analysekapitel.

Denne analysedel består således af tre analysekapitler, som undersøger, hvordan det sociale arbejde bliver spændt ud imellem

1. Håb! imperativets poler: Udvikling, ambitioner og rummelighed
2. Giv slip! imperativets poler: Medarbejdernes hhv. beboernes ekspertise, ansvar og indflydelse
3. Menneskeliggør! imperativets poler: lighed fælleshed og forskel

Rundt om disse tre kapitler diskuterer jeg indledningsvis og i en opsamlende analyse, hvordan institution-afinstitutionisering fungerer som en samlende udspændthedsfigur, der former og formes i de øvrige tre. På den måde løfter jeg udspændtheden institution-afinstitutionisering frem i forgrunden, og lader den danne ramme om de øvrige udspændthedsanalyser.

Dette valg af forgrund og baggrund er mit, men kan begrundes i, hvad der er på spil i det empiriske materiale. For det første fordi dette at holde op med at være så meget 'institution' kommer til syne som den udfordring, der på en gang er vigtigst og vanskeligst for medarbejdernes i deres arbejde med at skabe en recovery-orienteret socialpsykiatri. For det andet fordi udspændthederne netop kan forstås som nogle, der vokser ud af mødet mellem den velfærdsinstitutionelle 'opgave' og drømmen om at afinstitutionalisere.

INTRODUKTION TIL ANALYSEN:

Afinstitutionalisering som institutionel praksis – en bærende udspændthed?

Lad mig indlede analyserne i denne del med en diskussion af, hvorvidt og hvordan man kan forstå Forsvind! imperativets poler, institution og afinstitutionalisering, som en bærende og gennemgående udspændthed i praktiseringen af 'recovery-orienteret socialt arbejde'

Institutionen – næsten udraderet eller heftigt til stede?

På et af netværksmøderne satte vi fokus på rehabiliteringsarbejdet som rumlig og organisatorisk indretning af det sociale arbejde. Målet var at sætte fokus på, hvordan 'psykosocial rehabilitering' sætter spatielle og organisatoriske aspekter af arbejdet til forhandling og, hvordan menneskers muligheder for at bevæge sig i rummene og indgå i relationer med hinanden dermed også forandres. Mødet rummede en fælles undersøgelse/kortlægning af de fysiske og organisatoriske rum i og omkring botilbuddene samt af, hvem der kan bevæge sig i dem hvordan, hvornår og på hvilke betingelser. (2. netværksmøde:24). Det foregik ved at deltagerne fortalte, mens jeg skrev ned på plancher og på den måde tegnede et 'kort' over bostedet. Undervejs i tegningen forsøgte jeg så vidt muligt at placere de forskellige elementer på papiret, så de afspejlede de fysiske fordelinger af dem ud fra medarbejdernes beskrivelser.

Hjortevænget, som allerede på dette tidspunkt i forløbet havde fået status i netværket som den, der var 'nået langt', beskrev deres bosteds fysiske og organisatoriske rum med disse ord og elementer (som jeg som sagt noterede):

I en pause i løbet af dagen kom en af medarbejderne fra Hjørtevænget og jeg til at tale om tegningerne:

Tine: Jeg synes, at det bliver tydeligt, når vi sådan gennemgår vores bosteder, at vi er nået rigtig langt.

Agnete: Ja – men jeg synes også, at der er noget andet, der er interessant: at I med jeres store forskelle er fælles om at tegne billeder, som får mig til at tænke, at det er heftigt institutionaliserede rum I bevæger jer i. At institutionen er heftigt tilstede.

Tine: ja, men det er jo også det, vi skal have udraderet det sidste af med vores projekt.

Agnete: ja, hvis man kan det? Spørgsmålet er om det er et grundvilkår ved jeres arbejde? (3. Netværksmøde:10)

Vi så altså noget meget forskelligt i tegningerne. Jeg så tegninger, der viste mere om, hvad de havde til fælles end om, hvad de havde til forskel – nemlig det jeg kaldte 'heftigt institutionaliserede rum'. Det jeg så i Hjørtevængets beskrivelse af deres fysiske og organisatoriske rum var et bosted bestående af 24 lejligheder, der blev beskrevet som beboernes egne. Fra mine besøg på bostedet vidste jeg at dette i praksis bestod i et (stort) værelse med eget bad og med udgang til en lang gang samt en havedør med adgang til en lille terrasse i åben forbindelse med de fælles grønne arealer. Derudover beskrev gruppen en række fysiske og organisatoriske rum, som knytter sig til ledelse af botilbuddet som organisation – en administrationsgang med kontorer, mødelokaler, ledelsesmøder osv. De nævnte også en række organisatoriske og spatielle organis-

ringer, som peger imod bostedet som en pædagogisk arbejdsplads. Der er for eksempel 'Teammøder' for medarbejderne, som peger mod, at de er et team med en fælles opgave (at gøre noget med/i forhold til beboerne). Der er et stillerum med PC, som peger mod den stribe af skriveopgaver, som medarbejderne har. Og der er et 'medicinrum', som peger imod medarbejdernes opgaver omkring håndtering af beboernes medicin. Disse aspekter af tegningen adskilte sig ikke væsentligt fra de to andre projektgruppers beskrivelser, som i det store hele rummede de samme elementer.

Tine, derimod, så en tegning der viste at de var 'nået langt' i afinstitutionaliseringsprocessen på deres bosted i forhold til de andre bosteder i gruppen. Præcis hvad det var, Tine mente, ved jeg ikke. Men jeg mener, at det er rimeligt at antage, at det hun så i tegningerne, var noget andet. Hendes fokus var således – er mit gæt – på de fysiske og organisatoriske rum, som – jævnfør mine bevægelsesanalyser – kommer til syne som en del af den 'recovery-orienterede bevægelse'. Hun så således cafeen og den rigtiggørende og medborgergørende bevægelse den er en del af, hun så de mødeformer og temadage, hvor beboerne nu var helt eller delvis med, og hun så den cafe i det lokale bycenter, som de planlagde at åbne som en ny 'rigtig' arbejdsplads væk fra botilbudsrammerne. Hun så med andre ord alt det, som gjorde både hende og de andre i netværket enige om, at dette var at være 'nået langt' i retning af at få 'udradet' det sidste af institutionen. Så når hun betegner bostedet som et nær-afinstitutionaliseret sted, kan det måske forstås i lyset af, hvad der er i fokus for projektgruppen. De praktiseringer af institution, som får mig til at se et 'heftigt institutionaliseret sted', er således slet ikke i fokus som interessant for gruppen. For, som et af medlemmerne sagde sidst på dagen, så havde det med at tegne bostederne mest været for min skyld, "for vi ved jo godt, hvordan vores bosted er indrettet" (3. Netværksmøde:18).

Dialogen mellem Tine og mig er således også udtryk for en forskel i, hvordan institutionsbegrebet og dets relation til praktiseringen af 'botilbud' forstås. Eller rettere – hvad vi hver især satte i forgrunden, når vi kiggede på tegningerne. For Tine var (den snarlige) udradning af institutionen i forgrunden, og hun så således de aspekter af botilbuddets fysiske og organisatoriske indretning som var 'under afinstitutionisering'. Dette fokus forstår jeg som helt i tråd med institutions, som er indlejret i servicelovens ophævelse af institutionsbegrebet: institutionen er ophævet, når vi holder op med at agere 'institutionelt'. Det var således disse bestræbelser, der optog hende. Det jeg satte i forgrunden var derimod en forståelse af det institutionelle som et grundvilkår i det sociale arbejde, som blandt andet bliver synligt i de spatiale-

organisatoriske praktiseringer af 'botilbud', som tegningen rummede: administrationsgangen, teammøderne, medicinrummet etc. Lad mig derfor her indledningsvist knytte lidt flere ord på denne institutionsforståelse, som danner baggrund for, at jeg i de kommende analyser får øje på 'institution' i, såvel som rundt om, botilbuddenes praktisering af 'afinstitutionalisering'.

Teoretisk loop: Institutionsbegrebet

Jeg har allerede med praktiseringsbegrebet hævdet, at blikket for det sociale arbejdes institutionelle indlejrethed er centralt for forståelsen af det, der finder sted i botilbuddenes recovery-orienterede forandringsbestræbelser. Men praktiseringer rummer ikke i sig selv en forståelse af, hvad det så mere præcist er, der må forstås som 'institutionelt'. En sådan teoretisk indkredsning får jeg brug for, når jeg retter blikket specifikt imod de institutionelle praksisser, som jeg hævder er til stede i og former/formes af de afinstitutionaliserende bestræbelser.

Institution er således et begreb, der indfanger de professionelt, administrativt og lovgivningsmæssigt formidlede vaner og rutiner, som udspiller sig inden for rammen af offentlige, velfærdsstatslige institutioner. Dermed trækker jeg på et mere snævert institutionsbegreb end det, der kommer til udtryk hos fx Berger og Luckmann, hvor institution forstås som den nødvendige etablering af vaner og rutiner i al menneskelig interaktion (Berger og Luckmann 1990:71). Dette skal forstås i lyset af mit fokus på den relation mellem velfærdsstaten og dens (psykosocialt handicappede) borgere.

Rasmussen (2009) peger på, at et vigtigt træk ved velfærdsstatslige institutioner er deres tendens til at etablere og organisere steder og rum ud fra de til enhver tid gældende logikker og vidensformer. Desuden må man med et institutionsperspektiv rette blikket imod, hvordan de institutionelle praksisser bidrager til organiseringen af relationerne mellem brugerne af institutionen, samt imellem brugerne og de professionelle (Rasmussen 2009:24). Derudover vil jeg tilføje, at et væsentligt institutionelt træk er den objektivisering, som gør bestemte grupper synlige som 'brugere' af en bestemt slags institution. Denne teoretiske position er altså på afgørende vis forskellig fra den institutionsforståelse, der er på spil i serviceloven og hos medarbejderen i dialogen ovenfor. Den skaber en grundlæggende anden relation mellem afinstitutionalisering og institution, idet der først meningsfuldt kan tales om afinstitutionalisering der, hvor relationen mellem mennesket og den velfærdsstatslige indsats er ophørt.

Dermed er begrebet institution heller ikke bundet til det fysiske sted (fx botilbuddet) men er et begreb, der knytter sig til professionelt indlejrede handlinger, organiseringer, fysiske indretninger og relationer. Institution bliver altså til i praktiseringen af den velfærdsstatsligt definerede opgave (her: det sociale arbejde), og i det materielt-diskursive mulighedsrum, det skaber imellem brugere og medarbejdere (positioner som netop i sig selv bliver til som en del af praktiseringen af det sociale arbejde).

Samtidig er det dog vigtigt at pointere, at jeg ikke opfatter institutionen som en uforanderlig, konstant størrelse, hvor det er ligeegyldigt hvordan den forstås og praktiseres. Tværtimod er det en vigtig del af min forståelse af det institutionelle, der er på spil i botilbuddene: at de er dynamiske, foranderlige og formet af den historiske og sociale kontekst, de eksisterer i. Det kan indfanges med begrebet instituering. Med reference til Østerberg beskriver Rasmussen instituering som den proces, hvorigennem en institution bliver til som institution (Rasmussen 2009:18). Han tilføjer, at det centrale ved denne forståelse er, at de giver blik for, hvordan institueringen forandrer det, der institueres (ibid.). For at understøtte den evige tilblivelse af det institutionelle – selv indenfor rammerne af en allerede eksisterende institution – vil jeg tilføje at institueringen nødvendigvis må være en vedblivende proces, som løbende forandrer, former og omformer de institutionelle praksisser. Mit afsæt er således, at recovery-orienteringen af det sociale arbejde er en del af denne fortsatte tilblivelse af botilbuddene som velfærdsstatslig instituering af relationen mellem mennesker med sindslidelser og mennesker, der via deres faglighed (og ansættelse) skal støtte dem. Og mit afsæt – eller mit eksperiment - i denne del af analysen er at undersøge, hvordan denne instituering blandt andet bliver til i kraft af en udspændthed mellem 'institution' og 'afinstitutionalisering'. Det er således ikke min pointe, at praktiseringen af 'afinstitutionalisering' er falsk, men snarere at afinstitutionalisering, som den kommer til udtryk i mit empiriske materiale, må forstås som en velfærdsinstitutionel praksis – som en del af reinstitueringen af botilbuddene.

Jeg betragter den indledende samtale mellem Tine og mig som en illustration af det udspændthedsrum, jeg med de kommende analyser foreslår at forstå recovery-orienteringen igennem. For det er – måske – netop i dette udspændthedsrum, at det bliver muligt og meningsfuldt, at vi på samme tid kan få øje på praktiseringen af det sociale arbejde som institutionelt og på vej mod at blive afinstitutionaliseret. I de kommende kapitler vil jeg således undersøge de udspændtheder, som former det sociale arbejde i lyset af de tre øvrige institutionelle imperativer: Håb! Giv slip! og Menneskeliggør!. Derefter vil jeg til

sidst i analysedelen vende tilbage til forsvind! imperativet og diskutere, hvordan udspændtheden mellem institution og afinstitutionisering gennemkrydser og forbinder de øvrige.

KAPITEL 8

Håb! som udspændthed: udvikling – rummelighed - ambitioner

I medborgerskabelseskapitlet argumenterede jeg for, hvordan idealet om psykosocial rehabilitering skaber en bevægelse fra permanens mod midlertidighed. En bevægelse som rummer et (om ikke nyt så forstærket) fokus på bevægelse og udvikling. Jeg diskuterede også, hvad det er, der kan komme til syne som bevægelse og udvikling: At fokus er på bevægelser, der retter sig mod samfundsdeltagelse og i sidste ende mod et liv udenfor det socialpsykiatriske system. Og at udvikling således kommer til syne som bevægelser hos beboerne, der retter sig imod, at de bliver til som selvhjulpne, bidragydere i samfundet, kompetente i at deltage i normalsamfundet, og ultimativt: som udflyttede medborgere i normalsamfundet.

I dette kapitel vil jeg igen vende blikket mod det fokus på udvikling, som synes at blive en grundkategori med idealet om at forandre bostedernes praktisering af socialt arbejde. Men blikket er et andet end i analysedel 1. For fokus er ikke så meget på bevægelsen (fra permanens til midlertidighed; fra passiv til 'i udvikling mod at blive medborger') og det Håb! Imperativ det rummer. Det er snarere på, hvordan praktiseringen af udvikling er udspændt mellem rummelighed på den ene side og ambitioner på den anden.

(analysestrategisk note)

Udvikling står ikke kun i et udspændt forhold til ambitioner og rummelighed. Også spørgsmålet om ekspertise er formet af/formende for, hvordan 'udvikling' praktiseres. Udvikling er således også en del af udspændthedsfiguren i næste kapitel, selvom det ikke er skrevet lige så tydeligt frem der.

Når jeg her vælger at arbejde med en udspændthedsstriade af udvikling-ambitioner-rummelighed, er det fordi, relationen mellem dem kan bruges til at tilbyde et andet perspektiv på det, der ofte bliver gjort alene til et spørgsmål om at balancere mellem to faldgruber: den udviklingsforhindrende rummelighed og den overgribende normaliseringsambition. Et perspektiv som forsøger at vise, hvordan de tre er gensidigt konstituerende snarere end gensidigt udelukkende og at, når den ene er til stede som figur – så er de andre det også.

Med Håb! Imperativet bliver rummelighed og ambitioner talt frem som noget, der eksisterer ved siden af hinanden, så opgaven bliver at finde ud af, hvornår man skal gøre det ene og, hvornår man skal gøre det andet (for at sikre beboerens mulighed for udvikling). Hvis man nærmer sig praktiseringen af rummelighed, ambitioner og udvikling med en udspændthedsoptik, er det snarere sådan, at rummeligheden og normaliseringen er til stede i praktiseringen af udvikling på måder, der ikke lader nogle af de tre uberørte.

I det følgende vil jeg udfolde og diskutere to eksempler på, hvordan udvikling, rummelighed og ambitioner former konkrete udspændthedsfelter, hvori de formes af og former hinanden, og hvori bestemte mulighedsrum åbnes og lukkes. Eksemplerne er ikke unikke i mit materiale men rummer elementer, der går igen mange steder i fortællingerne om rummelighed, udvikling og normaliseringsambitioner. De er valgt, fordi de illustrerer forskelligheden i måden normaliseringsambitionerne spiller formende ind i det tilsyneladende rummelige, og rummeligheden spiller normaliserende ind i det tilsyneladende normaliseringsambitiøse.

”Jeg kan godt lide at være hos mig selv. Men de vil gerne have mig ud”

En af de fortællinger, som illustrerer, hvordan livet og arbejdet er udspændt imellem udvikling, rummelighed og normalisering, er dette lille udsnit fra mit besøg på et af botilbuddene, som vi allerede i et tidligere kapitel har snuset til:

Rasmus fortæller, at det er det bedste sted, han har boet. Førhen boede han på et bosted i [en anden by]. ’men det kunne jeg ikke lide, for beboerne sagde grimme ting til mig’. Siden boede han på [et opgangsfællesskab], hvor han først var glad for at være, ’men det sidste år havde jeg det rigtig dårligt. Der fik jeg rigtig meget medicin – nu får jeg meget mindre. Jeg har det meget bedre nu’. Jeg spørger, hvad han synes forskellen er på her og der. Han siger: ’Personalet! Her har de mere erfaring. Der er altid plads til en snak og en smøg’. Denne formulering vender han tilbage til flere gange i løbet af samtalen. Han fortæller, at han har to faste aftaler med personalet om dagen. En om morgenen og en om aftenen. ”Men om aftenen skal jeg komme ud og tage en smøg først. Så går de med ind, hvis der er noget, jeg har brug for at tale om”. Han fortæller, at han godt kunne tænke sig at have aftenaftalen på værelset også. Han siger: ’jeg kan godt lide at være hos mig selv. Men de vil gerne have mig ud’. Han kigger på Jens, som smiler og nikker: ’ja, det er rigtigt, vi tror det vil være godt, hvis du også kommer ud indimellem. Og det gør du jo også. Du har jo fået venner her – fx Ruben og Mette, som du drikker morgenkaffe med’. Rasmus bekræfter og fortæller, at han har drukket morgenkaf-

fe med Ruben her til morgen, men at han måtte hjælpe ham hjem, fordi han (Ruben) var blevet for fuld. Jeg spørger, om han mærker det med at personalet gerne vil have dem til at deltage mere i det omkringliggende samfund. Han fortæller, at han godt kan mærke, at de gerne vil have ham ud af værelset. Han vender tilbage til det med aftenaftalen, som han gerne ville have lavet om, så den er på værelset – men det vil personalet ikke være med til. Det er han træt af. Han siger også, at han kan mærke, at de gerne vil have, at han gør ting selv – fx taler de om, at han skal handle selv. Han siger: 'jeg vil helst ikke få det for godt – for så skal jeg bare lige pludselig flytte. Jeg vil gerne blive boende her altid. Det er det bedste sted, jeg har boet! Jeg skal ikke flytte vel, Jens?' Jens: Nej – vi kan ikke tvinge dig til at flytte. Du har ret til at bo her, så længe du vil. (besøg hos beboere: 34)

I Kapitlet om medborgerskabelser brugte jeg Rasmus som eksempel på, hvordan medarbejderne arbejder med at (forsøge) at skabe en bevægelse mod deltagelse – selv når den, som her, er en relativt lille bevægelse fra lejligheden ud i de fælles rum. Når jeg vender tilbage til den nu i en lidt mere udfoldet form, er det fordi, den også er en fortælling om, hvordan (udviklings)arbejdet og livet i botilbuddet er udspændt mellem rummelighed og (normaliserings)ambitioner. Rasmus er en beboer som, da jeg var på besøg, ikke viste sig på fællesarealerne. Jeg fik adgang til at besøge ham i hans lejlighed, fordi en af projektmedarbejderne, Jens, bankede på hos ham og spurgte, om jeg måtte komme og høre om, hvordan det var at bo der. Rasmus indvilligede i at få besøg, hvis blot Jens ville være med, så han ikke skulle være alene med mig. Jeg var vel på besøg hos Rasmus i en halv times tid, og i den tid drak han to øl. Han talte også en del om det at drikke. For eksempel begyndte besøget således:

Da vi begynder samtalen, tager han en tår af en øl og siger: 'jeg tager mig altså lige en bajer – jeg håber at det er ok?' Jeg siger, at det er fint for mig. Han siger: 'jeg holder altså også øl-frie dage – bare lige så du ved det'. Han kigger over på Jens og siger noget om, at det vil de jo gerne have. Jens siger: 'ja det er vi jo glade for. Så synes vi, at det viser, at det er dig, der styrer øllerne og ikke dem, der styrer dig'. Rasmus siger, at det er det – han kan sagtens lade være med at drikke, når han vil! Han fortæller, at personalet ikke vil købe øl sammen med ham, og at han den anden dag var presset til at købe den selv. Så tog han en taxa ned og købte det. Jeg spørger, hvem der normalt køber dem, og han fortæller, at det gør hans kammerat Thomas. (...) Flere gange i samtalen vender han tilbage til det med at han godt kan lide øl og at han godt kan lade være med at drikke, når han vil. Han siger flere gange, at det altså ikke må komme ud at han drikker. 'det kommer ikke i avisen eller noget vel? Min mor og søster må ikke få det at vide. Så får jeg bare ikke de to øl, jeg plejer at få til maden, når jeg besøger dem'. Han henvender sig også til Jens for at få bekræftet, at han ikke vil sige det til dem. Jens bekræfter og siger: at 'vi må ikke sige noget videre, som du ikke har givet os lov til. Det siger loven'. (Besøg hos beboere:33)

I begge uddrag fra mit besøg er der hele tiden både rummelighed overfor det skæve liv og forsøg på bevægelser imod normalitet på spil. Forsøgene på at skabe udvikling mod det (mere) normale kommer til udtryk, når Rasmus siger: 'Jeg kan godt lide at være hos mig selv – men de vil gerne have mig ud' og: 'jeg holder øl-frie dage, fordi det vil I jo gerne have'. Og når Jens bekræfter, at det tror de som personale faktisk vil være godt for ham. Og det kommer til udtryk i de praktiseringer af det sociale arbejde, som Rasmus beskriver: de vil have, at jeg kommer ud i fællesrummet til aftenaftalen, de vil gerne have, at jeg tager øl-frie dage, og de vil ikke købe øl sammen med mig. Men rummeligheden er også hele tiden til stede: Der bliver ikke sat begrænsninger for Rasmus' forbrug, – tværtimod bekræfter Jens, at de ikke kan eller vil fortælle om forbruget til Rasmus' pårørende, som ellers ville skride grænsesættende ind. Rasmus har lov at drikke. Det er at 'leve efter hans forståelse af livskvalitet' for nu at trække et citat ind fra tidligere i kapitlet. Og Rasmus' ønske om at være hjemme hos sig selv bliver delvist imødekommet gennem morgenaftale, som fungerer på den måde Rasmus helst vil have - nemlig at personalet kommer til ham, frem for at han skal bevæge sig ud til dem.

Men samtidig bliver rummeligheden formet af medarbejdernes ambitioner om at skabe en medborgergørende udvikling hos Rasmus. Den antager en form, hvor personalet griber fat i noget, der betyder noget for Rasmus: at personalet har tid til en smøg, og møder ham der; men at de også der igennem trækker, lirker og presser i retning mod et andet, mere normalt mønster. At man kan mødes i et fælles rum, hvor der også er andre mennesker og, hvor man (måske) kan etablere kontakter og blive mere social. Rummeligheden har altså hele tiden ambitionerne om en medborgergørende udvikling integreret som en del af sit blik. Det er rummelighed med en særligt skærpet opmærksomhed på, hvor potentialerne for udvikling gemmer sig. Her er det bemærkelsesværdigt, at det Rasmus trækker frem, som det der har gjort en forskel i hans bedringsproces, er samtalerne med personalet. Men det er ikke det, der er i fokus for medarbejdernes indsats. Det fører ikke i denne fortælling til en udforskning og udvikling af, hvad det kan dette med at have tid til en snak og en smøg. I stedet bruges det, at Rasmus oplever det som vigtigt og nyttigt, som indgang til en anden proces – nemlig den, at få Rasmus til at komme ud ved at sætte det som betingelse for at få det han gerne vil: en snak og en smøg.

Omvendt er også ambitionerne om en medborgergørende udvikling formet af det rummelige blik. For det første bliver ambitionerne tilpasset det, der kommer til syne som muligt i mødet mellem 'beboerens værdier' og persona-

lets håb om at skabe medborgergørelser. Med Rasmus bliver ambitionerne således 'øl-frie dage', som skal skabe en oplevelse af, at Rasmus frem for øl-lerne 'er i kontrol'. Og det bliver at få Rasmus til at komme ud i fællesrummet (mindst) en gang om dagen. Ambitionerne og deres relation til normalitet og medborgerskab bliver således plastiske og formes af dette andet ideal: at rumme Rasmus med hans lyst til øl og hans præference for at være inde hos sig selv.

Mødet mellem Rasmus' 'jeg kan godt lide at være hos mig selv' og medarbejdernes 'vi tror det er godt for dig at komme ud' er altså på samme tid rummeligt og gennemsyret af ambitionen om en medborgergørende udvikling. Det er altså ikke blot et spørgsmål om at gøre enten det ene eller det andet. Tværtimod ser rummeligheden og ambitionerne ud til at udfolde sig i en gensidig udspændthed, som på en gang skaber det rum, som medarbejderne og Rasmus agerer i og (derigennem) også skaber en gensidig formgivning af udspændtheden hæftningspunkter: rummelighed, ambitioner og udvikling.

”De bliver ikke beskyttet på arbejdet i caféen, men selvfølgelig er der plads til, hvis de får det dårligt”

Jeg har tidligere beskrevet, hvordan der på Hjortevængets cafe er ansat tjenere og kokke frem for pædagoger. Det begrundes blandt andet med, at de skal sikre, at de beboere der arbejder på cafeen

(...) kan normaliseres i forhold til, hvordan man betjener gæsterne på caféen.
(...) De bliver ikke beskyttet på arbejdet i caféen, men selvfølgelig er der plads til, hvis de får det dårligt (1. Netværksmøde:5)

På den måde knyttes det at ansætte tjenere til spørgsmålet om rummelighed og normalisering. Det er vigtigt, at de der bliver ansat i cafeen ikke 'bliver beskyttet' for de skal lære, hvordan det er at arbejde på en normal cafe, hvor der ikke bliver taget "individuelle hensyn" (4. netværksmøde:19). Omvendt er det særlige ved cafeen samtidig dens rummelighed for, at de ansatte kan 'have det dårligt'. Det er det, der definerer cafeen som 'brobygning' og dermed adskiller den fra en almindelig arbejdsplads. Men rummeligheden har en bagkant, som er defineret af idealet om, at arbejdet skal pege i retning mod, at beboerne på sigt kan komme til at varetage et almindeligt arbejde. Det er således muligt for beboerne at melde sig syge, hvis de "har en rigtig dårlig dag" (ibid.). Men

denne rummelighed indskrives samtidig i det normaliserende arbejde – altså arbejdet med at lære de ansatte at indgå på en almindelig arbejdsplads. Der arbejdes nemlig med at lære beboerne, at de selv må tage ansvar for at sygemelde sig (5. netværksmøde:26). Selv i rummeligheden er der således indbygget en normaliseringsambition og en fortælling om, at ”de bliver ikke nurset (...) de får at vide at det er enten eller” (ibid.). Og på den måde kan man sige, at ambitionerne om at bevæge sig mod at blive medborgergjort er med til at forme den måde, rummeligheden bliver praktiseret på i cafeen.

På samme måde er rummelighed tæt knyttet sammen med udformningen af den (normaliserende) pædagogiske støtte, som det ’almindelige’ arbejde i cafeen er gennemkrydset af. For når arbejdet ikke bare er almindeligt, så er det netop, fordi at dem, der arbejder der, er mennesker, der ikke umiddelbart ses som nogle, der kan varetage et normalt arbejde på normale betingelser. Der er noget de ikke kan, eller ikke magter – endnu, og det er det, der adresseres gennem det pædagogiske arbejde:

(...) de kommer selv og ytrer, at de gerne vil arbejde. Men så spørger vi dem, om der er nogle ting, de gerne vil have, at vi skal tage hensyn til, for at de kan fuldføre deres arbejde? Og så er det, at de selv kan sætte ord på, jamen hvad er det for ting, som de gerne vil have, at vi støtter op omkring, og det er blandt andet at vække dem, for de har svært ved at komme op. Jamen så må vi imødekomme dem, for at de kan have en tro på, at de kan opøve nogle kompetencer til, at de godt kan komme op om morgenen, i stedet for at de sover hele dagen, for det har de været vant til, eller medicinen gør at de bliver rigtig trætte. Så man støtter dem i det, hvis det er det, de gerne vil, jamen så er vi der for at støtte dem og coache dem, til at de kan komme i gang med udvikling i deres liv. (5. netværksmøde:31)

Det pædagogiske arbejde (som er det, der adskiller cafeen fra andre arbejdspladser) består altså i at støtte beboeren i konkret at kunne ’fuldføre sit arbejde’; lidt bredere i at ’opøve nogle kompetencer’, der vurderes som nødvendige for at kunne passe et almindeligt arbejde, og videre endnu i at ’komme i gang med en udvikling i deres liv’. En udvikling, som jeg tidligere har argumenteret for, har medborgergørelsen som sit overordnede perspektiv. Det centrale i denne sammenhæng er, at den pædagogiske indsats har normaliseringsambitionen (at kunne komme op om morgenen, at kunne fuldføre sit arbejde, at have ’arbejdskompetencer etc.) som sit sigte, men at den har det ved netop at anerkende og rumme det, beboeren ikke behersker (endnu).

Rummeligheden defineres af normaliseringsambitionerne: det er legitimt at have det dårligt, men man skal selv tage ansvar for at sygemelde sig, man skal ikke bruge det som dårlig undskyldning, og man skal være villig til at tage

imod en pædagogisk støtte i at 'skabe udvikling i sit liv'. Og praktiseringerne af normalisering formes af en grundlæggende indgang til medarbejderne i cafeen om, at man selvfølgelig skal have plads til at have en rigtig dårlig dag og af, at de er der for at få støtte på vejen mod det almindelige arbejdsmarked. Det er således selve rummeligheden, der giver den pædagogiske (normaliserings)indsats mening og retning, hvilket for eksempel kommer til udtryk for de ansættelseskontrakter, der er en af cafeens konkrete pædagogiske teknikker, som her beskrevet af Tine:

(...) vi har en ansættelseskontrakt, der hedder: Hvor mange timer om ugen og til hvilken løn og hvor er du ansat henne? Den er sat fast som standard. Men så er der den pædagogiske del, der siger... men er der nogle ting, hvor du har brug for støtte, hvis du skal arbejde i caféen? Skal du have støtte til at læse? Eller den pædagogiske del er jeg så med på, så jeg kan gå ind og sige eksempelvis: "Husk nu du skal på arbejde!", og støtte i at komme i gang. For mange af dem bliver jo ikke tvunget i arbejde, de vælger jo selv (...) Men de har stadig i starten brug for støtte og hjælp til at komme derhen, hvor de gerne vil. (5. netværksmøde:31)

Ansættelseskontrakterne har altså en almindelig del (som synliggør arbejdet som et 'almindeligt job') og en pædagogisk del (som synliggør arbejdet som en ramme for pædagogisk arbejde, der skal pege imod 'rigtigt almindeligt arbejde'). Grundspørgsmålet i den pædagogiske del af kontrakten er – i denne beskrivelse – hvad medarbejderen har brug for støtte til for at kunne arbejde i cafeen. Den rummer således som udgangspunkt, at du ikke skal kunne alt for at kunne være her. Men den rummer samtidig en indikation af den bevægelse, der forventes at finde sted. Støtten er 'til at komme i gang' med at 'komme derhen, hvor de gerne vil'. Men som jeg tidligere har argumenteret for, er det ikke et fuldstændig åbent: 'hvor vil du gerne hen'. Kontrakten rummer nemlig en mere eller mindre udtalt overenskomst om, at målet med at være i cafeen er at nærme sig det almindelige arbejdsmarked. Det forudsættes således, at der hvor medarbejderen gerne vil hen involverer en bevægelse i den retning.

(analysestrategisk note)

her folder udspændtheden udvikling - rummelighed - ambitioner sig over i en anden central pol, nemlig spørgsmålet om beboerens autonomi og frie valg,

som jeg dog har valgt at behandle i kapitlet om ekspertise – ansvar – indflydelse. Forestillingen om det frit vælgende subjekt er en grundpille i normaliseringsbestræbelsernes legitimitet. Det er den forestilling, der fungerer som bolværk mod frygten for at skabe udviklingstvang.

Når jeg ikke vælger at folde denne analyse ud her, skal det forstås i lyset af den orden, som analyserne må finde sig til rette i for at blive læsbare og få retning. En orden som dermed også nødvendigvis må slå sprækkeker og broer på tværs, fordi det er en analytiske snarere end en strengt virkelighedstro orden.

Rummeligheden på cafeen som arbejdsplads er altså defineret af, hvad medarbejderne ikke kan endnu, men som de er villige til at arbejde med på deres vej mod det almindelige arbejdsmarked, som cafeen skal danne bro til. Omvendt findes normaliseringsambitionerne alene i kraft af, at der er noget, der skal rummes – noget der endnu ikke er parat til det normale arbejdsmarked. I arbejdet på cafeen stopper således både normaliseringsbestræbelserne og rummeligheden der, hvor beboeren ikke ønsker at indgå i en bestemt udviklingsproces, hvor de tager ansvar, opøver kompetencer osv. – for så stopper arbejdsforholdet, og beboeren er ikke længere en del af cafeen som arbejdsplads. Det betyder ikke, at hverken rummelighed eller normaliseringsambitioner stopper i indsatsen overfor beboeren, men snarere at den flyttes til andre kontekster med andre konkrete udspændthedsrelationer mellem rummelighed, normalisering og udvikling.

Muligheds- og umulighedsrum

I det foregående afsnit har jeg vist, hvordan der, på mangfoldige måder, tegner sig et udspændthedsrum mellem rummelighed, normaliseringsambitioner og udvikling. Rummeligheden er med til at forme den normaliserende indsats, mens normaliseringsambitionen omvendt er meddefinerende for, hvad det er, der kan rummes hvor og hvordan. Der er altså ikke tale om et enten rummelig eller normaliserende. Der er heller ikke tale om, at det blot er to uafhængige blikke på og praktiseringer af det sociale arbejde. Tværtimod foreslår jeg at forstå normaliseringsambitionen og rummeligheden som gensidigt konstituerende og gensidigt formgivende. Desuden foreslår jeg, at konfigurationerne rummelighed-normalisering tegnes på et baggrundsbillede af 'udvikling' og således på en gang er formet i relation til og er med til at give spørgsmålet om udvikling dybde og kontur.

I det følgende vil jeg diskutere, hvad der er for mulighedsrum og umulighedsrum – for beboere såvel som medarbejdere – der konstitueres i/konstituerer udspændtheden mellem rummelighed, normalisering og udvikling.

Rummelighed/ambitioner som demarkationslinje for in- og eksklusion?

Spørgsmålet om in- og eksklusion ser ud til at være et centralt spørgsmål i det mulighedsrum, der skabes i udspændtheden mellem rummelighed og normaliseringsambitioner. På den ene side åbnes der i udspændtheden udvikling – rummelighed – ambitioner for et mulighedsrum, hvor mange har adgang til at tage små skridt på vejen imod det, der måske er første skridt på vejen mod at komme sig. Et mulighedsrum der potentielt kan vise sig at være velfærdsinstitutionelt båret håb på beboernes vegne. På den anden side er dette mulighedsrum ikke kun udtryk for en inkludering. For det rejser samtidig spørgsmålet om, hvem der kan være med og på hvilke betingelser? Hvem – og hvad – kommer til syne som indenfor og udenfor?

Jeg vil argumentere for, at konfigurationen rummelighed/ambitioner i dens forskellige variationer kommer til at tegne en central skillelinje mellem inklusion og eksklusion på (mindst) to måder.

For det første ser det ud til, at netop udspændtheden mellem normaliseringsambitioner og rummelighed tegner konturerne af en vej, som for nogle rækker ud af socialpsykiatrien og ind i det, der kaldes 'det normale samfundsliv' – et liv med arbejde, uddannelse, egen bolig osv. Som beskrevet i bevægelsesanalysen rummer de medborgergørende bevægelser for nogle håbet om et liv hvor det psykosociale handicap bliver mindre dominerende eller endda helt forsvinder. Udspændtheden mellem rummelighed og ambitioner/krav bliver potentielt en del af 'medicinen': en vej som med rummeligheden beskrives som bredere end normalt, men som alligevel er indrettet med en indbygget forventning om, at man bevæger sig på den. Med dette kapitel argumenterer jeg for, at konfigurationen rummelighed/normaliseringsambition bliver den motor, der skal drive/støtte/hjælpe/motivere beboerne i den bevægelse. Og dermed skabes der i udspændtheden mellem rummelighed og ambitioner samtidig en skillelinje mellem dem, der griber muligheden for og dem, der frygter forventning om udvikling. For enden af vejen ligger netop 'det normale liv', som med alt, hvad det rummer af diffuse billeder og forventninger, dog ser ud til at indebære et ideal om en bevægelse ud af botilbudslivet. For nogle – dem som ikke griber muligheden – risikerer det at blive truslen om eksclu-

sion snarere end løftet om inklusion. For eksempel for Rasmus, som godt ved, at personalet ønsker, at han skal bevæge sig i retning mod samfundslivet, og som frygter, at det betyder, at han 'lige pludselig' skal flytte:

'jeg vil helst ikke få det for godt – for så skal jeg bare lige pludselig flytte. Jeg vil gerne blive boende her altid. Det er det bedste sted, jeg har boet! Jeg skal ikke flytte vel, Jens?' Jens: Nej – vi kan ikke tvinge dig til at flytte. Du har ret til at bo her så længe, du vil. (besøg hos beboere: 34)

Det, at skulle flytte fordi man får det for godt, bliver til et skrækscenarie som går igen både i mine samtaler med beboere og i fortællinger fra medarbejderne i netværket (fx 5. netværksmøde:44). Selvom medarbejderen i historien om Rasmus forsikrer ham om, at han har ret til at blive boende så længe, han vil, så vil jeg alligevel argumentere for, at rummeligheden og normaliseringsambitionen til sammen rummer netop den opfordringsstruktur: via vores rummelige men konstante forsøg på at invitere til (medborgergørende) udvikling i dit liv håber vi, at du med tiden gør projektet til dit og bevæger dig mod samfundslivet udenfor botilbuddet. Så risikoen for eksklusion fra det sted, som for nogle opleves som det første sted i lang tid, hvor de har hørt til og følt sig trygge, er ikke alene et indbildt fremtidsscenario men er indbygget i det rum, der tegner sig i udspændtheden mellem rummelighed og normaliseringsambition.

For det andet vil jeg argumentere for, at botilbuddene med idealet om recovery-orientering bliver spændt for et 'tog', hvor risikoen for (yderligere) eksklusion bor lige ved siden af muligheden for inklusion i samfundslivet. For der er noget der tyder på, at dem, der umiddelbart kommer til syne som subjekt for den rehabiliterende indsats, er de medborgergørlige – dem, for hvem det er muligt og attraktivt at arbejde med sig selv på måder, der peger imod større samfundsintegration. Normaliseringsambitionens rettedhed er, lidt firkantet sagt, at søge efter det medborgergørlige hos en bruger og understøtte det – på rummelige måder – for på den måde at tilvejebringe muligheden for udvikling. Men dette blik understreger samtidig den skillelinje, som jeg beskrev i forrige afsnit mellem dem, der 'kan' og dem, der – måske – ikke kan. Som her hvor Hjortevængets medarbejdere reflekterer over det 'tog', der kører hos dem:

Frederik: Der er forskel på vores beboere, der er nogle, der har det værre. Vi finder en plads på vores tog, der skal være plads til alle.

Tine: Der er ikke nogen vi smider af toget og siger 'du må ikke være med'. (4. Netværksmøde:21)

Her bliver der altså skelnet mellem dem, som toget passer til: dem der griber udviklingsmulighederne, og så dem 'der har det værre', og som medarbejderne implicit i denne lille dialog spørger sig selv: hvad gør vi med dem? Det foreløbige svar er, at 'vi finder en plads' – 'vi smider ikke nogen af'. Men senere i vores fælles proces i netværket genoptages den samme refleksion, med afsæt i den udvikling medarbejderne ser ske i botilbuddet:

Frederik: Men det, der kan bekymre mig i vores ræs, er, det er sådan nogle af de dilemmaer, som vi også har talt om i dag, og det er, om der er nogle beboere, som vi taber lidt på gulvet i det?! Kan de ikke være med på den togvogn, som vi andre kører i? Og hvad sker der med dem, skal vi også have en anden... og kan jeg lide at bruge udtrykket, men visitationspolitik?! Skal vi have en anden form for visitering? Skal vi visitere anderledes beboere ind i vores hus? havde jeg nær sagt. Har vi ikke plads til de svært psykotiske, som vi har haft tidligere og så videre og så videre? Og det har vi faktisk ikke! Der er faktisk nogle, der er blevet fejlvisiteret, og som ikke kan passe ind i de rammer, som nu er skabt. Og som vi så forsøger at få visiteret om, og få flyttet igen. Og det er meget uheldigt sådan nogle ting! (7. netværksmøde:40)

Her er det svar, som ser ud til at blive praktiseret på botilbuddet blevet et andet. Medarbejderne beskriver – med et vist ubehag – at de med deres stærke fokus på psykosocial rehabilitering måske alligevel ikke har plads til alle i deres togvogn: der er nogle, der er 'fejlvisiteret', fordi de ikke kan 'passe ind' i de rammer, de har skabt, og som de derfor må forsøge at 'omvisitere'.

Der er altså – måske – en bestemt form for rummelighed, som får trange kår i en socialpsykiatri, hvor fokus er stærkt rettet imod medborgergørende udviklingsprocesser. Den rummelighed, som hele tiden har normaliseringsambitionen indbygget i sit blik, risikerer at have eksklusionen som sin eneste mulighed, når ambitionen kommer til kort. Det skaber potentielt – som det antydes i fortællingen om omvisitation, en lagdelt socialpsykiatri, hvor nogle brugere vil glide gennem den ene 'fejlvisitation' efter den anden. Og spørgsmålet er, hvor de glider hen, når status ligger i arbejdet med de medborgergørlige, som ikke skaber 'tilsandingsproblematikker'? Desuden er spørgsmålet – som jeg vil argumentere for i næste afsnit – hvad det gør ved blikket på brugerens psykosociale handicap.

Sygdommen som undskyldning – den værdigt (rummeligheds)trængende

Midtvejs i BotilbUDsnetværkets fælles proces inviterede vi en række forskellige mennesker ind for at give sparring på og udfordre udviklingsprojekterne. Blandt deltagerne var Søren - en repræsentant fra Landsforeningen af Psykia-

trioverlevere (LAP). På et tidspunkt i løbet af dagen udspillede der sig denne lille dialog mellem ham og en af projektmedarbejderne i netværket:

Søren: Brugerne kan ofte mere, end personalet tror. Men de skal opfordres til at gøre det, for hvis man siger, man ikke kan mange gange, så bliver det sådan. Medborgerskab handler også om pligter. Psykiatribrugere har brug for et ordentligt los i røven. Jeg ved det, for jeg har selv boet i et bofællesskab. Der lagde jeg mig bare ned på sofaen og så tv. Og det fik jeg lov til.

Karen: Hvad mener du med, at man bliver lært op i at sige: 'jeg kan ikke'?

Søren: Det ligger i systemet, man får afviklet sine kompetencer. Min revalidering virkede ikke, fordi at jeg ikke troede på, at jeg kunne. Jeg kom aldrig ud. (4. netværksmøde:15)

Dialogen – og især Sørenes konstatering, af at man som psykiatribrunder har brug for 'et ordentligt los i røven' – sætter problematiseringen af en rummelig socialpsykiatri på spidsen: man får lov at lægge sig ned i sofaen og se tv, hvilket gør, at man får afviklet sine kompetencer, hvilket igen gør, at man 'aldrig kommer ud'. Argumentet får ekstra vægt i kraft af, at det kommer fra en bruger, som oven i købet selv har 'været der' og er kommet videre på trods af en socialpsykiatri, der begik undladelsessynden ikke at give ham et los i røven.

Men samtidig bliver blikket på brugerens sygdom sat på spidsen. For hvis Søren har ligget der på en sofa og set ud som om, at han havde det dårligt, mens han i virkelighed mest af alt havde brug for et los i røven, så stiller det potentielt spørgsmålstegn ved alle de brugere, der tilsyneladende er for syge til at blive medborgergjort. Dermed etableres på godt og ondt det mistænksomme blik på den bruger, som signalerer at have det dårligt, og som derfor ikke er (synligt) i udvikling mod et mere aktivt, samfundsdeltagende liv.

På den ene side gør det det muligt for både brugerne og de professionelle at stille spørgsmålet – er der andre muligheder end blot at blive ladet i fred? Overser vi et udviklingspotentiale, og sygeliggør vi ud over det nødvendige? Gør vi botilbuddet til en evighedsmaskine, der vedligeholder sig selv ved at fastholde brugeren i rollen som syg? Den gør det muligt at spørge kritisk til det sociale arbejde og dets organisering – som for eksempel her, hvor Kurt beskriver sin oplevelse af at bo på botilbud:

Det at bo her, det er lidt som at bo inde under deres store hjerte – inde i livmoderen. Jeg spørger, hvad han mener. Han siger: 'her kan vi få lov til at opføre os som pattebørn – de tager sig alligevel af os' 'egentlig burde der jo være en deadline for, hvor længe man kan bo her – det ville både personale og beboere få mere ud af'. Han fortæller, at det jo er bekvemt at bo her – for de tager sig af en, så man bliver doven. (Besøg hos beboere:12)

Han kritiske blik på botilbuddet som 'livmoder' formes af det – måske – oversete udviklingspotentiale, der kunne være i at midlertidiggøre selve botilbuddet. Her bliver rummeligheden til et spørgsmål om – uden konsekvenser - at få lov at opføre sig som et pattebarn, og svaret bliver at sætte en deadline på, hvor længe man kan bo på botilbuddet, for at alle parter kan 'få noget ud af det'. Således peger det mistænksomme blik via kritikken af botilbuddet blandt andet tilbage på brugeren, som 'opfører sig som et pattebarn' og 'er doven'. Og derved bliver 'sygdommen som undskyldning' en integreret del af det rum, som skabes i udspændtheden mellem rummelighed og normaliseringsambitioner.

Det gør det også på samme tid muligt og nødvendigt for den medborgergørlige bruger at stille sig selv det samme spørgsmål: hvornår bruger jeg min sygdom som undskyldning for ikke at gøre noget, der måske er svært men ikke umuligt? Som for eksempel Lilja der reflekterer over forskellen på arbejdet på Hjortevænget og et 'almindeligt' arbejde:

Jeg spørger til, hvordan hun forestiller sig, at det er forskelligt fra at arbejde på Hjortevænget. Hun siger, at i et almindeligt arbejde er det 'ikke så nemt at sige: jeg kan ikke komme i dag – jeg har det dårligt'. Hun mener, at man på en almindelig arbejdsplads vil blive regnet som mere på niveau – og hun vil ikke have den undskyldning, at hun er syg. Hun beskriver, at hun selv synes, at hun nogle gange bruger sygdommen som en undskyldning her på Hjortevænget. (besøg hos beboerne:27)

Hun beskriver sygdommen som noget, der nogle gange er en undskyldning for ikke at komme på arbejde – og at det hænger sammen med den særlige rummelighed, der adskiller Hjortevængets cafe fra en almindelig arbejdsplads. Det mistænksomme blik giver altså rum for en refleksion over, hvorvidt og hvornår 'sygdom' er en gyldig grund og, hvornår det er en 'undskyldning'. Men det er ikke kun en mulighed, det bliver også det vilkår, der potentielt gennemsyrrer arbejdet og livet i socialpsykiatrien. Det er det, der gør det nødvendigt for Rasmus at argumentere for og aktivt vise, at han er syg nok til at have fortjent at blive boende i botilbuddet. Og på den måde er det mistænksomme blik potentielt med til at skabe et bestemt kampfelt i socialpsykiatrien – nemlig det som har spørgsmålet om rummelighed overfor krav som sit omdrejningspunkt.

Udvikling som grundfigur

Afslutningsvist vil jeg diskutere, hvordan udspændtheden udviklingsrummelighed-ambitioner er medskabende af det professionelle handlerum.

Dette afsluttende afsnit markerer samtidig en grænseflade til det næste kapitel i afhandlingen – nemlig spørgsmålet om udspringet mellem ekspertise, autonomi og indflydelse.

Da jeg tog på besøg på bostederne i BotilbUDsnetværket, inviterede vi beboerne til at tale med os med afsæt i spørgsmålene: Hvad er vigtigt for dig i dit liv? Og hvad skal der til for at skabe mere af det? På den baggrund førte jeg samtaler med de beboere, der var villige til at tale om det. På et tidspunkt noterede jeg denne lille refleksion i min feltdagbog:

Der er noget med de spørgsmål, jeg lægger op til – de kommer til at minde om den slags spørgsmål en medarbejder ville stille. Hele indgangen – hvad er et meningsfuldt liv for dig – bliver helt i tråd med den der 'udvikl dig, bevæg dig, tag stilling, gør noget' indgang til livet, som jeg er sikker på, at de mødes med hele tiden. (besøg hos beboere:18)

Jeg oplevede et ubehag ved mine spørgsmål og ved den åbenlyse begrænsning i de samtaler, det var muligt for mig at åbne for. Dette på trods af at vi faktisk havde brugt energi på at forsøge på at formulere indgangsspørgsmål, der ikke snævert lagde op til sådan en tilgang. Måske fordi jeg her oplevede at tale og spørge inde fra den udviklingsdiskurs, som jeg vil argumentere for, danner baggrundstæppe for udviklingsprojekterne i netværket og for min rammesætning af forløbet (på trods en intention om at forstyrre den): man skal tage stilling til, hvad man vil med livet; man skal sætte ord på, hvad der skal til for at bevæge sig i den retning og, man skal være aktivt deltagende i at få det til at ske.

Hvordan ambitioner og rummelighed bliver til og står i relation til hinanden i praktiseringerne af socialt arbejde bliver således også til i en gensidig relation med forestillingen om udvikling som det grundlæggende mål med livet i almindelighed og livet i socialpsykiatrien i særdeleshed. Udvikling knyttes til medborgergørelse og derigennem bliver både normaliseringsambitionerne og rummeligheden formet som noget, der relaterer sig til spørgsmålet om, hvorvidt beboerne er på vej i en medborgergørende bevægelse.

Det, der kommer til syne for det pædagogiske blik, er således udviklingspotentialet. Udvikling som perspektiv bliver så at sige et grundvilkår i relationen mellem medarbejdere og beboere, sådan som det for eksempel bliver udtrykt i denne samtale mellem nogle af medarbejderne i netværket:

Karen: Ja, nu siger du godt nok på beboeres præmisser, men jeg kan ikke lade være med at tænke på det, du sagde om samfundsforhold, fordi at alt kan vel ikke bare være på deres præmisser. Du sagde jo selv før, at hvis de nu siger, at vi vil bare ikke udvikle os og, vi vil bare opvartes, så den mulighed har de jo

ikke... Og skulle de overhovedet have den mulighed, hvis de havde? Den mulighed har du jo ikke, så skal de behandles meget anderledes?

Frederik: Det forstår jeg ikke. Har de ikke den mulighed?

Karen: Narh ej, jeg synes da selv, at du sagde, nu ved jeg ikke om vi kommer udenfor, men du sagde da selv, da vi sad og diskuterede, at de har jo ikke den mulighed, hvor vi siger: ”Vi vil ikke noget!”. For så går vi ind og prøver at påvirke på en anden måde, ”Du skal vel udvikle dig!”, ”Du skal jo arbejde!”, ”Du skal have indhold i dit liv!”. Men det er vel også nogle samfundskrav, så man kan jo ikke bare sætte sig ned og drømme.

Frederik: Nej, men sådan ville jeg heller aldrig gå ind og sige det...

Karen: Nej, men... Det er heller ikke sådan, at jeg vil gå hen og formulere det til en beboer, men sådan er det vel?! Vi vil vel gerne udvikle dem under alle omstændigheder?!

Frederik: Det vil vi gerne! Men stadig har de muligheden for at sige fra, det har de stadig. De har muligheden! Og derfor behøver vi ikke at gå i stå og tænke, at så behøver vi ikke at gøre noget ved det. (7. netværksmøde:19f)

Man kan ikke bare ikke ville udvikle sig, og man kan ikke bare ville opvartes, siger Karen. Dette kobler hun til en samfundsmæssighed, men gør det samtidig – i det mindste delvist – til en del af sin egen moral, når hun retorisk spørger til, om de egentlig overhovedet med rimelighed bør have denne mulighed for at koble ud af udviklingsmøllen. Men det har de, siger Frederik til sidst: de har muligheden for at sige fra. Der er med andre ord ikke udviklings-tvang. Men i samme åndedrag formulerer han den professionelle opgave, som følger med denne mulighed: ’Derfor behøver vi jo ikke at gå i stå og tænke, at så behøver vi ikke at gøre noget ved det’. Rummeligheden er altså med den psykosociale rehabilitering blevet tæt og uløseligt bundet sammen med en ambition om at skabe udvikling mod at ’udvikle sig’, have ’indhold i livet’, ’arbejde’ etc. Det er det vilkår medarbejderne velvilligt eller modstræbende arbejder under – og det er det vilkår brugerne tilsvarende lever med i deres liv i det socialpsykiatriske system, om de vil det eller ej.

KAPITEL 9:

Giv Slip! som udspændthed: eksper- tise – ansvar – indflydelse

I kapitel 7 diskuterede jeg, hvordan arbejdet med at skabe recovery-orienteret socialt arbejde er tæt forbundet med et imperativ om, at medarbejderne skal give slip på at være eksperter på brugernes vegne, ansvarlige for deres liv og udvikling samt på at være dem, der bestemmer i brugernes liv. I dette kapitel vil jeg forsøge at udfordre dette imperativs selvfølgelighed. Ikke ved at vise at det er forkert eller ikke er ønskeværdigt alligevel. Men ved at vende blikket mod nogle af de historier i mit materiale, hvor medarbejderne arbejder aktivt med forandringer, som skal få denne forskydning til at ske. Med uspændthedsbegrebet som det styrende analytiske greb vil jeg vise, hvordan forandringsarbejdet ikke kun følger de linjer, der er lagt ud i det institutionelle imperativ og kan beskrives som en mere eller mindre fuldendt bevægelse fra medarbejderkontrol til beboerstyring. Med analyserne i det følgende forslår jeg, at praktiseringen af det sociale arbejde tværtimod er spændt ud mellem de poler, der etableres via det institutionelle imperativ.

'Han har hele tiden haft et mål – Hun har mange angstproblematikker'

Da vi mødtes i netværket, bad jeg projektgrupperne om at fortælle en historie, som de syntes fortalte noget om, hvorfor netop deres projekt var vigtigt. Projektgruppen fra Hjortevænget fortalte tre historier. Med afsæt i de to af dem vil jeg i dette afsnit vise hvordan medarbejderekspertise og beboerekspertise er gensidigt konstituerende, og hvordan praktiseringen af det sociale arbejde er udspændt imellem de to snarere end blot at være en bevægelse fra den ene til den anden.

Lad os først se på de to historier:

Tine: Jamen så starter jeg! Den første historie er om en person og en konkret hændelse, hvor vi har arbejdet med at skabe brobygning mellem firmaer og

virksomheder med henblik på at beboere kunne komme ud og arbejde. Vi har en beboer som har haft det rigtig dårligt i mange år og været indlagt i næsten 7 år af hans liv. Han kom til Hjortevænget for et år siden, og han har nu fået det meget bedre. Han begyndte at arbejde og har gjort det i noget tid nu. Han arbejder i caféen og har hele tiden haft et mål; ”Jeg vil arbejde mere, jeg vil arbejde uden for Hjortevænget, og jeg vil være pædagog”. Det er klart nogle mål, som han gerne vil opnå. Og nu er han startet med at arbejde 20 timer om ugen, men allerede der fandt han ud af, at det ikke var nok, han ville arbejde fuld tid. Der gør han så nu fordi han gerne vil opbygge så meget kompetence i at klare de arbejdsopgaver, så han kan klare at komme ud og arbejde uden for Hjortevænget. [...] [Han] arbejder i caféen i 37 timer og vil samtidig også gerne være i køkkenet, fordi han gerne vil kunne flere ting. Og han har jo masser af tanker og visioner om, at han ikke skal være på pension resten af livet, det er han for ung til. Der kan ske mange ting endnu. Og det er jo også noget af det, som vi bakker op omkring og siger ”Dit liv er ikke slut nu. Du har haft syv dårlige og nu kan det vende!”. Og støtte op om hvad er det nu du vil, og hjælpe ham med at være der som en mentor eller en støtte for at det kan sagtens lade sig gøre!

Caroline: Den anden historie er den som viser, hvordan vi ikke vil have, det er i fremtiden. Det er en konkret historie om en beboer, som (...) har haft en periode, hvor hun har forsøgt at arbejde i caféen, men det har ikke givet mening for hende. Og hvor hun aktuelt taler om, at hun rigtig gerne vil ud og bruge sine kompetencer, i en eller anden form for social virksomhed, altså i en organisation, hvor hun kan hjælpe og drage omsorg for nogle andre mennesker. Hun har rigtig mange angstproblematikker, eller håndteringsproblematikker i forhold til, at hvis der er for mange ting omkring hende, som ikke lige går efter hendes ønske, så bliver hun meget påvirket af det. Det vil sige, at der skal ikke så meget til for at vælte hende. Men hun har alle de her ønsker om, at hun gerne vil ud. Vi har aktuelt ikke noget tilbud, nogen tilknytning til nogle som helst steder, hvor vi kan se, at der kunne være tale om et reelt forløb, fordi der både er tale om et afklaringsforløb og en praktik og noget tæt opfølgning. Så det der med at gå ud og skaffe hende noget ... Det, der sker, er, at hun kommer til at gå for længe på Hjortevænget uden egentlig at have noget aktivt at deltage i og bidrage med. Og det vil sige, at hun kommer til at bruge sin tid på en hel masse andet, som i virkeligheden ikke altid er godt for hende. (1. netværksmøde:25ff)

De to historier præsenteres som en slags kontrast til hinanden. Hvor den ene er en fortælling om det gode, vellykkede arbejde på Hjortevænget, er den anden en historie om ’Hvordan vi ikke vil have, at det er i fremtiden’ – altså en historie om noget de ønsker at forandre.

Ekspert eller problem – en ekspertvurdering

Beboeren i første historie bliver præsenteret som en ekspert i sit eget liv: han ’har hele tiden haft et mål’, og det ’kan sagtens lade sig gøre’ for en person

som ham at nå dem. Således er den primære opgave for medarbejderne (i forhold til beboeren) at 'støtte op om, hvad er det nu, du vil' ved at 'være der som en mentor eller en støtte'. Beboeren i den anden historie er derimod portrætteret som en person med 'rigtig mange angstproblematikker, eller håndteringsproblematikker'. Dette er ikke en ekspert-positionering men snarere en beskrivelse af en person, der ikke er i kontrol over sit eget liv, der trækker på først et psykiatrisk begreb (angst) og derefter et udtryk fra et pædagogisk videns-system (problemer med at håndtere livet). Dette kobles til en beskrivelse af en meget anden opgave for medarbejderne, som involverer 'et afklaringsforløb og en praktik og noget tæt opfølgning'.

Det er altså ikke så entydigt, dette med at være ekspert i eget liv. Den ene beboer er det, mens den anden måske – med den rette afklarende og tæt opfølgende indsats fra de professionelle – kan blive det. Men så længe denne indsats ikke er sat i værk, er hun snarere en kilde til professionel bekymring, når hun 'kommer til at bruge sin tid på en hel masse andet, som i virkeligheden ikke altid er godt for hende', som Caroline siger til sidst i historien. Det at komme til syne som ekspert i sit eget liv er altså tæt forbundet med den professionelle ekspertise.

Historierne illustrerer, hvordan selve det at komme til syne som ekspert i sit eget liv, er professionelt formidlet. Fortællingerne er ens på den måde, at i dem begge evalueres/vurderes beboeren af personalet, hvilket får indflydelse på, hvordan beboeren mødes, og hvordan den professionelle indsats formes (eller hvordan der tales om, at den skal formes, som det er tilfældet i historie 2). Professionel ekspertise synes ikke ud fra dette perspektiv at forsvinde eller blive mindre. Snarere synes det at blive tæt forbundet med spørgsmålet om, hvem der kommer til syne som eksperter på deres eget liv. Det er gennem de professionelle vurderinger, at forholdet mellem beboernes 'selv-ekspertise', den faglige ekspertise og de faglige interventioner etableres. Dette kan ikke alene forstås som noget, der finder sted i den konkrete relation, men er snarere noget, der kobler sig på den mere generelle ramme for arbejdet, hvor opgaven er medborgergørelse af mennesker, som netop er defineret udenfor på måder, som i vid udstrækning (om end bestemt ikke kun) peger tilbage på det enkelte individ og dets måde at agere samfundsborger på.

Ekspertise som mulighedsskabende underkastelse?

Set i det lys bliver fortællingerne også et eksempel på, hvordan den professionelle indsats, beboerne bliver mødt af, må ses i tæt relation til de måder,

hvorpå beboerne agerer som (på vej mod at blive) medborgere. Beboeren i den første historie har både formuleret et klart mål og en gradvis proces til at nå dette mål: Først ønsker han at arbejde mere i cafeen for at opbygge arbejdskompetence. Derefter – på sigt - ønsker han at få et job uden for cafeen, og i sidste ende ønsker han at blive pædagog. Denne måde at skabe progression i sit liv på følger de handlemuligheder, som allerede er indlejret i den struktur, som cafeen udgør. I sin praktisering af at være ekspert i eget liv kobler han sig således på en allerede eksisterende, institutionelt indlejret ekspertise om, hvordan man når fra et 'passivt' til et aktivt arbejdende liv. Dette gør det muligt for ham at tage kontrol over sin egen proces og forfølge drømmen om at blive pædagog. Men kun ved at 'gå med' den ekspertise der er indlejret i cafeens struktur. Han kommer så at sige til syne som ekspert ved at agere på måder, hvor han af de professionelle og deres organiseringer kan opfattes som ekspert. Senere, da jeg besøger Hjortevænget, møder jeg beboeren, som giver mig sin version af fortællingen:

Da [Sander] skulle udskrives, var han ude at se på flere steder. Han vidste med det samme, at han gerne ville hertil – der var store lejligheder, og han fik et billede af, at her var der en mulig fremtid i stedet for bare opbevaring. Hans mål er at komme ud og bo i egen lejlighed. Men først skal han 'have mere styr på det psykisk'. Han vurderer, at det, der har fået ham til at komme i bedring, er arbejdet. 'da jeg startede i cafeen, begyndte jeg at få det bedre. Jeg drømmer om at blive pædagog, men det mener de ikke, jeg kan klare lige nu'. De er ved at skaffe kontakt til et fritidshjem, hvor han kan få arbejde til at starte med. Det vil han gerne – for det interesserer ham at arbejde med børn. Så kan han derfra begynde på en pædagogisk assistent uddannelse og så læse videre til pædagog. (besøg hos beboere:22)

Her beskriver Sander, hvordan han gerne vil 'ud at bo selv' og gerne vil være pædagog, og hvordan han forfølger den drøm: han arbejder for at få 'mere styr på det psykisk – helt i tråd med medarbejdernes beskrivelse. Og så har han en trinvis plan for, hvordan han på sigt kan realisere den karrieremæssige drøm. Men her er et væsentligt twist: den trinvise model er for ham koblet sammen med, at den direkte vej 'mener de ikke at jeg kan klare lige nu'. Det er således via den coachende støtte, som medarbejderne beskriver, at de yder, at Sander formulerer sin omvej mod pædagog-jobbet. Den professionelle ekspertise og den personlige ekspertise og ansvar som Sander praktiserer, er på den måde tæt sammenvævet. Det er via de professionelle bud på, hvad han skal have styr på, og hvad han kan klare lige nu, at han ender med at formulere den trinvis proces, som gør det muligt for ham at komme til syne som ekspert i eget liv.

Hvis vi vender blikket mod beboeren i historie 2 og hendes måder at agere på i relation til at være i medborgerskab, er det et andet billede, der fortælles frem. Her beskrives det, hvordan hun har 'forsøgt at arbejde i caféen, men det har ikke givet mening for hende'. I stedet giver hun udtryk for et ønske om at få et arbejde udenfor botilbuddets rammer. Med andre ord ønsker hun at springe de tilrettelagte rammer over og gå direkte til et job i 'det virkelige liv'. Dette ønske bliver ikke afvist af personalet. Tværtimod peger historien for dem mod noget, medarbejderne ønsker at udvikle i deres udviklingsprojekt: kontakt med arbejdspladser, hvor der kan tilbydes et 'reelt forløb' samt udviklingen af et sådant forløb, som beskrives som 'et afklaringsforløb og en praktik og noget tæt opfølgning'. Dette udviklingsbehov bliver talt frem på baggrund af pigens ønske om at arbejde ude i det virkelige liv og på baggrund af medarbejdernes problematiserende ekspertblik på brugeren: hun har angstproblematikker og håndteringsproblematikker, og når tingene ikke går efter hendes hoved, så vælter hun. Hun kommer således ikke til syne som ekspert på eget liv, sådan som beboeren i første historie gjorde det, men snarere som en, hvis udfordringer i livet beskrives med psykiatriens og pædagogikkens ekspert-sprog. Omvendt bliver også caféen som medborgergørende teknologi problematiseret: den kan ikke rumme beboerens ønske om at springe den tilrettelagte vej over og springe direkte til en almindelig arbejdsplads.

Således er mulighedsrummet i denne historie indrammet af dette dobbelte incitament: På den ene side de professionelle problematiserende (ekspert) blik, på den anden side pligten til at lytte til drømmen og overveje hvordan man kan hjælpe den på vej. Dette skaber den udfordring, som medarbejderne formulerer: 'I øjeblikket har vi ikke har noget at tilbyde hende'. Det er som et svar på denne udfordring, at de begynder at forme konturerne af en ny støtte-teknologi (afklaringsforløb, praktisk og tæt opfølgning), som kan gå med drømmen men på en måde, der opretholder et professionelt, ekspertise-bundet følgeskab til beboerens bevægelse mod at blive 'afklaret' og kompetent til at varetage et arbejde.

Det er således den professionelle ekspertise, der på samme tid identificerer, hvad der er brugerens problemer i forhold til at blive en del af det almindelige arbejdsmarked, og – i samme bevægelse – identificerer, hvad der skal til for at skabe den nu nødvendiggjorte udvikling hos beboeren. Dette står i kontrast til den første fortælling, hvor problematiseringen slet ikke finder sted. Ikke fordi beboeren i første historie er uden problemer i forhold til at blive en del af det almindelige arbejdsmarked. Men netop fordi han bevæger sig ad de udlagte spor og – som en del af det – selv påtager sig at foretage problematisering.

ringen som en integreret del af det, han gør for at bevæge sig ad medborgerskabens vej: at øve sig i at arbejde.

Man kan således argumentere for, at den professionelle ekspertise og det professionelle ansvar forsvinder ud af syne jo mere, der er overensstemmelse mellem beboerens projekt og medarbejdernes, og at beboeren i samme takt kommer til syne som ekspert i og ansvarlig for sit eget liv. Men når målene ikke stemmer overens - sådan som i historie 2, så kommer den professionelle ekspertise til syne. Man må spørge, om det vil være muligt for beboeren i historie 2 at blive (anerkendt som) ekspert i eget liv, hvis hun ikke underkaster sig og forpligter sig på at deltage i disse ekspertisebundne teknologier, sådan som beboeren i historie 1 gør det.

Ekspertgørende ekspertise?

Faglig ekspertise og intervention er altså i begge historier den port, hvorigennem beboerne er nødt til at passere i processen mod rehabilitering. På den anden side forbliver den professionelle ekspertise og ansvar ikke uberørt af idealet om at se og behandle beboerne som selv-ansvarlige eksperter i deres eget liv. Snarere er såvel cafe-teknologien som de begyndende planer om støtte til direkte arbejdsplads-træning informeret af netop dette ideal. De er skabt omkring et forsøg på at positionere (og forme) beboere som eksperter, der kan tage kontrol over deres eget liv. Det er rettet imod på en gang at transformere beboernes selv-forhold og deres forhold til det omgivende samfund, og det indeholder en forpligtelse til at omorganisere indsatsen (til en vis grad), hvis det er nødvendigt for at skabe de forandringer, de er legitimeret af: omdannelsen af beboerne, deres liv og deres forhold til 'det virkelige liv'.

'Det er totalt samarbejde, ikk'

En anden historie fra det samme netværksmøde kan være med til yderligere at udfolde spørgsmålet om, hvordan beboernes ekspertise, ansvar og indflydelse bliver til i et udspændthedsforhold til medarbejdernes ditto. Denne historie fra Baldersvej blev på linje med de to foregående fortalt med afsæt i opgaven: 'fortæl en historie der illustrerer, hvorfor jeres projekt er vigtigt':

Det er lidt af en succeshistorie med en af vores beboere, som havnede på en festival. (...) det startede med nogle personaler, som havde snakket om, at de skulle til noget festival - bare sådan noget dagligdagssnak i fællesrummet. Og

det skulle den der beboers mor også, hun skulle bare et andet sted. Og så er det at praktikanten foreslår til beboeren, ”Jamen lad os da så tage til festival!”. Og det ville han så godt! Hvilket overraskede den studerende lidt, så han kom lidt på røven, han blev taget lidt med bukserne nede, kan man sige, og han vidste så ikke lige, hvad han skulle gøre ved det, og det havnede så til en lille samtale sammen med vejleder om, hvad de så kunne gøre ved det. Og vejlederen gik så videre til lederen og spurgte, om det kunne lade sig gøre i det hele taget i vores organisation? Det var ikke afvisende, men blev henvist til at det skulle tages op i den øvrige personalegruppe, og om de synes, at det var godt, og hvor var personen henne i det her forløb og alt det her, og hvor lang tid skulle det dreje sig om – skulle det være en hel uge eller var der bare tale om et par dage, om han skulle bo derovre i telt eller? Beboeren har nogle problematikker, der kan gøre tingene lidt mere svært – for eksempel at han går i søvne. Men det blev så frembragt og modtaget på mange forskellige måder (griner), både positivt og negativt, og ja der er mange holdninger omkring hvordan med deltagelse, hvor mange af personalet der skulle med og hvilke, økonomi, hvordan de skulle bo og andre ting, så... Men det blev i hvert fald til, at hvis det skulle lade sig gøre, så var det skulle kunne lade sig gøre så skulle det være med støtteperson. Vi blev så enige om, at der skulle en fast medarbejder med. Og så går vejleder og den studerende tilbage til forstanderen og siger at sådan og sådan, og så bliver der arbejdet videre med sagen, og det bliver så afgjort, at de skal bo i campingvogn, så han nemt kan komme på toilet om natten. Han skal så betale for campingvognen og han skal betale en entre for enten den studerende eller en medarbejder, det er lige meget, og så giver forstanderen en entre oveni og han bliver der noget med at han skal betale til noget kostkasse, og der bliver tale om noget kolonitillæg. [...] Det bliver besluttet, at det bliver en hel uge, men det er sammen med borgeren selvfølgelig, og det har de aldrig været væk så længe før. Når de har været af sted på sommertur, så har det været i 2-3 overnatninger max. Så dette her er helt grænseoverskridende, og det er jo også grænseoverskridende økonomisk kan man sige. Forstanderen er åben overfor idéen, og det er totalt samarbejde, ikk? Men nogle af de andre personaler, det går over deres grænse, ikk?! Der opstår virkelig konflikt omkring denne her studerende, der nu skal på den her tur. De personaler der, og så er det bare at jeg tænker, der må sgu være et eller andet, der skal rykkes ved det her personale, det er jo helt fantastisk flot, at det her bliver en helt vild succeshistorie. Han gennemfører en hel uge på festivalen, og han skal med til næste år og måske kun med sin mor. Det ville altså være uden personaler. Og der er ingen, der i sin vildeste fantasi kunne forestille sig at denne mand skulle være væk hjemmefra i en mere end tre døgn (1. Netværksmøde:27f)

Historien er interessant, fordi den på samme tid er en succeshistorie og en problematiserende historie. Beboeren kommer af sted på festival, og det fører til en udvikling, hvor han tager af sted igen – men denne gang uden personale. Senere i netværkssamarbejdet udvides succesfortællingen til, at beboeren også tager på en længere udlandsrejse, hvilket kobles direkte sammen med hans festival-erfaring. På den måde er den en fortælling om netop sådan en

forskydning af ansvar fra medarbejdere til beboere, som det institutionelle imperativ kalder på: beboeren bliver i stigende grad 'herre i eget liv' og bevæger sig (derigennem) ud i samfundslivet i en medborgergørende udviklingsproces. Denne udvikling beskrives som noget der på samme tid bliver mulig på grund af og på trods af personalet. Nogle medarbejdere modtager ideen 'negativt', og de bliver fortalt frem som nogle, der skal 'rykkes ved', mens andre modtager ideen 'positivt' og arbejder med at få det til at 'lade sig gøre'. På den måde sætter historien spørgsmålet om ekspertise og ansvar på spil. Men derudover viser den også noget om, hvordan ansvar, ekspertise og indflydelse ikke kun er spørgsmål, der vedrører medarbejdere og beboere, men også er tæt sammenvævet med de institutionelle strukturer, som praktiseringen af dem er indlejret i.

Det professionelle ekspertfilter

Som i de to fortællinger i sidste afsnit er afsættet for historien en beboers ønske. Det opstår/formuleres i en hverdagssamtale, hvor en praktikant 'bliver taget med bukserne nede' da beboeren takker ja til hans forslag om at tage på festival sammen. Men helt i tråd med den medborgergørende bevægelse der arbejdes med at skabe i tilbuddet, kan ønsket ikke ignoreres. Derfor går praktikanten til vejlederen, som går til forstanderen, som sender beslutningen, om hvorvidt det kan lade sig gøre, tilbage til medarbejderne. Spørgsmålet bliver taget op i personalegruppen, som vurderer 'om de synes det var godt og hvor personen var henne'. Som i foregående afsnit filtreres beboerens ønske altså igennem en ekspertvurdering af om og hvordan, det kan være et realistisk og forsvarligt ønske at støtte op om. Først derefter vender processen tilbage til beboeren, som inddrages i det, der betegnes som et 'totalt samarbejde' med beboeren om at realisere ønsket på måder, der tager højde for de udfordringer, der er i det for beboeren. Det fremgår ikke af historien, hvilken rolle hhv. beboer og medarbejdere spillede i at formulere, hvad det var for 'problematikker', der skulle tages hånd om (fx at han går i søvne) og, hvad det var, der skulle gøres (sove i campingvogn). Til gengæld viser historien noget om, hvordan 'risikovurdering' og 'risikovillighed' bliver et centralt omdrejningspunkt i udspændtheden mellem en medarbejderbåret og et brugerbåret ansvar i de medborgergørende udviklingsprocesser.

Den risikovillige og (dermed) risikovurderende professionelle

I første del af dette kapitel diskuterede jeg, hvordan giv slip! imperativet rummer etableringen af en modsætning mellem det at 'sætte begrænsninger' i andre menneskers liv på den ene side og det at 'lytte til beboeren' på den anden. Denne modsætning sættes i spil i denne historie, fordi der etableres en deling af medarbejderne mellem dem, der lytter og dem, der vil sætte begrænsninger. Dette diskuteres i netværket på et senere netværksmøde, hvor spørgsmålet om 'logikker' i det socialpsykiatriske arbejde er sat på dagsordenen:

Anette: Hvilken logik ligger der bag ved dem, der var skeptiske?

Thomas: De har taget udgangspunkt i, at der ville være en risiko for, at beboeren ville kunne blive dårlig.

Tine: Ville han skille sig ud? Det er ikke normaliteten?

Thomas: Ved ikke om det lige var det, som der lå bag. Omsorgsgenet ligger stadig i kulturen.

Anette: Vi risikerer, at de ikke kan klare det og, at det bliver et nederlag.

Tine: Det er vores arbejde som pædagoger at sikre, at dette ikke sker, og så følge op på det. Man må ikke blive berøringsangst.

Anette: Det er jo meget med, hvor ansvaret ligger henne, og om man som medarbejder ikke kunne forudse det. (2. netværksmøde:20f)

Her overvejer en gruppe af netværksdeltagerne, hvad der kan være logikken bag, når nogle af medarbejderne ikke bare synes, at det er en god ide at hjælpe beboeren med at realisere sit ønske om at komme på festival. Thomas, som kommer fra Baldersvej, peger på, at disse medarbejders fokus har været en vurdering af risikoen for 'at beboeren ville kunne blive dårlig'. Og Anette kobler sig på med en bemærkning om, at det er medarbejdernes frygt for 'at det bliver et nederlag' for beboeren, der driver de 'skeptiske' medarbejdere. Denne frygt for risiko afvises gennem koblingen til 'omsorgsgenet', som jeg allerede tidligere har vist, er et negativt konnoteret ord; men også gennem Tines definition af pædagogens arbejde i en recovery-orienteret socialpsykiatri: at sikre at det ikke bliver et nederlag og at følge op på det, som er helt i tråd med giv slip! imperativets opfordring til at være den, der giver beboerne følgeskab i deres drømme og mål. 'Man må ikke blive berøringsangst' siger hun, som modargument mod den logik der i samtalen beskrives som frygt for at

risikere, at de bliver dårlige. Der tegnes på den måde et billede af 'den gode professionelle' som en risikovillig pædagog, der går med drømmen, også når den rummer en risiko for nederlag, og som gør det på en måde, der sikrer, at det ikke bliver et nederlag. Men risikovilligheden indebærer samtidig en risikovurdering, som er en del af det, der finder sted i festivalfortællingen: Vejlederen går til forstanderen, som sender spørgsmålet tilbage – ikke til beboeren, men netop til medarbejderne, som skal vurdere 'hvor han er i sin proces' og 'om det er godt'. Med andre ord: er det forsvarligt for denne beboer, på dette tidspunkt i hans liv, at tage en uge på festival.

Set inde fra Giv slip! imperativet vil det være nærliggende at diskutere dette risiko-vurderende element i fortællingen som et spørgsmål om, at bevægelsen mod at 'lytte til beboeren' endnu er ufuldendt. Men med servicelovens bestemmelser om omsorgspligt (§ 82) og magtanvendelse (Kap 24) som den formelle ramme om arbejdet, er risikovurderingen – og i sidste ende risikohåndtering – snarere et vilkår i socialpsykiatrien. Medarbejderne er altså, som den sidste sætning i dialogen ovenfor også antyder, i sidste ende netop ansvarlige for, at det ikke går galt, og hvor de, hvis det gør, vil skulle stå til ansvar for, om ikke de kunne have forudset det. Det kommer mere eksplicit til udtryk i denne historie fra et af de andre botilbud:

Tine fortæller om en anden fyr, som 'er rablende gal'. Han stikker hele tiden af. På et tidspunkt fandt de ham et sted i Tyskland. Det han gerne vil, er at tage til Bombay. Han er kugleskør. 'Jeg var faktisk meget inspireret af den der historie om festivalen og sagde: så tag dog af sted'. Men der er åbenbart noget med hans medicin, der ikke er i orden, og han er simpelthen for skør og stikker af hele tiden. Forestil jer at være med ham i Bombay – han forsvinder jo. Det tør de simpelthen ikke. (opfølgende møde:2)

Her fortælles igen om en beboer med en drøm – nemlig at tage til Bombay. Hans ønske har – ligesom beboeren i festivalhistorien – været igennem det risikovurderende professionelle filter. Men i modsætning til den beboer, der faktisk blev støttet i at komme på festival på trods af, at 'ingen i deres vildeste fantasi kunne forestille sig, at denne mand skulle være væk hjemmefra i en mere end tre døgn', så bliver denne beboers drøm dømt ude. Baggrunden for det er netop vurderingen af risiko. Med et glimt i øjet bliver han beskrevet som 'rablende gal' og 'kugleskør', og konkret bliver det koblet sammen med, at han hele tiden stikker af. Han kommer således på ingen måde til syne som en ekspert i sit eget liv, som man skal lytte til og arbejde sammen med om at realisere de ønsker, han har – i det mindst ikke lige på dette område og ikke lige nu, hvor han er 'kugleskør'. Tine, der fortæller historien, har ellers været inspireret af netop festivalhistorien, og på den baggrund har hun foreslået si-

ne kollegaer, at 'måske skulle de bare tage af sted'. Men i genovervejelsen er det igen blevet fastslået, at de ikke tør støtte ham i at tage ud at rejse. Begrundelsen bliver uddybet med, at 'der er noget med hans medicin, der ikke er i orden', ligesom det bliver gentaget, at det er alt for risikofyldt at tage ham med til en stor og fremmed by som Bombay, for 'han forsvinder jo'.

På den måde ser praktiseringen af det sociale arbejde ud til at være udspændt mellem brugerens og medarbejdernes ekspertise, ansvar og indflydelse selv på dette niveau, der handler om at forfølge et konkret ønske. Medarbejdernes ekspertrolle bliver den risikovurderende igennem idealet om at være risikovillige. Og beboeren kommer først til syne som (potentielt) ekspert i, ansvarlig for og indflydelsesrig i forhold til sit eget liv i den udstrækning, de agerer på måder, som får medarbejderne til at forstå drømmen som noget, der skal og bør forfølges og støttes op om. Eller med andre ord: brugeren kan først komme til syne som ekspert gennem det filter, som den risikovillige professionelles vurdering udgør, og ekspertisen retter sig imod netop det: at være undersøgende på om et ønske skal forstås som forsvarligt nok til at blive givet (professionelt) følgeskab. De er altså gensidigt konstituerende og skaber til sammen – netop i udspændtheden - det rum beboere og medarbejdere kan bevæge sig i.

Ekspertise i intra-aktion med en institutionel struktur

Afslutningsvist i dette afsnit vil jeg vende blikket imod et centralt element af festivalfortællingen, nemlig hvordan udspændtheden mellem beboernes og medarbejdernes ekspertise, ansvar og indflydelse ikke kun er et anliggende mellem dem. At give slip, at lytte til beboeren, at få ansvaret for eget liv, at få lov at gøre egne erfaringer osv. er nemlig i meget høj grad foldet ind i en institutionel, hierarkisk, strukturel ramme. Og det er festivalfortællingen et godt eksempel på, fordi det kommer meget synligt på spil i historiens detaljerede beskrivelse af forløbet.

Da praktikanten står 'med bukserne nede' og en beboer, som gerne vil med på festival, går han til vejlederen, som går til forstanderen for at spørge: kan det overhovedet lade sig gøre i vores organisation? Det bliver ikke sagt direkte, hvad det er, de ikke ved om kan lade sig gøre. Men ud af den videre sammenhæng fremgår det, at det som minimum handler om økonomi og personalenormering. For ud over spørgsmålet om hvorvidt det er forsvarligt eller ej (som bliver sendt tilbage til medarbejdergruppen), så er der ikke nogen selv-følgelige systemer omkring at tage af sted på en længere tur med én beboer,

der skal have døgnstøtte. Det rammer ganske enkelt ind i et botilbudssystem, hvor der er bevilliget en bestemt mængde og type hjælp til hver beboer, men indenfor en kollektiv ramme, hvor hver medarbejder er til rådighed for flere beboere samtidig. I forlængelse af det står spørgsmålet om den økonomi, der er forbundet med festivaldeltagelsen, åbent uden færdige svar. Tværtimod opfindes svarene undervejs af forstanderen: beboeren skal betale en af de medfølgende medarbejders entre, 'og så giver forstanderen en entre oveni', lyder fortællingen. Og senere i fortællingen nævnes det, at noget af det svære i processen var, at det var 'grænseoverskridende økonomisk'. Da jeg sidenhen spurgte om, hvad det betød, fortalte de, at det jo var nødvendigt at tage en fast medarbejder helt ud af 'vagtplanen' i en hel uge. I praksis betød det, at de andre måtte løbe hurtigere i den uge, fordi de var en medarbejder for lidt. Lige bag ved spørgsmålet om de risikovillige og risikovurderende medarbejdere ligger altså også spørgsmålet om, at beslutningen om at støtte op om en drøm eller ej er indlejret i et administrativt, lovgivningsmæssigt og økonomisk system som – her forvaltet af forstanderen – også intra-agerer med hvilke drømme, der kan få følgeskab og hvordan.

Muligheds og umulighedsrum

Afslutningsvist vil jeg nu vende blikket imod, hvad det er for et mulighedsrum, der tegner sig i udspændtheden mellem en brugerbåret og en medarbejderbåret ekspertise, ansvar og indflydelse. Med et blik tilbage langs de linjer, der tegnes i analysen, vil jeg spørge til, hvad det bliver muligt og ikke muligt at gøre i det rum, som former og formes af udspændtheden. Og jeg vil spørge til, hvordan det bliver muligt at forstå sig selv og hinanden, hvis man bevæger sig i dette rum.

Risikovillighed – lydhørhed og grænsedragninger

I udspændtheden mellem medarbejderbåret og brugerbåret ekspertise, ansvar og indflydelse åbnes et rum, hvori beboernes ønsker og drømme har mulighed for at blive hørt, også hvis de er skæve og/eller ikke umiddelbart realiserbare i medarbejdernes øjne. For at komme til syne som dygtige medarbejdere må de arbejde med en figur om, at beboeren er eksperten og, at det er deres drømme og ønsker, der skal være i centrum for den professionelle støtte. Det gør sig gældende i festivalfortællingen, hvor praktikanten (og resten af personalet med ham) bliver 'taget med bukserne nede', men alligevel går aktivt ind i

at gøre beboerens ønske realiserbart. Og det gør sig også gældende i historien om hende, der gerne vil have et arbejde udenfor botilbuddet – også selvom personalet vurderer, at hun har angst- og håndteringsproblematikker, der gør det vanskeligt at finde et sted. De lytter. De prøver at udtænke måder, hvorpå det (forsvarligt) kan lade sig gøre.

Med 'risikovillighed' som figur sættes medarbejdernes grænsedragning på spil. Det bliver muligt at forhandle den og nødvendigt for medarbejderne at lave løbende genovervejelser: er vi 'for omsorgsfulde' når vi sætter grænsen her? Er vi for 'pædagogagtige'? Er det nu, vi skal 'give slip' og lade beboeren drage sine egne erfaringer'. Det bliver potentielt muligt at betræde nye, måske risikofyldte veje, som skabes med afsæt i beboerens fremtidsdrøm.

Dog er dette lyttende, risikovillige rum ikke uendeligt og grænseløst. Tværtimod er det indhegnet af medarbejdernes risiko- og ansvarligheds vurderinger, hvor ikke alle ønsker slipper igennem filteret og bliver genstand for medarbejdernes følgeskab. Disse vurderinger er på den ene side en integreret del af den pædagogiske opgave, og når/hvis noget går galt, vil medarbejderne blive holdt ansvarlige. På den anden side bliver filteret radikalt udfordret, når ideallet er at lave psykosocial rehabilitering. Her bliver det muligt og meningsfuldt at rejse spørgsmålet: Har vi overhovedet ret til at sætte begrænsninger i andres liv? Dermed formes det lyttende rum af grænsedragninger omkring ansvarlighed og risiko, som sættes (og skal sættes) af medarbejderne, men som ikke er (legitimt) synlige for imperativets blik, fordi det netop byder medarbejderne at trække sig fra retten til at vide, beslutte og tage ansvar for, hvad der er godt for beboerne. Grænsedragningerne tavsføres derfor – i det mindste når 'det gode arbejde' skal beskrives, og 'det dårlige arbejde' skal problematiseres.

Det betyder dog ikke at grænsedragningerne altid er usynlige. De bliver for eksempel synlige for medarbejderne, når de med afsæt i en psykiatrisk vurdering laver en klokkeklar vurdering af ham, der gerne vil til Bombay: han er bindegale, han stikker af, det tør vi ikke. Og på mine besøg hos botilbuddenes beboere stod det klart, at også de besidder og agerer i relation til en selvfølgelig viden om, at deres ønsker skal igennem det professionelle filter, før det kan 'høres' som noget, der skal have følgeskab. Som hos beboeren der drømmer om at blive brandmand, men konstaterer, at 'de [personalet] siger, at min psyke ikke kan klare det'. Han er ikke enig i denne vurdering men tager til efterretning, at her kan han altså ikke få følgeskab, og er i færd med at starte på en helt anden uddannelse (besøg hos beboerne:15). Eller hos denne beboer, for hvem filteret bliver talt frem som en positiv hjælp til at blive reali-

stisk: Han fortæller, han er glad for at have en 'skrap kontaktperson', fordi han selv godt kan 'være ret flyvsk og urealistisk nogen gange, og så kommer den skrappe kontaktperson, og hjælper mig til at tænke mere realistisk og konkret'. (besøg hos beboere:26)

Medarbejdernes aktive rolle i formgivningen af, hvad der er et godt, ansvarligt og frem for alt følgeskabsværdigt personligt projekt – og dermed af hvornår en beboer er ekspert i og ansvarlig for sit eget liv, – er altså en helt selvfølgelig del af hverdagen, som beboerne forholder sig aktivt til, hvad enten de opfatter den som en hjælp til at blive mere realistisk eller som et faktum man må forholde sig til, om man synes om det eller ej.

Giv slip-imperativet forandrer altså ikke så grundlæggende på relationen mellem medarbejdere og beboere, som det umiddelbart kan fremstå i de ideelle beskrivelser af, hvordan ekspertisen, ansvaret og indflydelsen skal forskydes fra medarbejdernes til beboernes hænder. For beboerne er ikke bare eksperter i deres eget liv. De kan – måske – komme til syne som sådan, hvis de slipper gennem det filter, som stadig er en integreret del af den professionelle opgave. Der er nogen, der skal blive risikovillige, mens der i samme bevægelse er nogen, der bliver risikovurderet. I den forstand er den fundamentale rollefordeling intakt. Som jeg har argumenteret for i dette kapitel, er dette ikke blot et udtryk for en ufuldendt bevægelse fra dårligt mod godt i det pædagogiske arbejde. Tværtimod er grænsedragningen og idealet om at give slip gensidigt forbundet med hinanden og skaber sammen det rum, hvori beboere og medarbejder kan og skal handle. Problemet er, at med idealet om at give slip sker der en sløring og en delvis usynliggørelse af grænsedragningerne, som gør det vanskeligt at adressere spørgsmålet om magt.

'Hjælp til selvhjælp' – tavsgjorte magtrelationer?

I første del af analysen argumenterede jeg for, at giv slip – imperativet skaber et ideal om en relationel forskydning, hvor medarbejderne skal opgive deres ekspertrolle og i stedet blive en slags professionelle 'fødselshjælpere'. Ideen med denne forskydning er, at medarbejderne skal stille sig til rådighed for beboerens drøm og hjælpe dem med at realisere den i rollen som 'coach' eller 'mentor' frem for rollen som ekspert 'der ved bedre'. Derved skabes der et modsætningspar, hvor ekspertrollen bliver mentor/coachrollens negative modsætning.

Som jeg har vist i mine analyser, repræsenterer mentor og coach rollen, som den praktiseres her, netop en ekspertise – om end den tager en anden og me-

re subtil form end de praktiseringer af ekspertise, som den modstilles med. Blot usynliggøres magtfuldheden i denne praktisering af ekspertise, således at støtten nu kan reduceres til en tilbagetrukket rolle, hvor den legitime forståelse af hjælpen bliver sat på formlen: 'vi støtter dem bare, i det de selv vil'. Der ved bliver det svært for beboere såvel som medarbejdere at tale legitimt om de magtrelationer, der er indbygget i coachrollen, hvor beboerens egne valg er tæt sammenvævet med medarbejdernes støtte til at formulere, hvad de har brug for og, hvad de må gøre for at nå deres mål. Det er for eksempel det, der sættes i spil i fortællingen om hende, der 'hele tiden har haft et mål' og for hvem 'det sagtens kan lade sig gøre'.

Endvidere rummer det at skulle formulere, hvad ens mål er, og hvad man har brug for hjælp til for at nå derhen, i sig selv en magtfuld figur, som beboerne må indtage (på de rigtige måder) for at komme til syne som ansvarsfulde selv-eksperter. Det bliver blandt andet sat i tale af denne beboer:

Så taler man efterhånden med kontaktpersonen og mentor om, 'hvad er dine vanskeligheder og dine interesser. Det er svært synes jeg. Det er op til beboerne selv at sætte ord på, hvad det er, de har brug for. Jeg har brug for at kunne se, at der er en fremtid, men når jeg skal forestille mig, hvad der skal til, er der bare tomhed. Jeg kan ikke selv sætte ord på, hvad det er, jeg skal have hjælp til for at nå derhen'. (Besøg hos beboere:26)

Her sætter en beboer – som i øvrigt er en af dem, der udtrykker glæde ved og kaster sig ud i arbejdet med at skabe en medborgergørende udviklingsproces i sit liv – ord på vanskeligheden ved at leve op til dette krav: At stå midt i et svært sted i livet, hvor man har brug for at kunne se en fremtid – og så selv at skulle formulere denne fremtid og den hjælp, man skal have for at nå derhen.

Drømme og mål – medborgergørende mulighed og forpligtelse

Hidtil har hovedfokus i dette kapitel været på dem, der faktisk kaster sig ud i at formulere drømme og mål. Men dermed er der et væsentligt aspekt af dette med at forskyde ekspertisen, ansvaret og indflydelsen til beboerne, som ikke er blevet diskuteret. Næmlig den forpligtelse til overhovedet at formulere en drøm eller et mål som ligger indbygget i det socialpsykiatriske arbejdes logik. Og det kan ikke være en hvilken som helst drøm eller et hvilket som helst mål. Tværtimod skal drømmen netop rumme muligheden for en medborgergørende bevægelse, sådan som jeg argumenterede for det i kapitlet om medborgergørelser. Det er det, der i historien om ham, der tog på festival og hende, der ønsker at arbejde udenfor Hjortevænget, er med til at forpligte med-

arbejderne på at være kreative og risikovillige i deres forsøg på at gå med drømmen.

Men der er også andre drømme, som ikke rummer en risiko for tilbagefald, og som alligevel ikke får følgeskab. For eksempel talte jeg på et tidspunkt med en beboer, som fortalte om sin drøm:

Heine fortæller, at hans mål i livet er 'at hygge mig og få pengene ind af døren'. Jeg spørger, om han taler med personalet om det mål. Det gør han ikke, siger han og griner: 'det vil de slet ikke høre'. (Besøg hos beboere:24)

Ifølge denne beboer falder hans mål i livet ikke inden for rammerne af, hvad der skal 'lyttes mere til'. En vurdering som forekommer sandsynlig, hvis jeg kigger på det øvrige materiale, hvor beboere, der bevæger sig imod eller på tværs af de medborgergørende bevægelser, ofte tales frem som en pædagogisk udfordring snarere end som ekspert. Men her er det professionelle filter ikke 'risiko' men snarere selve det, at ønsket ikke rummer ambitioner om at bevæge sig i retning af et samfundsliv. Beboeren ved godt at en drøm om et passivt liv, hvor pengene kommer af sig selv, ikke hører til blandt de hørbare projekter. Derfor taler han ikke med medarbejderne om den, og filteret er således flyttet helt ind i beboeren selv som en aktiv censurering af, hvad det giver mening at drøfte med medarbejderne.

Den samme figur – de 'forkerte' ønsker om hjælp og støtte – går igen mange steder i materialet, og kommer blandt andet til udtryk i netværksdeltagernes mange formuleringer af udfordringer omkring at 'motivere' eller 'inspirere' beboerne til udvikling. For eksempel beboere ønsker hjælp til at få handlet ind, fordi de ikke tør forlade deres lejlighed – og når det, de skal have handlet så er slik, cola, alkohol eller andet der i et professionelt blik er ødelæggende for helbredet. Måske er det ligefrem sådan, at dette – den beboer, der ikke formulerer (legitime) drømme og mål – er en mere udbredt figur i hverdagen end beboeren, der formulerer drømme, der kalder på 'risikovillighed'. Her bliver arbejdet med at forskyde ekspertisen, ansvaret og indflydelsen til beboerne en grundlæggende anden – nemlig at skabe en situation, hvori beboerne begynder at formulere ønsker og agere ansvarlige i deres eget liv. Dette har på forskellige måder været i fokus i nogle af afhandlingens andre kapitler [medborgergørelser, rigtiggørelser, rummelighedskapitlet], og vil derfor ikke blive udfoldet her. Men det skal nævnes her, fordi det er derigennem at drømmen og målet ikke kun er en mulighed, men i høj grad også en forpligtigelse for beboerne, hvis de skal komme til syne som eksperter i og ansvarlige for deres eget liv.

Der er således en substantiel del af de professionelles daglige praktiseringer af socialt arbejde, som forsvinder helt ud af fokus og bliver usynligt, når omdrejningspunktet bliver at give slip på ekspertisen, ansvaret og indflydelsen. Nemlig alle de dele af arbejdet, hvor det netop ikke sker. Ikke bare fordi bevægelsen er ufuldendt, men fordi det at have ekspertisen, ansvaret og indflydelsen stadig er en integreret del af den pædagogiske opgave.

KAPITEL 10:

Menneskeliggør! som udspændthed: lighed – fælleshed – forskel

I dette kapitel vender jeg blikket mod det institutionelle imperativ om at menneskeliggøre relationerne i det sociale arbejde. I kapitel 7 beskrev jeg, hvordan bevægelserne mod medborgergørelse og rigtiggørelse rummer et imperativ om at forlade en socialpsykiatrisk praksis, der er bygget op omkring forskelssætninger mellem dem (brugerne) og os (medarbejderne), og i stedet skabe relationer, hvori forskellene kan udviskes, og relationerne skabes menneske til menneske frem for medarbejder til bruger.

På de følgende sider går jeg tæt på praktiseringen af det sociale arbejde der, hvor der er fokus på udligning af forskel og skabelse af fælleshed og lighed. Kapitlet er – ligesom de foregående kapitler i denne del – en udfordring af den dikotomiske og normative forståelse af, hvad udvikling mod recovery-orientering indebærer. I stedet vil jeg med disse analyser hævde, at arbejdet med at skabe en menneskeliggjort, recovery-orienteret praksis er udspændt mellem lighed, fælleshed og forskelssætning, og at denne udspændthed er med til at forme det mulighedsrum som beboere og medarbejdere bevæger sig i.

Lad mig indlede med en lille fortælling fra et af botilbuddene i netværket. Fortællingen er min egen og stammer fra en dag, hvor jeg havde været til møde med projektmedarbejderne fra dette botilbud. Efter mødet fulgtes en af projektmedarbejderne – Tine – og jeg fra mødelokalet op imod udgangen. På vejen – mens vi gik igennem en af de gange, som beboernes lejligheder støder ud mod – mødte vi en af beboerne. Tine og beboeren hilste på hinanden, og denne lille ping-pong samtale udspillede sig, mens vi passerede hinanden:

Tine smiler stort, og beboeren siger: Hvad laver du?

Tine: Det samme som dig tror jeg.

Beboer: Bor du her – er du tosset nok til det?

Tine: Ikke mere end dig – så kan du selv afgøre det. (Sparringsmøde, Hjortevænget 16maj09)

Da vi har passeret hinanden, og Tine og jeg er nået et lille stykke op af gangen, siger Tine til mig: ”Det er utroligt ikke – de definerer altid sig selv som beboere og syge” (ibid.).

Når jeg starter kapitlet her ved denne fortælling, er det, fordi den slår mig som sigende for, hvad det er personalet forsøger at bevæge sig (og beboerne) fra og til, samtidig med at den illustrerer, hvordan forsøget på at flytte på relationen er udspændt mellem forskellen og fællesgørelsen. Da beboeren spørger Tine, hvad hun laver, er svaret: det samme som dig, tror jeg. På et meget konkret plan gør hun jo præcis det: hun går på en gang. Det er den fælleshed, hun markerer med sin replik. Men tilbuddet om fælleshed bliver ikke taget imod af beboeren, som joker tilbage: bor du her – er du tosset nok til det? Her er det altså beboeren, der markerer en forskel: Det jeg laver er at ’bo her’ – vi laver ikke det samme. Tine svarer på hans forskelsmarkering med endnu et forsøg på at fællesgøre idet hun alene svarer på det med tossetheden: jeg er ikke mere tosset end dig. Vi er lige tossede – eller lige lidt tossede – afhængigt af den tolkning, som hun lader hænge i luften og overlader til beboeren. Her taler hun sig op imod hans markering af en anden forskel: jeg er tosset (det er derfor jeg bor her) – det er du ikke (og derfor bor du her ikke). Tilsyneladende er det altså beboeren, der etablerer forskelle, mens Tine søger at udviske dem igen, og forklaringen på det findes i Tines bemærkning til mig, da vi går videre: de definerer altid sig selv som beboere og som syge (og det vil jeg gerne lave om på). Men paradoksalt nok er denne bemærkning netop del af en forskelsætning: Beboeren hører til et ’dem’, som har et problem – at de definerer sig selv som beboere og syge. Og Tine hører til et ’os’, som har til opgave at forsøge at gøre noget ved det problem. Samtidig udspiller den lille udveksling sig i en sammenhæng, hvor beboerens markeringer af forskel ikke blot er hans personlige opfindelse: Han bevæger sig rundt i sit hjem, mens vi bevæger os målrettet igennem det (og Tines arbejdsplads). Han er visiteret til at bo på bostedet, fordi han har en psykisk sygdom, mens hun er ansat til at støtte dem, der bor der, i at komme videre i livet. Markeringen af fælleshed foregår altså i et rum og en relationel kontekst, som samtidig eksisterer i kraft af en forskel.

På de følgende sider vil jeg gå tæt på nogle få eksempler på, hvordan der konkret arbejdes med forandringer af det sociale arbejde, der søger at svare på det menneskeliggørende imperativ, og som dermed indskriver sig i den ud-

spændthed som antydningvist er illustreret gennem min lille fortælling om mødet mellem Tine og beboeren.

'Vi er her på lige fod – for at de kan udvikle sig'

Jeg har tidligere i afhandlingen analyseret, hvordan hjortevængets café er en del af en rigtiggørelse af bostedet. I dette afsnit vil jeg vende tilbage til dette med at skabe en rigtig cafe og en rigtig arbejdsplads, men med et lidt andet fokus. For rigtiggørelsen af cafeen formuleres også som et forsøg på at udjævne forskelle mellem beboere og medarbejdere og er på den måde et forsøg på at svare på Menneskeliggør! imperativet. Det kommer for eksempel til udtryk i projektgruppens beskrivelse af deres udviklingsprojekt midtvejs i forløbet. Her beskriver de, hvordan de i projektføreløbet har "fået flere beboere i arbejde på lige fod med os andre" (4. netværksmøde:19). Og i uddybningen af dette med at være 'på lige fod' fortæller de at:

Vi prøver ligesom at sige, at det er på lige fod med de kokke, der er. Man kan sige, at vores café er blevet mere brugerstyret, dvs. at os personalet, vi behøver ikke at være der. De er på arbejde alene, de åbner selv kassen, de har en nøgle til pengeskabet. De har de nødvendige ting, for at de kan få en dag til at fungere. Der er selvfølgelig nogle dage, hvor de kan have det lidt sværere, jamen så er vi i huset. Det er ikke sådan, at vi slet ikke er der, men har de brug for noget støtte, jamen så er vi der. Og det har vi oplevet, at det har givet meget mere tryk i arbejdet, de har fået meget mere selvværd ved at du har dit eget ansvar, det er ikke os der hele tiden skal fortælle dem, hvad de skal gøre (ibid.).

Her handler det at være på lige fod altså om at skabe 'brugerstyring' gennem overdragelse af ansvar og 'de nødvendige ting for at kunne få en dag til at fungere'. At være på lige fod bliver altså praktiseret som et rolleskift, hvor beboeren får (og forventes at tage) sit 'eget ansvar' for at passe cafeen, mens personalet trækker sig og 'ikke behøver at være der' og ikke 'hele tiden skal fortælle dem, hvad de skal gøre'.

(analysestrategisk note)

Her er et af de steder, hvor analysen slår sprækker og skaber synlige forbindelser til de andre udspejndthedskapitler. Det synliggør, at analyserne i denne del er bygget op om analytisk nødvendige forsimplinger og opdelinger, som ikke svarer til den kompleksitet udspejndthederne repræsenterer i det levede sociale arbejde. Således står 'lighed' her også i et udspejndthedsforhold til brugerbåren og medarbejderbåren ekspertise, idet den lighed, der stræbes efter at etablere, også former og formes af medarbejdernes pædagogiske ekspertise (som de udøver ved at trække sig fra at fortælle, hvad der skal gøres) og idealet om brugerbåret ekspertise (som søges opbygget gennem etableringen af en rum, hvor de er 'på lige fod'). Udspejndthederne skal altså forstås som en del af et større netværk snarere end som isolerede udspejndtheder, selvom de fremstår sådan i de konkrete analyser. Når jeg har valgt at foretage en (analytisk) isolation af udspejndtheden lighed, fælleshed og forskel, er det fordi, jeg dermed kan tilbyde en anden forståelsesramme for, hvad der er på spil, når forskellene i relationen søges udjævnet.

Der etableres altså et rum, hvori beboerne bliver medarbejdere 'på lige fod' med et diffust personale-vi, som både består af pædagogisk personale og fagprofessionelle kokke og tjenere. Men dette rum bliver netop til igennem en forskelssætning mellem netop beboerne (som nu er medarbejdere) og personalet. Denne forskel er sprogligt tilstede i den lille fortælling ovenfor, når projektmedarbejderne fra Hjortevænget fortæller, at 'de' (beboerne) er på arbejde alene, har nøgle til pengekassen osv., men 'vi' (personalet) ikke behøver at være der – men er i huset, hvis 'de' har brug for støtte. Forskelssætningen understreges af, at samtidig med, at de beboere, der arbejder i cafeen, får titel af 'medarbejdere', så ny-navngives også de, der er ansat som støttepersonale: de kaldes nu 'pædagogisk personale', som en af projektmedarbejderne fortæller på vores 1. netværksmøde (1. netværksmøde:31). Og det er ikke blot en sproglig markering af forskel, men i høj grad også en forskel, der udtrykker de forskelle, der er indbygget i praktiseringen af 'café' som medborgergørende teknologi.

Praktisering af 'på lige fod' som praktiseringer af forskel

For eksempel er det netop personalet, der beslutter at etablere en 'medarbejder på lige fod' position, og det er dem, der overvåger og understøtter, at de nye medarbejdere indtager denne position og begynder at agere som 'medarbejdere på lige fod'. Det er dem, der har ansvaret for at være i nærheden, når medarbejderne har behov for støtte. Og medarbejderne er – som jeg foldede ud i kapitlet om medborgergørelser – først og fremmest medarbejdere på lige

fod som en del af en udviklingsproces. 'De' skal opbygge selvtillid og lære at indtage medarbejderrollen. 'Vi' skal trække os fra ansvaret og give den støtte, der er nødvendig for, at 'de' kan udvikle sig.

Da jeg var på besøg i Hjortevængets cafehverdag, udspillede denne ligheds-skabende forskelssætning sig blandt andet således:

En beboer er på arbejde i cafeen. Cafeens leder sidder på en barstol på 'gæstesiden' af cafe-disken. Et nystartet pædagogisk personale (Kurt) står i cafeen sammen med beboeren. Der er ikke andre i cafeen end os og de tre. Beboeren spørger lederen: 'rydder I af buffeten?' Leder: 'ja'. Beboer: 'Jeg spørger bare, fordi I siger, at jeg skal blive her i cafeen, så jeg skulle lige være sikker' Leder: 'ja, så længe Kurt er her, skal du stå her. Det er jo dig, der er chefen'. Kurt: 'ja, det er dig, der er boss'. Leder: 'hvis ikke Kurt var her, ville du jo ekspedere og så rydde af bordet'. Beboer: 'ja, nemlig'. På et tidspunkt skal beboeren levere kaffe til et møde et sted i huset. Hun siger til Kurt: 'jeg går lige et øjeblik'. Kurt: 'så vil jeg prøve at holde skansen her så længe' Kurt og Cafe-lederen smiler til hinanden. (besøg hos beboere:29)

Her bliver medarbejderen ikke blot forsøgt indsat i rollen som 'medarbejder på lige fod', men i stedet som 'chef' for den nyansatte (pædagogiske) medarbejder. Cafeens leder praktiserer 'tilbagetrækning fra ansvaret' ved at sidde på en barstol på gæstesiden og forholde sig passiv. Derved overlader hun aktivt rollen som oplærer til medarbejderen. Men rollefordelingen forvirrer medarbejderen, hvilket hun giver udtryk for ved at spørge cafelederen, hvad der skal ske nu: rydder I af buffeten? Spørger hun. Og da hun får ja, begrundet hun sit spørgsmål: I siger, at jeg skal blive her i cafeen (og så kan jeg ikke også rydde buffeten). Cafelederen bekræfter – og uddyber – medarbejderens opfattelse af, hvad opgaven er: du skal være chefen, og det skal du være ved at blive i cafeen, så længe Kurt er der. Her er det altså ikke blot 'på lige fod', der søges etableret, men snarere en omvendt forskel, hvor medarbejderen som den erfarne, skal oplære Kurt som den nye i, hvad café arbejdet går ud på. Denne negering af rollefordelingen forstår jeg dog som en integreret del af den praktisering af 'på lige fod', som har til formål at indgyde beboeren selvtillid og ansvar. Det interessante ved situationen er, at medarbejderen netop gøres til 'chefen' af dem, der har den egentlige autoritet i rummet: cafelederen og Kurt, som kobler sig på cafeens leder med et opfordrende: ja, det er dig der er boss. Den forskel, der søges etableret mellem den erfarne chef og den nye medarbejder, er således bygget ind i en anden forskel – nemlig mellem medarbejderen, der skal opbygge selvtillid og ansvar og det pædagogiske personale, som skal understøtte det. Medarbejderen indsættes således ikke som chef primært fordi den nye pædagogiske personale har brug for en chef, men fordi medarbejderen (i de professionelles perspektiv) har brug for den udvikling,

det giver at agere 'chef'. Dette understreges af de blikke, der udveksles, da medarbejderen på et tidspunkt skal levere kaffe til et møde. Da hun meddeler Kurt, at hun lige går lidt, kigger han og cafelederen på hinanden med et underforstået smil, mens Kurt siger: ja, jeg skal se, om jeg kan holde skansen så længe. Underforståetheden i blikket tolker jeg som en kommunikation mellem cafe-lederen og den pædagogiske medarbejder om, at det vist ikke bliver så svært (hvad det da også vanskeligt kan blive, for der er ingen kunder i cafeen). Men for medarbejderen der går, udtrykker hendes besked til Kurt en bevidsthed om, at hun nu afviger fra den opgave, hun er blevet stillet: at blive i cafeen og være Kurts chef, samtidig med at hun løser de opgaver, hun i øvrigt har som medarbejder i cafeen – for eksempel at levere kaffe. Hun praktiserer altså lighed (at hun også kan være chef for 'de nye') på en måde, hvor hun samtidig er helt bevidst om den forskel, den er bygget op omkring: at hun er den, der skal lære og udvikle sig og leve op til de forventninger om at agere medarbejder (eller chef når hun får besked på det) på tilfredsstillende måder.

Udspændthed frem for 'som-om'

En umiddelbar tolkning af disse praktiseringer af 'medarbejder på lige fod' kunne være, at der slet ikke skabes lighed og fælleshed, men at det fortsætter den dem/os tænkning, som menneskeliggør! imperativet netop søger at gøre op med. Det er dog en væsentlig pointe, at praktiseringerne af lighed ikke blot kan reduceres til en 'falsk' som-om praksis, hvor forskelsætningerne mellem beboere og medarbejdere blot fortsætter uhindret og uforandret under overfladen.

Praktiseringen af lighed bliver ikke bare ophævet og mister betydning, fordi den indskriver sig i en praktisering af forskelle. Når man – som i dette eksempel – arbejder med at skabe en arbejdsplads, hvor beboerne kan komme til syne som 'medarbejdere på lige fod med os andre', så ændres relationerne og aktørernes mulighed for at bevæge sig i rummet. Der opstår et rum, hvori en beboer meningsfuldt kan stå bag disken og have ansvaret for opgaverne i cafeen. Der åbnes et rum, hvori der kan praktiseres lighed i den udstrækning, beboeren tager ansvaret og gør sig selv til 'medarbejder' – som for eksempel når beboeren tager ansvar for, at der bliver ryddet af buffeten (selvom hun bliver forvirret over rolle-tildelingen), og leverer kaffe til et møde (selvom hun derved bryder den rolle, hun er blevet pålagt).

Desuden ændrer praktiseringerne af lighed netop på praktiseringen af forskelle. For det første ved at der bliver etableret nye forskelle – for eksempel mellem medarbejdere og pædagogisk personale frem for mellem beboere og pædagogisk personale. For det andet ved at forskellene kommer til syne på nye og mere subtile måder, når forskelssætningen bliver til som en integreret del af de professionelles tildeling af 'lighed' – som for eksempel når cafeens leder og den nye pædagogiske medarbejder sammen tildeler medarbejderen en 'chefrolle', der på samme tid får hende til at komme til syne som den, der har styr på det og som den, der skal øve sig i at have styr på det.

På den måde bliver praktiseringen af 'medarbejder på lige fod' udspændt mellem lighed og forskel. På den ene side er lighedsgørelsen en integreret del af en forskelsgørelse, som sætter betingelserne for hvem, der kan blive lige med hvem og hvordan. På den anden side udfordrer lighedsgørelsen de forskels-sætninger, der historisk har eksisteret i botilbuddene. Den rummer muligheden for at beboerne kan komme til syne som ansvarlige medarbejdere med fagligt ansvar i cafeen og (potentielt – på sigt) ude i det almindelige arbejdsliv.

Forskel og lighed kan altså ikke alene forstås uafhængigt af hinanden eller som hinandens modsætninger, men kan frugtbart forstås som to, gensidigt formende sider af samme, medborgergørende og rigtiggørende projekt.

At 'få lov' at bestemme

Det er ikke nødvendigvis u håndterligt i den daglige praksis eller problematisk for beboernes opfattelse af deres og medarbejdernes indbyrdes mulighedsrum. Det kommer for eksempel til udtryk i denne lille beskrivelse af lighed, fælleshed og forskel fra en beboer, jeg talte med, da jeg var på besøg på Hjørtøvænget:

Hun fortæller også, at 'vi får lov at bestemme på arbejdet. Når vi er på arbejde, er vi lige' (...) 'jeg kan godt lide, at de går meget op i, at vi er lige'. Jeg spørger om, hvordan de kan mærke, at de er lige. Hun fortæller, at 'fx holder vi julefrokost sammen, hvor alle er med – både beboere og personale. Så tager vi alle sammen et sted hen og holder julefrokost – og så er der ikke noget med at blive kørt hjem, hvis man bliver dårlig eller noget. Der er vi lige. Jeg spørger til, hvad der så er forskellen på at være medarbejder og pædagogisk personale. Hun siger, at de jo laver nogle andre ting, som man ikke gør som medarbejder. 'vi er jo ikke nogen, som de andre kommer til, når der er noget, der er svært for dem. Det er jo personalet, de går til der' (Besøg hos beboere:22)

For hende er praktiseringen af lighed et værdifuldt træk ved relationen mellem beboere og personale. Og udspændtheden er relativt uproblematisk indbygget i hendes sprog om det. Det gælder for eksempel i hendes beskrivelse af, hvordan de 'får lov' at 'bestemme', når de er på arbejde. Her er der på samme tid lighed og forskel i spil: 'vi' bestemmer – men det gør vi i kraft af, at 'vi' får lov til det. Og på samme måde i hendes beskrivelser af fælles julefrokoster: vi holder den sammen og på lige fod – i kraft af at 'vi' (beboerne) giver afkald på muligheden for at blive kørt hjem, 'hvis man har det dårligt'. Den selvfølgelig betingelse for lighed er altså, at hjælperelationen ophæves, og man som beboer får lov til og påtager sig at praktisere 'lighed'. Pointen er at dette faktisk formuleres som lighed og som en positiv mulighed for at indgå i en anden slags relationer *samtidig* med, at der er markeringer af forskel indbygget i beskrivelsen af lighed. Men når jeg spørger til forskellen, er det alligevel noget andet, der trækkes frem: Nemlig de *opgaver* som det pædagogiske personale varetager, som en medarbejder i cafeen ikke gør. Den pædagogiske relation skilles således – direkte adspurgt – ud fra den 'lige' relation i cafe-arbejdet og til julefrokosterne.

Udspændthed i et spatial-organisatorisk landskab

Det er ikke blot hverdagens arbejde i cafeen, der er udspændt mellem lighedsgørelser og forskelssætninger. Det udspændthedsrum, der findes her, er samtidig indlejret i et landskab af organisatoriske praktiseringer af 'botilbud' og 'arbejdstilbud', som samtidig selv bliver spændt ud mellem lighed, fælleshed og forskel. Det blev for eksempel synligt på netværkets tredje netværksmøde, hvor vi arbejdede med at tegne botilbuddenes fysiske og organisatoriske indretninger. Da projektgruppen fra Hjortevænget beskrev indretningen af deres sted, fortalte de blandt andet, at der er en række møder, hvor beboerne deltager. Blandt andet deltager medarbejderne i cafeen på køkkenmøderne og på 'teammøderne' i cafeen. På køkkenmøderne – som er cafeens planlægningsforum – beskrev projektgruppen, at medarbejderne er med på første halvdel af hvert møde, mens anden del alene er for det pædagogiske personale. På teammøderne er der også medarbejderdeltagelse på halvdelen af hvert møde. Her deltager medarbejderne en ad gangen, og fokus er på 'hvordan det går' og på medarbejderens handleplan (3. netværksmøde:12).

I denne fortælling er udspændtheden mellem lighed, fælleshed og forskel i spil som et spørgsmål om, hvem der kan bevæge sig i hvilke rum hvornår, og på hvilke betingelser. Medarbejderne er med på køkkenmøderne, hvilket jeg for-

står som en del af arbejdet med at gøre dagligdagen og planlægningen i cafeen til et fælles projekt, som også medarbejderne er en aktiv del af. Derved skabes et delvist 'vi' mellem det pædagogiske personale i cafeen og de af beboerne, der ansættes i cafeen (i modsætning til de af beboerne som ikke er ansat her). Der skabes dermed på samme tid fælleshed og forskel, idet der så skabes en deling mellem de beboere, der er med i arbejdsfællesskabet (med tilhørende adgang til bestemte fysiske og organisatoriske rum) og dem, der ikke er.

Men selv de beboere, som med en ansættelse i cafeen bliver til medarbejdere, er netop kun med på halvdelen af køkkenmødet, mens resten af det alene er for det pædagogiske personale. Fællesheden er altså kun delvist og indrammes samtidig af en fortsat forskelssætning mellem dem, der er med til hele mødet og dem, der er med til noget af det. Her er det i øvrigt værd at bemærke, at 'pædagogisk personale' her, ligesom flere andre steder i mit materiale, også kommer til at omfatte de fagprofessionelle kokke og tjenere, som ellers andre steder netop bliver skilt ud som en særlig gruppe, der skal spille en anden rolle end 'pædagogerne'. Det kan antyde en diffus og flydende etablering af et professionelt 'vi', som samles og adskilles alt efter, hvordan den pædagogiske opgave er formuleret i forskellige kontekster. I denne beskrivelse må man overveje, om ikke pædagogerne og de fagprofessionelle bliver et fælles 'pædagogisk personale', netop fordi de her er i fokus som nogle, der i fællesskab har ansvaret for den udviklingsproces, medarbejderne gerne skal igennem, mens de arbejder i cafeen.

Der etableres altså i samme bevægelse en fælleshed: vi holder køkkenmøder sammen; og en forskel: 'De' er kun med halvdelen af tiden. Resten af tiden er kun for 'os'. Mit empiriske materiale fortæller ikke noget om forskellen på, hvad der foregår i den åbne og den lukkede del af mødet. Men uanset det, er det en fortælling om, hvordan der spatialt-organisatorisk arbejdes med fællesgørelse, lighedsgørelse og forskelssætning på samme tid. En forskel som bliver mulig, fordi driften af cafeen ikke kun handler om drift af en cafe, men i lige så høj grad om driften af den medborgergørende teknologi, som cafeen først og fremmest er.

Dette bliver for alvor synligt, hvis vi ser på relationen mellem medarbejdere og pædagogisk personale i afholdelsen af 'teammøder'. Her deltager medarbejderne også, men på en helt anden måde. Deres adgang til teamet går via de enkelte medarbejders personlige handleplan. De deltager således en af gangen på teammøderne, og fokus er på 'hvordan det går' og den handleplan, som skal sikre, at beboeren er i udvikling og får den rette støtte. Beboeren er

altså ikke en del af 'teamet' i denne sammenhæng, men er tværtimod genstand for teamets intervention.

Praktiseringen af lighed og fælleshed indskrives sig altså i en større praktisering af 'socialt arbejde', som bygger på en fundamental forskel på, at nogen er i rummet for at få støtte, mens andre er der for at give den; ikke blot som et spørgsmål om, at den menneskeliggjorte socialpsykiatri endnu ikke er realiseret, men snarere som et spørgsmål om, at de rigtiggørende og medborgergørende bevægelser som menneskeliggør! imperativet er en del af, netop er udspændt mellem lighed, fælleshed og forskel. Med udspændthedsbegrebet bliver det muligt at indfange den gensidigt formende forbindelse mellem disse tre elementer. Ligheden og fællesheden bliver til som hinandens forudsætning og bliver her praktiseret som åbningen af nogle organisatoriske, rum der ellers har været lukkede og eksklusivt forbeholdt medarbejderne. Samtidig flyttes og formes forskelssætningen af de måder, der praktiseres lighed på. Der bliver etableret nye forskelle – mellem de beboere, der bliver medarbejdere og de, der ikke gør, men også mellem dem, der er med til hele mødet og dem, der kun er med halvdelen af tiden. Og endelig sker der en (delvis) usynliggørelse af forskelssætningerne, netop fordi den bliver genskabt i en ramme, hvor det at være fælles og være på lige fod står stærkt og dermed kommer i front, når praktiseringen af det (gode) sociale arbejde fortælles frem.

'Vi er fælles – for at få en god oplevelse ud af det'

Et andet initiativ på Hjortevænget, som kan ses som et svar på Menneskeliggør! Imperativet, er deres løbeklub. Den har vi allerede mødt i kapitlet om institutionelle imperativer, hvor jeg brugte den til at vise, hvordan idealet om at skabe fælleshed fungerer som begrundelse for nye initiativer. I dette afsnit vil jeg gå lidt tættere på fortællingen om løbeklubben for at undersøge, hvordan den praktiseres udspændt mellem fælleshed, lighed og forskel. På vores fjerde netværksmøde fortalte projektgruppen således at:

(...) vi har lavet en lille løbeklub, hvor vi simpelthen løber et par gange om ugen, med stor succes. Nogle gange er vi fem pædagogisk personale, der løber, og så er der måske tre beboere med, men det giver rigtig meget. Man får en succes med, at man kan komme ud og bruge sig selv, og vi er fælles, vi løber alle sammen lige dårligt, eller der er plads til at ... altså vi er ikke dem, der går foran og siger 'vi har mere kondition end dig, eller vi er bedre', nej vi er

på lige fod, der er nogle, der løber stærkere, og så har vi en god oplevelse ud af det (4. netværksmøde:20).

I historien gøres fælleshed til det centrale omdrejningspunkt. Løbeklubben bliver ikke beskrevet som en aktivitet for brugere, men som en fælles aktivitet. Der lægges vægt på, at medarbejderne ikke skal være 'dem der går foran', fordi det vil signalere, at 'vi har mere kondition end dig'. I stedet, fortæller gruppen, skal de 'være på lige fod', og det vigtige skal ikke være, hvem der løber hurtigt, men at de sammen får 'en god oplevelse ud af det'. Der bliver altså lagt vægt på at nedtone og udjævne forskellen mellem beboere og pædagogisk personale og at gøre løbeklubben til en fælles oplevelse. Her bliver fælleshed og lighed altså forbundet med hinanden på en måde, hvor ligheden (i hvor god man er til at løbe) bliver talt og handlet frem som en forudsætning for, at løbeklubben kan blive et fælles projekt. Men ligesom med arbejdet i cafeen er både lighed og fælleshed tæt forbundet med netop den forskelssætning, som søges udjævnet. For det første kommer initiativet til løbeklubben fra det pædagogiske personale. Det bliver synligt, hvis vi medtager lidt mere af den fortælling, som historien om løbeklubben indgik i på 4. netværksmøde:

Vi oplever også, at vi får flere og flere med til at synes, at det er okay at gå mere op i kost og sundhed, og hvad betyder det for mig at leve sundt og lave noget træning og ,det virker også på deres humør. Mange gange bliver de mere glade fordi, der bliver lavet nogle aktiviteter, på den måde stadigvæk dem selv der gør det, det er ikke os, der bærer dem af sted. Det eneste vi sådan set har lavet lidt, som man kan sige, udover vores – det der med at vi støtter og motiverer og gerne vil have folk til selv at gå ud og gøre tingene – det er at vi har lavet en lille løbeklub (4. netværksmøde:20)

Den fortælling, der lægger op til historien om løbeklubben, handler om arbejdet med at få flere til 'at synes, at det er okay at gå mere op i kost og sundhed' og at handle på det. Løbeklubben er altså en integreret del af et velfærdsstatistisk sundhedsfremme-projekt, hvor medarbejderne er givet til opgave at få beboerne i botilbuddet til at leve mere sundt. Det er også en del af et projekt, der handler om at få beboerne med på ideen, så de gør det selv, frem for at personalet 'bærer dem af sted'. Endelig repræsenterer løbeklubben en lille afvigelse fra det projekt, jeg allerede har beskrevet i analysedel 1, om at få beboerne til at deltage/bruge lokalsamfundets almindelige tilbud frem for at lave særtilbud indenfor rammerne af bostedet. En afvigelse som netop gør det muligt at forfølge sundhedsfremme-projektet i en ramme af fællesskab mellem beboere og medarbejdere. Fællesheden og ligheden er altså en integreret del af et pædagogisk projekt og er således bygget op omkring en forskelssætning mellem beboere og pædagogisk personale, hvilket da også lever mellem

linjerne på historien om løbeklubben. Medarbejderne er nemlig ikke kun 'lige dårlige til at løbe' – de har stillet sig selv den opgave at være det. Ikke nødvendigvis forstået sådan, at alle medarbejdere med vilje gør sig dårligere end andre. Men som gruppe udpeger de det som pædagogisk vigtigt, at der er medarbejdere med, som ikke er gode løbere. Man må spørge sig selv, om de dårlige løbere blandt personalet først og fremmest skal med ud at løbe, fordi de selv trænger til den 'succes', det giver at bruge sin krop; eller om de snarere primært skal med, fordi de dermed kan bidrage til at skabe en løbeoplevelse 'på lige fod', som kan give beboerne en oplevelse af succes og fælleshed og dermed fremme deres motivation for at deltage i klubbens løbeture, som 'virker på deres humør'. På den måde bliver løbeklubben på samme tid en ramme for praktisering af fælleshed, lighed og forskel. Fællesheden søges skabt som den gode oplevelse, man kan få når en gruppe mennesker – på lige fod – deler oplevelsen af at bruge sin krop. Indbygget i denne fælleshed er altså forskellen på dem, der har det at være 'på lige fod' som pædagogisk opgave og dem, der skal profitere af at være det. Forskellen bliver altså mere subtil og kommer samtidig til at rumme muligheden for faktisk at have fælles glæde af en løbetur på tværs af de forskelle der konstituerer fællesheden.

Udvalgte fællesheder

En anden interessant pointe i denne sammenhæng er, at det netop er en løbeklub, der danner rammen om fællesgørelsen af det gode samvær og den gode oplevelse. Det kan nemlig forstås som en markering af en anden, central forskel: forskellen mellem de sunde og de usunde. Det er den forskel, som løbeklubben skal søge at gøre noget ved. At ville skabe fælleshed og lighed er altså ikke et mål, som kan stå alene. Det bliver netop forbundet med et område, hvor man gerne vil gøre noget med en forskel, der er udpeget som et problem, og som det pædagogiske personale har til opgave at gøre noget ved.

Således er der en række andre aktiviteter, som kunne være oplagte indgange til at skabe fælleshed og lighed, hvis målet alene var det. For eksempel er rygning en fælles last/et fælles nydelsesmiddel for både mange beboere og mange medarbejdere. Med rygeloven er rygning blevet forbudt i botilbuddene i kraft af deres status som offentlig bygning og arbejdsplads. I stedet er der på Hjortevænget blevet bygget udendørs rygerum. Men det er ikke et rum eller en aktivitet, som kommer til syne som potentielt fællesheds- eller lighedsskabende. Tværtimod fortæller projektgruppen, da vi på netværkets 3. møde tegner de fysiske og organisatoriske rum, at de netop ikke må agere på møder, der får rygerummet til at blive et rum for fælleshed:

I de udendørs rygerum må der højst være én person ad gangen fra personalet, grundet rygepolitik. Vi må ikke som personale bakke op om, at der bliver røget – vi skal sende et signal om, at det ikke er sundt (3. netværksmøde:12)

Her bliver fællesheden (som findes i kraft af, at både beboere og personale ryger) formuleret som et problem, der skal mindskes gennem de måder, det pædagogiske personale bruger rygerummet på. De må således kun være der en ad gangen, hvilket begrundes med, at de som personale 'skal sende et signal om, at det ikke er sundt'. At skabe fælleshed og menneske-til-menneske relationer er altså ikke blot en åben opgave, der kan praktiseres hvor som helst, det er muligt. Hvad, vi kan være fælles om, afgøres indenfor rammerne af den forskel, der konstituerer relationen: det 'vi' gerne vil have 'jer' til at bevæge jer i retning mod.

Muligheds- og umulighedsrum

Også dette kapitel skal afrundes med et kig på, hvad de foregående analyser kan fortælle om de muligheds og umulighedsrum, der tegner sig i udspændtheden mellem fælleshed, lighed og forskel.

Nybrud og tavsgørelse af positions-distributionen

Først og fremmest ser menneskeliggør! imperativet ud til at involvere et udspændthedsrum, hvori distributionen af positioneringsmuligheder imellem 'beboere' og 'medarbejdere' sættes på spil. På den ene side åbner menneskeliggør! imperativet for et nybrud i relationen mellem det, der normalt er 'brugere' eller 'beboere' og 'medarbejdere'. Der åbnes potentielt for nye positioner for brugerne, hvor de får adgang til at være medarbejdere, temadagsdeltagere, festgængere etc. på lige fod med dem, der er ansat til at støtte dem i deres udviklingsproces. Med andre ord et nybrud, der kalder på (og søges skabt gennem) nye betegnelser og, som potentielt skaber et mulighedsrum, hvor medarbejder/beboerskellet er mindre fast og færdigdefineret. Netop her foregår samtidig en tavsgørelse af de forskelle og (dermed) magtrelationer, som stadig er på spil, fordi den velfærdsinstitutionelt definerede rollefordeling ikke grundlæggende har ændret sig. Der er stadig nogle, som er der fordi, de har brug for støtte i deres udviklingsproces, mens andre er der, fordi de er ansat til at yde denne støtte. Denne forskel bliver det tilsyneladende sværere at tale om, når idealet netop er at udviske og forstyrre den. Måske fordi der med

imperativernes dikotomiske ordning af verden netop bliver tendens til, at praktisering af lighed og forskel adskilles i diskussionen af, hvad der finder sted. Det, der finder sted, er enten det ene eller det andet. Min pointe er, at det bliver spændt ud mellem dem og dermed også rummer begge aspekter på samme tid.

Et af de steder, hvor dette dobbelte nybrud og tavsgørelse bliver sat på spidsen i mit materiale, er i denne situation, som udspillede sig på netværkets afsluttende temadag, og som jeg efterfølgende skrev ned i min feltdagbog:

Under opsamling på workshoppen om formiddagen var en fyr fra Hjortevænget aktivt med i debatten. Han arbejder (fik jeg siden at vide) i køkkenet i Hjortevængets cafe og er derudover også beboer på Hjortevænget.

Da der blev spurgt til hvilke roller, der var tilgængelige i historierne, sagde han, at det var vigtigt, at der var klarhed i rollerne mellem medarbejdere og arbejdsgivere. Jeg havde svært ved at forstå, hvilken kontekst han talte ind i, og spurgte tilbage for at finde ud af, om det var vigtigt for beboere eller medarbejder og hvordan. Han sagde noget med, at man jo skulle være indstillet på, at der var nogle bestemte ting, man skulle kunne, når man fx arbejdede i et køkken. Det blev aldrig helt klart for mig, hvad han mente, når han talte om rollefordelingen mellem medarbejdere og arbejdsgivere.

Lidt senere var han igen på banen, da der blev spurgt til, om der var nogle roller, der ikke var tilgængelige for nogle – fx ikke kunne byttes om på. Han markerede og sagde, at der jo ikke kunne byttes om på dem, der havde en psykisk sygdom og dem, der var pædagogisk personale. 'for de har jo deres teorier og deres uddannelse'. De to roller kan der ikke bare byttes om på.

I pausen kom Hjortevængets faglige leder op til mig og sagde, at hun lige havde lyst til at sige, at jeg vist ikke havde forstået, hvad Frank (ham der havde talt) havde sagt. Hun sagde, at han havde startet med at tale om medarbejdere og arbejdsgivere – og at jeg havde spurgt tilbage med beboere og personale. Hun fortalte, at 'han kunne slet ikke forstå, hvad du spurgte om, for han ser slet ikke sig selv som beboer men som medarbejder'. Jeg tænkte 'shit – det overså jeg?'. Jeg ved jo godt, at de bruger et medarbejder-ord om dem, der arbejder i cafeen. Hun fortsatte og sagde, at hun lagde mærke til, at næste gang han kom på, så omtalte han sig selv først som psykisk syg og siden som 'patient'. Hun sagde, at det var fordi jeg insisterede på at forstå ham som beboer frem for som medarbejder, 'så røg han lige tilbage i en gammel forståelse af sig selv'. Hun siger flere gange, at det er ikke for at pege på, at det er dårligt, det jeg gør men for at sige, at det er interessant, hvor meget det betyder for deres selvforståelse, hvordan de bliver mødt. (Afsluttende temadag:36f).

Den unge mand, der deltog aktivt i debatten, var et af de mennesker, som på samme tid bor på Hjortevænget og arbejder på deres cafe. Han indledte såle-

des med at referere til sit arbejde i cafeen med sit udsagn om vigtigheden af 'klarhed i rollerne mellem medarbejdere og arbejdsgivere'. Her omtalte han sig selv som medarbejder i modsætning til de 'arbejdsgivere', der ved, hvad der skal gøres i cafeen, og som han som medarbejder skal 'være indstillet på at kunne'. Jeg fangede ikke denne begrebsætning i situationen, hvilket blev problematiseret af Hjortevængets leder i pausen. Der er altså et potentielt nybrud i relationerne, jeg ikke taler mig med ind i og derfor ikke får adgang til at føre en samtale med Frank om. Det bliver således ikke muligt at få udfoldet, hvad det er for en rollefordeling Frank taler om, når han lagde vægt på dette at være medarbejder og have en arbejdsgiver. Eller med andre ord: det er ikke muligt at tale om medarbejder/arbejdsgiver relationen i cafeen, så længe jeg sprogligt forblev i at tale om medarbejdere og beboere. Der er således potentielt et nybrud på spil, som det er vanskeligt at gribe om med det sprog, der dominerer den socialpsykiatriske praksis. Et nybrud, som på samme tid skabes af den materielt-relationelt-diskursive bevægelse, der gemmer sig i at praktisere 'rigtigt arbejde', og som samtidig nødvendiggør de nye sprogligheder, der er en integreret del af selv samme bevægelse.

Men det er ikke det eneste, der er på spil i situationen. For lidt senere siger Frank igen noget om positions-distributionen på Hjortevænget. Der kan ikke byttes om på dem, der 'er psykisk syge' og dem, der 'er pædagogisk personale' siger han. Her er det altså ikke arbejdsgiver/medarbejder rollefordelingen, han lægger vægt på. I stedet taler han sig ind i de beboer/personale positioner, som menneskeliggør! imperativet rummer et ideal om at gøre op med. Ifølge lederen af Hjortevænget er denne begrebsglidning noget, der alene sker i min kommunikation med Frank: 'du fik ham til at ryge tilbage i en gammel forståelse af sig selv' siger hun. Det er naturligvis en reel mulighed, at han skiftede sprog alene for at gøre sig forståelig for mig, men der er i mine øjne også noget andet på spil. Ved at tale om tale om medarbejdere og arbejdsgivere forsvinder en forskel ud af sproget, som netop stadig (også) er på spil: forskellen på dem som er der, fordi de er udpeget som støttetrængende mennesker med en sindslidelse, og dem som er der fordi de er ansat til at yde den støtte. Det er således ikke blot et spørgsmål om, at Frank 'ryger tilbage' i en 'gammel' selvforståelse', men i mindst lige så høj grad et spørgsmål om, at han får brug for et andet sprog for at kunne tale om en (ikke forandringsmulig) relation, der stadig praktiseres. Så måske er det sådan, at cafeen er med til at skabe et rum, hvori positions-distributionen på samme tid rummer en medarbejder/arbejdsgiver og en bruger/medarbejder forskel. Den sidste er i den førstes navn gjort tavs, og når den alligevel sættes i tale, bliver den udpe-

get som en 'gammel' og institutionaliseret stemme, som cafeens nydistribution af positionerne ellers har fået til at gå væk.

Patologisering af beboernes forskelsmarkeringer?

Det betyder således, at beboerens markeringer af netop denne forskel: mellem 'de psykisk syge' og 'pædagogisk personale' aflyses som noget, der ikke hører til Hjortevangenets virkelighed men er noget 'gammelt', jeg har fået ham til at 'falde tilbage i' ved at møde ham med denne forståelse. Man kan altså ikke legitimt tale om denne forskel – som jo med menneskeliggør! imperativet er blevet en negativ dem/os kategori. Når forskellen alligevel markeres af en beboer – som Frank gør, og som beboeren på gangen i begyndelsen af dette kapitel gør – så gøres det til en del af den (sociale) patologi, som en recovery-orienteret socialpsykiatri netop skal remediere. Cafeen skal installere beboerne i en medarbejderposition, så de 'holder op' med at tænke på sig selv som psykisk syge. Beboeren, som Tine og jeg mødte på gangen, udpeges også som en del af et problem med beboere, 'der altid definerer sig selv som beboere og syge'. Dette at være beboer og at have en sindslidelse bliver altså i lighedens navn udgrænset, mens det stadig findes – og når det alligevel markeres, gøres det til et tegn på et udviklingsbehov hos den, der markerer det.

Fælleshed – pædagogisk projekt og åbning mod fællesskab

Lad mig afslutningsvist kaste et blik på, hvordan fælleshed som en del af udspændtheden virker formende på de muligheds- og umulighedsrum, som beboere og personale bevæger sig i.

Som jeg allerede har vist i analyserne i dette kapitel, så er fælleshed (som det former sig i botilbuddenes arbejde med at recovery-orientere det sociale arbejde) et pædagogisk projekt. Det er således en aktiv del af arbejdet med at skabe en rigtiggørende og en medborgergørende bevægelse i indsatsen og hos beboerne. Fælleshederne er udvalgt efter, hvad sigtet med den pædagogiske indsats er, således at der gøres en dyd ud af nogle fællesheder, (dem der peger mod en medborgergørende bevægelse) mens der er andre fællesheder, som medarbejderne eksplicit ikke må og vil koble sig på (rygning, alkoholindtagelse etc.). Fælleshed og forskel er på den måde *tilsammen* formende for mulighedsrummet. Eller med andre ord: det at mødes 'menneske til menneske' er tæt sammenvævet med den forskel, som den pædagogiske relation er bygget op omkring. Personalet har til opgave at etablere og fremme fælleshed, at stille sig ved siden af frem for over og at skabe rum, hvor de kan deltage 'på lige

fod'. Ikke i sig selv for at skabe et fælles tredje og (potentielt) skabe fællesskaber med beboerne, men snarere fordi fælleshed åbner for nye positioner, der igen potentielt åbner for en medborgergørende bevægelse hos beboerne.

Omvendt er fælleshed ikke alene et pædagogisk redskab, der har forskel som den underliggende og grundlæggende figur. Praktiseringen af fælleshed skaber netop også (mulighed for) fællesskaber og fællesheder, der overskrider forskellene. Det skaber et rum, hvori beboerne har mulighed for at indtage en 'fælles' og 'lige' position, hvori forskellene forstyrres, mudres og potentielt forrykker det relationelle mulighedsrum. Eller med Lathers ord: der skabes potentielt "a liminal cultural space that allows for the negotiation of new meanings" (Lather 1991) – og nye slags relationer kunne jeg måske tilføje. Mulighedsrummet åbnes altså potentielt imod mindre veldefinerede rollefordelinger, men formes i meget vid udstrækning af, at fælleshed og lighed er en integreret del af den pædagogiske relation snarere end (alene) at være et opgør med den.

AFSLUTNING

Forsvind! som udspændthed: en diskuterende tværlæsning

I indledningen til analyserne i denne del af afhandlingen argumenterede jeg for at forstå institution-afinstitutionisering som en grundlæggende udspændthed, der former og formes af botilbuddene recovery-orienterede bestræbelser. Gennem tre kapitler har jeg nu bevæget mig rundt om de tre øvrige udspændtheder og analyseret, hvordan mulighedsrummet for både beboere og medarbejdere sættes i bevægelse med forsøgene på at praktisere håb!, giv slip!, og menneskeliggør!. Nu er det derfor blevet tid for at vende tilbage til indledningen og den udspændthed, jeg har udpeget som gennemgående og samlende for de øvrige.

På de følgende sider vil jeg derfor læse på tværs af udspændthedsanalyserne og diskutere, hvordan disse udspændtheder kan forstås som indskrevet i, formende for og formet af en udspændthed mellem institution og afinstitutionisering.

Afinstitutionisering som velfærdsinstitutionel opgave

Når man læser på tværs af de foregående analyser, ser det ud til, at den svære udfordring, som former praktiseringen af det sociale arbejde, er, at medarbejderne søger at afinstitutionisere, men i en institutionel ramme. Ultimativt er målet – eller i det mindste idealet – at den institutionelle relation helt skal ophøre: at brugerne kommer sig og bliver samfundsborgere frem for socialpsykiatribrugere. For det sociale arbejde betyder det dog, at relationerne, rummene, organiseringerne, menneskene etc. søges afinstitutioniseret som en del af den institutionelle organisering af medarbejder-bruger relationen, snarere end som et ophør af den. Medarbejdernes opretholdelse af den institutionelle orden bliver således forandret og på en række måder mere subtil, men det betyder ikke at den forsvinder eller bliver mindre.

Medarbejderne i botilbuddene får således – når recovery-orientering er ledestjernen – til opgave at praktisere håb, *fordi* de derved skal blive bedre til at understøtte en medborgergørende bevægelse, der bringer beboerne fra et isoleret og passivt mod et integreret og aktivt liv. Håb! imperativet bliver på den måde formet af og formende for den velfærdsinstitutionelle opgave, medarbejderne søger at løse. Eller med andre ord: når håbet indlejres i praktiseringen af socialt arbejde, bliver det samtidig knyttet sammen med 'opgaven' og dermed formende for blikket på beboeren. Fokus bliver, som jeg viste i kapitel 8, på beboerens udviklingspotentiale, og opgaven bliver at fremmane og gribe fat der, hvor der potentielt kan være kimen til en medborgergørende udvikling. Håb er altså praktisering af afinstitutionalisering i to betydninger. For det første synes selve det at have ambitioner på brugernes vegne – at tro på at de kan komme sig – i sig selv at være et opgør med tidligere (og nuværende) institutionelle praksisser, hvor omsorg og ikke-krav var/er dominerende. For det andet bærer håb! imperativet også håbet om et afinstitutionaliseret liv i sig: håbet om at brugerne kan bringes til at forlade det institutionelle liv og blive 'borgere på lige fod med andre borgere' med arbejde, bolig, familie osv. Men det er *samtidig* praktisering af institution; ikke under overfladen eller sideløbende med afinstitutionaliseringen, men som en gensidigt formende forbundethed. Håb som afinstitutionaliserende praksis er en integreret del af en institutionel praksis, hvis indre logik er båret af at skabe og understøtte udvikling. Man skal således, for at blive betragtet som dygtig medarbejder og dygtigt botilbud, kunne vise, at man praktiserer håb – og det skal ideelt set blive synligt i form af medborgergørende udviklinger i brugernes liv.

Noget lignende gør sig gældende i det udspændthedsrum, der skabes, når medarbejderne søger at 'give slip' på deres position som ansvarlige, intervenierende eksperter i brugernes liv. Når det bliver til et udspændthedsrum frem for blot en bevægelse af relationerne, hænger det netop sammen med relationernes institutionelt formidlede karakter. At give slip på ekspertisen bliver derfor, som jeg har beskrevet det i kapitel 9, en modsætningsfyldt bevægelse. På den ene side rummer den krav om risikovillighed og ører, der kan høre brugernes erfaringer, ønsker og bud på, hvad de har brug for. På den anden side installerer den netop medarbejderen i positionen som den risikovurderende ekspert og som den, der skal søge at *gøre* brugerne til ansvarlige eksperter i eget liv. Den institutionelt formidlede relation mellem den støttetæn-gende bruger og den støttedigende medarbejder forandres således og bliver på en række måder mere subtil i bestræbelsen på at afinstitutionalisere den. Men den forsvinder ikke og mister heller ikke den radikalitet, der ligger i, at det i sidste ende er medarbejderne, der vurderer, hvornår brugeren bliver til fare

for sig selv og andre på måder, der kræver mere håndfaste indgreb i brugerens liv. Således tegner tvangsindlæggelser og magtanvendelser fortsat den ydre ramme om brugernes mulighed for at være ansvarlige eksperter i eget liv.

På samme måde er også arbejdet med at menneskeliggøre relationerne et aspekt af udspændtheden institution-afinstitutionisering. Som jeg har vist i kapitel 10, er forsøgene på at skabe fælleshed og lighed i relationen mellem medarbejdere og beboere komplekst forbundet med den pædagogiske opgave, som former deres institutionelt formidlede relation. Opgaven bliver – når den indlejres i en velfærdsinstitutionel logik – således ikke at skabe fælleshed og lighed i deres egen ret. Tværtimod får fælleshed og lighed til formål at understøtte de medborgergørende bevægelser, som det er medarbejdernes opgave at forsøge at hjælpe på vej. På den måde bliver de institutionelt installerede forskelle subtile og tavsgjorte og skaber fare for, at beboernes markeringer og påpegninger af dem vender sig imod dem selv og gøres til en del af deres problem (de er institutionaliserede, de definerer sig selv som syge etc.). Relationerne søges altså afinstitutioniseret i betydningen: rensset for den dem/os tænkning, der udpeges som hindring for brugernes recoveryprocesser. Men det er en afinstitutionisering, der er en integreret del af institutionen: det er en pædagogisk opgave, som ikke bare skal skabe lighed og fællesskab, men som skal påvirke beboernes måder at agere på i en medborgergørende retning.

Denne grundlæggende udspændthed mellem praktiseringen af institution og praktiseringen af afinstitutionisering former botilbuddene som fysiske, organisatoriske, relationelle steder – og dermed de muligheds- og umulighedsrum, de udgør for beboerne, for medarbejderne og for relationerne mellem dem. Botilbuddene kommer således, som jeg har antydnet i de foregående tre kapitler, til syne som *steder*, hvor både de fysiske rammer, de sociale relationer og de organisatoriske indretninger er modsætningsfyldte og hybride. Det vil jeg i det følgende afsnit vende blikket lidt mere systematisk imod.

Forsvind! som udspændtheder i og af botilbuddet som *sted*

Hvad gør det ved botilbuddene som fysisk, organisatorisk og relationelt sted, at de med recovery-orienteringen bydes at forsvinde, mens de stadig findes? Dette spørgsmål om recovery-orienteringens intra-aktioner med botilbuddet som *sted*, har jeg antydningvist berørt løbende i analyserne. I dette afsnit vil

jeg dog vende tilbage til det i lidt mere systematisk form. Netop i botilbud skaber forsvind! imperativet i særlig grad nogle modsætningsfyldte rum i kraft af, at de fysisk er indrettet, så det sociale arbejde og beboernes liv og hverdag er tæt sammenvævet i døgnets 24 timer.

Afinstitutionalisering kommer, som jeg har vist i de foregående kapitler, blandt andet til syne som et mangefacetteret arbejde med at forandre botilbuddenes fysiske, organisatoriske og sociale strukturer. Det blev tydeligt i kapitlet om rigtiggørelser, og det trækker et spor gennem de foregående kapitlers udspændthedsanalyser; men hvordan bliver rummene og organiseringen af dem konkret spændt ud mellem institution og afinstitutionalisering? og hvordan spænder det også relationerne og positioneringsmulighederne ud mellem disse to poler. Det er det, jeg sætter fokus på i dette afsnit.

Jeg indledte denne analysedel med at pege på, hvordan velfærdsstatslige institutioner har tendens til at etablere og organisere steder og rum ud fra de til enhver tid gældende logikker og vidensformer. Med idealet om at skabe en rehabiliteringsorienteret praksis betyder det således, som jeg har vist i de foregående kapitler, at også botilbuddene som fysiske og organisatoriske steder forandres. En personalestue og et opholdsrum for beboerne bliver nedlagt for at give plads til en fælles cafe, som på samme tid er arbejdsplads, offentligt sted og læringsarena for beboerne. Fokus på at bostederne skal være beboernes hjem skærpes og søges på forskellige måder manifesteret gennem organiseringen af, hvem der bevæger sig i dem hvordan. Botilbuddene søges med andre ord afinstitutionaliseret ved at skabe (mere) rigtiggjorte steder.

Derved skabes hybride rum, hvori der på samme tid er institution og afinstitutionalisering på spil. Ikke bare som to konkurrerende praktiseringer af socialt arbejde, hvor afinstitutionaliseringen langsomt æder sig ind på de institutionelle praksisser, og hvor hovedopgaven er at sikre, at institutionen ikke sniger sig 'ind af bagdøren' (Jensen 2008; Persson-Pagels og Topor 2008), men som steder, hvor institutionelle og afinstitutionaliserende praksisser er tæt vævet sammen, og hvor relationen mellem indenfor (i vores eget hjem) og udenfor (i samfundslivet) folder sig ind i hinanden.

Botilbuddene i netværket bliver i varierende grad til som steder, der i realiteten rummer forskellige steder indenfor samme fysiske ramme og, som på forskellige måder er spændt ud mellem institution og afinstitutionalisering. Udspændtheden ser ud til at blive bygget op omkring to yderligere begrebspar – nemlig samfund/institution og eget hjem/institution. Lad mig give et par eksempler.

Institution-offentlig arena

Cafeen på Hjortevænget er, som jeg har beskrevet i analyserne, på samme tid et offentligt sted, et fælles sted for beboere og medarbejdere, en arbejdsmæssig læringsarena, en arbejdsplads, beboernes og medarbejderens fælles 'kantine' og et sted for pædagogisk intervention. Den udpeges som et afinstitutionaliseret sted i kraft af at være en 'helt almindelig cafe' og en 'helt almindelig arbejdsplads'. Som jeg har vist i mine analyser, så er denne 'almindelighed' foldet ind i det pædagogiske projekt, som recovery-orienteringen *også* er. Den er almindelighed med et formål så at sige. Eller rettere: med flere formål. Den skal være den fysisk/organisatoriske praktisering af håb! i kraft af den 'brobygning', den har til formål at udgøre, mellem beboerne og både arbejdslivet og lokalsamfundet. Tilsvarende har den til formål at danne arena for en forskydning af ansvar fra 'pædagogisk personale' til 'medarbejderne' (det vil sige, de beboere der arbejder i cafeen) og på den måde være praktisering af 'giv slip!'. Endelig har den til formål at etablere lighed og fælleshed i relationerne mellem beboere og pædagogisk personale, som spiser og opholder sig i cafeen 'i en skøn forening', som det på et tidspunkt blev udtrykt af en af medarbejderne (4. netværksmøde:17). Disse mange formål og betydninger, der er indskrevet i cafeen som 'almindelig', forandrer rummet: der bygges bardiske, indrettes med små caféborde, laves udekøkken osv., og de forandrer de måder, hvorpå menneskene kan bevæge sig i rummet og hvilke positioneringsmuligheder, der er tilgængelige for dem: medarbejderne bliver 'pædagogisk personale', og (nogle af) beboerne bliver 'medarbejdere'. Der kommer nye mennesker til: der bliver ansat kokke og tjenere. Lokalområdets borgere får adgang til rummet som 'kunder' i cafeen. Samtidig kommer døren mellem cafeen og botilbuddet til at udgøre en usynlig grænse for in- og eksklusion. Som i en 'rigtig cafe' bliver cafeen også et rum, hvor beboerne skal lære at agere på måder, der er acceptable i et offentligt rum. Det formuleres således i netværkets afsluttende antologi:

Hvis en beboer fx har det dårligt og er udadreagerende i caféen, eller hvis grænsen mellem at være hjemme og i et offentligt rum er udvisket for en beboer, og denne fremtræder meget uhygiejnisk. [så går pædagogerne] ind og håndhæver en norm for, hvordan man opfører sig blandt andre, [og] støtter beboerne, så de kan være i det offentlige rum. (Petersen 2009a)

Cafeen som fysisk og organisatorisk sted skaber altså på samme tid adgang for nye mennesker på nye måder og eksklusion af de af beboerne, som ikke træder ind i dette nye rum på de rigtige måder: som medarbejdere eller gæster i en offentlig cafe. Disse eksklusioner praktiseres vel at mærke som en integreret del af den pædagogiske opgave: de skal hjælpe beboerne til (på et tids-

punkt) at 'være i det offentlige rum'. Demarkationslinjen mellem dem, der kan være/arbejde i cafeen og dem, der ikke kan, udpeger og indrammer således samtidig den pædagogiske relation. De pædagogiske udfordringer og opgaver er således i vid udstrækning defineret af, om beboerne træder ind i en 'medarbejder' eller 'cafegæst' position, eller om de ikke gør. Men pointen – i denne sammenhæng – er at selvom beboerne indtager positionen som 'cafegæster' og/eller 'medarbejdere' og dermed som 'på vej' i en medborgergørende bevægelse, så betyder det på ingen måde et ophør af den pædagogiske relation. Opgaverne, udfordringerne og karakteren af den pædagogiske opgave er blot en anden. På den måde kommer caféen til at fremstå som en kompleks hybrid mellem et institutionelt sted og en arena for 'afinstitutionisering'. Afinstitutioniseringen kommer til syne som en reinstitutionerende forandringsproces, som netop er institutionel i betydningen: skabt og formet af den velfærdsinstitutionelle opgave som recovery-orienteringen søger at løse. Omvendt bliver 'afinstitutionisering' netop en forandrende kraft i de institutionelle rum, som botilbuddene udgør, hvor nogle udpeges som problematiske og forsøges forandret.

Eget hjem - institution

I den anden ende af skalaen er beboernes lejligheder, som beskrives som beboernes private rum og, hvor personalet kun kommer, hvis de har fået lov (3. Netværksmøde:21). En beskrivelse som dog udfordres af, at personalet skal kunne komme ind i beboernes hjem uden tilladelse, hvis der er omsorgsmæssige grunde til det (3. Netværksmøde: 6), hvilket peger direkte mod dem omsorgspligt, som medarbejderne er lovgivningsmæssigt omfattet af. Denne udsæthed, mellem lejlighederne 'eget hjem' og et sted medarbejderne i kraft af deres velfærdsinstitutionelle opgave skal kunne få adgang til uden beboernes tilladelse, kommer fx til syne i diskussionen af nøgler, som blev antydnet i bevægelseskapitlerne. Lad mig kaste et lidt nærmere blik på den her: På et af botilbuddene problematiserede projektgruppen undervejs i processen, at de som medarbejdere havde 'nøgler i lommerne' til beboernes lejligheder. Det blev beskrevet som en hindring for, at det blev beboernes eget hjem – eller i det mindste som et tegn på, at det ikke var det. I forlængelse af det søgte både denne og en af de andre projektgrupper at rejse spørgsmålet om nøgler med sigte på, at de skulle ophøre med at have nøgler til beboernes lejligheder med mindre, det var ønsket af beboerne selv. Men med henvisning til sikkerhed og omsorgspligt blev dette forandringsforslag helt eller delvist afvist af ledelsen på begge botilbud (7. netværksmøde:27; afsluttende temadag:27).

Derudover bliver beboere, som 'isolerer' sig i deres egen bolig, genstand for pædagogisk intervention og forsøg på at bevæge dem i en medborgergørende retning. Man kan således vanskeligt komme til syne som (på vej mod at blive) medborger – og dermed heller ikke som på vej mod at komme sig – hvis man ikke kommer ud af lejligheden og bliver en del af livet udenfor 'boligen': fællesrummene, cafeen og ultimativt: i samfundslivet udenfor botilbuddet. Også beboernes lejligheder eller værelser udgør således hybride rum, hvori ' eget hjem' foldes ind i og står i en udspændthedsrelation til praktisering af 'institution', en udspændthed som yderligere skærpes når det, som fx i Karlebos forsøg med at trækkes medarbejderne ud af afdelingen, er de fælles rum, der søges gjort til beboernes ' eget hjem', fordi de på samme tid udgør et hjem, et (ikke selvvalgt) fællesskab mellem beboerne og en arena for pædagogisk intervention.

Samtidig – for nu at føje yderligere kompleksitet til - sker alt dette som en spatial-organisatorisk proces i et botilbud, hvor en lang række andre praktiseringer af institution fortsætter helt eller delvist uproblematiseret: Bostedet danner i fundamental forstand stadig *rum* for både en arbejdsplads og et sted hvor mennesker med sindslidelser bor. Dette markeres fysisk og organisatorisk af, at der er en række rum, der (primært) er forbeholdt medarbejderaktiviteter: administrationsgangen, medicinrummet og pc-rummet for nu at nævne nogle centrale. Teammoderne og supervisionen udgør tilsvarende organisatoriske rum, som markerer botilbuddet som arena for pædagogisk arbejde.

Det synes således ikke tilstrækkeligt at tale om afinstitutionalisering i termer af territorielle tilbagestrækninger fra (dele af) botilbuddets fysiske og organisatoriske rum og overlade dem til beboernes kontrol (og ansvar). På samme måde er det ikke tilstrækkeligt at diskutere afinstitutionalisering som en relationel positionerings-forandrende bevægelse, der sker (af sig selv) når medarbejderne giver slip og skaber lighed og fælleshed i relationen. Derved underbetones nemlig de komplekse forbundetheder mellem institution og afinstitutionalisering, som jeg har søgt at belyse i denne analysedel.

At sætte punktum...

Dermed er vi nået til afslutningen af denne afhandlings analyser. Jeg har forsøgt at etablere en analytisk platform hvorfra det er muligt at få øje på recovery-orienteringen fra nye perspektiver. Min ambition har været at gennemføre en kritisk analyse af hvordan forsøgene på at recovery-orientere socialpsykia-

triens arbejde er med til at forme socialpsykiatriens mulighedsrum for medarbejdere såvel som beboere. Tilbage står stort set blot at kigge tilbage langs de landskaber jeg derved har tegnet konturerne af, og diskutere hvilke pointer der dermed er kommet til live, og hvilke videre samtaler det (forhåbentlig) kan invitere til. Men før jeg når til de konkluderende diskussioner vil jeg indskyde nogle centrale uddrag af de samtaler, jeg løbende har haft med deltagerne i netværket om analyserne. Ikke for at vurdere om mine analyser er 'rigtige' men snarere for at give stemme til hvordan deltagerne undervejs har tænkt med og imod mine tolkninger af det, der fandt sted i vores samarbejdsproces.

INTERMEZZO

Samtaler med, mod og rundt om analyserne

Analyserne i denne afhandling skal læses som mit forsøg på at forrykke blikket på det, der finder sted i det socialpsykiatriske arbejde, når det forsøges recovery-orienteret. Det er altså ikke min udlægning af hvordan det socialpsykiatriske arbejde *i virkeligheden* er, og er dermed ikke et udtryk for en dybere eller mere korrekt fremstilling af arbejdet og livet i botilbuddene. Som jeg har redegjort for i kapitel 4 opfatter jeg den synlige dialog med deltagerne i netværket om analyserne som en central del af valideringsarbejdet. Det er således gennem disse samtaler, at deltageres reaktioner på analyserne bliver en del af det billede, læserne af afhandlingen sidder tilbage med efter endt læsning. Det er her det viser sig hvor de tænker med, hvor de tænker imod og hvor de tænker noget helt andet end det, mine analyser indfanger og fastholder.

Derfor har jeg kilet dette intermezzo ind mellem mine analyser og mine konklusioner, for at skabe en sprække hvor netværksdeltageres med- og modspil til mine analyser kan blive synlige. På de kommende sider kan man således læse en 'tankeudveksling' mellem to runder af tilbagemeldinger fra netværksdeltagerne.

Den første tilbagemelding fandt sted på netværkets sidste møde. Her fremlagde jeg de første analytiske skridt, der dannede basis for min og Trine Wulf Andersens bidrag til den fælles antologi (Se slides fra min fremlæggelse i bilag 3, 7. netværksmøde). Netværksdeltageres reaktion på disse analyser tog form som en reflekterende samtale i forlængelse af min fremlæggelse, hvor jeg bad gruppen om at tænke højt sammen og spille tilbage med: *kritiske kommentarer, tilføjelser, bud på hvor i godt kan se det i jeres hverdag, eller hvor i ikke kan se det*. Samtalen blev båndet og transskriberet.

Den anden tilbagemelding fandt sted efter at afhandlingens analyser havde fundet deres nuværende form. Her sendte jeg analyserne til hver af de tre projektgrupper og besøgte dem på deres respektive bosteder, hvor de kommenterede, tænkte med, tænkte imod og tænkte i forlængelse af mine analyser. Af tidsmæssige grunde måtte den ene projektgruppe opgive at være med i denne

tilbagemeldingsrunde, så denne del af tankeudvekslingen rummer derfor kun bidrag fra to projektgrupper.

Tankeudvekslingen er konstrueret af mig, og det er således mig der skaber forbindelserne mellem de to tilbagemeldingsrunder. Udvekslingen har til formål at skabe et varieret og flerstemmigt billede af hvordan de medarbejdere, der var med i BotilbUDsnetværket, tænker med, mod og rundt om mine analyser. Den gennemgående rygrad i tankeudvekslingen er (store, men udvalgte dele af) det reflekterende teams samtale fra første runde af tilbagemeldinger. Den danner rygrad fordi alle er repræsenteret i denne samtale, og fordi den rummer mange af de spor som også blev bragt frem i anden runde af tilbagemeldinger – om end de kommer i spil på forskellige måder i de to runder. Den reflekterende samtale bliver med mellemrum afbrudt af mig der, hvor jeg kan se en forbindelse til anden runde af tilbagemeldinger. Indspillene er skrevet med kursiv, og rummer en kort overgangstekst fra mig, som bliver efterfulgt af et indklip fra anden runde af tilbagemeldinger.

Målet med dette intermezzo er altså ikke at skabe en ordnet fremstilling af, hvad deltagerne 'synes om' mine analyser. Tværtimod er de et forsøg på at vise de mangfoldige overvejelser, mine analyser vækker hos netværksdeltagerne. Som en del af det er det mit håb at åbne for nogle af de aspekter, temaer og optagetheder der *ikke* har fundet vej til mine analyser, men som synes vigtige for medarbejderne på botilbuddene.

Reflekterende samtale:

Liva: Altså, jeg tænker meget på ordet ansvarlighed. Om man som medarbejder føler sig så ansvarlig, så man har svært ved at give slip. Om det er det det handler om?! Fordi man føler at hvis der er nogle ting, der ikke er i orden, så griber ansvaret over på en selv.

Karen: Ja, på den måde kan man godt nogle gange blive overbeskyttende. Eller for meget paragrafrytter.

Liva: Ja, måske egentlig også lidt for at beskytte sig selv, for der er ikke nogle der skal sige at du ikke gør det godt nok. Eller...

Katrine: Jeg synes at det var meget interessant det med den selvforståelse vi har eller kan have overfor vores eget sted. Det kunne jeg godt tænke mig at diskutere. Jeg tænker hvor er beboerne, hvor er de? Hvis vi spurgte dem, hvad skal der så til, for at du kommer dig eller ej fra en sindslidelse? Så kan det godt være at de siger noget religiøst eller et eller andet, eller det der med at det måske er rigtigt, at vi har en meget bostedsstyret forståelse af, hvad det

vil sige at komme sig. Vi er ikke så kreative eller åbne overfor anderledes ting...

Karen: Vi vil gerne gøre det til deres proces, men i bund og grund er det vores egen selvforståelse præget så meget med arbejde og aktiviteter og alt muligt...

Liva: Ja, vi snakkede jo også om at der ligger noget opdragelse i hver uddannelse, at man vel egentlig også bliver guidet af en bestemt vej rent tankemæssigt. Men også at man bliver påvirket, altså fra verden omkring os. Altså, nu er der lige kommet noget nyt på banen, og nu skal vi prøve det af, og ... altså nytænkning i det hele taget!

Frederik: Hvor begiver vi os på vej hen? Hvad er in for tiden? Det er det du mener, ikk?!

Liva: Det er meget samfundsorienteret.

Thomas: Den der rolle vi har, som vi skal forholde os til, både på den ene og den anden måde.

Liva: Vi skal være med på det sidste nye, ikk?!

Thomas: Jo, eller bliver sat til, eller bliver proppet ned over hovedet kan man sige.

Indspil I: Recovery-orientering som frivillig tvang?

Her åbner der sig et analytisk blik, som jeg ikke behøver i mine analyser: blikket for at recovery-orienteringen af det sociale arbejde ikke kun opfattes som et selvfølgeligt gode, men at det også opfattes som noget der er 'in' og som personalet og beboerne må forholde sig til – uanset om de vil det eller ej. På opfølgingsmødet med et af botilbuddene åbnede mine analyser således for denne nuancerede overvejelse over hvad det 'gør':

"Vi har en situation, som du også skriver i analysen, hvor vi har fået et bosted op at stå der er permanent, i forhold til at tiden jo faktisk kører en helt anden vej med udvikling, ikke. Men hvor vi jo faktisk fra hvor folk har været indlagt i årevis de sku ud og ha et hjem og det er jo så lykkelige. Og efter at vi er holdt op med projektet er det lykkedes hundrede procent. (...) Men alligevel så ved vi godt – og vi har følt det hele vejen igennem – at hvis vi skal overleve så skal vi blive ved at tænke i udvikling. Og det gør vi så".

Agnete: Så det er ikke bare et spørgsmål om at den har I bare købt, og tænker ja – gu fanden skal vi det. Men også et spørgsmål om at I kan se hvad udviklingen er. Er det det I siger?

”Ja, hvad er så udviklingen fra nu af, ikke. Men altså, vi synes at det er sådan, og det synes vi måske endnu mere i dag. For nu er der sket det at vores værested ikke længere er et værested, men er blevet noget der bygger på Fountainhouse ideerne med at arbejde det er det vigtigste i mit liv. Så hvad så med de borgere der havde brug for et værested? Er der så ikke plads til dem her? Og samtidig har vi fået [beboer] – vi ved ikke hvordan det går – men det er lykkedes at få ham herover og få morgenmad og middages med og være med i den proces der bedder: vi spiser morgenmad sammen og vi forbereder det og laver maden selv. Det håber jeg da lykkes, ikke! Det er nogle tanker vi har haft dengang da det der Fountainhouse lå et helt andet sted i byen. Der lykkedes det ikke på grund af transport – så ville han ikke. Men han render selv herover”.

Reflekterende samtale, fortsat:

Karen: Noget jeg faldt over som meget interessant, det var alt det der med at hvilke billeder vi bruger fra udenfor, til det normale. Det har jeg egentlig ikke tænkt på så tydeligt før, at vi bruger jo – hvad skal man sige – det er jo nok ikke de samme billeder vi tager med hjem, tænker jeg. Jeg tror slet ikke at det er de samme billeder beboerne har.

Liva: Jeg tror meget vores egne normer, hvis ikke vi passer på, kommer i spil.

Jens: Det er jo i hvert fald noget af det der går igennem, det der med at man skal være gift og have børn, ikk?! Som normalitetsbegrebet et eller andet sted hos alle beboerne, er det ikke det?

Frederik: Men det er rigtigt at vi sådan tager nogle billeder med fra udenfor og tager med ind i vores liv, bevidsthed i institutionen. Og det gør vi jo også i caféen, for eksempel skal de være ordentligt klædt på, altså de må ikke komme ind i bar overkrop eller what ever, altså... eller lange underbukser og så videre. De må heller ikke skabe sig, være højroset og så videre. De skal agere ordentligt ud fra vores normer.

Thomas: Det er vel også med henblik på at man har en intention om at springet ikke bliver for stort fra bostedet og når de så skal videre, ikk?! Altså hvis de skal videre, så de ikke kommer rendende kun i boksershorts...

Frederik: Jo jo, så der er en mening med det. Det er rigtigt at det er os der laver det, det er os der skaber de normer, ikk?!

Indspil II: Hvilke normaliseringsambitioner?

Projektgruppen fra et af botilbuddene vendte tilbage til dette med normer, under anden runde af tilbagemeldinger. Denne gang var det som modreaktion på min analyse af, hvordan

arbejdet rummer en normaliseringsambition. En modreaktion der åbnede for følgende samtale, som potentielt inviterer til en langt mere kompleks og sammensat forståelse 'normaliseringsambitioner':

Jens: Du skriver om normaliseringsambitioner. Der må jeg så sige at det der med det normale – det har jeg aldrig kunnet forholde mig til. Jeg synes ikke at jeg er helt normal – så der har jeg svært ved at have ambitioner på andre vegne om. Min ambition det er at de er glade og har det godt. Det er vigtigere end at de er normale.

Kirsten: Men samfundet har jo nogle normaliseringsambitioner på deres... på vores vegne

Agnete: Hvordan mærker I det?

Kirsten: Jamen det mærker beboerne også. Specielt når man så samtidig har det paranoide som en del af sin sygdom. Så bliver de meget opmærksomme på at andre kigger, og om de skiller sig ud. Jeg har det også sådan at de behøver ikke at være normale – bare de så vidt muligt kan være uden angst i deres psykose og de får deres basale behov opfyldt og har et håb for fremtiden.

Agnete: Så hvis man nu – når nu nogen af dem nærmer sig de der skridt ud over dørtærskelen og ud i nogle andre samfundsmæssige sammenhænge. Kan man så holde fast i at det der med normalisering, det er ikke vigtigt?

Kirsten: Nej, ikke altid. Der bliver vi også lidt et produkt af os selv, fordi jeg tror da nok at hvis jeg var i byen med [beboer] og han begyndte at danse rundt om juletræet, som han har gjort indimellem i sine psykoser, så ville jeg nok ... Men det ville også være for at undgå at han udstiller sig selv.

Jens: Hvis vi nu ser på [beboer], så vil vi jo helst have at han har været i bad og er barberet og har rent tøj på. Vi er jo en del af den der normalitet – vi vil ikke provokere den.

Kirsten: Eller også vil vi ikke provokere den paranoide del af deres sygdom. Jo mere vi lader dem ... jo mere bliver der kigget på dem. Og det kan trigge deres paranoia.

Agnete: Jeg postulerer jo at der er en kobling mellem håbet og ambitionen, som også rummer en normaliseringsambition – hvad siger I til det?

Kirsten: Det tror jeg fuldt ud at du har ret i. Men det er vel også samfundet der er med til at opdrage os til, at det er det vi skal stile efter

Kirsten: Men det kunne måske være spændende at starte en debat med vores beboere i forhold til "ok: hvad er det for nogle normale ting du stiler efter – hvor er det du gerne vil være normal". Sådan en som [beboer] siger jo at "I må ikke tage min psykose fra mig, for så bliver verden så kedelig".

Agnete: så hvis jeg hører jer ret så er normaliseringsbegrebet mere nuanceret og vidtforgrenet end det, der kommer til udtryk i disse analyser

Jens: ja!

Reflekterende samtale, fortsat:

Karen: Jeg synes at det går lidt over i det med medarbejderes paradoksale rollehæfte. Det er med at vi skal være mentor og ikke bare være ekspert. Men der er nogle gange, hvor at vi har ekspertrollen, tør vi at sige det højt? Siger vi det højt? Og hvor er de steder?

Liva: Det synes jeg også er et af dilemmaerne, at vi er ansat på ekspertrollen og vi er ikke ansat til at være mentorer, vel?!

Karen: Jeg synes da, at når vi taler recovery, så tænker jeg da meget mentor. At du ved hvad du vil og sådan noget, og jeg vil da godt før dig lidt hen ad vejen.

Frederik: Jeg synes lige netop af det geniale ved personplaner det er, at der er det beboeren der får lov til at definere, hvad er det at beboeren har brug for af hjælp og hvor er det at beboeren vil hen, og hvor det bliver nedfældet simpelthen. Der bliver en kontrakt mellem beboer og kontaktperson. Men det er helt på beboerens præmisser.

Indspil III: Skal man give slip på ekspertisen?

Dette med at give slip på ekspertisen blev også bragt frem på et af de afsluttende tilbagemøder, da en af projektergrupperne kommenterede på min analyse af 'giv slip!' imperativet:

Kirsten: Skal man give slip på ekspertisen – det er jeg ikke så sikker på om jeg er enig i

Jens: jo ekspertisen i en anden mands liv.

Kirsten: Så er det heller ikke der din ekspertise ligger

Jens: Nej den ligger et helt andet sted i et eller andet teoretisk grundlag og noget findes i nogle bøger jeg har læst. Det bliver ikke en ekspertise i mennesket, det bliver mere generaliseret.

Kirsten: Men du kan jo godt være ekspert på mennesket. At være ekspert på mennesket er vel også at være ekspert på at give ansvaret tilbage, og give slip.

Jens: Jeg mener altså aldrig at jeg kan være ekspert i hans liv.

Kirsten: Ekspertisen ligger vel også i at kunne se hvor omsorgen går og hvor omsorgen er at give slip.

Agnete: Jeg postulerer jo at I bliver udspændt imellem at give slip på ekspertisen og at være den risikovurderende ekspert

Kirsten: Det er det jeg mener med de der tandhjul der hele tiden er i gang oppe i mine ansattes hoved. Fordi de hele tiden skal være på forkant og vurdere og forholde sig til det der bliver sagt.

Reflekterende samtale, fortsat:

Karen: Ja, nu siger du godt nok på beboeres præmisser, men jeg kan ikke lade være med at tænke på det du sagde om samfundsforhold, fordi at alt kan vel ikke bare være på deres præmisser. Du sagde jo selv før, at hvis de nu siger at 'vi vil bare ikke udvikle os og vi vil bare opvartes', så den mulighed har de jo ikke. Og skulle de overhovedet have den mulighed hvis de havde? Den mulighed har du jo ikke, så skal de behandles meget anderledes?

Frederik: Det forstår jeg ikke. Har de ikke den mulighed?

Karen: Narh ej, jeg synes da selv at du sagde, nu ved jeg ikke om vi kommer udenfor, men du sagde da selv da vi sad og diskuterede, at de har jo ikke den mulighed hvor de siger: "Vi vil ikke noget!". For så går vi ind og prøver at påvirke på en anden måde: "Du skal vel udvikle dig!", "Du skal jo arbejde!", "Du skal have indhold i dit liv!". Men det er vel også nogle samfundskrav, så man kan jo ikke bare sætte sig ned og drømme.

Frederik: Nej, men sådan ville jeg heller aldrig gå ind og sige det...

Karen: Nej, men... Det er heller ikke sådan at jeg vil gå hen og formulere det til en beboer, men sådan er det vel?! Vi vil vel gerne udvikle dem under alle omstændigheder?!

Frederik: Det vil vi gerne! Men stadig har de muligheden for at sige fra, det har de stadig. De har muligheden! Og derfor behøver vi ikke at gå i stå, og tænke at så behøver vi ikke at gøre noget ved det. Altså...

Karen: Det synes jeg bare ikke... Det er måske bare ordkløveri.. For man kan også sige at du som menneske i det danske samfund har jo heller ikke den mulighed.

Frederik: Nej, men du kan jo åbne muligheden ved at danne nogle rigtig gode relationer til personer, og så... langsomt... Jeg har en knægt som virkelig har isoleret sig i meget lang tid. Og da jeg forsøgte at lave nogle rigtig gode relationer til ham, så kom han pludselig og sagde, at nu ville han godt gå i skole! Jo, lad os da lige bygge på det. Og det tror jeg kom i stand netop ved de relationer der har været uden, at jeg er gået ind og har lagt pres på ham som sådan, men alligevel forsøgt. Jeg har været der for ham, jeg har skabt et eller andet som han kunne stole på, havde jeg nær sagt. Og så har han turde gå videre.

Og der kan man jo sige, at der har jeg ikke bare siddet med hænderne i skødet og sagt: ”Så lader jeg ham bare være!”.

Indspil IV: ansvarlighed/ikke-ansvarlighed

Medarbejderne i netværket ser ud til at være opraget af hvordan de intervenserer i beboernes liv. Da jeg mødtes med projektgrupperne til den sidste runde af tilbagemeldinger, fortalte jeg dem kort om analyserne (som supplement til deres læsning). En af de ting jeg trak frem var, at jeg så en tendens til at de får øje på beboerne med afsæt i begrebsparret ansvarlighed/ikke ansvarlighed, netop i kraft af at de har udvikling som et dominerende perspektiv for indsatsen. På et af møderne sagde en af medarbejderne – som i mellemtiden havde skrevet arbejde – at det syntes hun var rigtigt spændende, fordi hun præcis synes, at det er det der sker, når de får en ny beboer ind på deres botilbud. I en mail bad jeg sidenhen samme medarbejder om at uddybe denne betragtning og hun skrev:

”Jeg kan godt huske hvad det var jeg sagde, da det er en observation der efterhånden har medført en praksis i forhold til nyindflyttede. Ved indflytningen giver den nyindflyttede som regel indtryk af ikke at skulle have støtte til så meget. Virker velfungerende og ofte kan vi ikke genkende de beskrivelser der medfølger ved indflytningen, fra sagsbehandlere, Fjorden osv. Funktionsniveauet virker umiddelbart højere end beskrevet. De erfaringer jeg har gjort mig er at efter ca. tre måneder, ”bryder” personligheden igennem. Den nye beboer kan ikke længere vedligeholde f.eks. niveauet for hygiejne, oprydning, døgnrytme, deltagelse i indkøb og madlavning, spisetider, aftaler osv. Resultatet bliver oftest en revideret aftale for støtte, en støtte der er mere omfattende end ved indflytningen. Det er det jeg mente, da jeg sagde at beboere viser ansvarlighed ved indflytningen og efter et stykke tid viser at de ikke tager samme ansvar for eget liv, som ved indflytningen. Det er faktisk meget interessant, det der sker. Er det institutionens overtagelse af ansvaret eller holder beboeren sig oppe, tager ansvaret ved at sig sammen de første måneder for dernæst at slippe af i de nye omgivelser, og efterfølgende viser det oprigtige funktionsniveau? Vi sagde ofte på Karlebo: ”lad os nu lige se tiden an. Han er ’god’ nu men lad os se om et par måneder eller tre. Så vil vi se hans personlighed ’bryde frem’. Vi var opmærksomme på problematikken og snakkede en del om det. Men det er lidt ubehageligt når det ses i forbindelse med institutionens påvirkning på det enkelte menneske.

Reflekterende samtale, fortsat:

Liva: Jeg synes faktisk at Agnete rammer rigtig mange ting

Frederik: Det jeg synes manglede i noget af det her, det er sprogbrug. Det er sådan noget som, at jeg lagde mærke til at Agnete sagde vagtplan. Det er vir-

kelig sådan noget, der godt kan sætte mit pis i kog. Netop det er med at en er gået på vagt, der er sådan virkelig.. (De andre nikker).

Karen: Ja, og så i et hjem, ikk?!

Frederik: Ja, ja. Det synes jeg at vi skal være opmærksomme på, hvordan er det at vi selv bruger..og opfatter os selv.

Karen: Ja, hvis man nu siger det er offentlige rum, når man siger farvel til en kollega og de så siger: ”Nåh, men du må have en go vagt!”. (De andre griner og siger: ”Go vagt, ja lige præcis!”).

Katrine: Men jeg stiller et spørgsmål ved om vi kan slippe det, om vi kan tænke en ny vej? Vi får tilsyn og alt muligt, det synes jeg er svært.. Nu får vi for eksempel tilsyn omkring medicin, og så skal der være en masse rammer i orden.

Frederik: Vi får tilsyn her d.15. september, og der skal handleplaner og ydelseskataloger og alt være lavet. Vær så god!

Katrine: Lige præcis! Så er der lige som også lagt en stil, hvordan det er vi skal arbejde.

Jens: Det synes jeg handler om hele det der med noget nyt, at man skal skrive handleplaner bare man går en tur i biografen.

Thomas: Ja, det er jo lige før! Men det er jo på grund af vores nedskæringer i kommunen, så nu skal alt jo med, så hver gang vi laver en fakturering, så skal den nedfældes pædagogisk korrekt og alt inde fra deres handleplans rammer og alt det der... Og gud fri mig vel! Man kan snart ikke lave en tur uden at have en ti-siders rapport.

Karen: Man overvejer det lige to gange om man gider, at tage i biografen.

Thomas: Ja!

Jens: Vi kan ikke tage i Zoologisk Have, hvis det ikke står i handleplanen.

Liva: Det strider jo imod enhver vision vi har i forhold til hvis vi tænker recovery.

Indspil V: HRM

Disse overvejelser over administrationspres, tilsyn, styringsredskaber etc. fyldte bemærkelsesværdigt lidt i mit empiriske materiale, og har således heller ikke fundet vej til mine analyser. Det gør det til gengæld i deltagerens refleksioner i forlængelse af analyserne. Således skrev en deltager, der ikke havde mulighed for at være med på andet tilbagemeldingsmøde efterfølgende til mig:

"Jeg fik jo aldrig givet dig nogle ord med på vejen, men dine analyser var spændende læsning. Dine betragtninger vedrørende medarbejderne på de socialpsykiatriske bosteder, der har svært ved også at være faglige eksperter, er jeg helt enig i. De kæmper for at beboerne skal få en følelse af "eget hjem". Det handler imidlertid ikke kun om "recovery"-strategien, men også om de forskellige ledelses paradigmer som krydser bostedet (HRM). De nuværende ledelsesparadigmer skaber let fokus på drift, og forvandler beboerne til 'indtægt', og medarbejderne til 'udgift'. BUM modellen influerer også på vores praksis. For eksempel har vi haft en ældre pædagog som bl.a. gav beboerne massage. Hun havde mange års kendskab til beboernes livshistorie og kunne med nansom hånd, med massagen, få beboerne videre i deres udvikling. For en del beboer var massagen den eneste berøring de fik. Massagedamen er nu fyret fordi hun med BUM-modellen kommer til at fremstå som en gratis ydelse for beboerne, som de burde betale for. Det organisatoriske niveau har på den måde stor betydning for udviklingen af en recovery-orienteret praksis".

Reflekterende samtale, fortsat:

Agnete: Hvordan med det der spørgsmål om de dobbelttydige rum? Rejser det nogen tanker, billeder?

Liva: Det er jo det, jeg så gerne ville have i vores artikel, fordi jeg synes at vi går i det i det daglige. Vi støder panden mod en mur den ene gang efter den anden, og du kan ikke bare... Du skal lægge op til, at du skal skabe nogle relationer og du skal have ligestilling. Og der er overhovedet ikke skabt ligestilling i forhold til de roller vi får tildelt! Så jeg synes at det er så svært! Og hvis jeg tænker for dybt over det, så kan jeg mærke at jeg mister enhver motivation!

Liva: Ja. Men det kan også være mig, men jeg oplever også meget mere kontrol nu. Og jeg ved ikke om det er på grund af de besparelser i de kommuner vi arbejder i eller hvad det handler om, for jeg synes aldrig at der har været så meget dokumentation. Og vi kan jo se når vi kigger tilbage, at der bliver mere og mere dokumentation end der nogensinde har været. Og hvor jeg tænker, hvor bliver tiden til at skabe relationer og arbejde målrettet i forhold til de ønsker den enkelte måtte have.

Thomas: Og der er ikke meget tid tilbage, når man har været alt det der igennem, alt det administrative. Jeg tror at vores leder har forsøgt at regne på det i forhold til hvad der er reel arbejdstid hos beboerne og så hvad der er af alle de administrative opgaver. Dokumentation og kurser og uddannelser og møder og alle de ting, så er der ikke mange minutter tilbage til den enkelte bebo-

er. Det overraskede mig, jeg kan ikke lige huske den præcise tid, men... Der var ikke meget tilbage!

Karen: Jeg kan ikke lade være med at sidde og tænke, at jeg tror ikke at jeg ser helt fællesarealerne som beboernes hjem! Faktisk! Men der ved jeg så ikke om jeg er den eneste.

(...)

Karen: Ikke at det er vores, men at det er fælles! Det er lige så meget en arbejdsplads vores køkken, som jeg ser at det er deres hjem. Faktisk! Jeg synes faktisk at det har noget med ejerskab at gøre.

(...)

Jens: Det er jo skægt, når man sidder og holder husmøde, og så kommer personalemødet op med, at det må vi spørge personalemødet om. Altså der er ligesom en autoritet der. Så der er jo et reelt magtforhold der, og husmødet foregår på fællesarealerne. Så det er da nogle spændende magtforhold der. (...) Det er jo overhovedet ikke defineret hos os! Ikke officielt! Men det er personalet der har magten (griner!).

Katrine: Vi havde den også i en ansættelse, hvor der var en vikar der havde søgt en fast stilling og beboerne ville smaddergerne have hende ansat. De synes hun var vildt sød og de ville bare gerne have hende. Men rigtig mange af personalet synes ikke at hun havde de faglige kvalifikationer, og så var det flertallet der bestemte! Men de beboere der var med pegede på hende. Og det synes jeg også var ret tankevækkende!

Jens: Blev hun så ansat?

Katrine: Ja, det var en flertalsbeslutning. Nej, hun blev ikke ansat, nej det blev hun ikke!

(...)

Karen: Beboernes stemme tæller lige så meget som min, hvis jeg for eksempel var med. Den tæller faktisk ikke mere. Og det viser måske også lige så meget at det er en arbejdsplads, som det er et bosted. Så måske er det fifty-fifty når det kommer til stykket?! Måske er det ikke mest beboernes hjem?! Måske er det lige så meget vores arbejdsplads?!

Indspil VI: Når jeg nogen gange er forvirret...

Da jeg afslutningsvist mødtes med projektgruppen fra Karlebo, sagde Karen indledningsvist at "Nogen gange kan jeg godt være forvirret i mit arbejde, og de mange modsatrettede krav

der er. Når jeg læser dine analyser, så tænker jeg, at det kan jeg da godt forstå at jeg er. Det er faktisk meget rart. Du viser alle de dilemmaer, krav og problematikker som jeg oplever i hverdagen, og viser hvordan de spiller sammen. Når man går med en følelse og så ser den på skrift, så får man en forståelse for det.”

Det sidste ord: Omsorg som udvikling

De sidste ord i dette intermezzo kommer fra en af projektgrupperne og deres feedback på afhandlingens analyser. Det handler om omsorg og udvikling og medborgergørelser og rejser en række – i mine øjne – interessante spørgsmål til mine analyser, til vores fælles proces og til recovery-orienteringen af det sociale arbejde.

Kirsten: Jeg blev lidt nysgerrig på det du sagde før i forhold til den påstand du kommer med om, at udvikling fører til en medborgergørende proces. Fører al udvikling til det? Det behøver den vel ikke nødvendigvis at gøre. Udvikling kan jo være rigtig mange ting. Skal vi kun fokusere på medborgergørende udvikling?

Agnete: Hvor tænker du at I får øje på udvikling som ikke har noget at gøre med...

Kirsten: det kan være sådan en som [beboer]: at få hende til at spise de her tre måltider om dagen fordi at så bliver hun faktisk mindre psykotisk. Det fører jo ikke nødvendigvis til medborgerskab hvis hun stadig er hamrende skizofren og har en isoleringstrang. Men det kan gøre hende mere apsykotisk og give hende en fornemmelse af, at mad kan gøre det. Så kan man jo aldrig vide om det 15 år frem i tiden ... om det hjælper med til at hun så rent faktisk kan bryde isolationen. Men udvikling er mere er mere end det der er med til at skabe en medborgergørende proces.

Agnete: Så måske er der også noget med hvad man får øje på når man som os mødes og diskuterer psykosocial rehabilitering

Jens: Ja, jeg har talt med Thomas (projektgruppekollega) om det med omsorgsgenet – at måske er det for stort. Der er vi nået frem til at det, der er vigtigt det er, at man ser omsorg som udvikling. Vi mener jo at alle har behov for omsorg, så hvordan kommer omsorg ind i det at have en udvikling. Det er i hvert fald noget vi skal beskæftige os med. Det kunne fx være [beboer]: hvis hun får tre måltider mad, så kunne det godt være at hun bliver meget mere velfungerende.

Kirsten: jeg kunne godt tænke mig at sætte spørgsmålstejn ved det med omsorgsgenet der er for stort. Er det ikke nærmest servicegenet?

Jens: jo der må også være en skelnen der. Men altså, hvis vi skal have [beboer] til at spise tre måltider mad om dagen, så må der også være en del service i det. For det kan hun ikke selv for øjeblikket.

*Kirsten: ja, men servicegen er vel mere personalets eget. Det handler om det enkelte persona-
les eget behov for at gøre noget for andre. Omsorg i min bog er også meget andet. Det kan
også være grænsesætning for eksempel.*

(...)

Agnete: så der er nogle vigtige nuanceringer der forsvinder der?

*Jens: Ja, Man kan ikke bare sige at omsorg er indpakningstvung. Vi vil i hvert fald gerne
arbejde med et mere dynamisk omsorgsbegreb, ikke.*

*Agnete: det er jo meget interessant for når jeg kigger i materialet fra vores møder, så er det
meget den måde I taler om omsorg på. Så gad vide hvad det er ved den ramme vi nu lavede
sammen, der gør at det var sådan der blev talt o omsorg på vores møder*

*Jens: Jeg tror det var fordi I udfordrede os konstant, med spørgsmål, ikke. Og så blev vi
sporet meget ind på at tænke: 'hvad kan vi gøre anderledes'. Og så skal vi i hvert fald ikke
det der med indpakning. Hvad kan vi gøre for at få dem ud... Der måtte bare ske noget,
hvis vi skulle videre i de her tankegange. Samtidig med at vi følte os hæmmede af vores vir-
kelighed. Vi er i en situation her hvor vi har nogle meget svage beboere.*

*A: Så den opfordring der lå i invitationen og vores spørgsmål – var de med til at gøre at der
var aspekter af fx omsorg, der forsvandt ud af jeres fortællinger?*

T: Ja, der må vi sige, at vi er kommet frem til at omsorg det er altså fantastisk.

(...)

*A: Er der noget ved rehabiliteringstænkningen der gør det svært at tale om omsorg som ud-
vikling, eller var det den sammenhæng vi fik lavet sammen, der gjorde det svært at fortælle
de historier frem?*

*T: Jeg tror det var lettere for os at besvare spørgsmålene, hvis vi stillede det lidt sort/hvidt
op: Omsorg og omklamring – dårligt. Og så: udvikling, ud i samfundet, ud at fungere i
samfundssammenhænge – dårligt. Min erkendelse i processen, det er, at vi skal prøve at se
på hvilke udviklingsmuligheder er der i omsorg og i service.*

Del V: Afslutning

KAPITEL 11

Konkluderende diskussioner

En af de første publikationer om recovery i en dansk sammenhæng fremhævede arbejdet med at 'tydeliggøre magtforholdene' som en central værdi i en recovery-orienteret praksis (Jensen et al. 2004:163). Denne afhandling er et konkret bud på ,hvordan man kan gøre det på måder, som indfanger spændingerne og kompleksiteterne samt lukningerne og åbningerne af det, der er muligt at gøre, sige og tænke i en socialpsykiatrisk hverdag. Jeg har således undersøgt 'recovery-orientering', som den praktiseres, når botilbud arbejder med at skabe forandringer, der skubber det sociale arbejde i 'den rigtige retning'. Mit blik har rettet sig imod at forstå recovery-orientering som et ideal og en forandringspraksis, der på godt ondt og bidrager til at forme de mulighedsrum, som beboere og medarbejdere bevæger sig i. Således har analyserne været guidet af forskningsspørgsmålet: *Hvordan praktiseres recovery-orienteringen af de socialpsykiatriske botilbud, og hvordan former det beboeres og medarbejdernes mulighedsrum?*

Undersøgelsen er blevet til gennem mit samarbejde med de botilbudsmedarbejdere, der i anknævn til BotilbUDsnetværket arbejdede med at skabe forandring i deres botilbud. Den er bygget op omkring deres fortællinger og vores fælles refleksioner over det sociale arbejde på deres bosteder og bestræbelserne på at forandre det i en recovery-orienterende retning. Analyserne kan således læses som en fortsættelse af min kritiske dialog med socialpsykiatriens aktuelle forandringsbestræbelser, som begyndte netværkssamarbejdet og som forhåbentlig fortsætter langt ud over denne afhandlings rammer. Samtidig er de også et udtryk for en dialog med et teoretisk og analytisk apparat, jeg har trykket på og videreudviklet i undersøgelsesprocessen. Min intention med afhandlingen – og således også med denne konklusion – er altså at invitere til *fortsat samtale* om, hvordan vi kan forstå recovery-orienteringen af socialpsykiatrien samt, hvordan vi kan etablere konstruktivt kritiske blikke på praktiseringen af det sociale arbejde, den er med til at forme.

Institutionelle bevægelser med 'samfundsliv' som succeskriterium

Recovery-orientering praktiseres først og fremmest som en problematisering af det eksisterende sociale arbejde og – i forlængelse af det – som en række mangfoldige forsøg på at skabe forandringer i det. I denne afhandling har jeg ikke spurgt evaluerende til, om det nu er de 'rigtige' forandringer, der finder sted. Tværtimod har mit ærinde været at undersøge, hvad det er, der kommer til at gælde som forandring – eller bevægelse – når recovery-orientering er forandringsarbejdets målestok. Her argumenterer jeg med mine analyser for, at praktiseringen af en recovery-orienteret forandring overordnet kommer til syne gennem to forskellige men parallelle retninger, som forandringerne skal skabe bevægelse imod for at komme til at gælde (i praksisfeltet) som 'recovery-orientering'.

Den første – og primære – rettedhed i praktiseringen af 'recovery-orienteret forandring' sætter fokus på relationen mellem samfundslivet og de beboere, der bor på botilbuddene. Det, der kommer til at gælde som bevægelse, er således, når der skabes en bevægelse fra et passivt og isoleret liv i retning mod et aktivt, deltagende medborgerskab. Dette har jeg kaldt *medborgergørelser*. Her rettes blikket imod at skabe forandringer for og hos beboerne, som bevæger dem i en medborgergørende retning. Det bliver så at sige igennem en medborgergørende bevægelse, at beboerne kan komme til syne som nogle, der er på vej mod at komme sig. Omdrejningspunktet for det sociale arbejde bliver dermed et ideal om botilbuddet som en midlertidig foranstaltning, hvis primære rolle skal være at *bygge bro* til samfundslivet. Recovery-orientering kommer på den måde til at handle om at rette opmærksomheden og indsatsen mod at skabe deltagelse i lokalsamfundet, i arbejdslivet, i et fritidsliv udenfor botilbuddet etc. Det kommer også til at handle om at ændre omverdenens syn på mennesker med sindslidelser for derigennem at gøde jorden for det integrationsarbejde, der udpeges som en nødvendig forudsætning for en medborgergørende bevægelse. Denne afstigmatiserende del af recovery-orienteringen kommer dog i vid udstrækning til syne som en bevægelse, der sker via brugerne: Det er igennem deres (positive, aktive) deltagelse i lokalsamfundet, og i gennem deres kvalificering til at indgå (bidragende) i et arbejdsliv, at afstigmatiseringen skal blive mulig. Medborgergørelse gennem afstigmatisering ser således i mit empiriske materiale ud til at forudsætte, at beboerne påtager sig (at bevæge sig i retning mod) en position som aktivt bidragende samfundsborger, medarbejder etc.

Det leder til den anden rettedhed i praktiseringen af 'recovery-orienterede forandringer', som denne afhandlings analyser indkredser. For med medborgergørelser som det sociale arbejdes succeskriterium kommer botilbuddene til syne som steder, der står udenfor samfundslivet, stiller beboerne udenfor samfundslivet og adskiller sig i fundamental forstand fra det almindelige liv. Botilbudslivet gøres med andre ord til en (central) del af brugernes problem. Dermed bliver det, der kommer til at gælde som en recovery-orienteret forandring af botilbuddene defineret ved evnen til at nærme sig 'det almindelige'. Dette har jeg i analyserne kaldt *rigtiggørelser*. Botilbuddene skal således for at komme til syne som 'i bevægelse mod recovery-orientering' udvikle sociale, fysiske og organisatoriske rum som (1) minder mest muligt om et almindeligt samfundsliv og (2) søger at blive en aktiv del af det omkringliggende samfund. Botilbuddene søger således at udvikle sig imod at blive 'rigtige hjem', rumme 'rigtige arbejdspladser' tilbyde 'rigtige relationer' etc. Rigtiggørelserne har dog det væsentlige twist, at de er vævet tæt sammen med den midlertidighed, som medborgergørelsen bringer i front. De skal således ikke være rigtige i betydningen potentielt varige. Tværtimod ser rigtiggørelser ud til at fungere som midlet til den medborgergørende bevægelse, der søges skabt i brugernes liv. De skal være rigtige hjem for at skabe en bevægelse mod at tage ansvar og blive mere selvhjulpne – og dermed på sigt skabe grobund for udflytning. På samme måde skal de rumme 'rigtigt arbejde' for at forberede brugeren på et rigtigt rigtigt arbejde. Rigtiggørelsen af botilbuddene ser på den måde ud til at fungere som en bestemt måde at praktisere socialt arbejde på, hvis succeskriterium ikke er rigtiggørelsen i sig selv, men snarere den rolle, den tænkes at spille i forhold til at skabe en medborgergørende bevægelse i beboernes liv.

Institutionelle imperativer: enighedens holdeplads?

Recovery-orienteringen af det sociale arbejde rummer således på samme tid problematiseringer af det eksisterende og udpegninger af idealer i 'det gode arbejde'. På den måde former/formes det sociale arbejde gennem etableringen af forskelle på, hvad der er godt socialt arbejde, og hvad der ikke er, samt af de konkrete bestræbelser på at overvinde disse forskelle – at nå fra A til B så at sige. Arbejdet med at skabe medborgergørelser og rigtiggørelser bliver på den måde bygget op omkring en række forskellige imperativer, der får bestemte forandringer af arbejdet til at fremstå som en bydende nødvendighed

at forlade, mens andre i samme åndedrag udpeges som bydende nødvendige at begynde at gøre i stedet. Disse imperativer er institutionelt forankrede, institutionelt formede og institutionelt formende. På den måde ser de ud til at udgøre en slags ideologisk motor for forandringsarbejdet. I denne afhandlingsanalyse har jeg udfoldet fire centrale institutionelle imperativer. Der vil utvivlsomt kunne findes flere, ligesom de ville kunne formuleres, adskilles og forbindes på andre måder. Men analysens fire imperativer: forsvind!, håb!, giv slip! og menneskeliggør! synes at stå stærkt, når BotilbUDsnetværket projektgrupper arbejdede med at skabe rigtiggørende og medborgergørende botilbud. De kan ligeledes genfindes i den 'bør-litteratur',¹⁶ der omgiver det recovery-orienterede arbejde i socialpsykiatrien bredere set.

Det første og mest grundlæggende imperativ har jeg valgt og kaldet Forsvind! for at understrege dets relativt radikale karakter. Det er bygget op omkring forskellen institution/afinstitutionalisering og skriver sig som sådan ind i en lang afinstitutionaliseringshistorie, som for alvor tog fart med nedlæggelsen af særforsoget og de store statsanstalter i 70'erne. Imperativet får dog en særlig karakter og en særlig kraft i recovery-orienteringens problematiseringer af og forsøg på at forandre botilbuddene. For med forsvind! imperativet får botilbuddene til opgave at forsvinde, mens de stadig findes. De skal således gennem de rigtiggørende bevægelser holde op med at være institutionelle steder og gennem understøtningen af medborgergørende bevægelser i brugernes liv gøre sig selv overflødige ved at skabe beboere, der ikke længere har brug for at bo der.

De øvrige tre imperativer jeg folder ud i analyserne, kalder jeg Håb!, Giv slip! og Menneskeliggør!. Dem opfatter jeg som forskellige måder at udfolde og realisere forsvind! imperativet på. Håb! er en velkendt og ofte formuleret fordring i recovery-litteraturen, som sætter fokus på betydningen af, at nogen bærer håbet for en, når man selv er længst nede, længst ude og mest magtesløs. Som institutionelt forankret imperativ får håb! dog en særlig form og et særligt fokus. Her bliver omdrejningspunktet nemlig udvikling, rummelighed og ambitioner. Håb synes således at komme til syne som et fokus på (medborgergørende) udviklingspotentialer og at understøtte disse gennem den rette balance mellem rummelighed og ambitioner. Således problematiseres på samme tid en rummelighed, der udpeges som omklamrende og udviklings-

¹⁶ Jeg bruger denne betegnelse om den relativt store mængde policydokumenter, rapporter, erfaringsformidlinger etc. som søger at indkredse, udfolde og konkretisere hvad recovery og recovery-orienteret arbejde 'er', hvor hvilke forandringer der må til for at skabe en bedre (mere recovery-orienteret) socialpsykiatri.

forhindrende) og en måde at have ambitioner på, der udpeges som 'udviklingstvang' og 'professionelles ambitioner på brugernes vegne'. Som institutionelt imperativ tales håb! således frem som en evne til at balancere mellem rummelighed og ambitioner for derigennem at skabe en udvikling, der er defineret af 'beboernes drømme', understøttet af den professionelle indsats og peger imod en medborgergørende udvikling. Giv slip! imperativet handler om fordelingen af indflydelse, ansvar og ekspertise og lægger sig således i forlængelse af mange års fokus på 'brugerindflydelse'. Her problematiseres magtfordelingen i relationen mellem medarbejdere og beboere, og der lægges op til, at medarbejderne bør ophøre med at gøre sig til eksperter i brugernes liv, at de bør give slip på ansvaret og for at lade brugeren være 'herre' og 'ekspert' i eget liv. Kernen i imperativet er altså, at medarbejderne skal blive en ny slags professionelle, hvis primære kompetencer retter sig imod et tilbagetrukket og coachende samarbejde med beboerne, som selv formulerer deres drømme, udfordringer og behov. Det sidste imperativ – menneskeliggør! – griber om medarbejdernes forsøg på at realisere rigtiggørelsernes relationelle aspekter: at skabe relationer, der er båret af lighed og fælleshed frem for af forskelsmarkeringer og 'dem/os' tænkning. Her udpeges 'det pædagogiske' i relationen som en problematisk forskelssætning der skaber en positionering af medarbejderne som 'overmennesker'.

Tilsammen udgør imperativerne således en række institutionelt forankrede forandringsidealer, som det umiddelbar er at vanskeligt at være uenig i. Det er recovery-orienteringens styrke, fordi det giver forandringsarbejdet retning og kraft og gør det muligt at diskutere, hvad der lykkes, hvor og hvorfor, og hvad der stadig 'mangler' på vejen mod en bedre socialpsykiatrisk indsats, der evner at understøtte brugernes recoveryprocesser. Samtidig er det dog også denne afhandlings afsæt for kritik. For det første fordi at recovery-orienteringens massive sandhedshegemoni er med til at skabe knapt synlige demarkationslinjer mellem inklusion og eksklusion af såvel brugere som medarbejdere og tilbud. For det andet fordi de relativt entydige forskelle mellem 'det der skal forlades' og 'det der skal gøres i stedet' bidrager til at usynliggøre den modsætningsfyldte og komplekse hverdag, som er en integreret del af recovery-orienteringen af det sociale arbejde.

Hierarki-skabende imperativer: demarkationslinjer mellem inklusion og eksklusion

De institutionelle imperativer bidrager til at etablere nogle stærke skillelinjer mellem de medarbejdere og tilbud, der er 'fremme i skoene' og dem, der 'ikke

er med på beatet'. I netværket kom disse skillelinjer til udtryk på to måder. For det første rummede projektmedarbejdernes beskrivelse af udviklingsbehovet indbyggede fortællinger om forskelle internt på botilbuddene mellem de (dygtige) recovery-orienterede medarbejdere og de (omklamrende og fastholdende) medarbejdere med 'for stort omsorgs-gen'. For det andet tegnede der sig i netværket selv en skillelinje mellem dem, der var 'nået langt' og dem, der halsede bag efter. Dette var vel at mærke et hierarki, som grupperne var fælles om at etablere og vedligeholde.

Disse skillelinjer kan naturligvis danne afsæt for vigtige diskussioner af hvilke kompetencer, man skal have i en recovery-orienteret socialpsykiatri, og hvordan indsatsen må organiseres for at have størst mulig chance for at understøtte, at mennesker kan komme sig. Men samtidig viser mine analyser, hvordan imperativerne også er med til at tegne demarkationslinjer mellem de 'tunge' brugere og de brugere, der er 'på vej', samt at disse ser ud til at følge de samme logikker som dem, der gælder de professionelle indsatser. Logikker som recovery-orienteringens sandhedshegemoni kan gøre det vanskeligt at få kritisk øje på.

Et centralt eksempel på det er spørgsmålet om midlertidighed/permanens, som kommer til at udgøre en central skillelinje mellem in- og eksklusion. Medarbejderne og tilbuddene skal kunne skabe flow i tilbuddet, hvis deres indsats skal kunne komme til syne som recovery-orienterede. Hvis ikke, bliver de til som en 'tilsandingsproblematik' der fastholder brugerne, og forhindrer dem i at komme sig. Samtidig betyder det, at 'at komme sig' bliver sat i nær forbindelse med at være i bevægelse ud af botilbuddet. Det er således ikke kun medarbejdere og botilbud, der uomgængeligt må forholde sig til midlertidighed, også brugerne bliver på godt og ondt mødt med forventningen om at være 'på vej'. I sidste ende er det igennem brugernes medborgergørende bevægelser, at både de, medarbejderne og botilbuddene kan komme til syne som en succes. Midlertidighedsfiguren rummer således både en skillelinje mellem de medborgergørende/ikke-medborgergørende indsatser og mellem de medborgergørlige/ikke-medborgergørlige beboere. Botilbud, der ikke formår at praktisere midlertidighed, bliver således udpeget som mindre dygtige i recovery-orienteringens skala. I samme bevægelse risikerer denne lavstatus at pege pilen imod beboerne og deres måder at være på vej – eller ikke at være på vej – mod større samfundsdeltagelse, mod arbejdslivet og ultimativt: mod et liv udenfor botilbuddets rammer. Således risikerer den gruppe af beboere, som ikke griber tilbuddet om (på genkendelige måder) at sætte i en medborgergørende bevægelse, at falde underud af de recovery-orienterede tilbud og således

at blive dobbelt marginaliseret - samfundsmæssigt såvel som i de velfærdsinstitutionelle tilbud.

Et forsimplende forandringsideal

Når recovery-orienteringen ikke lykkes, er det fordi, medarbejderne ikke har forstået det godt nok, fordi beboerne er for institutionaliserede, bygningerne er for institutionelle, organiseringerne er for rigide etc. Det synes at være den logik, der dominerer det socialpsykiatriske felts diskussioner af udfordringerne i arbejdet med at skabe en recovery-orienteret professionel indsats. Det er vigtigt at understrege, at disse perspektiver er relevante og rummer nødvendige diskussioner af, hvad det er, der må forandres og hvordan. Men samtidig fungerer de som et forsimplende blik på relationen mellem recovery-orientering og det sociale arbejde, og dermed bidrager de netop med at forme, hvad recovery-orienteringen gør ved det sociale arbejde. For når recovery-orientering gøres til et spørgsmål om den rette implementering af 'det gode', så bidrager det til at tavsgøre den modsætningsfyldte og magtgennemkrydsede hverdag, som beboere og medarbejdere reelt bevæger sig i, og som ikke forsvinder med den rette implementering af et recovery-perspektiv i arbejdet.

Udfordringen bliver således at gribe om den kompleksitet, der skabes når opgaven med afinstitutionalisere tilbuddene og brugerne fortsat i fundamental forstand er en institutionelt defineret og institutionelt praktiseret opgave. Det er således i mine og i denne afhandlings perspektiv nødvendigt at sætte imperativernes 'negative' poler på spil igen. Gennem analyserne udfolder jeg hvordan det, der udpeges som noget, der skal forlades hvis recovery-orienteringen skal fuldføres – institutionen, ekspertisen, medarbejderansvaret, forskellene etc. – stadig er på spil. Ikke fordi bevægelsen er ufuldendt, men som en integreret del af den opgave, som sætter botilbuddene i verden, og som også recovery-orienteringen er en del af. At give slip får nok ekspertrelationerne og medarbejdernes ansvar til at forandres – men det forsvinder ikke. At menneskeliggøre relationerne kan nok bidrage til at skabe lighed og fælleshed, men det udraderer ikke forskellene i en kontekst, hvor serviceloven og den velfærdsinstitutionelle opgave er konstituerende for relationerne.

I den udstrækning det ikke lykkes at gribe om det komplekse og modsætningsfyldte i praktiseringen af recovery-orientering, lander ansvaret for det gode og vellykkede (og ikke mindst: for det mislykkede) recovery-arbejde i urimeligt høj grad hos botilbuddene og medarbejderne og bliver alene forstået

som deres manglende formåen. Men nok så væsentligt vender det også potentielt et problematiserende blik mod beboere, der agerer i forhold til de tavs-gjorte elementer af arbejdet og relationerne i botilbuddene. Således bliver beboere, der agerer for meget beboere, og som (uproblematiserende) markerer forskellen mellem dem og medarbejderne, opfattet som institutionaliserede. Forskelsmarkeringen af en forskel, der faktisk findes, gøres således nemt (alene) til en del af beboerens problem, frem for (også) at åbne for samtaler om forskellene og hvordan de praktiseres, *imens* der også praktiseres lighed og fælleshed.

Recovery-orientering i et udspændtheds-perspektiv

I arbejdet med at gribe om recovery-orienteringens modsætningsfyldte kompleksitet har jeg importeret og videreudviklet begrebet *udspændtheder* fra Jette Kofoed, som også bedriver poststrukturalistisk forskning. Udspændtheder er et analytisk greb, som søger at gribe om, hvordan det tilsyneladende dikotomiske også kan ses som samtidigt, forbundet og gensidigt formende. Med afsæt i dette begreb bliver det muligt at få øje på de institutionelle imperativer i et nyt og mere kompleksitetssensitivt lys.

Det grundlæggende imperativ, Forsvind!, udgør således samtidig en grundlæggende udspændthed imellem institution og afinstitutionalisering. På den ene side er afinstitutionalisering i fundamental forstand en velfærdsinstitutionelt konstitueret og formet opgave og praktiseres som sådan. På den anden side gør det dog ikke afinstitutionalisering til en falsk som-om praksis som 'i virkeligheden' blot er en fortsættelse af institutionen 'under overfladen'. Tværtimod skaber afinstitutionaliseringen potentielt radikale ændringer i de institutionelle praktiseringer af socialt arbejde. Det er således via afinstitutionaliseringen, at medborgergørelse og rigtiggørelse kommer i centrum for arbejdet. I et udspændthedsperspektiv er det altså ikke et spørgsmål om, hvorvidt arbejdet er 'institution-agtigt' eller afinstitutionaliseret. Det centrale spørgsmål er snarere, hvordan institution og afinstitutionalisering er forbundet, sammenvævet og gensidigt konstituerende i konkrete praktiseringer af socialt arbejde.

Som en del af det viser jeg med udspændthedsanalyserne, hvordan også de tre øvrige imperativer kan forstås som komplekse, praktiserede forbindelser mellem det, der søges gjort op med og det, der søges skabt i stedet. Håb! Er så-

ledes ikke blot et spørgsmål om at forlade udviklingstvang og omsorgsomklamring til fordel for den rette (udviklingsunderstøttende) balance mellem, hvornår der skal rummes, og hvornår der skal udvises ambitioner og tro på udviklingspotentialet. I et udspændthedsperspektiv bliver håb! også en institutionel praktisering af afinstitutionalisering, hvor rummelighed og ambitioner sættes på spil på samme tid. De former hinanden, og tilsammen kommer de til at udgøre en motor i den medborgergørende og flowskabende opgave, som recovery-orienteringen fordrer af botilbuddene. På samme måde er giv slip! ikke blot et spørgsmål om at forskyde magten, ansvaret og indflydelsen fra medarbejdernes til beboernes hænder. Tværtimod ser giv slip! imperativet ud til at forme sig som et komplekst udspændthedsfelt mellem medarbejdernes ekspertise, indflydelse og ansvar på den ene side og beboernes på den anden, hvor begge er i forandring. At give slip som medarbejder kommer således til at handle om at ændre på de professionelle måde at være professionelle på. Men i lige så høj grad – og i samme åndedrag – ser det ud til at blive en integreret del af en medborgergørende opgave med at *gøre* beboerne til eksperter i og ansvarlige for deres eget liv (på måder der af de professionelle kan forstås som ekspertise og ansvarlighed). Endelig er menneskeliggør! ikke blot et spørgsmål om at ophæve forskelssætningen mellem medarbejdere og beboere for derigennem at skabe lighed og fælleshed i relationen. I et udspændthedsperspektiv bliver forskelssætningen synlig som en integreret del af den medborgergørende opgave. Lighed og fællesgørelse indskrives således i den pædagogiske opgave: at skabe beboere der praktiserer lighed og fælleshed frem for forskel – og dermed bevæger sig i retning af et aktivt, ligeværdigt samfundsliv.

De forskellige udspændtheder er forbundet gennem det første: institution-afinstitutionalisering. Det er i kraft af den velfærdsinstitutionelle opgave, at imperativerne ikke bare kan realiseres, men i stedet former sig i de udspændtheder. Botilbuddene fødes således ud af en forskel mellem dem, der defineres som hjælptrængende og dem, der defineres som hjælpgivende. Det, der finder sted i botilbuddene, gives således kraft, retning og legitimitet gennem det ,der opfattes som 'opgaven'. Recovery-orienteringen af det sociale arbejde former potentielt det, der opfattes som 'opgaven' på relativt vidtgående måder. Men det ændrer ikke ved, at samværet i botilbuddene har til formål at bidrage til at løfte denne opgave. Således er det ikke sådan, at udspændthederne bliver mindre, jo 'længere' socialpsykiatrien bevæger sig i en recovery-orienteret retning. Måske snarere tværtimod fordi polerne i imperativerne sættes på spil på stadig mere subtile måder, des længere man bevæger sig i retning mod de af imperativet udstukne idealer.

Udspændthederne kan ikke fastlægges og beskrives en gang for alle, men må udforskes i konkrete situationer. Som begreb skal udspændtheder således forstås som et tilbud om et sprog til at tale om, hvordan tilsyneladende modsætningsfyldte elementer af arbejdet er til stede på samme tid og konkret former hinanden og de mulighedsrum der derigennem åbnes – og lukkes – for socialpsykiatriens beboere og medarbejdere. I det følgende vil jeg således indkredse, hvordan udspændthederne, som de er kommet BotilbUD-samarbejdet, ser ud til at tegne muligheds- og umulighedsrummet for medarbejderne og beboerne i botilbuddene.

Komplekse og dobbeltydige mulighedsrum

Praktiseringen af recovery-orientering udfoldes i BotilbUDsnetværket som forsøg på at skabe bevægelse i de måder, hvorpå medarbejderne forstår og handler i relation til beboerne. Som en central del af det formes det professionelle blik på dobbeltydige måder af de udspændthedsfelter, jeg har tegnet omridset af ovenfor.

Beboernes drømme - et dobbeltydigt blik

Et centralt ideal i det recovery-orienterede arbejde er, at medarbejderne skal lære at lytte til beboernes drømme og at tilbyde den støtte, der er nødvendig for at realisere den. På den måde skærpes potentielt det professionelle blik for, hvilke ønsker beboerne giver udtryk for, og forpligtigelsen til at lytte ekstra opmærksomt til deres drømme om et godt liv og understøtte dem. Med dette som ideal forudsættes det dog, at beboerne faktisk formulerer drømme og mål, der kan komme til syne som sådan i lyset af recovery-orienteringens medborgergørende fordring. Det er således ikke alle formulerede ønsker, der kommer til syne som 'drømme'. for eksempel bliver drømme om at blive boende i botilbuddet, om at få mere hjælp, og at få lov at blive 'mere inde hos sig selv' snarere betragtet som en del af det problem, medarbejderne skal rette deres indsats imod at afhjælpe. På samme måde bliver også tilfredshed med status quo betragtet som en del af den pædagogiske udfordring snarere end som noget, der skal have fagligt følgeskab. Drømme og mål skal altså – trods den større spændvidde, recovery-orienteringen potentielt åbner for – pege i retning mod udvikling i en medborgergørende retning, hvis de skal komme til syne som drømme i et recovery-perspektiv. Dette synes at være definerende for, hvornår der skal 'gives slip' og gives følgeskab til det, brugeren ønsker i

sit liv. Det synes samtidig at være en integreret del af arbejdet: ikke blot at lytte mere intensivt og nysgerrigt efter brugernes drømme og mål, men også at påvirke brugerne i retning af overhovedet at formulere dem (på genkendelige måder).

De udviklingsparate og de værdigt rummelighedstrængende

Som en del af det, rettes medarbejdernes blik mod risikoen for at fastholde beboerne i deres sygdom og – nok så væsentligt – for at beboerne selv gør det. Dette rummer på den ene side et opgør med en tendens til at fokusere på beboernes psykiske sygdom og det, den forhindrer dem i at kunne magte. Det skaber et mulighedsrum, hvori beboerne potentielt kan komme til syne med deres ressourcer og drivkraft frem for primært at blive set/se sig selv som syge. Samtidig viser mine analyser dog, hvordan der også installeres en slags mistænksomt blik på beboernes praktisering af 'udviklingsparathed' – eller mangel på samme. Samtidig med, at der gøres op med risikoen for at 'fastholde' sig selv/beboerne i 'sygdom', bliver 'sygdom' altså til som noget, der potentielt er 'en undskyldning' for ikke at arbejde mod en medborgergørende udvikling – for beboerne såvel som for medarbejderne. På den måde etableres et dobbelttydigt blik på beboerne, hvor der potentielt tegnes en skillelinje mellem 'de udviklingsparate' og 'de værdigt rummelighedstrængende'. Ikke som en færdig afgørelse af hvem der er hvad, men som en konstant og bevægelig vurdering af, hvordan man skal forstå en konkret brugers konkrete handlinger på et givet tidspunkt – og hvordan man dermed skal agere som professionel. Det er således dette dobbelte blik, der former udsættelsen mellem udvikling, rummelighed og ambitioner.

Risikovillig og risikovurderende

I den anden ende af skalaen udfordrer recovery-orienteringen også medarbejdernes traditionelle rolle som dem, der skal 'beskytte' beboerne mod sig selv. Medarbejderne i botilbuddene arbejder således på en række måder med afsæt i et ideal om at blive risikovillige professionelle. Det formuleres på en række forskellige måder: at slippe kontrollen over beboernes liv, at give dem rum til at gøre deres egne erfaringer, at styre 'omsorgsgenet', at lade være med at omklamre beboerne og forhindre udvikling etc. Kernen i disse forskellige formuleringer, og de handlinger der (til tider forsøgsvist eller på tegnebrættet) følger med er, at medarbejderne skal stille deres faglighed til rådighed for beboernes formulerede drømme, frem for at bruge den til at hindre dem i at ud-

leve dem for at beskytte dem. Medarbejdernes risikovillige/risikovurderende blik handler altså i vid udstrækning om den relation, der etableres mellem sindslidelsen, brugernes adfærd og medarbejdernes 'opgave' i konkrete situationer. Idealet om 'risikovillighed' udfordrer således medarbejdernes evne til at høre og bakke op om drømme, mål og planer, som de ud fra en professionel vurdering opfatter som urealistiske eller rummer en risiko for, at brugeren kan opleve nederlag eller (periodisk) få det dårligere. Med mine analyser viser jeg dog, hvordan det risikovillige blik på beboernes drømme samtidig også (re)installerer medarbejderne i en position som risikovurderende, om end denne risikovurdering er anderledes og netop mere risikovillig end den sandsynligvis har været tidligere. Den yderste grænse for risikovilligheden defineres af (tvangs)indlæggelsen. Det er ganske vist ikke medarbejderne i botilbudene, der direkte foranstalter indlæggelsen, men de spiller en central rolle op til eventuelle tvangsforanstaltninger. Deres blik er således rettet mod, hvornår beboerens handlinger risikerer at udgøre en fare for dem selv eller andre *samtidig* med, at de søger at praktisere risikovillighed. Dermed bliver en del af medarbejdernes risikovillige blik således også rettet imod, hvornår ønsker, mål og handlinger fra beboerens side skal forstås som en del af deres recoveryproces, og hvornår det skal forstås som en del af deres sygdom. Håndteringen af risiko bliver således forandret og potentielt udvides 'risikovilligheden'. Men den forsvinder ikke, og forbliver således en central del af opgaven, som former medarbejdernes blik.

Ansvarlig/ikke ansvarlig

På den måde bliver begrebsparret ansvarlig/ikke ansvarlig et centralt, men også mangetydigt, omdrejningspunkt for det mulighedsrum, recovery-orienteringen er med til at tegne i de socialpsykiatriske botilbud. Medarbejdernes måder at være/gøre sig ansvarlige for brugernes liv og udviklingsprocesser bliver sat på spil. Den udfordres med recovery-orienteringens fokus på at give slip på ansvaret. Samtidig tavsgøres det ansvar, som medarbejderne stadig har, på måder som gør praktiseringen af medarbejderansvar mere subtil og sværere at tale om som en aktiv del af arbejdet og hverdagen. Ansvar praktiseres så at sige *igennem* brugerens ansvarliggørende processer, hvilket bidrager til at forme et særligt mulighedsrum, hvori medarbejderne primært kan få øje på beboerne i termer af ansvarlig/ikke-ansvarlig, og hvor deres intervention søger at påvirke beboerne omkring denne skelen. På den måde bliver ansvar således en mulighed for beboerne – de kan tage det og på den måde få adgang til et udvidet råderum, hvori medarbejderne søger at støtte op om de-

res arbejde med at komme sig. De får så at sige adgang til at formulere, hvad de gerne vil, hvordan de tænker at nå derhen og, hvad de har brug for på vejen. Men omvendt må de, for at komme til syne som ansvarlige – eller potentielt ansvarlige – netop gøre det: formulere mål, drømme og deltage aktivt i at formulere og skabe veje dertil. Dette rum bliver potentielt udvidet og får plads til mere skæve drømme, men det er ikke åbent for hvad som helst. Ansvar for at vurdere om et mål eller en drøm skal forstås som et udtryk for at beboeren tager ansvaret for sit eget liv, og skal have følgeskab, er således i sidste ende stadig medarbejdernes.

Hybride steder og paradoksale rollehæfter

Recovery-orienteringen af det socialpsykiatriske arbejde udgør potentielt et unikt nybrud i arbejdets rettethed og organisering, samt i relationen mellem medarbejdere og beboere. Beboerne får mulighed for at komme til syne som mennesker, der er andet og mere end deres sindslidelse. De får potentielt udvidet deres adgang til at formulere deres problem, deres drømme, deres behov for hjælp osv. Der åbnes for samværsformer, hvor fokus er på gensidighed og det fælles-menneskelige frem for på at nogle er hjælp-trængende mens andre er hjælp-ydende. Der sættes fokus på de aspekter ved organiseringen og indsatsen som fastholder mennesker i deres nuværende situation, hvilket åbner for at skabe botilbud, hvor ”der er en fremtid”, som en beboer udtrykte det på et tidspunkt. På den måde opfatter jeg Recovery-orienteringen af det sociale arbejde som en forandringsproces, der kan give flere mennesker med sindslidelser større muligheder for at få det bedre. Det er dog ikke kun en mulighed, men også et vilkår som medarbejdere og beboere i botilbuddene må forholde sig til, hvad enten de vil eller ej.

Med udspændthedsbegrebet bliver det muligt at gribe om, hvordan udfordringerne i recovery-orienteringen af det sociale arbejde rækker langt ud over spørgsmålet om den rette implementering. Når recovery-orienteringen skaber vanskeligheder, er det således ikke kun et spørgsmål om, at organisationer og medarbejdere endnu ikke er færdig-forandrede eller tilstrækkeligt dygtige. Denne diskussion er relevant og vil utvivlsomt fortsætte mange år frem over. Men den har tendens til at overse, at når ’recovery’ bliver til ’recovery-orientering’ i velfærdsinstitutionelle kontekster, så skaber det i sig selv indre modsætninger og spændinger, som former og formes i praktiseringen af ’soci-

alt arbejde'. Recovery-orienteringen af det sociale arbejde må i dette perspektiv forstås som en reinstitutionerende såvel som en afinstitutionaliserende proces.

De udspændtheder, som jeg med denne afhandling har udfoldet, skaber således hybride rum og paradoksale rollehæfter, som medarbejdere og beboere må forholde sig til – og faktisk bevæger sig i – i deres interaktion med hinanden. De skaber steder, der på samme tid er individuelle hjem, (tvungne) fællesskaber, arbejdsplads og pædagogisk arena. I den udstrækning botilbuddet kombineres med arbejdstilbud og – som i det ene botilbud i min empiri – cafe, øges denne kompleksitet yderligere. Som en del af det skabes relationelle rum, hvori praktiseringen af magt, ekspertise, ansvar, forskel etc. forandres og bliver mere subtil og uhåndgribelig og derfor vanskeligere at tale om. For at komme til syne som 'recovery-orienteret' og 'på vej' må medarbejderne således tale om deres arbejde i termer af afinstitutionisering, mens diskussionen af botilbuddenes velfærdsinstitutionelle karakter alene kan tage form af kritiske påpegninger af institutionelle 'rester', der endnu ikke er blevet gjort op med. Det betyder, at medarbejdere såvel som brugere, der i uproblematiserende former peger på botilbuddenes institutionelle træk, risikerer at blive udpeget som problem: som institutionaliserede, som uvillige til at forandre sig etc. – i det mindste der, hvor recovery-orientering fungerer som samtaleens ideelle referencepunkt.

Recovery-orienteringens udspændtheder er således ikke nødvendigvis i sig selv et problem, men må i mine øjne snarere betragtes som et bevægeligt vilkår, når 'recovery' gøres til en velfærdsinstitutionel strategi. Denne afhandlings kritik retter sig således snarere imod tavsgørelsen af de aspekter af arbejdet, som ganske vist forandres med recovery-orienteringen af det sociale arbejde, men som ikke forsvinder. Tavsgørelserne og forsimplingen af recovery-orienteringen til 'et implementeringsproblem' udgør således en reel fare for overgreb og undertrykkelse, fordi mulighedsrummet i den 'vellykkede' recovery-orientering kommer til at synes nærmest uendeligt, uden at det faktisk er det.

KAPITEL 12

Invitationer til fortsat samtale

Ambitionen med analyserne i denne afhandling er *ikke* at vise, hvordan socialpsykiatriens arbejde *i virkeligheden* er. De skal, som jeg skrev i de indledende kapitler, snarere forstås som min måde – som forsker – at involvere mig i samtalen om socialpsykiatriens nutid og fremtid. På de kommende, og absolut sidste, sider af denne afhandling vil jeg således tegne konturerne af de fortsatte samtaler, jeg med denne afhandling håber på at kunne invitere til.

Samtaler om og med socialt arbejde (i socialpsykiatrien)

Udspændtheder som sprog for de dobbelttydige handlerum

Først og fremmest vil jeg gerne invitere til fortsat samtale om udfordringerne og magtfuldhederne i det recovery-orienterede arbejde i socialpsykiatrien. Jeg vil gerne åbne for refleksioner og udforskninger af de komplekse og modsætningsfyldte mulighedsrum, der åbnes (og lukkes), når idealet for de institutionelle praksisser bliver afinstitutionalisering. Jeg vil gerne bidrage til at komplicere frem for at forsimple. Ikke bare for at komplicere, men fordi jeg tror, at der i udforskningen af, *hvordan* arbejdet er komplekst og modsætningsfyldt, findes vigtige erkendelser af, hvad der er på spil i relationen mellem beboere, medarbejdere og institution. Udspændtheder er mit bud på et sprog for denne samtale. Med udspændtheder som begreb bliver det i mine øjne muligt at få øje på, hvordan praktiseringen af institution og praktiseringen af afinstitutionalisering er forbundet i de konkrete hverdagssituationer og bidrager til at forme det mulighedsrum, de udspiller sig i. Dermed håber jeg at kunne bidrage til at dvæle ved det besværlige såvel som det tilsyneladende enkle og vellykkede. Ikke hele tiden, men indimellem. At tøve med at reducere succeserne såvel som fiaskoerne til noget, der fortæller om de mennesker, der er en del af at skabe dem. At bruge dem som afsæt for undersøgelsen af, hvordan de også er indlejret i de muligheds- og umulighedsrum, som de finder sted i. Og endelig: at bruge dem til at få øje på det, der ellers nemt gøres tavst i den ideologi-

ske bevægelse som recovery-orienteringen udgør: magtfuldhederne, det der tages for givet; det der forudsættes, hvis man skal kunne blive en succes i et recovery-perspektiv.

Endelig håber jeg med udspændthedsbegrebet at kunne bidrage til en samtale der rækker ud over socialpsykiatriens grænser, og ind i et bredere felt af socialt arbejde. Det er således min fornemmelse at ikke kun det socialpsykiatriske arbejde bokser med de spændingsfelter det skaber, når man søger at afinstitutionalisere de institutionelle rammer, skabe 'herrer i eget liv' etc.

Nye kriterier for, hvad det vil sige at være dygtig?

En anden samtale, jeg håber at denne afhandlings analyser kan bidrage med nye perspektiver på, handler om hvad det vil sige at 'være dygtig'. Det gælder i første omgang i relation til medarbejderne i socialpsykiatrien. I afhandlingen har jeg vist hvordan recovery-orienteringen af det sociale arbejde i vid udstrækning kommer til syne som et spørgsmål om af skabe medarbejdere der er 'dygtige' til at arbejde recovery-orienteret: at håbe, at give slip på ekspertisen og ansvaret, at indgå i menneske-til-menneske relationer etc. Samtidig peger mine analyser i retning af, at dette er et utilstrækkeligt perspektiv på to måder.

For det første vil jeg i forlængelse af mine analyser rejse spørgsmålet om hvorvidt mange medarbejdere måske er dygtigere end et recovery-perspektiv gør det muligt at synliggøre: de bevæger sig hver dag i komplekse sammenhænge hvor de håndterer modsatrettede krav til og logikker i deres arbejde. De søger at skabe forandring i deres faglighed og i beboernes liv under ofte vanskelige vilkår. De arbejder og fungerer i de udspændtheder, mine analyser viser, er en del af deres hverdag. Dette perspektiv på medarbejdernes kompetence mener jeg, fortjener større opmærksomhed end det får i dag – uden dermed at aflyse diskussionen af hvad de skal blive bedre til, for at styrke muligheden for at deres arbejde understøtter recovery.

For det andet genåbner mine analyser af det recovery-orienterede arbejdes udspændtheder, spørgsmålet om hvad det er for kompetencer der er brug for i en recovery-orienteret socialpsykiatri. Man må således spørge, om ikke opgaven i realiteten er *mere kompleks* end det recovery-orienteringen selv udpeger. Ud over at være/blive recovery-understøttende i relationen med beboerne, ser jeg således i lige så høj grad et behov for at skabe rum hvori medarbejderne kan udfolde (og opøve) refleksionskompetencer som kan bidrage til

den løbende, kritiske refleksion over *hvordan* de bevæger sig i recovery-orienteringens udspringstænder.

Disse to spørgsmål åbner desuden for en diskussion af brugernes mulighedsrum i en recovery-orienteret socialpsykiatri. For i sidste ende er det via det, der sker for brugerne, at medarbejderne kan komme til syne som dygtige. Recovery-orienteringen kommer således nemt til at forudsætte nogle brugere, som retter sig imod fremtiden, mod udvikling, mod medborgergørende bevægelser etc. Ydermere viser mine analyser hvordan et forsimplet blik på det sociale arbejdes praksis risikerer at skubbe kompleksiteterne over på (og i) – ikke blot medarbejdernes fejl og mangler – men også brugernes. Jeg ønsker således med denne afhandling at bidrage til en eftertænksomhed i forhold til hvordan recovery-orienteringen af det velfærdsinstitutionelle kommer til – uforvarende – at skabe bestemte, men usynlige rammer for de mennesker der har brug for (eller i hvert fald modtager) socialpsykiatriens tilbud.

Afstigmatisering og den individorienterede tilgang – synergi og benspænd

Afstigmatisering bliver ideal bliver kun relativt sporadisk berørt i mit materiale og dermed også i mine analyser. Det er ikke fordi det ikke ligger projektmedarbejderne på sinde, for det gør det. Men som jeg viser i analyserne, så ser praktiseringen af afstigmatisering ud til at tage farve af den individorienterede fokus, som arbejdet i botilbuddene (og i de socialpsykiatriske tilbud i øvrigt) er bygget op omkring. Det rejser i mine øjne et centralt spørgsmål, om hvordan idealet om at skabe afstigmatisering og idealet om at arbejde individorienteret spiller sammen og spænder ben for hinanden. Eller med andre ord: Hvad betyder det for afstigmatiseringen at opgaven i botilbuddene både fagligt og strukturelt retter sig mod individets støttebehov? Hvad bliver der for eksempel af den politiske kamp for at ændre de vilkår, fordomme, barrierer etc., beboerne møder som deltagere i samfundet? Kommer afstigmatisering til at forudsætte bestemte ændringer i brugernes måder at agere på, og kommer 'afstigmatisering' således til at gå igennem individet?

Med disse spørgsmål ønsker jeg således at bidrage til den videre samtale – som blandt andet rejses af Topor m.fl. i deres artikel "Not just an individual journey" (Topor et al. 2009). Her skriver de sig op imod forståelsen af recovery som 'individuel proces' og beskriver recovery som (også) en socialt indlejret proces hvor sociale, materielle og strukturelle faktorer spiller en væsentlig rolle, og derfor også må adresseres. Et centralt spørgsmål i forlængelse af

denne afhandling kunne således være: hvem skal og kan sikre at disse aspekter af recoveryprocessen bliver adresseret systematisk og vedholdende? Og kan socialpsykiatriens tilbud løfte denne opgave, med afsæt i deres materielt-diskursivt-relationelle opbygning?

Behov for at tænke (ydmygt) ud af boksen

Dermed antyder analyserne også et behov for at tænke bredere og større end de socialpsykiatriske tilbud. Der er meget de kan – men der er også noget de ikke kan, fordi de netop er indlejret i en lovgivning og en forvaltningsstruktur, som er med til at skabe eller skærpe de udsændtheder de står i. Det bliver således nødvendigvis i en vis udstrækning 'opgaven' frem for de konkrete, men komplekse vanskeligheder mennesker med sindslidelser ofte står overfor at skulle håndtere, som bliver centrum for 'det der finder sted'. De kom især til syne i mit projekt som en vanskelighed i forhold til at involvere beboerne på botilbuddene i processen, uden at det ville få karakter af en 'motivations-udfordring', hvor man måske kunne få nogle få brugere med, der så ville komme til syne som 'de stærke'. Skulle projektet derimod have taget mere flerstemigt og omfattende afsæt i et brugerperspektiv, ville det have været nødvendigt at gentænke både settingen: botilbuddet, og agendaen: recovery-orientering og medborgerskab.

Jeg håber således at bidrage til en videre samtale om hvordan socialpsykiatrien aktivt kan bevæge sig imod aktivt at forstå sig selv som én af flere aktører, der bidrager positivt til brugerens bedringsprocesser. Det indebærer således en evne til (og strukturelle muligheder for) at samarbejde med andre aktører – frivillige, familie, NGO'er, arbejdspladser etc. – som ikke nødvendigvis har samme agendaer, styrker og fokuspunkter, som socialpsykiatrien selv.

Teoretiske, videnskabsteoretiske og metodologiske samtaler

Poststrukturalistisk aktionsforskning

Denne afhandling repræsenterer et forsøg på at trække poststrukturalismen tættere på en aktiv deltagelse i de sociale sammenhænge der udforskes. På samme måde er den et forsøg på at styrke aktionsforskningens måder at agere i og reflektere magt og magtrelationer i forskningsprocessen, samarbejdsrela-

tioner og vidensudviklingen. Det er således mit bidrag til at skabe et gensidigt givende møde mellem to forskningstraditioner som i mine øjne kan berige og styrke hinanden. Samtidig er den netop et første forsøg, og dermed en invitation til videre samtale om hvordan man kan skabe dette møde - teoretisk såvel som i de konkrete forskningsdesign.

Begrebsudviklinger

I afhandlingen importerer, udvikler og videreudvikler jeg en række analytiske greb, som har været nyttige i min analyseproces og i relation til mit ærinde med afhandlingen. Samtidig er det dog også begreber, der potentielt kan inspirere andre i deres analysearbejde og dermed invitere til videre begrebsudviklinger, nye måder og nye felter at sætte begreberne på arbejde på etc.

Jeg håber således med denne afhandling at kunne invitere til videre samtale om hvordan *praktiseringer* kan bidrage til den poststrukturalistiske forståelse af 'det der finder sted'. Jeg håber at begrebet kan bidrage til den eksisterende diskussion af hvordan poststrukturalistiske analyser kan gribe om materialitet og rum som centrale aspekter af det der finder sted mellem mennesker. Jeg håber også at det kan bidrage til det forsatte arbejde med at skabe analyser der formår at gribe om lokale interaktioner og de bredere sociale sammenhænge de er forbundet med på samme tid.

Endelig inviterer jeg til, at andre forskere griber afhandlingens to analytiske greb *bevægelser* og *udspændtheder* (som jeg selv har grebet dem fra andre) og gør dem til deres egne, så de kan sættes på arbejde i nye former og nye empiriske felter.

Epilog

På hvilke måder har samarbejdet i BotilbUDsnetværket sat sig spor? Det har naturligvis sat sig skrevne spor – både med denne afhandling og med den fælles antologi, som vi udgav ved netværkets afslutning. Det har også sat sig spor hos mig gennem relationerne, diskussionerne, latteren, tvivlen, overvejelserne og erkendelserne som vi delte. Eller som vi nogle gange netop ikke delte, men som blev mulige i kraft af de andre. Den har sat sig spor som en konkretiseret respekt for medarbejderne som engageret arbejder i de udspændthedsrum jeg har skrevet frem i denne afhandling. Som hver dag arbejder med at støtte beboere i ofte meget vanskelige situationer og som imens kæmper for at forandre og forbedre netop den støtte.

Men har det også sat sig spor hos deltagerne i netværket og på de botilbud de kom fra? Det er der nok ikke noget enkelt svar på, men jeg vil lade netværksdeltagerne få det sidste, ufærdige ord i den sag gennem uddrag fra en samtale mellem dem, på vores sidste møde i netværket. Samtalen blev til på min opfordring, idet jeg bad dem om sammen at overveje spørgsmålet: *"På hvilke måder har det haft betydning for jeres udviklingsprojekt, at I har deltaget i det her netværk?"*. Denne epilog rummer nogle af deres svar. De skal ikke læses som evaluerende bemærkninger eller vurderinger af processens kvalitet, men snarere som tanker, erindringer og eftertænksomheder om processen, udtrykt – på min udfordring og under min tilstedeværelse – mod slutningen af vores fælles proces.

Tankespor

Karen: Det har betydet noget med nogle deadlines! At man har skullet noget til en bestemt tid.

Frederik: Jeg synes at det har betydet noget for mig i form af, at jeg har fået mere ejerskab i forhold til vores udviklingsprojekt på [botilbud]. Netop det der med at deltage her, hvor jeg ikke bare sådan, havde jeg nær sagt, følger med, men virkelig vurderer tingene sammen med jer, og på den måde har det virkelig været godt.

Karen: Jeg synes også at vi har fået meget inspiration på de møder vi holdt, det satte mange gode spørgsmål. Også specielt på vores samlede møde, hvor der var nogle fra LAP. Og sådan nogle ting gør virkelig noget, hvor man stiller sig nogle andre spørgsmål.

Liva: Jeg synes også at det har været et projekt, hvor vi har valgt at holde fast i, at vi ikke i en periode, hvor det har været hektisk, egentlig godt kunne have givet slip og sagt, at nu lader vi det lige ligge lidt, fordi vi har så mange andre projekter i gang, og så tager vi det op igen senere. Men nej, nu er vi med i det her projekt og så kører vi! For ellers kunne jeg godt have set, at det havde fået en lille båd at sejle i. Tror jeg! Så det har været med til at fastholde os i, at vi skal videre den vej.

Katrine: Jeg er jo blevet koblet på lidt senere, og jeg har i hvert fald kunnet mærke en forskel på jer, fra da jeg startede og så til nu. Og det er hver gang at vi har været her inde, så er der kommet gang i, og I kan sgu også og I er blevet opmuntret meget. (...) Men jeg tænker da meget om, hvordan vi skal få det bredt bedre ud, når vi kommer hjem, fordi det stadig er jer der er i det her, og det er ikke blevet så synligt. Og der er et stykke vej! Selvfølgelig med temadagene, men i det daglige der synes jeg at der mangler noget, og det er jeg jo selv en del af.

Liva: Men jeg synes bestemt at det er en inspirationskilde at være sammen med jer, og også det at i har de erfaringer fra de steder hvor i kommer fra. Så hvad gør I i de situationer, hvor i måske føler enten at det ser håbløst ud eller nogle ting, som i har fået noget god respons på. Til nogle nye tiltag eller noget andet, ikk?!

Karen: Og ja, så giver vores diskussioner noget. Det kan give et andet syn på hvad der er rigtigt, fordi vi har haft nogle diskussioner, ikk?! Blandt andet om mad, hvor der var nogen ting der var åbenlyst for mig, at det skulle man gøre, ikk?! Det er lærerigt at høre hvordan man gør andre steder.

Thomas: Ja, det er rigtigt godt at få sat en anden synsvinkel på, end hvordan man selv lige går og ser. Man får nogle gode refleksioner med tilbage. Man får altid lige tid til at tænke over sin egen praksis.

Karen: Ja, lige præcis!

Frederik: Noget der har fyldt meget hos os, det var især den der nøglepolitik.

Tine: Jeg sad også lige og tænkte på den.

Frederik: Og den har vi jo slet ikke kunnet gennemføre, overhovedet ikke. Der er stadigvæk, så holder vi fast i at vi skal have nøgler og så videre og så videre, men den er jo ikke færdig endnu...

Tine: Nej, den er ikke færdig, men den blev taget op, men den var ligesom hurtigt lukket, eller den blev lukket. Men den skal da tages op igen, for argumentet var ikke okay. Altså...

Frederik: Det skal den da! Jamen også fordi, vi vil jo netop prøve at afinstitutionalisere og gøre det til boligforening og hvad ved jeg, og har egentlig snakket om at nedlægge fællesrummene og bruge dem til noget andet – for eksempel en ekstra lejlighed, eller noget andet, ikk?! Så det passer jo slet ikke med, at vi skal gå og have nøgler til alles lejligheder, vel?! Med mindre vi har en viceværtsfunktion (griner).

Tine: Men der er jo sådan set også den eneste...

Frederik: Jo, men det kommer jo netop frem her. Jeg havde jo ikke skænket det en tanke, hvis ikke det var blevet nævnt i det her selskab, vel?! Overhovedet ikke, for det var jo bare en selvfølge! Det var det jo faktisk indtil det blev nævnt, ikk?!

Thomas: Og der er jo mange selvfølgeligheder, ikk?! Man bliver ligesom mindet om, at der er en grund til at der skal være – der må gerne være lidt tvivls spørgsmål, ikk?! Det er der plads til.

Tine: Altså, jeg havde det da sådan, da vi kom og havde været sammen nogle gange, så synes jeg at vi var meget længere fremme i vores arbejde end I andre var, men I arbejder jo også under nogle andre paragraffer, og I har nogle andre beboere. Hvor vi har de yngre af dem, ikk?! Men hvor jeg alligevel er blevet inspireret af, når I har stillet spørgsmålstejn ved nogle af de ting omkring vores café. Og det der med regler og ikke regler. ”Vi har et hus, hvor vi ikke har nogen regler?”. Altså, det blev da gjort meget tydeligt for mig, jo mere I spurgte ind til det, at jeg var da bare blevet indprentet med, at vi har ingen regler. Men gu’ fanden har vi da så regler! Om man vil det eller ej, og der synes jeg da, at der er rart at få den der refleksion andre steder fra, end vores eget lille hus, ikk?!

Agnete: Så er der nogen måder hvor man konkret kan mærke i jeres projekter, i det der er sket hjemme hos jer, at I har været en del af det her netværk? De ting der er sket? Eller se det?

Karen: Altså, det er da første gang, at jeg rigtigt, som medarbejder, skal være med til at skabe forandring bevidst og prøve at få nogle medarbejdere med, hvor jeg lige pludselig har fået nogle ting af vide som kan bruges til at komme hen et andet sted. Og det har da noget med denne her gruppe og opbakningen og de spørgsmål, der er blevet stillet og som jeg har kunnet gå hjem og stille. Ellers tror jeg tit man bliver sovset ind i sin egen hverdag.

Liva: Men jeg synes at fra kollegaernes side, der er også en opbakning til projektet; ”Ja, selvfølgelig skal vi det!”. Og det er egentlig også lækkert!

Thomas: Jeg tror at hos os, der ligger der en masse arbejde i stadig at holde fokus i denne her retning, som vi ligesom har fået begyndt at indarbejde i vores personalegruppe. For at holde fast i det, og for at både at folk tænker mere åbent overfor nye ting og anderledes ting og hele taget i den her retning vi har snakket om. Det ligger da en del arbejde i at blive ved med at holde fast i det og det tror jeg nok bliver meget Jens og min primære opgave i fremtiden at stadigvæk være undrende i forhold til vores kollegaer, og sådan spørge og stille spørgsmål og gøre dem nysgerrige på det.

Agnete: Så er der ting i har gjort eller ting i har fået øje på undervejs i denne her proces, i det her netværk som i tænker på at det ville i ikke have fået øje på, hvis I havde gjort projektet selv, eller i en anden sammenhæng?

Jens: Ja, det der med personalegruppens følsomhed, det er jo det, det her forum har været med til at udvikle hos mig. For det var blevet cuttet, eller også havde jeg cuttet dem, for nu skal jeg ikke holde mig selv for god. For jeg er også god til at sidde der og: ”pong, boing boing!”, i stedet for at være afventende og lyttende, ikk?!

Karen: Altså, du spørger også til de temadage vi har haft her, de oplæg? Jeg tænker at jeg er blevet meget inspireret af, da vi havde det oplæg med magt. Da vi diskuterede magt, magtforhold og det med de fysiske rum. Det gør da at jeg tænker på en anden måde.(...) Jeg var nok mere sådan sort og hvid før hen, at jeg tænkte på at: ”sådan er det jo bare!”. Og lige som blevet bevidst om, at sådan er det ikke bare, man kan godt se på det på en anden måde, ikk?! Der er nogle spørgsmål, som man stiller sig selv, og så nogle andre man skal blive stillet.

Resumé

Titel: ”På vej?! Kritiske analyser af recovery-orienteringen af det socialpsykiatriske arbejde”

Afhandlingen er en undersøgelse af det sociale arbejde i socialpsykiatriens botilbud, og hvordan det former/formes igennem det ideal om at recovery-orientere arbejdet, som præger socialpsykiatrien i disse år. Den tager altså afsæt i den aktuelle udvikling i socialpsykiatrien, hvor idealet for arbejdet i stigende er, at understøtte brugerens recoveryprocesser. Frem for at undersøge hvorvidt det lykkes eller ej, er det afhandlingens ambition at undersøge hvordan recovery-orienteringen af det sociale arbejde praktiseres i botilbuddene, samt hvordan det former medarbejdernes og beboernes mulighedsrum. Undersøgelsen er blevet til gennem et poststrukturalistisk aktionsforskningsprojekt som jeg kalder ’BotilbUDsnetværket’. Netværket bestod af medarbejdere fra tre socialpsykiatriske botilbud, som gennemførte hver deres udviklingsprojekt med et recovery-orienterende sigte. Samarbejdet forløb over en periode på et år, hvor vi mødtes i netværket og arbejdede med kritiske refleksioner over recovery-orienteringen af det sociale arbejde med afsæt i deltageres udviklingsprojekter.

I **del I** udvikles afhandlingens poststrukturalistiske aktionsforskningsdesign. Den rummer kapitel 1 hvor det videnskabsteoretiske møde mellem aktionsforskning og poststrukturalisme, som afhandlingen er bygget op omkring, diskuteres og udvikles. Hovedpointen i kapitlet er, at de to traditioner på samme tid rummer gensidigt berigende forskelle, overraskende fællesheder og vanskeligt overkommelige divergenser i deres grundantagelser. Med det som afsæt søger kapitlet at skabe et videnskabsteoretisk plateau som afhandlingens forskningsdesign kan hvile på uden at harmonisere eller overkomme forskellene og uden at lade de to traditioner uberørt. I kapitel 2 bringes de videnskabsteoretiske diskussioner med videre, og danner afsæt for udviklingen af det konkrete poststrukturalistiske aktionsforskningsforløb, som udgør afhandlingens omdrejningspunkt. Kapitlet beskriver og diskuterer således mit samarbejde med tre socialpsykiatriske botilbud. Indledningsvist beskriver kapitlet kort forløbet i projekt BotilbUD, hvorefter det diskuterer hvordan designet af og forløbet i BotilbUDsnetværket kan forstås i lyset af de videnskabsteoretiske diskussioner i det foregående kapitel. Fokus i kapitlet er på, hvordan jeg konkret har forsøgt at arbejde med deltagelse, magt og reciprocitet i processen.

I **del II** sættes der fokus på de forskningsstrategiske veje og vildveje, som har formet analyserne. I kapitel 3 beskrives det hvordan mit empiriske materiale er blevet til. De valg jeg gjorde i relation til netværkets design og konkrete gennemførelse diskuteres i relation til hvordan det har formet afhandlingens empiri. Der redegøres for hvordan jeg har fastholdt det, der fandt sted i forløbet, og hvordan det har været formende for det analyserede materiale. Endelig beskriver og diskuterer kapitlet den empiri der, ud over netværksforløbet, indgår i analyserne. I kapitel 4 handler om vejen fra empirisk materiale til færdige analyser. I dette kapitel udvikles begrebet *praktiseringer* som rummer analysernes grundlæggende forståelse af 'det der finder sted'. Der ud over beskrives analyseprocessen som en række abduktive cirkelbevægelser mellem strukturering og sammenbrud, og det vises hvordan afhandlingens analytiske greb *bevægelser* og *udspændtheder* fungerede som de sensitiverende begreber, der bragte analysen videre, når jeg var stuck. Endelig diskuteres validitet og etik i afhandlingen som to (delvist) sammenhængende aspekter af at vurdere afhandlingens kvalitet.

Afhandlingens analyser findes i del III og IV. De to dele udgør to forskellige, men sammenhængende analyser.

Del III indledes med en teoretisk import og videreudvikling af 'bevægelser' som analytisk greb. Herefter følger to kapitler der sætter fokus på, hvad det er, der kommer til at gælde som 'udvikling mod recovery-orientering' i botilbuddenes forandringsarbejde. Kapitel 5 og 6 viser således hvordan 'udvikling mod recovery-orientering' kommer til syne som praktisering af hhv. *medborgergørelser* af/i beboernes liv og *rigtiggørelser* af botilbuddene som rumlige, organisatoriske og relationelle steder. For at komme til syne som i bevægelse mod en recovery-orienteret praksis må de således (stræbe imod at) skabe en medborgergørende bevægelse for/sammen med beboerne. Dette søges især gjort gennem arbejdet med rigtiggørelser af botilbuddene, således at de – på en række forskellige måder – nærmer sig den 'virkelige verden' beboerne (i recovery-orienteringens perspektiv) ideelt set skal bevæge sig imod. Kapitel 7 er det sidste kapitel i del III, og rummer en opsamlende analyse af hvordan det, der kommer til at gælde som bevægelse, er forbundet med en række institutionelle imperativer, som udpeger de måder at være professionel på der bør forlades samt det, der bør sættes i stedet. Således viser kapitel 7 fire imperativer, som arbejdet med at skabe en recovery-orienterende bevægelse i det socialpsykiatriske arbejde er bygget op omkring: Forsvind!, som byder medarbejderne at afvikle bostedernes institutionelle karakter og skabe afinstitutionisering; Håb!, som byder medarbejderne at understøtte håb gennem den rette

balancering af rummelighed og ambitioner; samt Giv slip!, som byder medarbejderne at give slip på deres ekspertise, indflydelse og ansvar og overdrage det til beboerne selv.

I **Del IV** udfoldes en analyse, der søger at problematisere og komplicere det relativt forenkede billede af 'recovery-orientering' som imperativerne tegner. Analyserne indledes med en teoretisk udfoldelse af begrebet *udspændtheder*, som udgør analysedelens analytiske greb. Herefter følger en analyse af hvordan polerne i de institutionelle imperativer udgør poler i et udspændthedsfelt, som medarbejdere og beboere bevæger sig i, snarere end at udgøre punkter på en skala. Udspændthedsanalyserne viser hvordan arbejdet og livet i de socialpsykiatriske botilbud grundlæggende kan forstås som spændt ud mellem institution og afinstitutionisering. Praktiseringen af socialt arbejde rummer således på samme tid elementer af 'institution' og 'afinstitutionisering'. Ydermere er disse aspekter af arbejdet gensidigt forbundet med hinanden således at praktiseringen af 'institution' og praktiseringen af 'afinstitutionisering' former hinanden. På samme måde viser analyserne hvordan det sociale arbejde kan forstås som spændt ud mellem polerne i de øvrige tre imperativer. Således udfoldes det gennem konkrete analyser, hvordan medarbejdernes og beboernes mulighedsrum formes på komplekse og modsætningsfyldte måder, i de udspændthedsfelter der skabes, når imperativernes poler er 'på arbejde' samtidig og på gensidigt formende måder, i praktiseringen af det sociale arbejde. Analysernes hovedpointe er, at de 'negative' poler i recovery-orienteringens institutionelle imperativer ikke forsvinder, men at de tavsgøres, og dermed kommer til at fungere på subtile måder. Udspændtheder udgør således et tilbud om en begrebsliggørelse af den socialpsykiatriske praksis, som rummer disse aspekter af arbejdet og den kompleksitet de er med til at skabe for beboere såvel som for medarbejdere.

English Summary

Title: "On the Move?! Critical analysis of the recovery-orientation of Community Mental Health"

The thesis is a study of social work in sheltered housing, and how it shapes/is shaped through the ideal of Recovery-orientation that currently characterizes Mental Health Services. The study departs at current developments in Mental Health Services, where the rising ideal is that of supporting recovery processes. Rather than examine whether it succeeds or not, the dissertation's ambition is to investigate how the recovery-orientation of social work is practiced within sheltered housing, and how this shapes the 'space of possibility' for the professionals and the residents. The study has evolved around a poststructuralist action research project that I call the BotilbUD network. The network consisted of professionals from three mental health residential facilities, who implemented their own development projects with a recovery-oriented focus. The cooperative process took place over a period of one year. In this period we met regularly in the network and worked with critical reflections on the practice of recovery-orientation, based on participants' development projects.

In **part I** the thesis' poststructuralist action research design is developed. In chapter 1 the theoretical implications of combining action research and post-structuralism is discussed and developed. The main point of the chapter is that the two traditions contain mutually enriching differences and surprising common grounds as well as major differences in their basic assumptions, that aren't easily overcome. The chapter seeks to provide a theoretical plateau which dissertation's research design may rest on, without harmonizing or overcoming the differences, but also without leaving the two traditions untouched. Chapter 2 put the theoretical discussions at work as it unfolds and discusses the collaborative research project's concrete design. The chapter describes and discusses the collaborations within the BotilbUD network. Initially, the chapter briefly describes the process in the network. Then it discusses how the design of and progress in housing network can be understood in light of the theoretical discussions in the previous chapter. The focus of the chapter is on how I, concretely, have tried to work with participation, power and reciprocity in the collaborative process.

Part II focuses on the research strategies that have shaped the analysis. Chapter 3 describes how my empirical material has come into being. The

choices I made in relation to network design and actual implementation are discussed in relation to how it has shaped the empirical material. It outlines how I have recorded the activities in the network and how this has shaped the empirical body. Finally, the chapter describes and discusses what additional empirical data are included in the analysis. Chapter 4 examines the analytical pathways, leading from the empirical material to the final analysis. This chapter elaborates on the concepts of *doing* and *enactment* (praktiseringer) that captures the dissertation's basic understanding of 'what is taking place'. In addition the chapter describes the analysis process as a series of abductive circular movements between structure and collapse. It is discussed how the dissertation's analytical concepts: 'movement' and 'inter-tensionality' acted as the 'sensitizing concepts', which moved the analysis forward when I was stuck. Finally, validity and ethics is discussed as two (partially) overlapping aspects of assessing the quality of the dissertation.

Dissertation's analyses are found in part III and IV. The two parts represent two different but interconnected analysis.

Part III begins with a theoretical import and development of the analytical concept of 'movement'. This is followed by two chapters focusing on what it is that comes to count as 'movement towards recovery-orientation' in sheltered housing. Chapters 5 and 6 show how 'movement towards recovery-orientation' comes into being as 'doing citizenship' (medborgergørelser) and 'doing realness' (rigtiggørelser). In order to be recognized as 'on the move' towards a recovery-oriented practice, professionals must (strive to) create a practice of 'doing citizenship': creating a movement towards citizenship in the lives of the residents. This is done mainly through 'doing realness' within the services: creating organizational and relational practices that mimics the real world in order to undergird the resident's movements towards the 'real' society. Chapter 7 is the final chapter in Part III, and contains an analysis of how the 'movements' of recovery-orientation are connected with a number of institutional imperatives. The imperatives describes, simultaneously, the outdated, problematized professional practices and the desirable, recovery-oriented professional practices. Thus, chapter 7 describes four imperatives of 'recovery-orientation': Dissappear!, is appointing 'institutional practices' as outdated, and 'deinstitutionalization' as the imperative of recovery-orientation. Hope!, urges the professionals to support the hope for recovery, through the proper balancing of spaciousness and ambitions. Finally Let go!, encourage the professionals to let go of their expertise, influence and responsibility and instead seek to delegate it to the residents themselves.

The analysis in Part IV seeks to problematize and complicate the relatively simplified picture of the 'recovery-orientation', sketched within the frame of the institutional imperatives. The analysis begins with a theoretical import and elaboration of the concept of *inter-tensionality*, which is the overarching analytical concept in this section. The theoretical introduction is followed by an analysis of how the oppositions within the institutional imperatives can be understood as interconnected and mutually producing each other, rather than as extremities in a continuum.

The analysis of inter-tensionality shows how work as well as life in the mental health residential facilities can fundamentally be understood as stretched between 'institution' and 'de-institutionalization'. The enactments of social work thus exhibit at the same time elements of 'institution' and 'institutionalization'. Furthermore, these elements are interlinked so that the enactments of "institution" and the enactments of 'de-institutionalization' are mutually shaping each other. Similarly, the analysis shows how social work can be understood as suspended between the (seeming) oppositions of the other three institutional imperatives of recovery-orientation. Thus it is unfolded through concrete analysis, how professionals' and residents' space of possibilities are shaped in complex and contradictory ways, within the fields of inter-tensionality. The main point of the analysis is that the 'negative' poles of institutional imperatives do not disappear, but that they become silent, and thus will operate in more subtle ways. Inter-tensionality thus represents a conceptualization of the professional practices within mental health services, which includes those silenced aspects and the complexity they create for residents as well as for staff.

Litteraturliste

- Aadland, Einar. (2000) *Etik - Dilemma Og Valg*. København: Dansk psykologisk Forlag.
- Abildtrup, Line Top and Agnete Neidel Neidel (2003). *Magt Og Frihed i Socialpsykiatrien*. RUC: Specialerapport.
- Adolph, Erik. (2000) *Kvalitet i Socialpsykiatrien*. København: Videnscenter for Socialpsykiatri.
- Ahlgreen, Birgitte and Knud Ramian. (1999) *Videnskabende Netværk : Hvordan Man Laver Praksisforskning i Socialt Arbejde Med Sindslidende*. København: Videnscenter for Socialpsykiatri.
- Åkerstrøm Andersen, Niels. (1999) *Diskursive Analysestrategier: Foucault, Koselleck, Laclau, Lubmann*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Anthony, William Alan, M. R. Cohen, Marianne Farkas, and Cheryl Gagne. (2002) *Psychiatric Rehabilitation*. 2nd ed. Boston, MA: Center for Psychiatric Rehabilitation, Sargent College of Health and Rehabilitation Sciences, Boston University.
- Århus Kommune (2007). *Styrket Recovery-Orientering i Den Psykosociale Rehabilitering*. Århus Kommune: Socialforvaltningen.
- Bach Jensen, Karl. (2008) "Psykosocialt Handicap, Indsats Og Behandling." In *Invitation Til Socialpsykiatri*, edited by Benny Lihme. 1. udgave, 1. oplag ed.: Akademisk Forlag.
- Barad, Karen. (2003) "Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of how Matter Comes to Matter." *Signs* 28 (3): 801-831.
- Barad, Karen Michelle. (2007) *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham, N.C.: Duke University Press.
- Bell, Andy and Peter Lindley, eds. (2005) *Beyond the Watertowers. the Unfinished Revolution in Mental Health Services 1985-2005*. London: Sainsbury Centre for Mental Health.

- Bengtsson, Steen and Linda Kilskou Kristensen. (2006) *Særforsorgens Udlægning: Et Litteraturstudie*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Berger, Peter L. and Thomas Luckmann. (1990) *Den Samfundsskabte Virkelighed: En Videnssociologisk Afhandling*. Alma. 6 oplag ed. Kbh.: Lindhardt og Ringhof.
- Bjerre, Jørn. (2008) *Rummeligbedens Dilemma: Ungdomspædagogik i Udvikling*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Boje, David. (2001) *Narrative Methods for Organizational & Communication Research* SAGE.
- Boje, David M. (2008) *Storytelling Organizations*. London: SAGE.
- Bonney, S. and T. Stickley. (2008) "Recovery and Mental Health. A Review Of the English Literature." *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing* 15: 140-153.
- Borg, Marit and Kristjana Kristiansen. (2004) "Recovery-Oriented Professionals: Helping Relationships Inmental Health Services." *Journal of Mental Health* 13 (4): 493-505.
- Borg, Marit. (2007) "The Nature of Recovery as Lived in Everyday Life: Perspectives of Individuals Recovering from Severe Mental Health Problems." Norwegian University of Science and Technology, Faculty of Social Sciences and Technology Management, Department of Social Work and Health Science.
- Borg, Marit, Dave Sells, Alain Topor, Roberto Mezzina, Izabel Marin, and Larry Davidson. (2005) "What Makes a House a Home: The Role of Material Resources in Recovery from Severe Mental Illness." *American Journal of Psychiatric Rehabilitation* 8 (3): 243-256.
- Borg, Marit and Alain Topor. (2003) *Virksomme Relasjoner: Om Bedringsprosesser Ved Alvorlige Psykiske Lidelser*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Bratbo, Johanne and Jens Hjort Andersen. (2008) "Mangfoldighed Og Udfordringer i Socialpsykiatrien." In *Invitation Til Socialpsykiatri*, edited by Benny Lihme. 1. udgave, 1. oplag ed. dk: Akademisk Forlag 2008.

- Breumlund, Anne, Inger Bruun Hansen, Maria Appel Nissen, and Lars Uggerhøj. (2008) "Magt Og Forandring: Om Sociale Dilemma i Et Normativt Felt." *Vera* (45): 7-13.
- Brown, Tony and Liz Jones. (2001) *Action Research and Postmodernism : Congruence and Critique*. Conducting Educational Research. Buckingham: Open University Press.
- Bruun Jensen, Casper, Peter Lauritsen, and Finn Olesen. (2008) *Introduktion Til STS: Science, Technology, Society*. København: Hans Reitzel.
- Butler, Judith P. (2006; 1999) *Gender Trouble : Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge Classics. Reprint ed. New York: Routledge.
- Christiansen, Sine Lehn. (2011) "I Sundhedens Tjeneste? Om Praktiseringer Af Sundhedsfremme i Social Og Sundhedshjælperuddannelsen." Ph.D afhandling, Forskerskolen i Livslang Læring, Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning.
- Clarke, Adele E. (2003) "Situational Analyses: Grounded Theory Mapping After the Postmodern Turn." *Symbolic Interaction* 26 (4): 553-576.
- . (2005) *Situational Analysis Grounded Theory After the Postmodern Turn*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Cohen, Marianne (2007). *Stryket Recoveryorientering i Den Psykosociale Rehabilitering*: Århus Kommune.
- Coleman, Ron. (2007) *Recovery: Et Nyt Perspektiv i Psykiatrien*. 1. udgave ed. Søborg: PsykoVision.
- Cook, Judith A., Crystal R. Blyler, H. S. Leff, William R. McFarlane, Richard W. Goldberg, Paul B. Gold, Kim T. Mueser, et al. (2008) "The Employment Intervention Demonstration Program: Major Findings and Policy Implications." *Psychiatric Rehabilitation Journal* 31 (4): 291-295.
- Cunningham, Kiran, Randall Wolbert, and Mary Beth Brockmeier. (2000) "Moving Beyond the Illness: Factors Contributing to Gaining and Maintaining Employment." *American Journal of Community Psychology* 28 (4): 481.
- Davidson, Larry. (2003) *Living Outside Mental Illness: Qualitative Studies of Recovery in Schizophrenia*. New York: New York University Press.

- Davidson, Larry, Karl E. Haglund, David A. Stayner, Jaak Rakfeldt, Matthew J. Chinman, and Jacob Kraemer Tebes. (2001) "'it was just Realizing...that Life Isn't One Big Horror': A Qualitative Study of Supported.." *Psychiatric Rehabilitation Journal* 24 (3): 275.
- Davidson, Larry, Jaak Rakfeldt, and John Strauss. (2010) *The Roots of the Recovery Movement in Psychiatry - Lessons Learned* Wiley-Blackwell.
- Davidson, Larry, Janis Tondora, Maria J. O'Connell, Thomas Kirk Jr., Peter Rockholz, and Arthur C. Evans. (2007) "Creating a Recovery-Oriented System of Behavioral Health Care: Moving from Concept to Reality." *Psychiatric Rehabilitation Journal* 31 (1): 23-31.
- Davies, Bronwyn. (1990) "Agency as a Form of Discursive Practice. A Classroom Scene Observed." *British Journal of Sociology of Education* 11 (3).
- Davies, Bronwyn and Rom Harre. (1990) "Positioning: The Discursive Production of Selves." *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20 (1): 43-63.
- Dunn, Erin C., Nancy J. Wewiorski, and E. S. Rogers. (2008) "The Meaning and Importance of Employment to People in Recovery from Serious Mental Illness: Results of a Qualitative Study. (Cover Story)." *Psychiatric Rehabilitation Journal* 32 (1): 59-62.
- Falk Andersen, Charlotte. (2005) "Recoveryorientering i Psykiatrien - Forandring Og Reproduktion i Måder at Arbejde Med Sindslidelser." Speciale, Roskilde Universitet.
- Farkas, Marianne, Cheryl Gagne, William Anthony, and Judi Chamberlin. (2005) "Implementing Recovery Oriented Evidence Based Programs: Identifying the Critical Dimensions." *Community Mental Health Journal* 41 (2): 141-158.
- Foucault, Michel. (2003) "The Ethics of the Concern of the Self as a Practice of Freedom." In *The Essential Foucault: Selections from the Essential Works of Foucault 1954-1984*, edited by Paul Rabinow and Nikolas Rose. New York: New Press.
- . (1977) "The Political Function of the Intellectual." *Radical Philosophy* 17.

- . (2003) "Questions of Method." In *The Essential Foucault: Selections from the Essential Works of Foucault 1954-1984*, edited by Paul Rabinow and Nikolas Rose, 246-258. New York: New Press.
- Foucault, Michel. (1989) *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason*. London: Routledge.
- . (1994) *Seksualitetens Historie 1. Viljen Til Viden*. København: Samlerens Bogklub.
- . (2005) *Sindsygdhed Og Psykologi*. 2. reviderede udg. ed. København: Hans Reitzel.
- Frello, Birgitta. (2008) "Towards a Discursive Analytics of Movement: On the Making and Unmaking of Movement as an Object of Knowledge." *Mobilities* 3 (1): 25-50.
- Gherardi, Silvia. (2009) "Introduction: The Critical Power of the 'Practice Lens'." *Management Learning* 40 (2): 115-128.
- Gladsaxe Kommune (2010). *Vision Og Plan. Det Psykosociale Indsatsområde i Gladsaxe Kommune i 2020*. Gladsaxe Kommune.
- Greenwood, Ronni Michelle, Nicole J. Schaefer-McDaniel, Gary Winkel, and Sam J. Tsemberis. (2005) "Decreasing Psychiatric Symptoms by Increasing Choice in Services for Adults with Histories of Homelessness " *American Journal of Community Psychology* 36 (3/4): 481.
- Groth, Kate and Ida Kornerup (2007). *Vestervænget - at Komme Ud Over Hækken*. Nationalt Videnscenter for Inklusion og Eksklusion, CVU Storkøbenhavn og CVU Vest.
- Haraway, Donna J. (1991) *Simians, Cyborgs and Women the Reinvention of Nature*. London: Free Association.
- Hardiman, Eric R. and Steven P. Segal. (2003) "Community Membership and Social Networks in Mental Health Self-Help Agencies." *Psychiatric Rehabilitation Journal* 27 (1): 25.
- Harding, CM, GW Brooks, T. Ashikaga, JS Strauss, and A. Breier. (1987) "The Vermont Longitudinal Study of Persons with Severe Mental Illness, I: Methodology, Study Sample, and overall Status 32 Years Later." *American Journal of Psychiatry* 144 (6): 718-726.

- Harrison, G. m. fl. (2001) "Recovery from Psychotic Illness: A 15- and 25-Year International Follow-Up Study." *The British Journal of Psychiatry* 178 (6): 506-517.
- Hedelund. "Hjemmeside Om Recoveryuddannelsen, [Http://www.Hedelund.Kk.dk/recovery/uddannelse.Html](http://www.Hedelund.Kk.dk/recovery/uddannelse.Html)." .
- Hjort Andersen, Jens. (2010) "Internationale Erfaringer Med Boformer Og Bedring." *Fundet på: [Http://www.Servicestyrelsen.dk/analyse_og_data/god-social-praksis/tema-Om-Inklusion-Af-Sindslidende-Nye-Veje-i-socialpsykiatrien/artikler](http://www.Servicestyrelsen.dk/analyse_og_data/god-social-praksis/tema-Om-Inklusion-Af-Sindslidende-Nye-Veje-i-socialpsykiatrien/artikler)*.
- Hjort Andersen, Jens and Helle Vaase Sørensen (2006). *Udflytning Fra §92 Botilbud - En Undersøgelse Af Erfaringer Med Muligheder Og Barrierer for at Beboere Kan Flytte Ud*. København: Videnscenter for Socialpsykiatri.
- Højgaard, Lis and Dorte Marie Søndergaard. (2010) "Multimodale Konstitueringsprocesser i Empirisk Forskning." In *Kvalitative Metoder : En Grundbog*, edited by Lene Tanggaard and Svend Brinkmann. 1. udgave, 1. oplag ed. København: Hans Reitzel.
- Holen, Mari. (In prep.) "Konstitueringsprocesser Af Den Moderne Hospitalspatient." Ph.d. afhandling, Forskerskolen i Livslang Læring, Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning.
- Hopper, Kim, Glynn Harrison, Norman Sartorius, and Aleksandar Janca. (2007) *Recovery from Schizophrenia : An International Perspective : A Report from the WHO Collaborative Project, the International Study of Schizophrenia*. New York: Oxford University Press.
- Hvalsum, Laura Schollert. (2008) "Afinstitutionalisering - Et Fælles Europæisk Projekt." *Nyhedsmagasinet Lighedstegn* (1).
- Jensen, Pernille. (2006) *En Helt Anden Hjælp : Recovery i Bruger- Og Pårørendeperspektiv*. 1 udgave, 2 oplag ed. Kbh.: Akademisk Forlag.
- . (2008) "Recovery - Perspektiv Og Udfordring i Socialpsykiatrien." In *Invitation Til Socialpsykiatri*, edited by Benny Lihme. 1. udgave, 1. oplag ed. København: Akademisk Forlag.
- . (2002) *Recovery : Rapport Over Videncenter for Socialpsykiatri's Recovery-Forprojekt, Marts - Juli 2002*. København: Videncenter for socialpsykiatri.

- Jensen, Pernille, Karl Bach Jensen, Ditte Sørensen, and Erik Olsen. (2004) *Recovery på Dansk : At Overvinde Psykosociale Handicap*. 1 udgave, 1 oplag ed. ÅRhus; Haslev: Systime Academic; ekspr. NBC.
- Jensen, Pernille, Bjørn Christensen, and Merete Dobusz (2008). *Mere End Almindelig Hensyntagen?:* LAP.
- Juelskjær, Malou. (2009) ""En Ny Start" Bevægelser i/gennem Tid, Rum, Krop Og Sociale Kategorier Via Begivenheden Skoleskift Ph.d.-Afhandling." [1. oplag], Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Århus Universitet.
- Patricia Deegan: *Recovery : En Mulighed for Alle*. Directed by Lise Jul. Århus: Mediehuset, 2005.
- Kofoed, Jette. (2003) "Elevpli: Inklusion-Eksklusionsprocesser Blandt Børn i Skolen." ph.d.-afhandling, Institut for pædagogisk psykologi, Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Kofoed, Jette and Dorthe Staunæs. (2008) *Magtballader: 14 Fortællinger Om Magt, Modstand Og Menneskers Tilblivelse*. 1 udgave, 2 oplag ed. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Kragelund, Sune and Karsten Frerks (2006). *Psykosocial Rehabilitering - Et Praxisforskningsprojekt på Botilbuddet Kragelund*. Århus Amt.
- Krogstrup, H. K. and E. Stenbak. (1993) *Fra Udstødning Til Deltagelse. Sindslidendes Behov for Og Krav Til En Lokal Socialpsykiatrisk Indsats. 3. Rapport. Projekt Socialpsykiatri 15 - M*. København: Socialministeriet.
- Krøjer, Jo. (2003) "Det Mærkede Sted. Køn, Krop Og Arbejdsrelationer." Ph.d. afhandling, Roskilde universitetscenter, Institut for uddannelsesforskning.
- . (2006) "Kritisk Forskning Og Forskellige Forandringsperspektiver: En Teoretisk Tionærmelse." *Nordiske Udcast* 34 (2).
- Lather, Patricia Ann. (2007) *Getting Lost : Feminist Efforts Toward a Double(d) Science*. Albany: State University of New York Press.
- Lather, Patti. (2008) "(Post)Feminist Methodology. Getting Lost OR a Scientificity we can Bear to Learn from." In *Magtballader : 14 Fortællinger Om Magt, Modstand Og Menneskers Tilblivelse*, edited by Jette Kofoed and Dor-

- the Staunæs. 1 udgave, 2 oplag ed. Kbh.: Danmarks Pdagogiske Universitetsforlag.
- . (1991) *Getting Smart : Feminist Research and Pedagogy within the Postmodern*. Critical Social Thought. New York: Routledge.
- Lather, Patti and Chris Smithies. (1997) *Troubling the Angels : Women Living with HIV/AIDS*. Boulder, Colorado: Westview.
- Latour, Bruno. (2007; 2005) *Reassembling the Social : An Introduction to Actor-Network-Theory*. Clarendon Lectures in Management Studies. Oxford: Oxford University Press.
- Law, John. (2004) *After Method : Mess in Social Science Research*. International Library of Sociology. London: Routledge.
- Lihme, Benny, ed. (2008) *Invitation Til Socialpsykiatri*. 1. udgave, 1. oplag ed. København: Akademisk Forlag.
- Lykke, Nina. (2008) *Kønsforskning En Guide Til Feministisk Teori, Metodologi Og Skrift*. 1. udgave ed. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Mccorkle, Brian H., Erin C. Dunn, Yu Mui Wan, and Cheryl Gagne. (2009) "Compeer Friends: A Qualitative Study of a Volunteer Friendship Programme for People with Serious Mental Illness." *International Journal of Social Psychiatry* 55 (4): 291-305.
- Mol, Annemarie. (1998) "Missing Links, Making Links: The Performance of some Artheroscleroses." In *Differences in Medicine : Unraveling Practices, Techniques, and Bodies*, edited by Marc Berg and Annemarie Mol, 272. Durham, NC: Duke University Press.
- Mol, Annemarie. (2002) *The Body Multiple : Ontology in Medical Practice*. Science and Cultural Theory. Durham: Duke University Press.
- Mørch, Susanne Idun. (2004) *Pædagogiske Praksisfortællinger*. 1. udgave ed. Århus: Academica.
- Moser, Ingunn. (2009) "A Body that Matters? the Role of Embodiment in the Recomposition of Life After a Road Traffic Accident." *Scandinavian Journal of Disability Research* 11 (2): 83-99.

- Negt, Oskar and Alexander Kluge. (1993) *Public Sphere and Experience Toward an Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere*. Theory and History of Literature ; 85. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Neidel, Agnete and Trine Wulf-Andersen, eds. (2009) *BotilbUD - Udfordringer Til Rehabiliteringsarbejdet i Socialpsykiatrien*. Roskilde Universitet: Center for Socialt Entreprenørskab.
- Nielsen, Birger Steen and Kurt Aagaard Nielsen. (2010) "Aktionsforskning." In *Kvalitative Metoder : En Grundbog*, edited by Lene Tanggaard and Svend Brinkmann. 1 udgave, 1 oplag ed. København: Hans Reitzel.
- . (2005) "Kritisk-Utopisk Aktionsforskning." In *Psykologiske Og Pædagogiske Metoder Kvalitative Og Kvantitative Forskningsmetoder i Praksis*, edited by Torben Bechmann Jensen and Gerd Christensen, 337 sider. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Nielsen, Birger Steen, Kurt Aagaard Nielsen, and Peter Olsén. (2006) "Deltagelse Som Kritik." In *Kritik Som Deltagelse*, edited by Henrik Kåre Nielsen and Finn Horn. 1 udgave ed. Århus: Klim.
- Nielsen, Kurt Aagaard. (2005) "Aktionsforskningens Videnskabsteori - Forskning Som Forandring." In *Videnskabsteori i Samfundsvidenskaberne på Tværs Af Fagkulturer Og Paradigmer*, edited by Lars Fuglsang and Poul Bitsch Olsen. 2. udg., 2. oplag ed. København: Roskilde Universitetsforlag.
- . (1996) *Arbejdets Sociale Orientering : En Industrisociologisk Undersøgelse Af Forholdet Imellem Arbejdslivsdemokrati Og Mulighederne for Bæredygtighed i Industrielle Moderniseringsprocesser*. 1 udgave, 1 oplag ed. Kbh.: Sociologi.
- Onken, Steven J., Jeanne M. Dumont, Priscilla Ridgway, Douglas H. Dornan, and Ruth O. Ralph (2002). *Mental Health Recovery: What Helps and what Hinders? A National Research Project for the Development of Recovery Facilitating System Performance Indicators*. USA: National Technical Assistance Center for State Mental Health Planning, National Association of State Mental Health Program Directors.
- Persson-Pagels, Katarina and Alain Topor. (2008) "At Arbejde Med Brugernes "Ønskemål" : Metodeudvikling Inden for Socialpsykiatrien." In .
- Petersen, Anne. (2009a) "At Arbejde Sig Tilbage Til Samfundet." In *BotilbUD - Udfordringer Til Rehabiliteringsarbejdet i Socialpsykiatrien*, edited by Agnete

Neidel and Trine Wulf-Andersen. Roskilde Universitet: Center for Socialt Entreprenørskab.

Petersen, Kirsten. (2009b) "Brugerinddragelse i Rehabilitering. En Kvalitativ Undersøgelse Af Borgerens Perspektiv." Ph.d. afhandling, Det sundhedsvidenskabelige fakultet.

———. (2010) "Recovery i Socialpsykiatrien - Paradigmeskifte Eller Blot En Trend?" *Udenfor Nummer* (21).

Piat, Myra, Judith Sabetti, and David Bloom. (2010) "The Transformation of Mental Health Services to a Recovery-Orientated System of Care: Canadian Decision Maker Perspectives." *International Journal of Social Psychiatry* 56 (2): 168-177.

Ramian, Knud. 2000. "Praksisforskning i Videnskabelige Netværk." *AKF Nyt* (2).

———. (2003) "Praksisforskning Som Læringsrum i Det Sociale Arbejde." *Uden for Nummer* 4 (7): 4-17.

Ramian, Knud and Birgitte Ahlgreen (2008). *Hvad Gør Den Gode Udflytning. Casestudier Af Unges Udflytning Fra Botilbud*. Århus: Center for Kvalitetsudvikling, Region Midtjylland.

Rasmussen, Kim. (2009) "Om Barndommens Institutionaliserings - Noget Om Dens Affortryllelse." In *Barndommens Organisering : I Et Dansk Institutionsperspektiv*, edited by Susanne Højlund. 1 udgave ed.: Roskilde Universitetsforlag.

Reason, Peter and Hilary Bradbury. (2006a) *Handbook of Action Research : The Concise Paperback Edition*. London: Sage.

———. (2006b) "Introduction: Inquiry and Participation in Search of a World Worthy of Human Aspiration." In *Handbook of Action Research : The Concise Paperback Edition*, edited by Peter Reason and Hilary Bradbury. London: Sage.

Regeringen. (2006) *Nye Veje Til Arbejde*. København: Beskæftigelsesministeriet, Socialministeriet.

———. (2009). *Styrket Indsats for Sindslidende - Handlingsplan for Psykiatri*.

- Romme, Marius and Sandra Escher. (2007) *Giv Stemmerne Mening Metoder i Arbejdet Med Stemmebørere*. Systime Academic. 1. udgave ÷ 2. oplag ed. Århus: Academica.
- Rose, Nikolas. (1998) *Inventing our Selves : Psychology, Power, and Personhood*. Cambridge Studies in the History of Psychology. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothuizen, Jan Jaap (2010). *Fugle Kan Også Bedst Lide at Flyve Rundt, De Kan Heller Ikke Lide at Være i Bur*. Nationalt Videnscenter for Inklusion og Eksklusion, Professionshøjskolen UCC.
- Schön, Ulla-Karin, Anne Denhov, and Alain Topor. (2009) "Social Relationships as a Decisive Factor in Recovering from Severe Mental Illness." *International Journal of Social Psychiatry* 55 (4): 336-347.
- Seikkula, Jaakko. (2008) *Åben Dialog Og Netværksarbejde. Laplandsmodellen i Psykiatri Og Socialt Arbejde*. København: Hans Reitzel.
- Shepherd, Geoff. "At Implementere Recovery-Orientering. Et Nyt Udgangspunkt for Organisatoriske Forandringer." Dansk Selskab for Psykosocial rehabilitering.
- Shepherd, Geoff, Jed Boardman, and Mike Slade (2010). *Recovery - Fra Begreb Til Virkelighed*. Videnscenter for Socialpsykiatri.
- Skjervheim, Hans. (1996) "Participant and Spectator." In *Selected Essays*. Bergen: Filosofisk Institut, Universitetet i Bergen.
- Slade, Mike. (2009) *100 Idéer Til Recovery-Orienteret Arbejde Et Inspirationsbæfte Til Medarbejdere i Psykiatrien Og Socialpsykiatrien*. Rethinks Recovery-serie1. [100 Ways to Support Recovery]. 1. oplag ed. Vol. publikation 1. [Kbh.]: Videnscenter for Socialpsykiatri.
- Socialministeriet (2010). *FNs Konvention Om Rettigheder for Mennesker Med Handicap - på Let Dansk*. København: Socialministeriet.
- . (2007). *Veje Til Et Godt Liv i Egen Bolig*. Socialministeriet.
- Solomon, Phyllis. (2004) "Peer Support/peer Provided Services Underlying Processes, Benefits, and Critical Ingredients." *Psychiatric Rehabilitation Journal* 27 (4): 392-401.

Søndergaard, Dorte Marie. (2000) "Destabiliserende Diskursanalyse: Veje Ind i Poststrukturalistisk Inspireret Empirisk Forskning." In *Kjøn Og Fortolkende Metode : Metodiske Muligheder i Kvalitativ Fortolkning*, edited by Hanne Haavind. Oslo: Gyldendal Akademisk.

———. (2007) "Sproget Som Ændringsagent : Diskursive Tilblivelser Og Transformationer." In *Språk Och Kön i Nutida Och Historisk Perspektiv : Studier Presenterade Vid Den Sjätte Nordiska Konferensen Om Språk Och Kön, Uppsala 6-7 Oktober 2006 = Language and Gender in Contemporary and Historical Perspective : Studies Presented at the Sixth Nordic Conference on Language and Gender, Uppsala, Sweden, October 6-7, 2006*, 396 s. Uppsala: Uppsala universitet.

Stainton Rogers, Wendy and Stainton Rogers, Rex. (2001) *The Psychology of Gender and Sexuality* Open University Press.

Staubæs, Dorthe. (2008) "Subversive Analysestrategier - Eller Governmentality Med Kjole, Fjerboa Og Sari." In *Magtballader : 14 Fortællinger Om Magt, Modstand Og Menneskers Tilblivelse*, edited by Jette Kofoed and Dorthe Staubæs. 1 udgave, 2 oplag ed. Kbh.: Danmarks Pdagogiske Universitetsforlag.

Staubæs, Dorthe and Eva bendix Petersen. (2000) "Indledning: Overskridende Metoder." *Kvinder, Køn Og Forskning* (4): 3-15.

Stormhøj, Christel. (2006) *Poststrukturalismer : Videnskabsteori, Analysestrategi, Kritik*. 1 udgave ed. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Sundhedsministeriet, Socialministeriet (Maj 2001). *Rapport Fra Udvalget Vedrørende Bedre Samspil Mellem Tilbuddene i Psykiatrien Og Socialpsykiatrien*.

SUS (2002). *Evaluering Af Erfaringerne Med Institutionsbegrebets Ophavelse på Handicapområdet 1998-2002*: Socialt Udviklingscenter, SUS.

Topor, A., M. Borg, S. Di Girolamo, and L. Davidson. (2011) "Not just an Individual Journey: Social Aspects of Recovery." *International Journal of Social Psychiatry* 57 (1): 90-99.

Topor, A., M. Borg, S. Di Girolamo, and Larry Davidson. (2009) "Not just an Individual Journey: Social Aspects of Recovery." *International Journal of Social Psychiatry*.

- Topor, Alain. (2002) *At Komme Sig : Et Litteraturstudie Om at Komme Sig Efter Alvorlig Psykisk Lidelse*. 1 udgave, 1 oplag ed. København: Videnscenter for Socialpsykiatri.
- . (2008) "Er Penge Terapeutiske?: Økonomiens Betydning for Det Psykiske Helbred." .
- . (2005) *Fra Patient Til Person : Hvad Hjælper Mennesker Med Alvorlige Psykiske Problemer?*. 1 udgave, 2 oplag ed. København: Akademisk Forlag.
- . (2001) *Managing the Contradictions : Recovery from Severe Mental Disorders*. Stockholm Studies of Social Work. Vol. 18. Stockholm: Stockholm University.
- . (2003) *Recovery : At Komme Sig Efter Alvorlige Psykiske Lidelser*. 1 udgave, 1 oplag ed. København: Hans Reitzel.
- Topor, Alain, Johan Svensson, Carsten Bjerke, Marit Borg, and Elin Kufås. (2002) *Vendepunkter Et Nærstudie Af Vendepunkter for Mennesker Der Er Kommet Sig Efter Alvorlig Psykisk Lidelse*. København: Videnscenter for Socialpsykiatri.
- Triantafillou, Peter (2005). *Metodologiske Problemstillinger i Michel Foucaults Genealogiske Magt- Og Frihedsanalytik: Ti Bud*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter. Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi.
- Tværfagligt Netværk Socialpsykiatri (2010). *Fremtidens Socialpsykiatri - Nye Roller Og Veje*. Socialt Udviklingscenter, SUS.
- . (2007). *Inklusionsstrategier for Mennesker Med Sindslidelser*. Socialt Udviklingscenter, SUS.
- Velfærdsministeriet. (2006) *Det Fælles Ansvar II*. Velfærdsministeriet.
- Verhaeghe, Mieke, Piet Bracke, and Kevin Bruynooghe. (2008) "Stigmatization and Self-Esteem of Persons in Recovery from Mental Illness: The Role of Peer Support." *International Journal of Social Psychiatry* 54 (3): 206-218.
- Videnscenter for Socialpsykiatri. (2000) *Socialpsykiatri 3/2000* Videnscenter for Socialpsykiatri.
- . (2005) *Socialpsykiatri 3/2005* Videnscenter for Socialpsykiatri.

- . (2006) *Socialpsykiatri 3/2006* Videnscenter for Socialpsykiatri.
- . (2010) *Socialpsykiatri 3/2010*.
<http://www.socialpsykiatri.dk/vidensbase/bladet/2010/blad-nr.-31> ed.
Videnscenter for Socialpsykiatri.
- Warner, Richard. (2004) *Recovery from Schizophrenia : Psychiatry and Political Economy*. 3rd ed. New York: Brunner-Routledge.
- Westlander, Gunnela. (2006) "Researcher Roles in Action Research." In *Action Research and Interactive Research : Beyond Practice and Theory*, edited by Lennart Svensson and Kurt Ågaard Nielsen. Maastricht: Shaker Publishing.
- Wilken, Jean Pierre and Dirk den Hollander. (2008) *Rehabilitering Og Recovery : En Integreret Tilgang*. 1 udgave, 3 oplag ed. København: Akademisk Forlag.

Bilag

Bilag 1: Introduktionsfolder

Bilag 2: Indledende temadag

Bilag 3: Netværksforløbet

Bilag 4: Afsluttende temadag

Bilag 5: Fælles antologi

Bilag 6: Fokuspaper til studentermedarbejder

Bilag 7: Invitation til botilbudsbesøg

Bilag 1

Folder

Hvem er vi?

Projektet gennemføres i et samarbejde mellem de kommuner som de deltagende botilbud hører hjemme i og Center for Socialt Entreprenørskab på RUC.

De initiativtagende kommuner/bosteder er:

- **Region Sjælland** (Pratangårdens Ungdomcenter) Kontakt: Søren Frederiksen
- **Køge Kommune** (Pedersvænge) Kontakt: Merete Hansen
- **Næstved Kommune** (Bo og Netværk Næstved) Kontakt: Ole Rytov
- **Sorø Kommune** (Socialpsykiatrisk Center) Kontakt: Jutta Haahr

Center for Socialt Entreprenørskab er forankret i Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning (PAES) på Roskilde Universitetscenter. Centret har til formål at være et væksthus for læring og forskning i socialt entreprenørskab med særligt fokus på det civile samfunds betydning for integration af socialt udsatte grupper. Udbyder en masteruddannelse i socialt entreprenørskab samt temaseminarer og workshops.

For yderligere info se www.socialt-entreprenorskab.dk.

Centerleder **Linda Lundgaard Andersen**
Kontakt: lla@ruc.dk

Projektleder **Tine Wulf-Andersen**: Post doc ved PAES.

Antropolog med ph.d.-grad fra Forskerskolen i Livslang Læring. Har primært forsket i det særlige hverdagsliv der udfolder sig i botilbud – med særligt fokus på (unge) brugeres perspektiver på deres botilbud samt de spor socialpsykiatriske og -pædagogiske indsatser trækker i deres videre liv. Har undervist og vejledt projektarbejder på kandidatuddannelsen Pædagogik og Uddannelsesstudier.
Kontakt: wulf@ruc.dk

Følgeforsker **Agnete Neidel**: Ph. d.-studerende ved Forskerskolen i Livslang Læring. Forsker i Recovery og Rehabilitering. Har tidligere arbejdet i Videnscenter for Socialpsykiatri og med efteruddannelse af botilbudsmedarbejdere i CVU Storkøbenhavn.
Kontakt: aan@ruc.dk

Botilb UD

Fra beboer til medborger

– Metodeudvikling og nye samarbejdsformer i socialpsykiatrien

De kommende to år vil en række udvalgte botilbud arbejde sammen i et **videnskabende netværk**. Netværkets mål er at understøtte udviklingen af botilbud, som i tæt samspil med beboerne og lokalsamfundets aktører skaber gode, farbare veje fra et liv, hvor man først og fremmest er botilbudsbeboer til et liv hvor man (også) er aktiv medborger.

Samtidig vil netværket skabe social innovation og ny viden om hvordan man som botilbud kan skabe og fastholde en åben og rehabiliteringsorienteret kultur. Viden som botilbud og kommuner i resten af landet vil kunne få glæde af, og som vil sætte de deltagende forvaltninger og botilbud på Danmarks kortet.

Din kommune og dit botilbud kan blive en del af dette netværk!

Baggrund og indhold

"Som institutionsbegrebet ikke længere findes i horgningen bliver botilbud ofte omfattet som institutioner. Det hænger sammen med at det i praksis har været vanskeligt at ændre tilbuddenes karakter, herunder personalens og beboernes samt det omkringliggende samfunds grundlæggende opfattelse af botilbud som institutioner"
Socialministeriets rapport. Veje til et godt liv i egen bolig

Arbejdet i det videnskabelende netværk (**Botilbud**) har til formål at styrke rehabiliteringsindsatsen på de socialpsykiatriske botilbud ved at udvikle muligheder for og metoder til at fremme beboernes deltagelse i samfundslivet uden for botilbuddet – at skabe social innovation.

Botilbuddene rummer en målgruppe som ofte er marginaliseret og isoleret fra omverdenen. For mange kan det være en stor overvindelse at blive aktivt deltagende i livet uden for 'murene'. Samtidig er botilbuddenes beboere en brugergruppe, hvor der findes mange ressourcer og udviklingspotentialer.

Kulturen og holdningerne i botilbuddene er centrale for at skabe udfoldelsesrum for beboernes potentialer. I mange botilbud har der historisk været kultur for selvfornying snarere end for et aktivt samspil med det omgivende samfund. Afskaffelsen af institutionsbegrebet har blandt andet derfor vist sig vanskeligt at omsætte i praksis.

Projekt **Botilbud** arbejder med det lange, søge træk: projektet understøtter botilbuddenes udvikling af metoder, samarbejdsformer, faglige kulturer og konkrete tiltag i retning af at udvide grænser mellem botilbud og samfundsliv.

Netværket vil arbejde mod ny viden og ny praksis. Vi vil løbende arbejde kritisk reflekterende i forhold til de udviklings tiltag netværket igangsætter for at undersøge og diskutere de dilemmaer og faldgruber, der dukker op undervejs. Der vil blive skabt udvikling hvor der fokuseres på kompleksitet og diversitet, frem for enkle sandheder og løsninger.

1. En række lokale udviklingsprojekter, hvor medarbejdere skaber forandringer i tæt samarbejde med brugere og relevante aktører udenfor botilbuddet.
2. Et netværk hvor alle udviklingsprojekter samles om fælles videnskabelse og gensidig udfordring og refleksion.
3. Et sløbeende brugeretværk hvor brugere fra de deltagende botilbud kan få en fælles stemme, og bidrage til udfordringen og udviklingen af de lokale projekter.
4. Et tværkommunalt netværk som sikrer en stærk kobling til de kommunale forvaltninger og organiseringen af de socialpsykiatriske indsatser.

Selvløbende med det videnskabelende netværk vil blive afholdt en række netværksmøder for beboere. Der vil løbende blive skabt tætte, aktive forbindelser mellem beboerretværket og det videnskabelende netværk

3. Forankringsfasen

Projektet skal sikre et solidt boost til udviklingen af nye praksisser og nye kulturer, som åbner botilbuddene mod det omgivende samfundsliv. Der vil blive skabt nye former for samspil mellem beboere, botilbud og aktører i lokalområdet. Det er vigtigt at sikre en systematisk indsats for formidling, forankring, implementering og videreudvikling af de praksisser, der udvikles undervejs, samt af de konkrete samarbejdsrelationer, der opstår som en del af de lokale projekter.

Projektet rummer følgende forankringsunderstøttende strategier:

1. **Ledelsesmæssig forankring:** Alle projekter skal have opbakning fra botilbuddets ledelse, ligesom det overordnede projektsansvar placeres hos ledelsen. Dette skal sikre lokal forankring og opbakning til udviklingsprojektet.
2. **Forankring i botilbuddet:** På de sidste møder i det videnskabelende netværk vil der blive fokuseret på, hvordan deltagerne kan bidrage til at fremtidssikre de nyudviklede praksisser og partnerskaber indenfor bostederenes egne rammer.
3. **Tværkommunalt netværk:** På de tværkommunale netværksmøder vil relevante repræsentanter for de regionale/kommunale forvaltninger mødes. Netværket skal sikre forvaltningsmæssig opbakning og forankring af botilbuddenes projekter, og vil inspirere og udfordre organisationen af den socialpsykiatriske indsats. Netværket vil så vidt muligt være tæt koblet med de tværkommunale netværk som allerede er under opbygning i forlængelse af kommunalreformene.
4. **Formidling – nationalt og regionalt:** Projektresultaterne skal formidles både lokalt og til en bredere kreds af praktikere, ledere og forvaltningsmedarbejdere. Formidlingen vil ske gennem fælles publikationer, løbende artikler i Bladet Socialpsykiatri, samt en afsluttende konference
5. **Forskning og uddannelse:** Projektet rummer følgerforskning og en forskningsbaseret dokumentation af det konkrete projektarbejde såvel som det videnskabelende netværks proces. Dermed skabes viden der kan indgå i videre forskning og læring på området i (efter)uddannelse af praktikere og i masteruddannelsen i Socialt Entreprenørskab og kandidatuddannelsen i Sundhedsfremme og Sundhedsstrategier ved Roskilde Universitetscenter.

Projektets forløb

1. Forberedelsesfasen

Ved en indledende temadag introduceres til det fælles udviklingsstema og til metoder, udfordringer og overvejelser forbundet med projektet. På baggrund af tema-dagen indkaldes projektskrivere fra interesserede bosteder, hvor der formuleres konkrete udviklingsprojekter inden for rammen af det fælles tema. De 6-8 bedste af disse projektskrivere udvælges og vil blive inviteret til at deltage i det videre projektarbejde. Der vil i udvælgelsen blive lagt vægt på at projekterne er kreative og nytænkende i deres ideer, samt at de er tydelige omkring hvordan projektet vil skabe konkrete forbedringer for brugerne.

Forberedelsesfasen strækker sig over ca. 4 måneder.

2. Gennemførelsesfasen

De udvalgte lokale projekter gennemføres sideløbende i de enkelte botilbud over en periode på ca. 1 år. De enkelte projekter vil fungere som kompetence- og metode-udviklende for hele botilbudet, idet de vil fungere som et fælles udviklingsprojekt. Der vil dog typisk være to medarbejdere i hvert botilbud som er projektsvarlige, for at sikre at nogen har tiden til og ansvar for at drive udviklingsprocesserne.

De projektsvarlige medarbejdere deltager i det videnskabelende netværk, som mødes ved i alt 8 heldagsmøder. Her mødes de lokale projekters projektsvarlige med hinanden, netværkets projektledere, en følgeforsker (ph.d.) samt relevante inviterede gæster og får mulighed for udveksling og input.

Aktiviteterne på det videnskabelende netværks møder vil sikre, at de enkelte udviklingsprojekter får:

- Metoder og redskaber til at formulere, gennemføre og dokumentere de lokale projekter.
- Løbende sparring og kvalificering af de konkrete projekter. Sparringen vil blandt andet arbejde med at udfordre de selvstændigheder og den faglige viden, som bostedernes professionelle indsats og praksisudvikling hviler på.
- Fagligt netværk og dermed faglig inspiration på tværs af kommuner, institutioner og forskning.
- Redskaber og inspiration til at formidle og forankre de nyudviklede initiativer, tænkenheder og konkrete samarbejdsrelationer som mere permanente kulturer og praksisser på botilbuddene.

Hvad kommer der ud af projektet?

"Det såg mig hvor mange ressourcer deltagerne har... frem for alt ønsker de at være sammen med andre. De vil gerne have et mere aktivt liv"
Medarbejder

"Så stod vi der og fiskede – lige ved siden af den lokale fiskeklub"
Medarbejder

Kombinationen af de lokale udviklingsprojekter og det fælles videnskabelende netværk rummer et stort læringspotentiale for såvel brugere som medarbejdere, kommunale forvaltninger og de lokale samfund.

For brugerne vil projekt Botilbud give:

- Øget mulighed for aktivt medborgerskab på egne præmisser.
- Botilbud som er bedre til at samarbejde og åbne veje mod et aktivt samfundsliv.
- Inddragelse som central samarbejdspartner i udviklingsarbejdet
- Netværk med andre brugere.

For botilbuddene vil projekt Botilbud give:

- Konkrete metoder til at samarbejde med beboerne om aktiv samfundsdeltagelse
- Etablering af konkrete kontaktnetværk og bæredygtige partnerskaber med lokale aktører samt udvikling af samarbejdsmodeller, der kan bruges i fremtiden.
- Støtte og inspiration til at forandre indsatsen og rammerne, så skellene mellem botilbudet og det omgivende samfund udviskes.
- Arbejdspladsbaseret kompetenceudvikling. Mulighed for at udvikle arbejdspladsens kultur og faglighed.
- At medarbejderne gennem projektarbejdet 'lærer at lære' og være selvstyrende og igangsættende.
- At medarbejderne udvikler deres faglige og kritiske refleksionskompetencer.
- At skabe bedre og mere attraktive botilbud, som kommer på landkortet som spændende, udviklingsorienterede steder.
- Fagligt netværk på tværs af kommuner og botilbud, som vil kunne fortsætte ud over projektets løbetid.

For forvaltningerne vil projekt Botilbud kunne bidrage til:

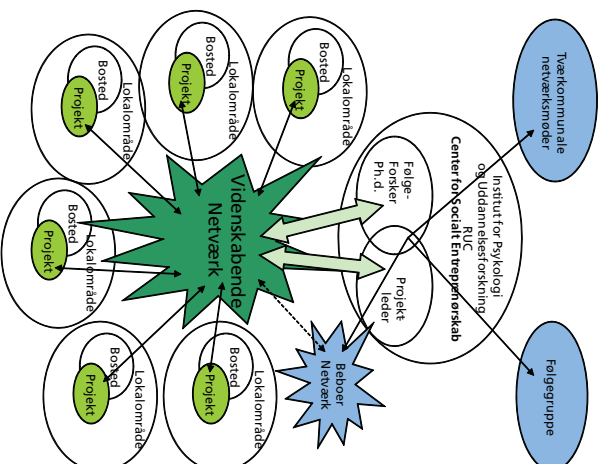
- At understøtte skabelsen af tværkommunale faglige netværk.
- Inspiration til at tænke den socialpsykiatriske indsats på nye måder.
- At blive kendt for en spændende og levende rehabiliteringsorienteret socialpsykiatri!
- At skabe udvikling for de mest udsatte grupper i en tid hvor mange puljer og indsætter fokuserer på hurtige resultater omkring arbejdsmarked og uddannelse.
- At styrke botilbuddene som tilfredsstillende lærings- og udviklingsrum for både brugerne og medarbejderne

Projektets opbygning

"Det er en grundlæggende udfordring i boligud af skabe et fagmiljø blandt personale, hvor der er en konstant refleksion og stillingtagen til den professionelle indsats... Det er spørgsmålet om, hvordan medarbejdere gennem dialog og vidensdeling bidrager til at løfte gruppens kompetencer som helhed og derved også skaber ny viden."
Socialministeriets rapport: Væje til et godt liv i egen bolig

Projekt **Boltilbud** strækker sig over en periode på i alt 2 år, og består af tre faser: Forberedelse, gennemførelse og forankring. Projektets grundstamme er et videnskabelende netværk bygget op om lokale udviklingsprojekter.

Projektmodel Videnskabelende netværk

Tværkommunale netværksmøder:

En række møder for repræsentanter fra de kommunale forvaltninger skal sikre forankring af den nye viden samt udfordring af og inspiration til udviklingen af de overordnede strategier for den socialpsykiatriske indsats.

Videnskabelende netværk:

De lokale projekter samles i det videnskabelende netværk, som danner rammen om vejledning, kritisk refleksion og sparring samt relevante udførelsesinput.

Lokale projekter:

Her formulerer, gennemfører og dokumenterer medarbejdere i boliguddene – i nært samarbejde med brugerne - udviklingsprojekter indenfor det fælles udviklingssystema.

Center for Socialt Entreprenørskab:

Bidraget med projektdedelse, konsulenthjælp og sparring i det videnskabelende netværk, samt rammesætning af formidling og forankring af projektsresultaterne. Derudover bidrages med følgeforskning.

Følgergruppe:

Der vil fra projektstart blive nedsat en følgegruppe med relevante interessenter og videnspersoner.

Beboernetværk:

Parallelt med det videnskabelende netværk vil der blive holdt netværksmøder for beboere på boliguddene. Her sikres beboernes udviking af en fælles stemme som kan indgå i og udfordre udviklingsarbejdet.

Bilag 2

Indledende temadag

Projekt BotilbUD

TEMADAG 29. MAJ 2008

Velkommen til projekt BotilbUDs indledende temadag.

Dagen vil foregå i Store Plenum, Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning (PAES), P10-P11, Roskilde Universitet.

Dagen er organiseret som et arbejdende værksted – en dag hvor jeres erfaringer og overvejelser fra rehabiliteringsarbejdet bringes i spil, og hvor I og vi i fællesskab tager hul på de refleksioner, diskussioner og (tanke)eksperimenter vedrørende psykosocial rehabilitering, som vil fortsætte i det videnskabende netværk.

Vi vil i løbet af dagen byde på en beskeden frokost og have kaffe/the mv. til jer i pauserne. Programmet bliver som følger:

Program:

9.30-10.00	Ankomst og kaffe
10.00-10.30	Introduktion
10.30-11.00	Psykosocial rehabilitering – når det lykkes
11.00-11.15	Pause
11.15-12.00	Udfordringer og vanskeligheder i rehabiliteringsarbejdet
12.00-12.45	Frokost
12.45-14.00	Eksperimentarium: Nye idéer og veje til psykosocial rehabilitering
14.00-14.30	Pause
14.30-15.30	Information om det videre arbejde i det videnskabende netværk

Oversigtskort og kørselsvejledning kan findes på <http://www.ruc.dk/ruc/omruc/ankomst/>. Bemærk at P10-P11 ligger i RUCs nordøstligste hjørne (ikke at forveksle med bygning 10 og 11 midt på campus)!

Vi glæder os til at se jer.

Med venlig hilsen

Agnete Neidel og Trine Wulf-Andersen

Foreløbigt, fælles Arbejdsspørgsmål:

- *Kan vi udvikle en rehabiliterende praksis i socialpsykiatrien, som tænker forbi de eksisterende rammer og ikke bliver en ny, færdig sandhed men som holder sig i tvivl og i bevægelse*

Projekt BotilbUD PROGRAM - TEMADAG 29. MAJ 2008

9.30-10.00	Ankomst og kaffe
10.00-10.30	Introduktion
10.30-11.00	Psykosocial rehabilitering - når det lykkes
11.00-11.15	Pause
11.15-12.00	Udfordringer og vanskeligheder i rehabiliteringsarbejdet
12.00-12.45	Frokost
12.45-14.00	Ekspérimentarium: Nye ideer og veje til psykosocial rehabilitering
14.00-14.30	Pause
14.30-15.30	Information om det videre arbejde i det videnskabende netværk

Arbejdsspørgsmål:

Hvad er det vi gør i vores botilbud, når vi lykkes med at lave psykosocialt rehabiliteringsarbejde?

Regler:

Fortæl **konkrete historier** om arbejde der lykkes – fx handlinger eller måder at organisere arbejdet på

Det er **forbudt** at **problematisere/kritisere** hinandens historier

Arbejdsspørgsmål:

Hvilke udfordringer og forhindringer støder vi ind i i det psykosociale rehabiliteringsarbejde?

Regler:

Gør det **konkret**

Forbudt at **modsig** andres udfordringer

Forbudt at komme med **løsninger**

Arbejdsspørgsmål:

Udtænk og opfind radikale nye ideer og løsninger, som svar på de spørgsmål der står på plancherne.

Regler:

Tænk ud over de **eksisterende rammer** og tænke måder i botilbuddene

Der er **plads til mange og forskellige svar** på det samme spørgsmål. Byg videre på hinandens ideer!

Svarene skal rumme **mulighed for at I kan deltage** i det der skal gøres

Bilag 3

Netværksforløb

Program for første seminargang

Dag 1

9.00 – 9.30	Kort præsentationsrunde
9.30 – 10.00	Præsentation af netværkets mål og indhold
10.00 – 10.15	Pause
10.15 – 10.45	Øvelse: hvad kan vores projekt vinde ved at være med i netværket
10.45 – 12.00	Udvikling af fælles samarbejdsværdier/regler
12.00 – 13.00	Frokost
13.00 – 13.30	Tegneøvelse: Hvordan ser botilbuddets placering i og forbindelser med omverdenen ud nu.
13.30 – 13.45	Fortælleøvelse: bliv i gruppen enige om en konkret fortælling fra hverdagen som illustrerer hvorfor jeres projekt er vigtigt.
13.45 – 14.30	Fremlæggelse af tegninger og fortællinger
14.30 – 14.45	Pause
14.45 – 15.00	Tegneøvelse: hvordan ser botilbuddets placering i og forbindelser med omverdenen ud når jeres projekt er vel gennemført?
15.00 – 15.45	Fremlæggelse: hvad har forandret sig?
15.45 – 16.00	Afrunding og tak for idag

Dag 2

- 9.00 – 9.15 Destabiliserende Storytelling – hvad og hvorfor?
- 9.15 – 10.00 Dekonstruktion af forandringsfortællingen
Fra ét narrativ til mange modsatrettede stemmer i én kompleks fortælling
- 10.00 – 10.15 Pause
- 10.15 – 11.00 Fælles opsamling
Kortlægning af dominerende stemmer og modstandsstemmer
- 11.00 – 11.30 Gruppeøvelse: advokatur for de forskellige modstandsstemmer
Udfolde stemmernes argumenter og logik
Hvilke forandringsfortællinger ville de opstille
- 11.30 – 12.00 Fælles opsamling: advokatur
- 12.00 – 13.00 Frokost
- 13.00 – 13.30 Oplæg: redskaber til at udforske og involvere modstandsstemmerne
- 13.30 – 13.40 Gruppeøvelse i projektgrupperne: Hvordan har dekonstruktionen udfordret vores forandringsfortælling I?
Er der stemmer der skal udforskes nærmere og involveres i processen? Hvordan?
- 13.40 – 13.50 Gruppeøvelse i projektgrupperne: Hvordan har dekonstruktionen udfordret vores forandringsfortælling II?
Skal vi allerede nu justere vores forandringsfortælling?
- 14.15 – 14.30 Pause
- 14.30 – 15.15 Fælles opsamling: Fremlæggelse af overvejelser – opklarende, udfoldende, præciserende spørgsmål fra gruppen
- 15.15 – 15.45 Gruppeøvelse i projektgrupperne: Hvad skal vi hjem og gøre nu?
Konkret planlægning af aktiviteter i den kommende tid. Hvad sætter vi gang i, hvad lægger vi på hylden for nu? Hvornår mødes vi første gang i projektgruppen?
- 15.45 – 16.00 Afrunding og evaluering
3 ting der har fungeret bedst, 3 ting vi ville ønske anderledes
Opgaver til næste gang.

BotilbUD

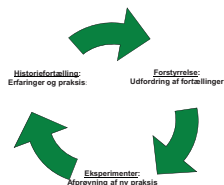
Det videnskabende Netværk – vores mål og tanker

Vi håber at netværket vil kunne bidrage til

- Udviklingen af en rehabiliterende praksis i socialpsykiatrien, som tænker forbi de eksisterende rammer og ikke bliver en ny, færdig sandhed men som holder sig i tvivl og i bevægelse
- Gensidig udfordring af den viden vi hver især skaber og handler ud fra
- At vi i fællesskab bliver klogere på hvad det er der i og på spil når vi forsøger at skabe rehabiliterende praksis som åbner for deltagelse i samfundslivet
- Fokus på og udfordring af de historier vi fortæller om os selv, hinanden og det sociale arbejde
- En frugtbar vekslen og kobling mellem refleksion og handling

BotilbUD

Handling-refleksion-handling

BotilbUD

Foreløbig plan for kommende møder

- **1. Møde: Forandringsfortællinger** – hvem berører de, hvilke stemmer rummer de? Udforskning af dømmen om forandring og alle de stemmer som potentielt gerne vil bidrage til den og udfordre den. Særligt at udforske og udfolde de marginaliserede stemmer.
- **2. Møde: Tæt på fortællingerne: ord, relationer og kontekst**
Hvilke fortællinger har vi om brogæren, om relationen mellem brugeren og medarbejderen og om relationen mellem brugeren og det omgivende samfund? Hvordan er det med til at forme hvad vi kan sige og gøre – og hvad vi ikke kan? Kan vi nuancere og udfordre fortællingerne?
- **3. Møde: Tæt på det vi gør: rum, praksis og organisering I**
Hvordan er det vi inddrager indstansen, fysisk skævel som praksis, og hvad betyder det for hvad man kan sige og gøre? Fokus både på det nye som forsøges skabt og det gamle vi forsøger at forlade.
- **4. Møde: Tæt på det vi gør: rum, praksis og organisering II**
Samme tema som sidst, blot ny runde i lyset af observationer af praksis
- **5. Møde: Læring og udfordring gennem skrivning**
Her tages hul på at formidle erfaringerne fra processen. Vægt på hvordan skriveprocesser kan bruges som læringsredskab
- **6. Møde: Afrunding og blikket fremad – hvad herfra?**

BotilbUD

Øvelse: forventninger 1

- Formålet med øvelsen er at i møder hinanden på tværs af bostederne, og skaber fælles billeder af hvilke forventninger i hver især har til, hvad I kan bruge netværket til.
- Interview på skift hinanden om hvilke forventninger I har til:
 - Netværkmødernes indhold
 - Sammenhængen mellem netværkets indhold og jeres udviklingsprojekter/eksperimenter
 - Hvad I vil få ud af at være en del af netværket
- Tidsforbrug: 10 minutter

BotilbUD

Øvelse: forventninger 2

- Formålet med øvelsen er at I får talt med jeres projektkolleger om jeres fælles forventninger – inspireret af de samtaler I har haft i sidste øvelse.
- Tal i fællesskab om hvad I forventer at i sammen skal få ud af netværket. Brug inspiration fra sidste øvelse
 - Hvad er de tre vigtigste ting vi forventer af netværkmødernes indhold?
 - Hvad er vores tre vigtigste håb til sammenhængen mellem vores projekt og arbejdet i netværket?
 - Hvad er de tre vigtigste ting vi forventer at vi og vores projekt får ud af at deltage i netværket?
- Tidsforbrug: 10 minutter

BotilbUD

Øvelse: Forandringsfortælling I

- Formålet med øvelsen er at I får skabt et her-og-nu billede af livet på og omkring bostedet
- Tegn en tegning som illustrerer hverdagen for beboerne på jeres bosted som den ser ud nu: hvilke berøringsflader, kontakter og forbindelser rummer den?
- Tidsforbrug: 30 minutter

BotilbUD

Lidt om Storytelling

Historiefortælling – kobling mellem jeres daglige praksis og vores fælles refleksionsrum

Historie vs. Narrativ

Mangeetydig, flerstemmet og vs. Velordningt, entydig og begrundet

Vi vil arbejde med at fortælle historierne og udforske/udfordre narrativerne

BotilbUD

Lidt om dekonstruktion

Udgangspunkt: verden er socialt skabt – det er ikke interessant at lede efter det sande svar.

I stedet:

Udfordre det der udgiver sig ud for at være det sande svar. Hvilke skillelinier skabes mellem god/ond, rigtig/forkert, progressiv/bagstræberisk etc.

Hvilke effekter giver det i PRAKSIS?

Eksempel: brugerindflydelse.

4 pointer:

Det mest selvfølgelige er det der trænger mest til at blive udfordret

Modstand som noget der siger noget om det projekt vi har med andre/på andre vegne

Det vi siger og gør er ikke personligt bundet men mulliggjort af og i det sociale – stemmer og positioner frem for individer

BotilbUD

Dekonstruerende storytelling: At gøre det selvfølgelige synligt

- At få øje på hvad det er for magtfulde forståelser som gør at historierne kommer til at se ud som de gør.
- At udfordre, forstyrre og nuancere de dominerende historier
- Udfordringen skal være gensidig
- Målet er ikke at skyde konstruktioner i sønk som usande, og derved at nå ind til den 'rigtige' sandhed.
- Målet er at holde fast i den kompleksitet og mangestemmighed der er OG at gå i dialog med den.

BotilbUD

Øvelse: Forandringsfortælling II

- Formålet med øvelsen er at synliggøre hvad det er, der gør jeres projekt vigtigt og nødvendigt.
- Bliv i fællesskab enige om en historie fra jeres hverdag på bostedet, som illustrerer hvorfor jeres projekt er vigtigt.
 - En konkret historie om en person, et forløb, en hændelse
 - Fx. en historie som viser hvordan I ikke vil have det er i fremtiden eller en historie der viser noget I gerne ville have mere af
 - Historien skal IKKE rumme jeres tolkninger og vurderinger eller jeres gåt på hvorfor det der skete skete. Hold jer til det konkrete hændelsesforløb.
- Fortællingen skal få en form så I kan fortælle den til de andre
- Tidsforbrug: 30 minutter

BotilbUD

Øvelse: Forandringsfortælling III

- Formålet med øvelsen er at I får skabt et billede af jeres vision/drøm om hvilke forandringer jeres projekt kan skabe i livet på og omkring bostedet
- Tegn en tegning som illustrerer hverdagen for beboerne på jeres bosted som den ser ud når jeres projekt er blevet en bragende succes: hvilke berøringsflader, kontakter og forbindelser nummer den?
- Tidsforbrug: 30 minutter

BotilbUD

Øvelse: Udfordring af forandringsfortællingerne

- Formålet med øvelsen er at skærpe vores fælles blik for de mange stemmer der er i jeres projekter – med hver deres perspektiv, drømme, foreslåinger om hvad der er vigtigt etc.
- Øvelsen laves i grupper på tværs af bosteder. I fællesskab gennemgår I alle de projekter som er repræsenteret i gruppen. Vælg en i gruppen der tager noter undervejs. For hvert projekt overvejer I grundigt:
 - Hvem vil blive berørt af projektet?
 - Hvad vil de hver især mene/tænke om det?
 - Hvordan tror I de vil udtrykke det?
 - Er der nogen som vil se helt anderledes på spørgsmålet om deltagelse i samfundslivet end I gør?
 - Er der nogen der vil synes at tiden og pengene er bedre brugt på andre måder? Hvilke?
 - Er der nogen stemmer vi ikke ved spor om?
- Tidsforbrug: 45 minutter

BotilbUD

Øvelse: Udfordring af forandringsfortællingerne

- Formålet med øvelsen er at skærpe vores fælles blik for de mange stemmer der er i jeres projekter – med hver deres perspektiv, drømme, foreslåinger om hvad der er vigtigt etc.
- Øvelsen laves i grupper på tværs af bosteder. I fællesskab gennemgår I alle de projekter som er repræsenteret i gruppen. Vælg en i gruppen der tager noter undervejs. For hvert projekt overvejer I grundigt:
 - Hvem vil blive berørt af projektet?
 - Hvad vil de hver især menstænke om det?
 - Hvordan tror I de vil udtrykke det?
 - Er der nogen som vil se helt anderledes på spørgsmålet om deltagelse i samfundslivet end I gør?
 - Er der nogen der vil synes at tiden og pengene er bedre brugt på andre måder? Hvilke?
 - Er der nogen stemmer vi ikke ved spor om?
- Tidsforbrug: 45 minutter

BotilbUD

Øvelse: Advokatur

- Formålet med øvelsen er være solidarisk med én stemme vi gerne vil vide mere om, for på den måde at skærpe vores fælles blikke af hvad den udvalgte stemme/position rummer af lærings- meningsfulde perspektiver på jeres projekter.
- Der er 3 medlemmer i gruppen: 1 er interviewen, en er 'stemmen' og en er observatør/regelholder
 - 'Stemmen' indstiller sig på at være solidarisk med det perspektiv/viden position som stemmen taler fra.
 - Intervieweren udspørger stemmen for at få mest muligt at vide om
 - Hvad den tænker om projektet
 - Hvilke gode grunde der er til det
 - På hvilke måder stemmen prøver at give udtryk for sit perspektiv?
 - Hvad mål og indhold i projektet ville være hvis de skulle forme det
 - Observatør/regelholderen lytter til interviewet og tager noter: hvad hæfter jeg mig ved? Hvilken viden får vi om disse stemmes perspektiv?
 - Blyd ind i interviewet hvis det fortæder 'sagen': Hvis fx intervieweren begynder at argumentere frem for at spørge nøjerefter, eller hvis 'stemmen' glipper at være solidarisk med sit perspektiv.
- Tidsforbrug: 30 minutter

Program for 2. møde i Det videnskabende netværk:

”Tæt på fortællingerne: ord relationer og logikker”

Onsdag d. 3. december

Mødet holdes på RUC i P11, Lille plenum.

HUSK KALENDER!

OBS: Der er morgenmad og kaffe fra kl. 8.30

9.00 – 9.45	Siden sidst – hvad er der sket og hvad er vi optaget af
9.45 – 10.30	Historiefortælling
10.30 – 10.45	Pause
10.45 – 12.15	Dekonstruktion af historier I: sprog, aktører og roller
12.15 – 13.15	Frokost
13.15 – 14.45	Dekonstruktion af historier II: Logikker
14.45 – 15.00	Pause
15.00 – 15.45	Kobling til det videre arbejde
15.45 – 16.00	Afrunding og tak for i dag

BotilUD

Øvelse: Historier

- Formålet med øvelsen er at producere og fortælle detaljerede, beskrivende historier om projekterne, der "tager os med" ind i hvert enkelt projektgruppes proces.
- Forbered en historie der illustrerer (et element af) det, I er optaget af i projektgruppen lige nu.
- Tidsforbrug: ca 10 minutter

BotilUD

Dekonstruktioner I: sprog, aktører og roller

- Målet med øvelsen er påbegynde en fælles analyse af jeres og 'stemmerne' historier, for at undersøge hvordan sprog, relationer og handlinger hænger tæt sammen og gensidigt skaber hinanden.
- Start med at læse materialet i gennem hver for sig – brug understregning og tag noter, så I efterfølgende kan diskutere i gruppen:
 - Hvilke aktører er der i historierne/noterne (lav en 'rolleliste' – giv dem gerne navne)?
 - Hvilke ord bruges der om dem/deres handlinger?
 - Hvilke ord bruges der om andre/andres handlinger (og om hvem/hvilke)?
 - Hvilken rolle spiller de i historierne – hvad gør de, hvad får de til at ske etc?
 - Hvilke roller er det ikke muligt for dem at spille? Hvorfor?
 - Er der nogen der prøver at få andre til at indtage bestemte roller/gøre noget bestemt? Hvordan? Lykkes det?
- Tidsforbrug: 45 minutter

Logikker

- Logikker er de antagelser om hvordan verden hænger sammen, som står mellem linjerne i historierne
- De gør det selvfølgeligt at en bestemt handling finder sted – eller at en bestemt handling anses for problematisk.
- Jeg ser derfor logikker som magtfulde forståelser af verden. Magtfulde fordi de får bestemte ting til at ske, og skaber bestemte relationer mellem mennesker.
- Nogen gange vil aktørerne kunne sætte ord på den logik der ligger bag det de gør. Andre gange er det så selvfølgeligt at det er usynligt – derfor disse analyser
- I praksis – og i historierne – vil der være mange forskellige logikker i spil på samme tid – ofte om det samme tema, og ikke sjældent hos de samme personer.
- Et eksempel:

Jens vil ha' hjælp

Jens banker på. Med et plaget udtryk siger han, at han har brug for hjælp til at gå ud og handle. Vi tænker: du vil bare nurses – du kan sagtens gå selv. Jeg spørger Jens, om han har det dårligt. Han svarer ja. En medarbejder indvilliger modstræbende i at gå med. Vi diskuterer situationen: vi må være mere grusomt – ellers gør vi ham en bjørnetjeneste. Ofte forsøger vi at presse lidt på for, at han skal gå selv. Nogen gange siger vi ja, fordi vi på en eller anden måde ikke kan finde en god grund til at sige nej.

Logikker i historien:

- Om medarbejdernes rolle/opgave i socialpsykiatrien
 - At hjælpe når nogen har brug for det
 - At afgøre om de virkelig har det
 - At lade være med at gøre 'bjørnetjenester' ved at hjælpe når der ikke er et 'rigtigt' behov – at grænsesætte
- Om udvikling
 - Udvikling er godt!
 - Udvikling er at bevæge sig mod at kunne selv
 - Brugeren skal skubbes mod udvikling
 - Medarbejderne skal udvikle sig mod at blive nogle der er gode til at 'skubbe' til beboeren, uden at oversere 'rigtige' behov for hjælp.
- Om hvad der er brugerens 'problem'
 - At han lefter for hjælp uden at have 'rigtigt' behov (institutionalisering?)
 - At medarbejderne gør ham bjørnetjenester
 - At han nogen gange har det 'rigtigt' dårligt (kriterier?)

BotilUD

Dekonstruktioner II: logikker

- Målet med øvelsen er at fortsætte analysen og få øje på hvordan bestemte logikker skaber bestemte handlingsrammer mens de lukker andre. Målet er også at afpersonalisere det der sker i historierne og få øje på hvordan bestemte logikker skaber og skabes af det der er muligt at gøre og sige.
- Vend tilbage til historierne og fokuser nu på de temaer vi har oplistet i fællesskab:
 - Hvilke logikker er der i historierne om disse temaer?
 - Det kan sagtens være at der er flere, modsatte logikker om samme tema. Tag dem alle sammen med!
 - Overvej hvilke handlemuligheder logikkerne skaber og hvilke de lukker.
 - Hvad bliver det selvfølgeligt at gøre/sige for de forskellige aktører
 - Hvad bliver det umuligt at gøre og sige for de forskellige aktører
- Tidsforbrug: 30 minutter

BotilbUD

Kobling til det videre arbejde

- Hvad har dagen bragt af inspirationer, udfordringer og tanker til det videre arbejde med projektet?
- Hvad er gruppens planer og mål frem til næste netværksmøde?
- Tidsforbrug: ca. 45 minutter

BotilbUD

Opgave til næste netværksmøde

- Formålet med opgaven er aktivt at rette opmærksomheden mod handlinger og praksisser der ikke nødvendigvis er sprogliggjorte/følges med sproglige ytringer.
- Tag frem til næste netværksmøde noter på handlinger, rutiner, organiseringer, fysiske indretninger ol., der på forskellig vis forholder sig til "det udenfor bostedet"/rehabilitering.
- Hav gerne denne opgave som en daglig opmærksomhed frem til næste møde
- Vær så detaljeret og beskrivende som muligt, ikke fortolkende/forklarende.
- **Udarbejd i projektgruppen 1-2 siders papir med disse noter og send det til os**
- Deadline: **torsdag d. 19. februar 2009**

BotilbUD

Program for 3. møde i Det videnskabende netværk:

”Rum, organisering og praksis”

Torsdag d. 5. februar 2009

Mødet holdes hos Bo og Netværk, Grimstrupvej 101, Næstved.

OBS: Der er morgenmad og kaffe fra kl. 8.30

9.00 – 10.30	Nye projektgrupper – nye muligheder: Netværket og projekterne fremover Næste netværksgang: udfordring af de enkelte projekter Forårets netværksmøder
10.30 – 10.45	Pause
10.45 – 11.00	Intro til dagens arbejde
11.00 – 12.15	Rum og mennesker i botilbud – fælles indkredsning af hvem der kan bevæge sig hvor, hvordan, hvornår og på hvilke betingelser Fortælling: Hvad sker der i rummene og imellem dem og hvorfor Historier om situationerne hvor nogen bryder med/udfordrer de runlige rammer
12.15 – 13.15	Frokost
13.15 – 14.00	På hvilke måder er rummene og/eller relationerne mellem dem i forandring i jeres udviklingsprojekt? Hvilke historier kan vi så fortælle om hvad der sker/kan ske?
14.00 – 14.45	De ufortællelige historier som udfordrere af institutionsblikket på livet

BotilbUD

14.45 – 15.00

Pause

15.00 – 15.45

Kobling til det videre arbejde

15.45 – 16.00

Afslutning og tak for i dag

BotilbUD

Målet med denne øvelse er at få øje på fortællinger om brugernes rum for deltagelse, hvor i ikke er med, og derfor ikke kan fortælle historien om dem.

I skal altså lede efter steder brugernes liv, hvor I ikke kan fortælle historien om hvad der sker i et bestemt rum – alt det I ikke ved om brugernes deltagelse i livet på og udenfor botilbuddet. Det kan være brugerens egne ture til byen; besøg hos familien, besøg hos hinanden på bostedet osv.

Tænk gerne på konkrete personer, rum og hændelser og hjælp hinanden med at få øje på disse (for jer) ufortællelige historier

Tidsforbrug: 15 minutter

BotilbUD

Program for 4. møde i Det videnskabende netværk:

Udfordring og sparring på projekterne

Torsdag d. 26. februar 2009

Mødet holdes hos Pedersvænge, Sygehusvej 23, 4600 Køge.

OBS: Der er morgenmad og kaffe fra kl. 8.30

9.00 – 9.15	Velkomst og intro til dagens program
9.15 – 10.00	Projektgrupper og udfordrere forbereder sig hver for sig
10.00 – 12.00	Sparring og udfordring
12.00 – 13.00	Frokost
13.00 – 14.00	Sparring og udfordring – fortsat Farvel til dagens gæster – tak for i dag og tak for hjælpen
14.00 – 14.15	Pause
14.15 – 15.30	Grupperne arbejder med dagens feedback – kobling til det videre arbejde
15.30 – 16.00	Planlægning af det videre forløb og afrunding af dagen.

BotilbUD

Program for 5. møde i Det videnskabende netværk:

Institution og hjem

Onsdag d. 15. og torsdag d. 16. april 2009

Mødet holdes på Køge Vandrehjem, Vamdrupvej 1, 4600 Køge.

Onsdag d. 15. marts

8.30 – 9.00	Morgenmad
9.00 – 10.00	Indledende runde – hvad er I optaget af, hvad har I brug for af konkret projektparring?
10.00 – 10.30	Introduktion til mødets tema – hvad er målet og hvad er den teoretiske ramme?
10.30 – 10.45	Pause
10.45 – 11.00	Introduktion til analysearbejdet
11.00 – 11.45	Analyserunde 1 - gruppearbejde
11.45 – 12.30	Fælles opsamling og diskussion
12.30 – 13.30	Frokost
13.30 – 14.15	Analyserunde 2 - gruppearbejde
14.15 – 15.00	Fælles opsamling og diskussion
15.00 – 15.30	Pause
15.30 – 16.15	Analyserunde 3 - gruppearbejde

BotilbUD

16.15 – 17.00 Fælles opsamling og diskussion

17.00 – Fri leg og socialt samvær
aftensmad kl. 18.00

Torsdag d. 16. april

8.00 – 9.30 Morgenmad – rydde værelser osv

9.30 – 11.00 Opsamling på i går
Hvad fortæller historierne os om hvordan der er magt på spil i arbejdet med at skabe en rehabiliterende praksis?

11.00 – 11.15 Pause

11.15 – 12.15 Kobling til egne projekter

12.15 – 13.15 Frokost

13.15 – 13.30 Intro til arbejdet med artikler

13.30 – 14.00 Gruppearbejde – forberedelse af sparring på artikelskrivning

14.00 – 14.15 Pause

14.15 – 14.45 Sparring på artikelskrivning

14.45 – 15.00 Afrunding og tak for nu

Hvad er magt?

- Magt handler om magtudøvelse - at bestemme og at blive bestemt over.
- Magt er noget nogen har
- Magt er negativ og undertrykkende
- Magt begrænser individets frihed
- Målet er mest muligt magtfrie relationer
- Magt er noget vi skal frigøres fra – så vi kan blive herrer i eget liv
- Faren for undertrykkelse ligger i selve magtudøvelsen
- Magt handler om den viden som strukturerer vores virkelighed
- Magtpositionerne er skabt af vidensregimet
- Magt er også produktiv
- Magt skaber frie individer
- Magt er limen i alle relationer
- At blive herre i eget liv er en magtfuld skabelses-proces
- Faren for undertrykkelse er i sandhederne som skaber magtrelationerne

Magt/viden og socialpsykiatri

- Pædagogik, psykologi og psykiatri er nye opfindelser – som udfordrede gud og konge, og skabte det frie individ
- Brugeren er skabt i og af det sociale arbejde – ikke omvendt
- Det frie, selvansvarlige individ er både socialpsykiatriens pejlemærke og eksistensgrundlag
- Af-institutionaliseringen skaber nye slags institutioner, og nye slags magtrelationer. Jeres opgave bliver at af-institutionalisere brugerne.
- Vigtige redskaber i afinstitutionaliseringen af brugeren er psykologiens, pædagogikkens og psykiatriens sprog

Om hvad kan vi så bruge det til...?

- De konkrete historier kan ses som en fortælling om den viden der rammesætter handlemuligheder for brugere og medarbejdere.
- Magtudøvelsen og afmagten giver mulighed for at få øje på grænserne i det spillerum som socialpsykiatrien skaber for brugere og medarbejdere.
- Ved at synliggøre grænserne og den selvfølgelige viden der ligger indenfor dem, kan man åbne mod andre mulige forståelser – og dermed mod andre handlemuligheder for brugere og medarbejdere
- Vores opfordring til jer: gør jeres fortællinger til historier der handler om arbejdet i socialpsykiatrien, frem for til historier der handler om brugerne, om jeres kollegaer osv....

... I refleksionen over institution/hjem i en bevægelse mod en rehabiliteringsorienteret praksis?

- (mindst) tre temaer bliver spændende i mødet mellem denne tilgang og vores foregående møder:
 - På hvilke måder forandrer rehabiliterings-orienteringen socialpsykiatriens institutioner – og med hvilke konsekvenser for hvem?
 - (Frem for: hvordan holder vi op med at være institutioner)
 - Hvem er forandringsmaterialet og hvordan? (frem for: brugerne er herrer i deres eget liv)
 - Hvilke (nye) paradokser og modsætninger skabes i de rammer som det socialpsykiatriske arbejde (og brugerens liv) udspringer sig i? (Frem for: Hvordan bliver vi et rigtigt hjem, arbejdsplads osv)

Invitation til fælles analyse

- Af en historie fra hver af jeres steder. Udvalgt som en historie der fortæller om konkrete forandringer i et i færd med at sætte i værk for at forfølge drømmen om en rehabiliteringsorienteret praksis
- Målet er ikke at skyde forandringsbestræbelserne i sønk!
- Målet er ikke at foretage en vurdering af hvem der gør det bedst og hvem der gør det forkert.
- I stedet er målet
 - At bruge historierne som eksempler på forandringsarbejde som sikrer lyset af rehabiliteringsdiskursen
 - At blive kloggere på hvordan disse forandringer rummer magtfulde forståelser som både åbner og lukker muligheder
 - At kunne foretage eliske ovevejelser over de steder hvor rehabiliteringsprojektet er magtfuldt – også selvom det påstår det modsatte.
 - At kunne bidrage til at udvikle et sprog til at tale om de modsætninger og paradokser det skaber i jeres arbejde.

BotilbUD

Spørgsmål til analyse

1. De konkrete forandringer:

Hvilke fysiske forandringer forsøges der skabt i historien?

Hvilke organisatoriske forandringer forsøges der skabt?

2. Problemet/ Forandringsprojektet:

Hvem/Hvad er defineret som 'problemet' og/eller 'udfordringen' i historien – hvis man følger fortællingens logik?

Hvor kommer denne definition fra – hvilken viden/logikker gør det selvfølgelig at netop dette gøres til problemet/udfordringen?

Hvad er den pædagogiske opgave i historien? (Hvem og/eller hvad er det der skal forandres og mod hvad)?

Hvilke midler tages i brug for at den forandring kan finde sted? Af hvem?

3. Drømmen:

Hvad er håbet for hvad der bliver ud af det, hvis man forestiller sig at historiens 'projekt' lykkes? Fx:

- hvad er det så for en slags beboere/medarbejdere der kommer ud på den anden side?
- Hvad er det for en slags medarbejdere?
- Hvad er det for en slags relationer?
- Hvad er det for et botilbud?

Hvad siger det om succeskriterierne i rehabiliteringsdiskursen?

Hvad er det der gør det til en udfordring, som kræver en særlig indsats?

4. Aktører, modstand og forandringsmateriale...

Hvem spiller hvilken rolle i udviklingen af forandringerne?

Hvilke muligheder er der for at gøre modstand og ville noget andet end det der sker i historien?

Hvad sker der når der evt. er nogen der gør modstand/gør noget andet?

Hvem er de aktivt handlende aktører (dem der beslutter hvad der skal ske og har mulighed for at handle på det)?

Hvem skal forandres – og hvilken rolle kan de spille i den forandringsproces?

BotilbUD

Program for 6. møde i Det videnskabende netværk:

Skrive-workshop

Tirsdag d. 9. juni 2009

Mødet holdes på Kløverengen, Gymnasievej 13, 2665 Vallensbæk

8.30 – 9.00	Morgenmad
9.00 – 10.00	Indledende arbejde med det at skrive
10.00 – 10.15	Pause
10.15 – 11.15	Brainstorm
11.15 – 11.30	Pause
11.30 – 12.15	Mindmapping i projektgrupperne
12.15 – 13.15	Frokost
13.15 – 14.15	Fælles opsamling
14.15 – 14.30	pause
14.30 – 15.00	Oplæg: skabelon for artiklerne
15.00 – 15.30	Skriveøvelse
15.30 – 15.50	Planlægning af den videre skriveproces. Husk Kalender!!!
15.50 – 16.00	Fælles afrunding

Foreløbigt, fælles Arbejdsspørgsmål:

- *Kan vi udvikle en rehabiliterende praksis i socialpsykiatrien, som tænker forbi de eksisterende rammer og ikke bliver en ny, færdig sandhed men som holder sig i tvivl og i bevægelse*

Skabelon til artikelskrivning

Første skridt i artikelskrivningen er at vælge to historier, som I vil bruge til at eksemplificere det I skriver med. Det skal være konkrete historier om situationer der har udspillet sig undervejs i jeres arbejde med det artiklen handler om. Det kan også være historier om konkrete personer.

Vælg gerne to forskellige historier, som kan kaste forskelligt lys på den udviklingsproces I skriver om: **En succeshistorie og en problematiseringshistorie** (det vil sige en historie, som viser noget om de udfordringer og faldgruber, der har været undervejs).

Historierne kan I bruge igennem artiklen som eksempler på de pointer I gerne vil have frem.

Vi foreslår at artiklen indeholder de elementer som er med i skabelonen – og at I under hver del forholder jer til de spørgsmål vi har skrevet som hjælpespørgsmål. Det er ikke sikkert at alle spørgsmål er relevante for jer – og der kan være andre spørgsmål, som I synes er vigtigere i jeres artikel.

Skabelonen er et hjælperekskab – ikke en opskrift der nødvendigvis skal følges til punkt og prikke!

1. Overskrift/titel (1 linie...)

Titlen skal fange læseren og give billeder af hvad artiklens hovedbudskab er. Det er tit en god ide at vente med at lave titlen frem for at gå i stå på at finde den 'helt rigtige' overskrift. Man kan også arbejde med arbejdstitler, som løbende laves om efterhånden som det bliver tydeligere for jer, hvad det præcise budskab er.

2. Faktaboks (5 linier)

Her har I **5 linjer** til at beskrive det læserne har brug for at vide om jeres bosted for at kunne forstå artiklen. Det betyder som I kan se, at I skal være korte, præcise og meget klare på hvilke oplysninger der er brug for og hvilke der ikke er vigtige.

3. Indledning (½ side)

Her skal læseren i meget kort form få et billede af hvad artiklen handler om og hvorfor de skal bruge tid på at læse den. Nyttige indgange til det kan være:

1. Vi vil i denne artikel fortælle historien om....
2. Baggrunden for at vi kan fortælle den er ...
3. Det der gør artiklen relevant at læse er at...

4. Beskrivelse: hvad er der sket (2 sider)

Her beskriver I det forløb som I har været igennem på jeres bosted. Det er vigtigt, at I ikke beskriver hele jeres udviklingsproces men at I kun beskriver det hjørne, som er relevant for det, I gerne vil fortælle med artiklen. Beskriv fx:

1. Formålet: Hvad var det vi gerne ville med det vi gjorde?
 - a. Hvad var problemet/udfordringen vi gerne ville gøre noget med?
 - b. Hvad ville vi gerne opnå?

2. Forløbet: Hvad var det konkret vi gjorde – hvilke forandringer, tiltag, processer satte vi i værk og hvordan?
3. Forandringen: Hvad skete der så?
 - a. Hvad blev der ud af det?
 - b. Hvordan reagerede 'de andre' (beboere, kollegaer, omverden eller hvem der nu er I håbede at skabe forandringer for/sammen med)

I beskrivelsen *kan jeres historier spille en central rolle*: de kan være jeres eksempler, som viser hvad der konkret skete, og være med til at gøre jeres beskrivelse levende.

5. Refleksioner: hvad kan vi så lære af det? (2 sider)

Her er der plads til jeres overvejelser over de forandringer I har sat i værk, og refleksionerne over det der er artiklens omdrejningspunkt. Igen vil det være en god idé at *bruge jeres konkrete historier* til at give eksempler på de overvejelser I gør jer. Det kan være en god ide at lade refleksionerne tage afsæt i spørgsmål som:

1. Hvilke muligheder og udfordringer synes vi at der er i de forandringstiltag vi har fortalt om?
2. Hvilke dilemmaer og spørgsmål rejser de – for os og måske for socialpsykiatrien mere generelt?
3. Hvad er gevinsterne og hvad er faldgruberne ved det vi har gjort (er i færd med at gøre)

6. Afslutning: hvor står vi nu? (½ side)

Her afrunder I artiklen og siger noget om hvor I står i dag, hvad I har lært og hvad de næste skridt er i forhold til det problem/udfordring I indledningsvist beskrev

BotilbUD

Program for 7. møde i Det videnskabende netværk:

Artikelskrivning og forberedelse af temadag

Tirsdag d. 25. juni 2009

Mødet holdes på RUC, mødelokale P5 (Hvor vi var første gang vi mødtes)

8.30 – 9.00	Morgenmad
9.00 – 9.30	Referatgennemgang – kommentarer, rettelser og tilføjelser
9.30 – 10.30	Gensidig sparring på artikler
10.30 – 10.45	Pause
10.45 – 11.45	Gensidig sparring på artikler
11.45 – 12.15	Opsamling i grupperne
12.15 – 13.15	Frokost
13.15 – 14.30	Refleksioner over forløbet – i netværket og i de lokale projekter
14.30 – 14.45	pause
14.45 – 15.15	Det videre arbejde I: videreførelse af projekterne i botilbuddene
15.15 – 15.45	Det videre arbejde II: Forberedelse af temadag d. 8. oktober
15.45 – 16.00	Fælles afrunding

Den fælles problemformulering:

Kan vi udvikle en rehabiliterende praksis i socialpsykiatrien, som tænker forbi de eksisterende rammer og ikke bliver en ny, færdig sandhed men som holder sig i tvivl og i bevægelse?

Hvilke rammer...?

Botilbud lever udsæendt mellem to grundlæggende forståelser:

- Et sted man kommer til efter en svær personlig rejse gennem indlæggelser, personlige kriser osv. Et sted hvor nogle beboere for første gang i lang tid oplever at 'høre til' – på den ene eller den anden måde.
- Et sted som ideelt set ses som midlertidigt – hvor det er et endemål og et succeskriterium (mere eller mindre present) at beboerne skal flytte.

Hvilke rammer...?

- Botilbuddene er brugernes hjem. Men de er også samtidig en række en række andre ting, som er med til at sætte rammer for hvordan de kan være et hjem.
 - En arbejdsplads for medarbejderne hvor spørgsmål om sikkerhed, arbejdsvilkår osv er vigtige
 - En hierarkisk organisation med beslutningsorganer på mange niveauer (beboermøder, personalemøder, ledelse, forvaltning etc.)
 - En reguleret institutionelt rum hvor det offentlige har et lov-formuleret ansvar for en del af det der finder sted (sundhedsstyrelsen, brandrydsikkerheden, den sociale lovgivning (fx omsorgspligten) etc.)
 - Et pædagogisk rum hvor beboerne på forskellig vis inviteres til (og forventes) at 'sæve sig' i livet.
 - I Klaverengens tilfælde også et offentligt rum ind i botilbuddet.

Hvilke rammer...?

- Botilbuddene er et individuelt hjem og et sted som deles med mange andre (beboere og personale) – som ikke er selv-valgte
- Botilbud er et samlet tilbud – når man er visiteret der til skal al støtte hentes indenfor rammerne af tilbuddets bevilling og organisering.
- Botilbud er en del af et samlet tilbud som også rummer hospitals-psykiatrien. De to sektorer er på en gang tæt forbundne (via brugernes bevægelser imellem den) og adskilt (via forskellige organisatoriske anknytninger og delvist via forskellige forståelser af sygdom, indsatsens mål og midler etc.)

Så hvor skal vi vedblive at tvivle og bevæge os?

- **Medarbejdernes paradoksale rollehæfte**
 - Forrest og øverst står de ikke-hierarkiske og ikke-eksperterlige roller
 - På hvilke måder fortsætter ekspertroller med at dominere?
 - På hvilke måder fortsætter kontrolroller med at eksistere?
- **Frigerelse og formgivning**
 - Der skabes ny mulighed for at bevæge sig ud i livet
 - Samtidig skabes der hele tiden også noget andet: ekspertvurderinger og forsøg på intervention
- **De dobbelt-tydige rum**
 - De indendørs hjem
 - Fællesrummene (hjem, kollektiv, institution, pædagogisk rum)
 - Caféen (i offentligt rum)
- **Udenfor/indenfor**
 - Hvilke billeder af 'udenfor' skabes i og former 'indenfor'?
 - Medarbejderne som 'gate-keepers' til livet udenfor
- **Livs-støtte i en bo-støtte-organisation**
 - Den grundlæggende organisatoriske og økonomiske ramme: støtte til 'daglig livstørelse'

Ikke blot: hvordan får vi det til at gå væk?

MEN:

Hvordan kan vi vedblive at tale om det og håndtere det?

Spørgeguide – fokusgruppeinterview

Rammesætning:

Meningen er ikke at evaluere og undersøge om det der er sket nu er godt nok eller ej. Jeg ønsker at undersøge nysgerrigt sammen med jer om og på hvilke måder det giver mening at lave en proces som denne

- som tager afsæt på udviklingsprojekter
- der mødes med mellemrum
- og laver kritiske refleksioner mhp på at 'være i tvivl og bevægelse'
- i modsætning til at give konkret projektsparring og hjælpe videre i bestemte retninger.

Overordnede spørgsmål:

- På hvilke måder har det haft betydning for jeres udviklingsprojekt, at I har deltaget i dette netværk?
- Hvordan har det konkret kunnet ses/mærkes i projektet?
- Er der noget I har gjort eller fået øje på som I ikke ville have gjort hvis I havde arbejdet med projektet selv?

Konkrete spørgsmål:

- Har det at fortælle og analysere historier sat sig spor?
- Har øvelsen hvor I interviewede hinanden og agerede 'modstandsstemmer' på vores første møde sat sig spor? Hvilke? Hvordan kan det ses i jeres projekt?
- Har undersøgelsen af roller på vores andet møde sat sig spor? Hvilke? Hvordan kan man se det?
- Har undersøgelsen af 'logikker' sat sig spor?
- Har undersøgelsen af fysiske og organisatoriske rum sat sig spor?
- Har mødet af de udefra kommende sparringspartnere sat sig spor?
- Har analyserne af hvordan der er magt på spil (på Køge vandrehjem) sat sig spor?
- Er der andet i den tilrettelagte proces der har sat sig spor?

Bilag 4

Afsluttende temadag

Projekt BotilbUD

Afsluttende temadag d. 8. oktober 2009

Projekt BotilbUD inviterer til afsluttende temadag!

I løbet af det seneste år har tre botilbud arbejdet sammen i et udviklings- og refleksionsnetværk. Med afsæt i hver deres udviklingsprojekt har **Pedersvænge**, **Kløverengen** og **Socialpsykiatri Næstved** samarbejdet med Roskilde Universitet om at udforske spørgsmålet:

Kan vi udvikle en rehabiliterende praksis i socialpsykiatrien, som tænker forbi de eksisterende rammer og ikke bliver en ny, færdig sandhed men som holder sig i tvivl og i bevægelse?

I netværket har vi arbejdet med at understøtte og udfordre hinandens udviklingsprocesser. Målet har været at skabe forandring i bostedernes kultur og arbejdsmåder og at skabe løbende forstyrrelse af de sandheder som rehabiliteringsarbejde – lige som andre gode intentioner – risikerer at lukke sig omkring. Nu er samarbejdet ved at slutte og projekterne ved at blive bragt videre med ind i botilbuddenes fortsatte udvikling. Derfor inviterer vi jer til en dag hvor I kan smage på noget af det arbejde vi har været igennem. Dagen byder derfor både på smagsprøver på de måder vi har arbejdet på i netværket og på fortællinger fra de konkrete udviklingsprojekter. Vi håber at se jer:

Torsdag d. 8. oktober 2009 kl. 9.30 – 15.00
På Roskilde Universitet, P11, Store plenum

Første halvdel af dagen har form som en workshop hvor deltagerne i fællesskab afprøver nogle af de måder vi i netværket har arbejdet med at skabe et kritisk nysgerrigt blik på vores egen praksis. Workshopen vil rumme mulighed for fælles udfordring af rehabiliteringsarbejdets 'Sandheder'. Samtidig vil det være en mulighed for at afprøve og blive inspireret til måder at arbejde med refleksion over egen praksis.

Anden halvdel af dagen vil rumme fortællinger fra arbejdet i projekt BotilbUD. De tre botilbud vil fortælle om deres projektarbejde, og projektleder Agnete Neidel vil kigge på tværs af projekterne og tegne en skitse af hvor det er vigtigt at vedblive at være i tvivl og bevægelse i det videre arbejde med at styrke socialpsykiatriens rehabiliteringsarbejde.

Deltagelse i dagen er gratis, og alle deltagere får projektets afsluttende antologi med hjem.
Tilmelding senest 1. oktober 2009 til Agnete Neidel: avn@ruc.dk. Alle tilmeldte får tilsendt program og kort over RUC.

Projekt BotilbUD

Afsluttende temadag

8. oktober 2009

OBS: Temadagen afholdes på RUC i TEORIRUM P4 (se kort)

Program

9.30-10.00	Ankomst og kaffe
10.00-10.15	Velkomst Oplæg v. Agnete Neidel: Projekt BotilbUD: et kort rids af samarbejdet i netværket
10.15-11.15	Workshop Roller og handlemuligheder rehabiliteringsarbejdet Fælles arbejde med historiefortælling og refleksion
11.15-11.30	Pause
11.30 – 12.00	Fælles dialog Hvad kan historierne lære os om socialpsykiatriens (usynlige) selvfølgeligheder?
12.00-12.45	Frokost
12.45 – 14.00	Botilbuds-panel Korte oplæg fra projekterne om deres mål, indhold og læreprocesser Kort oplæg fra Agnete om de bredere spørgsmål som projekterne tilsammen er med til at rejse.
14.00 – 14.15	Pause
14.15 – 15.00	Dialog i plenum
15.00	Afrunding og tak for i dag

Botilbud

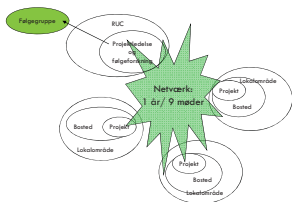
– historien om et netværks samarbejde

- Afsæt I: et phd projekt med ønske om at være deltager i udviklingen af viden og praksis
- Afsæt II: botilbud med ønske om at skabe udvikling og lade sig udfordre undervejs

Et anderledes refleksionsrum

- Vi har ikke villet:
 - Implementere eller udvikle modeller for 'godt' rehabiliteringsarbejde
 - Måle om de deltagende botilbud gjorde det rigtigt og effektivt nok
- Vi har gerne villet:
 - Understøtte konkrete, selvformulerede udviklingsprojekter gennem (bestemt slags) udfordring og forstyrrelse
 - Bidrage til udviklingen i socialpsykiatrien mere bredt ved at udvikle viden der rejser spørgsmål snarere end svar
 - Vise noget om hvad rehabilitering/ recoverydiskursen gør ved livet og arbejdet i socialpsykiatrien – på godt og ondt
 - Bruge det i udviklingsarbejdet
- Fordi:
 - Vi tror på at en socialpsykiatri der understøtter menneskers mulighed for at komme sig er en bedre socialpsykiatri
 - MEN SAAMTIDIG gerne vil holde fast i blikket for at også den type socialpsykiatri rummer et magtfuldt møde mellem mennesker og et socialpolitisk system

Så hvad har vi gjort?

Og hvordan...

- Udviklingsprojekterne som omdrejningspunkt
- Historiefortælling som besøg i hinandens praksis
- Udfordring og forstyrrelse gennem:
 - At læse 'mellem linjerne'
 - Udforskning af andre(s) perspektiver
 - Dialog med 'de andres' perspektiver
- Tilbage til praksisforandringen: hvad nu...?

Dagen i dag:

Smagsprøver på form og indhold

- Vi vil gerne dele to ting med jer i dag
 1. Vores erfaringer med at skabe udvikling gennem udfordring – det vil sige selve arbejdsformen i netværket
 2. De konkrete resultater af arbejdet i netværket. Det vil sige udviklingsprojekterne, deres overvejelser og de spørgsmål der kan rejses mere generelt i forlængelse af det.

Historier

- Er fortællinger om konkrete episoder eller forløb
- Skaber detaljerede billeder af konkrete personer, steder og handlinger
- Tager os med 'derhen' 'mens det sker'
- Beskriver hvordan det foregik og så ud, hvem der var til stede, hvor de var placeret, hvad de sagde og gjorde, hvad der så skete - i stedet for at forklare hvorfor.
- Er kaotiske og åbne, strittende og uordnede - ikke strukturerede, analyserede og vurderede.

Øvelse: Historiefortælling

- Skriv på 10 minutter en lille historie om rehabilitering i din hverdag/dit bosted.
- Historien kan fx begynde sådan:
"På vores bosted arbejder vi med rehabilitering – det kunne man især se dengang hvor..."

Nysgerrig læsning 1:

Roller i historierne

- Hvilke aktører optræder i historien?
- Hvad gør/siger de - hvad får de til at ske?
- Hvilke roller indtager de, hvilke roller kan de (ikke) indtage?
- Er der nogen der prøver at få nogen andre til at indtage bestemte roller – kunne man fx forestille sig den omvendte rollefordeling?
- Er der nogen af rollerne der er forskellige, ikke passer sammen, er modsætninger, udelukker hinanden el. lign.?

Nysgerrig læsning 2:

Præmisser i historierne

- Er der noget der forekommer eller præsenteres som 'indlysende', 'rigtigt' eller 'forkert'?
- Hvilke præmisser (hvilken viden) gør det muligt og logisk at netop disse roller (selvfølgelig) optræder – hvilke er fx (bemærkelsesværdigt) udeladt?

Når man kigger på tværs...

- Alle tre projekter viser noget vigtigt om vejen mod en faglig kultur der kan understøtte beboernes muligheder for at komme sig
- Klaverengens** projekt viser hvordan man ved at skabe 'hybride' rum kan begynde at nedbryde nogle af de vandtætte skotter der ofte er mellem botilbudslivet og det omkringliggende samfund. Det viser også noget om hvordan det medvirke til at skabe et anderledes socialt rum med andre muligheder for at være sammen
- Pedersvangens** projekt viser hvordan dialog mellem beboere og medarbejdere kan være et første, vigtigt skridt mod kulturforandring. Og hvordan man kan tænke progression ind i dialogen: fra undersøgelse af problem og muligheder til inspiration udefra til mere forpligtigende projektformulering og -gennemførelse. Og endelig: hvordan et nedefra-projekt kan være med til at rejse spørgsmål til organisationen.
- Sociopsykiatri Næstveds** projekt viser både hvordan den nysgerrige undersøgelse ikke altid ligger lige for når man har noget man gerne vil forandre, og hvordan et relativt simpelt interviewredskab kan have overraskende stor effekt. Det skaber ny viden, nye ideer, refleksioner hos de interviewede og fælles, refleksiv forandringsparathed i en medarbejdergruppe.

...Er der mange fællestræk

Trods de store forskelle i hvad de tre bosteder har gjort er der stor lighed i hvad det er for nogle billeder af det gode rehabiliteringsarbejde som driver projekterne:

- Drømmen om at af-institutionalisere
- 'Rigtige' relationer, arbejdspladser, hjem etc.
- "Brugeren er ekspert i sit eget liv" – opgør med ekspertrollen

Opgør med institutionen?

- "det er jo beboernes hjem" ...men det er også mere end det:
 - Arbejdsplads for social/sundhedsfagligt personale
 - Pædagogisk rum
 - Lovreguleret institution
 - Hierarkisk organisation
- Ingen hemmelighed og ingen overraskelse
- Men kan vi tale om det når vi diskuterer botilbuddet som rehabilitering? Og kan vi tale om hvad det gør ved livet i et hjem som også er et botilbud?
- Og hvad sker der hvis/når vi ikke kan? (Eksempel: det kommer på spil i de fællesrum)

En anden relation?

- Rehabiliteringsbevægelsen rummer opgør med den pædagogisk paternaliserende relation. Det indebærer blandt andet:
 - At give ansvaret tilbage/at slippe kontrollen
 - At holde op med at være norm- og regelsættende
 - Brugeren er ekspert i sit eget liv

Ansvar og kontrol

- At give ansvaret tilbage er en magtfuldproces hvor beboeren skal tage ansvaret og blive herre i eget liv
- På hvilke måder rammesættes spørgsmålet om ansvar af at botilbuddet er en reguleret institutionel ramme?(Ex: nøgler)
- På hvilke måder rammesættes det af at botilbuddet er en hierarkisk organisation? (ex: husmødet)
- Bliver det svært at tale om hvordan der tages (og skal tages?) ansvar i en pædagogisk relation?

Holder vi op med at være norm/regelsættende?

- Kløverengens diskussion af regler og normer – en genkendelig figur?
- Hvad gør man når man ikke vil være normsætter, men er det (og skal være det)?
- Det synliggøres (og forsøges skjult?) hvordan relationen er andet og mere end en mellemmenneskelig relation

Ekspert i eget liv?

"Vi har en beboer som taler om gerne at ville ud og bruge sine kompetencer i en virksomhed. Han har rigtig mange angstproblematikker, eller håndteringsproblematikker. Hvis der er for mange ting som ikke lige går efter hans ønske, så bliver han meget påvirket af det, det vil sige at der skal ikke så meget til for at vælte læsset. Han har altså det her ønske om at komme ud, og vi har aktuelt ikke nogen tilknytning til nogle som helst steder, hvor vi kan se at der kunne være tale om et reelt forløb, fordi der både ville være tale om et afklaringsforløb og en praktik og noget tæt opfølgning."

Et hierarki-skabende ideal?

- Ender vi med kun at kunne tale legitimt om den lille del af arbejdet i socialpsykiatrien som er 'rigtig'?
- Og bliver det en kamp om hvad der er rigtig?
- Hvad hvis alt det andet ikke går væk – selv i den bedste af alle rehabiliteringsverden?
- Hvad gør ved dem der nu er blevet forkerte? – brugere såvel som medarbejdere

Kritisk refleksion:

Tilbage til hverdagen...

- Hvilke udfordringer og tvivlerier, spørgsmål og overvejelser kan vi få øje på i forhold til rehabiliteringsarbejdet i socialpsykiatrien generelt?

- Hvad skal/kan vi konkret gøre, overveje, undersøge, forstyrre eller spørge om hjemme hos os?

Bilag 5
Fælles antologi

BOTILBUD

– udfordringer til
rehabiliteringsarbejdet i socialpsykiatrien

BotilbUD

**– udfordringer til
rehabiliteringsarbejdet
i socialpsykiatrien**

Redigeret af

**Trine Wulf-Andersen
Agnete Neidel**

Botilbud – udfordringer til rehabiliteringsarbejdet i socialpsykiatrien

Redigeret af Trine Wulf-Andersen & Agnete Neidel

Center for Socialt Entreprenørskab

Roskilde Universitet

1. udgave 2009

Omslag: Marianne Dunker Jensen

Sats: Vibeke Lihn

Tryk: Kopicentralen, RUC

ISBN: 978-87-7349-745-6

Udgivet af

Center for Socialt Entreprenørskab

Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning

Roskilde Universitet

Telefon 4674 2021

E-mail cese@ruc.dk

www.ruc.dk/paes/cse/

i samarbejde med

Socialpsykiatri, Næstved

Kløverengen, Ishøj

Pedersvænge, Køge

SL/BUPLs forsknings- og udviklingsfond

FORORD

Denne antologi er det skriftlige resultat af tre udviklingsprojekter i socialpsykiatrien og deres samarbejde med Roskilde Universitet, i det videnskabende netværk Botilbud.

I foråret 2008 modtog alle botilbud på Sjælland en invitation til at deltage i et netværk, der ønskede at understøtte udviklingen af botilbud, som i tæt samspil med beboerne og lokalsamfundets aktører kunne skabe gode, farbare veje fra et liv, hvor man først og fremmest er botilbudsbeboer til et liv hvor man (også) er aktiv medborger.

Det var en tid med store forandringer i kølvandet af Kommunalreformen, og mange bosteder brugte mange kræfter på omstillingerne. Alligevel lykkedes det at danne et netværk med deltagelse fra tre bosteder: Pedersvænge i Køge; Kløverengen i Ishøj samt Socialpsykiatri Næstveds døgnboliger. Hvert bosted har fra maj 2008 til august 2009 formuleret, gennemført og formidlet et udviklingsprojekt. Drivkraften i disse udviklingsforløb har været lokale projektmedarbejdere. Projekterne har alle, på hver deres måde og med afsæt i de enkelte botilbuds aktuelle virkelighed, arbejdet inden for rammerne af den fælles problemformulering:

Kan vi udvikle en rehabiliterende praksis i socialpsykiatrien, som tænker forbi de eksisterende rammer – og ikke bliver en ny, færdig sandhed, men som holder sig i tvivl og i bevægelse?

Ideen til netværket var opstået som en del af phd-studerende Agnete Neidels forskningsprojekt: "Socialpsykiatri i en brydningstid". Et projekt der havde ambitioner om på en gang at *understøtte* og *udfordre* den igangværende forandringsbevægelse i socialpsykiatrien: Bevægelsen imod øget fokus på muligheden for at komme sig og en stigende interesse for at udvikle faglige indsatser der kan understøtte recovery-processer.

I tæt samarbejde med post.doc. Trine Wulf-Andersen blev netværket derfor tilrettelagt som en proces der på den ene side skulle både følge og forstyrre konkret udviklingsarbejde 'mens det skete' i de lokale kontekster. På den anden side ønskede vi at skabe et refleksionsrum, hvor det ville være muligt at se og diskutere de tre projekter som forskellige dele af den samme strømning i socialpsykiatrien – og som sådan være med til at skabe viden om hvad der er på spil i socialpsykiatrien i denne brydningstid. Det blev til 9 spændende dage i hinandens selskab, fordelt fra november 2008 til august 2009.

I antologiens 5 kapitler kan læseren få et indblik i de mange videns- og praksis-udviklende processer, netværket har givet anledning til. I det indledende kapitel beskriver Trine Wulf-Andersen og Agnete Neidel netværkets indhold og metode – både som et indblik i hvordan vi har arbejdet i netværket, og som invitation til andre, der har lyst til at arbejde med de refleksive processer som netværket har dannet ramme om. Projektmedarbejderne fra de tre botilbud fortæller derefter om deres udviklingsprojekter og de erfaringer og spørgsmål de har bragt med sig. Endelig indeholder den afsluttende artikel en række refleksioner over hvor det er vigtigt at forblive i tvivl og bevægelse, når man arbejder med forandringer mod rehabilitering. Artiklen afspejler forskningsprojektets ambition om at skabe bredere viden om hvad idealet om at lave rehabiliteringsarbejde gør ved socialpsykiatrien. Men den afspejler og viderefører samtidig de konkrete diskussioner og refleksioner, som har præget samarbejdet i netværket.

Med denne antologi sætter vi et foreløbigt punktum for de videnskabende processer som netværket har dannet rammen om. Men det betyder ikke at de slutter. Bostedernes udviklingsprojekter har allerede affødt nye ideer og tiltag til fortsat udvikling af praksis. Og phd-forskningsprojektet fortsætter med sin undersøgelse og udfordring af "Socialpsykiatri i en brydningstid".

TAK

Projekt Botilbud har kun kunnet gennemføres fordi de deltagende botilbud har bidraget med ressourcer, både til det lokale udviklingsarbejde og til projektmedarbejdernes deltagelse i netværket. Desuden har forandringsprocesserne kun kunnet ske fordi brugere og medarbejdere på bostederne har været aktive medspillere i de udviklingsprocesser, projektmedarbejderne satte i gang.

Projektet har fået betydelig økonomisk støtte fra Center for Socialt Entreprenørskab på RUC og fra SL/BUPLs udviklings- og forskningsfond. Uden denne opbakning var netværket og denne antologi ikke blevet en realitet.

Som ofte i projekter med en vis levetid har ikke alle kunnet være med i hele processen. Tak til Irene Bendtsen (Kløverengen) samt Hanne Holstein og Inge Degn Johansson (Pedersvænge) som var med til at forme projekterne og netværket men som søgte nye udfordringer på andre arbejdspladser undervejs.

Også tak til projektets følgegruppe for sparring undervejs, til Linda L. Andersen og Birger Steen Nielsen for god støtte i planlægningsprocesserne og til Sine Lehn-Christiansen som sprang til da Trine skulle på barsel.

Agnete Neidel og Trine Wulf-Andersen
Roskilde, september 2009

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	3
KAPITEL 1: PROJEKT BOTILBUD	
Praksisforandring, historiefortælling og kritisk refleksion	7
<i>Af Trine Wulf-Andersen & Agnete Neidel</i>	
KAPITEL 2: KLØVERENGEN, ISHØJ	
At arbejde sig tilbage til samfundet	19
<i>Af Anne Petersen i samarbejde med Gitte Ottesen & Henrik Cronholm</i>	
KAPITEL 3: PEDERSVÆNGE, KØGE	
Fra klient til medborger.....	29
<i>Af Gurli Jacobsen, Maria Saltoft, Lone Kousholt & Anna Oldenburg</i>	
KAPITEL 4: DØGNBOLIGEN, NÆSTVED	
Nye plovfurer på fremtidens mark	37
<i>Af Anders Ambus & Troels Stolt</i>	
KAPITEL 5: AFSLUTTENDE REFLEKSIONER	
Udfordringer i og af rehabiliteringsarbejdet.....	45
<i>Af Agnete Neidel & Trine Wulf-Andersen</i>	

KAPITEL 1: PROJEKT BOTILBUD

PRAKSISFORANDRING, HISTORIEFORTÆLLING OG KRITISK REFLEKSION

AF TRINE WULF-ANDERSEN, post.doc. & AGNETE NEIDEL, phd. studerende

Roskilde Universitet

I Projekt BotilbUD har forskere fra Roskilde Universitet (RUC) og praktikere fra tre socialpsykiatriske botilbud på Sjælland arbejdet sammen om, at forbedre beboernes muligheder for deltagelse i samfundslivet. Denne artikel beskriver hvordan et videnskabeligt netværk gennem et år har fungeret som en støttende ramme for de tre lokale projekters udvikling af rehabiliteringsindsatsen og kritiske refleksioner over egen praksis. Desuden giver vi konkrete eksempler på, hvordan netværket har arbejdet – eksempler som kan inspirere andre botilbud til selv at arbejde med historiefortælling og refleksion i forandringsprocesser.

PRAKSISFORANDRING – FRA BEBOER TIL MEDBORGER

I mange botilbud kæmper man med at omdefinere 'institutionen' i arkitektonisk, holdnings- og handlingsmæssig forstand og skabe en mere recovery- og rehabiliteringsorienteret indsats.

For et praksisfelt der historisk har været selvforsynende med aktiviteter og tilbud, er det en udfordring at tænke ud over rammerne, og udvikle et positivt samspil med lokalsamfundet. For beboerne – som ofte er kendetegnet ved lang historie af psykisk sygdom, social marginalisering og isolation – er det en udfordring at blive aktivt deltagende i livet uden for botilbudet. Og spørgsmålet er, hvordan man i praksis griber det an at skabe sådanne forandringer.

Projekt BotilbUDs vigtigste ambition har været, at understøtte udviklingen af faglige og organisatoriske kulturer, der øger beboernes muligheder for deltagelse i samfundslivet – og derigennem forhåbentlig bidrage til deres recovery-processer.

Igennem et år har tre botilbud med hver deres lokale udviklingsprojekt mødtes med os i et netværk, der har tænkt på tværs af de tre projektarbejder. Netværket har været samlet i ni hele dage. Her har vi i fællesskab støttet, udfordret og inspireret projekterne, samtidig med at vi blev klogere på, hvad der, på et mere generelt plan, er på spil, når man forsøger at skabe forandring.

Denne artikel beskriver selve netværket og dets arbejdsformer. Vi giver eksempler på den type spørgsmål og diskussioner, vi har rejst og på de udfordringer og muligheder, der har vist sig i denne model for forandrings- eller udviklingsarbejde. I de følgende artikler går vi tættere på de tre projekter og deres indhold: Hvad var

ideerne, hvad kom der ud af dem, hvad lærte vi undervejs og hvilke muligheder og udfordringer var på spil i de tre – ganske forskellige – projekter?

NETVÆRKET – FRA EKSPERIMENT TIL REFLEKSION, OG RETUR

En generel ambition i Projekt BotilbUD har været at arbejde med, hvordan man i sin faglige praksis og kultur kan tænke og skabe nyt, og samtidig bevare et kritisk blik på også nyskabte rammer. Vi har, med andre ord, haft fokus på at skabe farbare veje mod rehabilitering og på brugernes mulighed for samfundsdeltagelse gennem forandring af praksis i botilbudene, snarere end gennem forandring af brugerne. Vi har arbejdet med afsæt i en fælles problemformulering:

Kan vi udvikle en rehabiliterende praksis i socialpsykiatrien, som tænker forbi de eksisterende rammer – og ikke bliver en ny, færdig sandhed, men som holder sig i tvivl og i bevægelse?

På den baggrund har netværket været et forum for kritiske spørgsmål og forstyrrelser. Vi har stillet skarpt på det mangetydige og modsætningsfyldte frem for på enkle sandheder og løsninger. Og vi har lagt særlig vægt på at afsøge modstand, dilemmaer og faldgruber, der er dukket op undervejs.

Den model for praksisforandring, som vi har sat op med Projekt BotilbUD, bygger på den overbevisning, at forandringsprocesser må have to ben at gå på.

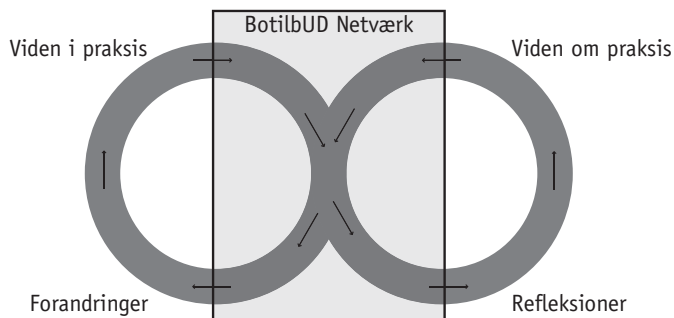
Det ene ben i Projekt BotilbUD er den grundforestilling, at man bedst lærer noget og bedst udvikler ny viden ved at gøre noget. Det er igennem konkrete forsøg i praksis, at det man gerne vil forandre for alvor bliver synligt og muligt at skabe ny viden om. Derfor har de lokale projekter og eksperimenter i de deltagende botilbud været grundpillerne i projekt BotilbUD.

Det andet ben i Projekt BotilbUD er at grundige refleksioner over de konkrete forsøg og erfaringer er en central del af læreprocessen. Derfor har netværksmøder på tværs af projekterne været et centralt element i Projekt BotilbUDs arbejdsform.

I vores udvælgelse af de tre projekter lagde vi vægt på, at deltagerne på den ene eller den anden måde arbejdede med noget, der lignede og noget der adskilte dem fra hinanden. En vis fælles platform er nødvendig for at skabe en god arbejds- og refleksionsproces på tværs af lokale forskelle.

Netværksmøderne har tilbudt et anderledes rum at reflektere indenfor. Et rum der (både fysisk og organisatorisk) er løftet ud af den daglige praksis, og hvor vi som forskere har fungeret som tovholdere, rammesættere, udspørgere og provokatører. Vi har på forhånd defineret rehabiliteringsarbejde som det samlende tema, og veje mod deltagelse som det konkrete fokusområde. Vi har til gengæld ikke villet præsentere bestemte definitioner af hvad rehabilitering er eller bør være. Undervejs har vi bidraget med greb og øvelser, der har haft til hensigt at udvide synsvinklerne og udfordre såvel nugældende praksis som de konkrete, lokalt forankrede forandringsarbejder. Netværkets mål har altså ikke været nødvendigvis at producere svar, men snarere at producere nye, anderledes spørgsmål.

Med et ben i den konkrete (forandrings-)praksis og et ben i det eftertænksomme møde med andre, har man mulighed for at overkomme den kløft, der ofte er imellem viden *om* praksis og viden *i* praksis.

Grundstrukturen på alle netværkets møder har derfor været først at bringe praksis og projekternes eksperimenter ind i rummet som noget levende og centralt. Dernæst har vi gennem forskellige øvelser og oplæg sat rammen for analyser og refleksioner, som kunne hjælpe til at løfte blikket og udfordre praksis. Og til sidst har vi forsøgt at bygge bro tilbage til den praksis og de udviklingsprocesser, som deltagerne skulle tilbage til. Vi forsøgte at skabe møder som på en gang var videnskabende, praksisforstyrrende og udviklingsunderstøttende.

HISTORIEFORTÆLLING – 'PÅ BESØG' I HINANDENS PRAKSIS

Historiefortælling har været et vigtigt redskab til at bringe praksis med ind i mødernes refleksionsrum. Når vi mødes for at tale og skabe viden om praksis, er det både styrken og svagheden, at vi præcis gør det på afstand af praksis. Denne afstand betyder på godt og ondt en reduktion af den kompleksitet og umiddelbarhed i tid og rum, som kendetegner hverdagens handlinger.

Historier er ikke gengivelser der i et 1:1 forhold bringer 'det der sker' med fra et sted til et andet. Men historier er rekonstruktioner af brudstykker af handlingsforløb, der kan fungere som små vinduer mod praksis.

Historier har mange fordele, når man vil bringe praksis med ind i et refleksivt rum. For det første er historien en genkendelig form at formidle sin erfaringsverden til nogen der ikke var til stede, da begivenheden fandt sted. Hver dag fortælles der historier i socialpsykiatrien: "Nu skal du høre hvad der skete..." Så formen – det at fortælle – er velkendt og relativt nem at gå til.

For det andet giver historierne mulighed for at gå på besøg i hinandens erfaringer. Det har været vores ambition at skabe rum for at fortælle levende historier, historier som gengav deltagerens opfattelse af 'hvad der fandt sted'. Vi har lagt vægt på at historierne skulle være åbne beskrivelser af konkrete handlingsforløb i detaljerige og

ofte lidt rodede nærbilleder. Billeder, hvor der endnu ikke er konkluderet, forklaret eller vurderet i forhold til det der fandt sted, men hvor fortællingen er mangetydig og rummer de modsætninger, dilemmaer og paradokser som også praksis rummer. For det meste har historierne været små anekdoter eller forløbsfortællinger fra deltagernes hverdag, med afsæt i et fælles fokus. Vi kan illustrere med to eksempler på historier fra netværket¹:

På job

En af vores beboere havde fået et arbejde gennem en jobkonsulent i kommunen, og det var et rigtig godt job, og han var virkelig glad for det, og han blev godt integreret deroppe, og medarbejderne blev også rigtig glade for ham. Og de aftalte, at han bare skulle gå hjem, når han ikke kunne klare mere, og når belastningen blev for meget for ham, og de gav ham opgaver i forhold til, hvad han havde ressourcer til. Og det var et rigtig godt samarbejde, og han var i sig selv rigtig interesseret i jobbet indhold, så det var et rigtig godt sted for ham at komme hen. Problemet var bare at han ikke fik nogen løn for at være der, fordi hans kontrakt ikke blev etableret oppe i kommunen, fordi han var jo bare pensionist, så han behøvede jo egentlig ikke lige at få løn for det. Så efter fire måneder så kunne han ikke lige mere, så protesterede han ved at sige: "Så ka' I også rende mig i røven," og så forlader han stedet, og så er han ikke vendt tilbage. Og jobkonsulenten kom aldrig til nogen form for dialog med ham.

På kræmmermarked

Det startede med nogle personaler, som snakkede om kræmmermarked, bare sådan noget dagligdagssnak i fællesrummet, og det skulle den der beboers mor også, og så er det at praktikanten foreslår beboeren: "Jamen lad os da så tage til marked!" Og det ville han så godt! Hvilket overraskede den studerende lidt, han blev taget lidt med bukserne nede, og han vidste ikke lige, hvad han skulle gøre ved det. Det havnede så til en lille samtale med vejleder om, hvad de kunne gøre ved det. Og vejlederen gik videre til lederen og spurgte om det kunne lade sig gøre i det hele taget i vores organisation. Det skulle tages op i den øvrige personalegruppe, om de synes at det var godt, og hvor personen var henne i det her forløb og alt det her, og hvor lang tid skulle det dreje sig om – skulle det være en hel uge eller var der bare tale om et par dage, om han skulle bo derovre i telt eller... Beboeren har nogle problematikker der kan gøre tingene lidt mere svært. Men det blev så frembragt og modtaget på mange forskellige måder – både positivt og negativt, og ja der er mange holdninger omkring hvordan med deltagelse, hvor mange af personalet der skulle med og økonomi, hvordan de skulle bo og andre ting, så... Men det blev til, at hvis det skulle kunne lade sig gøre så skulle det være med støtteperson, der skulle en fast medarbejder med. Og så går vejleder og den studerende tilbage til forstanderen og siger at sådan og sådan, og så bliver der arbejdet videre med sagen, og den bliver afgjort; de skal bo i campingvogn. Han skal så betale for campingvognen, og han skal betale for enten den studerende eller en medarbejder, og så giver forstanderen en oveni, han skal betale til noget postkasse, og der bliver tale om noget kolonitillæg. Det bliver besluttet, at det bliver en hel uge, men det er sammen med borgeren selvfølgelig, og de har aldrig været væk så længe før. Når de har været på sommertur, så har det været 2-3 overnatninger max. Så dette her er helt grænseoverskridende, og det er jo også grænseoverskridende økonomisk. Forstanderen er åben overfor idéen, men nogle af de andre personaler... det går over deres grænse. Der opstår virkelig konflikt omkring denne her studerende, der nu skal på den her tur. Det er

jo helt fantastisk flot, at det bliver en helt vild succeshistorie. Han gennemfører en hel uge på kræmmermarked, og han skal med til næste år og måske kun med sin mor. Det ville altså være uden personaler. Og der er ingen der i sin vildeste fantasi kunne forestille sig, at denne mand skulle være væk hjemmefra i mere end tre døgn.

I de følgende afsnit vil vi give nogle billeder på, hvordan vi konkret har brugt sådanne historier i vores netværksarbejde. Undervejs viser vi eksempler på øvelser vi har brugt i netværket – i det håb at læserne får lyst til at tænke over spørgsmålene og eventuelt lege med øvelserne i deres botilbud.

ØVELSE: Fortæl en historie

Vælg et tema I gerne vil fortælle om. Fortæl historien om et konkret handlingsforløb. I netværket har vi f.eks. arbejdet med at fortælle historier der:

- Illustrerer hvorfor et projekt/en forandring er vigtig/nødvendig
- Illustrerer hvad rehabiliteringsarbejde er i jeres botilbud, når det går virkelig godt – eller når det går virkelig skidt.
- Illustrerer handlinger/organiseringer/fysiske indretninger i jeres botilbud der forholder sig til rehabilitering eller 'det udenfor botilbudet'
- Illustrerer dilemmaer eller paradokser i forhold til rehabilitering eller 'det udenfor' bostedet

Hvis I arbejder med historiefortælling er det vigtigt at fokusere på at skabe billeder for tilhørerne – vise hvad der skete, hvem der stod hvor, hvem der sagde hvad, hvad der så skete (snarere end at forklare hvorfor det skete, af hvilke grunde osv.).

KRITISK REFLEKSION – AT SKABE ET NYSGERRIGT BLIK PÅ EGEN PRAKSIS

Historierne har givet en vigtig indgang til deltageres erfaringer og den konkrete hverdag og praksis – det der sker – på de enkelte bosteder og i de enkelte forandringsprojekter. Og ved nærmere eftersyn kan historierne lære os noget både om det der fortælles om, dem der fortæller og ikke mindst om måder, der kan og ikke kan fortælles på.

Netværksmodellen har været en særlig ramme for lære- og videnskabelsesprocesserne. Vægten har været på de kritisk nysgerrige refleksioner, som måder at bringe udviklingsarbejder videre på gennem forstyrrelse og udfordring.

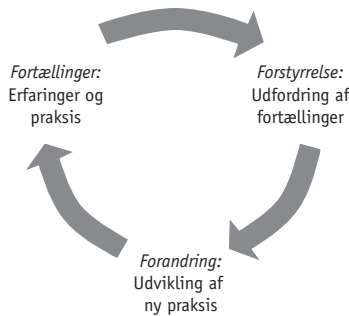
Deltagerne har i netværket kunnet dele og drøfte egne erfaringer med andre, som har stået udenfor både projektet og den dagligdag, det prøver at skabe forandring i. Af og til har vi med små oplæg eller introduktion af relevante begreber søgt at forstyrre feltets vanlige måder at anskue og tale om tingene på, ved at præsentere alternative forståelser og således fokusere på de mangfoldige perspektiver der kan findes på et enkelt situationsbillede. Ofte har vi ladet deltageres historier rotere i forskellige analyseøvelser, netop i et forsøg på at komme uden om den blindhed, der ofte følger med at være 'ejer' af en historie og kende eller være del af den komplekse virkelighed, den har fundet sted i. Som et par af netværkets deltagere udtrykte det:

“For mig er det en hjælp, at de andre projekter hjælper os til at se det, vi ellers måske ikke ville få øje på.”

“Jeg har lige pludselig fået nogle ting at vide, som kan bruges til at komme hen et andet sted. Og det er da noget med denne her gruppe og opbakningen og de spørgsmål, der er blevet stillet, og som jeg har kunnet gå hjem og stille. Ellers tror jeg tit, man bliver sovset ind i sin egen hverdag.”

Men det kan også være sårbart at udstille sin egen praksis og gøre den tilgængelig for andres kritiske blik og kommentarer. Det har derfor været vigtigt for os at skabe en (netværks-)kultur, hvor kritiske analyser og kommentarer kan leveres på måder, der kan omsættes konstruktivt.

Vi har sat nysgerrighed i centrum i netværket. Nysgerrighed har et kritisk potentiale, der fokuserer på at åbne og udforske, snarere end at lukke. Med nysgerrighed som drivkraft har vi ønsket at udfordre praksis gennem udvidelse – snarere end indsnævring – af synsfeltet, for at skabe blik for noget andet, og mere, end den umiddelbare forståelse af historien. At få øje på perspektiver og stemmer, som ellers let kan forsvinde og forblive tavse, selvom de måske er nok så vigtige. Nysgerrigheden er også rettet mod at klargøre eller uddybe synsvinkler, at få øje på hvilke positioner vi taler fra eller hvilke usagte forestillinger og erfaringer vi trækker på, når vi fortæller historier med særlige ord og plots eller beslutter at handle på en særlig måde.

ØVELSE: Skriv historien ned og læs den nysgerrigt

- Skriv de fortalte historier ned så detaljeret som muligt. Skriv eventuelt ud fra en båndoptagelse. Giv historierne videre til en anden person eller en anden gruppe – evt. fra et andet bosted. Opgaven er at læse dem nysgerrigt med blik for det der ikke er umiddelbart synligt for fortællerne.

Målet er ikke at blive klogere på dem der bliver fortalt om, men på det der bliver fortalt – også mellem linjerne – og på den professionelle praksis der fortælles om. Nedenfor kommer forskellige bud på hvordan man konkret kan gøre det.

HISTORIERNE UNDER LUP – AT UNDERSØGE ANDRE(S) PERSPEKTIVER

I netværket har analyseopgaverne ofte fokuseret på trække historienes generelle eller eksemplariske elementer frem, så de løsrives fra de konkrete historier. Ved at navngive eller kategorisere 'typer' eller 'mønstre' i historierne hæves refleksionerne op på et plan, der kan udpege tværgående temaer med bredere relevans end blot for en enkelt historie eller et individuelt botilbud. Et gennemgående træk har været forskellige former for udforskning af andre(s) blikke. I flere af projekterne har netop denne del af arbejdet været afgørende for de forandringer og justeringer, som løbende er sket i projekterne. Vi vil her give nogle eksempler på, hvordan vi konkret har gjort dette med forskellige øvelser.

Udforskning af positioner og logikker i historierne

Vi har indledningsvist udforsket, hvilke aktører der var til stede i historierne, hvordan de blev forstået og hvilke handlemuligheder de havde og ikke havde. En øvelse har været at gå på jagt i hinandens historier efter de mange roller som er på spil i udviklingen mod at skabe en rehabiliterende praksis.

ØVELSE – Aktører og roller

- Hvilke aktører optræder i historierne – lav en 'rolleliste'? Hvilke ord bruges der om dem og deres handlinger? Hvilke aktører er bemærkelsesværdigt fraværende i historierne?
- Hvilke roller spiller aktørerne i historierne – hvem er aktive, hvem er passive, hvad gør de, hvad får de til at ske osv.? Er der nogen der prøver at få andre til at indtage bestemte roller eller gøre noget bestemt? Hvordan? Lykkes det? Hvilke roller er det ikke muligt for dem at spille? Hvorfor?

En anden øvelse har været at udpege de logikker, som er styrende for historienes handlingsforløb. Logikker er antagelser, ofte udtalte, om verdens sammenhæng. De omfatter f.eks. forestillinger om, hvad der udgør 'behov' eller 'hjælp', forestillinger om hvad 'det gode sociale arbejde' eller 'det gode liv' er, om hvad 'brugeren' eller 'brugerens problem' er, eller om hvad medarbejderens opgaver er og bør være mm.

ØVELSE – Viden og logikker

- Hvilken viden tages for givet, når netop dette sker i historien? Hvilke logikker eller forståelser er underforstået i historien? Det kan være forestillinger om årsagssammenhænge, hvad problemet er, hvad der bør gøres, hvordan et bestemt fænomen eller en bestemt handling forstås osv. Hvordan er disse logikker måske forskellige og modsatrettede?

Udforskning af andres stemmer

Et af de gennemgående og tilbagevendende temaer i vores arbejde i netværket har været at undersøge de stemmer, som ytrer sig om projekterne. Her undersøgte vi, hvem der ville blive berørt af udviklingsprojektet og overvejede, hvad de mon ville mene om de forandringer, de ville komme til at mærke. Her blev både kolleger, pårørende og beboere trukket frem som stemmer, der enten bare var udforskede eller potentielt var forstyrrende, provokerende eller modstandere i forhold til de forandringer, som udviklingsprojekterne lagde op til.

Vi har forsøgt at lægge vægt på at undersøge de perspektiver, som gjorde det meningsfuldt for andre at ville noget andet end det netværksdeltagerne og udviklingsprojekterne ville. Fordi det ofte er ved at overhøre og overbevise 'de andre' at vi ender med at gøre vold på dem – selv i forsøget på at gøre 'det gode'. Som en af deltagerne sagde:

“Det er det, der er smadderfarligt indenfor pædagogfeltet, det er at du ikke reflekterer så meget over din egen... :”Hvad er det du går og laver, hvad er det du siger?” Så bliver det farligt, for så rammer det dig selv. Det er altid nemmere at flytte fokus fra dig selv, til dem man arbejder med.”

ØVELSE– Berøring og modstand

- Hvem bliver berørt af udviklingsprojektet? Hvordan? Hvad siger de om det?
- Hvilke stemmer ytrer modstand mod projektet? Hvad siger modstandsstemmerne om projektet?

Som en øvelse har vi lavet rollespil-interview, hvor en deltager repræsenterer en modstandsstemme, mens en anden forsøger at få mere viden, om hvad modstandsperspektivet går ud på.

I et af rollespillene trådte en deltager ind i rollen som pårørende. Hun oplevede at hun i rollespils-situationen nærmest blev følelsesmæssigt berørt af den pårørendes bekymringer – f.eks. for hvad der skulle blive af hendes søn, for på den ene side ikke at blive involveret og på den anden side for at sidde med hele ansvaret osv. Den deltager der havde rollen som interviewer, kunne omvendt mærke og genkende det dilemma, der for en medarbejder kan ligge i på den ene side at gå solidarisk ind i den pårørendes bekymringer og på den anden side gerne at ville overbevise den pårørende om det rigtige og gode i projektet. Rollespillet gav en ramme, hvor eksperimenter med at sætte sig i en andens sted gav nye indsigter i (forestillinger vi har om) andres perspektiver og, ikke mindst, i de forskellige interesser og positioner der af og til kan gøre det vanskeligt at tale sammen.

En vigtig erkendelse ved dette arbejde var, at man meget nemt stiller ledende og argumenterende spørgsmål, når der er nogen, der mener noget andet end det, man selv tror på! Det er svært at være nysgerrigt udforskende i forhold til stemmer som

ikke passer ind i ens eget billede. Det er svært at lytte med udgangspunkt i, at de andres perspektiver kan gøre os kloge på vores egne blinde pletter, og det vi tager for givet. Det er svært ikke at affærdige dem og forsøge at forklare eller overbevise.

ØVELSE – Rollespil

I en gruppe på mindst tre skal I vælge den modstandsstemme som er mest forstyrrende, irriterende eller uforståelig. En af jer skal nu 'være' modstandsstemmen. Regel: Det gælder om at forsøge at identificere sig med stemmen – ikke at parodiere den. En anden af jer skal være interviewer. Regel: Opgaven er at udspørge nysgerrigt med henblik på at blive klogere på:

- Hvad er indholdet i stemmens indvendinger og perspektiver?
- Hvad er det meningsfulde, indsigtsfulde og kloge i det stemmen siger?
- Hvad fortæller stemmens udsagn om vores (forandrings)projekt (og ikke om personen selv)?

Øvrige deltagere observerer, noterer, og sørger for at reglerne overholdes.

UDFORDRING GENNEM DIALOGER

Aktiviteterne i netværket har også affødt øvelser, som mere direkte gik i dialog med kolleger og beboere i botilbudene. For eksempel fik deltagerne efter interview-rollespillet til opgave at vende tilbage til botilbudene og udforske 'de andres' stemmer så nysgerrigt som overhovedet muligt. Nogle gjorde det ved at lave interviews med kolleger og brugere. Andre gik mere uformelt til værks, og samlede på citater hvor nogle sagde noget om projektet og de drømme og visioner der knyttede sig til det. På den måde blev der bragt flere typer af 'historier' med ind i de kommende netværksmøder – nemlig dem som kolleger og beboere fortalte om rehabilitering og deltagelse.

ØVELSE – De andres stemmer

Observer hvem der ikke siger noget eller hvem der ytrer modstand. Interview dem og udspørg dem nysgerrigt med henblik på at blive klogere på:

- Hvad har de at sige? Hvad er indholdet i deres perspektiver og eventuelle indvendinger?
- Hvad er det meningsfulde, indsigtsfulde og kloge i det de siger?
- Hvad fortæller deres udsagn om vores (forandrings)projekt (og ikke om personen selv)?

En anden måde at bringe andres stemmer direkte i spil var, da vi på et netværksmøde inviterede en større forsamling af brugere, pårørende og kolleger med som udfordrere og sparringspartnere på projekterne. Det blev en dag, hvor deltagerne fortalte om deres projekter og lyttede til de tanker, kommentarer og spørgsmål som gæsterne bragte på banen. Det blev en dag, hvor der både var plads til opfordringer til at gå

mere 'radikalt' til værks i rehabiliteringsarbejdet og til fortællinger om, at veje mod deltagelse og liv udenfor botilbudet ikke er drømmen for alle.

INVITATION

Med afsæt i historier fra deltagernes botilbud og udviklingsprojekter, har vi arbejdet med en række forskellige måder at udforske og udfordre udviklingen af en faglig kultur i socialpsykiatrien, som understøtter brugernes muligheder for deltagelse i livet udenfor botilbudet.

Her har vi fortalt historien om, hvordan vi har arbejdet i netværket – og dermed hvad det er for en ramme, de tre lokale projekter og deres resultater er blevet til og må forstås i. De tre projekter beskrives nærmere på antologiens følgende sider.

Samtidig er denne artikel ment som en inspiration til, hvordan man kan arbejde systematisk med at skabe refleksionsrum, når man arbejder med små eller store udviklingsprojekter. Vi håber at artiklen som sådan kan stå som en invitation til selv at kaste sig ud i eksperimenter og kritiske refleksioner.

Øvelserne støtter udforskning af og refleksion over den praksis man vil forandre, og de konkrete forandringstiltag man iværksætter. Som vi beskrev i begyndelsen af artiklen, er det vigtigt at øvelserne ikke står alene. Man må efter hver øvelse vende tilbage til spørgsmålet om hvordan erkendelserne kan bruges i det videre udviklingsarbejde: Hvad skal der nu ske? Er der noget der skal ændres i udviklingsprojektets form og indhold? Er der noget der skal udforskes nærmere? Hvilke nye spørgsmål kan vi stille?

God arbejdslyst.

HVIS DU VIL LÆSE MERE

Om historiefortælling som udviklingsredskab:

Mørch, Susanne Idun (red.) (2008): *Pædagogiske Praksisfortællinger*. Academia.

Boje, David M. (2002 (2001)): *Narrative Methods for Organizational & Communicational Research*. SAGE Publications.

Om magt i socialt arbejde:

Mik-Meyer, Nanna og Kaspar Villadsen (2007): *Magtens Former. Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren*. Hans Reitzels Forlag.

Chambon, Adrienne S., Allan Irving, Laura Epstein (eds.) (1999): *Reading Foucault for Social Work*. Columbia University Press.

KAPITEL 2: KLØVERENGEN, ISHØJ

AT ARBEJDE SIG TILBAGE TIL SAMFUNDET

AF ANNE PETERSEN, udviklingskonsulent

i tæt samarbejde med

GITTE OTTESEN, pædagog & HENRIK CRONHOLM, pædagog, psykoterapeut

På Kløverengen har BotilUDsnetværket givet projektmedarbejderne anledning til at reflektere over arbejdet i botilbudets Café Hjerterummet. Caféen er en del af en større forandringsproces på Kløverengen, hvor beboere bliver medarbejdere og derigennem får et muligt springbræt til et liv udenfor botilbudet. Caféen er i projektperioden blevet åbnet for offentligheden og bidrager både til at bringe lokalsamfundet ind i og beboerne ud af botilbudet. Med afsæt i interviews med en medarbejder og to beboere diskuterer artiklen, hvordan forandringerne opfattes samt nogle af de udfordringer og dilemmaer, der er kommet til syne undervejs.

EN CAFÉ TIL AFINSTITUTIONALISERING

Recovery – at komme sig efter en sindslidelse – hjælpes på vej af mange forhold, eksempelvis at have et meningsfuldt og lønnet arbejde, at være en del af lokalsamfundet, at have et godt netværk og et selvbillede af, at man er et helt menneske i modsætning til at være reduceret til blot at være psykisk syg (Onken SJ et al., 2002). På Kløverengen, et botilbud i Ishøj, blev der i 2007 lavet en café, Café Hjerterummet, med det formål at sikre beboerne bedre muligheder for at opleve de forhold, der er nævnt ovenfor.

Caféen har siden udviklet sig meget. I begyndelsen var den udelukkende beboernes, men i dag er den også åben for gæster udefra. Mange beboere, såvel som mennesker med sindslidelser bosat andre steder, arbejder i dag i caféen side om side med uddannet køkken- og tjenerpersonale. Caféen fungerer som et socialt centrum for alle, der kommer på Kløverengen – både mennesker med sindslidelser og personale.

Caféen er, sammen med blandt andet etableringen af et håndværkerfirma, en del af en stor bevægelse hen imod at afinstitutionalisere Kløverengen. Den skal skabe mulighed for, at beboerne bliver en del af deres lokalsamfund, i stedet for at stå fastlåste på sidelinjen med oplevelsen af, ikke at have noget at bidrage med. Arbejdet er funderet i det hele menneskesyn, og dermed troen på at mennesker med sindslidelser ligesom alle andre mennesker, ønsker og evner at udvikle sig.

Hjerterummet er på mange måder en succeshistorie, men med den opstod der også en række dilemmaer for både beboere og personale. Hvor går f.eks. grænsen mellem hjem og offentligt rum, når man pludselig har en café på samme matrikel, som man bor på?

Det er disse dilemmaer, såvel som gode og dårlige oplevelser beboere og personalet har haft i forbindelse med oprettelsen af caféen, der er artiklens omdrejningspunkt. Indledningsvis gives dog et lille indblik i de tanker, der ligger til grund for caféen, og hvordan de blev oplevet fra pædagogernes side. Artiklen er således ikke en beskrivelse af, hvordan man etablerer en café, men derimod et indblik i de positive og negative situationer og muligheder den har skabt for beboere og personale på Kløverengen.

CAFÉ HJERTERUMMETS OPSTÅEN

Ideen til caféen opstod i 2005 hos Per Heinecke, forstanderen på Kløverengen, umiddelbart efter han overtog ledelsen af bostedet. Han betragtede to rum, der grænsede op til hinanden. Det ene var tæt pakket med ting, ingen anede, hvor de ellers skulle gøre af – det var beboernes opholdsrum. Det andet rum, han betragtede, stødte op til opholdsrummet, og det fungerede groft sagt som kaffestue for personalet – her holdt de pauser sammen.

”Den konstellation var helt forkert. For det første skal et opholdsrum være inspirerende og rart at opholde sig i. For det andet ønsker vi ikke en opdeling mellem personale og beboere. Vi er på arbejde for at tilbyde at være sammen med beboerne i alle hverdagens situationer, ikke for at sidde adskilt som beboere og personale,” fortæller Per Heinecke. Rummene blev transformeret til Café Hjerterummet og dens køkken.

Under en tur til bl.a. Boston University så han, hvordan de dér arbejdede med det samme. Han så også, hvordan brugerne blev engagerede og tog ansvar, og i og med at de kunne se, hvordan andre udviklede sig, kunne de spejle sig i dem, og få troen på, at de også selv ville kunne. Turen bekræftede ham i, at caféen er vejen til et miljø, hvor brugerne kan opbygge rigtige relationer og have rigtige jobs, og at den kan være platformen til, at de får en plads i samfundet som borgere i samspil med alle andre borgere.

Således blev der truffet en beslutning, der rykkede ved de strukturer, som både beboere og personale var vant til. Af hensyn til beboerne blev det besluttet, at udviklingen af caféen skulle foregå trinvist og i samarbejde med dem, så de både kunne være med til at forme caféen, men også vænne sig til dens muligheder. Udviklingen af caféen forløb over et par år før den åbnede, og den videreudvikler sig stadig. Processen blev og bliver skabt gennem f.eks. temadage, evalueringer, uddannelse i recovery samt målsætning og udvikling af standarder for indhold og metoder. Alt foregår i et samspil mellem beboere og personale, og beboerne er derfor, naturligvis, også med til temadagene og er omdrejningspunktet i evalueringer.

Et af trinnene var, at morgenmaden i den første tid efter caféens oprettelse stadig blev spist i teamenes køkkener. Denne gradvise overgang illustrerede, at det var svært for nogle medarbejdere at forholde sig til den nye tilgang. Efter det blev besluttet, at morgenmaden nu skulle indtages fra caféens morgenbuffet, var der personale, der holdt fast i at dække op i teamene.

”For noget personale handlede det om, at vænne sig til en arbejdsform, hvor man er sammen med beboerne på en mere ligeværdig måde, og ikke hele tiden har konkrete opgaver, man skal lave sammen. Det kan være at lære beboerne nogle færdigheder, andre har bestemt, at de *skal* kunne. F.eks. at lave mad sammen, selvom mange ’normale’ mennesker heller ikke kan lide at lave mad, og derfor heller ikke gør det. Den nye arbejdsform giver til gengæld tid til, at man kan arbejde på at bryde den isolation, mange mennesker med sindslidelser er i”, fortæller Gitte Ottesen, som arbejder i caféen som mentor for beboerne på Kløverengen.

Hele arbejdsgangen og ideologien i arbejdet kom således under forandring, og det var og er en proces, der stadig forløber, hvor personalet lærer nyt og udvikler sig. Det samme gælder beboerne, som er blevet en stadig mere aktiv part i at sikre, at Café Hjerterummet og Firmaet (Kløverengens håndværksfirma) kører, som de skal. Det har givet en dynamisk personalegruppe, som er fælles om en professionalisme funderet i, at beboerne skal have håbet om og troen på, at deres drømme for livet kan blive realiteter.

Et andet trin, som netop er ved at blive taget sommeren 2009, er overgangen fra, at caféen har været beboernes, til at den også er åben for offentligheden. Det tages i roligt tempo begyndende med, at cafégæster der ikke bor på Kløverengen og ikke er gæster til beboere, kun må sidde udendørs på caféens terrasse. Åbningstiderne har også udviklet sig fra at være begrænsede til et par timer omkring frokost på hverdage, åben grill et par timer fredag aften og brunch om formiddagen i weekenden. Nu er caféen f.eks. åben kl. 10-17 fra lørdag til torsdag, mens fredags åbningstider strækker sig til kl. 21, og til oktober åbnes dørene for, at gæsterne kan sidde indendørs.

CAFÉEN ER ARENA FOR AT BRYDE ISOLATIONEN

En af caféens store forcer er, at den fungerer som et socialt samlingssted. Her er beboere og personale sammen på en naturlig måde, uden ’pædagogisme’ som den er, når den er værst. ’Pædagogisme’ kan skabe kløfter, hvor mennesket med sindslidelsen oplever ikke at blive respekteret som et individ med ressourcer og evner (Onken S.J. et al., 2002).

Jacob Hansen², som bor på Kløverengen beskriver ændringen på Kløverengen, som en ændring i forholdet til personalet. ”Det er blevet meget hyggeligere efter caféen er kommet til. Før var personalet altid så stressede og havde ikke tid til at snakke, fordi de f.eks. skulle lave mad til os. Nu er de meget mere afslappede og har bedre tid.”

2. Beboernes navne er fiktive, men kendte af skribenten

Sofie Kjeldsen, som også bor på Kløverengen, fortæller også positivt om forandringen i forholdet til personalet. "Man kommer tættere på hinanden, når man sidder og snakker lidt på kryds og tværs nede i caféen. Det giver rum til, at man kan snakke om andet end, hvordan man har det."

Caféen har også hjulpet Jacob til at komme ud af isolationen.

"Jeg er blevet meget bedre til at komme ud af lejligheden og være social. Der er flere mennesker dernede, end der var ude i teamene, og caféen er hyggelig at være i," fortæller Jacob.

En stor del af Gittes arbejde som mentor ligger i at bryde isolationen, og hun oplever caféen som en god arena for det.

"Vi gør meget for at motivere beboerne til at være med, både ved at være opmærksomme på at snakke med dem, når de kommer derned, men også ved lige at stikke hovedet ind hos dem i deres lejligheder, og høre om de har lyst til at komme derned," fortæller Gitte.

Og langt de fleste beboere kan godt lide caféen, men det varierer hvor meget, de forskellige kommer der. Der er en kerne, hvor nogle både arbejder og hænger ud dernede, mens andre kommer for at få en hurtig kop kaffe.

Beboernes frekventering af caféen kan også være en indikator for, hvordan de har det. Derfor er det også et defineret mål for Gitte, at hun hver dag, helst, skal have haft kontakt med alle beboere to gange, om det så kun er gennem en lukket lejlighedsdør.

"Det er vigtigt, at de mærker, at vi er her og er interesserede i dem – særligt når de har det dårligt. Og så er det jo fedt at opleve, når beboere der ikke tidligere kom i caféen, eller beboere der var begyndt at isolere sig, fordi de fik det dårligt, bliver motiverede til at komme med ned, også selvom det kun er for få minutter," fortæller Gitte.

Det er dog vigtigt at holde for øje, at man ikke er tvunget til at være sociale med hinanden, blot fordi man bor samme sted. Ifølge Sofie er det noget caféen lever godt op til, fordi man netop i caféen kan komme og gå, som det passer én. Derfor tilbyder personalet også at hjælpe beboerne med at lave mad i lejlighederne eller teamene, hvis de ikke har lyst til at spise i køkkenet, eller de hellere vil lave deres mad selv.

På den måde er det pædagogiske arbejde en konstant balancering mellem, at beboerne naturligvis selv bestemmer, hvor meget og hvordan de ønsker at være sociale, samtidig med at pædagogerne arbejder aktivt for, at de skal komme ud af isolationen, fordi de oplever, at det giver dem livskvalitet.

"Vi skal huske, at vi kan foreslå og vi kan motivere, men vi kan ikke bestemme over beboerne. Man kommer faktisk langt med at være naturlig, have glimt i øjet eller bare være stille og roligt imødekommende," siger Gitte.

CAFÉEN ER BÅDE HJEM OG OFFENTLIG

Selvom caféen har hjulpet beboerne socialt, oplever de dog også, at den skaber nogle dilemmaer i deres liv. Blandt andet i kraft af, at den er åben for offentligheden.

”At være psykisk syg er en privat sag, og jeg kan ikke så godt lide, at de (red. cafégæster) kan komme og se, hvem der bor her. Jeg vil gerne selv vælge, hvem der skal vide, at jeg er psykisk syg. Så jeg trækker mig nogle gange fra caféen, når der kommer gæster udefra,” fortæller Jacob.

En anden årsag til at han trækker sig er, at han oplever angst overfor fremmede. Men i forhold til det, er det faktisk også en hjælp, at caféen er åbnet for offentligheden.

”Når der kommer folk udefra i caféen, bliver jeg angst. På den anden side hjælper det mig også til at komme mig over min angst. Jeg er bange for dem, men de er sikkert også bange for mig, og så er det godt, at kunne se hinanden i caféen, og se at der ikke er nogen grund til at være bange,” forklarer Jacob.

Også Sofie oplever, at det kan føles grænseoverskridende, at der nu er åbnet for offentligheden, fordi det kan føles som at lukke fremmede ind i privaten.

”Caféen har jeg tidligere opfattet som beboernes sted, hvor man kunne komme lidt som man var, mens man nu f.eks. skal til at klæde sig pænt,” forklarer hun. Sofie sætter pris på, at åbningen udadtil forløber i et roligt tempo, hvor gæsterne f.eks. i dette års sommer måneder kun kan sidde udendørs, og at når gæsterne bydes indenfor til efteråret, vil caféen være udvidet med et rum, hvor kun beboere og deres gæster samt personalet må komme. På den måde vil privaten og det offentlige rum stadig kunne holdes adskilt. Sofie forestiller sig dog ikke, at hun vil holde op med at komme i caféens ’offentlige rum’, når gæsterne kommer indendørs. Det er bare et spørgsmål om tilvænning. Oplevelsen af, at caféens normer ændrer sig, kan netop ses som et tegn på, at beboerne udvikler sig, og agerer under de normer, som er gældende på andre offentlige steder.

Som Sofie er inde på, vurderer også Gitte, at den langsomme udvikling af caféen er god for beboerne.

”Beslutningen om caféen kom fra ledelsen, og selvom der hos langt de fleste er stor begejstring for caféen i dag, og flere beboere ved at arbejde i caféen har oplevet at rykke sig mere end de selv, pædagogerne eller psykiaterne for den sags skyld troede muligt, var det en stor omvæltning for de fleste. Plejer man ikke at komme i caféen, lægger folk helt naturligt mærke til én, når man kommer derned. Den opmærksomhed kan være svær at tackle,” fortæller hun.

CAFÉ-NORMER

Også andre dilemmaer eksisterer, når man arbejder pædagogisk i et cafémiljø. Hvis en beboer f.eks. har det dårligt og er udadreagerende i caféen, eller hvis grænsen mellem at være hjemme og i et offentligt rum, er udvisket for en beboer, og denne fremtræder meget uhygiejnisk. Episoderne har det til fælles, at pædagogerne går ind og håndhæver en norm for, hvordan man opfører sig blandt andre, men også at de støtter beboerne, så de kan være i det offentlige rum.

”Hvis du kommer på en café inde i byen og råber op, eller er meget uhygiejnisk, så bliver du bedt om at gå, for ellers går de andre kunder. Så det handler om, at vi skal

hjælpe beboerne til at agere under de normer, der er i samfundet. Så de kan begå sig, uden at der bliver set skævt til dem,” fortæller Gitte.

Dilemmaet om, hvornår man skal bryde ind, hvis beboerne er højroastede, knytter sig også til at kunne begå sig i samfundet når nye sociale relationer etableres.

“Caféen er rum, hvor mennesker mødes, og hvor der også er mennesker, man ikke kender. Derfor skal caféen ikke være et sted, man sidder og søger i sine dårligdomme, for det er ikke det, der skal være fokus på, når man møder nye mennesker. Snakken om dårligdomme skal naturligvis tages, men man spørger lige beboeren, om hun har tænkt over, at alle andre kan følge med, når man sidder i caféen. Helst tager man så snakken et andet, mere privat sted,” siger Gitte.

Dilemmaet, der opstår når man håndhæver normerne, er, at man begrænser andres adfærd og udtryk, og man risikerer også at rokke ved magtbalancen mellem beboeren og personalet. Nøjagtig som det sker i alle andre sociale relationer, og som måske ses tydeligst når en voksen irettesætter et barn. Og det er lige præcis hvad forholdet mellem beboeren og pædagogen *ikke* må få karakter af, pointerer Gitte. Derfor er den medmenneskelige tilgang til beboerne altafgørende.

“Hver gang vi går ind og sætter regler for, hvordan man må opføre sig, skaber det en potentiel ubalance i vores forhold til beboeren. Det er vigtigt, at vi giver slip på det pædagogiske, og ikke opfører os som overmennesker. Derfor betyder det rigtig meget, hvordan vi gør det. At vi f.eks. joker lidt med det, eller stille trækker beboeren til side, hvis det er det, der passer bedst.”

Hver situation handler altså om at skabe en ægte relation og finde en balance, der passer til det enkelte menneske, man er sammen med. Og det er helt nødvendigt, at finde denne balance i forholdet forklarer Gitte, mens hun uddyber sine tanker om tilgangen til det pædagogiske arbejde.

“Psykisk syge skal ikke skånes, for vi hjælper dem ikke ved at pakke dem ind. Vi skal tale menneske til menneske. Lytte, vejlede og støtte og være ærlige, men ikke give dem svarene, for de er mestrene i deres liv, vi er ikke. Det er her vores professionalisme skal ligge.”

På den måde opstår der ud af arbejdet et paradoks, hvor man på den ene side ikke skal opføre sig som et overmenneske, som bestemmer over andre, men på den anden side faktisk ligger inde med nogle svar på, hvordan man skal opføre sig for at få gode oplevelser blandt andre mennesker. Det er i sig selv modsigende, men også nødvendigt.

“De svar skal vi tilbyde,” understreger Gitte og fortsætter, “Det skal man som pædagog turde gøre på en respektfuld måde.”

MEDARBEJDERE, IKKE AKTIVEREDE

En anden af caféens store forcer er, at de beboere, der arbejder i caféen, får kollegiale relationer, de lærer nyt og udvikler sig, og de løfter det ansvar, som det er at varetage et job. Stillingerne er tilrettelagt ud fra, hvad beboerne ønsker og føler, de kan overkomme. Samtidig er arbejdspladsen rummelig, og tager højde for, at man har forskel-

lige læringskurver. På den måde bliver stillingerne skræddersyede til medarbejderne. En central pointe heri er, at de ansatte udfører et reelt og værdifuldt stykke arbejde og løbende får mere ansvar, når de er klar til det og ønsker det.

I begyndelsen var det pædagogisk personale, der arbejdede i køkkenet og bag disken. Beboernes stillinger bar dengang mere præg af at gå pædagogerne til hånde, end at være ansatte med en uundværlig jobfunktion. Eksempelvis blev der ikke rigtig stillet krav til beboerne, og der var også en uheldig sammenblanding af roller, i det pædagogen både skulle agere arbejdsleder og støtteperson. Da der blev ansat uddannet køkken- og tjenerpersonale, blev pædagogernes øjne åbnet for, at beboerne kunne meget mere end de troede.

Der er milevid forskel på at arbejde sammen med professionelle kokke og tjenere, som kan lære fra sig ud fra ekspertise, end at skulle hjælpe en pædagog. Netop samarbejdet med det uddannede køkken- og cafépersonale opfatter Gitte som noget af det, der virkelig er med til at bygge bro mellem den institutionaliserede verden mange beboere har befundet sig i i mange år, og det man kan kalde 'den virkelige verden'. Kilden til brobygningen ligger i relationen, der opstår mellem beboerne og personalet.

"Beboerne har en ægte kollegial og kammeratlig relation med køkken- og cafépersonalet. Personalet er selvfølgelig rummelige overfor, at beboerne har en sindslidelse, men det er ikke noget, de fordyber sig i. De ønsker god bedring, hvis en beboer melder sig syg, og kører igen derud af, når vedkommende kommer tilbage. Sygdommen bliver på den måde underordnet. Støtten og samtalerne om hvordan de har det, dem tager pædagogerne sig derimod af," forklarer Gitte.

Kort efter hun flyttede ind for et års tid siden, begyndte Sofie at arbejde i caféen. Hun har derfor kun arbejdet sammen med det uddannede køkken- og cafépersonale. For Sofie har det været af enorm betydning, at have et job hvor hun føler, hun gør nytte.

"Det er meget mere meningsfuldt end at sidde for sig selv i en lejlighed, og ikke have noget at lave eller bidrage med."

ARBEJDET ER REDSKAB OG UDVIKLING

Sofie fortæller, at hun selv tydeligt kan se, at jobbet i Café Hjerterummet har medført, at hun har rykket sig rigtig meget i forhold til at begå sig socialt, til at tro på sig selv og ikke mindst i forhold til håndteringen af sin sindslidelse. Hendes sociale og selvtillidsmæssige udvikling er forbundet, og træder tydeligt frem, når hun beskriver kontrasten mellem hvad hun tidligere magtede sammenlignet med i dag.

"Jobbet giver mig en mulighed for at komme ud blandt andre mennesker, hvilket jeg ellers ikke ville være kommet. Før trak jeg mig altid væk fra andre mennesker, i dag tør jeg stå foran mange mennesker, servere og betjene kunder," forklarer Sofie.

Ud over at have givet hende selvtillid og have udviklet hende socialt, er arbejdet også blevet et konkret redskab, hun bruger, når hun er ved at få det psykisk dårligt.

"Kan jeg mærke, jeg er ved at få det dårligt, går jeg ofte ned i caféen og snakker med personalet om, jeg kan tage en ekstra vagt, fordi det hjælper mig at komme væk

fra lejligheden og alle de tanker, jeg ville blive fanget i. Det kan udskyde, at jeg får det dårligt, eller helt få det til at gå væk," fortæller hun.

Her oplever Sofie også fordelene ved stillingens fleksibilitet, da arbejdsopgaverne kan tilrettelægges, så hun er caféens frontfigur, når hun har ressourcer til det, mens hun kan lave kontorarbejde, hvis hun ikke kan håndtere at møde kunderne.

Åbningen af caféen for offentligheden og etableringen af cateringvirksomheden giver løbende udfordringer i arbejdet.

"Alene at arbejde i caféen kan godt være lidt trivielt, og derfor giver det en god variation i hverdagen at komme ud med catering. Vi arbejder tættere sammen med køkkenet og nogle gange går bølgerne højt – så bliver der råbt lidt. Det er sjovt, og det er det også at opleve kundernes reaktioner på vores arbejde, som altid kun har været ros," fortæller Sofie og smiler, "I caféen er det lidt sværere, for vores åbningstider er så korte, at vi faktisk oftere må afvise kunder, end vi kan servere for dem. Men jeg håber, der bliver øgede åbningstider, så der kan komme flere kunder. Det er en god udfordring, når man er på arbejde," siger hun. (Red. Efter interviewet er åbningstiderne blevet udvidet)

Lysten til at der skal komme kunder i caféen, kolliderer således med utrygheden ved, at gæsterne betræder det, beboerne har opfattet som en privatsfære inden for deres fællesskab. Eller som Jacob forklarede det, er det et modsætningsforhold mellem at opleve det skræmmende ved, at der kommer gæster udefra, og det øjenåbnende og faktisk trykthedsskabende ved at se, at gæsterne ikke er farlige. Og at gæsterne kan se, at beboerne heller ikke er det. Det er et paradoks, som begge beboere er helt bevidste om, og derfor er det også et sted, hvor de tydeligt ser deres egen udvikling men også hinandens. Dette, at kunne se egen og andres udvikling, er netop et af de aspekter, der er væsentlige for at have troen på, at man kan komme sig over en sindslidelse, fandt Onken et. al (2002) i deres undersøgelse af, hvad sindslidende oplever hjælper til recovery.

SUCCESTOPLEVELSERNE GIVER MOD PÅ MERE

I det store hele oplever beboerne caféen som meget positiv for deres udvikling, både socialt og personligt. Arbejde kan, ud over at give færdigheder og en følelse af værdifuldhed, også være et redskab til at håndtere sin egen sygdom. For pædagogerne har caféen været en inspirerende udvikling og en oplevelse af beboerne som ressourcerfulde mennesker, man kan have en alsidig relation til.

Café Hjerterummet er opstået for at give beboerne mulighed for at komme sig, udvikle sig, og bygge bro til at blive en aktiv del af lokalsamfundet. Beboere, personale og ledelse oplever, at disse mål er opnåelige, og det har mobiliseret lysten til mere. Således er der i dag langt flere ansatte i caféen, og de beder om mere ansvar, nogle beboere leger med tanken om at blive ansat på en 'rigtig' café ude i byen, mens endnu nogle beboere bruger erfaringerne fra caféen som springbræt til at tage uddannelser ude i byen. På ledelsessiden arbejdes der blandt andet med at åbne Café

Hjerterummet II i 2010 i bygninger ude i lokalsamfundet, såvel som at videreudvikle tilbud som passer til dem, der ikke kan se sig selv arbejde i en café.

”Dilemmaerne og paradokserne vil blive ved at være en del af arbejdet, og det skal de også være. Det er jo netop i den balancegang, hvor de findes, at beboerne og personalet udvikler sig. Dilemmaerne er vigtige, fordi de viser, at der tænkes og reflekteres, og så længe vi gør det, kan vi undgå at forfalde til at være paternalistiske over for beboerne. Eller at falde i den anden grøft og fralægge os ansvaret,” runder leder Per Heinecke af.

FAKTA: Kløverengen

- Er et socialpsykiatrisk bo- og rehabiliteringssted efter servicelovens § 107, stk. 2
- Her bor 24 beboere i alderen 18 – 35 år i hver deres lejlighed. Typiske diagnoser for beboerne er skizofreni og emotionel ustabil personlighedsforstyrrelse
- Har en bred medarbejderskare bestående af pædagoger, kokke, tjenere, håndværkere – hvoraf nogle har sindslidelser

FAKTA: Café Hjerterummet

- Åbnede i 2007
- Drives nu som aktivitets- og beskæftigelsestilbud efter servicelovens §104
- Åbnede i maj 2009 for offentligheden med bl.a. udendørs køkken og à la carte menu. Driver også cateringvirksomhed
- Har i dag to uddannede kokke og en tjener ansat, og herudover otte medarbejdere med en sindslidelse, hvoraf enkelte ikke bor på Kløverengen
- Er et socialt centrum for beboere og personale på Kløverengen
- Er stedet hvor de fleste beboere spiser dagens måltider, men man kan selv lave mad, hvis man ønsker det
- Er indrettet med mulighed for at sidde tilbagetrukket

LITTERATUR

Onken, S.J. et al. (2002): *Mental Health Recovery: What Helps and What Hinders. A National Research Project for the Development of Recovery Facilitating System Performance Indicators. Phase One Research Report: A National Study of Consumer Perspectives on What Helps and Hinders Recovery.* National Technical Assistance Center for State Mental Health Planning & National Association of State Mental Health Program Directors. www.nasmhpd.org

AF PEDERSVÆNGES PROJEKTGRUPPE:

GURLI JACOBSEN, sosu-assistent, **MARIA SALTOFT**, sosu-assistent,

LONE KOUSHOLT, sosu-assistent, pædagog & **ANNA OLDENBURG**, faglig leder

På Pedersvænge har medarbejdere og beboere foretaget en fælles undersøgelse af, hvad der skaber klienter og hvad der understøtter medborgerskab. I forlængelse af den undersøgelse, er der sat små udviklingsprojekter i gang på hver af Pedersvænges tre etager. Ud over at føre til konkret forandring har de også har været med til at skabe fælles forståelse af, hvad udfordringen er, og fælles kampgejst til de videre udviklingsprocesser. Artiklen fortæller historien om de temadage, hvor den fælles undersøgelse fandt sted, og hvor de konkrete projekter blev født. Den giver også et eksempel på et af de små projekter der opstod ud af temadagene, og diskuterer de udfordringer, dilemmaer og muligheder det har ført med sig. Afslutningsvis peger artiklen på, hvordan projektet har været med til at synliggøre et behov for en fælles recovery-politik på Pedersvænge for på den måde at skabe en mere samlet, helhedsorienteret forandringsproces i slipstrømmen af det engagement projektet har været med til at skabe.

Nøglen til dit liv

Simon kommer som 30 årig til den konklusion, at han må flytte på Pedersvænge i et §108 botilbud for mennesker med psykiske lidelser. Han er plaget af symptomer på skizofreni i et sådan omfang, at han ikke længere kan klare sig alene i sin lejlighed.

Pedersvænge prøver at komme så tæt på begrebet egen bolig som muligt, på trods af at det er et §108 bosted. Simon har mulighed for, at bevare følelsen af at bo alene og leve et selvstændigt liv i trygge rammer og samtidig trække på medarbejdernes faglighed, når han har det dårligt.

Men for Simon er det svært at bevare følelsen at have sin egen bolig. Han har modtaget sit nye sygesikringskort, og på det står der 'Pedersvænge', selvom han undlod at skrive det på flytteanmeldelsen. Der er ingen tvivl om hvor han bor.

Medarbejderne har alle nøgle til Simons lejlighed. Det forventes at Simon er med i en madordning, hvor han på skift med andre beboere skal lave mad til alle. Det vil sige ca. 15 personer.

Rent fysisk ligger Simons værelse med bad helt op af medarbejderkontoret. På kontoret møder medarbejderne op, når de har 'vagt' og her står de fleste 'dialog bøger' for hver enkelt beboer.

Simon føler sig sulten, men der er låst ud til mad-depotet. Simon skal henvende sig til en medarbejder for at få låst noget ud.

Medarbejderne er gæst i Simons hjem, samtidig med at det er deres arbejdsplads. De har nøglen både til beboernes liv og arbejdspladsen.

RECOVERY SOM UDFORDRING

Simons historie indeholder flere af de paradokser og dilemmaer der findes på Pedersvænge. Vi vil forsøge at belyse hvilke processer som projekt Botilbud har igangsat i vores fælles hverdag.

Men før vi går i gang: Rom blev ikke bygget på én dag, og det er vigtigt at understrege, at det at omstøbe en gammel institutionskultur, med en høj grad af stigmatisering, til et recovery-orienteret botilbud, hvor klienter bliver til medborgere, er en langsommelig proces.

Der er ingen tvivl om at recovery-filosofien har udfordret vores praksis i løbet af de seneste ti år. Selvom det at 'komme sig' eller 'få det bedre' er beboernes proces, så ved vi nu, at omgivelserne er af stor betydning. Og omgivelserne er vi som medarbejdere i høj grad en del af. Vi rykker ingen milepæle uden at kigge på os selv, ændre vores egne holdninger og praksis. Dette uddybes senere.

Da vi startede med at arbejde i socialpsykiatrien for mange år siden, var botilbudet en 'endestation' for mennesker med en psykisk lidelse. Et sted hvor man kunne få al den hjælp, man behøvede, til at klare en "tilrettelagt" hverdag uden krav om udvikling.

I dag tænker vi, at vores ambition må være, at støtte beboerne i deres individuelle udvikling. Vi skal have øje for, at den enkelte beboer kan udnytte sit personlige potentiale fuldt ud og eventuelt flytte ud i egen bolig.

TEMADAGENE

En række temaeftermiddage blev udgangspunktet for forandringsprocesserne på Pedersvænge. Vores intention var at skabe en fælles forståelse, blandt medarbejdere og beboere, for hvad en recovery-orienteret praksis på Pedersvænge betyder.

Det essentielle var at skabe forståelse for, og bevidsthed om, hvad der virker klientgørende i medarbejderens tilgang til beboeren og sammen finde frem til de forandringer der skal til, for at skabe en følelse af medborgerskab. Når vi vil skabe medborgerskab og give beboerne ansvar, skal vi i samarbejde med beboerne se på den kultur der er på Pedersvænge, og på medarbejdernes måde at gøre tingene på. Når vi som medarbejdere flytter os, så flytter magtfordelingen også. Derfor var det vigtigt at så mange som muligt deltog i temaeftermiddagene.

Vi (en medarbejder fra hver etage) gik i tænkeboks for at finde ud af, hvordan vi kunne få skabt den fornødne interesse. Vi besluttede at melde datoen ud tidligt, både for at alle kunne reservere dagen, men også for at skabe forudsigelighed for beboerne og medarbejderne. Herefter satte vi skriftlige invitationer op, lagde invitationer i alles postkasser og orienterede på beboermøder. Vores erfaring er at frugt og hjemmebak er et godt udgangspunkt for at samle folk, så det serverede vi.

TEORETISK TILGANG

Før vi beskriver hvordan temadagene var bygget op, er det vigtigt helt kort at skitsere hvilken teoretisk tilgang vi har lagt ind i projektet. Det drejer sig især om inspiration fra:

1. Pablo Freire³ og hans forståelse af empowerment. Freire definerer empowerment som en bevidstgørelse og opbygning af individets handlekompetence, i forhold til at kunne ændre sine livsvilkår. For at synliggøre dette, blev begreberne klientgørelse og medborgerskab anvendt som et gennemgående tema i hele projektforløbet.
2. Axel Honneths⁴ anerkendelsesteori. Især anerkendelse gennem sociale sammenhænge, har været et gennemgående tema, ved i praksis at inddrage beboergruppen i hele projektforløbet.
3. Michel Foucaults⁵ opfattelse af at viden giver magt. Hans beskrivelse af magt og magtens mekanismer og måder at arbejde på, kan være med til at skabe forståelse for de strukturer og adfærdsformer, et botilbud som Pedersvænge, har opbygget gennem mange år, først som amtslig og nu kommunal institution, og som kan være svære at slippe.

FORLØB AF TEMADAGENE

På første temadag blev recovery og rehabilitering kort beskrevet af en medarbejder, der har deltaget på recovery-uddannelsen. Efterfølgende blev ordet klientgørelse præsenteret og de praktikker der følger med denne tilgang. Deltagerne blev delt op etagevis, dvs. den etage man bor eller arbejder på, blev en gruppe. Hver gruppe skulle beskrive, hvad der fastholder beboerne i en klientgørende rolle.

Så blev ordet medborgerskab præsenteret og hvilke praktikker det medfører. Ligesom med klientgørelse, arbejdede grupperne herefter med, hvordan Pedersvænge kan skabe rammerne for at beboerne kan føle sig som medborgere.

Alle ideer skulle skrives ned og vi måtte ikke bremse hinanden med bemærkninger om, at det ikke 'kunne lade sig gøre'. Resultaterne blev fremlagt i plenum, for at inspirere andre og synliggøre etagernes forskelligheder og de mange ideer. Til slut skulle hver gruppe markere de punkter, som de ville arbejde videre med.

For at give mod og inspiration til den følgende temaaftemiddag, havde vi inviteret en medarbejder fra Botilbudet Hedelund, som kom og fortalte om deres forandringsprocesser mod at skabe medborgerskab og inddragelse af beboerne.

3. Brasiliansk sociolog, der var banebrydende indenfor den frigørende pædagogik. Se: Jørgen Elm Larsen og Iver Horneman Møller (red): "Socialpolitik", 2 udgave, 4 oplag, Hans Reitzels Forlag, 1998 og 2004. Kapitel 23 side 434.

4. Axel Honneth, Kamp om anerkendelse, 1. Udgave, oplag Hans Reitzels Forlag København 2006.

5. Foucault i Esbern Krause Jensen, Viden og magt, Rhodos, København 1978

Den næste temadag blev et forløb, hvor der skulle arbejdes med de udvalgte punkter, som hver etage havde udvalgt. 2 sal valgte at arbejde med handleplaner, 1 sal med at beboerne skulle tage større ansvar for egne aftaler, og stuen med nøgleproblematikken. Hvert punkt skulle afsøges for fordele og ulemper. Der skulle sættes handlinger på begge dele. Ud fra de handlinger den valgte forandring forudsætter, blev et årshjul udarbejdet, med navne, datoer, på de ansvarlige og tidspunkter for milepæle. Til dette brugte vi teamtask modellen⁶, et arbejdsredskab der rummer diverse perspektiver som handling, fordele, ulemper, konsekvenser og videre handlingsforløb med løbende evalueringer. En metode der er god til at skabe handling der forvandler.

FAKTA: Teamtask model

- Hvad er det I gerne vil? – bliv klar på det.
- Hvad er fordelene? – skriv ned. Hvem er det en fordel for? Hvad opnår beboerne? – og ved I det?
- Hvad er ulemperne? – skriv ned – skriv handlinger på hver enkel ulempe, hvordan vil I gribe den an? Kan I leve med den? – skriv forløbet ned, hvem der gør hvad, hvornår, hvem skal involveres og hvornår skal det evalueres.
- Sæt handlinger ind i den tidshorisont I har, find jeres kalender og sæt datoer, f.eks. for deadlines, teammøder, beboermøder osv.
- Evaluer jeres proces – har I været ‘hele vejen rundt’ – er der noget der mangler? Er der noget I ikke ved og kan I leve med det? – er alle tilfredse!

Der var en energisk arbejdsstemning, med masser af energi. Både beboere og medarbejdere kom frem med mange gode eksempler.

Ikke alle er nødvendigvis lige hooked på udvikling og forandring. Vi har hver vores fokusområder og det var en stor udfordring, at få alle med i denne forandringsproces som har givet mange forskellige bud på indsatsområder der trænger til forandring: problemet med nøgler, handleplaner, at få kontorerne væk fra beboelsesområderne osv.

Udfordringen i at være med til at skabe en forandring ligger i den måde vi opfatter os selv og andre på. At være opmærksom på den kultur vi er en del af og den struktur vi har været med til at bygge op eller holde fast i. At tænke forbi de eksisterende rammer og holde os i bevægelse. Dette talte vi om at vi bl.a. kunne gøre ved at give hinanden konstruktiv feedback i dagligdagen og være hinandens videokamera.

Vi er opmærksomme på, at det at aflære kan være svært. Der ligger, i ens uddannelse såvel som i ens adfærd, mange tillærte og indarbejdede rutiner, som viser sig i sprog og praktiske handlinger.

6. Teamtask modellen er inspireret fra Den Lærende Organisation, og er blevet brugt som udviklingsmodel i flere år på Pedersvænge, især i stueetagen.

I vores diskussioner er vi blevet opmærksomme på at balancen mellem social re-habilitering og omsorgssvigt til tider er svær at definere.

Vi vil støtte beboeren i at opleve en sammenhæng, som gerne skulle være en dynamisk proces under stadig udvikling. Vi tilstræber at fungere som guides og sparingspartnere for beboeren og tager udgangspunkt i drømme, ønsker og behov. På de punkter er der allerede 'grønt lys' og der findes ressourcer.

FAKTA: Livets trafiklys

Udtrykket livets trafiklys er hentet fra Knud Ramian og Jonas Gustafssons bog, Liv i Fokus (1998). Opgaven er at udforske 'livets trafiklys':

- **Rødt lys:** Vi skal ikke tage udfordringen op. Det lykkes ikke. Det er en farlig ting ift. F.eks. Udbrændthed.
- **Gult lys:** Noget jeg gerne vil arbejde med. 'Nytårsfortsætternes holdeplads'.
- **Grønt lys:** Tage skridtet fuldt ud.

Pedersvænge er i en vigtig forandringsproces fra et klientperspektiv til et medborgerperspektiv. Mange spørgsmål har rejst sig: hvad er omsorgssvigt og hvad er omsorgspligt? Har vi brug for kontrollen?

Vi vil forandre den gamle institutionskultur, men sidder kulturen i murene? Det kan være svært at give slip på magten og kan vi det? Sidder fagligheden i nøglen? Bruger vi regler og paragraffer som undskyldning for ikke at ville forandre, eller er vi godt på vej? Ting tager tid!

ET EKSEMPEL: NØGLER

Et konkret udkomme af temadagene var, at vi blev opmærksomme på betydningen af, at alt personale har nøgle til beboernes hjem. Det vil sige, at medarbejderne har en universalnøgle, som de får ved ansættelse. Den kan bruges til alle værelser.

Det kom der et udviklingsprojekt ud af. Beboerne ønskede, at det kun var dem der havde nøgle til deres værelse, med ret til privatliv. Medarbejderne ønskede at give nøglen tilbage – at give magten tilbage – og dermed retten til selvbestemmelse og muligheden for at bryde med institutionaliseringen. Det ville understrege, at vi som personale er gæster, og beboeren bestemmer, hvem der bliver lukket ind.

Der opstod nogle bekymringer, såsom at den enkelte beboer ikke ville få medicin til tiden og utryghed fra begge parter i forhold til manglende individuelle aftaler. Hvis beboerne blev ene om at have nøgle til deres værelse, blev der skabt tvivl om, om vi i alle tilfælde kunne overholde vores omsorgspligt. Vi er forpligtet til at overholde de sikkerhedsmæssige krav der er i forhold til brand.

Disse fordele og ulemper blev diskuteret i plenum, og vi fandt frem til at lave en samtykkeerklæring til udveksling af nøgler, som hver enkelt beboer skal forholde sig

til og skrive under på ved udlevering af nøgle. Erklæringen indebærer en accept af, at der på hver etage er en hovednøgle, som giver adgang til deres værelse i nødsituationer.

PROCESSER OG VISIONER

I processen fra klient til medborger, er vi blevet opmærksomme på hvor tit vi snakker om andre mennesker og ikke med dem og herved skaber fantasier og fortolkninger ud fra egne normer. Et vigtigt bidrag til processen er, at vi som professionelle, pårørende eller medmennesker ser 'personen' og ikke hans symptomer og diagnose.

Forandringsprocesser kræver, at vi skaber forståelse for forandring, og dette kan vi kun gøre ved at inddrage beboerne, informere og skabe holdningsdiskussioner, ledelse, medarbejdere, beboere og pårørende imellem.

Forandringsprocessen på Pedersvænge har vist sig mere kompleks end forventet. Pedersvænge er også en arbejdsplads i en hierarkisk opbygget organisation, underlagt forvaltningslov, servicelov og sundhedsstyrelsens retningslinjer. Der er rammer og regler der skal følges i en §108. På trods af disse skal vi alligevel turde slippe kontrollen og acceptere beboernes egne valg, uden at blive handlingslammede af love, regler og paragraffer.

Vi har mange regelsæt for arbejdet på en 'institution'. Heri ligger utallige kontrolfunktioner, restriktioner, rammer og retningslinjer som skal dokumenteres i forhold til beboernes og vores indsats og sikkerhed.

Samtidig ønsker vi at indføre empowerment, være recovery-orienteret og arbejde med psykosocial rehabilitering. Det oplever vi, er et af de største dilemmaer socialpsykiatrien står overfor. For hvordan kan alt dette, implementeres 'indenfor institutionens rammer'?

Vi mener, at medarbejderens handlinger kan medvirke til, at Pedersvænge kan fungere som 'springbræt' for beboerne. Der skal skabes mulighed for at vende tilbage til, eller for at få, en boligform der passer den enkelte beboer.

Vi skal forholde os konstruktivt til kravet om brugerinddragelse og medindflydelse, for at beboeren bliver set som et ligeværdigt menneske med både rettigheder og pligter. Denne kulturforandring stiller krav om at personalet personligt og fagligt udvikler sig.

Vi har erkendt, at enkelte beboere ikke ønsker eller magter at tage ansvar for deres eget liv. Det skal vi respektere og vi skal yde den fornødne omsorg og støtte.

Udfordringen for os ligger i, hvordan vi kan være med til at skabe et miljø for beboere og medarbejdere, hvor der er plads til selvudvikling, nye tiltag og forandring ved aflæring af gamle mønstre.

Konkret har projektet afstedkommet, at vi vil kontakte vores kommune, for nærmere afklaring omkring institutionens navn på beboernes sygesikringsbevis.

Vores fremtidsvision er at gruppen, der har arbejdet med projekt BotilBUD mødes en gang i kvartalet og fungerer som tænketank for ledelsen for at sikre udviklings-

tiltag. Disse tiltag skal muliggøre medborgerskab for beboerne i den daglige praksis. I denne tænketank er der på nuværende tidspunkt lagt op til, at formulere en overordnet recovery-politik for Pedersvænge.

Vi vil fortsat arbejde på at beboernes handleplaner bliver mere gennemskuelige og tilgængelige for såvel beboere som personale. Derudover er der nedsat en gruppe, der er på udkig efter et nyt handleplanskoncept.

Fremadrettet er vores fokus at beboerne bliver aktive medspillere, hvor det er deres værdier normer, rettigheder, ressourcer og muligheder der er i spil. Vi tilstræber en helhedsorienteret indsats, tilpasset den enkelte beboeres behov, med mulighed for personlig udvikling og livsudfoldelse.

FAKTA

- Pedersvænge er et socialpsykiatrisk §108⁷ botilbud i Køge. Det udspringer af det gamle Køge sygehus.
- En del af medarbejderne og størstedelen af beboerne har været på Pedersvænge i 10 til 19 år. De har været med i udviklingen af det socialpsykiatriske område, fra psykiatrisk plejehjem til socialpsykiatrisk botilbud; fra tre afdelinger med hver deres afdelingsledelse og tilgang, til et hus med tværgående ledelse, fælles tilgang til arbejdet og syv selvstyrende teams.
- Personalegruppen er tværfagligt sammensat. En tredjedel er ergoterapeuter og pædagoger, to tredjedele er social- og sundhedsassistenter. Der er tilknyttet ca. 10 medarbejdere på hver etage.
- Beboergruppen rummer ca. 33 indeboende og 10 bostøtter som bor ude i byen.
- De er i alderen fra 19 år og opefter.
- Ledergruppen er ny og under etablering.

7. For personer der på grund af betydelig nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne, har behov for omfattende hjælp til almindelige, daglige funktioner eller for pleje, eller som i en periode har behov for særlige behandlingsmæssige støtte, og til personer med nedsat funktionsevne eller problemer, der har behov for pleje eller behandling og som på grund af disse vanskeligheder ikke kan klare sig uden støtte.

NYE PLOVFURER PÅ FREMTIDENS MARK

AF ANDERS AMBUS, pædagog & TROELS STOLT, pædagog

Døgnboligen i Næstved har i deres projekt fokuseret på, hvordan det at interviewe beboere og medarbejdere kan være en givende vej til at skabe fælles forståelser, refleksioner og gå-på-mod. Projektet tog afsæt i hvordan man kan arbejde med at udvikle rehabiliteringskulturen på et bosted, hvis oprindelige opgave var at skabe et stabilt og trygt hjem for 'svingdørspatienter'. Artiklen beskriver de erkendelses- og arbejdsprocesser som netværksdeltagerne har gennemgået og delt med deres kolleger. Den fortæller historien om, hvordan interviews kan frembringe vigtig viden om både beboernes og medarbejdernes perspektiv. Og den viser hvordan interviewets indbyggede nysgerrighed kan skabe større fælles forandringslyst i medarbejdergruppen. Afslutningsvis peger artiklen på at projektarbejdet har givet grobund for to videre skridt i forandringsprocessen: at gentænke botilbudets værdigrundlag og at bruge interviewformen som en vej til at forbedre handleplansarbejdet og måden at være kontaktperson på.

PLAN- OG KORTTEGNERE

Døgnboligen blev startet som et tilbud for patienter, der hoppede ind og ud af psykiatriske hospitaler, uden en stabil tilknytning til eget hjem. Målet blev derfor at skabe et trygt og omsorgsfuldt hjem, med den individuelle støtte beboeren havde brug for i hverdagen. Efterhånden som tiden er gået og målet er kommet nærmere, er der opstået et behov for yderligere udvikling. Under overskriften, "En hverdag i et botilbud med recovery som omdrejningspunkt" har vores projekt taget afsæt i Ron Colemans 'fire trædesten', hvor medarbejderne spiller en central rolle som 'plan- og korttegnere'. Vi vil i denne artikel fortælle, hvordan personalet blev bedre til at være plan- og korttegnere sammen med beboerne i vores botilbud.

Det syntes lige for at udviklingen skulle starte hos beboerne, men vi blev hurtigt klogere. Som plan- og korttegnere i samarbejde med beboerne, må der starte en udvikling hos os som personale også. En af årsagerne til at vi skal se på os selv først, er, at 'omsorgsgenet' hos personalegruppen til tider er så stort, at beboerens evne til omsorg for sig selv bliver kvalt. Beboerens mulighed for reetablering af selv værd bremses. Vi har alle behov for omsorg, men hvornår er omsorgen hæmmende for selvudviklingen, og det at blive i stand til at tage kontrollen og ansvar for eget liv?

For at øge fokus på recovery, hvor medarbejderne oparbejder fælles holdninger og mål for udviklingsprocesserne, tog vi udgangspunkt i Ron Colemans meget konkrete tilgang til en recovery-proces.

Ron Coleman's 4 trædesten

1. Trædesten: Andre mennesker som plan- og korttegnere.
Nødvendigheden af et andet menneske, der sammen med den sindslidende kan navigere mod de ønskede mål.
2. Trædesten: Arbejde med selvet.
Værdien af selvtillid, selvagtelse, selvårvågenhed og selvaccept.
3. Trædesten: Egne valg.
Valget mellem at se sig selv som offer for systemet eller som ansvarlig for egen recovery-proces.
4. Trædesten: Ejerskab.
At tage kontrollen/ejerskabet over egne oplevelser.
Hvis recovery skal lykkes i et døgntilbud er det nødvendigt, at både personale og beboere har redskaberne til udviklingen af selvet og egne valg samt modet til at tage ejerskab over egne oplevelser. (Coleman, 2007)

VIGTIGE SPØRGSMÅL

Vi startede en tankeproces, hvor vi ønskede at vore beboere skulle gå fra at være 'brugere i eget hjem til medborgere i samfundet', eller sagt på en anden måde, 'blive Herre i eget hus og tage ansvar for eget liv'.

Vi ønskede at få skabt handle- og udviklingsrum for beboerne, hvor personalet havde en mere tilbagetrukket rolle i processen. Siden Døgnboligen startede har der været arbejdet med forskellige former for kontaktpersonsystemer, som ofte er blevet revideret for at gøre det bedst muligt for beboerne, men det der var brug for nu, var at udvikle det at være og måden man er kontaktperson på. Da dette blev tydeligere, dukkede der nogle vigtige spørgsmål op:

Hvad skal der til for at personalet tør slippe kontrollen?

Vi syntes, at medarbejderne gjorde et fantastisk arbejde; men ville samtidig godt have at de løsnede grebet. Personalegruppen er og har længe været i en positiv udvikling, og vi ønskede ikke at bremse denne udvikling, men i stedet at øge opmærksomheden på recovery-tankens – give den mere plads i det daglige arbejde.

Vi ønskede en funktion i vores botilbud, hvor borgerne sammen med deres kontaktpersoner blev bedre til at navigere sammen. Og derigennem måske få nogle bud på:

Hvad skal der til for, at borgere kan tage egne valg og ejerskabet over egne oplevelser?

PÅ HERRENS MARK

I starten af projektperioden gik det fint med at komme ind i netværksgruppen under projekt BotilbUD, hvor der var rig mulighed for erfaringsdeling. Ved at vi blev udfordret på problematikken 'fra borger til medborger', blev vi kastet ud på Herrens mark. Det var svært for os at se nye og andre muligheder i hverdagen.

Vi kom frem til at vi gjorde en masse gode ting, men fik samtidig øjnene op for, at man kunne gøre tingene på andre måder. Men, er det ok at gøre det anderledes og hvordan inspireres personalet til at tænke anderledes? Et af de steder vi startede, var at sætte 'Projekt BotilbUD' på dagsordenen til personalemøde.

På et personalemøde informerede vi om, at vi havde brug for hjælp til at få udfyldt nogle spørgeskemaer, som skulle give os et indblik i alle de gode ting personalet gør i dagligdagen. Senere blev vi på et netværksmøde udfordret på idéen med spørgeskemaer. Hvis vi valgte 'kun' at udlevere et spørgeskema, frygtede vi at skellet mellem projektpersonale og ikke-projektpersonale blev større. Det ville ikke inspirere og motivere personalegruppen optimalt, og heller ikke skabe den øgede opmærksomhed på recovery-tankegangen, som vi ønsker.

FRA SPØRGESKEMA TIL SPØRREGUIDES

Vi ønskede involvering i projektet fra vores medarbejderes side. Vi ønskede kontakt og dialog. Det samme synspunkt havde vi også i forhold til vores beboere. Derfor besluttede vi at droppe spørgeskemaerne og valgte i stedet for interview som metode, da vi mente at det ville have en bedre effekt med hensyn til at nå ud til beboere og personale.

To spørgeguides blev udarbejdet; en for personalet og en for brugerne. Disse spørgeguides blev udfordret af projekt-netværket. Der blev stillet to overordnede spørgsmål:

1. Hvordan kan I tænke ud over jeres daglige praksis?
2. Hvordan kan I arbejde med problemstillingen: 'Fra borger til medborger?'

Udfordringen førte til udarbejdelsen af to nye spørgeguides, og vi bad fire medarbejdere og fire beboere om interviews. De sagde heldigvis ja, men nogle var betænkelige ved, hvad svarene skulle bruges til, og om de overhovedet kunne svare på spørgsmålene. Vi valgte bevidst ikke at give dem spørgsmålene på forhånd, fordi vi ønskede at indgå i dialog under interviewene. Vi ønskede via dialogen at få mere uddybende svar. Spørgsmålene satte virkelig gang i tankeprocesserne hos de interviewede, især hos personalet, hvor vi fik mest feedback. Vi oplevede dog stadig at det var svært at

få ejerskabet til projektet spredt ud, samtidig med at de ikke-interviewede, begyndte at undre sig over, hvorfor de ikke var blevet interviewet, og samtidig blev nysgerrige omkring det der blev snakket om.

En del af løsningen viste sig for personalets vedkommende, at ligge i at alle medarbejdere blev interviewet. Det blev gennemført i forbindelse med en halv temadag sammen med projektlederen fra BotilbUD. Her valgte vi, at de medarbejdere, som var blevet interviewet først, var dem der interviewede resten af personalegruppen, og her oplevede vi et stort engagement hos de interviewede kolleger, som satte spor hos de øvrige. Vi oplevede en væsentlig større følelse af medejerskab i personalegruppen. Det var nu ikke kun projektdeltagerne, der følte sig involverede.

FORANDRINGEN – PLOVFURER PÅ FREMTIDENS MARK

Erfaringerne fra den halve temadag viste at involvering af alle medarbejdere var vejen frem. Udvikling og udarbejdelse af spørgeguides gav personalet mulighed for refleksion, ytringer samt diskussion og dermed indflydelse på egen praksis. Vi så med nye øjne på temadage som rum for debat omkring fælles mål og ønsker.

Vi oplevede hos de interviewede en åbenhed og erkendelse af at tingene kan gøres på andre og nye måder. Det kom som en glædelig overraskelse, og samtidig blev det en bekræftelse på, at vi var på rette vej. Det at vi har interviewet alle medarbejdere, har skabt en stor øget opmærksomhed i gruppen på eget virke, samtidig med at det har skabt grobund for nye ideer – plovfurere på fremtidens mark.

“Vi kunne for eksempel starte en brugerstyret kiosk eller et cafeteria. Vi kunne deltage i det lokale foreningsliv: Gå til foredrag, melde os ind i klubber, få samarbejde i gang med lokale arbejdspladser.” Medarbejder

Der er kommet mange nye ideer og ting vi skal være opmærksomme på frem i interviewene, f.eks.:

- Måden vi afholder husmøder på tages op til kraftig revision
- Beboerne skal have større indflydelse på, hvem de har som kontaktperson
- Hvordan er personalets rolle på husmøder?

I DIALOG MED BEBOERNE

“Jeg synes at personalet bestemmer for meget!” Beboer

Også det at interviewe beboerne blev starten på forandringer. Beboerne gav i deres interviews udtryk for stor tilfredshed med det nuværende botilbud og med deres tilværelse. En enkelt beboer udtrykte at personalet bestemmer for meget. Punktet blev efterfølgende taget op på husmødet, hvor beboerne kunne debattere emnet. Det er vigtigt at der bliver skabt et forum, hvor beboerne har mulighed for at snakke om

at personalet bestemmer for meget i det fælles rum, samtidig med at der skabes et individuelt forum for beboer og kontaktperson. Både vores husmøder og kontaktpersonfunktion er rum for arbejdet med plan- og korttegning. Begge rum så vi et behov for at videreudvikle, og det har vi valgt at gøre med de fire trædesten.

Forandringstiltag for beboerne var at skabe et samarbejde omkring udvikling af husmødet, som et rum hvor beboere kunne blive hørt om ønsker og behov.

Flere beboere ønskede ikke at deltage i husmøderne, hvilket kan hænge sammen med at de ikke føler, at det er deres forum. Hvis beboerne skal have mulighed for at udvikle deres kompetencer inden for selv- og medbestemmelse, skal de have beslutningsområder, og her ser vi husmødet som et naturligt område.

Samtidig ligger der en udfordring i at skabe et rart miljø under et husmøde. Vi har erfaret, at når der er uformelle sammenkomster, kommer der ofte flere beboere, og det giver en naturlig lejlighed til at fremkomme med holdninger og meninger. Beboerne siger, at de ikke kan lide møder/husmøder. De forbinder møder med tvunget socialt samvær, hvor de kan møde udfordringer, der kan virke angstprovokerende. Fordi det er så problematisk for beboerne på husmøder, har vi sat fokus på kontaktpersonernes rolle som formidler af beboernes ønsker, behov, tanker og meninger. Det er derfor også nødvendigt at resten af beboerne bliver interviewet, så vi kan få bredt ejerskabet ud, og opnå at det i sidste ende bliver beboernes husmøde.

Skal det så fortsætte med at hedde husmøde?

Under arbejdet med interview og spørgeskemaer, har vi oplevet en større åbenhed og lyst til at deltage i aktiviteter der ligger uden for botilbudets rammer. Eksempler på dette er, at der er kommet større tilslutning til de to årlige sommerhusture, fælles efterårsfest for beboere og medarbejdere, biograf- og restaurationsbesøg osv. Vi prøver at arrangere flere endagsture, samt virksomhedsbesøg. Om beboernes øgede lyst til at deltage er en direkte udløber af den proces vi har været igennem, er svært at svare på, men det er i hvert fald spændende.

”Døgnboligen skaber et tæt netværk, som gør at jeg ikke længere kommer så meget ud.”

”Personalet er gode til at støtte og motivere mig med rengøring, madlavning og indkøb.”

”Jeg har udviklet mig meget mere her, end på det sidste sted jeg boede.”

Citater fra beboere

INTERVIEWFORMEN IND I HANDLEPLANERNE

Det at have arbejdet med interviews, har gjort os opmærksomme på, hvordan vi kan bruge interview som metode i vores daglige arbejde. Vores næste skridt er derfor at udvikle en spørgeguide til beboerne, og på den måde implementere interviewformen

som tilgang til handleplansarbejdet. Spørgeguiden skal tage udgangspunkt i de fire trædesten og det handleplansskema, som anvendes i Næstved kommune, med det formål at vi, sammen med beboerne, får tegnet kort og planer som styreledsaber for deres hverdag. Vi forestiller os en temadag, hvor hele personalegruppen udarbejder spørgeguides med emner inden for området 'fra borger til medborger'. De kan eventuelt blive afprøvet ved, at medarbejderne interviewer hinanden. Med interviews har vi mulighed for at få afklaret beboernes ønsker og behov.

Der er grobund for ejerskab og større interesse hos beboerne. Ved både at fokusere på deres individuelle og fælles behov vil vi prøve at skabe flere interessante muligheder og aktiviteter.

NETVÆRK IND I VÆRDIGRUNDLAGET

Med vores projekt er medarbejdergruppen desuden blevet mere opmærksomme på vigtigheden af vores værdigrundlag, og vi har taget op til nye overvejelser, hvad der står i det. Processen fra bruger til medborger kræver netværksdannelse, også nogle der rækker ud af botilbudet. Der er hos personalet en erkendelse af at netværksdannelse bliver en vigtig del af vores kommende revurdering af værdigrundlaget for døgnboligen. Med det nye værdigrundlag håber vi, at personalet bliver bedre til at turde slippe kontrollen og til at skabe mere rum for, at beboerne tør tage ejerskab for egne valg og egne oplevelser.

Vigtigheden af, at 'udviklingen blev nødt til at starte hos os selv som personale', kom som en aha-oplevelse undervejs i projektet. Vi blev ligeledes klogere i forløbet, da vi så at det jo er helt i overensstemmelse med Ron Coleman's første trædesten: 'Andre mennesker som plan- og korttegnere'. Efter at have arbejdet med kontaktpersonsystemet i flere år er det ikke noget 'helt nyt igen', men en anden indfaldsvinkel. For at udvikle denne arbejdsfunktion indså vi at spørgeguide-metoden efterfulgt af interviews kan være løsningen på at få 'nye plovfurer på fremtidens mark'.

SPØRGSMÅL SOM ER OPSTÅET UNDERVEJS.

Interviewene viste, at personalet er i stand til at finde nye veje, og at de ønsker udvikling. Beboerne er for det meste godt tilfredse med deres nuværende situation, og de har ikke store ønsker om forandring. Dette ser vi som et dilemma i den daglige praksis. Er det er ny sandhed? Skal man være med i udvikling, recovery og deltage i samfundet eller skal man kunne melde fra og sige at man har det fint, der hvor man er nu?

Svarene i beboer-interviewene viste ikke de store ønsker om forandring. Beboerne er glade for botilbudet, hvor der er trygge og faste rammer, hvor der hele tiden er mulighed for kontakt til personale. Så hvordan bliver vi, som personale, bedst i stand til at hjælpe/støtte den enkelte på livets vej? Hvordan trænes vi, som personale, i at støtte lige akkurat nok til udvikling, og ikke så meget at det hæmmer den enkelte?

Hvordan kan vi som personale støtte og træne lysten og evnen til at bestemme over eget liv?

Vi fornemmer at personalet påtager sig en ængstelse for, at ødelægge beboerens nuværende tilværelse og bostedets funktionalitet ved forandring. Beboerne er bange for et tilbagevendende sygdomsforløb, hvor psykotiske oplevelser og vrangforestillinger dominerer. Samtidig er livet med psykotiske symptomer et de kender og har erfaring med. Det er vanskeligt for mange af beboerne at forestille sig et liv uden psykotiske symptomer. Så et presserende spørgsmål er også, hvordan vi forholder os til angsten for forandring og kommer videre herfra.

AFSLUTNING

Hvis man spurgte beboerne lige nu er det ikke sikkert at de kan mærke den store forskel – andet end at der er kommet lidt flere tilbud i aktiviteter. Men på sigt vil de komme til at mærke det i vores tilgang til handleplanen, og deres opfattelse af hvad handleplanen går ud på. På den måde har vores projekt været med til at skabe en fælles platform og grobund for forandringer.

Men det kræver at vi fortsat involverer hele personalegruppen i arbejdet. Erfaringerne fra den første temadag viser, at involveringen er vejen frem og vi forestiller os en temadag hvor hele personalegruppen udarbejder spørgeguides med emner inden for området 'fra borger til medborger'. Det ville give personalet mulighed for refleksion og dialog, og dermed indflydelse på egen praksis.

På temadage er der rum for debat omkring fælles værdigrundlag, mål og ønsker.

Der er grobund for ejerskab hos kollegerne, som kan vise større interesse for de muligheder, der ligger i at fokusere på mennesket som medborger i samfundet.

Gennem projektets forløb har personalet opnået en erfaringsdannelse. De har oplevet at tingene kan gøres på nye eller andre måder. De har fået kortlagt de positive og negative sider ved omsorg, samt magtforholdets mange dilemmaer.

Det er en udfordring at fastholde udviklingen i botilbudet. Vi bliver nødt til fast at have punktet på personalemødets dagsorden, og planlægge fremtidige temadage, med passende intervaller, så vi fastholder opmærksomheden på at yde hjælp til selvhjælp, og ikke omsorg for omsorgens skyld.

FAKTA: Døgnboligen

- Døgnboligen er et §108 botilbud under Næstved Kommune med 8 lejligheder. Her bor voksne mennesker med en sindslidelse af en sværhedsgrad der gør, at de skal kunne få fat i personale 24 timer i døgnet.
- Endvidere er der tilknyttet en døgnåben akutfunktion, hvor alle kan ringe eller henvende sig personligt til personalet med henblik på faglig støtte, vejledning og måske overnatning.

- Personalet består af halvt sundhedsfagligt personale (social- og sundhedsassistent, sygeplejerske, plejer) og halvt socialfagligt personale (socialpædagog og pædagog).
- Vi arbejder ud fra anerkendende relationer, kognitive modeller med fokus på recovery- tanker, og søger at skabe et udviklende miljø for såvel brugere som medarbejdere.

LITTERATUR

Ron Coleman (2007): *Recovery – Et nyt perspektiv i psykiatrien*. PsykoVisions.

Alain Topor (2003): *Recovery – at komme sig efter alvorlige psykiske lidelser*. Hans Reitzel.

KAPITEL 5: AFSLUTTENDE REFLEKSIONER

UDFORDRINGER I OG AF REHABILITERINGSARBEJDET

AF AGNETE NEIDEL, phd. studerende & TRINE WULF-ANDERSEN, post.doc.

Roskilde Universitet

Denne artikel runder Projekt BotilbUD af med refleksioner over hvad idealet om rehabilitering gør ved den socialpsykiatriske praksis. Artiklen tager afsæt i et tema der går på tværs af de tre botilbuds projekter, nemlig opgøret med 'institutionen' og 'medarbejderens ekspertrolle'. Dette opgør er løftestang for væsentlig kritik af eksisterende praksis. Samtidig medvirker det til at forme hvad der regnes for godt og dårligt socialpsykiatrisk arbejde, og hvad der kan tales og ikke tales om. Artiklen fokuserer på nogle modsætninger og paradokser der opstår i opgørets kølvand – og munder ud i en række udfordrende spørgsmål til rehabiliteringsarbejdet i socialpsykiatrien.

EN OPFORDRING TIL AT FORBLIVE I TVIVL

'Rehabilitering' er de professionelle indsatser som understøtter menneskers recovery-processer. Så langt kan de fleste nok mødes om en fælles forståelse af begrebet rehabilitering i socialpsykiatrisk sammenhæng. Men derfra består det, man kalder rehabilitering af en lang række forskellige svar på, hvad det vil sige. Arbejdet i projekt BotilbUD viser med al tydelighed at rehabilitering ikke forstås entydigt og at det kan føre mange forskellige bud på forandring af praksis med sig. Det samme gælder for begrebet 'medborgerskab' som var et centralt omdrejningspunkt for bostedernes formulering af projekter. I netværket var vi bevidst tilbageholdende med at lægge en bestemt, veldefineret forståelse af rehabilitering og medborgerskab ned over projekterne. I stedet har vi stillet deltagerne det mere åbne spørgsmål:

Hvilke forandringer må iværksættes hos jer, hvis I skal øge beboernes mulighed for at deltage i samfundslivet?

Vi ser en tendens i socialpsykiatrien til at rehabiliteringsdiskursen skaber stærke hierarkier og kampe om, hvem der nu har forstået det rigtigt. På den måde bliver rehabilitering og recovery omdrejningspunkt for kampen om hvad der er sandt, rigtigt og godt. Den kamp vil vi gerne forstyrre.

Vores ærinde er ikke at undersøge og vurdere om rehabilitering og medborgerskab er forstået rigtigt eller forkert, eller om det er de rigtige forandringsprocesser der

iværksættes. I stedet ønsker vi at undersøge, hvordan forståelser af medborgerskab og rehabilitering kommer til syne i de projekter, der gør og ikke gør. Og dermed bidrage til en diskussion af hvordan rehabilitering som ideal, værdi og praksis er med til at forme det socialpsykiatriske arbejde på godt og ondt.

I et felt med markante (om end samtidig relativt diffuse) skillelinjer mellem rigtigt og forkert kan tvivlen have trange kår. Afsættet for vores projekt er, at det er vigtigt at holde sig i tvivl. Ikke kun ved at reflektere kritisk over 'det gamle', 'det forældede' og det vi gerne vil bevæge os væk fra. Men også ved at tvivle på det som forekommer indlysende sandt, rigtigt og godt. Det der er de nye 'sande' svar på hvad der er godt for brugerne, og hvad socialpsykiatrien derfor 'selvfølgelig' bør gøre og ikke gøre. Hvad er det vi ikke sætter spørgsmålstegn ved, når vi gør det gode og det rigtige? Hvilke farer for overgreb findes der her, som vi måske overser på vejen mod en bedre socialpsykiatrisk praksis?

De tre projekter har – som man kan læse ud af deres artikler – gjort nogle meget forskellige ting i deres projekter. Men, der er i høj grad fællestræk i hvad diskursen om rehabilitering, recovery og medborgerskab gør ved det der regnes for godt og dårligt socialpsykiatrisk arbejde. Og i hvad det betyder for hvad der kan siges og gøres.

OPGØR MED INSTITUTIONEN?

"Vi må spørge os selv, om der stadig er levn fra institutionstiden". Det har været et tilbagevendende tema for mange af deltagerne i netværket. Spørgsmålet stilles fordi 'institutionen' for BotilbUDs-projekterne er symbol på det der forhindrer mennesker i at komme videre i deres liv. Og derfor bliver deres svar på det nærmest retoriske spørgsmål nødvendigvis, at jo, der er levn fra institutionstiden. Og at det er med til at forhindre medarbejderne i at lave godt, recovery-orienteret arbejde.

Vi ønsker at udfordre selve denne måde at stille spørgsmålet på. Ikke fordi dets fokus er irrelevant, men fordi netop det spørgsmål er med til at skabe nogle bestemte idealer, nogle bestemte problematiseringer og nogle bestemte blinde pletter på tværs af projekterne i vores netværk og – er det vores påstand – på tværs af botilbudsområdet mere generelt.

Kritikken af botilbudet som institution udpeger træk ved botilbudene, som rummer reelle farer for overgreb og begrænsning af brugernes livsudfoldelse. For blot at nævne nogle få peger artiklerne i denne antologi på f.eks. 'institutionsagtige' bygninger, personalekontorer som ligger midt i beboelsesområderne, medarbejdere med for store 'omsorgsgener', 'pædagogisme', medarbejdernes kontrol med beboernøgler, medarbejderkontrolleret skriftlighed om beboerne osv. Læserne kan selv fortsætte listen af træk ved botilbudene som er 'institutionsagtige' og dermed ses som problematiske i et rehabiliteringsperspektiv. Historisk har faren for overgreb måske primært ligget i de konkrete begrænsninger, regler og restriktioner som det institutionaliserede liv skabte for brugerne. Det kan og skal vi forsøge at gøre op med, og her viser projekterne, at rehabiliteringsdiskursen er en god løftestang.

Når botilbudene forfølger visionen om at lave rehabiliteringsarbejde, der har recovery-processer som mål, så rummer det i høj grad drømmen om at holde op med at være institutioner, og idealet om botilbudet som brugerens eget hjem. I stedet skal rehabiliteringsarbejdet byde på rigtige relationer, rigtige arbejdspladser, rigtige cafeer osv. Disse mål og idealer rummer en række muligheder for at skabe rammer og relationer der er mindre overgribende. Men, i de muligheder brugerne gives og ikke gives – i de konkrete møder med personalet og i de forståelser af psykisk sygdom og recovery som er indbygget i arbejdet – ligger potentielt faren for andre typer overgreb.

Når muligheder præsenteres som 'rigtige' relationer, 'rigtige' hjem eller 'rigtigt' arbejde kan det blive sværere at tale om, at de netop er 'rigtige' inden for rammerne af en psykosocial indsats hvor arbejdet stadig grundlæggende er defineret som en pædagogisk opgave. Det er vores ambition at pege på hvordan selve bestræbelsen på at holde op med at være institution, er med til at tavsøre nogle af de magtrelationer som fortsat er på spil i arbejdet.

Ud over at være et hjem for beboerne, er botilbudene fortsat også arbejdsplads for medarbejdere. Det stod for eksempel tydeligt frem i BotilbUD-netværkets arbejde, da vi på et af vores møder udforskede botilbudenes fysiske og organisatoriske rum. I den fælles granskning af hvilke rum der findes, hvem der har adgang til dem og på hvilke betingelser, stod det klart, hvor mange rum – både fysiske og organisatoriske – det primært er medarbejderne der har adgang til, eller som de kontrollerer adgangen til. Der er personalekontorer, personale toiletter, garderober, medicinrum og administrationsgange. Og der er personalemøder, supervision, ledelsesmøder, teammøder osv.

Der er ingen tvivl om at det kan og skal være til løbende forhandling, hvilke rum hvem har adgang til og på hvilke betingelser. Skal der være personaletoiletter? Skal der være medarbejderkontorer, hvor skal de være og hvem skal være i dem, hvornår? Hvem skal være med til hvilke møder og på hvilke betingelser? Intet af det ændrer dog ved den grundlæggende forskel som botilbudet er bygget op omkring; nogle bor her mens andre er på arbejde. I den forstand vil botilbudet blive ved at være noget andet og mere end et hjem for beboerne. Og der vil blive ved med at være forskellige betingelser for hvem der kan bevæge sig i hvilke rum hvornår, og på hvilke betingelser.

Den grundlæggende forskel som indrammer livet i botilbudene – forskellen mellem hjemmet og arbejdspladsen – peger på tre forhold som er med til at forme de ting, der kan ske og de relationer der kan opstå.

- 1. Botilbudet er et pædagogisk rum** hvor beboerne på forskellig vis inviteres til (og forventes) at 'øve sig' i livet. Medarbejderne laver hele tiden faglige vurderinger af brugerne og deres situation og på baggrund af dem planlægger, gennemfører og evaluerer de pædagogiske indsatser. Det er det der gør botilbudet til deres arbejdsplads.
- 2. Botilbudet er et reguleret institutionelt rum** hvor det offentlige har et lovformuleret ansvar for en del af det, der finder sted. Der skal måles temperaturer i køleskabet og brandsikres. Omsorgspligten skal overholdes og det samme skal

tavshedspligten. Alle disse regler, som ikke gælder i private relationer, er med til at forme botilbudet som hjem, som arbejdsplads og relationen mellem de to.

- 3. Botilbudet er en hierarkisk organisation** med beslutningsorganer på mange niveauer (beboermøder, personalemøder, ledelse, forvaltning osv.). På den måde bliver der hele tiden truffet beslutninger, som har afgørende betydning for, hvordan botilbudet kan være beboernes hjem – uden at det er beboerne selv der træffer de beslutninger.

Når vi interesserer os for de magtrelationer der er på spil i rehabiliteringsarbejdet er det ikke med det mål så at gøre op med magtrelationerne endnu engang, og på den måde bane vejen for noget 'rigtigt rigtigt'. Målet er ikke (det i øvrigt umulige) at rense botilbudet eller praksis for magt. I stedet ønsker vi at bringe spørgsmålet om det magtfulde i alle dets små og store former tilbage i centrum af de faglige refleksioner – også når vi diskuterer de gode, spændende, perspektivrige forandringer som recovery-orienteringen i socialpsykiatrien bringer med sig.

UDFORDRING: Afinstitutionalisering?

- Er drømmen om at holde op med at være institution også en central del af jeres forsøg på at lave godt rehabiliteringsarbejde?
- Hvad er det I konkret I gør på jeres botilbud, når I forsøger at afskaffe institutionen?
- På hvilke måder er de nye praksisser præget af drømmen om at skabe 'rigtige' relationer, hjem, arbejdspladser osv.?
- På hvilke måder er de formet af at botilbudet samtidig er en arbejdsplads, et pædagogisk rum, et reguleret institutionelt rum og en hierarkisk organisation? Hvis I ønsker at udforske disse spørgsmål, kan I finde inspiration i øvelserne i den indledende artikel i denne antologi. For eksempel kan øvelserne omkring udforskning af botilbudets organisatoriske og fysiske rum være en vej til at udfordre jeres arbejde med at afvikle institutionen.

FÆLLESAREALERNES MANGETYDIGHED

”Jeg tror ikke at jeg helt ser fællesarealerne som beboernes hjem (...) det handler også om, når beboerne ikke tager ejerskab af dem.” Projektmedarbejder

Spørgsmålet om hvad der sker på fællesarealerne spiller en vigtig rolle i de tre projekter i Projekt BotilbUDs netværk. På Pedersvænge arbejdede de – sideløbende med de temadagsprocesser der er beskrevet i deres artikel – med at skabe en mere tilbagetrukket medarbejderrolle på fællesarealerne. I Døgnboligen var udviklingen af husmødekulturen et forsøg på at styrke beboernes beslutningskompetencer i det fælles liv og at understøtte deres deltagelseskompetencer. På Kløverengen var udviklingen af cafeen som socialt rum, arbejdsplads og offentligt rum omdrejningspunktet.

Man kan spørge sig selv, hvorfor fællesarealerne i botilbudene bliver vigtige, når netværkets mål var at skabe muligheder for deltagelse udenfor botilbudets rammer. Måske er det fordi, det er her væsentlige dele af botilbudskulturen udspiller sig. Det er her medarbejdere og beboere mødes i et fælles rum og sammen definerer, hvad livet udenfor den enkeltes lejlighed er, og hvilke relationer der kan være mellem beboere og mellem beboere og personale. Og så ser der ud til at være en logik om, at fællesarealerne er en slags 'mellemrum' mellem beboerens isolation i egen lejlighed og hans eller hendes deltagelse i livet udenfor botilbudet. De måder beboerne deltager i livet på fællesarealerne på, bliver et billede på hvordan de magter at deltage i livet udenfor 'murene'.

Fællesarealerne udgør på den måde steder hvor beboernes hjem gennemkrydses af alt det bostedet også er. Vores påstand er at det er med til at skabe nogle meget dobbelttydige rum, der er interessante at trække frem fordi nogle paradokser der følger i rehabiliterings-idealets kølvand bliver synlige her. Vi tror at mangetydighed er et vilkår i rehabiliteringsarbejdet – som principielt kan byde på muligheder såvel som begrænsninger. Det vi ønsker at problematisere er forsøg på at håndtere flertydighed ved at gøre rummene entydige eller at tale om dem i termer af entydighed (et rigtigt hjem, en rigtig café ol.).

Det er ikke kun et spørgsmål om ejerskab

På Pedersvænge arbejdede medarbejderne som nævnt blandt andet med at trække sig fra de fælles arealer og primært være der, når de havde individuelle aftaler. Projektet var begrundet i

”en oplevelse af at vi er meget heftigt tilstede i beboernes liv og hverdag. Vi oplever også, at der er en skæv fordeling af hvem, der har ansvaret for hvad i de fælles rum, og at det tit bliver os der har overblikket, ansvaret og kontrollen”.
Projektmedarbejder

Håbet med projektet var at beboerne ville tage ejerskab til fællesrummene og begynde at tage ansvar for dem selv og at bruge hinanden noget mere – at det blev mere beboernes og mindre medarbejdernes rum. Vores gæt er at mange bosteder vil kunne genkende denne bestræbelse, at et led i rehabiliteringsarbejdet er forhandlingerne om hvem der har ejerskab til de fælles rum og det der sker i dem.

Vi mener ikke diskussionen alene bør dreje sig om ejerskab og den dobbelte kritik dette fokus potentielt rummer, nemlig af medarbejderne fordi de tager for meget ejerskab og af beboerne, fordi de tager for lidt. Diskussionen af hvad der sker i fællesrummene bliver let reduceret til et spørgsmål om at tage og afgive ansvar og ejerskab. Hvis det sker, forpasser man chancen for at diskutere, ikke om, men *hvordan* man som medarbejder tager ansvar for det der sker i de fælles rum. Og hvordan det er med til at skabe beboernes muligheder for at tage (og ikke tage) ansvar. Vi

foreslår en optik der fokuserer på, hvordan det der sker (og ikke sker) i fællesrummene er formet af den mangetydighed som er indbygget i at bostedet både er hjem, arbejdsplads, pædagogisk miljø, reguleret institution og hierarkisk organisation. For det er netop et uundgåeligt vilkår for livet og arbejdet i et botilbud – også når det er recovery-orienteret – at det er alle disse ting på samme tid.

Vigtigt at fastholde diskussionen af det mangetydige

Mangetydigheden er altid til stede. Derfor er det vigtigt at blive ved med at tale åbent om den, løbende overveje hvordan man arbejder med og formes af det og hvilke konsekvenser det får for brugernes muligheder for at komme sig.

At rejse spørgsmålet således har blandt andet været med til at skabe spændende diskussioner af Kløverengens café. Caféprojektet indkapsler på mange måder netop idealer om at være en 'rigtig' arbejdsplads og en 'almindelig' café, og er både i netværket og i omverdenen blevet set som et spændende skridt mod en mere rehabiliteringsorienteret botilbudskultur. Deltagerne i netværket har løbende set nærmere på den tilsyneladende entydighed og udforsket de mangetydigheder, som ligger lige under overfladen.

For hvad er det for eksempel man gør, når man skaber en rigtig arbejdsplads indenfor rammerne af et botilbud? Og hvad sker der når caféens åbning tilføjer endnu en dimension til rummenes mangetydighed – og Hjerterummet på en gang bliver et offentligt rum og en pædagogisk arena, hvor det pædagogiske projekt netop retter sig mod at kunne bevæge sig i offentlige rum på rigtige måder?

Noget af det der har været vigtigt for Kløverengen har været at skabe en oplevelse af en ægte arbejdsidentitet. Det har man blandt andet gjort ved at kalde beboerne for medarbejdere i caféen. Det kan der være mange gode, spændende, mulighedsskabende effekter ved. Men det rummer også faren for at man sprogligt skaber et billede af en ligestillethed, som ikke findes i praksis – og at mangetydighederne derfor bliver svære at gøre til genstand for kritisk refleksion. I samme åndedrag bliver det da også nødvendigt at omdøbe Kløverengens medarbejdere til 'pædagogisk personale'. For medarbejderne er ikke kun medarbejdere. De er også mennesker med en sindslidelse, som med pædagogisk indsats skal hjælpes videre ud i livet. Præciseringen af termen til 'pædagogisk personale' bliver nødvendig for at markere den forskel, der netop ikke er forsvundet; ikke alle er i rummet på lige vilkår og med fælles opgave.

Vi tænker ikke at den forskel i sig selv er et problem. Pointen er at forskellen ikke 'går væk' – heller ikke hvis man begynder at kalde alle det samme. Det er derfor det er nødvendigt at blive ved med at reflektere over de relationer der udspiller sig i de fælles rum som noget der er noget andet og mere end 'ligeværdige' og 'menneske til menneske'.

UDFORDRING: Fælles rum?

Hvordan diskuterer I det der sker i de fælles rum på jeres bosted?

I hvilken udstrækning er rummene entydige/flertydige

Hvordan former de forskellige 'formål' med det der sker i fællesrummene hinanden?

DRØMMEN OM EN ANDEN RELATION

"Det handler om at give ansvaret fra os, og give beboerne mulighed for at tage ansvar for deres eget liv." Projektmedarbejder

De tre projekter er fælles om drømmen om en anden relation mellem beboere og medarbejdere. Nemlig en relation der er præget af ligeværdighed, 'rigtige' relationer og af at det er brugerne der er eksperter i egne liv, mens medarbejderen har til opgave at understøtte at "deres drømme for livet kan blive realiteter", som Kløverengens artikel udtrykker det.

Der ligger et paradoks her. Drømmen er en relation hvor beboeren er 'herre i eget liv', en relation hvor medarbejderen ikke længere gør sig til ekspert på beboerens vegne, og hvor medarbejderne ophører med at være regel- og normsættere i beboernes liv. Det kan være en helt relevant vision om et mål for enden af en recovery-proces: Når medarbejderne har 'afgivet ansvaret' og brugeren har 'taget det selv' er der ikke længere grund til at bruger-medarbejder-relationen skal fortsætte. Det paradoksale er at man her forsøger at ophæve den pædagogiske relation, imens den stadig eksisterer, sådan som den gør i et socialpsykiatrisk botilbud. At der i yderste konsekvens er tale om ophøret af en pædagogisk relation i *botilbuddet*.

Vi ser en fare i at man i takt med arbejdet for at ophæve medarbejdernes rolle som magtfulde eksperter og regelsættere i brugernes liv, kommer til at usynliggøre og tavs gøre at magt, ekspertise og normsætning stadig er på spil i relationen, og vil være det så længe den eksisterer. Det betyder ikke at man ikke skal arbejde mod mindre overgribende relationer. Blot at målet ikke er at ophæve den pædagogiske opgave som sådan – men snarere at skabe plads til kritisk tvivlen om, hvilke muligheder og begrænsninger vi skaber når vi udfører den: Hvordan tager vi stadig ansvar for brugerens proces; på hvilke måder er vi stadig normsættende, og på hvilke måder forsøger vi løbende at gøre brugerne til herrer i deres eget liv?

Sådanne refleksioner om magt og magtrelationer har været en rød tråd i netværkets arbejde. Ikke blot som overvejelser om hvem der har adgang til at bestemme hvad over hvem, men også som diskussioner af den magtfulde viden der ofte tages for givet, og som er med til at definere relationen mellem brugere og medarbejdere. Det har skabt opmærksomhed på magt, ekspertise, regler og normer som vilkår der fortsat former rehabiliteringsarbejdet – om end på andre måder end i de institutionelle rammer, som botilbudene arbejder mod at forlade.

Faglighed er magtfuld – selv en rehabiliteringsfaglighed

Det er interessant at opgøret med institutionen og ekspertrollen, og omvendt, ideallet om at 'slippe kontrollen og give ansvaret tilbage' ser ud til at skabe en vis faglig desorientering grundet i en række modsætninger. Disse modsætninger er kommet til syne på forskellige måder i netværkets arbejde.

På et af vores møder satte vi fokus på, hvilke roller der var på spil i deltagernes historier om rehabiliteringsarbejdet på deres bosted. Da vi var færdige stod vi med en liste over en række – ikke nødvendigvis sammenhængende – roller som medarbejderne indgår i på samme tid. Listen viste, at medarbejderne definerer sig selv som mentorer, samtidig med at de i praksis indgår i masser af faglige ekspertvurderinger, pædagogiske interventioner osv., som rækker langt ud over mentorrollens tilbagetrukne sparringspartner-funktioner. Det kommer for eksempel til udtryk i denne lille historie, som var en af dem netværket arbejdede med i udforskningen af roller.

Kompetencer og angst

Vi har en beboer, Luca⁸ som taler om gerne at ville ud og bruge sine kompetencer i en virksomhed. Luca har rigtig mange angstproblematikker, eller håndteringsproblematikker. Hvis der er for mange ting som ikke lige går efter hans ønske, så bliver han meget påvirket af det, det vil sige at der skal ikke så meget til for at vælte læsset. Luca har altså det her ønske om at komme ud, og vi har aktuelt ikke nogen tilknytning til nogle som helst steder, hvor vi kan se at der kunne være tale om et reelt forløb, fordi der både ville være tale om et afklaringsforløb og en praktik og noget tæt opfølgning.

På den ene side er dette historien om medarbejdere, der ønsker at støtte en beboer i drømmen om at bruge sine kompetencer. På den anden side er historien gennemsyret af faglige vurderinger af, hvad beboerens problemer er og hvilken indsats der er brug for. Faglige vurderinger som trækker på psykologisk, psykiatrisk og pædagogisk viden snarere end at være formuleret af og med beboeren. Og det endda i en historie, hvor beboeren faktisk kommer med en drøm, der kunne indgås samarbejde om at forfølge.

Hvis udgangspunktet er som Socialpsykiatri Næstved beskriver i deres artikel; at "beboerne for det meste er godt tilfredse med deres nuværende situation, og ikke har store ønsker om forandring" bliver rehabiliteringsarbejdets rollehæfte yderligere kompliceret. I det mindste hvis det skal forstås indenfor rammerne af brugeren som ekspert på sit eget liv, og medarbejderne som partnere i brugerens udviklingsproces.

Modsætningen kommer også til udtryk i Pedersvænges konstatering af at "balancen mellem social rehabilitering og omsorgssvigt er svær at definere". Det gammelkendte dilemma mellem selvbestemmelse og omsorgssvigt genaktualiseres her med rehabiliteringsdiskursens ideal om at medarbejderne skal træde tilbage fra deres alt for dominerende rolle og ind i en mere 'mellemmenneskelig' relation.

Her risikerer vi måske i virkeligheden at skabe en forståelse, hvor både beboere og medarbejdere er eller gør det 'forkerte', og hvor medarbejderne handlingslammes i den pædagogiske opgave. Som en deltager bemærkede ved et netværksmøde; "vi mangler at formulere tydeligt hvad vores opgave *så* er".

Vi tror at dette er eksempler på noget som diskurser om rehabilitering og afinstitutionalisering 'gør ved' praktikere i socialpsykiatrien – snarere end individuelle medarbejders usikkerheder. Når relationen mellem medarbejder og beboer beskrives som 'menneske til menneske' bliver det vanskeligt at finde sprog for at diskutere hvilken form for faglighed der er på spil i rehabiliteringsarbejdet, og hvad det er for en lovgivningsmæssig og forvaltningsmæssig ramme arbejdet udspiller sig inden for (herunder, hvilke former for kontrol medarbejderne er forpligtet på f.eks. via omsorgspligten). Dermed bliver det også vanskeligt at holde fast i løbende refleksioner over de magtrelationer, der nødvendigvis er indbygget i både den faglige ekspertise og i lovgivningen.

Et andet paradoks som idealet om brugeren som ekspert i eget liv afføder, viser sig i det der konkret finder sted, når medarbejdernes ideal bliver en tilbagetrukket rolle, hvor de ikke er aktive norm- og regelsættere. Det er for eksempel på spil i Kløverengens artikel når de skriver at "Hver gang vi går ind og sætter regler for, hvordan man må opføre sig, skaber det en potentiel ubalance i vores forhold til beboeren. Det er vigtigt at vi giver slip på det pædagogiske, og ikke opfører os som overmennesker". Konklusionen er netop ikke at lade være med at sætte reglerne. I stedet bliver opgaven, hvordan man gør det, "At vi f.eks. joker lidt med det, eller stille trækker beboeren til side, hvis det er det, der passer bedst". Det betyder – som forfatterne selv skriver – at de står i en situation, hvor de på den ene side ikke vil være dem, der ved hvad der er bedst for beboerne, men at de samtidig netop er dem.

Det hænger sammen med spørgsmålet om at ville noget på beboernes vegne, at ville skabe bestemte former for forandring, som man tror, vil gavne beboeren. Det kan være svært at tale om, når det ideelle er, at brugeren tager ansvaret for sit eget liv, og medarbejderen undlader at være ekspert på deres vegne. For som Kløverengens artikel siger om det de prøver at bevæge sig væk fra, så var det en udfordring for medarbejderne, "at vænne sig til en arbejdsform, hvor man er sammen med beboerne på en mere ligeværdig måde, og ikke hele tiden har konkrete opgaver, som skal lære beboerne nogle færdigheder, andre har bestemt, at de skal kunne. F.eks. skal man tit øve at lave mad sammen." Paradokset opstår i og med at de på samme tid beskriver hvordan de faktisk har bestemt sig for nogle andre ting beboerne skal lære. Nemlig at kunne "agere under de normer der er i samfundet".

Vi mener ikke at det i sig selv er et problem at foretage faglige vurderinger og pædagogiske interventioner. Tværtimod ville det nok være et større problem ikke at foretage sådanne. Men med idealet om brugeren som ekspert i eget liv risikerer spørgsmålet om medarbejdernes faglige ekspertise i den pædagogiske rolle at blive udgrænset som fyord – samtidig med at den lever sit eget stille liv i bedste velgående. Det er bekymrende, hvis man fortæller beboerne, at man ikke er eksperter på deres

vegne, samtidig med at man i praksis agerer ekspert for fuld udblæsning. Og igen risikerer ekspertisen, den pædagogiske relation og det man gerne vil med brugerne at unddrage sig den nødvendige kritiske refleksion over, hvilke handlemuligheder og -begrænsninger bestemte vidensformer skaber.

Spørgsmålet om hvem der bestemmer er stadig relevant!

En af de meget spændende diskussioner vi havde i netværket var spørgsmålet om regler og retningslinjer. For det ser ud til at være gennemgående i arbejdet mod en mere recovery-orienteret indsats, at institutionelle regler, retningslinjer og reguleringer ses som et problem. Fordi de repræsenterer en 'gammel' institutionslogik, som har fokus på kontrol snarere end udvikling. Og fordi de markerer den magtfulde relation imellem beboere og pædagoger, som ses som en forhindring for at opbygge 'rigtige' relationer.

Som i forhold til den faglige ekspertise, ligger der her en fare for, at de regler, retningslinjer og reguleringer, som også rehabiliteringsarbejdet er gennemtrængt af, bliver svære at tale om, eller kun kan tales om som noget, der skal forsvinde, fordi idealet for godt rehabiliteringsarbejde netop er, at de ikke findes længere.

I Pedersvænges debat om nøgler bliver medarbejdernes nøgler til et symbol på den relation der er mellem medarbejdere og beboere, en relation hvor medarbejderne "har nøglen til beboernes liv" som Pedersvænges artikel udtrykker det. Drømmen – for både beboere og medarbejdere – bliver derfor at få nøglen givet tilbage til beboerne. Men det lader sig ikke gøre. Medarbejderne er lovgivningsmæssigt forpligtet til at have adgang til beboernes hjem. Både af hensyn til brandsikkerhed og på grund af den omsorgspligt som servicelovens §82 fastsætter. På den måde er spørgsmålet om nøgler et godt eksempel på hvordan spørgsmålet om, hvem der kan bestemme hvad, er relevant. Ikke kun som målestok for om man nu gør godt rehabiliteringsarbejde eller ej, men også som et grundvilkår i rehabiliteringsarbejdet.

Et andet eksempel på at spørgsmålet om, hvem der bestemmer, er relevant, findes i Kløverengens diskussion af regler og retningslinjer. Diskussionen startede i netværket med et udsagn: "hos os har vi ingen regler". Den øvrige netværksgruppe udfordrede udsagnet, og pegede på de normer for 'rigtig' opførelse i caféen, som Kløverengens artikel også nævner. I løbet af diskussionen bevægede gruppen sig fra at tale om disse normsætninger som noget de stod for som enkeltpersoner – menneske til menneske – til efterhånden at begynde at tale om dem som 'normer' og 'regler'. Men selv da er spørgsmålet vanskeligt at håndtere, som Kløverengens artikel også nævner. For på den ene side er der regler og normer – på den anden side, må de helst ikke præsenteres som sådan for brugerne. Derfor bliver fokus på hvordan man kan præsentere normerne diskret og med humor, for at undgå at normsætningen gør personalet til 'overmennesker'. Måske ligger der netop her en udfordring, når arbejdet måles med en rehabiliterings-målestok: i normsætningen *synliggøres* den forskel mellem bruger og medarbejder, som idealet ellers peger imod en udjævning af.

Pointen i disse to eksempler er ikke at medarbejderne går galt i byen og misforstår, hvad der er på spil. Tværtimod er vores påstand, at de idealer som rehabiliteringsdiskursen rummer, skaber ømme punkter og blinde pletter, der hvor forskellen på hvem der kan bestemme hvad, bliver synligt. For eksempel bliver det svært at diskutere om en regel er meningsfuld og nyttig og hvilke konsekvenser den har for hvem, hvis man ikke kan tale om, at den er der.

UDFORDRING: Ekspertes i brugernes liv?

- På hvilke måder er I eksperter i brugernes liv på jeres botilbud?
- Hvad er forholdet mellem de 'mellemmenneskelige relationer' og 'ekspert-relationerne'?
- Er begge slags relationer synlige for beboerne og for jer selv, eller er det kun den ene slags I taler om?

UDVIKLING I SPÆNDINGSFELTET MELLEMLYDNING OG VISIONÆR LEDELSE

Samtidig med at alle er enige om, at der må og skal ske forandringer i de socialpsykiatriske botilbud, så er det værd at bruge lidt tid på at overveje, hvordan man gør det, og hvilke konsekvenser det har.

For der ser ud til at være mindst to strategier i spil, som på hver deres måde har stor betydning for både medarbejdere og beboere. På den ene side kan man vælge at skabe radikale forandringer på relativt kort tid. I den anden ende af skalaen kan man vælge en langsommere vej med fokus på at have alle med og så at sige arbejde med det 'materiale' man har.

I den radikale og hurtige strategi er forandringerne meget mærkbare for både beboere og medarbejde. Rummene og det der sker i dem forandres mærkbart og synligt – og gamle måder at arbejde og leve på holder op med at være mulige og legitime. Fordelen er at det rusker markant op i strukturer, vaner og relationer og skaber nye muligheder. Faren ved det er, at man med sine radikale og nye svar på, hvad socialpsykiatri skal være også henter nye 'sandheder' ind i arbejdet. Og det kan være svært at holde fast i en kritisk undersøgelse af de konsekvenser det har for forståelsen af brugerne og for deres handlemuligheder, når man nu er i gang med at gøre op med det 'gamle' og 'forkerte', for at begynde at gøre det 'nye' og 'rigtige'. På den måde risikerer man med denne strategi at skabe en overflade, hvor man repræsenterer alle de 'rigtige' forandringer, mens der lige under overfladen udspiller sig en langt mere kompleks virkelighed, som det er vanskeligt at tale om. Det er derfor også en strategi, hvor man let mister den nygerrige dialog, f.eks. med de stemmer i forandringsprocessen, som ikke umiddelbart ønsker disse forandringer. I stedet inkluderes de i forandringerne gennem 'motivationsarbejde' (hvor dem der motiveres, også er dem der forventes at forandre deres måder at være i botilbudet på), eller også ekskluderes de gennem forskellige former for udskillelsesprocesser. I yderste konsekvens

gennem fyringer og opsigelser på medarbejdersiden og justeringer af målgruppen for brugernes vedkommende.

I den langsomme og mere 'bottom-up'-orienterede strategi er der fokus på at skabe forandringer, der på den ene side får noget nyt til at vokse frem, men på den anden side ikke støder nogen fra sig. Der er fokus på at få beboere og medarbejdere til at koble sig på forandringsprojektet og være medskabere af 'det nye' som skal ske. Fordelen er at strategien netop er inkluderende og lægger op til en forandring der bygger på dialog. Dermed har den også potentiale for at være lydhør overfor de mange stemmer som følger i forandringens kølvand. Omvendt risikerer denne strategi at være begrænset af den sociale fantasi som findes blandt medarbejdere og beboere. Faren ved det er, at den i vid udstrækning fastholder det gamle, og ikke vover at 'ville noget' på vegne af beboere og medarbejdere. På den måde må man naturligvis spørge sig selv, hvornår en involverende bottom-up strategi bliver til ikke-bevægelse.

Den ene strategi er ikke nødvendigvis bedre end den anden. Men, de rummer forskellige potentialer og de risikerer at falde i forskellige faldgruber på deres vej mod at forandre socialpsykiatriens praksis.

AFSLUTNING

Med denne artikel har vi sat fokus på den sidste del af BotilbUDs-netværkets fælles problemformulering: spørgsmålet om at forblive i tvivl og bevægelse, når man udvikler sin praksis imod at blive bedre til at understøtte recovery-processer. Her er det ikke spørgsmålet om hvordan vi gør det 'rigtigt' der er i centrum. I stedet har vi rettet blikket mod nogle andre vigtige spørgsmål, som risikerer at blive glemt i kampens begejstrede hede: Hvad fortæller forsøgene på at gøre det 'rigtige' os om hvad der er på spil i socialpsykiatrien i dag? Hvad er det for nye sandheder vi bygger vores forandringsforsøg på? Og hvordan forandrer det de relationer og de handlemuligheder for brugere og medarbejdere, som det socialpsykiatriske arbejde er bygget op omkring?

De tre projekter i Projekt BotilbUDs netværk kan, hver på deres måde, fortælle os noget vigtigt om mønstre og diskurser, der former socialpsykiatrien i dag. De kan fortælle noget om hvad det er muligt og umuligt for både medarbejdere og brugere at gøre og tale om. Og nok så vigtigt: De er eksempler på hvordan man kan skabe faglig forandring og samtidig give plads til tvivlende eftertanke og søgende nysgerrighed i dialogen og interaktionen med 'de andre'.

Center for Socialt Entreprenørskab
Roskilde Universitetscenter
Postboks 260
4000 Roskilde
Danmark
tlf. 46742729

Bilag 6
Fokuspaper til
Studertermedarbejder

Noter om observations og referant-rolle

Mit projekts problemformulering lyder:

Hvilke rationaler, teknologier og magt/viden kampe sættes i spil når botilbud forsøger at bevæge sig fra en selvforsynende institutionskultur hen imod en psykosocial rehabiliteringskultur, med fokus på at skabe muligheder for deltagelse og medborgerskab i det omgivende samfund for beboerne.

Referatet af dagene skal være så fyldigt som muligt, og komme så nær som muligt på det ordvalg der bruges. Læg især mærke til (når det virker relevant):

Måder at tale om det sociale arbejde på:

- Hvilke ord gentager sig ofte – hvad er de gængse ord
- Hvornår foreslås der andre ord/måder at tage om et bestemt tema på
- Er der måder at tale på som korrektes eller konsekvent overhøres?

Beskrivelser af konkrete praksisser

- Beskrivelser af 'hvad de gør' – enten som er nyt eller som er det de allerede gør eller historisk har gjort
- Hvilke beskrives som 'rigtige/forkerte', 'nytænkende/bagstræberiske' osv. Læg igen mærke til ordvalget

Referencer til magt/viden kampe:

- Beskrivelser af personer, praksisser, systemer, tænke måder osv, som på den ene eller den anden måde er i modsætning til det de gør eller det de gerne vil.
- Modsætninger mellem det de gør og det de gerne vil gøre
- Modsætninger mellem det de gør og det nogle andre gør

Andre opmærksomhedspunkter:

- Ordvekslinger der udspiller sig omkring særlige stemninger og stemningsskift: Når der jokes, når nogen kommer 'op af stolen', når nogen står af osv. Noter også gerne stemningen som du oplever den.
- jokes og ironi – hvad siges der i disse situationer (her udtrykkes ofte det usigelige og det 'forkerte' eller på anden måde noget der er på spil)
- Hvad sker der 'uden om' det der bliver sagt på et givent tidspunkt (hvordan reagerer dem der ikke taler).
- Hvis der opstår samtaler/begivenheder i pauserne som virker relevante må du også gerne notere det

Ud over referatet vil udvalgte bidder af dagene blive båndet og skal udskrives. Her er det ok at lave en udskrift der skaber sammenhængende tale – og ikke medtager øhh'er og pauser med mindre du vurderer at de er afgørende for meningen.

Bilag 7
Invitation til botilbudsbesøg

Hvad er et meningsfuldt liv?

For dig!

- og kan Pedersvænge bidrage til det?

Medarbejderne på Pedersvænge vil gerne blive bedre til at støtte jer i at skabe et liv med flere og stærkere relationer, og større mulighed for at deltage i livet udenfor 'murene'. Måske mærker I de forandringer de prøver at skabe:

- Blandt andet har medarbejderne i en periode været mindre på afdelingen – for så håbede de på at I fik større mulighed for at styrke jeres indbyrdes relationer og udvikle det kollektive ansvar for fællesarealerne.
- Der er også blevet afholdt en temadag som nogle af jer har deltaget på, hvor der er blevet talt om hvad der gør en til klient og hvad der gør én til medborger – for at skabe fælles viden om hvad der skal forandres.

Men hvad er vigtigt for dig i dit liv?
- Og hvad skal der til for at skabe mere af det?
(det er jo ikke sikkert det er det samme som det medarbejderne tror...)

Giv din mening til kende!

Vi kommer på besøg hos jer idag tirsdag d. 10. marts kl 15-21 og i morgen onsdag d. 11. marts kl 10-15.

Vi sidder i fælleskøkkenet og håber at komme til at tale med rigtig mange af jer. Drop ind til fælles snak i løbet af dagen – eller inviterer os et sted hen hvor du hellere vil snakke.

- Vi kommer udefra og det du fortæller vil blive behandlet fortroligt – så du har mulighed for at sige det som måske kan være svært at sige direkte til medarbejderne.
- Vi vil bringe jeres erfaringer og synspunkter videre, så I får en stærkere stemme i de forandringer der er i gang.

Mange hilsner og på gensyn, Agnete og Charlotte

Hvem er vi?

Charlotte er uddannet skuespiller og bor selv på et botilbud.

Agnete er ph.d. studerende på Roskilde Universitet